

Sultan II. Abdülhamid Han
1842 - 1918

ULU HAKAN II. ABDÜLHAMİD HAN – İÇİNDEKİLER

Kapak

Abdülhamid Etrafında

Önsöz

Birinci Fasıl: Cülusuna Kadar

İkinci Fasıl: İlk Yıllar

Üçüncü Fasıl: Devr-i Hamîdî

Dördüncü Fasıl: Yakından Abdülhamîd

Beşinci Fasıl: İçinden Saray

Altıncı Fasıl: Suyun Öte Tarafı

Yedinci Fasıl: Hürriyet

Sekizinci Fasıl: Meşrutiyet

Dokuzuncu Fasıl: Son Yılları

Abdülhamîd Kronolojisi

İki Vesika

* **ÖNEMLİ NOT:** Kitaptaki resimler, programa eklenmemiştir.. Bu .CHM dosyası, sadece ve sadece yazılı metni içermektedir... Resimleri de isteyen, lütfen kitabı alsın!

NOT: Programdaki hataları ve mâkûl isteklerinizi **E-Mail** yoluyla bildirmeniz halinde, 2. versiyonda inşaallah gereken yapılacaktır.

SCANNED & DESIGNED BY: TRRADOMIR

ULU HAKAN

İKİNCİ ABDÜLHAMÎD HAN

b.d. yayınları
NECİP FAZIL KISAKÜREK
ULU HAKAN II.ABDÜLHAMÎD HAN / FİKİR
ESER 68
İlk Basım Tarihi : 1965
12. Basım / Temmuz 2003
Baskı: Hünkar Ofset

b. d. yayınları

Kurucusu: Necip Fazıl Kısakurek
Sahibi: Mehmed Kısakürek
Yayın sorumlusu: Suat Ak
Genel Koordinasyon (Eser Kullanım ve Telif Hakları) Sorumlusu: Emrah Kısakurek
Dağıtım sorumlusu: Osman Kısakurek

İletişim:

b. d. yayınları, Ankara C. Vilâyet Han 10/3 Cağaloğlu – istanbul
Telefon: (0212) 5285551–5125922–5110873

www.necipfazil.com

www.buyukdogu.com

www.buyukdogu.com.tr

ISBN: 975–8180–30–4

ABDÜLHAMİD ETRAFINDA

Bu eser, ilk defa Ulu Hakan İkinci Abdülhamîd Hân'ın, bütün okur-yazarlara, yeni doğmuş çocuk beynini salatasına doğratıp dişleyecek derecede korkunç bir zalim tanıtıldığı ve bu tanıtıma müteârife gözüyle bakıldığı bir hengâmede meydan yerine dikildi ve satır satır şu mânayı tüttürdü:

– 36 Türk hükümdarı arasında belki en büyüğü ve tarihî hakkı muazzam bir zat mevzuunda yahudi, dönme, mason, kozmopolit ve emperyalizma ajanlariyle el ele, İttihat ve Terakki eşkiyasının imal ettiği ve Cumhuriyet rejimi boyunca devamına şahit olduğumuz yalan tarihe paydos!.. Dünyada her şeyin sahtesi görülmüş, fakat ilim ve tarihin devamlı yalancısına rastlanmamıştır!

Keşif, mutlak (orijinal) olarak Büyük Doğu'nundur; ilk alâmet ve tezgâhlanması 1943'de başlamış, haftalık ve günlük Büyük Doğu'lar süresi içinde her ân olgunlaşa olgunlaşa devam etmiş, bir aralık sahibini zindana kadar sürüklemiş, nihayet 1960 sonrasında ve onu takip edici ilk yıllarda gazetelerin tefrika sütunlarına aksetmiş, peşinden kitaplaşmış, birinci ve yarım baskısı hemen tükenmiş, ikinci ve tam baskısı da bitmiş, bunu üçüncü baskı takip etmiş; ve işte, şimdi, Abdülhamîd tarafı yayınlara modalaştığı bu günlerde, «bu dâvanın sahibi benim; manevî telif ve keşif hakkım mahfuzdur!» dercesine, kâmil, tashihli ve ilaveli şekliyle ortaya çıkmıştır.

Gayemiz Abdülhamîd'in hakkı olduğu için, bizim hakkımız görülmese bile ona ait hakkın görülmeye başlaması önünde, bazı uydurma ve derme-çatma eserlere rağmen bahtiyarlığımızı ilân ediyor; bu sahipsiz diyarda kimsenin kaale almadığı manevî telif ve keşif hakkımızı bağışlıyor ve yalnız şu dikkati ortaya atmakla yetiniyoruz:

– Marifet, büyük kısmı kursaktan doğma uydurmalarla Abdülhamîd'i konuşturmakta değil, onun hakkında konuşabilmekte ve bir (sentez) verebilmektedir. Bu dâvayı uydurma (sansasyon) mevzuu haline getirenlere karşılığımız da, kendilerini, her şeyi sahte bir dünyanın kalpazanları olarak tespit etmekten ibarettir.

N. F. K. / 1977

ÖNSÖZ

. Ben, sanat ve tefekkür adamı olmak dâvasındayım ve tarihçi değilim. Bu eser de bir tarih denemesi değil...

. İrfan sahiplerince bilinir ki, hikmet ilmin, ilim de tekniğin üstündedir; tarih ise bu üç görüş şekline göre çeşitli...

. Tarihi, hikmet yönünden ele alan, onu, kafasındaki tezatsız ve her örgüsü tamam bir dünya görüşüne nispet eder. İlim gözüyle yuğuran, vakıaları sağlam bir (analiz) ve (sentez) halinde umumi kıymet hükümlerine bağlar. Teknik bakımından inceleyen de, sadece malzeme ve ham madde verir ve gerisi için tasa çekmez.

. Bu üç faaliyet nevinin sahiplerinden birincisi, cemiyet hamuikârı büyük fikirci, ikincisi tarihi kendi içinde ve zamanının anlayışına göre muhasebe eden meslekî ilimci, üçüncüsü de bu rizikolu ve belâli işlerden kaçınıp, yalnız dış şekil bakımından "doğru" ve "yanlış" ölçüsüyle hareket eden ve mansaptan evvel menbaı tutmaya bakan kuru müşahedeci... Herbirinin ayrı ayrı hakları olan bu üç sınıf iş sahibinden ilki, dünya çapında tefsirci ressam, öbürü sınırlı görüş peşinde usta fırça sahibi, daha öbürü de düpedüz fotoğrafçı... İlkinde hikmet kanatlı büyük ruh, öbüründe mevzuuyla kayıtlı mahallî idrak, daha öbüründe de dış hakikat kaygılı yavan akıl iş görür. Birinciye azametli hamle, ikinciye şerefli vazife, üçüncüye de tarafsız ihtiyat düşer; ve büyük sorumluluk, şüphesiz birinciden başlar.

. Böyle bir tarih anlayışından sonra diyorum ki, ben bu üç sınıftan hiçbirine bağlanmasam bile, bunlardan en çok olmadığım, ikincisi ve üçüncüsüdür. Dilediğim halde olamayacağım da, belki birincisi...

. Anlaşıyor ki, gözüm birincide... Böyle olmakla beraber, bu eserle, birinci soydan iddia sahibi bir tecrübeye girişmiş olduğumu iddia edemem. Benim yaptığım, 60 küsur yaşımda tamamiyle örgüleşebildiğine şahit olduğum bellibaşlı bir ideolocya örgüsü karşısında, tarih görüşümüzün en hassas nahiyelerinden birine ait umumî kıymet hükmünü, çizgi çizgi billûrlaştırmaktır. Bu iş–de, tarihî vakıalara yaklaşmış olmak vazifesi bir tarafa, yeni bir şey öğretmek, hattâ (kronolojik) nizama uygun, eksiksiz nakil gibi bir meslek borcu altına girmek kaygı ve kaydından uzağım.

. Anlattıklarım dâvamı ispata yeter. Öğretmek istediğim, –gururuma verilmesin!– vakıalar değil, mânâlardır. Usûlüm de, tarihin ikinci ve üçüncü neviden inşasındaki kanunlara aykırılık göstermeden, üstelik bunlardan yeteri kadar pay alarak, birinci soya bağlı bir hikmet ve sanat fırçasıyla içyüzlere inmek ve (dinamik) çizgiler yolundan, hikâye üstü ruha tırmanmak...

. Öyleyse bu eser, hangi neviden olursa olsun, ne bir tarih, ne bir tarihî edebiyat; sadece vakıalar temeli üzerinde, ilmî, aklî, teessürî, her melekeye dayanan bir (tez), bir (manifest), bir dâva çerçevesi...

. Onun içindir ki, bu eserde, bibliyografya, endeks, fotokopi, vesika adresi gibi gerçekliği nisbetinde sahteliği mümkün, ilim üniforması nişanlarından eser aramak yersiz... Anlatılanların hepsi riyazî gerçekler halinde sabit ve apaçık meydandadır; ve böyle bir fikir işinde benim dâvanın ırgatlık tarafına ait zahmetlerden bağışlanmamı istemek hakkımdır. Dış yüzden meçhulleri malûm kılmak yerine, iç yüzden malûmları meçhulden kurtarmak ve sadece fikri getirmek dâvasında olduğuma göre kendime yakıştırdığım tavır, allâmelerin yaldızlı cübbesinden uzakta kalmak ve her yardımdan müstağni bir sadeliğe yapışmak olmalıydı ve oldu. Böyleyken ikinci ve üçüncü soydan bir tarihçi kıstâsiyle beni yalanlayabilecek biri varsa buyursun!..

. Güttüğüm cemiyet dâvasında tarihî şahsiyetlerden biri dâvama tam uygun, öbürü tam aykırı; biri başlıca dost, öbürü baş düşman, iki kutup seçmek ve bildirdiğim ölçülerle bunların (portre)lerini çizmek, öteden beri dileğim, hattâ borcumdu. Tarih (kriteriyum)u mücerret bir görüşün

müşahhas dünyasını kabartmalaştıracığına göre, fikirlerime destek bulmak için buna muhtaçtım.

. Çeyrek asırdan beri yakasına yapışmış bulunduğum dost, işte: ULU HAKAN İKİNCİ ABDÜLHAMİD HAN...

. Ters tarafından onun kadar ehemmiyetli düşmanıma gelince, Allah'tan duam şu ki, bir gün o borcu da ödeme imkânını bana bağışlasın...

. Tarih dâvamızın kutup misali Abdülhamîd'i, evvelâ kölesi olmak devletine erdiğim büyük velîden, terkibi ve telkini olarak tanıdım. Sonra da bir aralık yüksek tahsil gençliğine hocalığım sırasında, Tanzimatın yüzüncü yıldönümü münasebetiyle Maarif Vekili tarafından bana ısmarlanan eser yüzünden tahlilî ve tahkikî olarak buldum. Velîden bana gelen his kıvılcımı, aklın tetkik kuyusundaki petrole düşerek yangına döndü.

. Hakikî çehresine ait parça parça teşhis çizgileri kondurmaya başladığım 1940 yılına kadar, Ulu Hakan, bugün aynıyle benim başıma geldiği gibi –şükrederim–, hakkı ancak karanlık izbelerde, şahitsiz sohbetlerde, vicdanların kuyu diplerinde aranılabilir ve asla (Agora)ya dökülemez, kapkara bir taassup ve kıpkızıl bir zulüm heykeli şeklinde, cemiyet meydanına, mektep kitaplarına ve çeyrek münevver kafalarına yerleştirilmiş bulunuyordu. O gün, bugün, kendisini izah yolunda bazı davranış istidatları belirlediğine ve bir anlayış zümresi halkalanmaya başladığına göre, herhangi bir sultana ait şahıs ve makamı çok aşan böyle bir idrake ilk defa önyak olduğum için kendimi bahtiyar sayarım.

. "Büyük Doğu", 1943'den 1971 yılına kadar devre devre bütün metodlu yayınlarında, Abdülhamîd'i saran mânâlar bakımından böyle bir anlayış zemini kurmaya savaştı; hattâ bunun için de, arkası pek bereketli çıkan ilk hapsine girdi.

. 1943 yılına kadar lehinde takınılacak her eda, akrebe kelebek demekten farksız sayılan Abdülhamîd hakkında, aynı yıldan başlayarak; "Durun, Abdülhamîd tarihin en büyük kurbanıdır ve üzerinde sahte ilim imâl edilmiştir!" hükmü ilk defa "Büyük Doğu"dan fıskırdı. Ondan sonra ve hele son zamanlarda, Abdülhamîd'i arama gayreti modalaştı. İman ve İslâm dâvasında da aynı şey olmadı mı?

. 1943 –1975 arasında, kendi imzamı atamayacak ve bu kadar dağılmayı kabul edemeyecek kadar hurda gördüğüm basit fikir ve tarih işçiliklerinde bile, kadromuzu dolduran büyük ve küçük, şöhretli ve şöhretsiz her ferde iki öğüt vermekteyim: "Türk edebiyatı münekkitsiz ve Türk tarihi müverrihsizdir. Bu iki (misyon)u üzerinize almaya bakın!" Birinin kapısı, Ataç modeli nebatî ve ilcaî, asılsız ve cevhersiz kaba his cürufu altında kaybettirilen büyük zevk ve üstün ölçü mihrakına ulaşmak, öbüründeki de bunca ilim dolandırıcılığı sonunda kargalaştırılan Abdülhamîd güvercinini bulup çıkarmak ve böylece tarihe içinden nüfuz etmek...

. Her Büyük Doğu'cu bilir: İkinci Abdülhamîd, Türkün özü ve temel varlığı yönünden hakkı bellibaşlı bir zümrece gasbedilmiş muazzam bir kurtarıcılık hüviyetidir, ve işte bütün dâva, erdirici mesele, Abdülhamîd'den ziyade bu zümreyi, içyüzüyle, menbai ve mansabiyle her türlü metod ve plâniyle tanımaktır. Dâva ve mesele, koca bir tarih ve büyük bir insan hakkına yol açmak gayesinden ibarettir; ve bu hakka yol açmaya savaşanların hiç biri zerre miktarı sultancı ve saltanatçı olamaz.

. Açıkça mahyalaştırmanın zamanı gelmiştir ki, İkinci Abdülhamîd, Tanzimat ve sonrası teftişsiz ve murakabesiz, körükörüne Batıya itiliş ve kökümüzü kurutuş macerasının Türk ruhuna sindirilmek istenen maymunvâri taklit ruhiyatının, tek kelimeyle çürütücü ve kokutucu sözde yenilik davranışlarının, bütün bunlara karşı duran ve kök cevherine bağlı kalan muazzam şahsiyet ve asliyetiyle, maskelerini düşürücü, gizli karargâh odalarına baskın verici ve plân kasalarını açıcı miftah (anahtar) tipidir ve bizce yalnız bu noktadan azizdir.

. Maddî ve manevî Batı sömürgeciliğinin ajanları, yahudilik, dönmelik, masonluk, kozmopolitlik, züppelik, lövantenlik ve bunların hürriyet, müsavat, adalet kancalarıyla harekette "uykuda gezer"leri sahte inkılâpçılar, Abdülhamîd'i düşürdükten sonra, hakkında yalan ilim yağurdular; ve açık denizde kaptana yanlıştır harita verircesine, insanoğlunun en kutlu haysiyet ve güveni olan ilim ve hakikat namusunun ırzına geçtiler.

. Abdülhamîd'e ait her menfî bilgi ve yorum, ilk zindanımda hâkimlere söylediğim gibi, Galata Kulesi ve bostan kuyusu şeklinde kâmil zıddıyla doğrudur; ve büyük fikircinin, aynı bilgi unsurlarını ele alıp yalanlarını ayıkladıktan sonra ters yüz etmekten başka işi yoktur. Bu da Abdülhamîd'i yazmanın usûlü...

. Amma ki, Abdülhamîd'i saran inceliklerle beraber saf hakikate ait kanunlar, memleketimizde hâlâ anlaşılammıştır. Zira, biraz evvel saydığımız üç sınıfiyle gerçek Türk tarihçisi ve fikircisi, bunca pohpoh ve çalırma rağmen gelmemiş, hele zamanenin şartlarına bakılırsa, gelmek ihtimalini her ân kaybetmekte bulunmuştur. Ağızlarla vicdanlar arasındaki mesafe her gün biraz daha acıla acıla, nihayet öyle bir noktaya gelinmiştir ki, ya beklenen gelecek ya bekleyen büsbütün gidecektir. Bu kadar soylu bir tarihten gelen Türk, Allah'ın inayetiyle kalacağı hissini verdiği göre beklenen mutlaka gelecektir. O, hakiki bir tarihçi olsa da yeter! Toprağa çivilenecek değil, rüzgâr hızıyla koşacak aksiyon ağaçları, orman orman, ancak böyle bir tarlada yetişebilir.

. Bizim de, gözümüz yalnız tarlada, hattâ ekicinin de yetişeceği tarlada... Öyle ki, tarih eseri yazmak yerine, ideolocyamızın ana zeminine bağlı dost ve düşman kutupları göstermek için başvurduğumuz bu fikir hamlesi, istikbâlin tarihçesine tohum ve tarla verirken, onu da yetiştirecek bir ilk ziraat sahasını hedef tutuyor.

. Böyle bir hamle münasebetiyle, niçin sanatı bırakıp politikaya saptığımı ve neden kendi kendime yazık ettiğimi soranlara, eserim cevap versin: Ben, vereceği efsanevî ziyafette, daha evvel bulaşıklıktan yer parlatıcılığına kadar her işi üzerine alan hayalî şato sahibine denk olarak, katların en üstüne ait huzur hakkını yerine getirmek için aşağılara inmek zorunu duymuş bir insanım. Şatonun temeliyle çatısını kurtardıktan sonradır ki; mahrem odama çekilebilirim. Demek ki, bıraktığımı sandıkları sanata her zamankinden daha bağlıyım. Bütün bunları sanat gayemin izzeti, sanatımın iklimini kurmak gayreti etrafında yapıyorum. Böylece, gerçek sanatkârın ne demek olduğunu göstermek istiyorum. Güneşin doğuşuyla batışı arasındaki günlük politikayla yarınlar, uzak istikbâller ve milyonlarca güneşler arkası büyük oluş siyasetini ayırd edebilenler, bu işde başrolü sanat ve düşünce adamına verirler. Elverir ki, çöplükte ötemeyecek olan bülbülün, sırf şarkısını söyleyebilmek için, çöplüğü temizlemek vazife ve yetkisine inanılsın...

. Biz geldik ve gidiyoruz! Ve ömrümüz boyunca kimine cinnet, kimine hiyanet görünen bir şarkı tutturmuş, batış ufkuna bir mızrak boyu güneşler karşısında halimizi düşünüyoruz. Bu şarkının yakıcı bir beste halinde genç ciğerleri dolduracağı ve ona, yerleştirildiği yalancı dünyayı tanıtacağı ân, ne gündür! Ve o gün, ne büyük gün!..

. "Gözüm arkada kaldı!" sözündeki acı ümitsizlik edasının aksine, gözümüzü önde ve yepyeni bir gençlikte bırakarak gitmek istiyoruz.

Necip Fazıl

BİRİNCİ FASIL

CÜLUSUN'A KADAR

O Zaman ve Mekân
Doğumu
Abdülhamid Düşmanlığı
Kast
Öksüz
Öğrenci
O Ve Etrafı
Tablo
Büyük Gerçek
Genç Adam
Zevk ve Mizaç
Yeni Padişah
Üç Müessise
Yanık Saray
Kahramanlarımız
Arslanım
Donanma
İnkılâpçılar
Baş Açık göz
Bilanço
Şehzade ve...
Pinti Hamîd
Veliahd
Mânâ

İKİNCİ FASIL

İLK YILLAR

Giriş
Toplar Atılırken
İlk İşler
Hususî Kadro
Mesele
Vaziyet
Huzurda Yabancı Elçiler
Hatt-ı Humâyûn
Esir Devlet
Nazik Geçit
Rus Harbine Doğru
Konferans
Toplantı
Midhat Paşa Sadrâzam
Yaşasın
Konferans ve Ötesi
Konferans Neticesi
Midhat Paşa Sürgün Yolunda
İlk İşler
Nümayiş
Harp Meclisin Vaziyeti
Politika
Harp Sonrası
Gazi Osman Paşa
Bozgun Göçü
İkinci Gazi Paşa
Plevne Neticesi
Son Toplantı
Sulh
Muahedeler

Kıbrıs

Portre

Yıldız Sarayı

Küçük İhtilâl

Teşkilât

Nükte

Söğütlü Bölüğü

Dış Vaziyet

Islahat

Matbuat

Memur Tipi-Devlet Ricali

Midhat Paşa Muhakemesi

İzzeddin

Son Hüküm

ÜÇÜNCÜ FASIL

DEVR-İ HAMÎDÎ

Devr-i Hamîdî
Hafiye Teşkîlatı
Ermenî Meselesi
İttihat ve Terakki
Namık Kemal
Terakkiler ve Hamleler Devri
Büyük Hamle
Bilanço
Türkiye'de Bakterioloji İlmini Kuran Padişah
Dış Politika
Balkanlar
Japonlar
Girit ve...
Türk-Yunan Harbi
İç Politika
Donanma Siyaseti
Yemen ve Akabe
Abdülhamîd ve Adâlet
Bir Adalet Vesikası
Bomba
Abdülhamîd ve Yahudî

DÖRDÜNCÜ FASIL

YAKINDAN ABDÜLHAMÎD

Dindar Sultan
Kadın ve Abdülhamîd
Abdülhamîd ve Avrupalılık
Vehimli Padişah
Korkak Padişah
Müsrif Padişah
Milliyetçi Padişah
Merhamet-i Şahane

BEŞİNCİ FASIL

İÇİNDEN SARAY

Yıldız
İnzibat
Günlük Hayatı
Selamlık
Tiyatro
Harem
Soytarılar
Mihrak Noktası
Muhafızlar
Sarayda Dînî Hayat

ALTINCI FASIL

SUYUN ÖTE TARAFI

Tarihçe
Cemiyet
Komitacılık
Mesele
Komitacı
Islahat
İki Devlet
Hep Politika
Karşı Tazyik
Teklif
Temsilci Memurlar
Nota
Ecnebî Subay
Siyasî Dehâ
Makedonya Üzerine Hüküm

YEDİNCİ FASIL

HÜRRİYET

Hürriyet
Jön Türk
İttihat ve Terakki
Zaaf
Faaliyet Merkezi
Siyaset Yolu
Kasıt Aynı
Hürriyetçiler Kongresi
Orduya Sızış
Masonluk
Teşebbüs
Anayasa
Mânâ
İki İmparator
Almanlar
Vaziyet
10 Temmuz'a Doğru

SEKİZİNCİ FASIL

MEŞRUTİYET

Sevinç
Tedbir
Değişmeler
İlk Günler
Basın
Hadiseler
Şu, Bu...
Paşalar
İsyan
Harbiye
Açılış
Nutuktaki Ruh
Karşı Nutuk
Ziyafet
Bir Dalkavuk
Güvensizlik
31 Mart
Ali Kabulî
Tepki
Hüküm
Hareket Ordusu
Ulvî Tablo
Abluka
Karanlık Saray
Yıkılan Taht
Top Sesleri
Tarihî An
Meclis-i Millî
Fetva
Heyet

Hal'e Dair

DOKUZUNCU FASIL

SON YILLARI

Selânik

Yol

Köşk

Muhasebe

Yağma

Beylerbeyi

Sürpriz

Harb-i Umumî

Hâdiseler

Muazzam Adam

Hâtıralar

Tek Başına

31 Mart'a Bakış

Murakabe

Teşhis

Bir Sahne

Röportaj

Sene 1918

Cenaze

ABDÜLHAMÎD KRONOLOJİSİ

(Necip Fazıl Kısakürek dosyasından, tarihçi İsmail Hami Danişmend'e ait olarak hiçbir yerde neşredilmemiş olan bu kronoloji, Ulu Hakan'ı ve en kısa hatlarla çileli zaman ve mekânını göstermektedir.)

1876:

- Abdülhamîd'in taht'a çıkışı...
- Balkanlarda Sırlara karşı harp devamda ve Sırlar yenik...
- Ruslar Babıâli'yi zorlamakta...
- Devletlerin ultiatomu...
- Midhat Paşa Sadrâzam...
- Haliç Tersane konferansı...
- İç ve dış binbir gaile...
- Meşrutiyet ilânı...
- Perişan durum...

1877:

- "Meclis-i Umumi" konferans şartlarını inceliyor...
- Midhat Paşa memleket dışına sürgün...
- Ethem Paşa Sadrâzam...
- Sırlarla sulh...
- Sırbistan, Osmanlı İmparatorluğuna bağlı prenslik...
- Birinci "Meclis-i Mebusan"ın açılışı...
- Ruslar Türkiye'ye harp ilân ediyor. Felâket!..

1877:

- Yeni Sadrâzam Ahmed Hamdi Paşa...
- Ömrü 11 aylık ilk Mebuslar Meclisinin Padişahça feshi...
- Ruslar Edirne'den sonra İstanbul önlerinde...
- İngiliz müdahaleleri...

- Ayastefanos (Yeşilköy) sulh başlangıç anlaşmasının imzalanması...
- Sadrâzam Ahmed Vefik Paşa...
- Peşinden Sâdık Paşa...
- Çırağan baskını, Ali Suavi vak'ası...
- Mütercim Rüştü Paşa beşinci defa Sadrâzam...
- Ruslara karşı, İngilizlerle Kıbrıs karşılığı ittifak...
- Saffet Paşa Sadrâzam...
- Berlin Muahedesi...
- Sadaret makamında Hayreddin Paşa...

1879:

- Ahmed Arif Paşa Sadarete...
- Ardından küçük Said Paşa...

1880:

- Şair Ziya Paşa öldü...
- Küçük Said Paşa'dan: Kadri Paşa, peşinden yine küçük Said Paşa Sadrâzam...

1881:

- Fransa bazı Tunus kabilelerinin Cezayir topraklarına sızmasını bahane ederek Tunus arazisinden parçalar koparıyor ve bu Beyliği himayesi altına aldığını ilân ederek Türkiye'ye zorla muahede imza ettirmeye kalkışıyor. Abdülhamîd ise "oldu-bitti"yi kabul etmiyor...
- Yanya vilayeti zor kurtarılıyor...
- Abdülâziz'i öldürtmek suçuyla Midhat Paşa ve arkadaşlarının Yıldız'da muhakemeleri ve haklarında idam kararı...
- Abdülhamîd bu kararı sürgüne ve süresiz hapse tahvil ediyor...
- Devlet borçlarının yarısından aşağı düşürülüp "Düyun-u Umumîye"nin kurulması...
- Abdülhamîd boyuna kötü mirasa karşı mücadelede...

1882:

- Abdurrahman Nureddin Paşa Sadrâzam...
- Arkasından yine Küçük Said Paşa'nın üçüncü Sadrazamlığı...
- Mısır'da İrabî Paşa hareketi...

- İngiliz donanması İskenderiye'yi topa tutuyor. Mısır, İngiliz işgali altında...
- Ahmed Vefik Paşa ikinci defa Sadrâzam...
- Küçük Said Paşa'nın dördüncü Sadareti...
- Zavallı ve kimsesiz Sultan...

1883:

- Her şey malûm tempo üzerinde...

1884:

- Taife sürülen ve kalebend edilen Midhat ve Damad Mahmut Paşaların ölümü...

1885:

- Rumeli-î Şarkî vilâyetinin Bulgaristan'a ilhakı için Bulgarlar tarafından girişilen hareket...
- Buna karşılık, vilâyetin Türkiye'ye bağlı kalarak Valiliğine Bulgaristan Prensini tâyini...
- Kâmil Paşa'nın ilk Sadrazamlığı...

1886:

- Her şey aynı minval üzere...

1887:

- Vaziyet devamda...

1888:

-Nâmık Kemal'in ölümü...

1889:

-Her şey aynı tempoda...

1890:

-Durum eskisi gibi...

1891:

-Ahmed Vefik Paşa'nın ölümü...

-Kâmil Paşa'nın azli...

-Ahmed Cevat Paşa'nın Sadrazamlığı...

1892:

-Vaziyet devamda...

1893:

-Vaziyette bir değişiklik yok...

1894

-Büyük İstanbul zelzelesi...

-Abdülhamîd'in kahramanca hareketi...

1895:

- Cevad Paşa'nın azli...
- Küçük Said Paşa'nın beşinci Sadrazamlığı...
- İstanbul ve Anadolu'da Ermeni ayaklanmaları...
- Küçük Said Paşa'nın azli...
- Kâmil Paşa'nın ikinci Sadrazamlığı...
- Kâmil Paşa'nın yeniden azli ve Halil Rıfat Paşa'nın Sadrazamlığı...

1896:

- Banka hâdisesi denilen ikinci Ermeni vak'ası...

1897:

- Yunanlıların Girit ve Yanya vilâyetlerimize tecavüzü...
- Yunanistan'a harb ilânı...
- Osmanlıların büyük zaferi...
- Osmanlı - Yunan sulhu...
- Büyük devletlerin Girit'i muhtar ilân etmeleri...

1898:

- Vaziyet devamda...

1899:

- Her şey eski tempoda...

1900:

- Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa'nın vefatı...
- Sultan Hamîd'in himmetiyle Azarbaycan mekteplerinden Türkçe yasağının kaldırılması...

1901:

- Fransızların Midilli çıkartması...
- Sadrâzam Halil Rifat Paşa'nın vefatı...
- Abdürrahman Nureddin Paşa'nın Sadâret kaymakamlığı...
- Küçük Said Paşa'nın altıncı Sadrazamlığı...

1902:

- İlk Makedonya ihtilâli...
- Vilâyet-i Selâse Müfettiş-i Umumîliğinin kurulması...

1903:

- Avlonyalı Mehmed Ferid Paşa Sadrâzam...
- Bulgarların Makedonya ihtilâli...

1904:

- Beşinci Murad'ın vefatı..

1905:

- Ermeni Komitacılarının Bomba Hâdisesi...
- Sultanın müthiş cesaret tavrı...

1906:

- Akabe meselesinin lehimize halli...
- Sultanın emsalsiz siyaseti...

1907:

- Makedonya malî ıslahatına mukabil gümrük resminin arttırılması...

1908:

- Küçük Said Paşa yeniden Sadrâzam...
- İkinci Meşrutiyetin ilânı...
- Kâmil Paşa Sadrâzam...
- Bosna-Hersek'in Avusturya'ya ilhakı...
- Bulgaristan'ın muhtariyeti...
- Girit'in Yunanistan'a ilhakı...
- İkinci Meşrutiyet Meclis-i Mebusanının açılması...

1909:

- Hüseyin Avni Paşa Sadrâzam...
- Uydurma 31 Mart vak'ası...
- Hareket Ordusunun İstanbul'a yürümesi...
- Padişahın hal'i ve sürgüne gönderilmesi...
- Derken Beylerbeyi Sarayı'nda hapislik ve gerisi malûm...

İKİ VESİKA

Vesika-1

Vesika-2

<<Anasayfa BİTTİ>>

O ZAMAN VE MEKÂN

Ondokuzuncu asrın ortalarına doğru İstanbul... Elaman, Batıda büyük makine medeniyeti çığırının ilk basamaklarına doğru yol alıyor. İŖte bu zamanda, İstanbul denilen mekân...

Tanzimat yıllarına doğru geriye giderek, İstanbul'u, Bizans'lıların, camlarında gurup yangınından kinaye «Sırma Ŗehir» diye isimlendirdikleri Üsküdar açıklarından seyredelim. Hayâl; mazi, hâl ve istikbâl bölümlü üç kattan ibaret kafesinin orta katında mahzun ve öbür iki katında mes'ut, efsanevî kuş, yol göstericimiz...

Alacakaranlıkta, Bizans temellerini çökerten heybetli kubbeler etrafındaki minarelerin zarif silüetleriyle nakışlı bir ufuk perdesi... Bugün de hendesesi hâlâ kazınamamış, yalnız piç mimarî çizgileriyle etrafı kuşatılmış, malûm perde... Ŗimdi, devleri kelepçeleyen bir sürü cüce Ŗeklindeki piç mimarî, o zaman, katırla sıpa farkı gibi, çok daha çirkin olmak Ŗartiyle yeni yeni doğmakta...

Asırlardır mânâsını mahyalaştıramamış olan bu ufku «Gülhâne Hatt-ı Hümâyûnu» notasiyle, «Tanzimat-ı Hayriy-ye» borusunun ınlattığı tarihten birkaç yıl ilerdeyiz.

DOĞUMU

16 Şaban 1258... Günlerden Çarşamba... Saat alaturka onbir... Berat Kandili geceli bir gün olmuştur. İnsan ayaklarına bir yıllık kader raylarının döşendiği saatlere bitişik günde dünyaya gelmiş olmanın sırnını gizlilik âlemine havale edelim ve sadece bildirelim ki, Abdülmecid Hânın, Abdülhamid isimli oğlu doğmuş bulunuyor.

Gayet ince yapılı, fevkalâde zarif edalı, limon kabuğu fes üstüne sorguçlu, önü ve yakası sırma pelerinli genç Padişah, oğlunun dünyaya gelişini Lalasına şöyle haber veriyor:

«Benim vezir-i sadakatsemîrîm;

Cenâb-ı Hallâk-ı Cihanın lûtf ve inâyet-i âliyyesine hamdolsun; işbu mâh-i hâlin onaltıncı günkü cihar-ı şenbih günü saat onbir kararlarında, sulb-ü pâk-i şahanemizden bir şehzâde kademnihâde-i âlem-i şuhud ve meserretetzâ-yı kehvâre-i vücûd olarak Sultan Abdülhamid tesmiye eyleyüp seni ve cümle bendegâh-ı meserretnumûn-u mülûkânemizin tastir ve Dârussaâdet-ûş-Şerife ağasiyle tarafına tesyir eyledim. Cenâb-ı Vâcib-ül Vücûd, ömrünü memdûd ve kudümünü zat-ı şahanemize ve kâffe-i ibadullaha müteyemmin ve mes'ut buyursun...»

Kendisinden bir evvelki padişahla arasında, kılık ve eda bakımından bütün bir dünya farkı bulunan Sultan, vezirine gönderdiği hattın gerisinde şu enikleri veriyor:

–Bu güzel sevinçten bütün tebamızın müjde ve pay alması için, yedi gün beşer nöbet top atılsın ve bütün şanlı vükelâmız ve sâdik bendelerimiz ve ayrıca istekli olanlar, o günlerde donanma kandilleri yakarak törenler yapsınlar ve sevinçlerini göstereyin. Bu emrimi alâkalılara bildir. Âlemlerin Rabbi, temiz soyumuzu sonsuz olarak baki kılsın ve herhalde kullarıma refah ve dirlik ve düzenlik versin. Resullerin Efendisi hürmetine...

Topkapı Sarayı'nın içine kapanık, boğuk, tok, azamet ve şahsiyet yuvası asîl mimarîsi dururken, ona, garbın, işporta malı, adî ve şıllık, bizzat garplının piç diye andığı (Barok) ve (Rokoko) bir kümesicik eklemiş bulunan, ilk deri üstü Batı kopyacılarından Abdülmecid, görülüyor ki, ikinci oğlunun dünyaya gelişinden fevkalâde ümitlidir. Hakanlık devrinde ana rahmine düşüp doğuşuna şahit olduğu bu yavru, onca, soyunun yürütücülüğü bakımından bütün vaad... Sultanın, ilk erkek çocuğu Şehzade Murad'a göstermediği bu hususî bakış, ikinci oğlu Abdülhamîd üzerinde toplanıyor. Son Osmanlı hükümdarı Vâhidüddin'e gelinceye kadar öbür oğulları, henüz «şuhud» âleminin gergefine işlenmiş değil... Zaten Abdülhamîd'e nisbetle çapları malûm... 1258 yılı mübarek Şaban ayının onaltısında doğan Abdülhamîd, babası Abdülmecid'in, olanca ümit ve hasretini bağladığı soyunu örnekleştirme enerjisinden en manalı verim...

Ne dünya, ne memleketinin içini görebilen, ne de dünya ve memleketine kendi içini gösteren, güya şeffaf camlı saray pencerelerinde bir çocuk... Sıska denilecek kadar zayıf; ve içi humma dolu, yeşil hareli bir çift göze sahip...

Baktığı yeri oyan bu gözler, onun otuzüç yıla varan hükümdarlığının her sahnesinde karşınıza çıkacaktır. Hiç bir şikâyet ve gözyaşı edası göstermediği halde bu çocukluk çığırlarını aşmış ve onları tüketmiş, kurutmuş gibi bir hâli var... Az konuşuyor, yalnızlığı seviyor, kendi kendisine yeter gibi duruyor, kız ve erkek, öbür çocuk Sultanlardan apayrı bir ruh ve seciyye tablosu çiziyor. Çocuk Abdülhamîd'e bakan en küçük bir insaf ve hakikat gözü anlar ki, onda büyük ve istiklâlli bir şahsiyet yuvalanmakta...

ABDÜLHAMİD DÜŞMANLIĞI

Önsöz'ümüzde belirttiğimiz gibi, Abdülhamîd'in büyüklüğünü sadece düşmanlarından, onların meydana koyup kıymet hükmünü tepetaklak ettiği bilgi unsurlarından öğrenmek mümkün olduğuna göre, bize ilk vesikayı düşman elinden alarak gerçek anlayış ölçüsüne bağlamaktan başka zahmet düşmüyor. İttihat ve Terakki Komitesinin neşrettiği (Abdülhamid–i Sanîve Devr–i Saltanatı, Hayat–ı Hususiyye ve Siyâsiyyesi) isimli bir eser vardır ki, sayılan, peşinen aldığı bir yekûna uydurmağa memur, her türlü ilim ve fikir haysiyetinden mahrum bir karalamacıya yazdırılmıştır.

Ne gariptir ki, bu adam da, hiç değilse kendi pâdişâhı bahsinde yerli olacağına, eserinin bâzı noktalarını, kendi soyundan, propaganda faslı ücretlisi bir Avrupalıya dayamaktadır. Muharrirlik iddiasında bir Türk iyi veya kötü kendi hükümdarını Avrupalıdan mı öğrenecek, onun fırçasından mı taniyacak, yoksa bizzat kendisi mi resmedip öz memleketine ve dünyaya öğretecek, tanıtacaktır?

Sularımızın bile derinliğini ölçen ve teknelerimize seyr ü sefer imkânını sağlayan Avrupalıdan, bir de karılarımızın ahlâk dosyalarını beklercesine uzanan ellerde hangi haysiyet ve hakikat tortusu bulunabilir? Saf ilim ve hakikât gözüyle sâdece bu usûl, devşirdiği bütün bilgi unsurlarının, tahlil ve terkip ölçülerinin hakaretle reddedilmesi için kâfi değil midir?

İşte böyle bir Avrupalının Abdülhamîd'e dair yazdığı ismarlama eserden çimlenen ve marifetini açıkça bildiren, âdeta bu haline ilmî bir imtiyaz süsü veren mahut İttihat ve Terakki karalamacasına göre Abdülhamîd'in çocukluğu:

Çocuk Abdülhamîd, insanlardan ürker, erkek ve kız kardeşlerinin yanından kaçır, oyunlarına katılmaz, çok defa kuytu bir köşeye çekilip onların gülüşlerine, oynayışlarına gözlerini diker ve gayet hüznünlü bir nazarla uzaklardan bakar bir tipmiş... Bu nazarda da, bazen korku veya hainlik tesiriyle, gelip geçici bir ışık pırıldarmış...

Şimdi her şey bir tarafa, bu nakli olduğu gibi doğru kabul etmeli ve gerçek kıymet hükmüne bağlayarak, ondan Abdülhamîd'in hainliğini değil, en küçük yaşta bile muhitindekilerden başkılığını, etrafındaki sahtelikleri sezmeğe başlayan büyük şahsiyetini süzmeliyiz. Çocuk Abdülhamîd'in gözlerindeki iç hayat parıltısını bile korku veya garazın mührünü taşıyan bu beylik edebiyat teşhisini silip, bizzat kendisinin verdiği unsurları tarafsız bir muhakemeye bağlayacak olursak görüyoruz ki, çocuk Âbdülhamîd, serî malı saray oyuncaklarının yedi kat gök tepesinden bakan, derinliğine bir iç oluş çekirdeğidir. Aynı ödenekli garaz, gerçek değerini verdiğimiz yukardaki tabloyu kendi kötü anlayışına bağlamak için, öz kafasından mı, yoksa efendisi Avrupalı muharrirden mi öne sürdüğü belirsiz şekilde, tamamıyla yalan, hiç değilse yine tersyüz edilmiş bir vak'a'ya el atıyor:

Bir gün Abdülhamîd'in iki erkek kardeşiyle bir kız kardeşi bahçede koşup oynamaktan yorulmuş ve salonda bir kanepenin üstünde dinlenirken uykuya dalmışlar da, Abdülhamid yanlarına gelmiş, üzerlerindeki mücevherleri soymuş, ve onları (Hırsız saksağan gibi) kimsenin bulamayacağı bir yere saklamış!!! Bu vak'a da, Abdülhamîd'in ilerde nasıl bir adam olacağını göstermeye yetermiş!!!

Bu hurda teferruatın üzerinde niçin durduğumuzu bir ân sonra anlamak üzere lütfen dikkat ediniz:

Evvelâ küçük yaştaki şehzadelerin üstünde, hususiyetle onların başıboş anlarında mücevher bulunmaz. Bulunsa bulunsa Hünkâr huzurunda, merasim zamanlarında ve hususî zaman ve mekânlarda bulunur. Hele, üstübaşı mücevher sergisi hâlinde çocuklar bahçeye asla salıverilmez. Salıverilecek olsa, yanlarında harem ağaları eksik olmaz. Bu şartlardan hiç biri yerine gelmese de mücevher deposu çocuklar, yapayalnız, koca salonda uykuya dalmış olsalar, çocuk Abdülhamîd'in onların gafletleriyle alay etmek için zekî ve nefis bir şaka yaptığı hatıra gelir de soymak kastiyle hareket ettiği düşünülemez. Nihayet hâdiseye bir ân için hırsızlık nazarıyla bakılsa, sarayın ısırğan gözlü

gardiyanlarla dolu hapisane duvarları arasında böyle bir harekete hiç bir sebep gösterilmez. Ve nihayet en bön hakikat göziyle dahi, bütün bu anlatılanların yüzde yüz yalan olduğunu kestirmekten başka akla yol kalmaz.

Böyle olunca da Abdülhamîd düşmanlığına yataklık eden ruh haleti, bizzat kendi vesika ve iddiaları sayesinde, olanca kötü kastiyle meydana çıkar. Ve ne kadar entipüften olursa olsun, bu tür uydurmalar, Abdülhamîd'i belirtmek yerine, ilim ve hakikat kaatili seciyyeyi ele vermiş olur.

İşte onların marifet ve metodunu göstermek içindir ki, bir ân, en hurda teferruata kadar inmek zorunda kaldık. El attığımız teferruat küçük, fakat bu münasebetle, ele verdiğimiz ve Abdülhamîd'e ait her hâdisede karşılaştığımız kast büyüktür. Bu kastın nereden doğduğunu ileride göreceğiz.

KAST

Abdülhamîd hakkındaki kast o kadar büyük, köklü ve plânlıdır ki, onu her ne pahasına ve hangi usulle olursa olsun çürütmek için, hissî ve sahte tarafından fikrî, el atılmadık vâsıta bırakılmamıştır.

Abdülhamîd'in Abdülmecid'den gelmediğini, saray hizmetçilerinden bir ermeninin piçi olduğunu iddia etmeye kadar... Biricik delilleri de, Abdülhamîd'in yüzü ve tipidir. Bu yüz ve tip ermeni farikasını belirtiyormuş ve Abdülmecid'in çehre ifâdesini tutmuyormuş... Hattâ büyük Türk Hükümdarının son on yıllık saltanat devrinde, Avrupa'da sözümona hürriyet mücadelesi ile uğraşanlar, utançlarından erimeden, neşrettikleri yapraklar üzerine bu iğrenç iddialarını aksettirmişler; ve bu noktadan, onun Halifelik ve Sultanlığını meşruluğa aykırı göstermeğe yeltenmişlerdir. Bir türlü hazmedemedikleri Abdülhamîd'in, burnu ve tipi, Osmanoğulları soyunun belki en sadık örneklerinden biri olduğu halde, bu ruhları piç ucuz kahramanlar, Avrupalılara karşı bizzat kendilerinin ve milletlerinin pâdişâhına piçlik isnâdındaki şenaati hissedememişlerdir.

Abdülhamîd'e değil, hürriyet iddiasının kimlerin elinde harekete geçtiğine dikkat...

Bunlara göre, Abdülhamîd'i babası Abdülmecid bile sevmezmiş... Güya oğlu dünyaya geldiği zaman, haberi, kendisine hamamdayken vermişler... Abdülmecid müjdecideye bahşış vermek için üzerinde para bulunmamasından uğursuzluk duygusuna kapılmış... Güya düşünmüş ki, Abdülmecid, yeni doğan oğlu bir gün pâdişâh olacaktır ve devri Türk Milleti hesabına bir uğursuzluk çığırı açacaktır.

Yine Abdülmecid birgün oğulları ile birlikte sofrada otururken yemeğin sonunda, Abdülhamîd'in yemiş tabağında kalan bir dilim karpuzu alıp sıvıştığını görmüş ve hemen kararını vermiş:

-Bu ahlâksız düzeltmeye uğraşmak boşuna zahmet çekmektir!

Ve yanında duran Mihran Bey'e şöyle demiş:

-Çocuklarımdan hiç bir kaygım yok! Fakat şunun hayırlı bir şey olmayacağı şimdiden anlaşılıyor! Onu düzeltmekten ümidimi kestim!

Yine güya bir gün Abdülmecid, Mihran Bey'in amcası Deli Boğos Efendiye demiş ki;

-Ben bu oğlandan bıktım, usandım artık! Büyük bir hilekâra benziyor o... Yüz verilecek mahlûk değil...

Bu türlü nakillerin, tek kelime ekmeden sadece kendilerini göstermek, ne olduklarını belirtmeye yeter. Devlet çapında insanlara ait yalanların tarihi olsaydı, onda bundan daha âdi ve şer'î bir uydurma bulunamazdı. Ne yapalım ki, Abdülhamîd hakkındaki bütün nakiller, ilim, akıl, imkân ve hakikat bakımlarından hep bu kıratadır.

ÖKSÜZ

Abdülhamîd'in annesi, çocuğu sekiz yaşlarında iken veremden ölüyor. Son derece içli ve hassas bir kadın... Bu nokta, Abdülhamîd'in mizacındaki nahifliğı, inceliğı, yine ince hastalıktan ölen babasından sonra kime bağlamak gerektiğini izah eder.

Abdülmecid'in ikinci kadınefendisi Perestû Hanım, çocuk sahibi değildir. Abdülhamîd'i göğsüne basıyor ve onu evlat ediniyor. Valide Sultan sıfatıyla Abdülhamîd devrine yetişen ve uzun zaman ömür süren Perestû Kadınefendi Abdülhamîd'e daima bağlı kalmış ve bütün servetini üvey evlâdına bırakmıştır. Bu bilgiyi veren Abdülhamîd düşmanları, ne büyük bir tezada düştüklerinden habersiz, Abdülhamîd'i anneliğine hiyânette bulunmuş olmakla suçlandırırlar, anneliğinin saray memurlariyle meşruluk dışı münasebetlerde bulunduğu yolunda Abdülâziz'e raporlar verdiğini ve bu yüzden Perestû Hanımın ona darılarak sarayı bıraktığını ve ölümüne kadar Nişantaşındaki konağından çıkmadığını iddia ederler. Bu kadar ağır bir iftira altında kalan Perestû Sultan mıdır ki, evladlığına büyük bir hayranlık duygusuyla bağlı kalmış ve bütün malını mülkünü ona bağlamıştır?

Anneden başlayarak, vatandan, tarihten, dosttan öksüz, büyük nasip!..

ÖĞRENCİ

Mahut kaynaklara göre Abdülhamîd'in, tahsil ve terbiye yolunda ilerlemeye, bilgi ve düşünce faaliyeti göstermeye asla hevesi ve istidadı yokmuş...

Mürebbi ve muallimleri Kemâl Paşa, Gerdankıran Ömer Efendi, Şeref Efendi, Edhem Paşa, Namık Paşa ve (Mösyö Gorde) isimli şahıslarmış... Bunlar da öğrencileri genç şehzadeden boyuna şikâyet ederlermiş. Ağabeyi Şehzade Murad Efendi, okuyup yazmak ve bilip öğrenmekte ne kadar gönüllü ve hamaratsa, Abdülhamîd o derece isteksiz ve yetersizmiş... Bunun neticesi olarak da, öz dilinde câhil kalmış ve imlâsını bile düzeltememiş...

Abdülhamîd, tarihi büyük şahsiyetlerin pek çoğunda görüldüğü gibi, çocukluğunda, ders sıkıntısından ve bandrollu bilgi mükellefiyetinden azade bir mizaç göstermiş olabilir. Hattâ (Napolyon Bonapart)ın (Eriyen) askerî okulundan aldığı kırık notları bilenler, bu hâli Abdülhamîd tarzında muazzam bir şahsiyete daha da yakıştırsalar yeridir. Ondan küçük burjuvalara ve seri malı yaratıklara mahsus cüce bir (potansiyel) beklemek, bizzat onun çapını kaybetmek olur. Fakat her biri basit adamcıklardan ibaret hocalarının, Abdülhamîd'deki gizli kumaşı anlamasalar bile ona liyakatsiz ve kifayetsiz bir çocuk göziyle bakmış ve bu gözle ondan şikâyet etmiş olmaları imkânsızdır. Abdülhamid'in de bu şahsiyetsiz hocalardan hiç birine hiç bir şey borçlu olmadığı ve kendilerinden ruh çapında hiç bir şey almadığı muhakkaktır. Murad Efendiyle arasındaki fark böylece meydana çıkan Abdülhamid'in câhil kaldığı ve imlâsını bile düzeltmemiş olduğu yolundaki isnad ise, iğrenç bir idraksizlik ve küçüklükten başka bir şey değildir. Nice bücür kaide adamı gramerci görülmüştür ki, dev boylu şair ve san'atkârların kelime ve imlâ yanlışlarını ortaya dökmüştür. Abdülhamîd'e ait yazılarda eğer bir iki hatâ bulunacak olursa, onları bu soydan kabul etmek ve basit gramerci ihtisaslarıyla devlet reisliği marifeti arasında ne mesafeler bulunduğunu kestirebilmek lâzımdır.

O VE ETRAFI

Abdülhamîd düşmanlarına göre (Perestû Hanımı unutuporlar) bütün saray garip edalı çocuktan nefret etmekte...

Babasından kardeşlerine ve dadısından lalasına kadar bütün yakınları ve hizmet edicileri... Yalnız bir kişi müstesna: Abdülâziz'in annesi Pertevniyal Sultan... Bu ihtiyar kadın, onlarca mutaassıp, bâtil itikatlara saplanmış, müthiş hırs sahibi ve düzenbaz... Şehzade Hamîd Efendide kendi mizacının çizgisi çizgisine uygun örneğini görünce, yeğenine dört elle sarılmış... Bundan sonra da genç şehzade için yeni bir hayat başlamış... Abdülhamîd akşamları Pertevniyal Kadının dakesine kapanır, onunla saatlerce başbaşa kalırmış... Bu arada, oradaki büyücü ve falcılardan sihirbazlığın ve münecimliğın esrarını öğrenirmiş... Birçok münecimin falı hep birbirinin aynı çıkmış ve hepsi birden Abdülhamîd'e bir gün Osmanlı tahtına çıkacağını ve orada uzun müddet kalacağını söylemişler... Ve işte Abdülhamîd'in ruhunda bu suretle başlayan saltanat hırsı, her gün büyüye büyüye devam etmiş ve münzevî çocukluk hayatında onu hiç bırakmamış.

Tefsire bile değmez saçmalık!..

Şahsiyetinin merkezi din duygusundan ibaret ve şeriat saygısı her şeyin üstünde olan Abdülhamîd'in, gaibi Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği, fal ve münecimliğın de küfürden başka bir şey olmadığı bahsinde, bilgi ve anlayışından, çocukluğu ve ihtiyarlığı beraber, bütün ömrü müddetince şüphe edilemez.

TABLO

Abdülhamîd, bulûğ çağına daha birkaç yılı olan bir çocukken Kırım Harbi... İstanbul sokaklarında, cicili bicili, sırma ve yaldıza boğulmuş üniformalar içinde, İngiliz, Fransız ve İtalyan askerleri... Selimiye Kışlası önünden, biri İngiliz, öbürü Fransız, daha öbürü İtalyan, sonuncusu da Türk, cins küheylânlar üstünde yan yana dört subayın geçtiği yilankavi sokaklarda ahşap evlerin esrarlı cumbalarından sızan bir şarkı:

«Kâtibime kolalı da gömlek ne güzel yakışır!
Kâtip benim, ben kâtibin, el ne karışır?»

Yüzde yüz İstanbullu ve Kırım Harbi sıralarında ortaya çıkmış olan bu şarkıyı, kısır Tanzimat hareketinin bütün ruhiyatını parıldatan bir tablo sayabiliriz. Aslında kâtip, Türk devletidir, ona aşkını ilân eden de, sömürgeci emperyalizmadan başkası değildir:

«Üsküdar'a gideriken aldı da bir yağmur...»

Evet, Avrupa'ya döneriken aldı da bir sağanak...

BÜYÜK GERÇEK

Öz vatanının işgalcisi Yeniçeri Ocağı söndürüleli pek az zaman geçmiş, onun yerine ruh ve madde desteğiyle sapasağlam bir ordu kurulamamış, Avrupa'dan karşılığı ve sonu düşünülmezsizin ilk borçlar alınmaya başlamış, İmparatorluğun her tarafından çöküntü sesleri yükselmiş, (Düvel-i Muazzama) korkusu modalaşmak yoluna girmiş, Padişah herhangi bir valisinden daha âciz hale gelmiş, ruhî ve iktisadî buhran her cepheden vücudu sarmış ve Türk cemiyeti sıfır ve yüz derece hararete su verici iki musluk arasında donma ve haşlanma tesirlerine apaçık bırakılmış, üç dört asırdır beklenen büyük fikir adamı ve cemiyet hamurkârından hiç bir haber gelmemiş, ortalık Batı hayranı siğ ve dıştan kopyacı politikacıların elinde kalmış ve bütün bunların neticesi olarak ruh kamaşmış, akıl büzüşmüş, irâde porsumuş ve umumî felç yerleşmiş. Bu bir hastalık levhasıdır ve hem de Rus Çarından gelmek üzere teşhisi gecikmiyecektir:

HASTA ADAM...

Ve onun başı altından çıkan Şark Meselesi...

İşte bu tablonun tam teşekkül yıllarında Abdülhamîd, henüz bulûğuna doğru yol alan bir çocuktur. Babasından sonraki iki bîçâre hükümdar zamanında ve kendi otuzüç senelik saltanat devresinde hep aynı tablonun ileriye ileriye giden seyrine şahit olacak, fakat bu tablonun neticesini otuz yıl geciktirmek gibi kurtarıcı bir hârîka göstermişken sahte inkılâpçılar tarafından bir batılıcı olarak mimlenecektir.

Abdülhamîd'i saran ve sahte tarih imâlcilerince bugüne kadar gizli tutulan büyük gerçek budur; ve hızlı bir terkip belirtici eserimizin önsözünden başlayarak, ilk sahifelerde ortaya atmak ve son sayfalarda aydınlığa kavuşturmak borcunda olduğumuz nokta, daima bu gerçektir.

Bulûğ çağına yaklaşan Abdülhamîd'i, saray pencerelerinden bakarken gözettiği, tablo olarak böyle bir (fon) önünde şahıslandırmak icap eder.

O, gördüğü şeylerden henüz büyük bir şey anlamak kıvamında olmasa da, çekingen tavrı, şüphe edası, içindeki dünyadan ışıklar sızdıran hummalı gözleri ve daima yalnızlığa bürülü öksüz mizâciyle, sanki bu tablonun dehşetini, herkesten evvel, herkese ve herşeye rağmen sezmeye başlamıştır. Abdülhamîd'in çocukluk demlerinde bile, etrafını kuşatan sahteliklerden ürktüğünü, arayıp da şuuruna çıkaramadığı bir «müsbet» e bağlandığını ve önünde yükselttikleri yabancı dünyaya «İnanmıyorum! Her şeyimiz sahte!» der gibi bir hâl yaşadığını gösteren pırlıtlı işaretler vardır.

GENÇ ADAM

Babası Abdülmecid, annesi Tir-i Müjgân gibi veremden kan kusarak genç yaşında ölürken, Abdülhamîd, henüz yirmisine ulaşmamış bir genç adam... Eski Roma (bomb)ları gibi haşmetli bir ziyafetten sonra gaseyana başlayıp ıhlamur köşküne kapanan ve orada gözlerini yuman, zarafette kadın tavırlı Abdülmecid'e karşı halkın gözünde hiç bir acıma gölgesi aramayınız! Bunca kargaşalıktan, idaresizlikten, acizlikten sonra sayısız israf, malî iflâs, altun para yerine «kâime» isimli kâğıt para çıkarılması gibi işler ve bunların başında Pâdişâhın içkiye ve şehvete bağlılığı, halk vicdanını kendisinden adamakıllı soğutmuş bulunuyor. Halkta temenni şu:

–Ah, bir ân evvel ölse de yerine Osmanlı Devletinin kurucuları çapında biri geçse!..

Bütün ümit de, Veliahd Aziz Efendinin üzerinde... Bu şişman ve pehlivan yapılı Prens, at üstünde İstanbul sokaklarından geçerek kurum sattığını ve Boğaziçi kıyılarında cirit oynadığını görenler, asırlar boyunca düşülen inkisarlardan mıdır, nedir, onda bir Büyük İskender hayâlîne yer veriyorlar. Bilmiyorlar ki, gelecek olan, iyilik ve saflık içinde horozlara nişan takacak kadar memleket dertlerine uzaklığın, her türlü dâva ve mesele hissizliğinin bir göstergesi...

Münzevî şehzade ise, köşesinde beklemekte... Kendisine sıra gelmesi için bu yarı deli aptaldan sonra, yarı aptal bir tam delinin gelip geçmesi lâzımdır.

ZEVK VE MİZAÇ

Abdülhamîd'in şehzadelîği, Tarabya'daki yazlık ve Maslak'taki yazlık olduğu kadar kışlık köşkünde geçti. Baş zevklerinden biri, silâh... İyi kılıç kullanıyor, tabanca atmakta usta bir nişancı kabiliyeti gösteriyor ve beden terbiyesinden çok hoşlanıyor. Bir iskemleye oturacağı zaman, onu kaldırmak, ve kolunu gererek ufkî vaziyette havada tutmak, sık sık gösterdiği hareketlerden... Okumaya ve dünya vaziyetinden bilgi edinmeye merakı da bunlardan az değil...

Avrupa gazete ve mecmualarını tercüme ettirip okutuyor, hususiyle tarih mütalâasından büyük bir zevk alıyor. Roman okutup dinlemeye de düşkün... Fakat dâima içine kapalı ve ruhunun mahzeninde yaşayan mizaç... Zevcesinden başka yalnız bir gözdesi var ve saray haremîni dolduran renk renk çizgi çizgi kadınlara iltifatı yok...

O'nu herşeyden evvel, şahsiyetinin mihrak noktalarından biri hâlinde, kadın mevzuunda nefesine son derece hâkim ve irâdesine sahip görüyoruz. Rusyalı Roksalan (Hürrem Sultan) esiri, aynı zamanda cihan efendisi Kanunî Sultan Süleyman'dan başlayarak, oğlu Sarı Selim, Deli Mustafa, daha niceleri ve nihayet babası Abdülmecid'in şehvet kölesi mizaçlarından kendisinde hiçbir eser bulunamaz. Kadın, onun için, tam İslâmî mîzaç ve ölçü gereğince, lâzım olduğundan ne bir miskal fazla, ne de bir miskal eksiktir. Hele "Gaye-İnsan ve Ufuk-Peygamber" in bir Hadislerinde buyurdıkları gibi, erkeğin helâkını kadına kölelikte gösteren menfî seciyeye son haddiyle uzak...

Sadelik, basitlik, şatafatsızlık... En genç çağından başlayarak son ânına kadar asla ayrılmadığı şiar... Öyle bir şiar ki, derin, temel sahibi bir şahsiyet taşıdığıının ve çıkartma kâğıdı dünyalara inanmadığıının en büyük delili...

Haşmet devrinde de, hastahâne eşyasını andırır beyaz demir karyola, gençliğinden beri, üzerinde uyku imkânına erebildiği yegâne sedir... Abdülhamîd, yatak ismini verdiğimiz beşerî gaflet çevçevesini Kistrâların fildişi ve altun tahtları gibi bir tümseğe sererek rahata kavuşabilmek ve horuldaktaki sultanî sefalet ne kadar da uzak ve ne ulvî bir nefis murakabesine sahip olduğunu, gençliğinde bile göstermiştir. Düşünün ki, onun bu sadeliği, yâni eşsiz fazileti, düşmanlarına hemen şu teşhisi konduktuyor.

Hasis Padişah, Pinti Hamîd!..

Abdülhamîd hakkında kötülük olarak ne söylenmişse tam tersinden onun iyiliğine isabet ettiği tezimizden, bu en kuvvetli misaldir; ve ilerde bu tezimizin, yine bu misal ile beraber daha ne parlak örneklerle kavuşacağı görülecektir.

Abdülhamîd'i gençlik merakları içinde muhasebe ederken, onda hayvanlara karşı derin bir alâka buluyoruz. Ehli hayvanlara ve bunların başında kuşlara merakı büyük... Sevdiği bir kuşla saatlerce hâlleşir, vakit geçirirmiş. Yılan, timsah, kartal, maymun gibi doldurulmuş hayvanlara da merakı varmış... Şehzadelîğinin son zamanlarında kelebek koleksiyonuna merak sarmış...

Silâha sevgisinden bahsettik. Nâdir, garip ve kıymetli silâhlardan koleksiyon yapmak keyfinden... Tarabyadaki yazlığında, çok kıymetli bir silâh müzesi tertipliyor.

Marangozluğa, oymacılığa, tahta üzerindeki heykeltraşlık işlerine merakı, başlıca zevk farikası olarak herkesçe bilinir. Bu sanatta hayli ileri gitmiş, kendisi için bir atölye yaptırmış ve eliyle nefis eserler yontmuştur. Bu eserlerden birçoğu, yakınlarına hediye edilmiş olarak onların vârislerinde hâlâ mevcut... Ona bu merakı bir Alman vermiş; ve bu Alman, Abdülhamîd'in mizacındaki tasarruf ve tutumluluk dehâsına uyması yüzünden, ileride, saraydaki mevkiini dâima elinde tutmuş...

YENİ PADİŞAH

Abdülaziz tahtta... Mâli buhran son haddinde... Karadağ mes'elesi alevlenmekte. Herkes ayaklanmakta, Batı dünyası tepemize binmeye hazırlanmakta... İlk fermanlar: Valide Sultana bin kese maaş bağlansın. Şehzadelerin «Hazine-i Hassa» dan verilen maaşları da, Sultan aylıkları gibi mâliye hazinesinden ödensin! Zavallı halk, daha Abdülaziz'in ilk tavriyle, onda vehmettiği Büyük İskender yerine, safi seksen, doksan kıyye çeken bir ahmak peydahlandığını görmeye başlamış ve memleketine mi, onun bölnlüğüne mi ağlamak gerektiğini kestiremez olmuştur! Evvelki borçların yükünü karşılamak ve «kaime» rezaletini kapatmak için, Londra'dan iki yüz milyon franklık bir istikraz... Haydi, tütün, tuz, damga, patent gelirlerinden yılda onaltı milyon frank tahsisi de devleti hacr altına almaktan başka manâsı olmayan «Düyûn-u Umumiyye»nin ilk hazırlığı... Devlet hazinesinin darlığı o derecedeki, ne borç faizleri karşılanabiliyor, ne de memur aylıkları ödenebiliyor. Böyleyken Padişahın «İhtiyat Hazinesi» isimli kasasında para var. Bir fermanla (Ordunun zarurî ihtiyaçlarına sarfolunmak ve Ramazan yüzüsuyu hürmetlerine memurlara birer aylık dağıtılmak üzere) iki yüz elli bin altun, büyük bir lütufkârlık edası içinde o kasadan maliyeye borç veriliyor. İş ona kalmış gibi daha doğrusu bütün bu marifetleri mükafatlandırırçasına «Nişan-ı Osmanî» çıkarılıyor ve «Mecidî»lere ekleniyor. «Kaime» oyunu yüzünden altun dört yüz kuruşa yükseliyor. «Nân-i Aziz» isimli ekmek de, okka hesabıyla yüz on paraya (kilosu yirmi paradan, iki kuruş otuz para'ya) çıkmıştır. Bu hâl o zamanın ölçülerine nisbetle dayanılmaz bir felakettir ve ruhî melekeleri kamaşmış insanlarca idare edilen başıboş memlekette bütün bu sarsıntılar ve tökezlemelerden faydalanan gurup, yabancılarıdır. Yahudiler, Ermeniler, Tatlısu Frenkleri ve Batı emperyalizmasının ajanları... Müşahhas zümre ismiyle, Galata bankerleri ve onları (DÜVEL-İ MUAZZAMA)ya bağlayan garpli sermayedarlar...

ÜÇ MÜESSİSE

(Banque Imperiale Ottomane – BANK–I OSMÂNİ–İ ŞAHANE) ve süt kardeşi (Dette Publique – DÜYUN–U UMUMİYYE), karşılıklı öyle iki müessese ki, biri borcunu edadan âciz veya edâ zekâsından mahrum (DEVLET–İ ALİYYE)nin göbeğinde açıkça bir hacr müessisesi, bir müstemlike karakolu vazifesini görürken, öbürü, iktisadî bünyeyi dilediği gibi plânlamak ve süt kardeşinin arzusuna uydurmak gayesiyle, belli başlı hedeflere bağlı günlük kredi ve sermâye gücünü işletmektedir. Bir de, üçüncü olarak, bu korkunç ölüm ikliminin cellâtlar lehinde ruhiyatını yağurmak, kültürünü yaymak ve kurtuluşu Batıya teslimiyette göstermek üzere (MEKTEB–İ SULTANÎ)... Öyle ki, bugünkü Galatasaray Lisesinin tohumu olan (MEKTEB–İ SULTANÎ) isimli manevî müstemleke ocağından birinci ve ikinci derece mezun olanlar, Düyun–u Umumiye'ye Osmanlı Bankasına imtihansız, yâni muayenesiz ve murakebesiz kabul ediliyor. Ve Abdülaziz'den öteye tam bir sirayet mahkûmiyeti belirtiyor.

Üstelik, çoğu masum ve şuursuz, bu, Türkü kökünden koparma ve Batıya ilişirme ajanlarını, vatanın muhtaç olduğu halaskarlar çapında görecekle ve gösterecek bir dünya inşa edilmeye başlıyor. Edebiyâtiyle, fikriyâtiyle, politikasiyle, terbiyesiyle, estetiğiyle bütün bir yabancı dünya...

İşte bu maktalara karşı, onları tam bir tahlil ve terkip menşurundan süzücü bir tecrit ve teşhis kafasına mâlik olmasa da, soylu bir sezikle derinden derine tavrı almış bulunan Abdülhamîd!.. O, amcası Abdülaziz devrine rastlayan rüşd çağında, sakat gidişin her hâline aykırı, çıkartma kağıdı kahramanlarının sürüngen yaşayışları dışında ve bütün yeni moda geleneklerin üstünde bir hayat sürmektedir.

YANIK SARAY

Abdülaziz devrinde, Osmanlı Devleti, yanmış, kav haline gelmişken yeni şeklini muhafaza eden, hâlâ ayakta durduğu hissini veren, yâni henüz savrulup süprülmemiş bulunan eski saray... Besbelli ki, asırları savurup süpürmek o kadar kolay değil...

Bir taraftan, devlet geliri Abdülmecid devrinde Batıdan alınan borçların faizine bile yetmezken, öbür taraftan, yangını gazla söndürmek istercesine istikraz üstüne istikraza yol açmaktan başka çâre bulunamamaktadır. Batı dünyasının kavası rolünü oynayan Rusya, elinde sopası, açıkça İslâm Birliği politikasını yürütmekte ve bütün Balkan yarımadasında karıştırmadık nokta bırakmamakta... «Memleketeyn» meselesi, Yunan meselesi, Türk kanının silme hâkim bulunmadığı her tarafta ihtilâl ve baş kaldırma hazırlıkları... Girit başta. Malûm hikâye...

KAHRAMANLARIMIZ

O sırada Batı dünyasının, bizden değil, sadece birbirinden korktuğu için toplu ve gözü kara bir harekete girişmemesi ve hâlâ üç kıt'aya yaygın koca İmparatorluğun ölüsünden bile bir nevi heybet fişkırması yüzüsuyu hürmetine ayakta duran mermer boyalı kav binayı kurtaracak devlet recülü tipi acaba ne haldedir? (Metemih)lerin, (Tiyer)lerin, (Bismark)ların, (Palmerston)ların Avrupasında, bu kaplanlara karşı Türk kuzularını koruyacak çobanlar kimlerdir?

Sadece sığlığına, kabuk üstü, hattâ bu kabuğu örten pas ve küf üstü Avrupa kopyacılığı cereyanının büyük şefi Mustafa Reşid Paşa tezgâhından yetişme iki ustacık: Âli ve Fuad, Sadaret hademelerine (Bendeniz!) diye hitap edecek kadar nezâket ve zerâfette ileri bu paşalar, kendilerine yolu Fransaya bakan ve çilesiz kaba softalardan birkaç gömlek daha ahmak insan ve kâinat murakebesinden âciz, büyük irfan ve düşünce kökünden mahrum, fakat açıkgöz tavırlı ve kandırıcı edalı Avrupa sarhoşu ve Batı simsarı maymunlardan başka bir şey değildir. Ve ne kendilerinde, ne de muhaliflerinde, dünya muhasebesi kabiliyetinden tek zerrecik mevcut...

Abdülaziz'e gelince, tam da bu kıratta adamların çağı olmaya lâyük muhteşem budala...

İlk defa vezir tokatlamak modasını çıkaran pehlivan Abdülaziz, tokatı atıp da paşasını yatağa düşürecek hâle getirir getirmez öfkesi geçtiği ve kurbanına sahil saraylar hediye etmek suretiyle gönül almaya kalktığı için, mahut Tanzimat kuklaları, bir taraftan tokat yemeye çalışırken, öbür taraftan buna mâni olmak için Padişahın kollarını su ile bağlamak gibi bir menfi dehâ harikası göstermişler ve böylece Tanzimat politikacısının ne demek olduğuna dâir en parlak misâli vermişlerdir.

Şöyle:

Abdülaziz, kendisine fena haberler arzedilirken tokatı basarmış... İki dakika sonra da hareketinden pişman olurmuş... Devrinin politikacıları düşünmüşler, taşınmışlar ve fena haberleri onun derhal kollarını hareket ettiremeyeceği bir anda bildirmek kararına varmışlar. Bir oturuşta dirseklerine kadar yağ içinde, bütün bir kuzuyu yiyip bitiren Sultana, kötü haberleri sofrada bildirmeye başlamışlar. O anda tokatı basmak için ellerini ve kollarını yıkamaya davranan ve su isteyen Padişah, ziynetli leğenlerle su gelip bir temiz yıkandıktan ve kurulandıktan sonra öfkesini unuttur, vezir dövmekten vazgeçermiş.

Öfkesi o kadar çabuk geçen safdil Hükümdar... İşte su ile bağlanan imparator elleri, yahut burnuna halka geçirilmiş koca imparatorluk ve işte Tanzimat markalı (MABEYN) ve politika dehâsi!..

Bu misâl, Abdülhamîd'in, tamamiyle üstüne çıktığı ve bütün kofluğunu keşfettiği bir dünyayı belirtmek için birinci derecede kıymetlidir.

Abdülaziz devrinde işler bu türlü bir seyr takip eder ve felâket Türk çatısının altında böylesine çöreklenirken ilk icraat arasında, keyfiyet ölçülerini belirttiğimiz devlet kadrosuna ait, basamak basamak rütbelere. Batının asalet ünvanları tarzında, yahut onların özentisi şeklinde, Vezir, Beylerbeyi, Mir-i Miran (Bunlar eski), Bâlâ, Ûlâ, Ûlâ Sânisî, Mütamayiz, Saniye, Salise, Rabia filân, falan; ve bu rütbelere ait hitap şekilleri: «Devletlû Efendim Hazretleri»nden başlayarak, İzzetlû, Utufetlû, Saadetlû vesaire vesaire tavsiflerinden sonra en aşağı dereceye hitap; Gayretlû Efendi!.. Keşke bu gülünç hitap, en küçüğüne olmak yerine en büyüğüne ve hepsine olsaydı!.. Fakat şuurlu olsaydı!..

ARSLANIM

Sırf Abdülhamîd'i tam anlatmak için kalın çizgilerle resmettiğimiz bu (portre)ler onun (aks-i dâva), şu frenkçe tabiriyle (anti-tez) zeminini, yani kıyas unsurları tablosunu kurmak bakımından fevkalâde faydalıdır ve ne kadar üzerlerinde durulsa yeridir.

Taht'a geçtikten sonra Mısır seyahatine çıkan ve sanki devlet idaresini, devlet bütününden kopmak üzere bir eyâletinden öğrenmeye giden padişahın satıh üstü hali ne hazindir!

Yanında, ileride kendisi tarzında ölecek olan şehzadesi Yusuf İzzeddin Efendi, Fuad Paşa (o zaman serasker), Bahriye Nâzırı Mehmed Paşa vesâir Tanzimat mankenleri.... Gidişinde ve dönüşünde alkış, şatafat kıyamet... Bütün bunlara karşı, Birinci Dünya Harbi Pâdişâhı, iradesizlik timsali Sultan Reşadvâri ve «memnun oldum, mahzûz oldum» tarzında karşılıklardan başka alınmış bir tavır yok... Kısa zaman sonra Türk Devletinin Mısır isimli eyâleti, bin bir politika dalaveresi, Ermeni Nobar ve Yahudi Abraham paşalar tarafından saraya icra yağdırılan altın yağmurları neticesinde, bağlı gösterilerek Türkiye'den koparılmış hayatî bir parça, yeni ismiyle Hidivliktir.

Annesi Pertevniyal Sultanın (Arslanım, Arslanım!) diye her ân yelesini ürpertiği Abdülâziz, Avrupa seyahatine çıkarken büsbütün hafif tavırlıdır. Hafifliği de, böyle bir işe girişen] ilk Osmanlı hükümdarı olmasından ve giriştiği işten değil, belki son derece faydalı bir işi yerine getirirken gösterdiği sathîlikten ve kendisini göstermek gibi, gafil hevesinden...

Yanında yine oğlu Yusuf İzzeddin, ayrıca yeğeni Veliahd] Murad Efendi, bir de kahramanımız Abdülhamîd... Hariciye] Nâzırı Fuad Paşa da, düğünün kamberi sıfatiyle beraber...

Abdülhamîd'in yaşı yirmi beş sularında ve seyahate katılması (Fermân-ı Hümâyûn) sebebiyle.

Bu noktada bir ân durup, bizzat şahidi olduğum ehemmiyetli bir tarih vesikası takdim etmeliyim.

Benden elli küsur yaş büyük olan şair Abdülhak Hâmid, seksenaltı yaşında ölürken ben otuzunda bir gençtim ve onun beni her ân yanında görmek isteyen büyük sevgi ve ilgisine naildim. Huzurunda Tanzimat devrini heyecanlı bir sanatkâr mizacına hâs (aforizm) edaları ve heyecaniyle anlatır ve o korkunç satıhçılık gayretlerini tarihimizin en acıklı, hattâ büsbütün batına işi diye gösterirken beni tebessümle dinlerdi. Bir gün bir (sentez) halinde öyle bir Tanzimat tablosu çizdim ve onu öyle tecrit ve teşhis kutuplarına bağladım ki, görüşlerimi son derece beğendi ve bana şöyle dedi:

–Ayol; ben, bizzat yaşadığım Tanzimatın mânasını bugün, torunum yerindeki senden öğreniyorum!

Ve Abdülâziz'in Paris ve Londra seyahatinde, kendisi 16–17 yaşlarında bir gençken Hariciye mesleğine girmiş olarak Avrupada bulunduğunu, Padişahla şehzadeleri gözüyle gördüğünü ve Hünkârın bönlüğüne ait müthiş bir vak'aya şahit olduğunu anlattı:

«–Merasimde bizi gören Hünkâr, benim kılığımdan, hususiyle yelek ve kravatımdan o kadar hoşlanmış ki, ertesi günü bir yaver göndererek bunları benden istetti. Şaşıp kaldım ve tabîî istediklerini hemen teslim ettim. Padişahın etrafındakiler de, Şehzade Abdülhamîd Efendi müstesna, kılık ve edâ bakımından şaşkınlık ve tutuklukta Sultandan aşağı değildiler. Yalnız gayet sade bir elbise içinde, gayet sade, fakat şahane bir tavırla duran Şehzade Hamid Efendiydi ki, vakar ve heybetiyle gözleri üzerine çekiyordu.»

Zarafette ve Avrupalı edasında Kraliçe Viktorya'yı bile hayran bırakacak kadar parlak bir örnek vermiş olan Abdülhak Hâmid'in bu müşahedesini, Garplılık dâvasını ancak yelek ve kravat plânında görebilmiş, şaşkın ve tutuk Tanzimat tipini, Padişahı, vezirleri, akıl hocaları ve

nihayet bütün bunlara tepeden bakan şahsiyet edalı biricik Şehzadesiyle pek güzel çerçeveseler.

Bir Avrupalının Abdülhamîd hakkındaki eserinden, mahut seyahate ait şu satırları okuyalım:

«Murad'tan daha zeki olan Abdülhamîd bu seyahat haberini öğrenince ne fazla bir neşe, ne de herhangi bir isteksizlik gösterdi. Kardeşi Murat, Paris seyahatinin hayaliyle âdeta bayram yaptığı ve asabî mizaçlı Padişahın önünde açıkça Fransızca bilgisinden dolayı övündüğü zaman, Abdülhamîd gayet sessiz ve hattâ somurtkan bir tavır takınıyordu.»

«Paris'te geniş bilgisi ve zekâsı sayesinde kendisine düşen vazifeyi yaptı. Orada hislerini gizlemesini bilen bu genç adamın herşeyle ilgilendiği ve bunlar hakkında esaslı malûmat aldığı kimsenin gözünden kaçmamıştı. Aradan otuz sene geçmesine rağmen Abdülhamîd, Paris'te gezdirdiği caddeleri ve kendisine takdim edilen subayların isimlerini hâlâ hatırlıyordu.»

Aynı kitabın şu satırları da, Abdülhamîd ile Murad ve herşey arasındaki farkı ne güzel âbideleştirir:

«Osmanlı Şehzadelerine refakate memur edilen genç Fransız subayları, hep ciddî ve siyasî meselelerle meşgul olmak yerine, onları Paris'in sihirli gece hayatına sokmak için can atıyorlardı. Nihayet şehzadeleri buna ikna ederek Maxim's gazinosunda varyete artisti kızların da iştirakiyle hususî ve çok samimî hareketlere müsait müteaddit ziyafetler tertiplerler. Bu ziyafetlerde Murad, şampanyadan konyağa kadar her çeşit içkiye, sıhhatine zarar verecek derecede alâka gösterdi. Abdülhamîd ise önündeki şarap kadehine asla dokunmadan, zaman zaman, sarhoş olan kardeşini seyrediyordu. Ertesi gün Murad, sözlerini ve hareketlerini kontrol edemeyecek halde ve (Gazab-ı Şahane)yi tahrik edecek şekilde Padişahın huzuruna çıkıyordu.»

Görülüyor ki, Abdülhamîd, aleyhindeki kaynakların şahitlik perdesinde en toy çağında bile âbidevî bir şahsiyettir.

Fransa'da Üçüncü Napolyon'dan sonra, İngilterede Kraliçe Viktorya, Belçika'da ikinci Leopald, Almanya'da Birinci Giyyom, Avusturya'da Fransua Jozef tarafından karşılanan ve ağırlanan Padişah, kolundan tutup beraberinde sürüklediği, vakar, sadelik ve şahsiyet timsali Abdülhamîd'e rağmen, avcılarının kendi etrafında yaptığı şenliğe hayran, nefis ve semiz bir şikârdır. Tanzimat paşaları ise, hainliklerinin farkında olmayan şikârîler, avcı kılavuzları...

DONANMA

Abdülaziz devrinde son haddine yükselen «DÜYUN-U UMUMİYE» kendisine iki sarf kanalı bulur. Biri, Çemişkezek'teki jandarma onbaşısının bir Holivut dilberine tutulması tarzında Abdülaziz'in âşık olduğu imparatoriçe (Ojeni) ve buna benzer hevesler adına yükseltlen kasırlar ve her türlü saray israfları... İkincisi de, yine onun ne yaptığını bilmeyerek satın aldığı, modaları geçmiş harp gemileri... Abdülaziz devrinde donanmamız dünyada ikinci dereceye çıkmışken onu Halic'e çekip körelttiği ve yok ettiği iddia edilen Abdülhamîd'e ait harikulade üstün, dehâ çapında büyük Bahriye Politikasını, onun hükümdarlığı bahsinde ele alacak ve Abdülaziz zamanındaki bu dâsitânî israfı, kof tekneler hâlinde denizde yüzdürülen millet parasını, bütün içyüzüyle anlatacağız. Avrupalı mütehassıs belâsının ilk numunelerinden İngiliz (Hobart) paşa kumandasındaki donanma, şimdilik sâdece bir nazariye blöfü, destanlık bir kuvvet yalanı halinde, Dolmabahçe sarayı ve «Arslanım»ın hayran gözleri önünde, sularla oynaşa dursun... «Lejyonlarım, Lejyonlarım!» diye bağırın Roma İmparatoru gibi, her sabah «Donanmam, Donanmam!» diye uyanan, oyuncaklarını görmek için pencereye koşan, sonunda da bu donanmanın becerebildiği tek iş hâlinde, tahttan indirileceği gün onun kendisini sardığı ve toplarını üzerine diktiğini görecek olan Abdülaziz nerede, daha o gün bu donanmanın belirttiği mânayı en ileri politikacı, idareci, iktisatçı ve kurmay göziyle zaptetmiş ve kararını vermiş Abdülhamîd nerede?

İNKILÂPÇILAR

Tanzimat hareketinin en büyük iflâsını, onun getirdiği iklimde beslenip yine onun başını yemeğe kalkan yarım veya çeyrek aydınlar zümresi kaydeder. Bunlar, ceddî taazzuv ve teşekküllerini Abdülaziz devrinde belirtmeye başlayan ilk inkılâpçılar, hürriyetçiler, muhalifler kadrosudur ve «GENÇ OSMANLILAR» ismini taşımaktadır. Devletin koparılan Mısır] lokmasından dilediği payı alamamış Prens Mustafa Fazıl ismindeki bir sefahat adamının beslediği ve güttüğü bu toplulukta, Nâmık Kemâl, Ziya Paşa, Suavi ve ilk gazetecilerden Agâh Efendi gibi tipler... Abdülmecid devrinde ve sâdece padişahı öldürmek gibi hasis bir gaye etrafında toplanan ve meşhur Tanzimatçı şâir ve muharrir Şinasi'yi de ilgilendiren (JÖN TÜRK : GENÇ TÜRK) cemiyetini, (GENÇ OSMANLILAR)ın daha basit bir çekirdeği sayabiliriz. «Musiki ruhun gıdasıdır» klişesine eş, boyunlarına, içi boş istiridy kabukları hâlinde, «hürriyet, adalet, terakkî, teali» nazar boncuklarını asmış olmaktan gayri hünerleri bulunmayan, posa gevişçisi bu kısır Batı hayranları, tek gayesi Mısır Firavunluğundan ibaret, haris ve sefih prensin etrafında toplanıyorlar, Paris'e göç ediyorlar ve Abdülaziz ile vükelâsı aleyhinde yallah ediyorlar kalemlerini... İşin tuhafı, Mısır valisi İsmail Paşaya da, Prens Saray ve Babıali'de uyandırdığı nefretten faydalanarak, babadan oğula veraset ve Hidivlik hakkını koparmak yani Mısır'ı Türkiyeden büsbütün kaçırmak fırsatını bizzat hazırlıyorlar. Bu hizmetlerine mukabil, rüşvetlerini İsmail Paşa'dan almıyorlar veya alamıyorlar da, aynı lokmayı kaçırdığı için Sultan ve etrafına küsen Mustafa Fazıl'dan almakta devam ediyorlar. Ve yaptıkları işe, zulüm, istibdat, cehalet, taassup aleyhinde bir mücahede süsü vermekte asla tereddüt ve nefslerinden hiç şüphe etmiyorlar.

Bu da, bir müddet sonra Abdülhamid aleyhine döndürülecek, isim değiştirilerek devam edecek ve dâima küçük ihtirası ve küçük idraki rehber edinip Garb âleminden destek aramak yoluyla vatanını hedef tutacak olan sahte hürriyetçilik ve sahte inkılâpçılığın temeli, kökü ve ilk kadrosu...

Hâle bakın ki, Hâriciye Nâzırı Fuad Paşa'nın hile dehâsiyle Prens Mustafa Fazıl, Bâb-ı Âli tarafından avlanacak, «Aff-ı şahane» sayesinde İstanbul'a dönecek, üstelik nazır idealistlerini, Paris'te aç ve bîilâç bırakacaktır. Onlar da Prens'in arkasından, Avrupa'da bir müddet daha çırpındıktan ve aralarında hayli dalaşmalar kopardıktan sonra, yeni havaya göre mansıp kapmak emeliyle, teker teker İstanbul'a döneceklerdir. Hangi ideal?..

BAŞ AÇIKGÖZ

Derken, küçük (entellektüel) ve dış kopya işinde el çabukluğu sanatının büyük açığı Midhat Paşa... Bütün içyüzünü çerçeveleyeceğimiz bu muhteşem sahte kahraman, ilk defa yetmiş dokuz gün Sadrazamlık keyfini sürdürdükten sonra, bir gün, arkasında bir alay çavuş ve hademe, kır at üstünde Topkapı Sarayı'ndan içeri girdi diye yuvarlanıyor ve istikbâldeki rolünü hazırlamak üzere bir müddetçik pusuya yatıyor.

Midhat Paşa, Abdülhamîd düşmanlığının zirve noktasıdır ve kahramanlıkta olduğu kadar sahte mazlumlukta, Mason ve Yahudi eliyle mâmül (Jön Türk)lük politika ve edebiyatının, içi saman dolu müze arslanıdır. Ayrıca akrep karakterinde...

İleride göreceğiz.

BİLANÇO

Abdülmeçid devrinde Abdülaziz'in son günlerine kadar «Düyun-u Umumîye» bilançosu:

Dış Borç 70.926.000

İç Borç 68.043.630

Faiz ve komisyon Ele geçen 138.969.630

(58.247.505+80.722.125)

İşbu miktar İngiliz altun lirası....

Ayrıca intizamsız borçlular olarak buna 9.000.000 Sterling eklenince gerçek borç 150 milyon İngiliz altununa çıkar ki, bu miktarı bugünün (1976 senesi) kıymet vâhidlerine tercüme ettirecek olursak, 100 milyarın üstünde bir netice doğar.

İşte bu (astronomik) borcu sırf öz kesesinden, «Çiftlikât-ı Hümâyûn» gelirlerinden ödeye ödeye en aşağı dereceye düşüren, önüne geçilmez iflâs tablosunu silen ve zamanında tek kuruş borç etmeyen Abdülhamîd'i o demlerde, otuz yaşlarındaki mustarip haliyle tasarlayabilir ve şimdiden anlamaya başlarsınız.

ŞEHZADE VE...

O devirde Şehzade, gırtlığına kadar borca batmış bir sefih demektir. Bir zara, bütün servetlerini koyan eski Rus Prensları gibi... Biraz da fazla... Zira bir zara mevcut servetlerini koymuşlar, ne çıkar, kumar masasına, veraset haklarını, istikbâldeki oluş ihtimallerini sürüyorlar. Zavallılarda bu hâl, kendi içlerinden, menfî irâdelerinden gelme bir şey değil... Devirlerinin, muhitlerinin, terbiyecilerinin, telkincilerinin ve hepsinin üstünde, istismarcılarının, Yahudilik ve kozmopolitlik kurmaylarının telkini... Bu istismarcıların, Yahudilik ve kozmopolitlik kurmaylarının karargâhı Galata'dır. İsimleri de Galata Bankerleri... Belli başlı bir plân çerçevesinde devletin darlığını boyuna sıkan, ona kurtuluş yollarını dâima kaybettiren, sonra elini uzatıp yardım etmek istiyormuş gibi duran, maddî manevî efsâne çapında avantaj şartıyla devlete borç para veren, ayrıca ne kadar sultan ve şehzade varsa gırtlaklarına kadar borca sokan, bazı nüfuzlu saray ve hükümet rükünlerini de rüşvet ve hediyeye boğan, hep bu Galata Bankerleri... Topyekûn Saray, Bâb-ı Âli, kibar zümre ve dolayısıyla halk da, bunların elinde oyuncak...

Asla cepheden yürümeyip iktisadî (faktör) yolunun en hayatî nahiyelerinden çevirme hareketlerini yapan, cephedense gayet mazlum hattâ mahkum görünen bu tipler, Batı emperyalizmasının bizi içerden vurmaya ve efendilerine hazırlamaya memur ajanlarıdır; ve Âli, Fuad, Midhat Paşalardan tutun, Şinasîler, Namık Kemâller, Ziya Paşalara kadar inkılâpçı ve hürriyetçi hiç bir sözde münevver, bunların farkında değildir. Bunların, şu andaki mevzuumuz bakımından, Şehzadelere karşı tabiyelerini açıklayalım: İleride Osmanlı tahtına geçmesi muhtemel her Şehzadeyi lüks ve sefahat telkinleri altında avlayıp büyük bir ihtiyaca düşürmek ve bir gün paralarını kurtarıp kurtaramayacakları düşünülmezsizin, en ağır borç zincirleriyle bağlamak... Bir gün bunlardan hangisi tahta çıksa da sevgili bankerlerinin fedakârlıklarına (!) cevap vermek imkânına kavuşsa, öbür riskleri karşılamaya, fireleri muzaaf nisbette verimli kılmaya yeter.

Yahudinin dünya nimeti gayesiyle bundan daha mâmur bir hesap ve plânı olabilir mi? Üstelik bu hesap ve plân, sâde o ajanın sefil nefesine mahsus bir şişme ve faydalanma taktiğini değil, şuurlu veya şuursuz, uşaklığını yaptığı emperyalizmanın iç tahrip metoduna ait bir maddeyi hedeflemektir.

İşte kahramanımız, bütün bu incelikler ve gizlilikleri şuurla olsun veya olmasın –ki anlamamış olması ihtimâlî yok gibidir – ismine seziş dediğimiz o ilahî nurla her şeyi farketmiş; ve ilk gençliğinden başlayarak Osmanlı tahtına ayak basacağı güne kadar, hiç olmazsa kendi öz dünyasından, mukaddesatımızı, edebiyatımızı, fikriyatımızı, iktisadiyatımızı, kısaca bütün varlığımızı kemiren bu mikropları uzak tutabilmiştir. Başlıca emperyalizma metodu olarak ruhta ve maddede çökertmenin ilk şartı borçlandırmak olduğuna göre, Abdülhamîd, Hükümdarlığında devletine yaptırdığı gibi, şehzadeliğinde, nefesine tek kuruş borç etmeyi yasak etmiş olarak, karşımızdadır.

Tek başına azizleştirilecek ve her şeyin üstünde tutulacak böyle bir ruh ve seciye cevherine karşı, bakın hasımları ne demekte: «Abdülhamîd, şehzadeliğinde parayı gayetle sever, idaresini bilir bir adam olduğu için diğer şehzadeler gibi borcu yoktu. Hesaplarını kendisi tutar, emlâkinin idaresine, nakdinin sîret-i tasarrufuna, çiftliklerinin varidatına müteallik işleri bizzat kemâl-i dikkatle tetkik ederdi. Çiftliklerinde yetişen sebze, meyve, süt gibi mahsûlleri pazarda sattırırdı. Galata Borsasında hava oyunu da oynar, fakat parasını gayet korkarak kullanırdı. Kendisi ahvâl-i âleme dair iyi malûmat aldıktan başka, borsadaki simsarı da mahir olduğundan hangi muamelelerin kârlı olacağını bilirdi.»

«Abdülhamîd'in paraya muhabbeti hisset (hasislik) derecesine varmış, bu hâli sonraları bir kat daha artmıştır. Abdülhamîd, muhafaza-ı nefsi için bol bol paralar sarfetmekle beraber kendisi gayet miskinâne bir hayat geçirmiştir.»

Borsa oyunları gibi yalanlar ve sonundaki ahmakça küçültme edası bir tarafa, Abdülhamîd'in faziletlerini göstermek adına bu satırlardan daha belagatlisi, delâletlisi bulunabilir mi? Fakat bütün Abdülhamîd düşmanları, aleyhtarları, sevmeyenleri gibi kendisi de âlâyışçı Tanzimat

enayiliğinin, fikirsiz saçıp savurma gururunun, tek kelimeyle idrâk yoksunluğunun dışına çıkamamış olan muharrir, bütün Abdülhamîd nefreti edebiyatına örnek bu satırlarında, Büyük Hakan'ın iyiliğini değil, kötülüğünü ispat ettiği zannındadır. Nitekim, devletin, cemiyetin ve büyük fertlerin iktisadî şuurlarını aç bırakmak pahasına böyle ahmak zanları besleyen, hattâ an'âneleştiiren kozmopolitik dünyası ve Galata Bankerleri, aynı ruh kanunundan faydalanarak hemen Abdülhamîd'i yaftalamışlardır:

PİNTİ HAMİD

PİNTİ HAMİD

Yukarıda dokunduğumuz ve şimdi yerini bulduğumuz bu yaftayı, biz, hakikat ve fazilet ölçüsüyle şu mânâya alıyoruz. NEFSİNE HASİS, VATANINA CÖMERT ABDÜLHAMİD... O'ndaki fazileti dillendirmek için, düşmanlarının taktiği bu yafta yeter!

Küçülttükleri Abdülhamîd'in sırf faziletini tersyüz edip rezîlet diye göstermekle vazifeli bu (Lövanten)ler hizbi, Galatasaray Sultanîsi'nden mezun «Düyûn-u Umûmîyye» veya Osmanlı Bankası'nda memur tipli bazı gafil Türk çocuklarını! da ağlarına düşürmüş olarak o kadar ileriye gitmişlerdir ki! Sultan hakkında bütün bir edebiyat köpürtmeye dek varmışlardır.

Şu hâdisedeki inceliğe bakınız:

Abdülhamîd'in taht'a çıkışından sonra, «Hayâl» isimli bir dergi, bir karikatüründe, Karagöz'ü zincirle bağlayıp altına şu] satırları yazıyor:

«Matbuat kanun dairesinde serbesttir!»

Gazetenin sahibi de bir Türk değil, bir Ermeni, (Lövanten)lik hizbinin gülünç edebiyatçılarından Teodor Kasap] Efendi...

Cumhuriyet idaresi altında tam yirmiyedi yıl yazılabılmesine imkân olmayan, yazılsa hayata mal olmaya kadar gideceği muhakkak bulunan, demokrasi dâvasının bu kadar] mıncıklandığı 1950 – 1960 ve İhtilâl sonrası devresinde bile, cezası, tefsire göre birkaç yıldan aşağıya düşmeyen bu tavır, mutlakiyet idaresince yalnız mahkemeye çekilip küçük bir mahkûmiyet alıyor.

Başta, tahttan indirilmiş olan Sultan Murad bulunmak üzere, güya, herkesin kanaati şu:

–Abdülhamîd bu cezayı Kasap Efendi'ye eski bir kininden dolayı verdirdi.

Evet; Kasap Efendi, Abdülhamîd'in şehzadeliğinde, (Molyer)in meşhur «Hasis» piyesini tercüme etmiş ve Güllü Agop'un tiyatrosunda oynatmıştır. Fakat bu piyese «PİNTİ HAMİD» ismini vermişti. Mezarı Üsküdar'da «Pinti Hamîd» isimli hasisliği ile tanınmış bir hoca varmış da, Kasap Efendi, onun maskesi arkasında bu cinas marifetini göstermeye kalkmış... Bizzat Sultan Murad'a izafe ettikleri lisanla «Abdülhamîd aile arasında iktisad fikriyle tanınmış olduğundan kendisinin halka teşhir edilmek istendiğini sanmış...»

Anlatıldığına göre Abdülhamîd, Murad'ın karşısına çıkıyor ve eserin tercümesi hakkında ağzına geleni söylüyor. Ağabeyi diyor ki:

–Bu komedya senin için yazılmadı. Senden iki asır evvel kaleme alındı.

Tercümecisinin ona «Pinti Hamîd» ismini vermesi de, tıpkı Nasreddin Hoca'nın tuhafıkları ile meşhur olması gibi, hasisliğiyle mâruf bir hocayı örnekleştirmiş olmasından...

İster yalan ister doğru, sadece Abdülhamîd'in şahane seciyesini gösteren bu nakle göre, Abdülhamîd kardeşine şu harikulade cevabı veriyor:

–İlle benim ismim üzerinde durmaya ne lüzum var? Başka bir isim lazımsa, Kasap, o hasis tipe Murad ismini de verebilirdi.

–Evet amma, o zaman bu isim herkesçe bilinen bu zâtın işine uygun düşmüş olmazdı.

Ve Şu hârikalar hârikası cevap, tepeden iniyor:

–Ne olursa olsun!.. Hiç olmazsa bana hakaret etmiş olmaz ve beni elâleme maskara etmek fikrinin, kendisine sizin tarafınızdan verilmiş olduğu hissini doğurmazdı.

Bu nakilden sonra, yine Sultan Murad'ın dilinden zaptedilmiş veya uydurulmuş bir tefsir ve teşhis vardır ki, serapa Abdülhamîd'in üstünlüğünü belirtmektedir:

«–Bu münasebetsiz zannı kafasından silmek için, benim bu tiyatro işinde asla parmağım olmadığını Kur'ân üzerine yemin ederek bildirmek zorunda kaldım. Bu yemin beni onun şüphesinden kurtardı. Fakat Kasap Efendi'yi kurtaramadı. O günden beri ona dehşetli kin bağladı. Ben Abdülhamîd'i bilirim, zihnine bir kere bir şey koydu mu, onu oradan çıkarmak zordur. Hem de intikamcıdır.»

Bu tabloda Abdülhamîd'in seciyesinde gördüğümüz kıymetler zekâ, keşif, irade, takip fikri gibi meziyetlerden başka şeyler değildir. Düşmanları onu küçültürken, kendilerini küçültmekten başka bir nasibe eremiyorlar.

VELİAHD

Girit isyanı, Balkan isyanları, «Talebe–i ulûm» ayaklanması derken, «Arslanım!» gayet ucuz tarafından bir tekmede tahttan indiriliyor ve yerine Veliahd Murad Efendi çıkarılıyor.

Veliahdlığa geçen Abdülhamîd, olgun genç adam... Giritten Balkanlara kadar her noktayı Rusya'nın tırnakları didikler ve başta İngiltere olmak üzere öbür «Düvel–i Muazzama», Türkiye'ye karşı, kendi menfaatleriyle Rusya arası tavizlere karıştırılmış, Ruslarınkinden daha yavaş ve sinsi bir iç ve dış istilâ planı takip ederken «Genç» ve «Yeni Osmanlılar» kadrosu, tehlikeyi görmek yerine bunların işini kolaylaştıran, şuursuz bir iç ajan durumundadır.

Gençlik ve Yüksek tahsil guruplarını, tarihimizin başbelâsı halinde hasis gayelerine âlet edenler, Genç Osmanlıların başına geçmekle tam yerini bulan Midhat Paşa'nın arkasında ve Hüseyin Avni Paşa ile Harbiye Mektebi Nâzırı Süleyman Paşa'nın aksiyoncu şefliğinde harekete geçerler.

Böylece Abdülaziz'i devirmek gibi dosdoğru bir işi yap–yanlış bir gaye uğrunda yerine getirirler ve bir çıbanı deşerken devleti kan ve irin ve binbir çıban içinde bırakıcı, satıh üstü hareketlerini tamamlarlar.

Meşrutiyeti ilân etmek şartıyla Osmanlı tahtına çıkarılan Sultan Murad, bu, tek tek doğmaların bile yanlışları beslediği bunaltıcı havada, sırf ruhundaki darlık yüzünden, rengi sapsarı, çıldıracağı günü beklerken, «Arslanım!» bilekleri kesik, can çekişmekte, «DEVLET–İ ÂLİYYE» ise, birkaç asırlık hastalığı içinde, Abdülhamîd'den tam on yıl sonra çökeceği zelzele ânını kollamaktadır.

Ya veliahd Abdülhamîd?.. Her şeyi gören, duyan, sezen hassas ve mustarip mizaciyle, Maslak'taki köşküne çekilmiş, fıkretmekte...

MANA

Sultan Muradın üç aylık saltanat devrindeki mânâ ve bu mânâyâ karşı Abdülhamid, birkaç satır içinde çerçeveselenebilir. Abdülaziz'den devr alınan maddî ve manevî borçların topyekûn kızıştığı, bütün memleketi ihtilâl ve inhidam çatırtılarının sardığı, Rusya'nın açıkça harbe hazırlandığı; ve bunu bilen Balkanlı cücelerin tek tek eski dev Türkiye'ye harp ilân ettiği, devlet hazine ve şuurunun suyu çekilmiş havuz dipleri gibi kuruyup çatladığı bir hengâmede, deli Pâdişâh, şaşkın hükümet, bunak eskiler, aptal yeniler; ve bu manzarayı, Maslak tepelerinden korkunç bir yangın halinde seyreden asîl anlayış ve sultan şahsiyet...

Mütercim Rüştü Paşa'nın sadrazamlığına rağmen bütün nüfuz Midhat Paşa'nın elinde... Getirtilen Avrupalı Doktorun «İyi olmaz!» dediği ve hepsinin o kadar güvendiği Hünkâra karşı inkisar dolu bakışlar da «İşte hamlenizin kıymeti!» ihtarına çarpmışcasına iflâs dehşeti içinde...

Bu Hünkâr, hemen her Tanzimat büyüğüne eş olarak, Masonluk kütüğüne kayıtlı ilk Türk Hükümdarı olmak şerefini (!) taşımakta ve yularını kozmopolitlere kaptırma mektebinin en çalışkan ve itaatli talebesini temsil etmektedir. Bu bakımdan, Batı hayranı satıh kopyacılarının, yedi iklim dört bucakta arayıp da bulamayacakları ve örnekletirmeye kadar gidecekleri bir kıymet...

İşte şimdi Allah, Fatih'lerin, Yavuz'ların kanı Abdülhamîd'e sıçrarken, özünü Deli Mustafa'lar ve İbrahim'lerden aldığı hissini veren böyle bir tipin ne olduğunu ve hangi âkıbete denk düştüğünü gösterince, bizim, küçük açığöz, büyük budalalara düşmesi gereken vazife nedir? Derin ve soylu bir dünya ve nefis murakabesi içinde gerçek kurtuluşun yollarını düşünmek mi, sadece ve her zaman olduğu gibi dâvanın keyfiyet cephesine bir göz atarak, sıradakini getirmek mi?

Böyle yaptılar ve deliyi düşürerek Abdülhamîd'i getirdiler.

Mimarî merakını resmî deliliğinden evvel hususî cinneti haline getiren, bütün varını yoğunu, bir yaptırıp bir bozdurduğu köşklere harcayan, Kurbağalı deredeki köşkünü bilmem | kaç kere yaptırıp yıktıran, Galata Bankerleri elinde didik didik yolunan Murad, köksüz inkılâp hamlelerinin neticesi üzerinde remz teşkil edecek kadar büyük, ters tarafından büyük bir mânâ canlandırır.

Şu söze bakınız.

«-Mekteplerde, aynı sıralar üstünde, Müslüman, Musevî, Hristiyan ve eğer varsa putperestler yanyana oturmalı. O zaman hepsi, tâ çocukluklarından başlamış olarak, birbirlerine düşman değil, kardeş ve dost gözüyle bakmaya alışırlar.»

Mason markalı böyle bir insanîyetçiliğin, insana, her şeyden evvel hakikat arayıcısı insanı kaybettireceği ve dünyanın hiç bir yerinde iltifat görmeyeceği üzerinde fikir harcamaya değmez. İnsaniyetçilik, hattâ sırasına göre dindarlık maskesi altında bütün dinî ve insanî bilinçleri çözmekten başka gayesi olmayan, gizli Yahudi hegemonyasının nöbet kulübesi' Masonluk, ne kadar âlet ve müessesesi varsa hepsiyle, Sultan Murad'ı Osmanlı Hanedanı soyunda tek ferd olarak bütün iç cevherlerinden ayırmış, kendi zehirine boğmuş, her bakımdan en sâdık (medyum) haline getirmiş, yalnız, karşısına İlahî irâde çıktığı için semeresini devşirememiştir. Sarhoşluğuna, korkaklığına, iradesizliğine, muvazenesizliğine kadar bütün menfî notları tamam olan Sultan Murad tahtında kalmış olsaydı, (1918) felâketi başımıza (1876) da gelmiş olabilirdi. Bütün dış hesaplar ve olanca iç gidiş bunu gösteriyordu.

Bu kadar yüz senelik devleti bu hazır akıbetten otuzüç yıl müddetle İkinci Abdülhamîd kurtardı.

GİRİŞ

Müslümanların Halifesi ve Türklerin Pâdişâhı sıfatıyla II. Abdülhamîd'in ilk yılları, bir gözetleme, kollama ve gidişe gönülsüz katlanma safhası... Bu safhada o, bir müddet sonra ruhunun çizgilerini maddeye nakşetmek için fırsat bekleyen ve itici cereyanları taşırmaktan çekinen, gayet nâzik bir tedbir, idare ve politika dehâsı belirtir. Fakat bu dehâ asla ihlâs dışı bir seyir takip etmez, sadece tahtını ve milletini kurtarmak ve geçidi atlatmak için çileli bir sabır ve tahammül şiarı arz eder.

Cülusuna kadar İkinci Abdülhamid, satıl politikacılarına, iradesi, tutumluluğu, içine kapanıklığı, bambaşka bir şahsiyet vâdedici olgun haliyle malûmsa da içyüzü bakımından meçhuldür. Zâten bu tiplere hangi içyüz malûmdur ki?..

Sultan Murad'ın hal'ine geçit veren günlerde, Midhat Paşa, bu iç yüziyle meçhul Şehzadenin etrafındadır. Bir şeyhin arkasına takılıp onunla ilk defa Kağıthane kasrında buluşur. Ne konuştuklarını bilmiyoruz. Fakat Midhat Paşa'nın yorgun gözlerinde, bu ateş çanağı gözlere karşı «hâkimiyet senin mi, benim mi?» şeklinde bir sual pırıldadığından şüphe etmiyoruz. Her halde müsbet cevap almış olduğunu sanan Paşa'nın gafleti o zamandan bellidir.

Topkapı Sarayı... Etrafı, sonradan görme besleme dantelası süsüne boğulmuş, Frekvâri saraylarla kuşatılmış olsa da, gelenek bu ya; tahttan indirilme ve taht'a çıkarılma töreninin mekânı hâlâ orasıdır. Sadrâzam Mütercim Rüştü Paşa'nın dâvetiyle bütün büyükler yeni Pâdişâhı orada bekliyor. Abdülhamîd, yanında eniştesi Mahmut Celâleddin Paşa, perdeleri inik bir kupa arabasında, Topkapı Sarayı'nın yolunu tutmuş geliyor. Hâli gayet düzgün ve renginin hafif uçukluğu müstesna, üzerinde vakârını örseleyici hiçbir teessür ifadesi yok...

Belli ki, bu Prens, her şeyden evvel nefesine hâkim olmanın, azgın bir nefis atını usta bir süvari gibi zapdetmiş bulunmanın gerçek şövalyeliği içinde...

Onu kapıdan karşılayıp bir odaya alıyorlar.

Delinin, devlet reisliğinde kalamayacağına dair fetva hazırdır.

Özü şu:

«Müslümanların imamı deli olursa üzerinden imamlık sıfatı kalkar mı?»

Elcevap: Doğruyu Allah bilir ki, kalkar.»

Başta Midhat Paşa ve iki vezir, Abdülhamîd'i beklediği odadan alıp arz odasına getiriyorlar. Orta yerde, haşmet koltuğu Osmanlı tahtı...

Abdülhamîd, rengi daima uçuk, fakat her hareketi ölçülü, taht'a çıkmayıp yanında bekliyor. Şeyh-ül İslâm, biy'at hükmünü verdikten sonra çıkıp oturuyor ve bütün büyükler iki büklüm, biy'at ediyorlar.

–Halifemiz ve Sultanımızsın!

11 Şaban 1293, Perşembe–Ağustos 1876...

Berat gecesinden bir gün sonra doğup Berat gecesine üç gün kala taht'a çıkan ikinci Abdülhamîd, deli kardeşi Çırağan Sarayı'na

götürülürken, saltanat kayığında, Dolmabahçe Sarayına doğru süzölmekte...

O bu sarayda fazla barınamayacak ve şahsiyetinin ilk davranışını, bu taklit kafesinden sıyrılmak ve Yıldız'a çekilmekle gösterecektir.

TOPLAR ATILIRKEN

Üç gün üç gece şenlik emri... Toplar atılıyor, Paşa konaklarının cephesinde çepçevre donanma kandilleri titreşiyor, İstanbul semâlarında renk renk havaî fişekler dolaşiyor. Cülusun arkasından iki şenlik vesilesi daha...

O günlerde dünyaya gelen kızı ve kendi doğum günü... Haftasında da, Eyüb'de kılıç kuşanma merasimi...

Son sırma işlemeli eyer, gümüş ve altın takımlarla süslü, süt beyaz bir arap kısırağına binmiş, tığ gibi, otuzbeşlik genç pâdişâh... Sirtında koyu lâcivert, gayet sade bir elbise, göğsünde babası ve amcasının nişanları, elleri beyaz eldivenli, mahcup bir azamet, fakat çarpıcı bir heybetle ilerliyor. Her tarafı gören gözleri, hicap ve tevâzuundan, atının ayaklarına doğru yere mihli... Başta ancak lagar hayvanlar üzerinde ve seyis yedeğinde kendisine ayak uydurabilen inkılâpçı Tanzimat Paşaları, ilmiye ve mülkiye erkânı... Taraf taraf, halk için sıralar ve sefirlere mahsus çadırlar... Kaynaşan bir kalabalık ve gökleri tutan bir ses:

«- Pâdişâhım çok yaşa!»

Hünkâr, tam sefir çadırlarının önüne, en kıdemlileri İngiltere elçisi (Sör Henri Elyot)un hizasına geldiği zaman bir hareket... Paşalardan biri, İngiliz Sait Paşa dikkatle kılıç alayını süzen sefirin karşısına dikiliyor ve şâhâne selâm ve iltifatı bildiriyor. Sefir bu incelikten şaşkın, yüzü kıpkırmızı ve gözleri Pâdişahda...

Gözlerinde o an gizli bir alay tutuşan İkinci Abdülhamîd, sanki İngiltere sefirine şunu demek istiyor:

-Şu gördüğünüz renk renk tezat içindeki kılıç alayının Sultanı, size selâm ederken hissettirmek ister ki, o, sizce bilinen oyuncak hükümdarlardan olmayacaktır!

Gerçekten böyle... İkinci Abdülhamîd, gözetleme, kollama ve katlanma devresine rağmen, derhal iktidarı sahasında gördüğü işlerde hemen kendisini belli etmeye başlamıştır. Toplar atılır, donanma kandilleri titreşir ve havaî fişekler semada oynasırken, O, bütün bunlarla avunamayan tek adam... Herkes eğlencesinde, tesellisinde, fakat o, plânlı ilk faaliyetinde...

İLK İŞLER

Taht'a çıkışının ilk günlerinde, vükelâsını (Bakanlarını) tek tek huzuruna davet ediyor ve her birinden, kendi Bakanlığına ait işler üzerinde, enine boyuna bilgi alıyor, soruyor ve için için yanan gözleriyle, verilen cevapları dinliyor ve henüz kendisini göstermiyor. Sadece topluyor ve olup bitenlere hâkim bir görüş noktasına çıkmak istiyor. Yapıcılığın ilk şartı budur, evvelâ binasını yükselteceği arsayı keşfetmek...

Ne o?.. Baş gerici bilinen hükümdarda müthiş bir ilerencilik... Huzuruna giren ve usul gereğince el pençe divan, ayakta duran vezirlere hitabı:

–Buyurunuz! Oturunuz!

–Estağfirullah. Efendimiz inayet buyurunuz!

–Sizden oturmanızı rica ediyorum!

Ayakta durdukları ve ellerini önlerinde kavuşturdukları hâlde, Padişahlardan kuklalar oynatmaya alışmış bu Bizans ve Fars kırması ve Avrupalı melezi yeniciler, şimdi karşılarında, fevkalade nâzik, zarif, rahat, nefsinden emin, muhatabını insan kabul eden fakat şahsiyetinden zırnık feda etmeyen bir Hükümdar, tam mânâsiyle hükümdar görüyorlar. Onlara, Abdülhamîd'in mi, kendilerinin mi Avrupalıya yakın olduğunu sormak lâzımdır. Şu kadar ki, Abdülhamîd, aradaki bütün mesafeyi tuttuğu hâlde Avrupalıya yakın, onlarsa bu mesafeyi yavaş yavaş kaldırmaya bakarken, mücerret keyfiyette ona uzaktırlar.

Tıpkı bizim bu günkü hâlimizle, bize gerici diyen ilericilerin hâli...

Bu kadar küçük teferruat unsurundan, bu kadar büyük bir esasa yol bulmaya kalkıştığımız için bize hayret edilmesin!.. Nebilerden sonra "Hikmet" in son durağı Hazret-î Ali; –«Parça bütünün habercisidir.» Buyururken, biz de, adam olacak çocuğun nesinden belli olacağı üzerindeki Türk meselini hatırlatırız.

Yeni hükümdar, vezirlerini sade karşısına oturtmakla kalmıyor, onlara eliyle sigara ikram ediyor. Bu, Firavun'un tahtaravanından inip ehramlara taş taşıyan bir esire yardım etmeye kalkması çapında, hazmı imkânsız bir hayret levhasıdır. Nitekim İkinci Abdülhamîd, Sadrâzam Rüştü ve Midhat Paşaları ilk kabulünde onlara oturmalarını emrediyor ve eliyle sigara kutusunu uzatıyor. Sadrâzam sigarayı alıyorsa da edebinden içmiyor. Midhat Paşa'ya gelince, o, hepsinden açık göz ve pişkindir. Zerrece aldırmadan çekip aldığı sigarayı yakıp tütürüyor.

Tek tek böyle olduğu gibi topluluk halinde de böyle... Pâdişah'ın reisliğindeki ilk Bakanlar Heyeti toplantısı ilk defa olarak bir masanın etrafında ve oturaraktır. İlk emirlerden:

–Saray masrafları incelensin ve kısılsın! Düşman kalemden çıkan ve son yarım asırlık bütün nesillere yayılan şu satırlara ve anlayışa bakınız.

«–Abdülhamîd, efendiliği zamanında fevkalâde hasis olduğundan, Dolmabahçe Sarayı'na yerleşir yerleşmez, bunca gaile arasında en ziyade düşündüğü, Sarayın masraflarını azaltmak oldu.»

Bunca gailenin başı iktisadî faktörlerle tecelli ettiğine göre, Saray israfından büyük dert, işe oradan başlamaktan üstün fazilet ve bu tenkitten aşağı idrâk sefaleti mi olur?..

Havadan alıp havaya savurmak, yani havadan yaşamak felâketinin önüne geçmek için işe Saraydan, bizzat kendi yuvasından başlamakla

dehâ ve faziletini gösteren Abdülhamîd, Damat Mahmut Celâleddin Paşa'yla Maliye Nazırı Galip Paşa'yı çağırıyor ve emrediyor:

–Saray masraflarını en basit teferruatına kadar inceleyiniz ve son haddine dek kısılması çarelerini arayınız!

Saray işlerinde sayısız memur kullanılmakta ve bunların evlerine öğle ve akşam tabla tabla yemek gitmekte... O günden başlanarak bu usul kaldırılacaktır. Sarayda yemek yemeye hakkı olanlar, belli saatlerde, alt kat salonlarından birinde toplanacaklar ve hep beraber yemek yiyecekler!

İnkılâp!

Bendeler küskün,vezirler de memnun değil... Abdülâziz devrinde ayda 2 bin altunu aşan Saray mutfağının masrafı, böylece üçte bire iniyor.

Bununla da kalmıyor İkinci Abdülhamîd... O güne kadar pâdişahların tekbaşlarına yemek yemeleri âdet edinilmişken bir darbeye bu maskaralığı kaldırıyor. Ailesinin bütün fertlerini toplayıp, yorgun argın evine dönen ve çoluk çocuğu arasında ferahlamaya çalışan bir ırgat gibi, aralarında yemek yiyor.

Sarayda Valide Sultanlara ait bütün imtiyazlara paydos! Kadınlar saltanatı bitmiş, babası Abdülmecid'in «Beni kızlarım öldürecek!» diye belirttiği, denizleri altınla doldurma cinneti şifaya kavuşmuştur. Bütün bunları, utanmadan anlatan düşman kaynaklarına sorarsanız, bu yüzden de ayda tam yüz elli bin altın tasarruf...

Harem dairesi korkunç bir disiplin altında... Saray kadınları ve Haremağaları artık hiç bir şekilde devlet ve hükümet işlerine el uzatamazlar... Yine Abdülmecîd devrinde halkın diline düşen bâzı saray kepezeliklerine gelince, haddine düşmüş olan, böyle rivayetleri körükleyici bir hafiflikte bulunsun da başına geleceği görsün!

Kendi çocuklarına olduğu gibi kardeşlerine ve amcası Abdülâziz'in şehzadelerine karşı da gayet şefkatli... Babasının ölümüyle beraber Abdülâziz'in taht'a geçtiği haberi gelir gelmez kendisini balkondan aşağı atmaya kalkan kardeşi, yeni Veliahd Mehmet Reşad Efendi tarzında bir şüpheye, artık hiç kimsede mevzu kalmamıştır. Serbest serbest gezip tozabilir ve istedikleriyle temas edebilirler. Hattâ, evvelki pâdişâhlar devrindeki, şehzadelerin valide sultanlarla görüşme yasağı da kaldırılmış bulunuyor. Pâdişâh taht'a geçer geçmez, küçüklü büyüklü şehzade tabutlarının arka arkaya dizildiği çıkır, eğer Abdülmecid zamanında kapanmaya başladıysa, Abdülhamîd devrinde, artık bir daha açılmaz şekilde tarihe devredilmiştir. Bunda da müessir, ne medenî dünya, ne terakkî asrı, ne şu, ne bu, sâdece gerçek medenî, yeni Hünkâr'ın getirdiği hava...

Bu hava, masum Şehzadelerin yaşama emniyeti şöyle dursun, en azılı kaatillerin bile ipten kurtulmalarını kefalet altına alacak kadar aşırı bir merhamet ve hayata hürmet hissiyle doluyken, sahibine KIZIL SULTAN lâkabı takılacaktır. Başta peşin hükümler şeklinde mühürleyip izah ve ispatlarını sonraya bıraktığımız bir çok nokta gibi, bu hayatî ve esasî karakter merkezini de yerinde ele almak üzere, tebeşirle kondurup geçiyoruz.

HUSUSÎ KADRO

İngiliz Sait Paşa, nobranlığa kadar varan bir doğruluk, açıklık, göze sokuculuk heykelidir ve böyle olduğu için Hünkâr tarafından sevilmiş ve tutulmuştur. Abdülhamîd aleyhtarları, onun en ileri askerlik bilgilerine malik, devletin Batı'ya nisbetle zaif haline âşinâ, zamanenin bütün inceliklerini görmüş ve kestirmiş bir recül olduğunu itiraf ederler de, böyle bir adamı hususî kadrosuna seçtiğinden dolayı Abdülhamîd'e hiçbir fazîlet payı ayırmazlar. Yine bu adamlar, Allah'ın dillerini ne garip tezad mürekkeplerine batırdığını farketmeksizin, şöyle derler:

–Said Paşa, memleketin karşı karşıya olduğu ihtiyaç ve tehlikeleri, saraya alındığının daha ilk günlerinde Abdülhamîd'e anlatmış ve Pâdişâh, bu doğru sözlerden incinmedikten başka, Said Paşa'yı, kardeşleri Reşad ve Kemâleddin Efendilerin yanında şöyle medhetmiştir: «Sözünü esirgemez, doğru söyler.»

Bu anlatış, bizim değil, onlarındır; ve buna rağmen onlar, tediye Abdülhamîd düşmanları Abdülhamîd'i güya batırma rolündedirler.

İkinci Abdülhamîd askeri mütehassıs olarak İstanbul'a gelen Alman generaline de Said Paşa'yı şöyle takdim ediyor:

–Sâdık ve samimi bir dost!

İşte Abdülhamîd, bu ölçülerle hususî kadrosunu kurarken, karşısına birdenbire saray ve memleket idaresi meselesi çıkıyor. Unutmayalım ki, o, henüz gözetleme, kollama ve katlanma safhasındadır.

MESELE

Başta Midhat Paşa, malûm hürriyetçiler ve ıslahatçılar kadrosu, Sultan Murad'dan ümit kesilmeğe başladığı günlerde, gayelerinin Abdülhamîd Efendiye açılmasını, kabulü takdirinde ona hükümdarlığın sağlanmasını, reddi hâlinde de sıradaki Şehzade Mehmed Reşat Efendiye taç giydirilmesini düşünüyorlarmış... Hattâ bu maksatla Midhat Paşa, Velihtın Maslak'taki köşküne gidip, onunla başbaşa ve mahrem bir konuşma yapmış... Bu konuşma, güya, Abdülhamîd'in taht'a geçirilmesindeki şartları çevreleyen bir anlaşma mahiyetindeymiş...

Midhat Paşa'nın şartları:

- 1– Vakit geçirmeden Kanun–u Esasîyi ilan edeceksiniz! (Meşrutî idareyi resmen getireceksiniz!)
- 2– Devlet işlerinde, yalnız sorumlu hükümet azasına danışacaksınız! (Makam ve sıfatı olmayan gizli tesirlere kapılmayacaksınız!)
- 3– Mâbeyn Başkâtipliğine Sadullah Beyi –Meşhur Şarlutenberg Sarayı methiyecisi Sadullah Paşa–, Kâtipliklere de Ziya (Şair Ziya Paşa) ve Nâmık Kemâl beyleri alacaksınız!

(Hususi kaleminiz mevkiinde bir teşkilât içinde bile kendi adamlarınızı değil, bizim gözlerimiz ve kulaklarımız olacak insanları bulunduracaksınız!)

Hakan, ilk işleri arasında, saraydaki hususî kadrosunu, güvendiği insanlardan tertiplemeyi ihmâl etmedi. Hiçbir inkılâp, kadrosuz gelemeyeceğine ve hiçbir kuvvet, kadrosunu teşkilatlandırmadan tecelli edemeyeceğine göre, mimarın plânı gibi bir zaruret ve ancak büyük şahsiyetlere lâyük bir hassasiyet ve basiret... Sadakat ve zekâsına güvendiği eniştesi Ticaret Nâzırı Mahmud Celâleddin Paşa, Mâbeyn Müşiri; Askerî tahsilini İngiltere'de tamamladığı için «İngiliz Sait» diye anılan Said Paşa da Mâbeyn Feriki...

Bunlardan ilki, gençliğinde fevkalâde güzelliğiyle nam vermiş ve Abdülmecid'in kız kardeşi Cemile Sultan tarafından sevilerek istenmiş, Şehzadeliğinde Abdülhamîd'e misilsiz bağlılık göstermiş, cülus ânına kadar kendisini adım adım takip etmiş, sanatkâr mizaçlı ve orta zekâlı, fakat köküne kadar sadık bir insan... Hiçbir fevkaladeliği olmasa da, fevkalade sadakati kendisine emniyet edilmesi için kâfi... Abdülhamîd için ise ihtiyaç mevzuu, hususî kadrosundan kendisine zeka ilave edilmesi değil, emin ve sağlam bir destek sağlanmasıdır. Abdülhamîd düşmanlarının sefih ve hırsız gösterdiği bu adam hakkında, ortaya, bu kötülüklerine ait hiçbir vesika konulabilmiş değildir. Güya onun Midhat Paşa aleyhine tertiplendiği entrika Rus parası yüzünden olmuş... Eğer Rusların mükâfatlandırmak borcunda olduğu bir Türk büyüğü (!) göstermek lazımsa, devleti, Abdülhamîd'e rağmen harbe ve hezimetle sürüklediği için, bunun Midhat Paşa olması gerekir ve Rusya ona ne verse borcunu ödeyemez.

Rivayete dönelim:

Güya Abdülhamîd bu şartları kabul etmiş, hattâ Midhat Paşa'nın dileğiyle bu hususta kendisine bir de yazılı taahhüt vermiş...

Oldu veya olmadı diye hiçbir iddiamız yok... Fakat böyle bir şeyin vukuuna dair elimizde hiçbir vesika mevcut değil... Hele Abdülhamîd tarzında bir tedbir, siyaset, kıyaset tipinin, o sırada, devlet çapında ve birinci derecede temsil sıfatı olmıyan bir şahsa böyle bir taahhüt vermiş olması, muhal gibi bir şey...

Tarih yalancılarının bu hususta iddiası, Midhat Paşa İzmitde tevkif edilince, zevcesine yazdığı söylenen bir mektuba dayatılmak istenir:

«-Benim siyah çantamın iç gözünde bulunan mavi bir kağıt derununda mazruf mektubu, Londra'da İndia Caddesinde altı numarada mukim Mösyö Mayer'e göndermek için her ne mümkünse yapınız! Sultan Hamîd'in cülusuna dair olan bu mektup bil'ahare veliy-i ahd'a teslim edilecektir. Mektubu Londra'ya göndermeniz mümkün olmazsa Hükûmet-i hazıra'nın eline geçmemesi için mahvettiriniz!»

Tarihin gözü böyle bir mektup görmemiştir. Olsaydı, şimdiye kadar, Firavunun mumyası gibi, camekânlar içinde müzeleştirilirdi. Belli ki, her şey, hem de en acemi tarafından, işlerin nihayetinde uydurulmuş, zekâsız (mizansenlerden ibaret... Üstelik böyle uydurmalar, Abdülhamîd'in yazılı taahhüdü değil, Midhat Paşa'nın ancak Londralı bir Yahudi nezdinde bulunduğu emniyet ve mahremiyeti gösterir ve "Büyük Vatanperverin (!)" gayeleri malûm iş ortaklarını, kimlerle çalıştığını meydana çıkarır.

Hem böyle bir konuşma vâki olsa ve Abdülhamîd Midhat Paşaya bizzat beklenen ve istenen Pâdişâh olduğu hakkında bir ilk ve peşin kanaat vermiş bulunsa, bundan hatalandırılması gerekecek Abdülhamîd değil, yine Midhat Paşadır. Abdülhamîd faraza o zaman birinci derecede bir temsil makamında olmasa bile, malûm hürriyetçiler ve dıştan tamirciler kadrosunun başı olduğu şüphesiz bulunan Mithat Paşayı böylece atlatmışsa, vatani için doğru bildiği yolda zekâ ve dirayetini göstermiş olmaz mı? Böyle yalanlardan ne isterler, ne beklerler? Böyle yalanların, doğru bile kabul edilse, bütün kıymet hükmü bu kadarken, onların yahudi ve mason mamulü çürük zeminlerine bütün bir esas dayamaya ve Abdülhamîd hakkında mürai bir seciye uydurmaya kalkanlar, düşünelim, hangi sifata lâyıktırlar?

Abdülhamîd'in, Veliahdlığında değil, fakat ilk Sultanlığında ve gözetleme, kollama, katlanma safhasında, Sadrâzam Rüştü ve Midhat Paşalarca yukardaki üç madde etrafında bir telkin ve tazyik altında bulundurulmak istendiği muhakkaktır. Bu maddeler içinde de:

-Yatak odanızda bizim adamlarımız nöbet bekleyecek!

Tarzındaki üçüncüsü, işin başında Hakana resmen ve küstahça, şahane bir mahkûm elbisesi giydirilmek istendiğine işaret...

İlerideki ana meseleden ilk ipucu halindeki yavru mesele, saray kadrosunun tasarrufa yeltenilmesidir. Başında bulunduğu devletten ziyâde taşıdığı şahsiyetle Abdülhamîd, kendi öz yuvasını tarassut altında bulundurmak isteyen bir teklife| şöyle karşılık verdi:

-Mâbeyn Başkâtibi Said Bey (O zaman Ticaret ve Zirai at Meclisi âzasından)... Mâbeyn kâtibi de, Lebib Bey İstinaf Cinayet Mahkemesi reisi)...

Öbür Mâbeyn işlerine memur olanlar da, kendisine sunulan isimlerle alâkasız, şu veya bu... Bir de, Sadrâzama sorulmadan, Başkumandan tâyini... «Serdâr-ı Ekrem» ünvanıyla Sırbistan'da bulunan Serasker Abdülkerim Paşa'nın yerine, Hassa Ordusu Kumandanı Redif Paşa...

Sadrâzam, Padişahın bu ilk istiklâl tavırlarından kırılgın... İstifayı basıyor, fakat Pâdişâha kabul ettiremiyor. O da hastalığını bahane edip evine kapanıyor, hattâ Hünkâr'ın kılıç kuşanma merasimine bile katılmıyor. Abdülhamîd, küskün Sadrâzamını saraya çağırdığı vakit, yaşına ve hastalığına saygı göstererek, onu üst kata tırmanmak zahmetinden koruyor, bizzat alt kata inip karşılıyor. Hiçbir Hünkârın gösteremediği bu kadar tevazu ve nezâket, esasta kuvvetin alâmetidir. Elleri geçirdikleri ilk anda avlarının kaybolduğunu anlayanlar arasında galiba en akıllısı Rüştü Paşa... O da bu vaziyeti avdan dönmek ve asıl kendisini avlanmaktan korumak şuurunu göstermekle belli ediyor. Mütercim Rüştü Paşa, sanki mütercimlikle müelliflik arasındaki farkın ilk mağlûp takdircisidir. Ve bir müddet daha sadrazamlıkta kalacak olsa da şimdiden meydanı bırakmış demektir.

Ancak birkaç haftalık zaman çerçevesinde bütün bu ilk işlev, ikinci Abdülhamîd'in gözetleme, kollama ve şimdilik bekleme diye belirttiğimiz tarassut, teyakkuz ve muvakkat imûl safhasını aşmaz. Bu safha ilk Meclis-i Mebusan'ın bir darbede feshi ile aşılacak ve ancak ondan sonradır ki, Abdülhamîd, irâde ve şahsiyetini olanca verimiyle işletecektir. Bunun içindir ki, ilk safhada Hakan, boyuna kuvvet biriktirmekte ve tedbir düşünmektedir. Bunların başında, zamanenin malî ve iktisadî dehâsına ta kökünden temas arama teşebbüsü vardır. Boynumza borç halkalarını geçiren ve sömürgeciliğe, kadife yastıkta takdim ettiği kravat şeklindeki yağlı iple girişen Batıya karşı durabilmek için de tek çare budur. Düşman silâhından ancak onu tanımak ve tesirini bilmekle kurtulunur. İşin bir derece daha ilerisi, aynı silâhın daha mükemmeli yapılıp kullanabilmektir ki, o zaman için böyle bir hayâl can çekişen hastadan cihan pehlivanlığı beklemek gibi abes olur. Biraz

kendisini toplasın, yeter! Fazlasını istemeyelim! Zaten eserimizin sonundaki teşhis tamamiyle belirtecektir ki, Ulu Hakan Abdülhamîd, bir aksiyon ve taarruz kahramanı değil, bir müdafaa ve eldekini muhafaza dehasıdır. O zamanki şartlara göre de, ölüm hastasının pehlivanlığa kalkması gibi, birinci yol bize en aşağı iki asırdan evvel, açılması muhal şekilde kapalı, devlet ve dışarıya şarkıcı hareket plânında ise en büyük aksiyon, yine ikinci yolda toplanmaktadır.

Aksiyonu içeride ve ruhta başlatmaya gelince, o, büyük fikir ve hareket adamının işidir ve Abdülhamîd, hem mevzu, hem de yaratılış bakımından bunun dışındadır. Abdülhamid sâdece böyle bir fikir ve hamle adamıyla elele vermek ile birinci yola geçebilirdi ki, böyle bir imkândan mahrumdu. Zira böyle bir fikir ve hamle adamını, tâ Kanunî döneminin başından bugüne kadar tarihimizde görmüyor ve tam dört asırdır ondan öksüz yaşıyoruz. Nasıl istersiniz ki, Avrupa'da hürriyetin hastalanmaya başladığı Ondokuzuncu Asır sonlarına doğru «Hürriyet!» diye nâra basmanın, fikir; ahmak Padişahı gece uykusunda basmanın da aksiyon sanıldığı ve Batı emperyalizminin ince-kalın her damarımızdan bizi zehirlemeye koyulduğu ve bize öldürücü küçüklük ukdesini aşıladığı bir cemiyetten böyle bir fikir ve hareket adamı, tek kelimeyle kurtarıcı ve devir açıcı gerçek inkılâpçı fıskırabilsin?.. Fıskırma sıkılmakla olacağına göre, evet, fıskırabilirdi, eğer dört asırlık sıkılma, nihayet ezilmeye götüren bir seyir takip etmeseydi. Bir de ezilişimizdeki şiddete denk müstesna bir fikir ve hamle kahramanına, Türk analarının rahminde yol bulunabilseydi. Beklemenin, şöyle böyle değil, çok büyük olması gereken o devirde, sırf çapındaki büyüklük zarureti yüzünden beklenen gelmedi, gelemedi ve şans, karşı tarafa, küçüklüğü büyüklük diye yutturmaya memur, ucuzcu ve kolaycı, köksüz taklit sahtekârlarına geçti ve hep böyle gitti.

Bu kurutucu iklim içinde otuzbeşlik genç Hakani, tek yardımcısız, her şeyi kendi selim akıl ve hissiyle hal ve keşfetmeye çabalar görüyoruz. Büyük iddiamız karşısında küçücük kalmasına rağmen, yine aynı büyükten bir parça olan bir misâl, Abdülhamîd'in her bakımdan düşmanı yenmek için onu nasıl içinden tanımaya, fethetmeye çalıştığını ve bu maksatla ondan ders almaya kadar katlandığını gösterir.

–Galata bankerlerinden en akıllı, hünerli, siyasî ve zengin olanı hangisidir?

–JORJ ZAFİRİ, efendimiz.

–Bir yaver gidip ona haber versin. Kendisini Saraya bekliyorum!..

Hayretler içinde iradeyi yerine getiriyorlar. Ve davet karşılığında yine hayretten gözleri faltaşı gibi açılmış pişkin para kurdunu Saray arabasına atıp, domuz çobanından farksız tipiyle «Atabe-i ulyâ» ya çıkarıyorlar.

Abdülhamîd bu adamdan ders alıyor. Para, sermaye, altın, kaime, servet ve bütün bunların tarihi macerası, politikası ve her türlü rolü üzerinde, pratik sahaya ait bilgi ediniyor. Bu hâdise, polis müdürünün, başhırsızı karşısına alıp ona kahve ve sigara ikram ettikten sonra, kendisinden güya ahbablık yoluyla hırsızlık sanatını öğrenmesi demektir ki, usûllerin en incisini gösterir ve küçük bir avans pahasına düşmanın kolunu kanadını kırar. Bâlâ ve ûlâ rütbeli horozlar idare edici bir Padişahla, üç katlı köşkünü üçyüz defa yıktırıp yaptırıcı bir Hünkâr arkasından gelen ULU HÂKAN'ın uyanıklık ve incelik derecesine hayran olmalıyız.

VAZİYET

Yeni Pâdişâhın tahtına çıkar çıkmaz karşılaştığı iç durumla dış vaziyeti evvelki bahislerde kalın çizgilerle gösterdik. Bunları, İkinci Abdülhamîd'e maledilen bazı hatıralardan ikincisi, 3 Mart 1333 (1917) tarihli pek güzel tasvir eder.

Vaziyeti tek cümle hâlinde özleştirmek istersek şöyle diyebiliriz: «Hasta Adam»ın içerden iliklerine kadar iktisaden sömürüldüğü, ruhen her türlü nefis itimadından –düşürüldüğü, ihtilâllere boğdurulduğu, dışardan da büyük Avrupa sınırları üzerinden bir halı gibi devşirilmeye başlandığı, zaten kopuk Afrika hududuna makaslar uzandığı ve bunlardan bazılarının işlemeye koyulduğu, Batı tilki ve sansarlarının kırmızı ışıklı Türk horozunu bölüm bölüm yutmak için parça çekişmesinden başka bir ihtilâfa düşmediği ve bu asırlık hâlin en hadsiz ve kaçınılmaz demini yaşadığı ölüm günü. Ordumuzun, operet prensliği Karadağa bile yenildiği ve arkadan Moskofun yavaş yavaş doğrularak darbeyi indirmeye hazırlandığı dem... Bu vaziyette bütün iç dalaşmaları bir tarafa bırakarak, bir ân için olsun, evvelâ sele karşı evi kurtarmak, ondan sonra çatı altı nizamını ele almak, yuva yapan hayvanların bile kestireceği bir bedahet hükmündeysen, bizim mahut deri üstü islahatçılar kadrosu, hükümet recüllerimiz, başlarında Midhat Paşa, ölüm afetine devayı meşrutiyet klişesinden başka bir şey de göremiyorlar. Büyük İskender, Sezar, Ogüst, Cengiz, Şarلمان, Timur, Yavuz, Büyük Petro, Büyük Frederik, Napolyon gibi Kral, İmparator, Han ve Hakanların devrinde ülke ve kavimlerinin ne hâle geldiğini bilenler, millî üstünlük ve aşağılığın herhangi bir idare şeklinden değil, üstün şahsiyetler veya aşağı şahıslardan, yahut güdülen veya güdülemeyen insan ve cemiyet dâvalarından geldiğini, idare şekillerinin olsa olsa elverişi zeminler kurucu tâli bir aktör olduğunu takdir ederler. Böyle olunca da gözleri siyah bir mendille sarılıp mezbahanın eşğine getirilmiş bir milleti kurtarmak için beklenen kahraman, Anayasa muharriri değil, o millete, mahkumluğunun bütün sebeplerini çizgi çizgi billûrlaştıracak vasıfta dünyâlar arasındaki mahsup sırrını çözüp diriltici bir aksiyon üfleyebilecek büyük insandır. Yoksa iş, köyünde doktorluk satan hastahane hademesi çapında, garbın bitpazarı eşyasını benimseyen küçük açığızlara kaldı mı, bunların edecekleri fenalık bir tarafa, gerçek kahramanın zuhur şansını da karartacakları ve meseleleri derinliğine kucaklamak haysiyet ve istidadını körletecekleri muhakkaktır. Bu izahlar ilerde sahte kahramanların başı olarak heykelleştireceğimiz Midhat Paşaya, onun iç keyfiyetine ait ilk teşhis sayılabilir. Gelelim ikinci teşhise:

Abdülaziz'in hâl'inden, eğer teşebbüs başarılamayacak olursa hayatlarını kurtarması için İngiliz sefiri (Sör Hanri Elyot)a başvuran, böylelikle İslâm ve Türk inkırazından en büyük hisseyi bekleyici düşman ocağının yardımını sağlayan Midhat Paşa ve yârânı, sâf fikir bakımından sâde cüce satıhçılar, yalancı kahramanlar olmakla kalmazlar; dâva namusunun en küçük zerresinden mahrum, birer hâin olarak karşımıza çıkarlar. İngiliz sefiri, Midhat Paşanın Türkiye'yi kurtaracağını sansaydı, Beşik limanındaki donanmasına İstanbul istikametinde hareket emri vereceği yerde Paşayı Saraya ihbar eder ve yakalatırdı. Batıracağına ve artık Hindistan yolu üzerinde muhtemel bir heyula korkusu kalmayacağına inandığı içindir ki, tıpkı bir casusa el uzatırcasına onu himayesine aldı. Müthiş değil mi?.. Acaba ne dereceye kadar doğru öyle mi?

Abdülhamîd düşmanı ve Midhat Paşa dostu mahut İttihat ve Terakki karalamasının yirminci sahifesinin dördüncü, yirmibirinci sahifesinin de üçüncü paragrafları itirafların en korkuncu hâlinde bu şen'î vakıayı iftiharla kaydeder. İttihat ve Terakki Komitesinin nihayet vatani inkıraza kadar götürdüğü hakikati, apaçık, bir kenarda dursun, onun günümüze kadar sâri fikir ve politika anlatandaki maraz, bu türlü şenâetleri bizzat müdâfilerinin, gocunmadan, utanmadan, yere batmadan meydana döktüğü çapa kadar yükselmiştir. Gerçek kahraman ve gaye adamı, vatani için ve selâmet bildiği yolda, yalnız Allah'a ve milletine dayanır, kellesini koluna alarak ortaya atılır ve kurtarmaktan bahsettiği milletin düşmanına sokulmaz, ona kendisini sevdirmez. Onun ajanı gibi çalışmaz.

Bizim değil, gülünç inkılâp şakşakçılarının eserinden gösterdiğimiz ve Midhat Paşa'nın özünü olduğu gibi verdiğine inandığımız bu vakıa, sâde bir Türk için değil, herhangi bir yabancı için de müthiştir. İspatı yine aynı sefil eser... Yirminbirinci sahifenin üçüncü paragrafına göre

Midhat Paşa İngiliz Sefirine de başvuruyor, fakat teklif karşısında buz kesilen sefir, hükümetine sormadan cevap veremeyeceğini, fakat hem hükümetinin hem de kendisinin bu sırrı hiçbir iz vermeden saklayacaklarını söylüyor.

Yâni:

–Böyle bir teklifi kabul edemeyiz! Onu duymamazlıktan geleceğimize ve hiçbir şey belli etmeyeceğimize emin olabilirsiniz!..

İşte Abdülaziz'in hâl'iyle Abdülhamîd'in cülusu zamanındaki vaziyet!.. Ruh sefaleti bakımından her şey birbirinin aynıdır, aynıyle budur, inkılâpçı ve ıslahatçı budur. Saray ve Babîâli budur, sokak ve meydan budur, dâva ve gaye budur, yalnız beklenmedik bir Hakan vardır ki, bambaşka bir hava içinde...

HUZURDA YABANCI ELÇİLER

O, huzuruna kabul ettiği yabancı sefirler, Batı sömürgeciliğinin yaldız ve sirmaya boğulmuş murahhasları karşısında aldığı tavırla, mânada ve maddede harap, baştanbaşa sahipsiz vatan sathında ne heybetli, şahsiyetli, dirayetli bir Hükümdar doğrulmaya başladığını gösterir.

Hükümdara itimatnamesini ilk takdim eden, Avusturya –Macaristan elçisidir. Şu, Midhat Paşa'nın, vatani aleyhindeki yardım isteğini reddeden, sözde insafli diplomatın yerine gelen... Bu diplomat tarafından huzurda söylenenler, Bosna–Hersek hâdiselerinin gittikçe tehlike belirttiği, sınırlardaki durumun her iki taraf için de üzücü ve ezici olduğu ve nihayet çâre bakımından alâkalı büyük devletlerin öğütlerini dinlemekten başka yol bulunmadığı merkezinde...

Avusturya – Macaristan sefiri, nihayet rica ile ihtar arası bir lisan kullanmakta... Devleti, emperyalistlerin telkinine nezâketle çekmeye çalışmakta, fakat asla korkutucu, şeref ve istiklâl örseliyici bir edâ takınmamaktadır.

Buna karşılık, Garp âleminin kavası rolündeki Rusya ve onun sırma üniformalı mümessili pişkin kurt General (İgnatyef), sanki elçilik bahçesine ait bir hak ve nizam bahsinde komşusunu azarlar, ürkütür ve baş eğmeye davet eder gibidir: «–İki memleketin dostça münâsebetleri, ancak ikisinin de menfaatleri sağlanmak şartıyla devam edebilir. Haşmetlû Rusya İmparatoru, Akdeniz ve Karadeniz ticaret yollarına sahip ve kendi dinine bağlı bir kısım tebaaya malik Osmanlı ülkesine kayıtsız gözle bakamaz. Orada geçen hâdiselere kayıtsız kalamaz. Osmanlı ülkesinde huzur ve sükûnun hakim olması bizim de menfaatimiz cümlesindedir. Bu bakımdan memleketim, son hâdiselerin tekrarlanmamasını ve huzurun kat'iyen sağlanmasını diler. Rusya İmparatoru Hazretleri, Majestelerinin ne çetin ve buhranlı bir anda taht'a çıktıklarını bilir. Fakat şimdiki kargaşalığın önlenip memleket içinde âsâyişi yerine getireceğine inanmak ister.»

Abdülhamîd, yanan gözleri ve yüzünde istihza çizgileriyle takip ettiği günlük emir şiveli bu sözlere son derece vakarlı bir edâ ile şu muazzam ve muhteşem cevâbı veriyor:

«–Türkiye'nin yükselmesini, vilâyetlerde huzur ve âsâyişin yerleşmesini ben, Rusya İmparatorundan daha ziyâde arzulamak mevkiindeyim. Emellerimin başı, milletimin saadetini yerine getirmektir.»

Moskova'nın İstanbul sefiri değil, Moskof'un Türkiye avcısı, usta nişancı, Abdülaziz devrinde Mahmut Nedim Paşa isimli bir çırak kullanan General (İgnatyef) hayretler içinde görüyor ki, karşısındaki insan, mülkünü Rusya'ya av sahası] diye teslim etmek yerine, ona sahip, hâkim ve koruyucu olmak gayesinde, her şeyi bilen ve anlayan gerçek bir hükümdardır.

HATT-İ HÜMÂYÛN

Biliyoruz ki, Midhat Paşa, henüz resmî unvan ve makamiyle hükümetin başında olmaksızın, fiilde, Pâdişâh indiren, Pâdişâh çıkararı ve «Hasta Adam» ı kurtarmak için «Hürriyet, Adalet, Müsavat, Uhuvvet» isimli posa reçetelerinden başka bir şey bilmeyen mahut kadronun şefidir ve olanca teşebbüsü elinde tutmaktadır. Bu selâhiyetinin, meydanda görünmek ve o ân için basit bir makam nüfuziyle birleştirmek gibi bir imtiyaza da ihtiyacı yoktur. Fakat gözü, bu kadar heybetli şartlarla yerleşeceği o makamda, sadece o makamda...

İlk günlerinde Abdülhamîd'e, bir «Hatt-ı Hümâyûn» müsveddesi takdim ediyor. Bunu yeni Padişaha sunarken, aralarında evvelce varılan bir anlaşmaya değil de Abdülaziz'i devirmiş, Murad'dan ümidini kesmiş, Abdülhamîd'i taht'a geçirmekte nefesine en büyük payı biçmiş, fikri ve hedefi malûm bir devlet büyüğü olmak gibi bir şahıs imtiyazına dayanıyor. Onun, pişkinlikle karışık atılganlığı bir gerçektir ve bütün sahte inkılâpçılarda bu iptidaî ve küstah bünye, ilerisi olmaksızın, esastır.

Bu müsveddeyi alan Abdülhamîd, Paşayı karşısına oturtup, nezaket ve sükûnetle şöyle diyemiyor:

–Bunu bana ne sıfatla veriyor ve Pâdişâha tepeden inme fikir telkin etmek hakkını ve böyle bir hak edasını kendinize nasıl yakıştırıyorsunuz? Şimdi, karşımda o kadar pişkince oturduğunuz yerden ayağa kalkınız ve geri geri yürümeden yüzgeri edip geldiğiniz kapıdan çıkınız!

Abdülhamîd, henüz kendisini böyle karşılık verebilecek kudrette görmüyor.

Müsveddeyi alıkoyuyor, inceliyor ve bazı yerlerini çizip bozarak düzeltip doğrultarak, onunla arasında bir uygunluk kurmaya bakıyor. Böylece, her yeni Pâdişâhın, başvezirine umumî siyasetini bildirici cûlus «Hatt-ı Hümâyûn»unu çıkarıyor. «Vezir-i meali semîr»i Rüştü Paşa'ya hitap eden bu «Hatt-ı Hümâyûn»un özü:

İkinci Abdülhamîd, İlahî kaderle, büyük kardeşi Sultan Murad'ın Hilâfet ve Saltanat uğraşmalarını yerine getiremeyecek hâle gelmesi ve yalnızlık köşesine çekilmesi üzerine, atalarının tahtına geçmiştir. Başvezirini herkesçe bilinen meziyeti, samimiyeti ve devlet işlerinde bilgisi yüzünden, bütün vezirler ve memurlarla beraber yerlerinde alıkoymuştur. Yaradana dayanmayı gaye bilerek biricik emeli, devlete kudret ve şevket kazandırmak ve bütün Osmanlı tebaasını, hürriyet, huzur ve adalet nimetlerine kavuşturmadır. Tam güvenle ummaktadır ki, «vükelâ» ve memurlar da, bu gaye ve emele ortak çıkacaklar, can ve gönülden yardımcı olacaklardır. Devleti saran buhran ve karışıklık –ki herkesçe bilinen bir şeydir –binbir cepheli olsa da hepsinin birden üzerinde toplandığı bir mihrak noktası arz etmektedir: Devlet ve cemiyetin temeli mevkiindeki din ölçülerinin ve bunlara bağlı kanunların hakkıyla yerine getirilmemesi ve keyfi, nefsanî idare usulüne sapılmış olması...

Bir zamandan beri devletin mülkî ve malî idaresine üşüşen nizamsızlıkların son haddine ulaşması, mâli devlet itibârının halka emniyetsizlik duygusu verecek dereceye düşmesi, memlekette sanayi, ticâret, ziraat ve ümrana her türlü kabiliyet varken bunlardan faydalanma yoluna gidilmemesi, hâsılı yurdun imarı ve halkın hürriyetle beraber refah ve saadeti niyetiyle neye el atılmışsa yarım kalması, türlü değişmelere uğraması ve gayesinden uzaklaşması, hep ölçülere riayetsizliğinden ileri gelmiştir. Bu yüzdendir ki, kanun ve nizâmların halka emniyet aşıl原因ıcı şekilde ortaya konulması için gereken ilk şartlar, mukaddes Şeriata uygun olarak, eski ve yeni ölçüler manzumesini nokta nokta çerçevelemek, bunların harf harf tatbikini borç bilmek ve devlet geliriyle gideri arasında muvazene kurup her türlü yersiz harcaıştan kaçınmadır.

Ayrıca; memuriyetler ehline verilecek... Meşru sebep olmadan memurlar değiştirilmeyecek... Keyfi işten el çektirmeler nihayete erecek... Memur sınıfları için hususî meslek kolları teşkilâtlandırılacak... Vezirlerden başlanarak büyük ve küçük bütün memurlar derece derece

sorumlu tutulacak... Avrupanın yükselmesi maarif sayesinde olduğundan buna da Osmanlı tebaasının bütün topluluklarında istidat bulunduğundan, irfan dâvası, asla zaman kaybına tahammülü olmayan başlıca hayatî iş bilinecek ve ona göre ele alınacak... Vilâyetlerin idarî ve malî ve inzibatî iş usulü tekleştirilip merkeze bağlanacak... Âşâr, her türlü vergi, rüsum vesaire gibi gelirler ve bunların tahsil usulleri hakkaniyet ve adalet çerçevelerinde yürütülecek... Başta Bosna-Hersek hâdiseleri ve Sırbistan isyanları bulunmak üzere Batı sınırlarımızı kavuran müzmin hastalığa tesirli çare aranacak ve büyük devletlerle aramızdaki anlaşmalara tam riayetle dış münasebetlerimizde huzur ve rahatın artmasına çalışılacak... Yardım Allah'tan...

Abdülhamîd, güya bu müsveddeden şu beş maddeyi çıkarmış:

- 1- Vükelâ Hey'eti reisine, Sadrazam yerine Başvekil unvanının verilmesi...
- 2- Meşrutiyetin kabul ve ilânı.
- 3- Saray masraflarının kısılması...
- 4- Her cins ve mezhepten bütün tebaanın bir arada okuyacağı mektepler kurulması...
- 5- Kölelerin azad edilmesi ve esir ticaretinin yasaklanması...

Madde madde cevap:

1- Üzerinde niçin direndiği anlaşılmaz, yavan klişe çekişmesi ve basit taklit ruhiyatı... Başvekil, Sadrâzam, Başbakan, Birinci nazır, şansölye, şu veya bu... Ne çıkar ve kuru bir unvan yüzünden dâva ne kazanır? Nitekim Meşrutiyet İnkılâbından sonra bile Sadrâzam unvanı devam etmiş ve Abdülhamîd'i deviren Midhat Paşa hayranları, hükümet reisliğine geçince başka bir tâbire iltifat etmemişlerdir. Eğer gaye, iddia edildiği gibi, vükelâyâ itibar kazandırmak ve onları tek tek sorumlu duruma çıkarmaksa, bu, isim değiştirmekle olmaz, apayrı bir mâna ve ölçü getirmekle olur. Her çeşit taklit ve özentiden kaçan Abdülhamîd'in bu, dibine kadar boş teklifi kaldırması, ancak selim anlayışına delâlet eder.

2- O karışıklık ânında meşrutiyetin kabulü, ortalığı, gözü görmez ve artık düzene girmez hâle getirmek olurdu. Bu inceliği, ilk meclisin feshi zamanında ele alacağız; ve durumun, o zaman, aynen böyle olmaya gittiğini göstereceğiz.

3- Saray masraflarını bizzat ve ilk iş olarak kısıyan Abdülhamîd eğer müsveddeye böyle bir madde konulmuşsa, onu lüzumsuz ve boşuna bir gayret gördüğü için çizmiş olabilir.

4- Türkiye'nin büyük çapta hemen bütün yabancı unsurlardan budanmış bulunduğu bugün bile, Rum, Ermeni ve Yahudi, ayrı mekteplerde okurken, o zaman için böyle bir istek, sâdece (komik) kelimesi ile vasıflandırılabilir. Acaba Midhat Paşa'nın gözü Rum ve Ermeni klişeleri ile Yahudi Havrasından hangisi üzerinde idi ki, bütün İslâm unsurlarını bunlarla bağdaştırmaya kalktı! Yoksa, Sultan Murad'a aşılınmış olduğu gibi, her unsuru tek tek dininden döndürmek ve dinsizlikte birleştirmek mi istiyordu? Bu takdirde mukavemeti, Abdülhamîd'den ziyade Rum, Ermeni ve Yahudiden görecektir < miydi? Abdülhamîd'in çizdiği bu madde, Midhat Paşa'nın büyük çapta bir Masonluk (medyum)u olduğunu gösteren riyazît hüccettir.

5- Esir ticareti zaten o devirde amelî kıymetinden düşmüş, nihayete erer gibi bir hâl almış ve kendi kendisine tasfiye yoluna girmiş bulunduğu göre, devlet ve cemiyetin dâvaları yanında bu kısır mevzuu başa almak, başlı başına manasızdır. Memleketi esirlikten kurtarmanın formülü dururken, sarayla birkaç konağın köle ve cariyeleri üzerinde durmak, kanser hastasının yüzündeki sivilceleri ana hastalık kabul etmekten farksızdır.

«Hatt-ı Hümayun»un mihrak noktalarından biri olan] «Meclis-i Mebusan» meselesinde Abdülhamîd:

–Halkımızın ahlâk ve istidadına uygun bir umumî meclisin kurulması için gereken bütün inceleme ve projelerin yerine getirilerek Saraya sunulması...

Emrini vermekle, o günün şartları karşısında selim akla | düşen borcu yerine getirmiş demektir.

ESİR DEVLET

Abdülhamîd Hân'dan evvel müzmin ve perişan hâle getirilen Sırbistan ve Karadağ muharebeleri, onun taht'a çıktığı | gün Türk ordusunun davranışı ve ilerleyişi sayesinde yeni bir | inkişaf gösterince hemen büyük devletler araya girdi ve müşterek notalarını dayadılar:

Sırbistan ve Karadağ hareketleri durdurulsun, ateş kesilsin, mütareke yapılsın!

Abdülhamîd'in cülusundan birkaç gün sonra verilen bu notalara Babîâli iki gün düşünüp cevap verdi ve yeni Pâdişâhın şahsiyet ve haysiyetini belirtici bir tavır takınıldı. İleriye sürülen şartlarda böyle bir şahsiyet ve haysiyet kokusu vardı, amma, asıl cevap şu olabilirdi:

–Türkiye, Batı devletlerinin gözünde, onun yumurcakları tarafından dayak yedikçe kendi hâline bırakılacak, nefsinin korur gibi olunca da eli ayağı bağlanacak bir mahkûm mudur ki, böyle bir vaziyet doğar doğmaz bir araya gelip müşterek notalarınızı dayıyorsunuz? Aranızda, kendi âsi emaret ve eyâletlere karşı harekete geçecek bir devlete, öbürlerinin birleşip engel olmak ihtimali var mıdır? Batılılar arasında böyle bir dil ve işbirliği, Osmanlı devletini, ancak henüz taksimi üzerinde parça parça anlaşılmaya varılamamış, fakat şimdiden boynuna «Esir Devlet» yaftası asılmış, hazır bir kurban saymak mânasına gelir. Bu bakımdan notalarınızı geri çeviriyor ve sizden Türkiye'yi, öz bağılsına karşı harekette serbest kabul edecek kadar bir insaf ve hakkaniyet duygusu bekliyoruz!

Bu mânaya gelecek bir karşılığı, o günkü şartlar bakımından muhale yakın bir imkânsızlık içinde görmemek kabil değildir!.. Batı emperyalistleri, bir sürü paycılıyla, kurbanlarını yere devirecekleri ve boynuna bıçağı vuracakları ânı kollarken, elbette ki, kurbanı düşen iş, kafasını satıra uzatırcasına kafa tutmak olamazdı. Tek yol, o ânı uzaklaştırıcı ve ondan sonra içli dışlı kurtuluş çarelerini araştırıcı, başlangıçta da birbirine zıt siyaset ve manfâat tasarruflarını birbirine düşürücü, ince bir tavır takınmaktı. Fakat bu tavrın altında, yukarıdaki cevâbın çerçevelediği idrâk ve ona bağlı hıncı beslemek lâzımdı.

İşte Abdülhamîd'in cülus günlerinde kimsede bulunmayan idrâk ve hıncı budur. Başta islahatçılar bulunmak üzere herkesin ruhunda «Esir Devlet» ukdesi hâkimdir ve yalnız yeni Pâdişâhtır ki, bu idrâkin en derinini yaşamakta ve hıra içine gömmektedir.

Nitekim, Abdülhamîd'in teslim aldığı «Esir Devlet», komadaki hastanın ilk hayat alâmeti tarzında, bu ilk idrakını, dış politika çerçevesinde, «İdare–i maslahat»la karışık güçlü bir haysiyet direnmesiyle gösterdi. Düşmanlarına yeniden kuvvetlenme imkânını vermeyecek pek kısa bir mütarekeden başka hiçbir fedakârlık kabul etmedi, ateş kesmeye değil ancak temelli bir sulha istekli olarak denk gördüğü şartları bildirdi:

- 1– Sırp Beyi Pâdişâha bağlılığını ve ondan aman dilediğini göstermek için İstanbul'a gelmelidir.
- 2– Osmanlı Devletinin hâkimiyetinde bulunan dörtkâl'a eskisi gibi Türk ordusunca işgal edilmelidir.
- 3–Sırp Milis ordusu kaldırılmalı ve Emetin muhafaza ve inzibatı için on bin nefer ve iki bataryalık resmî bir kuvvet bulundurulmalıdır.
- 4– Sırp ülkesi, civar vilâyetlerden gelen muhacirleri yerlerine iade etmeli ve sonradan yaptırdığı kapıları yıkmalıdır.
- 5– Sırbistan tesbit edilecek harp tazminatı ödemekten âciz kalacak olursa, vermekte olduğu vergi, harp tazminatının | karşılığı nisbetinde arttırılmalıdır.
- 6– Osmanlı Hükümeti Belgrad'ı Niş şimendiferlerine bağlayacak olan demiryolunu yaptırmaya ve dilediği gibi işletmeye ve işlettirmeye selâhiyetli olmalıdır.

Batılılar, bütün bu şartları, resmî Sırp ordusunun miktarını belirten madde müstesna, ufak tefek farklarla kabul etmek ve «Esir Devlet»e karşı hazırlıklarını tamamlayıp tepeden inmek edasını gösterirken, Sırpıların tutumu, hiç de koruyucularının hâline uymadı. Onlar, artık herhangi bir sabır ve muvazaaya gelmez şımarık çocuklar gibi mütareke sona ermeden taarruza geçmek ve beylerini Kral ilân etmek suretiyle Türk teklifine cevap verdiler.

Taarruzları püskürtüldü, Türk ordusu hâkimiyetini muhafaza etti. «Esir Devlet»in yeni Pâdişâhı da Garp emperyalistlerinin bizzat kendilerine karşı isyancı çocuğunu bu dirayetsizliği içinde kısıkrak bağlamaktan ve arslan payına koşan Rusya'yı bir müddet şaşırtmaktan geri kalmadı.

«Esir Devlet»in başlıca vasfı, iradesini topyekûn Batıya teslim etmiş olmaktı. Nitekim bu vasfın en keskin misali, bütün Avrupa Türkiyesini elimizden çekip almak için öteden beri ortaya attıkları bir bahane şartında toplanıyordu. Şart:

–Bosna Hersek ve Bulgaristanda ıslâhat yapılsın! Abdülhamîd'in henüz tahtını ısıtmaya vakit bulamadığı ilk günlerde, Midhat Paşacı Babiâli, bilmem kaçınıcı bu ıslâhat isteğine, kendi kendisine cevap vermeye kalkıştı. Sırpıların mütarekenin nihayetlenmesinden bir gün evvel, kondüktöre bilet gösterircesine, Batılı devletler elçilerine, Midhat Paşa «Kanun–i Esasî»sinin projesini takdim ile «kesb–i şeref» eyledi.

Ne hazindir ki, memleketi Batıya benzetmek gayreti altında, içine saman doldurulmuş kuşa benzetip Batının kafesine girmeye hazırlananlar, her zaman olduğu ve olacağı gibi, bu gayretlerini efendilerinin gözünde değerlendiremediler ve kendilerini Batılılardan saydıramadılar. Artık Türkiye'yi cepte keklik görmeye başlayan Avrupalılar, Midhat Paşa tasarısını (o zamana kadar defalarla neşredilip yerine getirilmeyen ıslahat fermanlarından farksız buldular ve hiç de dikkat ve itibara lâyük görmediler. İngiltere elçisinin Abdülhamîd ile görüşmesinden sonra, «Hasta Adam»ın bekçileri Avrupalı sefirler, yine birleşip Bâbiâliye, altı haftalık yeni bir mütareke teklifinde bulundular. Babiâli ise haysiyet koruyucu bir sulhe erişmek istediği için, altı hafta yerine altı aylık neticeli mütareke–ye razı olacağını veya hiçbir uzatma yapmayacağını bildirdi

Tabîî Rusya; Batının Türkiye'yi tasfiye memura Rusya, bu teklife aykırı... Teranesi de şu:

–Bulgaristan'la Bosna–Herseğe idare muhtariyeti verilsin... Babiâli tarafından taahhüd edilen ıslâhat da, k\ devletlerince seçilecek komiserlerin murakebesi altında yapılsın!

Nihayet Türk ordularının Sırbistanda kafi zaferi sayesinde keyf süren Rus Çarının müthiş öfkesi ve ultiatom:

«Bazı Osmanlı eyaletlerinde bir seneden beri zuhura gelip Sırbistan ve Karadağ ile muharebeye varan hâdiselere Rusya kayıtsız şartsız gözle bakamaz! Rus milleti binbir ilgi mazi ilişkisiyle Balkanlardan hristiyan ahalisine bağlı olduğu için son hâdiseler ona çok dokunmuştur. Rus Çarı, teb şu alâkasını paylaşarak büyük devletlerle elele, sulh ve huzurun iadesine çalışmaktadır. Büyük ve kefil devletler, Sırbistan ve Karadağda muharebeden evvelki hâlin aynıyle muhafazasını istedikleri ve bu hususta birleşmiş buldukları için Türk ordusunun hareketi boş yere kan dökmekten başka bir fayda getiremez ve dökülen kanlar, sadece insanlığa dokunmakla (!) kalır. Bu yüzden Rus Çarı, kısa bir müddet için mütareke yapılması hakkında cereyan eden görüşmelerin uzayıp gitmesine ve bu hâlin böylece devam etmesine artık müsaade edemez! İmdi, işbu notanın bildiriliş tarihinden başlayarak iki defa da yirmidörder saat içinde kayıtsız şartsız hükmü bütün savaflara ait bulunmak üzere gerçek bir mütareke yapılmayacak ve Türk ordusuna derhal ateş kesmesi için emir verilmeyecek olursa, İstanbul'daki bütün Rus elçiliği kadrosu Türkiye'den ayrılacak ve iki memleket arasındaki münasebet kesilecektir.»

(Esir Devlet) küçücük bir direnmesiyle, birdenbire uyutulduğunu sanıp silkinen Rusya tarafından dize gelmeye davet ediliyor ve o ân için bundan başka bir çare görünmüyordu, Abdülhamîd'den evvel, asırlar boyunca ayağına doladığı ipe–cenderesinde sıkışan ve nihayet bu hâle düşen devlet, şimdi kurtuluşunu hangi sihirbaz asâsının temasında arayabilirdi? Bu asâ Abdülhamîd'in elindeydi, fakat sihirbaz değneği değil, ruh ve akıl asası olduğu için zamana muhtaçtı. Şimdilik vaziyete katlanmaktan başka da çare yoktu.

Böyle oldu. Rus sefiri malûm ve mahut (İgnatyef) nota–verir vermez, cevabını beklemeden eşyasını vapura yüklemeye başladı; hattâ her gün

sütünü içtiği sevgili Kırım içinde elçilik kadrosu içinde vapurun vincine bağlatıp güverteye aldırmaı ihmal etmedi. Fakat «Esir Devlet»in cevabı hemen erişti, kayıtsız ve şartsız iki aylık mütareke kabul edildi. Hazretlerinin eşyası ve ineği de rıhtıma indirildi. Artık Rusya, bu dâvayı tek başına temizlemekten başka yol kalmadığını anlıyor ve bunun için kısa bir zaman kazanmaya bakıyordu. «Esir Devlet»in her bakımdan hür Sultânı ise, Allah'ın, omuzlarına bindirdiği, birkaç asırlık yük altında ezgin, yüzü kıblede ve elleri duada, imkânlar âleminin sayısız noktaları arasına iplikler çekerek, her ân düşünüyordu.

NAZİK GEÇİT

Kahramanımız, kendisini tahtta bulduğu ilk andan başlayarak gayet nazik bir geçit üzerindedir. Bu geçit, onun, her türlü hakimiyeti ele alacağı güne kadar sürecektir.

Abdülhamîd'e gelinceye dek birbirini pişiren hâdiseler, (Hasta Adam)a ait mirasın, artık paycılar arasında büyük bir dalaşmaya yol açılmaksızın bölüşülmesini mümkün gösterici bir kıvama ermiştir. Bu duruma karşı Abdülhamîd, hem dış seli durdurmak, hem de iç çürüyüşü önlemek borcu altına giriyor; dolayısıyla herşeyden evvel kendi öz şahsiyetini makezleştirici, kendi kendisini meydan yerine dikici ve istikametsiz bakışları nefsinde düğümleyici bir davranışa memur bulunuyor. Feci bir dağınıklık ve karışıklık arasında müdir fikir ve temel şahsiyet kurabilmenin çileli geçidi. Bu geçidi aşabilmek için ihtiyatların en incesiyle sarmaş dolaş, her türlü tepki ihtimalini düşünmek, tersine dönüş istidadını kollamak; ve tesirleri, umumî münasebetler bünyesine, gayet hesaplı dozlarla içirmek lâzım...

ikinci Abdülhamîd'in düşünce dolu yüzünü, ahu gözleri ve incecik bıyığıyla gölgelendiren ve henüz sakallı haline ermemiş bulunan genç padişah ifâdesinde, nazik geçide ait en dakik hususiyetler, bu geçide katlanma acıları ve onları aşmaya mahsus tedbir dehâsi, nokta nokta pırıldar.

Koca imparatorluk, geriden büyük paycı gelinceye kadar baş kaldırılan kendi çiftlik hizmetçilerinin yağmasına uğrarken, memleketin iç vaziyeti, başa gelenlerin belirttiğinden de beter. Tehlike haberini gizli bir feza istasyonundan ; halkın ruh anteni her tarafa korku yaymakta, alış-veriş paraları hergün biraz daha kurumakta, hayat şevki körlenmekte. İstanbul'un en işlek caddeleri bile güpegündüz soygunculuk] levhalarına sahne olmakta:

Birdenbire bir haber:

–Bir ihtilâl partisi kurulmuş!.. Hükümete ve ıslahatçılara zıt bir grup, harekete geçmek üzere!.. Kan gövdeyi götürecekmış!..

Usta Yahudi ellerinin bire bin katarak köpürttüğüne ve | sömürdüğüne şüphe olmayan bu şayanın ilk tesiri borsayı altüst ve bütün kıymetleri allak bullak etmesi oldu. Evlerde, kapıların iç sürgülerinden başka hiç bir koruma emniyeti kalmadığını ve memleketin yangın yeri arsasına döndüğünü gösteren bir hava... İkinci Abdülhamîd'in taht'a çıktığı ilk andan başlayan, fakat saikleri çok geride olan nazik geçit havası... İşin garip tarafı şu ki, ihtilâl güya Midhat Paşa ile taraflarına karşıyken, evvelâ Abdülhamîd'in tahttan indirilmesi ve ancak bundan sonra öbürlerinin öldürülmesi bahis mevzuu... Abdülhamîd ile Midhat Paşa arasındaki ayrılık meydana olduğuna göre, istikâmet ve mânaların kabaca teşhisinde bile şaşkınlık... Birçok ihtilâl hareketi aynı beyinsizliğe düşmemiş midir?

Abdülhamîd'in ileride nice Batı devletine örnek, haber alma ve korunma teşkilâtını kuran zekâsı bu tasavvurun tertipçilerini enselemekte güçlük çekmedi. Beylerbeyi payelerinden bir paşa, Babıâli evrak müdürü bir bey ve iki Hoca efendiden ibaret dört yüze varan avaneleriyle birlikte yakalandılar ve bir gemiye doldurularak sürgüne gönderildiler. Padişah da, ilk bayram namazını, gelenek icabı, büyük üniformalar arasında, büyük alay ve kara yoliyle İstanbul'un büyük camilerinden birine giderek kılacağı yerde, iç durumun bulanıklığı yüzünden, debdepesiz ve gösterişsiz, İstanbul'a denizden geçmek ve en sade tarafından yerine getirmek şeklinde edâ etti.

O zamanın sokak politikasında, halkın ayranı, bazı hoca gruplarınca şu iki noktadan kabartılmak isteniyordu: –Sırbistanla sulh? Hayır! İslahat?.. Hayır! Halbuki, Sırbistan ve Karadağ işini bir yana bırakalım; ıslahat istemeyen hocaların ruhu, vatanı Avrupa'nın mânevi esaretine sürükleyici deri üstü ıslahatçıların kafasından daha az sığ ve dayanıksız değildi. Bunlar, topyekûn kâinatın dayanağı mukaddes şeriat adına, bir takım ezberleme klişelerden başka hiçbir sır ve hikmet anlayışına malik bulunmuyorlardı. Böylece, sahte, köksüz ve büsbütün

kaybettirici, batına ıslahatçılarla, sır ve hikmet mizacına uzak ham ve kaba softalar arasında boğuşma, her iki taraf da aziz hakikate kıymış olarak, 84 yıllık tarihinin (1839–1923) ilk devresini, nazik geçit içinde devam ettiriyordu.

Abdülhamîd ise ne onlardan, ne bunlardan, sadece tarikatten, yâni gerçek yüziyle şeriaten yanaydı. İşte şimdi devleti içerden karartan bu ham ve kaba softalar, aynı mukaddes ölçülere dışından saldıran küfür nesillerinin ilk örneklerine düşman olarak, her iki bâtila da zıt Abdülhamîd'i öbürleriyle aynı şey sanıyorlardı. Yeni Padişahın ilk Bayram namazı yolunda arabasını durdurup:

–Sırplarla cenge devam et ve Belgrat'tan gayri sulhu imzalama! Islahatçıları dehle ve yenilik denilen şeylere arkanı dön!..

Tarzında bir nümayişe imkan bulamadılar ve arefe günü, tek tek, yaka paça tutuldular.

Bu arada nazik geçit karakterine tam uygun bir vaka daha... Deli Murad'ı Çırağan sarayından kaçırıp tekrar taht'a çıkarmak için mecnun bir teşebbüs...

Halk arasında, Murad'ın tamamiyle şifa bulduğu halde hapsinde devam edildiği şayiası almış, yürümüştü. Onun muhafazasına memur şahıslardan birkaçını, ortalığa bir takım rivayetler yaydıkları için güya tevkif etmişler, hususî doktorların da sus payı kabilinden altuna boğmuşlardı. Bütün bunlar, işi hayale binince kötü mizaçlara düşen zahmetsiz uydurma mârifetinden başka bir şeye dayanmıyordu.

Abdülhamîd, ayak takımını avlamakta tesiri birebir olan bir ihlas ve cesaret hamlesi gösterdi. Murad'ı İstanbul'un en | büyük meydanında bütün dünyaya arzedercesine bir ihlâs ve cesaret... İstanbul'un müslüman, gâvur, Türk, ermeni, rum, yahudi, frenk ismi çıkmış kaç doktoru varsa hepsini birden toplayıp heyet halinde Çırağan Sarayı'na, Murad'ı muayene etmeye ve hakkında dörtbaşı mâmur bir rapor vermeye gönderdi.

İttihatçıların Abdülhamîd aleyhinde yazdırdığı ve o zamanlar Murad'ın tamamiyle şifa bulmuş olduğunu ileriye sürdüğü eserden aldığımız şu satırlara göz atın; ve Allah'ın bir insanı düşürdüğü tezat derecesine bakın:

«Sultan Murad'ın hastalığını muayene edip reylerini vermek üzere en muktedir etibbâ (doktorlar) saraya davet edildi. Etibbâ, Sultan Murad'ı birinci katta, bir odada, bir koltuk sandalyesine oturmuş, son derece zayıflamış, benzi toprak gibi olmuş, gözlerinin ferî sönmüş bir halde bulmuşlar. Hasta, oturduğu koltukta, kendisinde zerre kadar eser-i hayat (hayat eseri) göstermeyerek gayr-i müteharrik (hareketsiz) bir halde bulunduğundan, etibbâ, ayağa kaldırmak için pek çok uğraşmışlardır. Onlarla beraber Valide Sultan'da çalışmışsa da muvaffak olamamışlardır... Nihayet bir aralık, anlaşılabilir derecede hafifçe bir kaç lakırdı söyleyip tekrar eski hal-i bîhûşîye (kendinden geçme haline) avdet eylemiş... Bunun üzerine etibbâ, yandaki odaya çekilip tedavisine memur doktor Mepyo, Atıf Paşa, Monceri ve Kapoleon'un ifadeleri üzerinde raporlarını yazmışlar... Bu raporun hulâsa-i mealî (özetî), Sultan Murad'ın hastalığı artık hayatından bile kat-ı ümmî (ümit kesilecek) dereceye gelmiş olduğuna dairdi...»

Bu korkunç ve akan suları durdurucu raporla Abdülhamîd, Murad'ı, İstanbul'da her evin yatağına yatırıp göz önünde muayenesini tamamlamış ve ilmî bir teşhise bağlamış, sefil dedi-koduları da kökünden silip atmış oluyordu. Şimdi bu rivayetleri çıkarıcıları cezalandırmak hakkı olduğu halde onlara hiç dokunmamış; ve Sultan Murad'ın maiyeti içinde, başıboş halk hayâline bu zehirli şüpheyi aşılardan onbir kişiyi huzuruna çağırıp kendilerine öğüt vermek ve utanç duygularını gıcıklandırmaktan başka bir şey yapmamıştı. Üstelik, bu adî entrikacı tipleri, daha yüksek rütbeliler ve aylıklarla şuraya buraya tâyin etmişti.

İşte bu haldeki Murad'ı zindandan kurtarıp taht'a çıkarmak gibi, Murad'tan daha deli bir teşebbüs oldu. Bu sersem teşebbüsten, üç beş kelimeyle de olsa, yine bahse değmezdi, Fakat zamaneyi göstermek ve Abdülhamîd'e gelinceye kadar memlekette gizli nüfuzların nelere el attığını belirtmek bakımından faydalı, hem de nazik geçit karakterine bağlı gördüğümüz için üzerinde durmalıyız:

Teşebbüs, mahut ihtilâl tasavvuriyle alâkalı veya istismarcılara, o tasavvurun açmak istediği zemine dayalıdır. Sultan Murad'ı Çırağan

Saray'ından kaçırıp adına bir beyanname neşredecekler ve hal'inin şeriate uygun (!) olmadığını bildirecekler!.. Abdülhamîd'i de saltanat haklarının gâsıbı diye ilân edecekler, Murad'ı meşru (!) hükümdar olarak tekrar Osmanlı tahtına çıkaracaklar; tasarlanan yenilik hamlelerini de din ve şeriate aykırı diye baştan başa silip süpürecekler...

Hükümet bu beyannamenin metnini ele geçirmiş...

Plâni, Murad'ın sarayındaki kadınlardan biri, her zaman olduğu gibi, erkeklerden evvel haber alıyor. Tertipçiler kadın kılığında Çırağan Sarayı'na girip çıkmakta ve oradaki kadınlarla temas halinde bulunmaktaymış. Kimbilir daha nerelere kadar giden bu temas neticesinde, Murad'ın eski gözdelerinden biri her şeyi öğreniyor; ve tabii, yiyip içmiyor, Abdülhamîd'in cariyelerinden pek dost olduğu birine, olduğu gibi içini döküyor. Haber derhal büyük hükümdarın hassas kulağında... Zabita tertibat alıyor ve kadın kıyafetleriyle saraya girenler, enselerinden yakalanıyor. Hale bakın ki, bunların arasında bir Lehli ile, İngiltere sefreti tercümanının da kardeşi (Stavridis) isimli bir Rum da var.

Midhat Paşa'nın anlattığına bakılırsa, bunlar, bir akşam üzeri, kalın çarşafklar içinde dört kişi olarak Çırağan Sarayı'na girmek istemişler. Sarayın önünde bir de vapur, hazır duruyormuş... Nöbetçiler çarşafklı tiplere dikkatle bakınca, birinin peçesi altında uzun bir sakal yattığını farketmişler ve hemen dördünü birden yakalamışlar... Dördünün de erkek, birinin Lehli, öbürünün ise mahut Rum olduğu meydana çıkmış... Sarayın önündeki vapura gelince, işte, o, müthiş!.. Rus gemisi, Sultan Murad'ı alıp Odesa'ya götürecek ve oradan –Rus himayesinde– Osmanlı tahtına hak iddia edilecek...

Bir rivayete göre de kaçırılmak istenen Murad değil, şehzâdesidir, kaçırılacağı yer ise Beyoğlu'ndaki Rusya Seferethanesi...

Rivayetlerde hangi unsurlar değişirse değişsin, ecnebî parmağı, Rus oyunu, Türkü öz tezatları içinde boğmak taktiği, şeriat bahanesiyle halkın duygularını istismar metodu gibi noktalar daima sabit kalıyor; ve bu hay-u huy içinde nazik geçit ikinci Abdülhamîd hesabına en hassas kıvrımlarla uzayıp gidiyor.

Nazik geçidin en büyük imtihan engeli, Abdülhamîd'e rağmen, ıslahat kahramanlarının içeriden körükledikleri Türk–Rus muhaberesidir. İkinci Abdülhamîd, saltanatının ilk günlerindeki bu harpten sonra bir daha, böyle bir badireye düşmemenin sihirli tılsımına erecek ve zaferle taçlandırdığı tek harb müstesna, Türk ülkesini otuz küsur yıl, kanatları altında korumayı bilecektir.

RUS HARBİNE DOĞRU

Osmanlı ordusunun, kâh, (dur!) kâh (yürü!) emirleri arasında, karmakarışık bir sevk ve idareye rağmen, Sırpların belini kırması ve bu hengâmede birçok gönüllü Rus zabitini de yere sermesi, «Bütün Rusyaların Çarı»nı çıldırtmıştı. Beklenen ilk netice, büyük paycıya herhangi bir zahmet düşmeksizin, dâvanın, Osmanlı çiftliği hizmetçileri tarafından görülmesi, bunlar «Hasta Adam»ı yere serdikten sonra da dışarıya kapı açılmasıydı. Böyle olmamıştı. Türk kanındaki gizli cevher, atalarının çiftlik hizmetçilerinden dayak yemesine biricik mâniydi. Bu mâni, içli dışlı bütün yıkıcı tesirlere rağmen kendisini göstermiş ve Sırp orduları, içlerindeki yüzlerce gönüllü Rus zabiti ve sürü sürü islâv imdâtçısıyla saf dışı edilmişti, Moskofların, «Dersaadet» veya «Der'aliyye»de «Hasta Adam» bekçisi general «Ignatyef», bütün tekliflerin kabul; edilmesi üzerine, sütüne bayıldığı ineğiyle beraber vapurdan inip sefarethane yolunu tutunca, artık Ruslara rahat bir hazırlıktan sonra sulh şartları içinde bir bahane bularak Türkiye'ye çullanmaktan başka bir iş kalmıyordu. Başta İngiltere, bütün Avrupa âlemi de Rus ulti-matomunun Babiâli'yi bu türlü dize getirmesi karşısında hayrettedi. Belliydi ki, Rusya, artık Türkün tasfiyesi işini üzerine almıştı. Fakat nereye kadar varacak ve asırlık tasfiye dâvasında, Dünya ve Avrupa muvazenesi bakımından, büyük devletlerle hangi ivazlar karşılığında, ne gibi uzlaşmalara yanaşmak isteyecek, nasıl bir politika tutturacaktı? Kısacası niyeti ve niyetinin sınırı?..

Bu nükteyi çözmeye, İngiltere'nin Rusya nezdindeki sefiri memur edildi. İngiliz Hariciyesinin emriyle, sefir, Rusya'nın bu kadar ileriye gitmekle ne maksat güttüğünü sormak üzere, Çarı, istirahat etmekte olduğu sayfiye yerinde buldu ve İngilizlere mahsus istihzacı bir (diplomasi) üslûbiyle sualini ortaya attı.

–Tebaasından olmakla şeref duyduğum kudretli İngiltere Kraliçesi Hazretleri, bütün Rusyaların şevketlû Çar'ından, Şark Meselesi ve Balkanlar vaziyeti üzerinde ne düşündüklerini, takındıkları sert ve tereddütsüz tavrı ne suretle izah buyuracaklarını istimzaç etmek ister...

«Bütün Rusyaların Çarı» şu cevabı verdi:

–Yapılacak şey, derhal büyük devletler arasında bir konferans toplayıp Şark Meselesine ve bu arada Balkanlar vaziyetine bir tesviye yolu bulmaktır. Avrupa bu mevzuuda Türkiye'nin savsaklamalarına katlandığı takdirde Rus Çarı bu dâvayı tek başına neticelendirmek kararındadır. Vaziyet Rusya'nın haysiyet ve menfaatleriyle bağdaşabilecek gibi değildir ve daha fazla devam edemez! Yoksa, İngiltere de, beslenen şüphelere aykırı olarak söyleyebilir mi ki, Rusya taarruz ve istilâ niyetinde değildir, gayesi sulh (!) ve muvazenedir, İstanbul'u ele geçirmek gibi bir emel de gütmemektedir. İngiltere ile Rusya arasında da, neden bir türlü tam anlaşmaya varılamadığı da cidden hayret mevzuudur. Bütün bu noktaları kudretlû Kraliçe Hazretlerinin itibar nazarlarına vazetmenizi rica ile şeref kazanırım.

–Asîl emirleriniz yerine getirilecektir, Haşmetmeab!

KONFERANS

Bu görüşmeden sonra, İngiltere'de Kraliçe Viktorya hükümeti harekete geçti ve müzmin Şark meselesine bir tesviye şekli bulmak üzere, İstanbul'da bütün büyük devletlerin katılacağı ve Türkiye'nin de iştirak edeceği bir konferans toplanması için önyak oldu.

Bu arada Çar, sayfiyesinden payitahtına döndü, eski ve yeni payitahtlarında heyecanlı nutuklar çekti. Türklerin hıristiyanları ve islâvları ezdiği(!), düzelmez bir bünye ve adam olmaz bir idare taşıdığını öne sürdü. Rusya'nın da asla harp istemediğini, fakat bu mevzuda hiç bir tedbir ve teşebbüsün para etmediğini, Türklerden salâh ümidini kaybettiğini söyledi. Rusya'nın tekliflerini mutlaka yerine getireceğini bunun için halkına ve dindaşlarına garanti göstermekle mükellef olduğunu, Türk zulmü (!) altında inleyen milyonlarca ırkdaşına sırt çeviremeyeceğini sözlerine ilâve etti ve tepeden inme hali verdi:

–Büyük devletlerce güdülen maksada bir dayanak olmak üzere (!) cenup Rusyası'ndaki 6 kolordunun seferberliğini ilân ediyorum! Gayem sulh ve huzurdan başka bir şey değildir!

İşte bütün insanlığın vicdan gözü önünde oynanan oyun! Müzakere masasının üstüne, açıkça, söze başlanmadan çıkarılıp konulan tabanca; ve gangaster üslûbiyle başlayan görüşme teklifi... Türkiye hesabına, peşinen dayak yemiş olarak, hezimet sonrası bir görüşmeden ne farkı var? Yıllarca korkusu çekilen «Düvel–i muazzama» heyulaları da teker teker İstanbul'a gelip «Hasta Adam»ın etrafında halkalanacaklar ve onu ne türlü öldüreceklerini, yatağının başında, doktor edasiyle görüşecekler.

İngiliz politikasının güdücüsü Lord Derbi, İstanbul konferansındaki görüşmelerde esas olarak şu temel ölçüleri öne sürdü:

1– Osmanlı Devletinin «Devlet–i âliyye» istiklâl ve mülkî tamamlığı garanti edilecektir.

2– Devletlerden her biri, öz nefsi için mülkî faide, zatîl nüfuz veya tebaasının ticarî imtiyazı bakımından öbür devletlerin malik olmadıkları şartlar peşinde koşmayacak ve bu hususu taahhüt edeceklerdir.

3– Sulh ve huzurun iade edilmesi için, Babîâli Sırbistan ve Karadağ'da harbden evvelki halin kabulünü şimdiden uhdesine alacaktır. Ayrıca, Osmanlı Devleti, Bosna ve Hersek havzasına idarî ve mahallî muhtariyet vermeyi taahhüt edecek; keyfî muameleleri murakabe edici mahallî teşkilat manasına gelmeyen bu türlü muhtariyet, Bulgaristan'a da verilecektir. Babîâli'nin Bosna ve Hersek'te meydana getirmeyi taahhüt ettiği idarî ıslahat, orada tatbik imkânı bulunduğu kadar Bulgaristan'a da şâmil olacaktır.

4– Derbi, İngiltere sefirlerini, nezdlerinde buldukları devletlerle bu esaslar etrafında anlaşmaya memur ettiği gibi, Türkiye dışarıda kalmak üzere, lüzum görülürse, İstanbul konferansından evvel kendi aralarında bir ilk müzakereye de imkân bulunduğunu beyan eder.

Türkiye'ye «Hasta Adam» ismini takmış olan Çar Aleksandr, Moskova'da, şehir ileri gelenleriyle belediye heyetini kabul ettiği zaman, çektiği nutukta şunları söyledi:

«–Sırbistan ile Karadağ'da boş yere kan dökülmesini önlemek için hemen bir mütareke yapılmasına dair teklifimin Osmanlılarca kabul edilmiş bulunduğunu bilmektesiniz. Denk olmayan kuvvetlerle yapılan bu muharebede Karadağlılar her zamanki kahramanlıklarını göstermekten geri kalmadılar. Fakat esefle bildireyim ki, Sırpıllar için böyle olmadı. Hezimete uğradılar. Aralarında bizden birçok gönüllüler bulunduğu ve niceleri İslâvlık adına onlarla beraber kan akıttıkları halde yine bir şey başaramadılar. Hem din ve hem ırk bakımından kardeşlerimiz olan Sırpların felaketine benimle beraber bütün Rusya ortak çıkmaktadır. Fakat benim her şeyden üstün tutmakla mükellef

olduğum nokta sadece Rusya'nın menfaati ve selâmetidir. Bunun için şarktaki hıristiyanların huzur ve selâmete kavuşmaları adına sulh yoluyla bir çare aramaya çalıştım ve bundan sonra da çalışacağım. Birkaç güne kadar İstanbul'da sulh şartlarını müzakere etmek üzere altı büyük devletin murahhasları toplanacak ve müzakerelere başlayacaklardır. Başlıca dileğim, umumî bir anlaşmaya varıldığını görmektir. Fakat bu dileğim meydana gelmez de, Babiâli'den haklı olarak istediğimiz şeyler yine savsaklamaya kalacak ve gerekli teminat verilmeyecek olursa ben, bu mevzuda öbür büyük devletlerin ne düşündüklerine bakmayarak tek başıma hareket etmek kararındayım. Kararım kat'idir ve bu karar etrafında bütün Rusların arkamdan geleceğine emniyetim tamamdır.»

Ve işte bu ve evvelki konuşmaların arkasından, Cenup Rusyası'ndaki altı Rus kolordusunun seferberliği emri...

Rus politikasının güdücüsü Prens Korçakof da büyük devletten gönderdiği nâmelerde, bu hareketin sırf Türk ve müslüman zulmüne (!) engel olmak için alınmış, hakikatteyse sadece sulh ve sükûna yardımcı (!) bir tedbir olduğunu iddia etmekten çekinmedi.

Görülüyor ki, Türkiye, ya Rus tekliflerinin kabulü yahut onunla cenkleşmeye razı olmak gibi, iki ateş arasında kaldı, öbür devletlerinse hakemliği Rus tekliflerine sed çekebilen bir sempati yüzü göstermiyordu. Bu mevkide, öbür devletlerden ancak İngiltere, Almanya ve Fransa gibi bir kaçının faatini gıcıklayacak, onları birbirine, hususiyile Rusya ile ihtilâfa düşürecek siyasî bir dehâya ihtiyaç vardı; bu dehâ ise başta Sadrâzam ve Hariciye Nazırı paşalar olmak üzere kalpleri küçüklük ukdesiyle mühürlü Tanzimat tiplerinde mevcut değildi. Sadece devleti hezimete sürüklemeye hazır ve mevzuda cesur Midhat Paşa ile, taht'a çıkar çıkmaz bu içli vaziyete tevarüs eden, onu önlemek için her inceliğe mâlik] olan, fakat henüz kollama ve makamını temelleştirme mevkiinde olduğundan elinden bir şey gelemeyen Abdülhamîd...

Hariciye Nâzırı Saffet Paşa, Prens Korçakof un Moskof dâvasını Dünyaya haklı göstermek için elçileri vasıtasıyla dağıttığı nâmelere, aynı şekilde Osmanlı sefirleri tarafından devletlere gösterilmek üzere bir cevap hazırlamakta gecikmedi. Baştan başa acz ifadesi, küçüklük ukdesi ve hesap verme edasıyla dolu olan bu cevabı özleştirmekte faide vardır:

«–Prens Korçakof un Rus askerî hazırlıklarını Avrupa'ya haklı göstermek ihtiyacını duyması tabîdir. Ancak, Rusya Başvekilinin vaziyetteki sorumluluğu Osmanlı devletine yüklemesi dürüst sayılmaz. Osmanlı Hükümeti sanıldığı kadar iyileşme, düzelme kabul etmez halde değildir. Eğer gerçekten böyle olsaydı, memleketin sürekli bir karışıklık içinde olması gerekirdi. Halbuki Paris anlaşmasının imzalandığı tarihten, yani 20 yıldan beri pek az ihtilâl hareketi olmuştur. Bu hareketlerin de sebep ve kaynakları malûmdur. Prens Korçakofun bahsettiği muharebeye ait sebep de herkesçe bilinmektedir. Hükümetimiz huzur ve sükûnu iade etmek, sulh taraflısı tebaasını korumak ve haksız tecavüzleri önlemek için zor kullanmaya mecbur edilmiştir.»

«Osmanlı Hükümeti, vazifesini yerine getirdiğine inandığı için, dökülen kanların sorumluluğunu kabul etmez. Hükümet nefret ettiği şiddet vasıtalarına başvurmadan, her zaman ve mekânda uzlaştırıcı ve yatıştırıcı tedbirlerinin hepsine başvurmuş, sulh ve huzurun geriye dönmesini gerçekten dilemiş ve bu dileğini Avrupa'ya açık vesikalarla göstermiştir. Neticede kayıtsız ve şartsız, iki aylık bir mütarekede ve İstanbul'da bir konferans teklifinin kabul edilmesi Babiâli'nin sulhçu emellerine en yeni delildir. İşin iç yüzü malûm olduğuna göre, Hükümetin öz vazifesini bir yana bırakıp bir takım isyancıların eline hemen muhtariyet vermesi doğru görülemez ve bunu yapmamış olması cinayet sayılamaz. Eğer Rusya Hükümetinin, teminatına uygun olarak şarktaki hristiyanları iyi halde görmekten başka maksadı yoksa, Prens Korçakof, umumî beyanında mazur göstermeye çalıştığı harp hazırlıklarında bir lüzum ve fayda iddia edemez. Prens Rusya adına ileriye sürdüğü arzu ve gayret her devletten ziyade «Devlet–i âliyye» nezdinde mevcuttur ve Devletin başlıca gayesi, olanca gayret ve faaliyeti, bu vazifeyi yerine getirmekten ibarettir. Osmanlı Devleti, terakki yolunda aldığı her türlü tedbiri bozucu vakalara rağmen yavaş yavaş idare usulünü değiştirecek ve kendisine yeni bir hayat verecek olan bir noktaya gelmiştir. Onun, Paris anlaşmasında devletlerce istenilen müsaadeleri genişlet' mekten başka bir emeli yoktur. Osmanlı Devleti tarafından vâdolunan ıslah işleri, geciktirilmeden, bütün Osmanlı ülkesine şâmil olarak tatbik mevkiine konulacaktır.»

Abdülmecid'den başlayarak gelen Avrupa'ya boyun eğme ve onun karşısında el–pençe divan durma ananesine göre bu cevabın ruhu şudur:

-Ben haklıyım; bunu lütfen kabul et!.. Beni de pek o kadar adam olmaz sanma! Adam olmaktayım ve olacağım! Buna inan! Moskof ağabeyimin dileklerini yerine getirmek de, zaten benim borcum ve işim...

Batiya, bu zelil tavırla kabul ettirilmesi mümkün hiç bir şey olamazdı. Henüz tahtında oturma şeklini bile ayarlamaya vakit ve imkân bulamamış olan Abdülhamîd, bu 40 yıllık gelişe birdenbire (hayır) diyemez ve bir iç bünye tasfiyesine geçmeden dışarıya karşı tesirli bir mukavemet tavrı takınamazdı.

Prens Korçakof un devletlere umumî beyanından sonra Rusya kısmî seferberliğe de girişti ve Cenup Ordusu Birlikleri Besarabya sınırlarına gönderilmeye başlandı. Seferberlik tutumu o kadar etraflı oldu ki, Rusya'nın güney ve batı sınırlarından at ihracı da yasak edildi. Güney Ordusu Kumandanlığına, Çarın kardeşi Grandük Nikola Nikolayeviç tâyin edildi ve Grandük senenin son ayı başlarında törenle payitahtından hareket ederek kurmay heyeti ve yâverleriyle beraber, karargâh merkezi olan (Kişnef) şehrine yerleşti.

TOPLANTI

İşte, konferans masasına, söze başlanmadan peşin olarak konulan tabanca!.. Şimdi, gözler o tabancaya çevrili olarak, konuşmak serbest...

Devletler İngiltere'nin teklifine birer birer (evet!) dediler. Yalnız bazıları toplantı yeri olarak İstanbul'u beğenmediler. Rusya teklife üç gün sonra evet dedi ve ilâve etti:

-İstanbul münasip... Şu var ki, Osmanlı Hükümeti tarafından vâdedilen ıslah hareketleri için mutlaka bir garantiye ihtiyaç mevcut. Bunun için de ıslah hareketlerini Avrupa askerî birlikleriyle murakabe etmek şart...

Türkiye'nin bir nevi işgali demek olan bu fikri İngiltere kabul etmedi, şöyle dedi:

-Bu türlü maddî teminata kadar gitmeye lüzum yoktur. «Devlet-i âliyye»nin beklenen ıslah hareketlerini belli başlı bir zaman içinde yerine getireceğine dair söz vermesi kâfidir. Viyana ve Paris de İngiltere'yi desteklediler. Almanya bir müddet sustu, Rusya ise, somurttu. «Devlet-i âliyye»ye gelince, o zaten her şeyi peşin olarak kabul etmişti.

Hariciye Nâzırı Saffet ve Berlin Sefiri İbrahim Ethem Paşalar, birinci murahhas seçildiler. İngiltere, her devletin İstanbul'daki elçisinden başka birer murahhas daha seçilmesini istedi, fakat bu istek her devletçe kabul edilmedi. Rusya, Almanya ve İtalya, İstanbul'daki sefirlerini yeter buldular. Avusturya, Fransa ve İngiltere ise ayrıca büyük siyasîlerden birer Şahsiyet daha gönderdiler. İngiltere, Hindistan Nazırı, meşhur Lord (Salisbori)yi gönderiyordu.

11 kişilik konferans heyeti, 2 paşa, 1 lord, 4 kont, 2 bara, 1 sor ve 1 generalden ibaret olarak toplanmaya hazırlandı.

İngiltere murahhası ve konferansın en nüfuzlu üyesi Lord (Salisbori), Fransa, Almanya, Avusturya ve İtalya'ya geçerek ve oraların devlet büyükleri, kralları ve imparator tarafından kabul edilerek, âdeta "Hasta Adam" hakkında ne yapmak gerektiği üzerinde her yerin nabzını yoklayarak İstanbul'a geldi. Düşüncesini de şu cümleyle belirtti:

-Yolda, Rusya'ya güven ve sevgisi olmayan bazı insanlara tesadüf ettim. Fakat Osmanlı Hükümetine yardımda bulunduğunu ve ona saygısı olduğunu söyleyerek ret edebilecek hiç kimseye rastlamadım!..

Avrupa'nın bize bakışı buydu ve bu bakışı değiştirmeye memur iki murahhasımız, birer Tanzimat örneği olarak, hiçbir hamleye iktidarları olmayan el uğuşturucularından ibaretti.

Saffet Paşa, Arapça, Farsça içinde Lâtince ve Fransızca kırması bir tahsilden gelen, Büyük Reşit Paşa mektebi talebelerinden, Paris'te siyasî ilimler tezgahından geçmiş, birçok elçilikler ve Padişah muhasipliğinde bulunmuş, Batı dünyası büyük politikacılarını tanımış, fakat istikrarlı bir dünya görüşüne varamamış, tam bir Tanzimat kalfasıydı. Ethem Paşa ise Hüsrev Paşa Konağında kölelikten işe başlayarak, zekâsı veya açıkgozlülüğü sayesinde Fransa'ya gönderilip, tahsil ettirilmiş, askerlik yolundan geçirilmiş, ferikliğe kadar yükseltilmiş, nihayet müşirlikle Hariciye Nezaretine getirilmiş, Abdülmecid'e yaverlik ve şehzadelerine Fransızca muallimliği etmiş, en son da Berlin Sefirliğine tâyin edilmiş, keza, tam bir Tanzimat üniformasından başka bir şey değildi. Bunların, bu kadar nâzik bir davayı ele almak ve Osmanlılığı kurtarmak adına herhangi bir kudret gösterebilmelerine imkân yoktu.

Lord (Salisbori) İstanbul'a gururla ayak atar atmaz Babiâli'ye küçük bir selâm çakıp hemen arkasını döndü. Ve İstanbul'daki Avrupa devletleri sefirleriyle temasa başladı. Başlıca temas hedefi, Rus sefiri general (İgnatyef)...

Altı devlet murahhasları ilk toplantılarını Rus Elçiliği binasında yaptılar.

Aralarında Osmanlı murahhasları bulunmaksızın, aynı kırmızı çuha örtülü bir masa etrafındaki toplantılar defcetti. Ne garip vaziyet!.. Bir taraftan Romanya sınırlarına orduları yığınak yaparken öbür yandan her biri ayrı rey sahibi devletler, peşin olarak Türkiye'ye karşı plânlarını Türk topraklarında karşı tarafın sefarethanesinde tertipliyorlar ve Babiâli bu hâli, aval aval, uzaktan seyrediyor. Bundan sonrası müzakere değil, kararın tebliğinden başka ne olabilirdi? Murahhaslar, kendi aralarında on gün kadar ilk müzakerelerde bulundular ve Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasından ibaret niyetlerini saklamadan, kendi kendilerine anlaşmaya baktılar. Nihayet uzun bir program tesbit ederek meydana çıktılar:

1 – Sırbistan ve Karadağ oldukları gibi kaldıktan başka arazi de kazanacaklar...

2–Bulgaristan, güney ve batı istikâmetlerinde, hayli genişletilerek muhtariyete kavuşturulacak... Bosna ve Hersek de öyle... Valileri, Avrupa Devletlerinin tasdikiyle bellibaşlı bir zaman için «Devlet-i âliyye» tarafından tayin edilecek. Osmanlı askerleri yalnız kalelerde bulundurulabilecek, ahali elindeki silahlar toplattırılacak ve Müslümanlarla Hristiyanların bir milis askeri teşkil olunacak... Osmanlı Hükümeti gelirden yalnız üçte birini alabilecek ve bütün bunları murakabe etmek üzere milletlerarası bir komisyon kurulacak...

MİDHAT PAŞA SADRÂZAM

İşte bu sıralarda sadrazamlık makamına birdenbire Midhat Paşa getirildi.

Altı devletin murahhasları İstanbul'da tam dokuz cellât kadrosiyle devleti «ıslâhat» yaftası altında parçalamaya çalışırken, hürriyet kahramanı Midhat Paşa, onlara hoş görünmek için, iç zaafımızı Batılılar hesabına işledikçe işliyor, «Kanun–i Esasi» hapları sayesinde bu hale güya çare arıyordu.

Abdülhamîd ilk teklife bir «Meclis–i Umûmi» teşkilinin uygun olacağı cevabiyle mukabele etmiş ve işin Vekiller tarafından inceden inceye tetkik edilmesini emretmişti. Peşinden Server Paşa'nın reisliğinde bir komisyon kurulmuştu. Onaltısı mülkî memurlardan, onu din âlimlerinden ve ikisi (ferik) rütbeli askerlerden yirmi sekiz âzalı bir komisyon... Mülkî amurlar arasında Nezaret Müsteşarlığından üç de hristiyan...

Komisyon, Midhat Paşa'nın tasarısını, esasına hiç biri razı ve faydası üzerinde tek fikri olmadan inceden inceye süzgeçten geçiriyor, lif lif dokuyordu. Konferansın kurulmasına yakın «Kanun–u Esasi» tetkikleri o hâle gelmişti ki, Hariciye Nâzırı Saffet Paşa, böbürlene böbürlene, İstanbul'daki «Düvel–i Muazzama» sefirlerine şöyle demişti:

–Pek yakında «Mebusan» ve «Ayan» Meclisleri toplanabilecek ve artık Osmanlı ülkesinde keyfî idare diye bir şey kalmayacaktır!..

Kendi iç oluşunu dışarıyı inandırmak zoruna düşen Tanzimatçı tipinin sefaleti...

Komisyon «Kanun–u Esasi»yi 140 madde halinde hazırlamıştı. Fakat en büyük itilaf, Midhat Paşa ile Sadrazam Rüştü Paşa arasında doğdu. Bir akşam Midhat Paşa konağında toplanan «Vükela», sadrazamın şiddetle karşı koyduğu maddeleri çıkarıp projeyi 119 maddeye indirdi ve iradesi üzere Hünkâra sundu.

İkinci Abdülhamîd bu defa, Midhat Paşa Anayasasını, ince süzgeçten geçiren ve Hükümdar hesabına müdahale hakkını arayan dirayet gözünü temsil etti. Millet iradesi yalanı altında bazı tegallüp tiplerinin hak ve hakikate kıyması ihtimaline karşı, Hükümdar, kendi selâhiyetlerini sınırlayıcı bazı maddeleri düzeltilti ve meşhur 113'üncü maddeyi bunlara ekledi. Bir ek ilâvesiyle tamamlanan bu madde, buhranlı zamanlarda alınacak tedbirlere ait saray ve hükümet selâhiyetlerini çerçeveliyordu. Padişahın ona ilâvesi, tehlikeli gördüğü insanları sürgün etmek hakkına sahip olmak kaydından ibaretti; ve bu sayede Abdülhamîd iyiyi tesbit etmek imkânına erdiği kadar kötüye engel olmak kudretine de eriyordu. Bütün mesele, onun bu selâhiyeti, zalim nefs hesabına mı, aziz millet yoluna mı kullanacağı noktasındaydı. Halbuki bu çifte istikâmeti görmeyip işi sadece kötü niyete bağlayanlar, tepetaklak ettikleri gerçeklerin niyet merkezi olarak Abdülhamîd'e ait ilk suç bu 113'üncü maddede bulurlar.

Öyle ya; her türlü vatan ve millet haini, her teşebbüsü «demokrasi» maskesi altında serbestçe yerine getirsin ve Hükümdarda, bunları önleyici bir kudret bulunmasın!.. Ne gülünç yahudi dolabı!.. Bizse böyle bir selâhiyetin hem iyi, hem de kötüye imkân verici çifte mânası olduğunu kaydederek adaleti gösteriyor ve Abdülhamîd'in onu iyiye mi, kötüye mi kullandığını, hâdiselerin tahliline bırakıyoruz. Abdülhamîd, kurtarıcılık çapındaki iyi niyetine bağlı büyük zekâsıyla beraber artık kollama devresinin de nihayete ermek üzere bulunduğu, mâhût maddeyi tamamlama hareketiyle göstermiştir. Nitekim içyüzünü pek iyi okuduğu Midhat Paşa'yı Sadrazamlığa getirdikten sonra birkaç hafta tutup aynı maddeden aldığı selâhiyetle sürgün edivermesi de aynı iyi niyet ve büyük zekânın harikulade bir tertibidir.

Devletin perişan hali, birtakım «ıslahat» teranecilerinin sahtekâr tavırları, üstelik artık yük çekemez derecede ihtiyarlamış ve her şeyden bezmiş olması, Sadrâzam Rüştü Paşa'nın istifa etmesini gerektirdi. Abdülhamîd vaziyeti görüyor ve bunu bekliyordu. İstifayı kabul etti ve «Mühr-ü Şerîf»i Paşa'ya uzattı. Bunu yaparken de, muhakkak, birkaç hafta sonra yapacağı işi biliyordu. İstiyordu ki, çeyrek münevverlerin bir şey zannettiği ve «Talebe-i Ulûm» gençliğinin kahraman sandığı Midhat Paşa ilk hesaba çekilmiş olsun...

Böylece, Midhat Paşa, o kadar hırslı ve heveslisi olduğu Sedaret makamına kurulurken İstanbul'daki murahhaslar, aralarındaki müzakereyi ikmal etmiş ve Paşa Hazretlerinin sadaret koltuğunda oturuşlarından üç gün sonra, Osmanlı murahhaslarıyla birlikte Konferansın açılabilceğini Bâbîâliye bildirmiş bulunuyorlar. Tam da Midhat Paşa'ya yakışır kurtarıcılık ânı... Buyursunlar bakalım!..

Midhat Paşa, kurtarıcılığını, işgal kumandanına o memleket büyüğünün buket takdim etmesi gibi, güya zarif ve tiyatro rejisörü sanatıyla gösterdi. Haliç'te Kasımpaşa'da eski Bahriye Nezareti binasında toplanan heyet, tam müzakere esnasında, birdenbire duvar boyundaki camların top sesleriyle zangır zangır titremeye başladığına şahit oldu. «Kanun-u Esasi» yüzü suyu hürmetine toplar atılıyor, artık Batı nizamına girdiğini ilân eden Osmanlı Devleti, sevincinden külahını havaya atıyordu. Asla şaşırmayan ve özentiyi tebessümle seyreden murahhaslara, Saffet Paşa, vaziyeti iftiharla izah etmek lüzumunu duydu:

«-Muhterem murahhaslar hazerâtı! İşitmekte olduğunuz top sesleri Osmanlı ülkesinde Anayasanın ilân olduğunu bildiriyor. Şu andan başlayarak Türkiye, Batının meşrutî hükümetleri arasına girmiştir.»

Saffet Paşa, murahhasların, gündemle alâkasız, soğuk ve kısa tebriklerinden başka bir karşılık görmedi ve hayâlinde yaşattığı:

-Öyle mi?.. O halde mesele bitti ve Konferansa lüzum kalmadı. Türkiye'yi tebrik eder ve artık dağılıabiliriz!..

Gibilerinden bir mukabele yerine, büsbütün çatık kaşlı bir edâ ile sadede davet edildi. Sadet Türkiye'nin dize getirilmesinden ve dize getirici şartları kabule hazır olduğunu göstermesinden ibarettir ve «Kanun-u Esasi»ye hiç bir değer bağlanamayacağı, murahhaslarca defalarca söylenmiştir. Halbuki Midhat Paşa'nın niyeti, aynen kendisini kahraman bilenlerce kaydedildiği gibi şudur:

İnsanlık adına hareket ettiklerini söyleyerek, Rum, Ermeni ve hele Yahudi tebaayı hiç düşünmeden yalnız İslâvlar hesabına çalışan Avrupa Devletlerine bir de onları ilâve etmek suretiyle tam bir hak eşitliği göstermek ve bu niyeti meşrutiyetle fiile çıkarmak... Yâni Nasrettin Hoca hesabı, Timur-lenk'in bir fili az geliyor da, ikincisini, üçüncüsünü ve dördüncüsünü istiyoruz!

Konferansın ilk toplantısı bir takım (formalite) sıkıntıları içinde geçti, bu arada top sesleri ve Saffet Paşanın kısa hitabesi biraz eğlendirici olmakla beraber hiçbir yenilik getirmede; ve murahhaslar, programlarını, Saffet ve Ethem Paşalara, kocaman birer kitap şeklinde takdim ettiler.

YAŞASIN

Haliç'teki konferans salonunun camları top sesleriyle zangırdarken Babiâli avlusunda binlerce kişi «Yaşasın Kanun-u Esasi!» diye bağırıyordu. Daima aynı şuarsuzlukla yükseltelen «yaşasın!» veya «kahrolsun!» sesleri, birbirinden farklı olmayarak, Büyük Fransız İnkılâbının herhangi bir şahıs zannedilen (Mösyö Veto)su gibi bir anlayışla, bu defa «Kanun-u Esasi»ye yapışmış bulunuyordu. Kimdi bu «Kanun-i Esasi» isimli adam!..

Mâbeyn Başkâtibi Said Bey, «Kanun-u Esasi»nin, kabulüne ait «Hatt-ı Hümayun»u Babiâli'ye getirmiş ve nâmesi, Midhat Paşa'nın tedariklediği büyük bir topluluk karşısında okunmuştu.

Hakan, bu Hattında, şimdiye kadar başa gelenlerini doğru yolu bırakmak yüzünden olduğunu kaydediyor, Abdülmecid Hân'ın aldığı «ıslahat» tedbirlerini medh ediyor, onu devletin ihya edicisi olarak vasıflandırıyor, Meşrutiyeti Tanzimatın tabîi bir neticesi diye gösteriyor, terakki yolu mesafe almak için hükümet şeklinin yeni bir usûlle yönlendirilmesi lüzumuna inandığını ve bunun Meşveret ve Meşrutiyet olduğunu ileriye sürüyor, her sınıf tebaanın her türlü hakkından başka bir şey düşünmediğini ve haksızlıkların şahsî veya zümrevî istibdattan doğduğunu belirtiyor, gayenin sağlanmışını ve «hürriyet, adalet, müsavat» nimetlerinden faydalanılmasını esas tutuyor, bunun için de ilk Cülus Hattında bir Umumî Meclis kurulmasını emrettiğini hatırlatıyor, bu davet etrafındaki çalışmalarını hikâye ve teşebbüsü şeriate uygun bulunduğunu ifade ediyor, Allah'ın yardımı ve Resulü'nün ruhiyetiyle «Kânun-u Esasi»yi ilân ettiğini bildiriyor ve ilâve ediyor:

«-Allah, mülk ve milletimizin saadetine çalışanların gayretlerini tevfikine mazhar eylesin... Amin.... 7 Zilhicce 1293...

Hattı alan Midhat Paşa, üzerinde redingotu ve burnunun üstünde altın çerçeveli gözlüğü, Babiâli avlusuna çıktı ve kalabalığa kısa bir hitabede bulundu. Bu hitabe, ileride İttihat ve Terakki'nin "yaşasın hürriyet, adalet, müsavat, aman!" şarkısının içinde başka birşey olmayan ilk motiflerinden ibaretti ve| Midhat Paşacılar tarafından çılgınca alkışlanmıştı.

-Yaşasın hürriyet!..

Hangi hürriyetti bu yaşaması istenilen?... Yularını koparan ve havaya tekmeler ata ata çayırdaki hoplayan merkeplerin de böyle bir hürriyet isteğinde payları olabilir miydi? Kimsenin, nihayet bir vasıta olan böyle bir hürriyetten ne beklendiği ve onun hangi gayeye hizmet edeceği hakkında bir fikri yoktu.

Hitabesinin peşinden Midhat Paşa, Sadâret Dairesinin büyük salonuna geçti ve Hürriyet Babası sıfatıyla orada bulunanların tebriklerini kabul etmeye başladı. Hazır bulunanlar, beyaz sarıklı "ulema", sırma üniformalı "vükelâ", İstanbul'lu "ümerâ", katranî cübbeli patrikler, tilki bakışlı diplomatlar vesaire...

Abdülhamîd, "Kanun-i Esasi" fermanında gayet samimi olmakla beraber, henüz dünya ve memleket görüşüne tamamiyle sahip ve iç maktalara nüfuz etmiş değildir. Eğer cemiyetinin iç maktalarına nüfuz etmiş bulunsaydı, kurtuluş çaresini bu türlü, meşrutiyete bağlamazdı. Bu taahhüdün zaten samimiyetsiz olduğu ve ilk fırsatta çiğnenmek üzere maske gibi kullanıldığı iddia edilecek olursa, hakikate sırt çevrilmiş ve ihlâs dolu bir üslûp içinde çarpan kalbin açıklığı görülmemiş olur. Hislerine hâkim olmakta fevkalade bir kuvvet sahibi olan Abdülhamîd, Meşrutiyet dâvasını maske diye kullanmış olsaydı, onu sinsi ve kapalı bir ifade ve hareketsiz bir eda içinde kabul etmiş görünmekten çekinmez, sonraki dönüşe hazır bir zemin muhafaza ederdi. Midhat Paşa'nın bir ân için, Meşrutiyete inandığını zanneden - şahsına değil- insanlar arasında Abdülhamîd de vardır ve henüz kollama ve istikâmet arama devresini yaşayan tâcidar, bu ilk inanışında mazurdur. Abdülmecid'den ve daha nice sultandan beri gelen Batıya yönelme an'ânesi de bu ilk inanışı desteklemektedir.

O akşam Abdülhamîd, sarayda büyük bir pencerenin önünde, Bizans artığı koca şehri seyrediyor. Her taraf pırıl pırıl donanma kandilleriyle çevrelenmiş... Hususiyle "vükelâ" konakları, taşıdıkları kandil sayısına göre vezir rütbesinde olduklarını haykırıyor. Sokaklarda, Divan Yolunda, hele Beşiktaş caddesinde, halk selleri, ellerde meşaleler, fener geçidinde... Aynı sel Beyoğlu "Cadde-i Kebîr"inden de geliyor. Beyazıt'ta Midhat Paşa konağının önünde, Beyoğlu'nun sefarethanelerinin karşısında, havaya kalkan binlerce fener v binlerce ağızdan tek nâra....

–Yaşasın Kanun–u Esasî!...

Bu nümeyişçiler o ilk mektebin öğrencileridir ki, Midhat Paşa'yı muallimleri, sefarethaneleri de mümeyyizleri sıfatiyle selâmlıyorlar....

Yalnız unuttukları biri var ki, o da genç padişah Abdülhamîd... Onu da unutmadılar. Borsa komiseri Abid Efendi (Mesnevi şerhedicisi meşhur Abidin Paşa) rehberliğinde sarayın önüne kadar gelip narayı bastılar:

–Yaşasın Kanun–u Esasî!... Yaşasın Padişah!....

Abdülhamîd Camlı Köşk'ün penceresine gelip halka tebessümünü gösterdi ve Mâbeyn Feriki İngiliz Said Paşa delaletiyle kalabalığa selâmını gönderdi.

Fakat ikinci bir grup, Midhat Paşa'nın en büyük kötülük numarası olarak, Türk–Rus muharebesinin kapısını şöylece] araladı:

Bunlar cepheden henüz dönmüş olan "Talebe–i Ulûm" gönüllülerinden ibaretti. Hoca Şakir Efendi isimli, Midhat Paşa müritlerinden bir gafilin kumandası altında toplandılar. Midhat Paşa konağının önüne geldiler ve "yaşa varol!" sesleri arasında sözü Şakir Efendi'ye bıraktılar. Şakir Efendi, omuzlar üstünde, açık pencereden bakan Midhat Paşa'ya doğru, evelden tertipli şu söz bombasını patlattı.:

–Biz, Rumeli'ye ilk defa geçen yiğit Osmanlıların çocuklarıyız! Kanımızla sulanan o Rumeli'ye bugün yabancılar hırs ve tamah gözlerini dikmiş bulunuyor! Biz bu toprakları kanımızın son damlasına kadar korumaya yeminliyiz! Yabancıların tekliflerini asla kabul etmiyoruz! Harp istiyoruz! Konferans dağılsın ve söz silâhlara bırakılsın! Harp, ille de harp! Kahrolsun Moskoflar!

Sadrâzam konağı önünde bu nümeyiş ve cür'et Midhat Paşa'dan kuvvet almaksızın olacak iş değildi. Korkunç bir patavatsızlık halinde, zaten sınırlarımıza yığılmış bulunan Rus ordularına, âdeta ileri yürüyüş bahanesi veriliyordu.

Midhat Paşa pencereden Şakir Efendi namı adamına güya cevap verdi:

–Hükümet, milletin dileği her neyse onu yerine getirmek için elinden geleni yapacaktır. Müsterih olunuz ve sükûnetle dağılınız!

Tertip, hem de en acemi tarafından o kadar belliydi ki, o azgın topluluk Hoca Şakir'in bir işaretiyle hemen sükûnet buldu ve rehberinin arkasına takılıp sarayın yolunu tuttu. Saray önünde haykırış, tepinme, yırtınma: –Harp istiyoruz! Haysiyetimizin korunmasını istiyoruz! Yine İngiliz Said Paşa, farkında olmadan Türkün ruh kökünü baltalamaya memur zümrenin emrine geçmiş bulunan softalara şu iradeyi bildirdi:

–Osmanlıların Padişahı, devlet haysiyetine aykırı hiç bir harekette bulunamaz. Bunu biliniz ve dağılınız! Halife ve Padişahın selâm ve duası, bütün milletle beraber sizedir.

Softalar Beşiktaş'tan Maçka ve Beyoğlu'na tırmandı ve sefarethaneleri dolaşmaya başladı. Fakat aldığı peşin talimat gereğince Hoca Şakir Efendi, talebeyi Rus sefarethanesi önünden hızla geçirtti ve bir hâdise çıkmasına engel oldu.

KONFERANS VE ÖTESİ

«Kanun-u Esasi», Midhat Paşa rejisörlüğünde gökten inme bir "mâide" cünbüşiyle kutlanır ve artık herşeyi tamamlamış, nihaî şifayı getirmiş bir nimet sayılırken, ona en küçük değeri vermeyen, konferans âzası oldu. Onlar, atılan toplara çocukların mantar tabancaları kadar önem vermediler ve ikinci toplantılarında, Sırbistan ve Karadağ ile Türkler arasındaki mütarekenin iki ay daha uzatılmasına karar verirken, asıl \ maksatlarından başka birşey tanımadıklarını gösterdiler !

-Babiâli'ye verdiğimiz plân ve programın kabulünü bekliyoruz!

Öte yandan da Fransa murahhası Kont Cenaplan, Türklerin Bulgarlara karşı zulümlerini döküp saymaya ve neticede Balkanların Hristiyan ahalisini korumakta ve bir Balkanlar kontrolü kurmakta Avrupa'nın mazur olduğunu iddiaya kadar vardı. Buna karşı, Fransızların (Sen Bartölemi) zulümlerine kadar mukabil misâl gösteren Ethem Paşa, eğer öbür murahhaslar araya girmemiş olsalardı, Kont Hazretleriyle düello etmek zorunda kalacaktı.

Nihayet Babiâli, Midhat Paşa kaleminden çıkmış olarak Konferans heyetine şöyle bir cevap verdi:

«Sırbistan ile Karadağ'a arazi bırakmak, devletin yeni Anayasası hükümlerine aykırıdır.

İslamların oturduğu vilâyetlerde herhangi bir bölüm ve sınırlama da, aynı vilâyetlerdeki Müslüman ve Rum tebaanın hakları noktasından kabul edilir şey değildir. Hükümet, yeni Anayasası gereğince, unsurlar arasında hiçbir fark gözetmez.

Hükümet, İslâm memleketlerindeki askeri birliklerini kalelerde toplu halde bulundurmaya kabul eder, fakat milletler arası bir jandarma teşkiline müsaade etmek hususunda bir mecburiyet tanımaz.

Mahallî ahalden (milis) askeri teşkil edilecek olursa Müslümanlarla Hristiyanlar arasında çatışmalar çıkacağından umumî asayiş bozulur ve bu teklife de iltifat edilemez. Hükümet, valilerin tayininde sefirlerin ve milletler arası komisyonun söz sahibi olmasını kafi olarak reddeder ve bu madde etrafında müzakereye bile girmekten kaçınır.

Hükümet, bahis mevzuu vilâyetler gelirlerinin tasarruf şekli üzerindeki teklifi, hakimiyet haklarıyla barışmaz sayar.

Hâsılı, İslâm nüfusunun galip olduğu vilâyetlerde hususî mahkemeler teşkili de, Kanun-u Esasi'ye zıt olduğu için kabule şayan görülemez.»

Böylece Avrupa devletlerinin teklifleri toptan reddediliyor ve âdeta konferansa:

-Burada ne işiniz var? Ne selâhiyetle Türkiye meselelerine el atıyorsunuz?

Gibi bir tavır takınılıyordu. Esasta ve gayede fevkalade doğru olan bu tavır, yazık ki, herşey geçtikten, her imkân kaybedildikten ve devletlerle tek tek ve münferit anlaşma yollarına başvurulmadan, intihara benzer bir gözükaralıkla yapılıyordu. Bir ân evvelki boyun eğişi ne kadar zararlı idiyse, bu âni celâdet de o derece felâketliydi ve içinde basiret, kiyaset, siyaset adına hiçbir şey yoktu.

Murahhaslar hayretle Babiâli'nin cevabı üzerine eğildiler, programın bazı noktalarını değiştirir gibi yaptılar ve; ya "evet" ya "hayır!" kaydıyla son tekliflerini sordular. Bütün değişiklik, Bosna-Hersek ve Bulgaristan valilerinin yalnız ilk beş sene için Avrupa devletlerinin muvafakatiyle tayini, vilâyet bütçelerinin vilâyet meclisleri tarafından tanzimi ve buna valilerin uyması, gelirin belli başlı bir kısmıyla Osmanlı borçlarının

(Duyun-u Umumiye) tahsisi, maarifin tamamıyla serbest olması, mahalli lisanların Türkçe gibi muteber sayılması, Müslümanlarla Hristiyanlardan nüfus nispetinde bir (mili) teşkilâtı kurulmasından ibaret... Çerkeş göçmenler yine Rumeli'de yerleşemeyecekler, siyasî cürümlerle suçlandırılan Hristiyanlar affedilecek, bütün bu maddelerin yerine getirilmesi yine Avrupalı bir murakebe komisyonunca takip edilecek, filân, falan... Öbür hükümlerse kapalı geçiliyor ve ayna yerine bırakılıyor.

Murahhaslar güya değişik olan bu şekle üç gün cevap beklediklerini, yoksa İstanbul'u bırakıp gideceklerini bildirdiler.

Babıâli ise şu cevabı verdi:

–Ben bu nihaî teklife kendi başıma cevap veremem. Memleket çapında bir meclis kurup meseleyi ancak orada görüşür, bir karara bağladıktan sonra devletin son sözünü söyleyebilirim. Bunun için de iki gün daha mühlet isterim!

Memleket çapındaki meclis kuruldu. Müşir ve ferik belerindeki askerler, yüksek muhakemeler reisleri, Devlet rası üyeleri, nazırlar, saraydaki yüksek memurlar, patrik hahambaşlarından ruhani reisler, ki hepsi 250 kişilik meclis

Sadrâzam Midhat Paşa hitabet kürsüsüne geçti ve memleket çapındaki münevverler meclisinin toplantı sebebini takdim etti:

–Konferansın son tekliflerini kabul edip etmemek: iki ateş arasındayız! Tekliflerin kabulü esaret, reddi ise harbtir. İngiltere ve Fransa şimdilik tarafsızdırlar. Avusturya ise tarafsızlığına rağmen Rusya'ya kayar vaziyettedir. Şu hale göre hiçbir taraftan ümit yok, aksine düşmana iltihak imkânı var. Bundan kaçınılacak olursa da istiklâl ve şerefimizi kaybetme felâketi hazır... Mesele gayet çetin ve son derece nazik... Herkesi ayrı ayrı fikrini söylemeye davet ediyorum.

Midhat Paşa'nın bu davetinden sonra kendi öz kalemiyle yazılan muhtıra okundu ve onu konferans azası devletlerin madde madde teklifleri takip etti. Teklifler okunurken istiklâl kısıcı noktalarda dışların gıcırdadığı duyuluyor ve öfkeli hareketler görülüyordu.

Midhat Paşa tekrar seslendi: –İşte vaziyet! Herkes düşüncesini belirtsin!... İlk söz alan eski sadrâzam Rüştü Paşa: –Vücudun kanı neyse, devletin istiklâli odur! Bu teklifler, devletimizin istiklâl ve bütünlüğünü parçalayıcıdır. Kabul edilemez. Haklarımızı korumak için her fedakârlığı göze almak borcundayız. Teklifleri reddedelim ve her şeye katlanalım.

Eski Sadrazamdan sonra, Devlet Bakanı mevkiindeki Suphi Paşa ile Devlet Şûrası İkinci Reisi Rauf Bey, aynı tarzda sözler söylediler. Borsa komiseri Abidin Efendi de ayrı ayrı kabartma edebiyatını köpürtenler arasında:

–Malımız, canımız, vatanın istiklâli yolunda feda olsun!..

Midhat Paşa sözü yine eline aldı: –Müslüman Osmanlıların fikirleri belli oldu. Müslüman olmayanların da duygu ve düşüncelerini anlayalım!

"Mekteb-i Sultanî" isimli mânevi "Duyun-u Umumi-ye"nin (Galatasaray Lisesi) müdürü Sava Paşa yerinden fırladı:

–Müslümanlarla müslüman olmayan Osmanlılar hep bu vatanın çocuklarıdır ve kardeşirler. Konferans teklifleri devletin meşru haklarını ve istiklâlini çiğneyici olduğuna göre, biz de öbür kardeşlerimizle beraber son damla kanımıza kadar her şeyimizi feda etmeye hazırız! Teklifleri kabul edemeyiz! Harp istiyoruz! Yaşasın Osmanlılar!

Bu bayağının aşağısı, üstelik samimiyetsiz, belki de Moskof tahrikli azınlık şivesine daha bir çok hristiyan katıldı.

İşin alakaya değer tarafı şuydu ki; Rum Patriği Hazretleri hastalığını bahane edip meclise gelmemiş ve yerine (Sen Sinod) meclisinden bir vekil göndermişti. O da ayağa kalktı ve Sava Paşa'nın sözlerine kelimesi kelimesine iştirak ettiğini söyledi.

Ermeni Patriği de ortalarda yoktu ve yerine Enfiyeciyân isimli bir vekil gönderilmişti. Enfiyeciyân bir müddet sonra Ermeni ayaklanışının daha o günlerde en hararetli bir hazırlayıcısı olduğu halde, koca Devleti mezbahaya sürükleme işinde bütün sahtekârlığını kullandı ve azgınlık şivesinde daha kuvvetli bir hatip olduğunu göstermeye kalktı:

«–Efendilerim! Ermeni milleti bunca yıldır Devleti uğruna canını feda edercesine hizmet göstermiştir. Bugün de Padişahımız sayesinde aynı vatanın evlâdı olmak "Osmanlı" adını şân ve şerefle taşımak imtiyazına maliktir. Efendilerim! Konferans hak ve adaletten dem vuruyor! Ama ileriye sürdüğü her madde bu bakımdan sakattır. Bakınız; Çerkesler'in Rumeli'den Anadolu'ya nakillerini istiyor! Bu mu adalet? Çerkesler zararlı iseler niçin Anadolu'ya nakilleri isteniyor? Anadolu halkı insan değil midir ki? Hayır, hayır efendilerim! Çerkeslerin zararlı olmalarına imkân bulunmadığı gibi, \ konferansın gayesi de insanlık ve adalet değildir! Her maddesiyle tekliflerini reddetmeye ve her fedakârlığı sineye çekmeye hazırız!»

Herşeyden ve herkesten fazla şüphe vermesi gereken bu tekerlemelerden sonra rejisör Midhat Paşa yine sahneye çıktı:

–Meclis, konferans tekliflerini cevaplandırmak hususunda "Vükelâ" heyetine selâhiyet veriyor mu? Tekliflere kabul veya red cevabına göre, kabul diyenler ayağa kalsın, red diyenler yerlerine otursun!

Kimse ayağa kalkmadı ve Midhat Paşa mes'ut gözlerle beklemekte devam ederken, Borsa Komiseri müstakbel Abidin Paşa haykırdı:

–Paşa Hazretleri! Bir asır bekleseniz kimse ayağa kalkacak!

Alkış.... Tutulan zabıt ve umumî imza... Bazılarının ağlaya ağlaya ve iki kere imzaladığı zabıt, hakikâtte harp ilânı mazbatasından başka birşey değildi.

Azadan birkaçı, kararı dışarıda bekleyen halka bildirmiş, dışarıda da:

–Yaşasın harp!

Diye bir gulguledir kopmuştu.

Vatan kahramanı Midhat Paşa, vatani felâkete sürükleyici muradına ermişti.

KONFERANS NETİCESİ

Babıâli'de toplanan Umumî Meclisin bu türlü bir karara varışı Abdülhamîd tarafından hiç de iyi karşılanmadı. Alnını Dolmabahçe Sarayı'nın soğuk camlarından birine dayayıp Boğazın karanlık sularına bakan Hükümdar, Midhat Paşa ve kumpanyası tarafından dürtüklenici bu hamiyet hareketinin arkasında millî felâketi görüyor, fakat iş bir kere çığırından çıkarılıp millî hislere mal edilmeye başlandığı için buna engel olamıyordu. İlk «Meclis-i Mebusan»ın feshine kadar devam edecek olan kollama ve gözetleme devresi de birdenbire böyle bir çıkış yapmasını imkânsız kılıyordu.

Onun için, uzaktan neticeyi beklemeye başladı ve sesini hiç yükseltmedi.

Babıâli'deki Umumî Meclis binbir ayran kabartma edebiyale sona erince, Midhat Paşa ile Saffet Paşa karşı karşıya geçip, konferansa verilecek cevabı hazırlamaya başladılar.

Saffet Paşa, konferansın 20 Ocak 1876 tarihli toplantısında ayağa kalkıp bu cevabı okudu:

–Babıâli, sair devletler tarafından ileriye sürülen tekliflerin bazılarını haysiyet kırıcı sayar ve bu bakımdan kabul etmemekte mazur olduğunu bildirir.

Ondan sonra Saffet Paşa, Murakabe Komisyonuna teklifleri tahlil ediyor ve bunların hiçbir surette tatbik imkânına malik olmadığını iddia ediyordu. Ayrıca bütün maddeleri tek tek protesto eden Hariciye Nâzırı, bunlarda güdülen amacın Türk istiklâlini darbelemekten başka bir şey olmadığını ileriye sürüyordu.

Saffet Paşa'nın titrek ellerindeki kâğıda bakarak yavaş bir sesle konferans üyelerine okuduğu bir nota üzerine, (Salisbori) ayağa kalktı ve gayet sakin bir tonla şu karşılığı verdi:

–Babıâli'nin konferansa verdiği cevap, açık ve sert red tavrından başka birşey değildir; şu halde artık Konferansın devam ve meseleleri ele almasına hiçbir lüzum kalmamıştır. Konferansa sona ermiş nazariyle bakarak müzakereleri kapatıyorum!

General (İgnatyef) de ayağa kalkıp şunları ilâve etmekten geri durmadı:

–Eğer Osmanlı Hükümeti bundan böyle Sırbistan ve Karadağ ile harbe devam edecek veya hristiyanlara kötü muamele yapacak olursa, artık Avrupa kendine münasip göreceği tedbirleri almakta serbesttir. Konferansa Makedonya ve Girit hristiyanlarından kendilerinin çaresine bakılması için dilekçeler gelmiştir. Fakat konferansın vazifesi sulh olduğundan bu son toplantısında haber vermek ve ona göre davranılmasını istemek, herhalde nazik bir dikkat teşkil gerekir. Artık söz hududunu aşmış ve dâvayı başka bir sahada neticelendirmek zoruna düşürülmüş bulunuyoruz!

İstanbul Konferansı böylece sona erdi. Ertesi akşam Avusturya sefiri tarafından sefarethanede murahhaslara muhteşem bir balo verildi. Murahhaslar bu baloda pırıl pırıl üniformaları içinde Konferans protokolünü imza ettiler. Birgün sonra da hep birden İstanbul'u bırakmaya hazır hale geldiler. İlk yola çıkan Lord (Salisbori) ile General (İgnatyef) oldu ve bunlar soluğu Atina'da aldılar. Geriye kalanlar da memleketlerine gitti.

Muhakkak bir felaket demek olan şu vaziyet herkesi üzerken, Midhat Paşa ve kumpanyasını sevinçten sevince sürüklüyor ve onlara şu gülünç sözleri söyletiyordu:

-Osmanlıları sevenler bu neticeden elbette ki memnundur. Artık Osmanlı Hükümeti tamamıyla müstakil kalmış demektir. Memleketi dilediği gibi idare edebilir. Kanun-u Esasi elde oldukça elbette ki, iyi idare gerçekleşecektir. Balkan yarımadasındaki hristiyanlar bu idareden Avrupalılarca gösterilecek her türlü himayeye nispetle daha ziyade faydalanacaklardır.

Vaziyet o kadar gergin bir hâle gelmişti ki, böyle bir teselliye düşebilmek için tımarhanelik hasta olmak lâzımdı.

MİDHAT PAŞA SÜRGÜN YOLUNDA

MidhatPaşa, Sadrazamlığının henüz beşinci haftasında..

Birden bire karşısında saraydan bir yaver boy gösterdi:

–Zat–ı şahane, zat–ı devletlerini huzurlarına davet buyuruyorlar.

Midhat Paşa hemen arabasına atlayıp sarayın yolunu tuttu. Kendisini «Paşa Dairesi» dedikleri bekleme salonuna aldılar. Bir saatten fazla bir müddet bekleyiş... Hayretler içinde kalan Sadrâzam, mabeyncilerden birine baş vurdu:

–Emirleri gereğince hemen geldim ve bir saattir bekliyorum. İşim o kadar çok ki, daha fazla kalamayacağımı Efendimize hatırlatmanızı rica ederim.

Mabeynci süzülüp gözden kayboldu. Aradan on dakika geçmişti ki, bekleme odasının kapısı açıldı. Ve bu defa dört yaver görüldü. Yaverlerden biri Paşaya hitap etti:

–Efendimizin iradeleriyle tevkif olunuyorsunuz. Sürgüne gönderileceksiniz! Eviniz veya hükümet dairesiyle temasınız da mümkün değildir. Sizi götürecek olan vapur saray önünde bekliyor. İhtiyaçlarınızı bildiriniz!

Midhat Paşa hayretinden dondu ve bir müddet bir şey söylemedi. Sonra, taraftarlarının rivayetine göre, şu kelimeleri sarfetmiş:

–Allah vatanımızın yardımcısı olsun!

Allah, Türk vatanının yardımcısı olduğunu, Midhat Paşa'yı sürgüne göndermekle gösteriyordu.

İstediği şeyler, evinden ve Sadaret dairesinden getirildi. Midhat Paşa, birkaç saat sonra, Dolmabahçe Sarayının önünde demirli «İzzeddin» vapuruna bindirildi. Yaverler Midhat Paşa'ya gayet büyük bir ihtimam göstererek şu iradeyi bildirdiler:

–Dilediğiniz Avrupa limanına çıkmakta serbestsiniz! Bu hususta geminin süvarisi emrinize tâbidir. Zat–ı şâhâne tarafından da, ilk ihtiyaçlarınıza karşılık olarak (...) kese altını taraf–ı devletlerine takdime memur bulunuyorum.

Bir rivayete göre 500, bir iddiaya nazaran 1000 altın.. Bugünün (1976 senesi) parasiyle 1 milyona yakın...

Abdülhamîd Hanın, bütün kötülere ve kötülükleri tasfiye işinde biricik medodu, sürgün; ve sürdüğü şahsı büyük miktarda paraca nimetlendirmektir. Midhat Paşa'nın bu ilk sürgününden başlayan bu tarz, öbürlerinde tek tek görülecek ve hattâ öyle bir devir gelecektir ki, parasız ve pulsuz insanlar için, sürgün bir nevi refah çaresi olacaktır. Sürgün şekline gelince, kelimenin dehşetiyle hiçbir alâkası olmaksızın başka bir yerde ferih fahur, rahat ve serbest yaşamaktan ibaret... Nitekim Midhat Paşa'ya «kîse–i hümayun»dan keyf sürmek üzere o kadar sevdiği Avrupa'dan başka bir yer düşmüyor.

Midhat Paşa'nın emrine tahsis edilen «İzzeddin» vapuru, sonraları bu sürgünün çıkarılmak istenen hıncını ifade de öyle rol oynamıştır ki, bulunduğu bütün valiliklerde resmî ve hususî her türlü kazanç üstadı Paşa hazretlerine ait servetle tam da Babiâli'nin karşısında bir han alınmış ve «İzzeddin Hanı» diye isimlendirilmiştir.

Ertesi gün «İzzeddin» mavi suları yararak ilerlerken, Babiâli önünde dalga dalga halk... Bir askeri müfreze ve önünde bando... Bütün Babiâli kadrosu pencerelere üşüşmüş, yeni Sadrâzamı bekliyor.

Nihayet küçük bir alay sökün etti. Büyük üniformasını giymiş ve olanca nişanlarını takmış olarak Ethem Paşa, ardında da Şeyhülislâm, Cevdet Paşa ve Said Bey...

Ethem Paşa Babiâli'ye girer girmez kendisine Sadrazamlığını bildiren «Hatt-ı Hümayun» teslim edildi.

Abdülhamîd bu Hattında, «Kanun-u Esasî» fermanındaki fikirlerini tekrarladıktan sonra devletin belli başlı bir seviyeye yükseltilmesi için bazı hükümet recülleri arasında değişiklik yapmak zorunda kaldığını bildiriyor ve bu yüzden Midhat Paşa'yı azl ve Anayasaya uygun olarak memleketten çıkarttığını ve yerine Ethem Paşa'yı getirdiğini kaydediyordu. Ayrıca ve yine kanuna bağlı şekilde Dahiliye Nezaretini yeniden teşkilâtlandırıldığını, o makama Cevdet Paşa'yı tâyin ettiğini, bu mevzuda «Meclis-i Mebusan»a bir lâyiha gönderileceğini ve alınacak diğer ıslahat tedbirlerinin gösterileceğini ifade ediyordu.

Hariciye Nâzırı Saffet Paşa da İstanbul'daki elçilikler temsilcilerine haber göndererek kendilerine Sultan adına ehemmiyetli bir beyanda bulunacağını bildirdi ve toplantıda şu sözleri söyledi:

–Padişahımız memleketin dış politikasıyla alâkası olmayan sebeplerden dolayı Sadrâzamı azletmiş ve yerine Ethem Paşa'yı nasbeylemişlerdir. Midhat Paşa da sadece Türkiye'yi terke edecekler ve diledikleri Avrupa memleketlerinde kalacaklardır.

Sefaret temsilcileri başlarını eğip gittiler. Midhat paşa'nın azlindeki dedi-kodu ise başını alıp gitti:

–Midhat Paşa Avrupa devletlerine verilecek notada son derece sert bir lisan kullanması için Saffet Paşa'yı zorlamış Saffet Paşa, şimdi Avrupa'yı kızdıracak zaman olmadığını söylemiş ve razı olmamış; üstelik Hünkâra da şikâyette bulunmuş!..

–Abdülhamîd, Saffet Paşa'nın Midhat Paşa'ya mukavemetini desteklemiş de, bu hale kızan Sadrâzam, Hünkâr'a hakarete kaçan bir lisan kullanmış!..

–Midhat Paşa, Sultanın yüzüne karşı haykırınca, şah kendisini salondan çıkartıp Hariciye Nâzırını yanında ab koymuş!..

–Abdülhamîd'e Midhat Paşa aleyhinde tesir edenler, Damat Mahmut Paşa ile Seraskermiş! Midhat Paşa Cumhuriyeti kuracak demişler...

–Midhat Paşa tevkifinden bir gün evvel kendisini ziyarete gelen «ulema» ve «vükelâ»ya Sultan aleyhinde sözler söylemiş. Padişah da bunları haber alınca kendisini Midhat Paşa'ya göstermek istemiş!..

–Hayır, hayır! Midhat Paşa her meselede kendi fikrine yatmayan Saffet Paşa'nın azlini istemiş... Padişah buna razı olmayınca evine çekilip Sultanı tahttan indirmeyi tertiplemeye bakmış!.. Sultan da bunları öğrenince hemen harekete geçip Midhat Paşa'yı tasfiye etmiş!..

Bütün bu rivayetlerin gerçekte vak'alarla hiçbir alâkası ve zerrece ilmi kıymeti yoktur. Midhat Paşa'yı azlettiren tek müessir muhakkak ki, Padişahın gözlediği fırsata uygun olarak, harp kışkırtıcılığından başka bir şey değildir. Midhat Paşa hem memleket umumî efkârına, hem de konferansa karşı aldığı tavırla Türk-Rus harbini birden bire dönülemez, kaçınılamaz hale getirmiş ve öteden beri nazarında mahkûm olduğu Abdülhamîd'e en mükemmel fırsatı vermiştir. Kendisine bir-şey yapılamaz sanmasıyla de, zekâ ve tedbirinin Padişahıinkinden ne kadar eksik olduğunu göstermiştir.

Bu mevzuda, Midhat Paşa'yı bir nevi hürriyet kurbanı ve Abdülhamîd'i keyfî idare heveslisi göstermek için ileriye atılan şeylerin hepsi, hem de en bayağı soyundan, bir takım uydurmalar ve zoraki yakıştırmalardan ibarettir.

Midhat Paşa'nın azlindeki sebepleri daha nelere kadar götürülenler olmuştur. Sürgündeki Mahmut Nedim Paşa'nın dalaverelerine kadar ne yorumlar!..

Güya saraydan gelen iradeleri, kendisine gösterip muvafakatini almadıkça yerine getirmemek hususunda Maliye Nâzırına emir vermiş... Sarayın israflarına mâni olmak istemiş... Hattâ saraydan gelen böyle bir iradeyi, vaziyetin elverişli olmadığı ve sarayın kendi tahsisatiyle idare etmesi gerektiği tarzında bir cevapla iade etmiş...

«Pinti Hamîd» ismini verdikleri, taht'a çıkar çıkmaz ilk işinin saray masraflarını kısmak olduğunu kaydettikleri ve bu hareketini de ayrıca pintilik diye sıfatlandıkları, dost ve düşman gözünde son derece tutumluluğuyla meşhur bir Hükümdara, dönüp dolaşıp müsriflik isnat etmenin ne nispette ahmaklık ve dediğini unutmak demek olduğuna ve bu iddiaların her türlü ilim ve fikir haysiyetinden mahrum sokak iftiralardan ibaret bulunduğuna işaret etmeye değer mi?

Midhat Paşa'nın avladığı insanlar arasında ne gariptir ki, din vecd ve idrakine sahip olması ve bu bakımdan Batı ve ristiyanlıklar hayranı Midhat Paşa'yı sevmemesi gereken «Talebe-i Ulûm» vardır. Herhangi bir suretle aldatılmışlar ve Midhat Paşa'yla kumpanyasının Şeriat yolunda çalıştıkları düşüncesine düşürülmüşlerdir.

İşte bu «Talebe-i Ulûm» farkında olmadan, masonla kozmopolitlerin dürtüklemeyle, Midhat Paşa'nın arkasından Beyazıt Camii avlusunda toplandılar ve Midhat Paşa'nın tekrar Sadrazamlığa getirilmesi için saraya hitaben bir dilekçe yazıp altını yüzlerce imza ile doldurdular. Bir takım nüit tecrübelerine de girişmek istedilerse de, alınan tedbirler sayesinde hemen dağılıverdiler.

Güya Midhat Paşa azlinden beş gün evvel Abdülhamid'e gayet sert bir tezkere yazmış. Tezkere de ondan sonra Avrupa gazetelerinden birinde çıkmış. Bütün İttihat ve Terakki \ Midhat Paşa dostları, bu tezkereyi Paşanın kahramanlığına muazzam bir hüccet diye kullanırlar. Bizse iddia ediyoruz ki bu tezkere uydurmadır, sonradan düzmedir ve onun Padişaha sunulmuş olduğuna dair elde hiçbir delâlet yoktur. Aksine,; böyle bir tezkerenin Abdülhamîd'e verilemeyeceği her kelimesinden bellidir.

Sadeleştirilmiş olarak aynen:

«-Anayasayı ilândan gayemiz, sarayın istibdadına son vermek, zat-ı şahanelerine vazifelerini öğretmek, bizim kendi vazifemizi anlamak, müslümanlarla hıristiyanlar arasında tam eşitlik gözetmek, memleketin saadetine ciddiyetle çalışmaktır. Otuz yıldır hayli Hat ve fermanlar neşrettik. Büyük siyasî çetinlikler arasında neşredilen bu ıslahat fermanları tehlike geçer geçmez daima unutuluyordu.

Kanun-u Esasî bunlara benzemeyecektir. Biz onu Şark Meselesini şimdilik yatıştırmak için kaleme almadık. Herkesin kendi öz işini bilmesi gerektiğini arzetmiştim. Memlekete karşı hükümet sorumluluğu gibi ağır bir yükü omuzlarına almış olanların teşebbüslerinden bir faide doğabilmesi için, ilk önce zat-ı şahanelerinin örnek olmaları lâzımdır. Sonra da senelerden beri vatanımızda alıp yürüyen mürailik ve hafilik usûlünden vazgeçerek, vazifelerimizi yerine getirmek, (vükelâ)ya düşer. Zat-ı Şahanelerine ve Hânedan-ı Hümayunlarına saygım var. Fakat bu saygımı memleketimin menfaatlerine aykırı harekette bulunmaya âlet edemem. Mesuliyetim büyüktür. Önce vicdan sorumluluğundan korkarım. Sonra da, fiil ve hareketlerimden dolayı benden hesap isteyecek olan milletten korkarım. Sözlerimin mânâsını yanlış anlamayınız! Zat-ı Şahanelerini hükümdar olarak tanıyan milletten korkarım. Ona hürmet ederim ve başka hiçbir şeyden korkmam! Osmanlıların da kendilerine ait vazifeleri vardır. Onlar vazifelerini gördüler ve yerine getirdiler. Biz de onlara uymalıyız. Biz herşeyden evvel meşrutî bir hükümetiz. Bu kelimenin mânâsını iyice anlıyor musunuz? Bir şeyi veren onun da ne demek olduğunu elbette bilir. O yüzden bu mevzuda fazla tafsilâta girişmeyi lüzumsuz görüyorum. Bana tevdi ettiğiniz memuriyet vazifeleri, fevkalâde mühimdir. Bunu biliyorum. Ben, Osmanlı sıfatıyla üzerime düşeni yerine getirdiğim gibi, devlet memuru olarak da sırtımdaki emanetleri yerine teslim etmeye mecburum. Hamiyet vazifesini görmeyen bir Osmanlı vicdanına karşı mes'uldür. Bense Sadrâzam olmak haysiyetiyle hem vicdanıma, hem milletime karşı mes'ulüm. Vicdanıma karşı olan vazifemi gördüm. Nefsime karşı olduğu gibi milletimize karşı da huzur içinde olmalıyım. Dokuz gündür ki; arzettiğim hususları kabul etmemekte ısrar ediyorsunuz. Ayrı bir ifadeyle işçiye muhtaç bulunduğu âletleri vermekten kaçınıyorsunuz. Ben

aletsiz iş göremem, şu anda elimde bulunan âletler ise devlet binasını inşa etmek yerine tahribe yarayanlardır. Böyle olunca, bana verdiğiniz vazifeyi başka birine devretmenizi istirham ederim.» Midhat Paşa Abdülhamîd'e böyle bir mektup yazmış olabilir mi? Asla!.. Bu bir sadrâzamdan padişaha değil, padişaktan yazılma bir emirnamedir. Mektuptaki üslûp sığlık içindedir ve ayrıca küstahlık, Midhat Paşa'ya fevkalâde yaraştığına göre bu yazı olsa olsa ya hünerli bir taklit, yahut Midhat Paşa'nın hayâlinde karalanmış ve Padişaha sunulduğu cakasiyle gerekenlere verilmiş olabilir. Yoksa böyle bir mektubu, bir padişaha değil, sıradan bir Cumhurreisine veren Başvekil bile bazı hesaplar yapmak zorundadır.

Midhat Paşa'ya atfedilen bazı işlerde ve fazilet hamlelerinde bile daima onun karakteri meydana çıktığı için mektubu sahifemize geçirdik ve öz nefsin, vicdanını, Allahından da milletinden de üstün gören sahte kahramanın tesbiti yolunda ortaya bir vesika koymuş olduk.

«Talebe-i Ulûm»un önyak olduğu dilekçede kısa bir müddet içinde güya 80 bin imza birikmiş... Ethem Paşa, Sadaret makamının ehli olmadığı için hükümet birdenbire büyük bir acze düşmüş... Hükümet iç ve dış münasebetlerinde ne yaptığını bilmez bir hâle uğramış ve her dediğini bozucu, sonra tekrar düzeltici tavırlar almaya başlamış....

Baştan aşağı yalan!.. Ethem Paşa kuvvetli bir sadrâzam olmayabilir. Fakat şüphesiz ki sadık ve anlayışlı bir insan... Abdülhamîd ise yavaş yavaş işleri eline almaya başladığı için, öyle dâhi soyundan Sadrâzamlara ihtiyacı yok... Artık Vekiller Heyetini daima kendi reisliğinde topluyor ve en küçük teferruatına kadar devlet işlerine nüfuz etmeye bakıyor. Zira biliyor ki, yıllar boyunca gelip geçen kötü idareler yüzünden, devlet gemisi, en küçük çivisine kadar baş kaptanın muayenesine muhtaç haldedir.

İLK İŞLER

Abdülhamîd, İstanbul konferansının dağılışından, doğrudan doğruya Midhat Paşa yüzünden İstanbul'a korkunç bir harp havasının çöküşünden ve hürriyet kahramanına İtalya yolunu tuttuğundan sonra işleri eline almaya başlar başlamaz, ilk mevzu olarak Rusya karşısında serbest kalabilmek için en çabuk tarafından bir Sırbistan ve Karadağ sulhunu düşündü ve hattâ bu teşebbüsün bir Moskof sabotajına imkân bırakmamak fikriyle gayet çevik bir harekete girişti. Sırbistan, en hayatî kaleleriyle Türk ordusunun işgali altında olduğu için teklifi canına minnet bildi. Avusturya'nın da teşvikiyle bir takım pazarlıklardan ve Osmanlı devletini oldukça tatmin edici, bazı teselli maddelerinden, neticede Sırbistan'ı Sırbistan olarak bırakan, fakat ona hiçbir ilâve yapmayan şartlardan geçilerek 27 Şubat 1876'da Prens Milân'ın tasdikiyle sulh gerçekleşti.

Fakat Karadağ'ınki öyle olmadı. Bu minicik operet devleti en yüzsüz şartlar üzerinde dayattıkça dayattı ve Abdülhamid'in dış politika dehâsi görülmemiş bir çabukluğa girdiği Sırbistan sulhüne ilk «Meclis-i Mebusan» açılmadan Karadağ'ınkini ilave edemedi.

Rusya'nın ise Balkanlarda harekete geçebilmek için ilkbaharı beklediği besbelliydi.

İlk Meclis, «Kanun-u Esasî»nin ilanı peşinden üç ay içinde kadrolaştı. Seçim, halk oylamasıyla değil, vilayet idare meclisleri tarafından yapılmıştı. O senenin Mart ayı başında, Yemen, Trablus, Hicaz, Bağdat, Basra mebuslarından başka bütün millet temsilcileri İstanbul'a gelmiş bulunuyordu.

Çoğunluk kurtarılmıştı.

İlk Meclis, «Mebusan» ve «Ayan» olarak, biri 115 öbürü 26 kişi halinde toplandı. «Mebusân»ın 69 ferdi müslüman, 46'sı Hıristiyan ve Yahudi...

Martin 7. günü Dolmabahçe sarayı... Sarayın «Divan salonu»nda, denize karşı, altın, zümrüt ve yakutlarla mineli meşhur Acem tahtı... Tahtın çevresinde protokole uygun olarak Şeyhülislâm ve Nazırlar... «Ulemâ» ve ruhanî reisler, Ferik ve üst rütbeli askerî erkan «bâlâ» ve üst dereceli mülkî memurlar... Ve hepsi cicili bicili üniformaları içinde ve ayakta... Tahtın sol tarafında sefirler, hususî yerlerinde... «Umumî Meclis» diye isimlendirilen millet temsilcileri heyeti de tahtın karşısında... Sağda, resmî üniformalı «âyân» solda da siyah setreli «Mebusân»... Al ve sırma işlemeli üniformalarıyla çepeçevre muhafızlar...

Manzara pek heybetli ve güzel...

Taht örtü altında ve herkes yerini almış vaziyette... Bütün nazarlar büyük kapıya doğru... Bu çarpıcı manzaranın nabız gibi atarak ifadelendirdiği bir bekleyiş var ki, ona ancak büyük bir şahsiyet lâayık olabilir.

Bir iki üniformalı memur Taht'a yaklaşp üzerindeki örtüyü kaldırdılar.

Demek büyük şahsiyet geliyor...

Büyük kapı, iki kanadiyle birden açıldı. İşte! İkinci Abdülhamid göründü. Önünde (Teşrifat-ı iye) nazırı Kâmil Bey, arkasında, mareşal üniformalı Mehmed Reşat ve Kemâleddin Efendiler... Sultanın kıyafeti, ancak, müthiş kelimesiyle belirtilebilir bir zerafet haykırıyor. Siyaha yakın koyu lâciverd, kapalı yaka, nefer elbisesi gibi gayet sade fakat son derece iyi kesilmiş bir elbise... Kenarları görünen beyaz kolalı yaka, ellerinde beyaz eldiven, boynunda yalnız (Hanedan) nişanı... Sol eli, incecik kılıcının ziynetli kabzasında, sağ eli açış nutkunun kâğıtlarını

kavramış...

Salonda çit yok... Herkes, kısaya yakın boyuna rağmen bu görülmemiş vakar, heybet ve asalet çizgilerine bakıyor.

Daha arkada Sadrazam, müşavirler ve öbür saray büyükleri...

Abdülhamîd, daima aynı vakar heykeli, taht'a çıkıp oturdu. Devamlı alkışa hafifçe gülümseyerek cevap verdikten sonra, nutku Başvezeze uzattı. O da Mabeyn Başkâtibi Said Paşa'ya verdi. Artık beylikten paşalığa geçmiş olan Başkâtip yüksekçe bir yere çıkarak nutku okumaya başladı. Okuma yarım saat sürdü. Dualar edildi ve top sesleri camları titretmeye koyuldu.

Birden, Hünkâr ayağa kalktı ve etrafa hafif bir selam vererek, arkasında maiyeti, geldiği yerden çıkıp gitti.

Bu çıkıp gidiş gayet manalıydı. İkinci Abdülhamid'in yüzde altmış müslüman ve her cinsten, yüzde kırkı da başka dinden ve her soydan bir meclise fazla inanmadığı ve güvenle bakmadığı apaçıktı.

Açış nutkunda İkinci Abdülhamîd, bütün dünya ve memleket görüşünü derin bir fikir gücüyle çerçeveliyordu:

«-Gitgide ne şeriat, ne de kanunlara boyun eğilmemesi yüzünden eski ilerleyişler alçalışa yüz tutup eski kuvvet zaafa dönmüştü. Nihayet sultan Mahmut Hân nizamsızlığı rafa kaldırıp Batı medeniyetinin en evvel ülkemize girmesi için bir kapı açmıştı. Sultan Abdülmecid aynı yolda yürüyerek tanzimatı ilân etmişti. Ancak Kırım Muharebesinin patlak vermesi memleket ve millet hallerinin nizamlandırılması için çalışmalara engel oldu. İlk defa olarak da yabancılardan borç almak zoruna düşüldü. Büyük müttefik devletlerin fiili yardımlarıyla sulhun iadesinden sonra bile birtakım tahrikler fesat teşebbüsleriyle memleketin iç vaziyeti bulandırıldı ve yüzden düzeltme, nizamlama işine bakılmadı. Bundan çokça askeri silâh altında bulundurmak ve onlara yeni silâh ve malzemesi bulmak mecburiyeti devlet hazinesini bitirti. Derken Bosna ve Hersek hâdiseleri ve Sırbistan ve Karadağ harebeleri devleti büsbütün yük altına soktu.

İşte ben, devlet umumî halinin böyle çetinlikler ve türlü tehlikeler arzettiği bir hengâmede taht'a cülus ettim. Bütün karışıklıkların giderilmesinden, kaybolan huzurun iadesinden ve Osmanlılığı saadete erdirmekten başka iş hedefim yoktur, Yurdumuzun parlak istikbalini sağlamak borcu altındayım. Bütün çalışmalarım, memleketin iç bünyesini kuvvetlendirmek yoluna bağlıdır. Bunun için, medenî milletlerde olduğu gibi, halkımızı kanun yapıcılığına ve âmme işlerinin güdücülüğüne iştirak ettirmek için Kanun-i Esasi'yi ilân, Umumi Meclisi teşkil ve her ferde hürriyet, müsavat, adalet nimetleri takdim etmiş bulunuyorum. İlk toplantı devremizi açmaya muvaffak olduğum için Hakka hamd ve senalar ederim.»

İkinci Abdülhamîd, meal olarak gösterdiğimiz ve kendisinin her derdi farkettiğini gösteren bu sözlerden sonra çıkarılacak kanunlar bahsine geçiyor ve teker teker sayıyordu:

«-Seçim kanunu, vilâyetler ve nahiyeler idaresi umumî kanunu, belediyeler kanunu, hukuk mahkemeleri usulü ve mahkemeler teşkilât kanunu, hâkimlerin terfi ve tekaütleri ve memurların vazife ve emeklilik kanunu, matbuat, divân-ı muhasebat bütçe kanunları...»

Ve bilhassa şu tavsiye:

«-Devletin her şeyden evvel iktisadî sıkıntıdan kurtulması için mâlî kanunların tanzimi ve bu işe en büyük ehemmiyet verilmesi...»

Bundan sonra, tam bir yapıcılık ifadesi olarak şu proje ve siyasî vaziyet üzerinde şu görüş:

«-Alaylı memur kapısını kapamak ve keyfiyetti memur yetiştirmek için masraflarını kendi kesemden ödemek üzere Mülkiye Mektebinin kurulmasını düşünüyorum. Bu mekteple, devlet memurluğu, yetiştirici bir ilim ve usûl değerine ulaşacak ve memurluk, meslek olmak haysiyetini kazanacaktır. En kısa zamanda bu hayalin gerçekleşmesi için teşebbüsüne geçilecektir.

Dış siyaset ve harp vaziyetine gelince: Son muharebede tebaamızın hamiyet ve askerimizin şecaatini takdirle anmak lâzımdır. Sırbistan'la sulh yapılmış, Karadağ ile varılacak anlaşmanın tesbiti ise Meclise, heyetinize bırakılmıştır. Büyük devletlerle dostluğa riayet edilmekte İstanbul konferansında bir anlaşma yolunun bulunamaması, devlet şan ve istiklâlini incitmemek kaygısıyla doğmuştur.»

Abdülhamîd, başka türlü ifade edilmesine esasen imkân olmayan bu sözlerine rağmen, şiddetle harbin ve Midhat Paşa politikasının aleyhinde olduğu için, nutkunu, dış siyaset bahsi üzerinde şu manalı edâ ile belirtiyor ve büyük devletlere hiç bir özür bırakmamaya çalışıyor:

«–Konferansın kapanışından evvel ve sonra, devletimizce gösterilen itidal eseri ve iyi niyet, saltanatımızı Avrupa devletleri topluluğuna bağlayan dostluk münasebetlerini ve hoş geçinme emelimizi bir kat daha kuvvetlendirir ümidindeyiz.

İkinci Abdülhamîd Hânın, gerek iç politika, bilhassa in kılâp çapındaki irfan projeleri; gerekse dış politika, büyük devletleri kendi öz vicdanlarıyla ihtilâfa düşürme gayreti Meclisin açılış nutku içinde gerçekten şahane bir fikir davranışdır.

NÜMAYİŞ

Bütün bunlar olur ve Romanya sınırlarında Moskof yığınağı devam ederken Midhat Paşa kumpanyası boş durmuyordu. Fital «Talebe–i ulûm»un cübbesi altında ateşleniyordu. Güya şeriat muhafızlarıydı bunlar...

Meclisin açılış gününden 24 saat sonra «Talebe–i ulûm» bu defa çok daha sert bir nümayişe kalkıştı. O sabah İstanbul'un bir çok semtinde, beyaz sarıklı genç softaların kaynaştığı görülüyordu. Niyetlerinin de hayli dehşet verici olduğu, hallerinden tütüyordu.

Sokaklara döküldüler, aralarına halktan ve bilhassa serserilerden bir takım grupları da alarak çığ gibi büyüye büyüye Beşiktaş yolunu tuttular. Aralarında «müderriş» ve din âlimi geçinenler de vardı. O kadar kalabalık ve eşkiya tavırlıydılar ki, yollarda alaylarını gören zaptiyeler hiçbir şey yapmadan uzaklaşıp gözden silinmeyi tercih etmişlerdi.

Alay, sarayın bahçe kapısına dayandı. Bahçe askerli... Yaverlerden biri koşup geldi ve nümayişin sebebini sordu. Şükrü Bey isimli elebaşı atıldı ve ona cevap verdi:

– Millet, hükümet idaresinden memnun değil... Şartları Hünkâra bildirmek istiyor.

–Neymiş o şartlar?

– Midhat Paşa çağrılıp yine iş başına getirilsin... Hiçbir ehliyeti olmadan işleri karıştıran Damat Mahmud Paşa azledilsin ve İstanbul'dan uzaklaştırılsın... Millet cebindeki son meteliğine kadar fedâkârlık ettiği hâlde askerinin aylıklarını sürüncemede bırakan Serasker de makamından atılsın...

Elebaşı bu sözleri söylerken arkadan biri sesini yükseltti:

–Bu dilekler yerine getirilmeyecek olursa Cuma hutbesinde Sultanın ismi anılmayacaktır.

Bir başka ses:

–Camileri büsbütün kapatabiliriz!

Yaver saraya gidip geldi ve iradeyi bildirdi:

Zât–ı Şâhâne, şikayetleri inceleyecekler ve ona göre icap eden tedbirler alınacaktır. Doğrusu neyse yapılacağından emin olarak hemen dağılmanız irade olunuyor.

Elebaşı Şükrü Bey sarayın bu kapalı, fakat kararlı tavrından birdenbire ürkmüş olacak ki, bir taşın üstüne çıktı ve kalabalığa haykırdı:

–Artık dağılabiliriz arkadaşlar; gayemiz yerine gelmiştir. Sultan dileklerimizi ele alacaklarını vaad buyurdular.

Belki de şantajdan başka birşey olmayan nümayiş tavrından sonra kalabalık hemen boynunu büküp dağıldı ve o kadar heybetle başlayan nümayiş sabun köpüğü gibi sönuverdi. Nümayiş dağıldıktan sonra padişah, hiçbir tereddüt göstermeden mukabil harekete geçti.

sivil kıyafette bir takım Harbiyelilerin de katılımıyla bir grup hazırlandı. Bunlar hemen toplatıldı. Seraskere verilen emir o kadar kat'i idi ki,

tertiplerden, en sıkı disiplin tertipleri alındı ve Harbiye'nin Edirne'ye nakline kadar düşünöldü. Damat Mahmut Paşa'ya hiç dokunulmadı ve Midhat Paşa mevzuunda yeniden düşünceye asla lüzum görölmedi. En ağır tazyik, asırlardan beri çığırından yüzde yüz çıkmış bulunan medreselere karar oldu. (Talebe–i ulüm)a ihtarların en şiddetlisi verildi:

–Bugünden başlıyarak mektebiniz dışında en küçük toplantıya bile izinli değilsiniz!.. Aksini yaptığınız anda çil yavruları gibi sopa altında dağıtılacak ve zindanlarda çürütöleceksiniz. Yalnız ilim ve tahsille meşgul olmanız, şeriat emirlerini yerine getirmeniz, politika işlerine hiçbir surette burunlarınızı sokmamanız, yoksa en ağır cezaya katlanmanız ihtar olunur.

(Talebe–i ulüm) arasında esaslı bir tasfiye yapıldı ve Midhat Paşa taraflıları ayırd edilip memleketlerine gönderildi.

Zaptiye Nazırı Ömer Fevzi Paşa'nın Midhat Paşa'cı olduğu biliniyor, fakat hakkında açık bir vesikaya sahip bulunulmuyordu. Nümayişçiler Zaptiye Nâzırının bu cephesini ortaya vurdu. İstanbul'un asayişine memur Paşa, nümayişi bizzat tertiplemiş olmasa bile öyle denecek kadar bu hareketi korumuş, kolaylaştırmıştı. Hiç bir noktada hiç bir zaptiye, arkadaşlarıyla elele vermemiş, nümayişçilere: en küçük ihtarda bulunmamış âdeta İstanbul sokak ve meydanlarını bırakıp sıvışmış, gitmişti. Paşanın işareti olmaksızın ihmal ve müsamahanın bu derecesi kabil miydi?

Zaptiye Nazırı derhal makamından atıldı ve neticeyi evinde beklemesi ihtarını aldı.

Nice memleketlerde nice siyasî cereyanların âleti olarak kullanılan gençlik gruplarına karşı, a:sla fütur ve sabır göstermeyen (enerjik) hükümet tedbirleri, henüz her işin başında bulunmak ve ne yapacağını bilememek mevkiinde, Abdülhamîd'in muazzam bir şahsiyet belirttiğine ve büyük bir ibret misali verdiğine en canlı delildir.

Devletin o hengâmede kökünden sarsılmakta olduğunu bilenler, tam mânasıyle hamiyetsiz bir (hamiyet) mefhumu tutturmuş, vatan ve millete kıymak pahasına bir illet edebiyatını köpürte köpürte gidiyorlardı. Meselâ sonraa'dan ne geleceğinden habersiz, Sırbistan sulhunu vatani satmak derecesinde kötü bir yoruma bağlıyorlardı. Ruslar Ayastefanos (Yeşilköy) önüne geldikleri zaman ise bunların vermeye razı olmayacakları şey kalmayacaktı. (Hamiyet) sanılan güdüm tarzı imparatorluğu hezimete davet ediyor, kurtarıcı ihtiyat ve mevzii inkiyat ise bir nevi vatan hainliği diye gösteriliyordu.

Nitekim mahut nümayiş sıralarında zaptiyeler, bir sabah, Babiâli, Nezaretler, Camiler, Medrese ve birçok umumî müessese ve binaların duvarlarında birtakım yaftalar görüp bunları dehşetler içinde okumuşlar ve kopartmışlardı. Aynı yaftalar Midhat Paşa zamanında Konferans tekliflerinin nefretle reddedilmesi için de asılmıştı ve daima tek elden, Midhat Paşa kumpanyası elinden idare ediliyordu. Bu defaki yaftalarda ise, daima o görünürde mevcut olmayıp ve hep adına hareket edilen millet imzasıyla millete sorulmadan yaptığı Sırbistan anlaşmasından dolayı, hükümet, alçaklık ve şerefsizlikle suçlanıyordu. Ayrıca, Midhat Paşa'nın düşürölmesinde rol oynadıkları ve bu yüzden devlet haysiyetini mahvettikleri için Damat Mahmut ve Serasker Redif Paşa'ların birer vatan haini olduğundan hemen memleketten çıkarılmaları ihtar olunuyordu. Bütün bunlar hep Meclisin açılış zamanına tesadüf ettirilmişti. Nümayişçilerde gözükaralık o dereceye kadar ileri götürölmüştü ki, bir akşam Harbiye Mektebinde şöyle bir Vahşet olmuştu:

Bir gün, bir kutlamadan sonra boru ve trampet seslerinin arasından Padişahım çok yaşa!" diye bağıran talebelerin arasından bir ses yükselmişti:

–Midhat Paşa, çok yaşa!

İşte bunların da elebaşları; «Talebe–i ulüm» sergerderiyle beraber tevkif edilerek «Useyr» vapuruna bindirildi] ve Akkâ kalesine süröldüler. Abdülhamîd'in karşı hareketi galip ve her noktaya hâkim...

Öte yandan, hürriyet, adalet, müsavat teranesinin, bütün bu mefhumlar bilinmeden ve çileleri çekilmeden istila ettiği başlıca yer olarak

Meclis göze çarpıyordu. Onlar da Sırbistan sulhunu verdikleri gibi, asla Karadağ ile anlaşmaya istekli değildiler. Karadağ ile imzalanan mütareke, Meclisin açılışından bir gün sonra nihayet buluyordu ve hemen bir karara varmak gerekiyordu. Karadağ ise taarruza hazır vaziyetteydi.

Avrupa devletleri yine araya girdi ve mütarekeyi 13 Nisan'a kadar uzattırdılar. Fakat iki tarafın teklifleri birbirine o kadar aykırıydı ki, sulh ihtimali yok gibiydi.

Açılış nutkuna cevap hazırlamakla uğraşan Meclis, dış politika bahsini incelerken Karadağ meselesini ele aldı. İşkodra mebusu uzun bir nutuk çekerek, Karadağ'ın eline geçirmek istediği kaleler hangi tarafta kalacak olursa İşkodra vilâyetinin ona ait olacağını iddia etti ve haykırdı:

–Bu kaleleri Karadağ'a bırakırsak, İşkodra'yı da ona bırakmak zorunda kalacağımızı bilelim!

Ve daha bir sürü ayran kabartıcı vatan–millet edebiyatı...

Bunun üzerine Meclis 17 reye karşı 68 reyle, Karadağ'a toprak bırakılmasını reddetti.

Artık her şey, üzerimize çullanmak üzere bütün adalelerini germiş ve yay gibi kurulmuş olan düşmanın hareketini kolaylaştırmak için ne lazımsa ona göre yapıyor ve hiç kimsede tasfiye saati çalınmaya başlayan "Hasta Adam"ı kurtaracak ince tedbirlere ait bir şuur yaşamıyordu. Sadece «yaşasın istiklâl» narasıyla parça parça memleket istiklalini kaybetmenin ve düşmana «buyur!» etmenin intihar ruhu...

Milleti 93 Rus muharebesiyle felâkete sürükleyen ve yalnız Abdülhamîd tarafından önlenip yavaş yavaş salâha dönüştürülen bu vaziyet, işte şimdi «Millî irade» süsünü verdikleri binbir cins ve mezhepten, güya Türkiye'yi temsil makamında bir topluluk tarafından besleniyordu. Koca Türkiye, Midhat Paşa hokkabazlıklarıyla ortaya çıkarılan yüz küsur kişilik her renkten bir panayır topluluğunun hükmünü kendi iradesi saymak gibi bir bedbahtlık altında ve en aciz deminde, harp uçurumuna itiliyordu.

HARP

Konferansın dağılması üzerine Lord (Salisbori) ile Atina'ya giden Rusya'nın Türkiye Büyük Elçisi (İgnatyef) oradan Avusturya'ya geçti. Viyana'dakilerle anlaştıktan sonra Petesburg yolunu tuttu. Oradan da, aldığı talimata göre büyük devletler payitahtlarını dolaşmak ve Avrupa'yı Rus emellerine karşı müsamahaya hazırlamak üzere yine yollara düştü.

31 Mart'ta Londra'da devletlerce imzalanan protokol, Türkiye'yi Karadağ ile sulha zorluyor ve konferans tarafından teklif edilen «ıslahat»ın yerine getirilmesini istiyordu. Ancak ondan sonradır ki, Türkiye ve Rusya silah altındaki askerlerini karşılıklı emniyet içinde terhis edebileceklerdi. Bunlardan başka Rusya, orduların terhisi işini müzakere etmek üzere Petesburg a bir Türk murahhasının gönderilmesini istiyordu. İngiltere'nin vaziyeti kaypak ve Rus emellerini desteklemese bile Turkün hakkını korur gibi değildi.

Protokol 3 Nisan günü Saffet Paşa'ya bildirildi. Saffet Paşa, 12 Nisan günü verdiği cevapta protokolü reddetti, anlık bir hezimetten sonra öne atılabilecek tekliflerin kabul edilmesine imkân olmadığını, kendi iç işlerine bu kadar müdahaleden Türkiye'nin bezmiş bulunduğu ve artık tahammül göstermeyeceğini bildirdi. Mahut ıslahat teranesinin de susturulması gerektiğini, hükümetin bunları kendi kendine ve sırasıyla ele alacağını, fakat tazyik altında yapmış görünemeyeceğini ilâve etti ve cevabını şöyle bitirdi:

–Osmanlı Devleti Rusya ile birlikte silahsızlanmaya v bunun için Petesburg'a bir murahhas göndermeye razıdır El verir ki Rusya da aynı mevzu etrafında İstanbul'a bir murahhas göndermeyi kabul etsin...

Babiâli'nin şu cevabı ve Meclisin Karadağ meselesi üzerindeki kararı, hiçbir anlaşmaya imkan bırakmıyor, zaten atılan ilk adımlardan sonra herhangi bir ric'ate de bütün yolları kapamış bulunuyordu. İşler o noktaya götürülmüştü ki, artık geriye döndürülemezdi. İşler o hâle getirilmişti ki, bir taraftan harbi körüklemek hainlik olurken, öbür taraftan harpten kaçmak alçaklık olmuştu. Bütün vebal, Türkiye'yi bu iki ateş arasında bırakan sahte kurtarıcıların kaatil politikasındaydı.

Rusya red cevabını alır almaz hemen (1) numaralı plânını icra mevkiine koydu.

Evvelâ Petersburg'da ve Çar'ın reisliğinde büyük bir harp meclisi ve ilk kararları: Gerekirse bütün ordunun seferberliği ve topyekûn harp için lüzumlu bütün tedbirler.

Çar, daha evvel yığınağını tamamlamış bulunan Cenup ordusunun karargâhı (Kişnef)e hareket etti ve oradan Rus milletine beyanname ve Osmanlı Devletine de ültimatomunu bildirdi.

Rusya'nın İstanbul Elçiliği maslâhat güzarı, 23 Nisan 1877 günü Babiâli'ye geldi, Saffet Paşa'nın karşısına Çıkarak notasını verdi ve aynı gün Elçilik heyetiyle birlikte İstanbul'dan ayrılacağını söyledi. Saffet Paşa, sol elinde nota, sağ elini sefire uzatarak cevap verdi:

–Güle güle!...

harp notası, 21 Nisanda Petersburg sefiri Tefvik Beye (Korçakof) imzasiyle tebliğ edilmişti: Şarkta devamlı bir sulh ve huzur kurulması için İmparatorlukla Osmanlı Devleti arasında geçen müzakereler istenen anlaşmayı sağlayamadığından, tabii olduğum haşmetlü İmparator Hazretleri, askerî kuvvete başvurmaya esefler içinde mecbur kalmışlardır.

Prens (Karçakof), Berlin, Viyana, Paris, Londra ve Roma Hükümetlerine de birer nota vererek kendisini mazur göstermeye ve Osmanlı Devleti lehinde herhangi bir müdahaleyi önlemeye çalışıyordu.

Nisan'ın 23'ündeki, siyasî münasebetlerin kesildiğine dair ültimatomdan bir gün sonra Petersburg Sefirinden Harp ilânına ait tel geldi. Şifresi çözüldü ve hemen Sultana takdim edildi.

Son dakikaya kadar, milletine bir şerefsizlik bulaşmamak şartıyla harbe mâni olmak için elinden gelen herşeyi yapmış olan Abdülhamîd, misilsiz bir vakar ve soğukkanlılıkla vaziyete göğüs gerdi ve aynen şunları söyledi:

«–istemediğimi nihayet başıma sardılar! Artık daha fazla istememeye de yol kalmadı. İlahî takdir neyse o olur. Şu andan itibaren herşeyimizi fedaya ve şerefimizi korumaya hâzır olmaktan başka düşünülecek bir nokta yoktur. Son ve ümitsiz tınılar olarak, devletlere, araya girmelerini rica etmek için birer telgraf çekilsin...»

Telgraflar çekildi, fakat hiçbir tesir göstermedi. Fransa hemen, İtalya 29 Nisanda, İngiltere 30 Nisanda, Avusturya 4 Mayıs'ta tarafsızlıklarını ilân ettiler. Almanya, içinde bulunduğu ittifak bakımından Avusturya'ya aykırı bir yön tutamadı.

İstanbul'daki Rus maslahatgüzarı hemen Sefarethaneye gelip pilisini pırtısını topladı, işleri Alman diplomatlara emanet etti, kapıdaki Rus armasını muşamba bezlerle sardırды, farethane kilisesinde son bir ayın yaptırıp onda hazır bulmuş ve nihayet kapıda bekleyen arabalara binip Tophane rıhtımındaki vapura uzandı.

Maslahatgüzar (Nelidof) sefarethane kapısında bekleyen arabasına binerken, orada birikmiş halk tarafından gayet zarif bir tecelliye şahit oldu. Halk, Türkiye'ye harp açan Rusya'nın Maslahatgüzarını, yuhalamak yerine alkışladı.

Öyle ama, bu alkışçıların arasında çoğunluğu, Midhat Paşa dostu hıristiyan ve yahudi ekalliyetlerin mi, yoksa Türklerin mi teşkil ettiği ve neticede alkışın Türk payitahtında Moskoflara bir takdir ve teşvik mi, yoksa bir tayip ve takbih mi olduğu meçhul... Bana öyle gelir ki, ayıplama ve kabahatlandırma maskesi altında Moskofluk temsilcisi resmen takdir ve teşvik edilmiş ve o zamanki İstanbul'un haline göre kimse işin farkında olmamıştır.

Rus Maslahatgüzarını uğurlamaya sefirlerden hiçbiri gitmediği halde güya Müslüman İranın Elçisi Muhsin Hânın konuşması ve rıhtımda tek başına boy göstermesi ne kadar acıklı!...

Prens (Korçakof)un 24 Nisan sabahı Petersburg'taki Türkiye elçisine harp ilânı notasını sunduğu an, Rus ordularının bir taraftan Romanyaya girmesi, öbür taraftan da Anadolu sınırına tecavüz etmesi, birbirini takip etti.

1293 (1877) Türk–Rus Muharebesi bütün açılmış bulunuyordu.

ikinci Abdülhamid'in o günkü memleket manzarasını göre Türk vatanını harpten korumak için ne türlü didindiği fakat her istikâmetteki cereyanlarla anafarlaşmış bir durum üzerinde kısa bir kollama ve gözetleme devresine muhtaç olması bakımından hemen hakimiyeti tesis edemediği, Midhat paşa ve kumpanyasına ait marifetlerin de hep bu devrede harbi artık dönülemez bir millî haysiyet şeklinde ortaya çıkardığı ve nihayet Padişahın da buna katlanmaktan başka çare bulamadığı meydandadır. İstikbalin tarihçisi Abdülhamîd'i incelemeye evvela buradan başlamalı ve bu muazzam hakikatin herkesten evvel Abdülhamîd düşmanları tarafından tasdik edildiğine dikkat edilmelidir.

Onlar bu hakikâti tasdik ediyorlar, ama ne koyu bir ahmaklığa düştüklerinin farkında olmadan bunu Ulu Hakanın aleyhinde göstermeye yelteniyor. Yani faziletini rezilete çevirmeye bakıyorlar. Metodları ve düşmanlıklarının mânası daima budur.

Bakın, aynen, ne diyorlar:

«–İstanbul'da hükümet harbe taraftar değildi. Harbi arzu etmeyenlerin en birincisi Abdülhamîd idi. Evvela serveti elinden gidecek diye titriyor, saniyen efkâr–ı umumiyeden korkuyordu.»

Hamakat, dalalet ve kötü niyetin bu kadarına söylenebilecek bir şey yoktur. Ancak şu kadarını söylemeden duramayacağız:

Tek korku, sadece Türk ordularının bozgunu olabileceğine göre, sefil idrâkler, vatan istilâya uğrasın da Abdülhamîd korkmasın; bunu mu istiyorlardı?

MECLİSİN VAZİYETİ

Nisanın 25'i... Herkes her şeyi görüyor ve hissediyor, ama henüz hükümetten halka ve meclisine bir bildiri neşredilmemiş bulunuyor.

«Meclis-i Mebusan-ı Osmanî» isimli, yamalı bohça bin bir cins ve mezhep panayırında, Matbuat Kanunu layîhas, üzerinde konuşuluyor. Dahiliye Nazırı Cevdet Paşa da orada

Hükümet temsilcisi kürsüye geldi ve hükümetin gündem dışı olarak Meclisi nazik bir mesele üzerinde tenvire ve reyini almaya memur bulunduğunu ifade etti. Petersburg sefaretinden gelen telgraf okundu.

Heyecan büyük... Yerlerinden zıplayanlar, ellerini kaldıranlar, söz isteyenler, coşanlar, tepinenler... Mebuslardan bir hoca İslam ordusunun muzafferiyeti için dua etti, bir mebus Çar ve Rusya aleyhinde ağzına geleni söyledi; fakat işin komik tarafı şu ki, Halep mebusu Manuk isimli bir ermeni, bir müddet sonra patlayacak "Ermeni Meselesi" henüz pişirilmekteyken ayağa kalktı ve yumruklarını sıkarak Midhat Paşa üslubiyle şöyle konuştu:

«-Rusya, hıristiyanları hiçbir zaman himaye etmemiş olduğu gibi, hıristiyanlar da böyle bir himayeye ihtiyaç belirtmiş değillerdi. Şimdi Türkiye hıristiyanları, her türlü ihtiyaçlarını görmeye çalışan bir hükümete sahiptirler. Ben hıristiyanım ve ermeniyim! Vilâyetimin ermeni ahali adına bildiririm ki, biz Rusya tarafından korunmaya muhtaç değiliz! Halimizden memnunuz ve Rusya'nın saldırısını önlemek, vatanımız ve Padişahımızı savunmak için mallarımız ve canlarımızı feda etmeye hazırız!»

Alkış tufanı... Şu vatan-millet edebiyatındaki sahteliği Abdülhamîd'ten başka sezebilecek kimse yoktur.

Tam bir kozmopolit plânı ve Masonluk oyunundan başka birşey olmayan ve Türkü bağrının içinden vurmak taktiğini güden bu tarz, Manuk Efendiyle nihayete ermedi. Onu İstanbul mebusu Sebuhyan takip etti. Arkasından Trablus'u Şam Mebusu Nikolâki Bey:

«-Ben yalnız Suriye hıristiyanları adına değil Osmanlı ilindeki bütün hıristiyanlar nâmına beyan ediyorum ki, haklarımızı korumak için Kur'ân hükümleri kâfidir. Hıristiyanlar, Rus saldırganlarına karşı Türklere yardıma topyekûn hazırdırlar.»

Münafıklığın en iğrenç çeşidi olan bu edebiyat öyle bir heyecan uyandırmıştır ki, Meclis Reisi Ahmet Vefık Paşa bile hıristiyan mebusları alkışlayan ve kutlayanlara katılmıştı.

Derken kürsüye Beyrut mebusu Marunî Katolik milletinden Nakkaş Efendi çıkıyor ve Rusya'ya sövmekte herkesten ileriye gidiyor.

Aslında Kur'ân'ı sevmeyenlerin, peşinde gezdikleri Batılılık ve Batıcılık dâvası uğrunda toplanan bu panayır çerçevesinde, bir hıristiyanın Kur'ân'ı övme komedyası bütün Müslümanlarca yutulurken, yutturmaca o noktaya çıkarıldı ki, Mâruni Katolik mebusu, Meclis kürsüsünü, Ortadoks ve Katolik rekabetine alet etmeye dek vardı ve sözü mahut mal ve can fedakârlığına bağlayarak bol bol alkış topladı.

Bu da yetmedi; Erzurum mebusu Hamazasp, Konya mebusu Simonaki, Edirne mebusu Ruben, İşkodra ve Rodos Hıristiyan mebusları vesaire vesaire, filarmonik bir orkestra kalabalığıyla aynı notaları çaldılar.

İşe bakın ki, Cevdet Paşa gibi muazzam bir dirayet bile -her halde siyaset icabı olmalı- Hıristiyan ve Müslüman mebuslar arasındaki birliğe hükümet adına şükranlarını bildirdi.

Meclis, eller birbiri içinde, göğüsler birbirine gömülü:

-Yaşasın harp!..

Diye bağırarak dağıldı.

Abdülhamîd, bütün bu halleri, saraydan, derin bir ibret Ve murakabe göziyle seyrediyor.

POLİTİKA

İleride Almanya İmparatoru İkinci (Vilhelm)'e:

«–Ben politika inceliklerini Abdülhamîd'ten öğrendim»

Sözünü söyletecek olan Padişah, henüz o sahadaki dehasını göstermek için huzur ve fırsat bulamamış olmakla beraber Türk–Rus harbinin kötü çıkacağı besbelli olan neticesini hafifletme ve Avrupa halk vicdanında Türkler lehine bir cereyan açma mevzuunda el atmadık tedbir ve göstermedik incelik bırakmamıştı.

Henüz Türk–Alman yakınlaşması başlamadığı ve Avusturya–Macaristan da başlıca paycı mevkiinde bulunduğu için onlardan bir şey bekleyemezdi. Fakat aradaki ırkî münasebet ve dostlukları kurcalayarak Macarların sempatisini kazanmaya yönelebilir, böylece Avusturya–Macaristan İmparatorluğunun bir kanadını kendisine bağlayabilir, imparatorluktan gelmesi muhtemel bir darbeyi engelleyebilirdi.

Bunun için gayet güzel bir vesile buldu.

«Hazine–i Hümayun»da, bir zamanların Türk istilacılar tarafından elde edilmiş, Macar krallarından (Matyas)a ait, baskı sanatının en nefis şekilde ilk örneklerinden 35 cilt kitap vardı. Macaristan hükümeti, (Rönesans) sonrası irfan hareketleri bakımından tarihî kıymeti pek büyük olan bu eserleri, devir devir, Osmanlı padişahlarından rica etmiş, fakat hiçbir defa müsbet cevap alınamamıştı.

Sultan bu vaziyeti mükemmel bir fırsat bildi ve kitapları bir saray yâveriyle Peşte Üniversitesine hediye etti.

Macar Üniversite gençleri Türkiye ve Abdülhamîd leyhinde nümayişler yaptılar ve Hünkarın gösterdiği incelik sonuç bakımından büyük oldu.

Türk–Rus münasebetleri yönünden Fransa ve İtalya'nın alâkaları beklenemezdi ve bunlara menfaatleri yolundan farklı bir nüfuz düşünülemezdi.

Fakat İngiltere?.. İşte, dünya hakimiyetine göz dikmiş emperyalizma hırsı ve herhangi bir Rus büyümesine razı olmayacak durumuyla kışkırtılmaya kendinden hazır bir faydalanma hedefi...

Abdülhamîd bu hedefi ihmal etmedi ve onu Rusya'ya karşı çıkmaya kadar götürmediyse de şu tavrı almaya sürükledi:

Lord (Derbi)nin Petersburg'a çektiği telgraftan:

«–Eğer bu hareket neticesinde Osmanlı menfaatleri dışında bir kıymet tehlide uğrayacak olursa, İngiltere tarafsızlığını bırakarak o kıymetin müdafaasına mecbur olacaktır. Bu kıymetlerden ilki, Avrupa'nın Süveyş kanalı yoluyla Doğu muvasalası; ikincisi de, İstanbul'un siyasî ve ticarî ehemmiyeti dolayısıyla mahfuzluğu... İngiltere, biri Hindistan yolunu, öbürü de Şark politikasını yakından ilgilendiren bu iki kıymete herhangi bir zarar gelmesini asla hazmedemez.»

Rusya İngiltere'ye gerekli garantiyi verdi; ve İngiltere'nin mukabelesi şu oldu:

–İstanbul'u almamak şartıyla Türklere ne yaparsan yap, fakat sınırı aşma ve benim menfaatlerime dokunma!

Rusya, İngiltere'nin bu tavrına, ne Süveyş'i tehdit edebileceği, ne de İstanbul üzerinde gözü olabileceği şeklinde, böyle cevap verdi; fakat daima İngiltere'de bir gocunma durumunu hareketlerinde muhafaza etti. Romanya'nın vaziyeti gayet nazikti. Rus Ordularının yol ve geçit verme zoru altında bulunuyordu. Romanya, idaredeki muhtarlığına rağmen Osmanlı Devletine bağlı olduğu hâlde Rus Ordularına geçit vermesi, tâbi olduğu Osmanlı'ya hiyanet, Osmanlılar cephesinde harekete geçmesi ise hamisine ve dinine ihanet demek olacaktı. Birinci halde hemen istiklâlini ilan etmek ve ucuz bir zafere koşmak, ikincisindeyse o günkü varlığını bile kaybetmek var. Romanya için Rusya tarafına geçmek, üzerinde her tereddüd gülünç kılıcı bir zaruretti ve bu bahiste politika yolundan devşirilebilecek hiçbir başarı yoktu. Böyleyken, Abdülhamîd Romanya'yı, Dünya siyasî vicdanında hacaletle uğratmak için birtakım açmazlara soktu ve tavrını belli etmeye zorladı. Romanya, Rusya'ya karşı birtakım (kaş-kaş) oyunlarına girişmeye mecbur oldu, "geçirmem-geçirirsin!" çekişmelerine yol açtı ve nihayet dünyanın en komik teklifi olarak, başta «Devlet-i Aliyye» bulunmak üzere bütün Avrupa devletlerinden tarafsızlığının korunmasını istemeye kadar vardı. Romanya'nın tarafsızlığını tanımak, onu Rusya tarafından tecavüze uğramış kabul etmek olacağına göre Avrupa'ca mümkün değildi. Türkiye hesabına ise, ona istiklâl tanıyan ve sahte bir teselli dayanağı hissini veren bir anlayışsızlıktan başka bir şey olamazdı. Devletlerden hiçbiri bu tarafsızlığı korumaya cesaret edemeyince, Türkiye de "senin tarafın ancak, benimkidir!" diye dayatınca bütün maskeler düştü ve Romanya asıl efendisinin yanında, lafta bağlı olduğu Osmanlı Devletine harp açtı. Bunu bir an sonra, Romanya'nın istiklâl ilan etmesi takip etti.

Rusya, Romanya'nın harp sonrası mülki tamamlığını taahhüt etmiş ve Romanya Prensi Şarl ile Rus Orduları Başkumandanı, Çarın kardeşi Grandik Nikola Nikolayeviç arasında her türlü anlaşma, yerini bulmuştu.

HARP SONRASI

Eserimizin gayesi, vak'alar vitrinini eksiksiz istifle hususiyle harp tarihine ait tafsilâta dökülmek olmadığından ikinci Abdülhamîd'in ilk cülus devresine ait memleket ölçüsünün en (karakteristik) ifadesini veren 93 Türk-Rus harbini bir yıldırım hızıyla görmek, sadece mânalari süzmek ve herşeyi, kahramanımızın şahsında ve eserinde takip etmek zorundayız.

Doğrudan doğruya Mithad Paşa ve kumpanyasının eseri olan 93 Türk-Rus Harbi, Abdülhamîd'i, fecî bir "oldu-bitti" halinde çekip sürüklemiş ve ancak felâketli bir tutumun harp içindeki birkaç geçiştirici ve giderici tedbiri bakımından Padişahı belirtmeye yarar bir mahiyet göstermiştir. Bu geçiştirici ve giderici mahiyetin başlıca hususiliği, bütün ruhiyle kumandanlarının üzerine kapanan Abdülhamîd'in iki büyük müdafaa kahramanında bulunduğu mânadır ki, şerefleri, bu kumandanlarla beraber Abdülhamîd'e aittir: Gazi Osman ve Ahmet Muhtar Paşalar; Plevne ve Kars müdafaaları...

Avrupa ve Balkanlar harekât sahasında 300, Kafkasya yoluyla Doğu Anadolu harekât sahasında da 100 binlik kuvvetlerle taarruza geçen Ruslar, tafsilâtı kitaplık çapta askeri hâdiselerin özü olarak, iki cephe de iki tecelli ile karşılaştı:

Birincisi o güne kadar devam eden ruhî, içtimaî, idarî şartların neticesi olarak, büyük kumandan, hâkim sevk ve idare ve üstün nizamdan mahrum Osmanlı ordularının birlik, bütünlük ve kat'î netice iradesinden yoksun hâli...

ikincisi de, bu hâle rağmen vatanın en felâketli deminde taht'a çıkan yeni Padişahın ruhundan birer akis olarak, her iki Kumandanın, Türk askerindeki gizli keyfiyeti belirtmekte verebildiği iki şaheser misâl... Savaş başlamadan iki cephenin kumandanlarına, Padişah tarafından gönderilen mesajdan birkaç satır:

Osmanlı devletinin tarihî şöhretini koruyacak ve şanlı tarihimizin devamını takip edecek olan askerlerimle ebediyen hak kazanmayı Allah'ın lütfundan beklerim. Oğullarım makamında ve kumandanız altında bulunan subayla erlerimizin hepsine selam ederim. Devlet ve millet onları bu gün için beslemiştir.

Onun için milletin beklediği vatan sevgisini ve cesareti göstereyin! Cedlerinin, şehit veya gazi olarak, canveren kardeşlerinin kanı pahasına alınmış kalelerimizin her taşını toprağımızın her karış yerini müdafaa ve muhafaza etsinler Düşmanın hücumunu kırsınlar! Askerlerimiz mukaddes vazifelerini yerine getirdikçe Allah'ın inayeti ve Resulünün ruhaniyeti kendilerine rehber olacaktır.»

Ruslar harp ilânı tarihinden evvel Romanya sınırlarını geçtiler ve dört koldan harekete giriştiler. (23 Nisan)

Abdülaziz devrinde satın alınan ve hayalî nazariye planında güya dünyada ikinci veya üçüncü dereceyi tutan Osmanlı donanması –ki Abdülhamîd tarafından asla himaye görmeyen bu dâvanın sır ve hikmetini ileride deşeceğiz– Rus donanmasına nispetiz çapta üstün olduğu halde hiçbir şey yapamadı; hattâ Rus limanlarının önünde boy gösterecek kadar olsun, bir varlık belirtmedi. Halbuki Rusların, başta Odesa bulunmak üzere bütün Karadeniz limanlarını kül edebileceği gibi Rus kıyı nakliyatını da allak bullak edebilirdi. «Sert» köprüsü gibi en nazik muvasala noktalarını tahrip edebilir, Tuna'ya mahsus nehir filosuyla de bu tabii engeli en tesirli şekilde koruyabilirdi. Üstelik Babîali Rusya'nın Karadeniz limanları üzerinde abluka ilan ettiği halde bu ablukaya memur tekneler ortada görünmedi. O zamanlar Osmanlı Devleti emrinde mütehassis olarak bulunan Amiral Hobert Paşa, daha naip perdesi aralanır aralanmaz derhal donanmayı Odesa önüne çekerek şehri bombardıman etmeyi ısrarla teklif ettiği halde teklifi yerine getirilmedi. Tam bir emr-ü kumanda karışıp içinde, kara birlikleri tarafından desteklenmeksizin giren birkaç zırhlı tekne Rus topçusu tarafından havaya uçuruldu. neticede rakipsiz Osmanlı donanması ciddi hiçbir rol oynamadı. Hattâ hareket sahasının ulaştırma değeri bakımından belkemiği vaziyetinde olan mahut «Sert» köprüsüne, donanmanın tesir

sahası içinde bulunmasına rağmen bir şey yapamadılar ve üzerinden Rus birlikleri kollarını sallaya sallaya geçtiler. Rezalet!.. Ve zavallı Padişah!..

Osmanlı donanmasının bu destanlık aczi, Abdülhamid'in amcasına ait (fantezi)yi ne derinden kavradığına o günden en büyük delildir.

Başkumandan Abdülkerim Paşa, bellibaşlı bir tahlil ve terkibe dayanan taarruzî hiçbir varlık gösteremedi, Ruslara yakın olan kuvvetini belli başlı bir plân üzerinde hareket ettiremedi ve en gözükkara hamlelere girişen düşman karşısında daima ona tâbi, âciz bir müdafaa tavrından başka bir edâ takınamadı. Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa, başlangıçta 60 binlik küçük ordusuyla Vidin'den Tuna'yı aşmak ve karşı sahilde harekete girişmek tezini müdafaa ettiyse de bu cüretli fikre Abdülkerim Paşa'yı iştirak ettiremedi.

Ruslar, bir hezimete mal olacak kadar çetin bir iş olan Tuna'dan geçme işini, harekete başlamalarından iki ay sonra (27 Haziran), hemen hiçbir mukavemete uğramadan başardılar. Eğer Osmanlı ordusu başkumandanlığı geçit noktasını ve zamanını kollayabilmiş olsaydı, düşmanını Tuna'ya dökebilir, harpten galibiyetle ayrılabilirdi. Kısa zamanda Rus kuvvetleri Tuna'nın Türkiye kıyılarına atladı ve onları kumandanları, Başkumandan ve bizzat Çar takip etti. Çar, Tuna'nın karşı kıyısına ayağını atınca bütün generallerini kucakladı ve Bulgarlara bir kurtarıcı tavrıyla mesail yaydı.

Henüz hiçbir kat'i netice muharebesi cereyan etmemişken, belliydi ki, Ruslar, bu en çetin avda buldukları kolaylığa bakılırsa harbi o günden kazanmış bulunuyorlardı.

Batı ve Doğu'dan Rus toslayışı karşısında iç manzarada iyi değildi. Osmanlı orduları bellibaşlı bir plân ve hareket hedefi üzerinde toplu bir davranış göstermemiş ve Ruslar Tuna gibi bir engeli (bedava) denilebilecek bir kolaylıkla geçmişlerdir Aynı kolaylıkla geçecekleri Balkan dağlarına ve Şıpkı geçidine doğru ilerlemektedirler.

Doğu Anadolu cephesinde de Çarın küçük kardeşi Mihael Nikolayeviç kumandasında harekete geçen Ruslar, Bayezid ve Ardahanı en ucuz tarafından işgal etmişler, bir aralık Zivin mevkiinde bozguna uğratılmışlarsa da takip edilememek yüzünden kurtulmuşlar ve kuvvetlerini yenileyip tekrar saldırıya dönmüşlerdir. Hedefleri Kars...

Donanma, Şark cephesi hareketlerinde de kendisini gösterememiş, Poti önlerinde bir iki bombardıman gösterisi ve Abazaların karadan yardımlarıyla bir kalenin zaptında rol oynamak gibi neticesiz hareketlerden sonra ortadan silinmiştir.

İstanbul'da ana-baba günü... Mebuslar bağırır, çağını, hamiyet naraları ayyuka çıkar, mal ve can fedasına ait edebiyat habire köpürtülürken yine «Talebe-i ulûm» ayaklanmakta ve «Meclis-i Mebusan»dan hesap (!) sormaya gitmektedir Bütün öfke ve tenkid hedefi, Serasker Redif Paşa...

Meclisten, çoğu bozuk şiveli ve ekalliyet üsluplu uğultudur yükselmekte ve memleket, tozu dumana katan kargaşalık havası içinde yuvarlanıp gitmekte...

Müzakerelerinin tatili zamanına giren Meclis, sonra vücut hikmetini devam ettirmek için daimi bir Parlâmento komisyonu kurulması için Padişah'tan izin istedi. Bu kargaşalığın kaynağını artık çok iyi gören Abdülhamid buna razı olmuyor. Ahmed Vefik Paşa'nın reisliğinde son ve gürültülü bir toplantı yapan Meclis, esasen Padişahın kafasında dağıtılmış olarak ince bir (formalite) oyununa getirilir ve daha fazla toz duman çıkarmaması, ortalığı karartmaması için söz hakkı dolmuş bir insan gibi kürsüden indiriliyor ve Reis Paşa'nın şu sözleriyle uğurlanıyor:

«-Herbiriniz vilâyetlerinize dönünüz ve gelecek yıl için, söz anlar, memleket ihtiyaçlarını bilir mebuslar gönderecek şekilde seçimleri hazırlayınız.»

Artık Meclis tecrübesine de sona ermiş gözüyle bakılabilir.

Serasker Redif Paşa, vaziyeti yakından görmesi için Tuna Ordusuna gönderilmiş, peşinden «Serdar-ı Ekrem» Abdülkerim Paşa, hiç bir kıpırdanışa mecali olmayışı bakımından azl ve yerine, Alman asıllı Âli Paşa yetiştirmesi Mehmet Ali Paşa tâyin edilmiştir. Hariciye Nazırı Saffet Paşa da, yerini, Arifi Paşa'ya bırakmıştır. Seraskerin de, bilgi, anlayış ve (enerji) noksanı, azlini gerektirmiştir.

Temmuz ayının ortalarında yeni Serdar Mehmed Ali Paşa İstanbul'a geldi ve huzura çıktı. Padişah kendisini, bütün Mâbeyn kadrosu Önünde kucakladı, yanaklarından öptü ve gözleri yaş dolu, vazifeye davet etti:

–Her sahada kendisine baş arayan memleketi kurtarmak için elinizden ne gelirse yapınız!

Mehmed Ali Paşa işe parlak hitabelerle girişti ve Şumnudaki karargâhında şu sözleri söyledi: Ben istediğimi ferik (orgeneral) rütbesine kadar yükseltebilirim, muhakeme ettirmeden kurşuna dizdirebilirim. Bana verilen bu selâhiyetlerden ikisini de kullanacağım! Ona göre hareket ediniz!

Redif ve Abdülkerim Paşalar, İstanbul'a dönüşlerinde, vaktin gece olmasına rağmen toplanıp kendilerini gözleyen halk tarafından yuhalandılar.

Ruslar, mutlaka durdurulmaları için ikinci hisar, Balkanları da rahatça aşmışlardı.

Kumanda, Mehmed Ali Paşa'nın eline geçtikten sonra geçitler yine Ruslar'da kalmak, fakat kaybedilen bazı arazi parçaları kâh geri alınmak, kâh yine verilmek suretiyle, esaslı hiçbir meydan muharebesi cereyan etmeden çarpışmalar Eylül ayına kadar sürdü. Bu arada, Niğbolu 16 Temmuz gecesi düşman eline geçmiş, 2 paşa ile 6.000 neferlik bir kuvvet Ruslara esir düşmüştü.

GAZİ OSMAN PAŞA

Kimsenin kimseden haberi olmaksızın, başını alıp giden bu kargaşalık esnasında, Gazi Osman Paşa, yapayalnız, hiçbir eşi ve benzeri olmayan bir çileyle yanıp tutuşan bir (enerji) merkezidir. Tıpkı Abdülhamîd...

Nasıl , «oldu-bitti» şeklinde karşısına çıkarılan harpte Abdülhamîd, kendisinden evvelki devrelerin bütün cemiyet plânına şâmil yaralarını sarmak için gece ve gündüz uykusuz. tek kafadan ve yardımcısı olmaksızın didinmekteyse, Gazi Osman Paşa da, Padişahın ruhundan Türk Ordusunda meçtini bir akis gibi şahsı ve muhiti arasındaki tezadı yenmeye çalışmaktadır.

Daha harbin ilk günlerinde ortalığa hakim şaşkınlık ve kararsızlığı şahsında yenmiş, hemen büyük irade ve hareli şuuruna ermiş ve yapılacak şeyi bir anda görmüştü. Yapılacak şey, Tuna'nın öbür yakasına geçip, düşman hazırlanmadan içine düşmek ve (insiyatif) ele almaktı ve bu düşünüş tarzı, kendisi gibi 60 binlik bir kuvvete değil, 200 küsur binlik bütün Tuna Ordusuna kumanda eden başbuğa ait olmalıydı.

Hareket başlar başlamaz hiçbir taraftan emir almaksızın şehrin karşı yakasındaki Kalafat'a geçmek için Tuna üzerine köprü kurmaya teşebbüs etti ve bu işin hazırlıklarına girişti.

Fakat üç kere izin istediği, bir de tafsîlâtı bir hareket plânı takdim ettiği halde Başkumandana sözünü dinlemedi.

Osman Paşa, Osmanlı Ordusuna eski taarruz ruhunu nefhedecek ve tam da başkumandana yakışacak hamle ve düşmanı bu hamleye tâbi kılma fikrini kabul ettiremeyince, çaresiz, kabuğuna çekildi ve artık Yidin çevresinde müdafaayla yetinmek zorunda kaldı.

Orduda taarruz fikri öyle sönmüştü ki, Osman Paşa'nın karşı sahilde ve gözönünde istihkâm yapmaya başlayan Romanyalıların üzerine ateş açması bile Başkumandanca hoş görülmedi. Kendisine derhal ateşi kesmesi ve ancak düşman hücum edecek olursa müdafaaya kalkması için emir geldi. Osman Paşa'nın Yidin'e mihlanıp her türlü çevik hareketten ve düşmanın maksadına göre sağa ve sola yetişmekten alıkonulması, bütün Tuna Ordusuna şâmil ve düşmanı istediği gibi harekette serbest bırakıcı bir atâlet olarak Bulgaristan'daki en mühim nokta ve mevkilerin teker teker düşmesine sebep oldu. Plevne, Lofça, Selvi mevkileri Ruslar tarafından tek mukavemete tesadüf edilmeksizin zaptolundu.

Niğbolu da kara tarafından Ve arkasından kuşatıldı.

İşte, Rusların en büyük engelleri aşmış ve Balkanlara hakim noktalara ulaşmış oldukları bu sırada ve artık toplu bir taarruza imkân bırakmayan şartlar içinde, Osman Paşa'ya Vidin'i bırakabileceği ve dilediği yönde harekete geçebileceği hakkında emir geldi. Paşa 25 tabur piyade, 12 bölük süvari, ve 6 dağ topiyle Plevne üzerine harekete geçti. Osman Paşayı bu türlü serbest bırakmakta bile, ordu başkumandanlığının harbe ve harekete dair hiçbir peşin fikri olmadığı anlaşılıyordu. Ya birliklerden hiçbiri yerinden oynatılmıyor, yahut her birlik, vaziyet karmakarışık hale gelince işin içinden çıkması için serbest bırakılıyordu. Bu kadarı bile Osman Paşa'ya yetti. 18 Temmuzda Plevne önüne gelen Paşa, Rusların Plevne içindeki zayıf kuvvetlerini tepeleyerek şehre girdi.

İşte bu andan başlayarak şanlı Plevne müdafaası, 5 aydan birkaç gün eksik bir zaman çerçevesi içinde, insanlığın ve tarihin gözü önüne hârikalar sermeye memurdur.

Bütün bunlar olurken, Tuna ordusunun umumi vaziyeti, niyeti ve hareketi ne merkezdedir? Şurada, burada, kalelere dağılmış ve mihlanmış mezbahalardaki koyunlar gibi, kasapların gelmesini mi beklemektedirler?

Bu sualin cevabını, Karadağ cephesinden alınıp Balkanlara verilen Süleyman Paşa'ya Sultan'ın çektiği bir telgraf verir. Aynı zamanda askerî vaziyeti tahlil ve teşhis eden, böylece, Abdülhamid'in ordu hareketini ne büyük bir dikkat ve hassasiyetle takip ettiğini gösteren bu telgraf şu mealdedir:

«-Tuna Ordusunda görülen başlıca hatâ, birliklerin çevik ve seyyar halde bulundurulması yerine, belli başlı noktalara çakılmış olması, hareketsiz bırakılması, dağınık ve gayesiz tutulmasıdır. Devlet, ölümlü dirim arasında kıl farkıyla bekliyor. İslâm devlet ve milletini bu tehlikeden koruyacak ve kurtaracak kumandan, yarın en yüksek dereceye ulaşacak, Padişahın büyük teveccüh ve mükâfatiyle beraber bütün Müslümanların hürmet ve duasını kazanacaktır.»

Görülüyor ki, harbi saraydan idare ettiği ve hiçbir kumandanda istiklâli bırakmadığı iddia edilen Abdülhamid, hakikatte onlara her türlü hamle, irade ve idare hakkını verdiği gibi vaziyeti adım adım, en titiz dikkat ve anlayışla takip etmekten başka bir suç sahibi değildir. Hezimetleri, dağda avlanır veya haremde kuzu dolması yerken haber alan sultan olmadığı için de, işlere burnunu sokmak ve onları kilitlemekle suçlandırılmaktadır.

Bu defa Tuna Ordusu Başkumandanlığından döndürülen Balkan Ordusu Kumandanı Süleyman Paşa'ya bağlanan ümit de boşa çıktı. Öbür kuvvetlerle birleşerek Şıpka üzerine yüklenmek isteyen Paşa, geceli gündüzlü 10 gün süren kanlı muharebeler sonunda, düşmana büyük kayıplar verdirmiş, kendisi de ağır kayıplara uğramış olduğu halde bir neticeye ulaşamadı ve Moskofları Şıpka'dan sökemedi. Fakat gösterdiği canlılık üzerine Tuna Ordusu Başkumandanlığına getirildi. Neticede girişilen taarruz hareketi Plevne gerilerinin Ruslar tarafından zaptıyla sona erdi ve bu destanlık müdafaa beldesinin Osmanlı ordusuyla bağlantısı kesildi.

Artık Türk-Rus muharebesinin kaderi üzerindeki sis kalkmıştır. Batı cephesinde çepçevre düşman kısılcı içinde, Plevne, tarihteki müdafaa misâllerinin en parlağını verir ve buna Doğu Cephesinde Kars ve çevresi iştirak ederken, seyyar Osmanlı Ordusu her tarafta ne yapmak gerektiğini kestirmeden eriyip gidecek ve Türkün tarihî düşmanı Moskof'a Edirne ve İstanbul yolu açılacaktır. Bu da İkinci Abdülhamîd'in taht'a çıkar çıkmaz geçirdiği ilk imtihan olacaktır.

İşte Tuna engeliyle Balkan dağları arasındaki büyük saha, orta yerde bulunan Plevne'de Osman Paşa ordusu muhasara çemberine alınmış olarak Ruslara açılmış bulunuyor; Payi-Ü?u R"mdî kıtasının orta yerinden perdeleyen bu dağlar da düşecek olursa İstanbul yolunu kapayabilecek bir kale kalacak... Ne Balkan Ordusu, şimâlindeki Tuna Ordusuna, ne Tuna Ordusu Osman Paşa birliklerine tesirli bir dayanak olmuş ve bu üç kuvvet grubu, bir türlü hedef ve gayesini merkezinde toplayamamıştı. Ümitsiz bir muhasara çemberi içinde, ancak boş- olduğu zaman gizli kudretini gösteren milletin ve çilekeş Padişahın dayanma iradesi halinde ve efsane, eşsiz bir müdafaa...

Abdülhamid, ikinci misali de Kars'ta geçen çifte müdafaa'nın kahramanına (Gazi) unvanını verirken, kendisine gelinceye kadar kötü idare yüzünden çürütülen toplumsal gücün her iki cephede belirttiği fikir ve ruh sefaleti karşısında yanıyor, ânı ânına takip ettiği harp safhalarına göre kumandanlara en yakıcı telkinleri aşıyor, fakat sağh ve sollu ferdî birer zuhur halindeki kahramanlık tecellileri yanında her şeyin ne hazin bir toprak plânında süründüğüne bakarak içini yiyordu. Edebî yakıştırmalarla alâkası olmayan bu teşhise, Sultanın, bütün harp boyunca kumandanlara yağdırdığı gözyaşıyla nemli telgraflar şahittir.

BOZGUN GÖÇÜ

Tuna boyundan Sofya, Edirne ve İstanbul istikâmetinde yollar muhacir dolu...

Tarihimizin en nazik ve mânâlı safhalarından biri, işte bu istikâmetteki bozgun göçleridir ve bunlar arasında en meşhuru 93 Türk-Rus muharebesinde olanıdır. Zaten (93 muhaciri) tâbirindeki şöhret her şeyi anlatmaya yeter. Bu tâbirin gerisinde, ortalarından tekerlek izlerinin yılanlar gibi uzandığı çamur yollar ve o yollarda, palasparelere bürünmüş iki büklüm ihtiyarlardan kucakta giden bebeklere kadar sefil ve şanssız bir insanlık... Bıraktığı evinden, obasından ne almışsa sırtındaki çuvallarda taşıyan bu insanlık Türkün, bu devrindeki îman ateşini kaybedenlerin vebalini sırtında taşıyanlardır; ve kâh aralarından yetişen Moskofların, kâh önlerine çıkan Bulgarların kılıç ve süngüleriyle doğranmadan evvel de ırzlarına kadar en aziz emanetlerini feda etmeye zorlanmaktadır. Bunlar, bir devirde cihana hükmeden bir kudretin uyandırdığı hıncı ödemeye mahkûm günahsızlar kafilesidir ki, asıl günahkârlar hâlâ şehirleri doldurur ve sarı liralарını istif ederken, bir dam altından, bir yorgandan, bir dilim ekmekten, namustan ve nihayet bütün bu şartlar içinde sürülecek hayattan bile mahrum nasiplerini koca bir millet adına ilân etmektedirler.

Fakat hallerinden ve mânâlarından anlayan yoktur. Eğer bu sırları çözebilecek tek kişi varsa, o da, gözüne uyku girmeyen ve her ân titrek elleri duada ve yaşlı gözleri semada, Ulu Hakan İkinci Abdülhamid Hândan başkası olamaz.

Abdülhamid, her yerdeki İngiliz konsoloslarının ürpertici raporlarla Londra'ya; uğradıkları korkunç zulümlerden bahsettiği bu muhacirleri, en taşkın rikkat ve şefkatle bağrına basmış ve onları Anadolu'nun en verimli köşelerinde damaltına, toprağa ve huzur bucağına kavuşturmuştur.

Aradan yıllar geçecek ve nice Rumeli asıllı kişiler şöyle konuşacaktır:

– Babam 93 Harbi muhaciri...

– Dedem 93 göçmenlerinden...

İKİNCİ GAZİ PAŞA

Ruslar Doğu Anadolu'da Zivin çevresinde yenildikten sonra sınırlarına çekilip kendilerine çekidüzen verdiler ve 18 Ağustos'ta yine taarruza kalktılar. Ahmed Muhtar Paşa'ya karşı, Kars'ın 30 kilometre ilerisinde mevzilenen Grandük Mihael Nikolâyeviç, Muhtar Paşa'nın üzerine 43 bölük süvari ve 176 topla abandı. 3 takım piyade, 23 bölük süvari ve 78 top kuvvetinde bir grupta da Ahmed Muhtar Paşa'yı kuşatmaya davrandı Ruslar 50 bin, Osmanlılar 30 bin...

Muharebe, Türklerin destanlık kahramanlıklarıyla bir hayli gidip geldikten sonra kaybedildi. Muhtar Paşa 15 Ekim akşamı Kars kalesine çekildi.

Mehtaplı bir gecede, kaleyi hücumla zaptetmek isteyen Rusların korkunç hareketi; her iki taraftan paşa ve generale kadar vurulanlar, son âna dek müdafaa ve nihayet düşen Kars kalesi... Kale dışındaki muharebede 7.000, içindekinde de 17.000 esir verilmişti. 15 Paşa ve 1.000 zabıt... Ahmed Muhtar Paşa, Erzurum önlerinde Deveboynu mevkiini tuttu, burada da üzerine çullanan büyük Rus kuvvetleri karşısında 6 bini geçmeyen bir iki alaylık küçük ordusuyla Erzurum'a girdi ve en son neferine kadar orayı müdafaa kararını verdi. Erzurum muhasarası, Ahmed Muhtar Paşa'nın, düşman eline geçmemek ve yeni bir ordu teşkil etmek için Bayburd'a çekilişi, adım başında müdafaa ede ede eriyiş ve nihayet İstanbul'a çağrılışı...

Ahmed Muhtar Paşa, Osman Paşa çapında olmasa da, taşıdığı «Gazi» unvanına hak kazanan büyük asker...

PLEVNE NETİCESİ

Dikkat edilirse, umumî kıymet hükümlerinden ileriye geçmeyecek şekilde ele aldığımız 93 Türk–Rus harbinin en parlak ve en acıklı sahifesi olan Plevne müdafaası üzerinde hemen hiçbir tafsilât vermemiş bulunuyoruz.

Sebebi şu ki, tafsilâta girişecek olursak, Plevne müdafaası; kendisinden başka her mevzuu silecek ve bizi asıl konumuzdan uzaklaştıracak kadar değerli... Öyleyse, onun hakkını da yalnız terkipçi kıymet hükümleriyle iktifa edip sadece genelde kalmak ve basit hikâye harcamalarına düşmemek, en hayırlısıdır.

plevne müdafaasını yakından incelemiş olan bir ingiliz diyor ki:

–Nasıl hayran olmayayım Türk askerine ki, başka ordularda artık müdafaanın bile bırakılacağı bir anda onun taarruzu başlar...

Bu teşhis harikadır; ve içinde, Türke ait tedbirsizlik, hattâ anlayışsızlık ithamiyle beraber hiçbir millete nasip olmamış muazzam ruh kuvvetinden, ebedî nikbinlik ve ilâhî teslimiyetten bir işaret vardır. Ve işte bu hususî nokta yalnız Türk milletine hâstır.

Plevneyi, birinci, ikinci ve üçüncü muharebeleriyle bu noktadan görmek; ve ondan, Türk ruhundaki zıt kutupları, biri koca bir orduyla üçbuçuk kişilik toslamalara mağlûp, öbürü de üçbuçuk kişiyle dünya çapında ordulara galip, iki ayrı âlem halinde süzmek lâzımdır.

Plevne'de Gazi Osman Paşa kıratında bir kumandana mâlik olan Türk Ordusu, barutu bitirince tüfeğine toprak doldurup atmış, ekmeği tükenince ot yiyerek dayanmış, her defa düşmanı püskürtmüş ve arkalarında ricat hatlarına hâkim böyle bir kuvvet bırakmaya razı olmayan Rusların en büyük yığınlarını, üzerine çekerek harbin seyri üzerinde en büyük rolü oynamış, fakat bu rol seyyar Türk Orduları tarafından bir semereye ulaştırılamamıştır.

At üstünde Gazi Osman Paşa...

Bütün gücü bir idare lâmbasının yağı gibi tükenmiş, hattâ lâmbanın fitili de kendi kendisini yakarak bitirmiştir. Çevresindeki muhasara çemberi, kendi bitik, aç, susuz, ilâçsız ve az sayıdaki askerlerinin en aşağı üç misli...

Son çareyi, son nefere kadar ölmek kararıyla bir huruç şeklinde buluyor ve hamlesini besaletle yerine getiriyor. Hattâ muhasara çenberinin bir iki hattını delip geçiyor. Ne çare ki, kemmiyet, aynı hakkı yerine getirmeyen keyfiyete hâkimdir.

Mağlup oluyor...

Atı bir top mermisiyle parçalanıyor, kendisi de ayağından yaralanıyor ve her şey bitmiş oluyor...

Osman Paşa, yaralı ve Rus Orduları Başkumandanı Grandük Nikolâ Nikolâyeviç'in çadırında...

Osman Paşa'ya elini uzatan Grandük:

«–Siz, Osmanlı Ordusuna şeref getirdiniz. Gerçekten, mert ve cesur bir askersiniz! Yanımızda bulunduğunuz müddetçe kılıcınızı ve nişanlarınızı taşımak hakkına mâliksiniz.»

General «Skoblef»in, Osman Paşa'ya bakarak yanındakilere söylediği söz:

«–Bu çehre büyük bir kumandan yüzü... Gördüğüme çok memnun oldum. Gazi Osman Paşa, teslim olmasına rağmen muzaffer bir kumandandır.»

Plevne ve Kars'taki iki ulvî ve mahzun müdafaa hârikasından ve bunların kırılışından sonra Türk–Rus muharebesine bitmiş gözüyle bakılabildi. Küçük bir ümit, seyyar ordunun son hamlesindeydi. O da bir hayâlden ibaret...

Nitekim dünya, harbi bu gözle görüyor ve Türkün eski tabileri, vaziyetten faydalanıp ne koparabilirlerse ceplerine atmaya bakıyorlardı.

Sırbistan kısa zaman evvel sulh anlaşması yaptığı halde bir anda ahidlerini çiğnedi ve Türkiye'ye harp ilân etti. Karadağ zaten harpte...

Türk kuvvetleri Sırp cephesinden Balkan ve Tuna ordularına aktarıldığı ve orada küçük setir kıtalarından başka bir şey bırakılmadığı için Türk–Sırp bölgesindeki harp sefaletinden ayrıca bahsetmeye değmez. Niş'in zaptına kadar varan bozgunlar...

Yunanistan bile Girid'i ele geçirmek hevesiyle «Devlet–i Osmaniye»'ye harp ilân etmek sevdasına düştü. Ama İngiltere'nin müdahalesi yüzünden, hevesi boğazında kaldı.

Ekim ayı sonlarına doğru Mâbeyn,vaziyetin vehametini cephedeki kumandanlarından daha iyi görüyor ve payitahtın korunması için Edirne önlerinde bir müdafaa hattı kurmaktan başka çâre düşünülemediğini Başkumandanlığa bildiriyordu.

28 Ekim'de Abdülhamid, İstanbul'daki Yüksek Askeri Meclisi dağıttı ve yerine gençlerden kurulu başka bir heyet getirdi.

Süleyman Paşa'nın Şıpka'daki kahramanca muharebesi de neticesiz kaldı ve Başkumandan, yanına 4 tabur asker ve 1 batarya top alarak(!) Varna yolu ile denizden İstanbul'a geldi, huzura çıktı ve şartları ne kadar ağır olursa olsun, Ruslarla müzakereye girişmekten başka çâre kalmadığını Hünkâra arzetti. Başkumandanda iflâs ve politikaya iltica tavrı...

Abdülhamid, ne yapıp yapıp mukavemet etmek ve yeni siyasî inkişafı beklemekten başka yol görmediği cevabını verdi ve Süleyman Paşa'ya bu garip gelişinden memnun kalmadığını, hemen ordusu başına dönmesini emretti. Paşa döndü ve Edirne müdafaa hattını tahkime koyuldu.

Rus orduları kış mevsiminin zorluklarına aldırmandan bir kolla Şıpka geçidine abandılar, başka bir kolla da Balkan dağlarını korkunç kar ve soğuğa rağmen aşır Şıpka'nın gerisine düştüler. Osmanlı Ordusunun geriye kalan kısmı da düşmanın bu basit manevrasına rağmen hiçbir hareket yapmadan kısıpca düştü ve teslim bayrağını çekmekten başka bir hareket yapamadı. 4 Paşa, 80 yüksek rütbeli ve 280 küçük rütbeli zabıt, 32 nefer, 103 top ve sayısız tüfek ve malzeme Moskofların eline geçti. Şıpka'nın düşmesiyle Osmanlı Ordusunun son ordusu birbirinden ayrı gürüha ayrılmış ve artık ciddi bir mukavemete hiçbir yerde imkân kalmamıştı.

Sene 1878...

Ocak sonlarında Edirne de düştü; Rus karargâhına gönderilen Osmanlı murahhaslarına Ruslar, şartlarını bildirecekleri yerde, Türklerin ne gibi fedakârlıklara girişebileceğini sordular, âdeti işi alay ve açık bir savsaklamaya döktüler ve ordan İstanbul şosesi üzerinde serbestçe harekete geçtiler.

Midhat Paşa'nın sanat ve marifet eseri olan harp, böylece harekât bakımından sona ermişti.

SON TOPLANTI

(Kanun-u Esasi)ye göre Meclis, seçim yoluyla gelip Kasım ayı başında toplanacaktır. Bu maksatla dağılmıştı. Fakat ancak Ocak başında ve yeni yılın ilk günlerinde toplanabildi.

Meclis açılır açılmaz vatanın manzarası karşısında ağız bir karış açık, müzakerelere başladı. Midhat Paşa patentini taşıyan hamiyet edebiyatıyla en hararetli harp taraftarlığına kalkışan, işte bu meclisti.

İlk müzakere bir skandalle başladı:

Halep Mebusu ayağa kalkıp, Mersin vapurunun Karadeniz'de, içinde bir tabur asker, bir sürü malzeme ve mahrem evrakla nasıl olup da Ruslara esir düştüğünü hükümetten sordu:

«–Nasıl olur efendim, akıllara zarar! Rusların Karadeniz'de herhangi bir harp filosu yok, bizimse güya kuvvetli bir donanmamız varken, onun kullanılmasını bilmemek, böyle koca bir vapuru, içinde 800 asker, ordu plân ve muharebelerine ait en mühim sırlarla kuzu gibi düşmana teslim etmek nasıl olur? 300 milyon altın borç altında ezilen bu millet bu paradan hiç olmazsa elinde bir donanma bulunduğu tesellisi içindeydi. Nasıl olur? Akıllara zarar!..»

İleride, Abdülhamid'in donanmayı katlettiği iddiasını cevaplandırırken ileriye atacağımız tezde, bu hadiseyi de ikinci hüccet olarak muhafaza edelim!..

Meclis, bundan sonra, bir nevî güvensizlik oyu verircesine hükümet, idarî ve askerî şahsiyetler üzerinde bir suçlandırma önergesini kabul etti ve Abdülhamid'i itham edici sinsi bir üslûpla yazılan bu tavrı benimsedi. Paris matbuatı da bütün bunları, yeni Türk Meclisinin canlılığı(!) diye kaydetmek fırsatını kaçırmadı.

Meclisin bu tavrı üzerine Damat Mahmut Paşa Tophane Müşirliğinden istifa etti. Onu, Sadrazam Ethem Paşa'nın istifası takip etti. Fakat Hünkâr, ilkinin istifasını kabul ettiği halde ikincisinininkini kabul etmedi.

Yenişehirizâde Ahmet Efendi isimli biri, Mecliste muhaliflerin başına geçti ve bastı çılığı:

«–Benim vilâyetimde jandarma halkı soyuyor, mahkeme memurları kendilerine teslim edilen paraları çalıyor, idare âmirleri halka işkence ediyor!..»

Suriye Mebusu Halil Ganem de, siyasî cürümlerden nefyedilenleri ele aldı, bunlara keyfi muamele tatbik edildiğini ileri sürdü ve mutlaka affedilmelerini istedi. Müslümanlık ve Türklükle alâkası olmayan bu kozmopolitin, Midhat Paşa'yı kastedtiği açıktı.

Abdülhamid Hân, Eski Meclis Reisi Ahmet Vefik Paşa'yı başvekil ünvanıyla hükümet reisliğine geçirdi.

Meclis, Abdülhamid'in emir ve iradesiyle kurulan divan-ı Harp'da müzakerelerin aleni olmasını, üstelik hâkimi heyeti arasında aynı sıfatla birkaç mebusun da bulunmasını istedi.

Artık işlerin büsbütün zıvanadan çıktığı ve müstebit dedikleri Padişahın –bu derece pervasız bir Meclise yer vermekteki bu türlü hürriyetin hiçbir devirde eşi gelmemiştir– hangi noktaya kadar sabır gösterdiği meydandaydı.

Ohannes Efendi isimli bir mebus da:

–Meclisi (Konvansiyon)a çeviriyorsunuz!

Diye haykırarak, Türklere tenkidin kimlerden geldiğini gösterdi.

Ertesi gün Başvekil Ahmed Vefik Paşa, «vükelâ»dan birkaç arkadaşıyla Meclise gelip onları muvazene ve hakikate davet etmeye çabaladı ve bazılarının alkışlandı, ama sırf muhalefet için muhalefet esnafı alıp yürümüş ve kan kusan vatan endişesi bir bahaneden ibaret kalmış olduğu için nutuk çekme ve kendini gösterme meraklıları, şu buhran ânında susup katlanmanın hikmetine yanaşmadılar, usule dair veya Başvekile teşekkür mevzuunda söz alıp birdenbire kürsüden itham yağdırmaya başladılar. Yenişehirizâde, Başvekil'e karşı gırtlığının bütün kuvvetiyle girişti:

«–Siz Kanunu–u Esasi'ye riayetinizden bahsediyorsunuz! Halbuki onu çiğnemektesiniz! Hürriyet taraflısıysanız evvelâ bizim hürriyetimize riayet ediniz! Bizi esaret altına almak mı istiyorsunuz?»

Abdülhamid aleyhtarlarının tabiriyle, Meclis o gün kendi kendisini ölüme mahkûm etmişti.

1 Şubat 1878 sabahı, Ahmed Vefik Paşa, titrek ellerinde bir ferman, Meclise geldi ve okudu:

«–Meclis–i Mebusân–ı Osmanî'nin müddetsiz olarak, tatilini irade ederim!»

Yine Abdülhamid düşmanlarının, Meclisi kapatmak yolunda Padişah tarafından, hangi ölçüyle hareket edildiğine dair kendisine söylenen bir söz vardır ki, Abdülhamid hakkında kitaplar dolusu medh ve takdirden üstündür.

Demiş ki:

«–Milleti tatmin ve hürriyet müesseseleri kurmak yoluyla memleketi düzeltmeye çalışan babam Abdülmecid Hânın eserine uymakla meğer çok yanılmışım!.. Bundan böyle, dedem Sultan Mahmud Hânın yolundan gideceğim! Artık anlıyorum ki, Allah'ın, korunmasını bana emanet ettiği kavimleri gütmek için hak bildiğim sahada kuvvetten başka hiçbir çare mevcut değildir!»

Tenkit bahanesiyle tahrip, kurtarıcılık rolü altında batırcılık faaliyetinden başka hiçbir işi olmayan ve Müslümanlık ve Türklük ruhu dışında bir kozmopolitler yatağı haline gelen Meclisi kapatmakla Abdülhamid, tepeden inme şahsiyetini meydan yerine dikmiş ve artık kollama, gözetleme ve ayarlama çığırını tamamlamış oluyordu.

SULH

Rus Orduları Başkumandanı, Osmanlı murahhaslarıyla temasından sonra, nasıl hareket edeceği mevzuunda Petersburg'tan şu talimatı aldı:

–3 gün mühlet veriniz ve bu 3 gün içinde her türlü mukavemetten vazgeçme teahhütlerini alınız! Mukavemette bulunacak olurlarsa İstanbul üzerine yürüyünüz! Şehre girmeyip dışında bekleyiniz ve ancak şehir içinde karışıklıklar çıkacak olursa, İstanbul'u işgal ediniz! Kaleyi kontrol etmek maksadıyla Geliboluyu işgal etmek fikrine, İngilizlerin nazik vaziyeti yüzünden asla meyl etmeyiniz!

İkinci emrinde Çar, Grandük'ün selâhiyetlerini daha o nişletiyor ve İngilizler hakkında şöyle diyordu:

–Eğer İngilizler sulhçu hareket edecek olurlarsa, kendilerine, nizam ve intizamın sağlanması için gelmiş müttelik gözüyle bakınız; düşmanca davranırlarsa siz de onlara aynı şekilde karşı koyunuz!

31 Ocakta, Grandük'le Osmanlı murahhasları Server ve Namık Paşalar arasında sulhun esaslarını tayin eden bir protokol imza edildi:

Bulgaristan muhtariyete kavuşuyor, sadece vergi verir bir eyalet haline geçiyor ve askerî, idarî her türlü serbestliğe kavuşuyordu. Artık Bulgaristan'da Türk askeri bulundurulmayacaktı. Karadağ için de aynı şey... Romanya ve Sırbistan'ın da istiklâlleri tanınacak... Romanya'ya toprak tazminatı verilecek, Sırbistan ile de hudut tashihleri yapılacak... Bosna ve Hersek de muhtar; ve Osmanlı Avrupasındaki başka hıristiyan vilâyetler bile bu türlü imtiyazlara namzet... Babıali Rusya'ya harp tazminatı vermeyi ve uğradığı kayıpları ödemeği taahhüt edecek... Tazminatın nakille mi, toprak bırakarak mı ödeneceği sonradan kararlaştırılacak... Rusya'nın İstanbul ve Çanakkale boğazlarındaki menfaatleri korunacak... Mütareke imzalanınca, «Devlet-i âliyye», Avrupa'da Vidin, Rusçuk, Silistre ve Asya'da Erzurum kalelerinin boşaltılması için askerlerine emir verecek... Ruslar, sulh müzakerelerinin devamı boyunca bazı noktaları işgal selâhiyetine malik olacak... Ayrıca Razgrad ve Hacıoğlu Pazarcığı da Osmanlılarca terkedilecek. Rusya'nın Şark politikasına müsamaha mevkiinde olmayan ve o sıralarda Rusya'ya karşı kendisini yalnız hisseden İngiltere, bu protokolün haberini alır almaz Akdeniz emir verdi:

Derhal Çanakkale boğazından geçerek Marmara'ya girin ve İstanbul önlerinde demirleyiniz!

13 Şubatta İngiliz donanması İstanbul'da ve Büyükkada önüne demirlemiş vaziyette...

Bu hareket Ruslara açık bir tehdittir ve İngilizlerin, Rus tilâsını İstanbul'a kadar uzanmaktan alıkoyacaklarına ait en kat'i ifadedir.

Rusya bu vaziyette siyasî haysiyetini korumak için şöyle bir çare buldu:

–İngiliz donanması Büyükkada önlerinde durur ve Boğaziçi sularına girmezse ben de İstanbul'a girmem. Eğer o İstanbul'a girerse ben de girmeyeceğime ait vadedimde durmaya lüzum görmem ve şehri işgal ederim.

Birbirlerinden korkan iki kabadayının yiğitliğe leke sürmeden karşılıklı gerilemelerine benzeyen bu vaziyet her iki tarafın da işine geldi. İngilizler donanmalarını Mudanya Önlerine çektiler, Ruslar da manzaraya uzaktan bakarak İstanbul'u işgal niyetinde olmadıkları hissini veren bir tavır takındılar. Fakat her ikisi de ilk fırsatta İstanbul'a atılmaya hazır (ferma) tavırlarını bozmadılar. İngilizler, Rusların Çanakkale boğazını kilitlemeleri halinde donanmalarının sürükleneceği akıbet bakımından o kadar (risk)li bir oyuna girmişlerdi ki, İstanbul veya Çanakkale'den birinin işgalinin İngiltere–Rusya harbi demek olacağını açıkça belli etmişlerdi. Bu kafi tavır üzerindeki tesirini inkâr kabul değildi, Vaziyeti herkesten iyi gören, hattâ hazırlayan Abdülhamîd Sarayda büyük bir meclis topladı Ve İstanbul'daki devlet adamlarının en büyüklerini demetleyen bu mecliste şöyle konuştu:

-Savaşı ben istemedim. Birtakım maceracı politikacılar arkalarında sürüklediler. Mağlûp olduk. Şimdi bütün dâva İngiltere ve Rusya arası rekabetten faydalanarak ayakta kalabilmektedir, bunun aksi var: Tarafların vaziyetini idare edemeyip birini kızdırmak ve belki o kadarına gitmeye niyeti yokken büsbütün üzerimize çullandırmak... Ne düşünüyorsunuz?

Rus Başkumandanına, yalnız İstanbul'un civarını işgal edip bununla yetinmesine dair bir telgraf çekilmesine karar verildi.

Grandük, tekrar Hariciye Nazırlığına getirilen Saffet Paşa'ya, Umumî Karargâhını Ayastefanos'a (Yeşilköy) nakletmeye karar vermiş olduğunu bildirdi ve Babiâli'den 24 saat içinde muvafakat cevabı istedi: 23 Şubat günü murahhaslar, dünyanın en gülünç üslûbiyle, Padişahın Grandük'ü Ayastefanos'a davet ettiğini, fakat yanına 1000 askerden fazlasını almaması hususunda ricada bulunduğunu söylediler. Grandük, ateş püskürdü, mağlûptan şart dinlemeyeceği cevabını verdi ve 24 Ocak günü Ayastefanos'a ayağını attı.

Artık, her türlü iradenin Abdülhamid'e geçtiği hengâmenin başı olan bu devrede ilk iş sulhu yapmak olacak ve müzakereler Ayastefanos'ta geçecektir.

MUAHEDELER

Abdülhamîd'in bütün devlet iradesini üzerine almaya davrandığı çığırın başı olan Türk-Rus harbi sonunda iki muahede imzalandı: Birincisi Rusya ve Türkiye arasında Ayestefanos, öbürü bütün büyük Avrupa devletlerinin katıldığı Berlin muahedesini...

Muahedelerden birincisi Türkiye'yi tek başına yemek isteyen Rusya'nın tek başına yapmak istediği anlaşma, ikincisi ise Rusya'nın Dünya muvazenesine dikkat etmeden yaptığı hamleye tahammül etmeyen Avrupa devletlerinin Türkiye'yi Berlin'de ziyafet masasına oturtup kendilerince adalet ölçülerine göre ve sınırlı nispetler içinde varlıklarını tabaklara koymaya ve gerisini muhafazaya zorlanması...

29 Mart tarihinde, bir tarafta general (İgnatyef) ve (Nelidef) öbür tarafta bizim Paşalar, imzalanan Ayestefanos muahedesini ile Türkiye'ye 250 milyon altın lira tazminat borcu yüklüyor, buna karşılık Türkiye'nin malî sıkıntısını bildiği ve ona acıdığı edasiyle toprak istiyor; Kars, Ardahan, Batum, Beyazıt ve Eleşgirt vadisini yutmaya kalkıyor, Osmanlı Avrupasını da delik deşik edip Bulgaristan'ı, Selanik ve Manastır'ı da içine alacak çapta Adalar Denizine kadar indiriyordu. Bulgaristan, güya vergi verir muhtar idare, fakat ılık denize uzanan hududiyle Rusya'nın tamponu...

İşte Abdülhamîd devlet iradesini eline aldığı bu çığırın başında, asla kendi eseri olmayan böyle bir vaziyetle karşı karşıya... Ne yapın?...

Siyasî dehâsını muazzam bir buluşla gösteriyor, iktisâdi ve İslâmlar üzerinde umumi her türlü hak kendisinde kalmak üzere bellibaşlı bir müddet için Kıbrıs'ı İngilizlere veriyor ve Avrupa muvazenesi noktasından Rusya'nın Türkiye'yi bu şekilde parçalamasına "olamaz!" diyen büyük devletlerin başına geçmesini ve liderliğini ele almasını sağlıyor.

İngiltere ve Avusturya önyak oluyorlar ve Ayestefanos muahedesini gözden geçirip sonunda müşterek bir karara ve adil(!) bir taksime varılmak üzere Berlin'de bir kongre kurulmasını kabul ettiriyorlar. Alman ittifadının ruhu meşhur Prens Bismark, kongrenin tarafsız idare edicisi ve hakem mevkiindeki bir baş. Fakat (fantezik) bir baş... Asıl baş, İngilizinki... Rus murahhaslarının bağırıp çağırması, İngilizlerin sinsi sinsi gülümsemesi, Almanların da bol bol (Romantizm) yapması suretiyle geçen bu kongrede Türk delegelerinin hali acıklıdır. O kadar ki, bir aralık gözyaşlarını tutamayan murahhasına (Bismark) şu sözü söyleyecek kadar hakaret gözüyle baktığını gizleyememektedir:

-Karılar gibi ağlayacağınıza, erkekler gibi haklarınızı korumaya çalışınız!..

Berlin muahedesini 4 Haziran 1878'de imza edildi, Kıbrıs'ı alan İngiltere'nin sevk ve idaresiyle Osmanlı Avrupası kısmen kurtuldu. Moskofun parçalamak istediği Türk vücudunun birçok tarafı korunabildi ve tasfiye masasına yatırılan "Hasta Adam" siyasî bir dehâ ile o an için hayatını kurtarabildi. Türkiye'nin kayıpları azim, fakat Ruslarla başbaşa hesaplaşma vaziyetine göre kazandığı fenalık iskontosu da büyüktü. Asırların hazırladığı o an, o mekan ve şartlar içinde bundan başka da yol mevcut değildi.

Berlin Muahedesine göre, Bulgaristan'ın garip şekilde büyütülmesinin önüne geçiliyor. Bosna ve Hersek Avusturya'ya veriliyor, Karadağ ve Sırbistan belli başlı parçalar alıyor, Yunanistan'a kadar hisse ayrılıyor, fakat Rumeli ve Osmanlı Avrupası bütünlüğü küçülmüş olsa da yerinde kalıyor; öte yanda Batum, Kars, Ardahan gidiyorsa da Bayezid ve Eleşgirt vadisi elde kalıyor; böylece muhakkak bir fenalık, aziyle gerçekleştiği için bir nevi saadet(!) sayılmak icap ediyordu.

Neticede Osmanlı Avrupasından 166 bin kilometrekare toprakta 5 milyona yakın nüfus, Anadolu'dan da 46 bin kilometrekare toprak ve 1 milyon nüfus kaybediliyor, fakat imparatorluk mahfuz bulunuyordu.

İkinci Abdülhamîd, Birinci Abdülhamîd devrinden başlayan Rus toslamasının son darbesini, Midhat Paşa ve kumpanyası yüzünden ve caneviden yemiş ve o an kurtarıcı dehâsını bu darbeyi en ucuz şekilde atlatmaktan başka şekilde göstermeye imkan bulamamıştı.

Şimdi her şey, dış felâketi mümkün olduğu kadar az fenalıkla atlattığı ve devlet iradesini topyekûn eline aldığı 1878 yılının sonbaharından sonra görülecekti.

KIBRIS

1966 Büyük Doğu'larından:

İngiltere, Sefiri (Lâyard) a göre Osmanlı devletine karşı hayırhâne niyetlerini, Ruslarca hazırlanan Ayastefanos muahedesinin hükümlerini önlemekle göstereceklerdir. Bunun için Ruslara karşı cephe almak lâzım geldiğini, halbuki Malta'nın pek uzak bir deniz üssü olduğunu, Devlet-i âliye'ye yardım edebilmek için Doğu Akdeniz'de bir adaya ihtiyaç görüldüğünü, Kıbrıs Adası'nın ise, Rus hareketini önlemek üzere İngiliz donanmasına mükemmel bir üs hizmetini görebileceğini ileri sürdü; ve hemen işin teminatına da girişti: Ada üzerindeki Hukuk-u şahaneye katiyyen dokunulmıyacaktı. İdarede herhangi bir değişiklik yapılması bahis mevzuu değildi. Kıbrıs'ın geliriyle bir istikraz aktedilmesi ve bu para sayesinde Rus harp tazminatından bir miktarının ödenmesi pekâlâ mümkündü.

Kıbrıs'ı işgal edecek olan İngiliz askerine, Rusya'nın muhtemel bir tecavüzüne karşı Osmanlı devletini müdafaa etmek vazifesi verilecekti.

Esasen işgal de uzun sürmeyecek ve muvakkat olacaktı. Ruslar, Batum'u iade eyledikleri gün(!) İngiltere de Kıbrıs'ı Devlet-i Aliyye'ye teslim etmiye hazırdı.

Buna mukabil İngiltere hükümeti, Devlet-i âliyye ile bir muahede imza etmek arzusunda bulunuyordu. Zat-ı şahane'nin buna muvafakat ettiği takdirde işin teferruatı Sadraazam Sadık Paşa ile müzakere edilerek süratle bir neticeye bağlanacaktı. Hazır, Sadrâzam da şimdi Mâbeyn dairesinde bulunmaktaydı. Ferman buyurulursa hemen müzakerelere başlayabileceklerdi.

Abdülhamîd, zahirde parlak görünen bir teklifi o günkü şartlar içinde reddetmek cesaretini kendinde bulamıyordu Bunda da mazurdu. Kendisinden evvelki siyaset, memleketi bu çıkmaza sürüklemişti.

Padişah Sadrazamı çağırıp İngiliz sefirinin teklifini kendisine bildirdiği zaman Sâdık Paşa, bütün talâkatini kullanarak, (Lâyard)ın tarafını tutmuştu. Rus tehlikesinin önlenmesine mukabil Kıbrıs gibi bir ada kolaylıkla feda edilebilirdi. Hem İngilizler, bu adayı, uzun müddet işgalleri altında tutmayacaklarına dair söz de veriyorlardı... Ruslar, Batum'dan çıktıkları gün onlar da Kıbrıs'ı iade edeceklerdi.

Mesele ertesi günü toplanan Vükelâ Meclisinde konuşulurken, bunun esasına itiraz edenler bulunmuş ve bu sırada Sadık Paşa azledilerek yerine Rüştü Paşa getirilmişti. Fakat onun da iktidar mevkiinde kalması bir haftadan fazla sürmedi.

Bu arada, Bâbiâlidenden arz'a gönderilen Kıbrıs mukavelenamesini esaslı surette tetkik eden İkinci Abdülhamîd, hazırlanan mukavelenin İngiliz Sefiri (Lâyard)la Sâdık Paşa'nın iddia ettiği faydalı esaslardan tamamiyle mahrum olduğunu ve bilâkis Devlet aleyhine hazırlanmış bulunduğunu görerek büyük bir hiddete kapılmış ve mukaveleyi imzalamadan geri çevirmişti. Fakat birkaç gün sonra, Rüştü Paşa devriliş yerine geçen Saffet Paşa üzerinde İngiliz tazyiki bütün şiddetiyle başlayınca işin rengi değişti. Kıbrıs'ın terki, artık zaruri olduğu kanaatine varıldı. Aksi halde İngilizlerle çatışmak tehlikesi vardı.

Abdülhamîd, çok güç bir mevkideydi; bir yanda Rus ordusu, öte yanda İngiliz donanması. Adeta örs ile çekiç arasında kalmıştı. Neticede Kıbrıs'ı feda etmekten başka çare yoktu...

Abdülhamîd, hiç olmazsa, İngiltere hükümeti adına (Lâyard)dan resmî teminat almak lüzumunu hissederek kendisinden Kıbrıs üzerindeki saltanat haklarının kaybolmıyacağına dair bir senet istedi. (Lâyard) bu senedi vermekte tereddüt etmedi.

Sultan Abdülhamîd'e Kıbrıs işi hakkında (Lâyard) tarafından verilen teminat senedinin sureti şudur:

«Tarabya, 15 Temmuz 1878

Haşmetlû Kraliçe Hazretlerinin sefiri, Zat-i Hazret-i Padişahînin 15 Temmuz 1878 tarihli ittifak ahitnamesinin tasdiki ile murad buyurdıkları veçhile hukuku şahanelerine asla halel getirilmemeye sa'y edileceğini beyan eyler.

Lâyard...»

İşte Kıbrıs, Devletinin en mustarip zamanında tahta çıkan Abdülhamîdin, belki o zamanın şartlarına göre en isabetli kararıyla elden böyle çıkarıldı; fakat o günden bugüne dek de onu tekrar anavatanına iade edecek enerjik bir politikaya şahit olamadı..

Eğer Kıbrıs Abdülhamîd'den sonra ve bugüne kadar boşaltılıp Türkiye'ye teslim edilmediyse bunun sebebi ona mâlik olmak ehliyetini bir daha gösteremeyişimizdir.

PORTRE

Saltanatının ilk yıllarında tasfiye saati çalmaya başlamış, görünen «Hasta Adam»ı en ince bir politika dehâsiyle korumak rolündeki Abdülhamîd, Berlin Muahedesinden sonra, 31 sene müddetle kalacağı tahtını kuvvetlendirmek ve bütün dikkatini dış dünyasıyla beraber iç dünyasına çevirme yolundadır.

Şimdi kendisini, artık şahsiyetine tam manasiyle şekil verdiği bu 31 yıllık yekpare devre içinde takip ederken, bütün hususiyet ve kıymetlerini yakından görecek ve onu en mahrem noktalarıyla tanımış olacağız.

Evvelâ onun madde planında portresini çizerek işe başlayalım:

Orta bir boy... Zaife yakın bir vücut ve asabî bir yapı... Uzuvarları gayet narin, derisi esmere çalan buğday rengi... Kuru ve sıcak bir ten...

En (karakteristik) noktası, gözleri... Siyaha yakın yeşil ve derin, başlarda kaydettiğimiz gibi alev alev yanan hummalı gözler... Bu şahane gözlerde baktığı yeri oyan bir tesir ve nüfuz vardır ve yabancıardan olsun, yakınlardan olsun, hiç kimse bu gözlerin hâkim manası önünde gözlerini yere eğmekten başka bir şey yapamamıştır. Seveni, sevmeyeni, onun gözlerinden daima ürktü...

Kirpikleri sık ve uzun ve gözlerinin alt kısmı hafifçe yaradılıştan sürmeli...

Fatih'in burnunu hatırlatan uzun, ince köklü ve minkâri bir burun...

Ağzı etlice, gayet muntazam ve alt dudağın ortası, ince bir çizgiyle yarık.

Taht'a çıktığı zamanlarda sakalsız... İnce ve dudağının iki yanından bir bıyık ve hepsi o kadar...

Sonradan sakallı... Özenerek kesilmiş küçük ve siyah bir sakal... Alnı, fesinin altından da görüleceği gibi, hafif (bombe) çıkıntılı ve açık... Bu, bir mâbed cephesi gibi heybetli alında burun köküne doğru inen fikir çizgileri... Bu alınla bu gözler, sahibinin zekâ, düşünce kudreti ve her an içiyle dışı arasında yapmakta olduğu muhasebeden birer nişan...

Saçları siyah ve kısa... Kaşları gayet intizamlı birer kavis resmeder ve sol kaş, sağdakinden biraz daha yüksekte durur.

Yüzü ablak ve yuvarlak çehrelere zıt; beyzî şekilde ve uzun...

Ellerinde etsiz bir narinlik ve güzellik... Asalet tuğrası bu eller gayet asabî ve hareketlidir.

Duruşu öne doğru hafif meyilli... Sesi gayet tatlı, ihtizazlı ve kalınca... Bu dolgun ve olgun sesle ağzından çıkan kelimeler, tane tane, fevkalâde düzgün ve zaptedici... Umumiyetle hafif perdeden çıkan sesi, en ehemmiyetsiz mevzuda bile sultanî bir emr-ü ferman tonuna mâlik...

Bütün hareketlerinde, son derece asabi bir mizacın şahane bir vakar ve muvazene içinde zaptedildiği ve muhteşem bir ağırbaşlılık halinde tecelli ettiği besbelli.... Her jesti, büyük bir nefis kontrolü ve ruhî fren hissini veriyor. Dışına hiçbir sızıntı vermeyen bir pota halinde, hararetini yutmuş ve ona tam tahakküm etmiş bir hâl...

Kuşatıcı, oyucu, eritici bir dikkat... Birer projektör kuvvetiyle gözlerini diktiği her şey, yakalanan bir av gibi olduğu yerde mihlanıp kalıyor.

İnsanları dinlerken hiçbir telâş ve sabırsızlık alâmeti göstermiyor ve onlara son kelimelerine kadar müthiş bir dikkatle, gözlerini ve kulaklarını veriyor.

Kıyafeti, basit üstü basit bir sadelik içinde her türlü alâyiş ve özentiden uzak, misilsiz bir ihtişam gerçekliği belirtiyor. O kadar temiz ve düzgün ki, üzerinde bir toz zerresi görebilen olmamıştır.

Üniformayı vezirlerine ve müşirlerine bırakan İkinci Abdülhamîd, boynunda «Hanedan-ı Al-i Osman» nişanından başka bir şey taşıyor ve umumiyetle nefer elbisesi denebilecek, ihtişamın ötesindeki ihtişama ermiş, üstünde tek rütbe alâmeti olmayan bir kılık muhafaza ediyor.

Abdülhamîd'in portresinde öz, onun, incecik çekme rujan potinlerinden fesine kadar bütün dış unsurları, bu unsurların giyindirdiği uzuvları ve bu uzuvların hareketini kuşatan, çarpıcı, yakıcı ve büyüleyici zarafetidir. Ellerinden hiç ayırmadığı eldivenleri, hafif öne eğik duruşu hiçbir lâûbaliliğe müsaade etmeyen ve bütün edâlarıyla Abdülhamîd, benzeri ve andırıcısı görülmemiş bir zarafet heykelidir; ve o, unvanından evvel mücerret zatı, bu zatın topyekûn tezahürleri bakımından ezelden prens...

Frak, Avrupalının, giyimde son zarafet ölçülerini ışılatır. Beyazla siyahın, harikulade çizgiler içinde terkiğini çerçeveleyen frak, bütün biçimiyle erkek zarafet ve asaletinin en yakışıklı sembolüdür denilse mübalağa edilmiş olmaz. İncecik siyah rujan iskarpinler, siyah ipek çorap, bacak zarafetinin en güzel ifadecisi siyah ipek zırlı pantolon, sivri uçlu dik yakada beyaz papyon kravat, beyaz gömlek, beyaz yelek ve nihayet siyah atlas kaplı yakasıyla kuyruklu ceket, üst cebine beyaz ketenden bir mendil, kolunun yanı başında da bir çift beyaz güderi eldiven ilave edilince, bütün halinde erkek vakar ve heybetinin en parlak şekillenmesini belirtir. Avrupalı için böyledir ama biz onu, erkek zarafetinin millî ifadesi kabul edemeyiz ve kendimize hâs bir ifadeye sahip olmak ölçüsünü başta tutarız.

İşte Abdülhamîd, bu Avrupalı kisvenin maddesiyle değil, fakat manasiyle her dem fraklı bir insandı. En tabîî ve hususî halinde bile giyinişi bir frak resmiyet ve itinasının dışına çıkmazdı. Hattâ eserimizin sonunda görüleceği gibi Beylerbeyi Sarayında ölüm döşeğine serildiği zaman bile anlattığımız manada frakını giymeden edemedi, doktora öyle göründü ve ruhunu öyle teslim etti.

Artık Abdülhamîd'deki zarafet derecesini hayal edebilmek lâzım...

Bakınız, onun son Mâbeyn Başkâtiplerinden Tahsin Paşa, hiç de Abdülhamîd bilmecesini çözebilecek ve onun inceliklerine nüfuz edebilecek zekâda bir insan olmadığı, ruhu Sultanın aşkıyle dolu bulunmadığı, hattâ birçok noktada zamaneye uyup velinimetini yermekten gocunmadığı hâlde, Hünkârdaki heybet, zarafet ve dış ifade titizliğini nasıl anlatıyor:

«-Sultan Hâmid, vücutça zinde ve çevikti. Ataletten hiç hoşlanmazdı. Zarafete meftundu. Temiz ve itinalı giyim hayatta intizam ifade ettiğini söylerdi. İnsanların kıyafetlerinde ihmal göstermelerinin kendilerinde intizam fikrî bulunmayışından ileri geldiğine kaniydi. Nitekim sehv (yanlışlık) denilen şeyin ihtiyarsızca olabileceğine inanmazdı. Bazen bir tezkerenin tebliğinde bir ismin yerine başka bir isim yazarak seh-vettiğim (yanlışlık yaptığım) olurdu. Bunun bir sehv eseri olduğunu söyleyerek itizar ederdim. Bir defa bana şu sözleri söylemişti: İnsanda sehv olmaz. Sehv ya kasten olur, yahut dikkatsizlik neticesinde vukua gelir. Kasten yapılan sehvler cezayı gerektirici bir suçtur. Dikkatsizlik neticesinde vukua gelen sehvlerin kabahati ise o dikkatsizliği edene aittir. Dikkatsizlik mazaret sayılabilir mi?»

Eski Mâbeyn Başkatibinden dinlediğimiz bu sözler bizi, Abdülhamîd'deki zarafet sırrının birdenbire ruhî cephesine intikal ettiriyor ve Hünkârın ne ihtişamlı bir nizam ruhu taşıdığını gösteriyor. İşte dışındaki zarafet ifadesi de bu ruhun püskürtüsü olarak delâlete kavuşuyor.

Birçok cephesiyle müşahade masasına yatıracağımız bu ruhun, şimdilik, müthiş bir nizam ve intizam titizliği halinde tecelli eden ve devrinin çürümüş karakterine taban tabana zıt olan tarafı üzerinde kalalım. Bu taraf, onun maddesinden, kılığında, edasından her türlü hareket, fikir ve işine kadar, taşıdığı keskin ve parlak şahsiyete yol gösterir.

YILDIZ SARAYI

Abdülhamîd'in devlet idare ve iradesini topyekûn üzerine alışı ve büyük şahsiyetini göstermeye başlayışı, ikinci toplantısında Meclisin kapatılmasından, Türk – Rus harbinin nihayete ermesinden ve kendisinin (Barok) ve (Rokoko) maskarası Dolmabahçe Sarayı'nı bırakıp Yıldız'a çekilmesinden sonra, yahut bunlarla beraberdir.

Hele Yıldız'a çekilip kendisine orada ayrı bir yıldız gibi hususî bir âlem kurması, evvelki ahmak ananeyi yıkması ve bu piç mimarî içindeki israf ve sefahat saraylarına sırt çevirmesi bakımından ne kadar manalı ve ne büyük bir şahsiyet tecellisidir. Babası Abdülmecid'in o soylu mimarî eseri Topkapı Sarayına ve Bağdat Kasrına bitişik olarak yaptırdığı, böylece şahsiyetimizin Batıya teslim edilişinde ilk vesikayı mekan çerçevesinde verdiği Mecidiye Kasrı ve arkasından Dolmabahçe sarayı ve onların soylu Batı mimarîsinde de piç diye tanınan kokona donu işlemeden farksız (Barok) ve (Rokoko) biçimleri, bir de bu biçimlerin merkezinde, harem ağaları, harem dilberleri ve kurnaz vezirler elinde kukla pâdişâhlar, Abdülhamîd'e ne kadar giran gelmiş olmalı ki, ilk şahsiyetini, hemen Yıldız sırtlarına tırmanmak ve orada, çoğu sade ve ahşap köşlerde yuvalanmakla gösterdi.

KÜÇÜK İHTİLÂL

Abdülhamîd'in Yıldız'a çekildiği ilk zamanlarda, Hakanı düşürmek için küçük ve miskin bir ihtilâl teşebbüsü oldu. «Ali Suavi Vak'ası» diye şöhret bulmuş olan bu teşebbüs, Sultan Murad'ı Çırağan sarayından çıkarıp sıhhat bulduğu iddiasıyla ona tahtın yolunu açmaktı. Halk arasında «Sultan Murad iyi olmuş, artık hiç bir şeyi kalmamış!» diye bir söylenti almış gidiyordu. Hattâ birtakım ecnebilerin bile, gece, su yollarından Çırağan Sarayına göze görünmeden girdikleri ve Sultan Murad'ı tamamiyle iyileşmiş gördükleri hikâyeye ediliyordu. Masalların en inanılmazıydı bu... Zira, bildiğimiz gibi, Abdülhamîd, Ağabeyini Osmanlı ve ecnebî, İstanbul'un en iyi doktorlarına göstermiş ve bu gibi dedikoduları engellemek için hasta hakkında bir rapor tertipleyip neşretmişti. Bu rapora göre Sultan Murad tedavi kabul etmez bir akıl hastasıydı.

Fakat Rus Harbinden sonra halkın önüne bir merak ve tecessüs yemi atmak için, bazı kötü niyetliler bu mevzuu ele aldılar ve bütün İstanbul'u onunla kundakladılar.

Onlara, Abdülhamîd gibi en ileri safta bir akıllı değil, deli bir pâdişâh lâzımdı. Ki, dolaplarını çevirebilsinler...

Ali Suavi isimli biri, başına birtakım Rumeli muhacirlerini toplayarak Çırağan Sarayını basmaya kalktı. Evvelâ ana kapıya yüklendiler ve oradaki nöbetçiden "yasak" ihtarını alınca adamcağızı öldürüp içeriye daldılar. Sultan Murad'ın dairesi önündeki iki nöbetçi de kendilerine karşı koyunca, tabancalarını doğrultup onları da öldürmekten çekinmediler. Ali Suavi'nin iki – üçyüz kişilik avanesi, dış kapıda, iç avluda ve liderlerinin yanı başında... Ali Suavi, elinde tabancası, Murad'ın dairesine girdi ve orada eski pâdişâhla karşılaştı. Orada güya ona elinden alınan tahtı iade etmeye geldiğini söyledi ve güya Murad'dan red cevabı aldı. Güya Murad, kendisine el sürülecek olursa nefsinin korumak için silâh kullanacağını söylemiş ve cebinden küçük bir tabanca çıkarmış...

Fakat hâdiseyi haber alan Yıldız, gayet süratli ve canlı hareket etti. İsyancıların üzerine hemen bir tabur asker gönderdi. Muhacirler, iç avludan askerin üstüne kurşun sıktılar.

Fakat asker bir anda vaziyete hâkim oldu ve isyancı muhacirleri, dış kapı önündeki ve iç avludaki yığınlarıyla sarıp sınımsıkı yakaladı. Sarayın içine girmiş olanlar bir bir süngülandılar, bu arada askere silâh çeken Ali Suavi de, göğsünü delen bir süngü altında can verdi.

Ali Suavi'nin adamlarından 65, askerlerden de 15 kişi öldü.

Ali Suavi vakasını bir hamlede bastıran askerlerin başında, Beşiktaş Muhafızı, meşhur Yedi Sekiz Hasan Paşa bulunmuştur. Eski harflerle, 7 ve 8 yine eski harflerle "Hasan" yazısının başı ve sonu olduğu ve iş araya bir çizgi çekmekten ibaret kaldığı için, enerjik davranışlarıyla meşhur ve ümmî bir zat olan bu Hasan Paşa imzasını atarken, bir 7, bir de 8 yazıp, arasına bir çizgi çekerek işini tamamlamış ve bu lâkap kendisine bu yüzden takılmış...

Hasan Paşa, sarayın üst katına çıkan isyancıları pencerelerden denize döktürdü ve bir iki saat içinde ortalığı süt liman etti. Dikkat edilirse bu, Çorumlu Anadolu çocuğu ümmî kumandanın karşısındakiler baştan başa Rumelilidir ve sığınmaya geldikleri ana vatanda, Pâdişâhı düşürmek gibi bir sevda peşindedirler. İşte «Ali Suavi Vak'ası»nın dikkate değer en nâzik noktası!.. Niçin böyle hizipler ve cereyanlar Anadolu'dan gelmez de hep Balkanlar ve Makedonya yönünden gelir?

Bu fevkalâde nâzik noktayı, istikbâlin tarihçesine, bütünlüğümüze düşman hareketlerin kaynağını ve bu kaynağın ne kıratta insanlar imâl ettiğini göstermek bakımından hassasiyetle işaret etmeliyiz!..

«Ali Suavi vak'ası» yoğurttan hükümetlere mukavvadan hañçerini saplayıp bir şey yaptığını sanan ve bununla gururlanan meccani ihtilâl teşebbüslerinin, geleceğini gösteren en parlak misâldir.

Artık, ruh hastası Murad, Çırağan sarayının loş odalarından, hiçbir ihtilâta vesile olmadan daha senelerce ve ölünceye kadar yaşayacak, daha doğrusu ölüsünü yaşatacaktır.

TEŞKİLAT

Çırağan Sarayı'na köprüyle bağlı bir koruluktan ibaret ve ayrı ayrı pavyonlar halinde bütün köşkleri Abdülâziz tarafından yaptırılmış olan Yıldız'a çekilince, Abdülhamîd artık irâdeyi elinde tutucu Sultan sıfatıyla orada teşkilâtını tamamladı.

İlk iş olarak "Tüfekçi" ismi verilen saray muhafızlarını 100–200 kişilik bir bölükten 500 nefere çıkarma ve bunları inceden inceye elekten geçirmek oldu. Başlarına da, Tahir Paşa isimli bir Arnavudu dikti. Abdülhamîd'in seçmekteki titiz ölçüsünü bu Tahir Paşa'dan anlıyabiliriz.

Tahir Paşa, Debrelî bir Arnavut olup son derece güçlü kuvvetli ve hudutsuz sâdık bir insandı. Abdülhamîd'e yakınlığı ise onun şehzadelîği zamanında başlıyordu. Genç yaşında İstanbul'a gelip kayıkcılık ve kaldırımcılık yapan Tahir Paşa Abdülhamîd ile ilk münasebetini şöyle anlatır:

«–İstanbul'da gayet kuvvetli bir Hırvat vardı. Kimse onun sırtını yere getirememişti. Önüne her çıkanla kavgaya tutuşur ve onun pestilini çıkarırdı. Ben Hırvatın lâfını duyunca onunla boy ölçüşmeye karar verdim. Üsküdar'da Hırvatın hemen her zaman oturduğu kahvehaneye gittim. Adam nargile ve kahve içmekte... Birkaç adım ilerisinde bir noktaya da, taş üzerine bir elma koymuş... Herkes elmaya dokunmadan dışından dolaşıp geçmeye mecbur.... Elmaya dokunmak, Hırvatı dövüşe davet etmek demek... Ben kahveye girince eğilip elmayı aldım ve bir kere ısırıktan sonra Hırvatın suratına saldı. Herif yerinden fırlayıp üzerime çullandı ve aramızda bir kapışmadır başladı. Birkaç saniye geçmemişti ki, Hırvat suratı kan revan içinde upuzun yere serilmiş ve bir daha doğrulamaz hale gelmişti. Herkes etrafımı sarmış beni hararetle tebrik ediyorlardı. Şehzade Abdülhamîd Efendi vakayı duymuş... Beni yanına çağırttı. Şaşırdım ve ürktüm. Ben âdi bir ameleden başkası değildim. Bir kaldırım amelesi, koca bir şehzadesinin huzuruna nasıl çıkar, hangi lisanla konuşabilirdi? Bunu, haberi getiren adama söyledim. Gitti. İkinci bir haberci geldi ve Şehzadenin beni mutlaka görmek istediğini bildirdi. Bunun üzerine gittim. Beni, şu andaki Efendimizin şehzadelîği zamanında huzurlarına çıkardılar. Hitapları şu oldu: Sen benim yanımda ve muhitimde kal! Cesaret ve gözüpeklîğin hoşuma gitti. Kendilerine, bu teveccühe lâayık olmadığımı söyledim ama inandıramadım. Hali o kadar soylu, edası o kadar sevimli, hususîyle bakışı ve sesi o kadar sihirliydi ki, bir anda kendisine aşık oldum ve emrini cana minnet bildim. İşte otuz seneyi aşkın bir zamandan beri yanlarındayım ve hiçbir kere inkisara uğradığım olmadı. O zamandan başlayarak, kendilerine, hudutsuz bir sevgi ve bağlılıkla yapışmış bulunuyorum. Askerliğin en küçük rütbesinden başladım ve en büyük rütbesine kadar çıktım. Hedefim daima Padişahın korunması oldu. İyi ve fena hiçbir dakikalarında Efendimi bırakmadım. Kendisini daima iyi kalbli ve cömert gördüm. Benim için bu dünyada tek bahtiyarlık, Pâdişâhımın karşısında durup o tatlı sesini duymak ve parlak gözlerini seyretmekti.»

Bu tabloda Abdülhamîd'in insanları nasıl seçtiğine ait bir işaret bulunduğu gibi bu insanların kendisine ne türlü bağlı olduklarına dair de bir delâlet vardır.

Dobra dobra konuştuğu, Pâdişâhın yüzüne karşı bile hakikati söylemekten çekinmediği herkesçe malûm ve meşhur Tahir Paşa'nın şu ifadesinde Abdülhamîd, insanları teshir–i müstesna şahsiyetiyle ortadadır.

Tahir Paşa, Hünkârın yanına, canı ne zaman isterse girmeye mezundu. Pâdişâhın en geniş itimâdına mazhar bulunduğu gibi kendi maiyeti tarafından da büyük miyasta itimâda mazhardı.

Hünkâr, Tüfekçilerini gayet hoş tutar, onların hiçbir vesile ile incinmelerini istemezdi. Bu yüzden, Arnavut olan bu tüfekçilerin bazı şımarık hareketlere kadar baş vurdukları rivayeti vardır. Fakat onların insan üstü sadakatini bilen Pâdişâh kendilerini daima hoş tutmayı şiar edinmiş ve saffetle karışık bazı aşırı hareketlerine göz yummuştur.

Yıldız'da Tahir Paşa kumandasındaki iç muhafız teşkilâtından sonra dış muhafaza kıt'aları ve hassa birlikleri... Başta, İsmail Paşa kumandasında «İkinci Fırka-i Hümayûn» ve «Maiyet-i Seniyye» bölükleri...

İkinci Abdülhamîd'in, gerçekten ayrı bir yıldız manzumesi ve sımsıkı bir merkezî irâde mihrakı halinde kurduğu yeni sarayda başlıca iş şubeleri, Mâbeyn Müşirliği, Mâbeyn Başkâtipliği, Mâbeynciler, Teşrifat Nazırlığı, Askerî Teftiş Komisyonu, Maiyet-i Seniyye Erkan-ı Harbiyesi, Yaverler, tercüme ve şifre işlerine memur sair vazifeliler ve her türlü müstahdemlerden ibaret...

Mâbeyn Müşirliği: Abdülhamîd bu makama Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa'yı getirerek, hem makama, hem de şanlı müşire verdiği değeri göstermiş oldu.

İki oğluna Abdülhamîd tarafından birer sultan verilen Gazi Osman Paşa Cuma selâmlıklarında ve bayram alaylarında, Hünkârın arabasında ve karşısında otururdu.

Mâbeyn girdi-çıktıları ile fazla alâkası olmayan Gazi Osman Paşa'nın vazifesi, Cuma selâmlıkları ve bayram alaylarında takdim edilen dilekçeleri incelemek ve ait oldukları nezaretlere havale etmek gibi bir işin üstünde, manevî tenisi memuriyetlerinde ve Sultanın askerî müşavirliği makamında toplanıyordu.

Muayede merasiminde tahtın yanındaki saltanat sembolü saçağı tutmak ve öptürmek şerefi de ona aitti. Bu saçağın merasime katılan herkes tarafından öpülmesi bir ananeydi.

Bu hususiyetleri hâtıralarında kaydeden eski Başkâtip Tahsin Paşa ince bir ahlâk meselesine dokunuyor ve Abdülhamîd düşmanlarının içyüzünü bir başka yönden de göstermiş oluyor. Tahsin Paşa diyor ki;

«-Sultan Hamîd'in hükümlerinde onun teveccüh ve iltifatına nail olmak, ondan rütbe veya nişan veya âtiye koparmak için saray dairelerinin kapılarını aşındıran ve hattâ bugünkü müreffeh vaziyetlerini o zamanın in'âm (nimet) ve eltafına (lûtuflarına) medyun (borçlu) olan kimselerin meşrutiyet ilanını müteakip ilk bayram alayında o saçağa karşı takındıkları tavr-ı istihkar (hakaret tavrı) cidden teessüfe şayandır. Bu zamanperestleri (günün adamlarını) teşhir etmek millî ahlâkın tasfiyesi namına pek lâzım bir keyfiyet olmakla beraber bahse değer yerleri olmadığı için geçiyorum.»

Böyle diyen ve basit bir adam olduğu için fazla derinlere inemeyen Tahsin Paşa, anlattığı sahte hürriyet kahramanlarını bahse değmez bulmakla hatâ etmektedir. En büyük değer onlardan bahsetmek ve ne olduklarını ortaya koymaktadır.

Tahsin Paşa'nın imâ ettiği tiplerin başında Hüseyin Cahit Yalçın gelmektedir. Bir vakitler jurnalciliğe kadar, Abdülhamîd'e yaranacağı farziyle yapmadığı dalkavukluk bırakmayan ve tıpkı Tefik Fikret gibi «Servet-i Fünun» dergisinde riyakâr cülûsiyeleri kaleme alan bu Batı sımsarı, kozmopolitlik ajanı ve ileride «Düyun-u Umumiye Dâyinler Vekili» mistekreh din düşmanı, Meşrutiyetten sonra saçağın yanından geçerken onu öpmek yerine hakeretle itmiş ve yine can düşmanı bildiği CHP kapısına yamanarak bir Halk Partili sıfatıyla ölmüştür.

Gazi Osman Paşa'nın vefatından sonra, Pâdişâh arabada karşısına Serasker Paşayı almaya başlamıştır.

Mabeyn Başkâtipliği: Bir başkâtip idaresinde yirmi kadar kâtip... Sarayın başlıca resmî dairelerinden biri... Vazifesi, sarayla hükümet arasındaki bağı kurmak.

Sultan bu daireye fevkalâde ehemmiyet verdiği için, umumiyetle kadrosunu, öz eseri olan Mülkiye Mektebi ileri derecede mezunlarından meydana getirmiştir.

Başkâtip Tahsin Paşa'ya göre bu daire, başından beri, hiçbir devlet dairesinde görülmemiş bir intizam ve mükemmellikle işlemiştir. Ahlâk ve

temizlikçe de her iş şubesine örnek olmak mevkiindedir.

Bu noktayı, Tahsin Paşa'nın veya daha eski başkâtiplerin şahsına değil, Hünkârın şahsîyet ve murakabesine bağlamak doğru olur.

Mabeynciler: Bir başmabeyinci emrinde Pâdişâhın resmî ve hususî işlerine memur, emin insanlar kadrosu... Pâdişâhın, hükümet ileri gelenleri veya başkalarıyla şahsî temaslarını idare edenler ve bütün işlerine bakanlar...

Teşrifat Nazırlığı: Onlar da, yabancılarla temasın idarecileri... Ayrıca tercüman mevkiindeki şahıslar zümresi... Bu isimde, kabine dışı bir Nâzırın emrindeler...

Askerî teftiş komisyonu: Cülustan bir hayli zaman sonra kurulan bu komisyon, Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın reisliğinde ve ordu murakabe ve güdümünü saray için bir merke bağlamak dâvasında...

Maiyet-i Seniye Erkân-ı Harbiyesi: Askerî meselde her bakımdan Pâdişâh nezdinde muhakeme ve mütalâa edebilecek bir dimağ olmaktan başka, hususîyle Balkan devletlerine ve ordularına karşı sarayda daimi bir göz temsil etmek...

Ötesi; yaverler, tercümeciler, sağlık memurları; nedimler, muhasipler ve ayrıca esvapçı başı, kilerci başı, çubukçu başı, şu, bu gibi tipler; haremağaları ve her sınıftan müstahdemler, isimlerinden anlaşılacak soydan.

Şu var ki, eskiden sarayın en nüfuzlu tipi olan kızlarağası, Abdülhamîd devrinde, sırma üniformalı bir müstahdemden ve sarayda hatırı sayılır, basit bir şahıscıktan daha ileride değildir.

NÜKTE

Eski pâdişâhların şehvet hizmetkarı ve bu bakımdan ruhlarının hâkimi olan ve Osmanlı tarihinde en büyük rolü oynayan Kızlarağası tipi, aynı nüfuzu Abdülhamîd devri başında da göstermek istemişse de, çok geçmeden yeni Sultanın, şehvetine esir olmak yerine şehvetini esir edici karakterine çarparak küçülmüş ve köşesine çekilmekten ve mazideki hâtıralarıyla başbaşa kalmaktan başka bir şey yapmamıştır.

«Darussaade-tüş-şerife Ağası» veya «Büyük Ağa» namıyla rütbesi Sadrâzam ve Şeyhülislamdan sonra gelen, adamına göre de onları geçen Kızlarağası, genç Pâdişâhın her şeyi fikir yönünden ele alıcı mizacı karşısında, rolü bakımından bir hiç olduğunu anlamak mevkiindeydi ve bu nükteyi ilk defa Abdülhamîd devrinde anladı.

Hünkâr, kız kardeşi Cemile Sultanın ağalarından Behran'ı saraya alıp «Darüssaade» ağalığına getirince başlangıçta ağa Hazretleri bütün nüfuz ve hâkimiyeti eline almaya baktı. Behram Ağanın dairesi bir aralık vezirler, müşirler, paşalar ve elçilerle dolup taşmaya başladı. Osmanlı Bankası umumi müdürü ve bazı Galata bankerlerine kadar... Ağa çabucak Sultandan ihtarı aldı ve artık derecesinde (fantezik) bir unsur olarak kaldı ve rolüne karşılık şahsına ihsanlarla yetinmeye ve devlet işlerine burnunu sokmamaya mecbur oldu.

Bu, Afrikalı, çukolata renkli ve ne nispette zekâ sahibi olabilecekleri malûm, fakat son derece kurnaz olduklarına şüphe olmayan tipler, bilhassa sarı altınlara ve mücevherlere bayılırdı. Kaybettikleri erkekliklerinin bir nevi tesellisi makamında da, kibir ve azamet meftunuydular. Meselâ, Behram Ağadan sonraki Kızlarağası Yaver Ağa, sağ elinin küçük parmağında taşıdığı kocaman pırlanta yüzüğün gözleri kamaştırması için, o elini hep ileride tutar, bu vaziyette yürür ve küçük insanlara bu vaziyette görünürdü. Elinde hiç bir devlet nüfuzu olmaksızın sırf aylıkları ve aldığı ihsanlardan biriktirdiği servet 130 bin altın ve birçok mücevher, vefatında Abdülhamîd'e kaldı. Behram Ağa'nın da 300 bin altınlık serveti yine Abdülhamîd'e intikal etmiştir.

Fakat bu servetleri öğrenip de, onların devlet nüfuzıyla devşirilmiş şeyler olduğunu sanmak abestir. Zira bu ağalar 10 para sarfetsizsiniz yalnız biriktirirler ve bin altına varan maaşlarından başka bütün sultanlar kadrosundan bahşiş alırlardı. Devlet nüfuzuna el atmak sayesinde eski Ağaların servetine bir misâl göstermek gerekirse Beşiri ele alabiliriz. Bu Ağa, ölümünde 20 milyon kese akçe, 800 pırlantalı saat ve 170 tane nadide eğer takımı bırakmıştır.

Abdülhamîd Kızlarağası saltanatına "paydos" demiş olan ilk hükümdardır.

SÖĞÜTLÜ BÖLÜĞÜ

Devlet irâdesini eline alan ve Yıldız tepelerinde şahsiyetini bir hisarla çevirip orada kurduğu merkezden vatanını iç ve dış tehlikelere karşı korumaya çalışan İkinci Abdülhamîd, o günün tedbiri olarak bu merkezîyetçi usûle başvurduğu için zemmedilmek yerine, hudutsuz medh ve takdir olunmaya lâyıktır. Vatanını koruyabilmek için evvelâ nefsinin emniyete almak zorundaki Pâdişâh, Yıldız hisarı içinde teşkilâtlandığı iş şubelerini sınıksız şekilde nefsinin bağlar, kimsede şu veya bu türlü keyfî hareket imkanı bırakmazken, hükmettiği Türk, Arap, Arnavut, Çerkez ve daha nice milliyetleri bir arada barındırıp kaynaştırmak ve hepsinin üstünde Türk unsurunu en büyük çapta kıymetlendirmek siyasetini güdüyordu. Bunun en büyük delili Yıldız'da teşkilâtlandığı Söğütlü Maiyet Süvari Bölüğüdür.

Tüfekçilerin büyük kısımlarıyla Arnavud, bazı kıtaların da Arap olmasına karşılık Söğütlü Bölüğü saf Türktür ve kıymet kendisinde değil, devlet iradesini eline aldıktan sonra Pâdişâhın teşkilâtlandırma fikrindeki ana ölçüdedir. Bu Söğütlü Maiyet Süvari Bölüğü Abdülhamîd'in tam kıvamını bulmuş milliyetçiliğine en büyük şahittir.

Altı asır evvel Anadolu'nun Bilecik ve Söğüt taraflarına yerleşen Karakeçili Oymağından devşirilme Söğüt Bölüğü, saf, temiz, lekelenmemiş, mert, cesur ve sadık Türk kanının en güzel numunesi olarak Abdülhamîd tarafından keşfedilmiş ve bir fikrî heykelleştirilmesi gayesiyle, cücü bicülü üniformalar içinde saray vitrininin içine alınmıştır. Bu vitrinde Söğütlü Bölüğünün manası, «Zat-ı Şahane»nin millet ve milliyetçilik ölçüsünü pırıldatmaktadır.

Hepsi genç, tüvânâ, dev yapılı ve pırlanta ruhlu saffet gençlerden bu 200 kişilik bölük "Zat-ı Şahane"nin, hiç bir menfaat gütmeyişinden emin bulunduğu yegâne birlik... Vstragan kalpakları, kırmızı ceketleri, zarif çizmeleri, eğerlerinde kılıçları ve ellerinde mızraklarıyla, at üstünde «Zat-ı Şâhane»nin arabasını takip ederler ve Sultanın hususî dairesini beklerler; yatak odası önünde yatarlardı. Hayatının korunmasını bunlara teslim etmiş olan Sultan, Söğütlü Bölüğü hakkında şöyle derdi:

-Onlar benim öz hemşerilerimdir. İşte binbir çeşit içinde Abdülhamîd'in gerçek çeşidi ve Türkçü görüşü...

DIŞ VAZİYET

Abdülhamîd, Yıldız hisarında, bütün gücünü sağlığı yolunda yöneltmek istediği memleket iç bünyesine karşı evvela sarayı ve muhitini teşkilâtlandırırken, devlet irâdesini eline aldığı o günlerde, dış vaziyet bakımından rahata kavuşmuş değildi.

Berlin muahedesi birtakım esasları tesbit etmekle kalmış ve Türkiye ile Rusya, Avusturya ve küçük Balkan devletleri arasındaki bazı ihtilâf ve meselelerin hallini istikbâle ve bunlarla Türkiye arasındaki hususi anlaşmalara bırakmıştı. Bir sürü pürüz belirten bu meseleler muallâkta kalmış olduğu gibi, eskiden beri gelen Girit meselesi de tekrar hâd safhaya girmiş bulunuyordu.

Son Türk-Rus Harbinde baş kaldırmış ve Yunanistan'a ilhak edilmesi için isyan bayrağını açmış olan Girit, Akdeniz'in en nâzik yerinde bir yara gibi zonklamakta ve devletin bu deniz üzerindeki muvazenesini altüst etmek tehlikesini yaşatmaktaydı. Dış vaziyeti, mümkün olan hızla düzeltip her şeyi içe bağlamak muradını besleyen Pâdişâh, Girit âsileriyle temas edip bir anlaşmaya varmak üzere Muhtar Paşa'yı Adaya göndermişti. Paşa, Hanya civarında isyancıların temsilcileriyle görüşmüş ve onlarla bir anlaşmaya varmıştı. Anlaşmaya göre Girit Valisi beş sene müddetle hıristiyanlardan tâyin edilecek, bu hususta devletlerin de muvafakati alınacak, mutasarrıf ve kaymakamlar, dairelerindeki ahalinin çoğunluğuna göre hıristiyan veya Müslüman olacak, Vilayet Umumî Meclisinin üyeleri de, 49 hıristiyan ve 31 Müslümandan ibaret bulunacaktı.

Bunlar olmuş ve Umumî Mecliste mahkemelerin resmî dili Rumca olarak tesbit edilmiş ve yürürlüğe konulmuştu. İstanbul'daki Patrikhaneye de, Girit'teki ihtiyar meclislerinin kararlarına temyiz makamı olmak gibi bir hak tanınmıştı.

Osmanlı Hükümetinin hakkı, nazarî bir hükümlerle bazı vergilerden ibaret kalıyor ve Girit âdeta Yunanlılaşmakta serbest bırakılıyordu. Fakat vaziyet o kadar nâzik ve Pâdişâhın devraldığı şartlar o derecede kötüydü ki, her an «Düvel-i Muazzama» donanmalarının ufkunda görüldüğü bu Adada başka türlü tutunabilmek imkansızdı. Büyük bir fedakarlık karşılığında olsa da, Abdülhamîd, o andan itibaren 10 sene müddetle Girit Adasında bu yüzden tutunabildi ve hiçbir sızıntıya meydan bırakmayıcı bir sükûn kurabildi.

Girit bir sükûn ve asayiş mıntıkası haline getirilirken Arnavutluk hâdisesi patlak verdi. Arnavutlar, Berlin muahadesine kazan kaldırdılar ve Karadağ'a bırakılan arazide çoğunluğun kendilerine ait olduğunu ileri sürerek ayaklandılar, ilhakı kabul etmediler ve çeteler kurarak dağlara çıktılar. Arnavutları yola getirmek üzere gönderilen Müşir Mehmed Ali Paşa, saklandığı kulede âsiler tarafından basılıp öldürüldü ve kesik başı bir değneğe takılarak dolaştırıldı.

Aynı sene, hem Osmanlılar, hem de Avusturyalılar aleyhine bir de Bosna-Hersek isyanı... Saray Bosna'da mutasarrıf, kadı, müftü ve öbür hükümet memurları öldürüldü. Nihayet Avusturya ordusunun Boşnaklarla çarpışa çarpışa o mutıkayı işgal etmesi sayesinde sükûn tesis edilebildi.

Bulgaristan Emareti, halk temsilcilerinin verdiği kararlar Prenslük haline getirildi. Bu Prenslüğe Rus ve Alman kanını taşıyan Prens (Batenberg) getirildi. 22 yaşındaki Prens- ileride Bulgaristan Kralı Birinci Ferdinand- sözde tabîi olduğu imparatoru, Abdülhamîd'i ziyarete geldi. Pâdişâhtan Müşirlik rütbesiyle «Yâver-i Ekrem»lik unvanını aldı ve İstanbul'dan ilk defa olarak Bulgaristan'a geçti ve işlere el koydu.

Şarkî Rumeli derdi de ayrı... Doğrudan doğruya Osmanlı idaresine bağlı, askerî ve idarî yönlerden Türk hâkimiyeti altında, fakat buna rağmen muhtar bir idare... Valisi Hıristiyan olacak ve 5 yıl müddetle Pâdişâh tarafından tâyin edilecek... Resmî dili Türkçe, Bulgarca ve Rumca....

İkinci Abdülhamîd Şarkî Rumeli valiliğine, ikiyüzlülüğüyle tanınmış, Viyana Sefiri Aleko Paşa'yı teklif etti ve bu teklifi devletlerce kabul olundu. Aleko Paşa Bulgarlara «Bulgarım!», Yunanlılara «Yunanlıyım!» Türklere de «Türk menfaatlerine bağlıyım!» diyen politikasını yürütmek üzere Şarkî Rumeli'yi teşkilâtlandırmaya gitti.

Şarkî Rumeli'de ilk facia, memleketlerine dönen İslâm muhacirlerinin Bulgarlar tarafından mallarına, canlarına ve ırzlarına karşı vâki olan tecavüzler... Faciaya herkes seyirci kaldı.

Sayıları 200 bine yaklaşan muhacirler meselesi de devletin sırtında çekilmez bir yük olarak devam etmekte... Bunlardan memleketlerine dönmek isteyenler en feci muamelelere uğradılar ve Balkanlardan İstanbul'a ve İstanbul'dan Balkanlara doğru muhacirlik yolunu karınca sürüleri gibi doldurdular. Edirne ve öbür sınır boylarında sefil ve sahipsiz ir yiğınları, türlü hastalıklar ve sefaletler...

İkinci Abdülhamîd, her şey bu hale getirildikten sonra içtimâi bir panik havası içinde, devlet irâdesini eline almış olmanın mesuliyetiyle, sabahlara kadar uykusuz, tedbir düşünmekte ve dâvayı kökünden ele alabilmek için, azdırılan yaralara merhem aramaktadır.

Balkanlardaki bu düzelmek bilmez vaziyetin yanında bir de Yunanistan meselesi... Bir türlü arada hudut tashihine imkan yok... 1879 Ocak ayında Osmanlı-Yunan Hudut Tashihi Komisyonu toplanmak üzereyken Yanya'lı Rumlar İstanbul'daki «Düvel-i Muazzama» sefirlerine dilekçeler vererek Yanya'nın Yunanistan'a verilmesini istediler. Buna karşılık Cenubî Arnavutluk ahalisi de geniş bir Arnavut Birliği halinde, Ortodoks hıristiyanlara karşı durmak yolunu takip etmeye başladı. Bir taraftan Karadağ ve öbür taraftan Yunanistan'a karşı mukavemet ve bu arada, Berlin Muahedesini imzalamış bulunan Babiâli'nin iki taraflı sıkışık hali... Nihayet binbir uğraşma, didinme, tehdit, tertip, gürültü ve patırdıyla halledilebilen hudut tashihleri... Boyuna işlere elini uzatan ve bazı tekliflerin Türkiye'ce kabulü için İzmir'in işgaline kadar tehdit savuran İngiltere; ve tozu dumana katıcı bir hercümerç havası içinde daima geçiştirme ve yatıştırılmaya bakan Pâdişâh...

O sıralarda İngiltere'nin İstanbul Sefiri, Avusturya Sefirine diyor ki:

«-İkimiz de, İngiltere ve Avusturya, Türkiye'nin korunmasını istiyoruz. Bu korunmada milletlerimiz hesabına ciddi faydalar bulunuyor ve Türkiye'nin türedi devletler elinde parçalanmasını istemiyoruz. Fakat aramızda metod farkı var. Siz bu işin Türklere yavaş yavaş ve yumuşaklıkla muamele edilerek meydana gelebileceğine inanıyorsunuz. Bizse, Türkiye'nin yenileşmesi ve düzelmesi için gerekirse Türklere zor kullanmak, onları islâhata zorlamak fikrindeyiz. Türkiye eskiyi değiştirip de yeni bir âleme dönmeyecek olursa mutlâka zarar bulacak ve taksime uğrayacaktır.»

Bir diplomatın ağzından, bundan daha samimiyetsiz bir söz çıkamaz. İngiltere hesabına zorla düzeltilmesinden bahsedilen Türkiye, ondan başka her tarafa kapatılıp yalnız İngiliz emellerine açık bırakılması sağlanacak olan yerdir. Ve şüphesiz ki İngilizler, Türkiye'nin yükselmesini, hele zorla yükselmesini, Türkiye hesabına isteyecek kadar şaşırılmış değillerdir.

İngiltere Sefirinin bu sözlerindeki gizli delâlet, Berlin Muahedesinden sonra Türkiye'ye çullanan ve her biri ayrı bir pay isteyen Batılı devletleri, Türkler lehinde mi, aleyhinde mi, belli olmayan bir hava doğurup dizginlemek ve peşinden en büyük lokmayı kendisi koparmaktı; ve ortalık biraz sükûn bulur bulmaz ilk işi Mısır'a el atmak olacaktı. Nitekim Yunanistan'la hudut tashihi ve Girit meselesinde aşırı Yunan emellerine sed çeken ve güya Türkleri tutan ve fikrini öbür devletlere kabul ettiren, İngiltere oldu. Yunanistan'a bırakılan arazi, Berlin kongresinde karar altına alınan miktardan eksik biçildi.

Fakat Osmanlı ülkesini umumî bir taksime kadar götürmek istidadındaki Berlin kongresi havasının büyük devletlere açtığı fırsat, Türkiye'yi türedi devletlere yutturmamayı gerektirirken en nefis parçaları kendilerine ayırmayı emrediyor ve Fransızlarla İngilizler, sureta himaye rolünde bu parçalara uzanacakları havayı iklimleştirmeye çalışıyorlardı. Bu havanın esası, Osmanlı devletini, kendilerine rakip çıkacak ve menfaatlerine dokunacak çapta bir yağmadan kurtarıp, birdenbire onun elinden şimali Afrika'daki İmparatorluğunu koparmak ve bu neticeyi tabîî göstermekti. Devleti yağmadan koruyup kendileri yutmak...

1864'den beri Tunus'a nüfuz edip 1870'de Almanlara yenildikten sonra hâkimiyetini kaybeden ve Tunus'un tekrar Türk idaresine geçmesini önleyemeyen Fransızlar, 24 Nisan 1881'de birtakım bahaneler icad ederek, hususîyle aynı kıta üzerinde İtalyan emellerinden kuşkulananarak Cezayir yoluyla Tunus'a girdiler ve Bâbiâliye tâbi bulunan Tunus Beyiyle bir anlaşma imzalayıp Tunus'u himaye ve hâkimiyetleri altına aldılar.

Hindistanı zaptettikten sonra oraya Mısır ve Afrika yoluyla da bir tehlike gelmesi ihtimâlini düşünen ve bu yüzden Fransızlarca Süveyş Kanalının açılmasına mani olmak için elinden geleni yapan İngiltere, böylece Hindistana en kısa deniz yolundan bir tecavüz gelmemesi ve ayrıca siyasî ve iktisadî menfaatleri bakımından Mısıra göz koymuş bulunuyorlardı.

20 Mayıs 1882'de İngiliz ve Fransız donanmaları İskenderiye önünde demirlediler. Arabî Paşa isimli bir Mısır milliyetçisinin Harbiye Nâzırı sıfatıyla içinde bulunduğu Hidivlik hükümetini tazyik altına aldılar. Arabî Paşa'dan başka dayatabilen olmadı. İşe karışan Babîâli Mısır'a bir komiser gönderdiyse de hiçbir şeye muvaffak olamadı ve İngilizlere karşı yeni bir Avrupa rekabeti doğurmak isterken birdenbire İngilizlerin İskenderiye'de körükledikleri bir hâdisе üzerine her şey akamete uğradı. İngilizler bir meyhanede sudan bir sebeple bir yerliyi öldüren Maltalı bir İngiliz tebaası yüzünden İskenderiye'de Avrupalılara karşı bir «katliâm» çıkartarak aradıkları bahaneyi buldular; liman istihkâmlarının yıkılmasını istediler ve kendilerini meşru müdafaa(!) vaziyetinde göstererek şehri topa tuttular.

Bombardıman 48 saat sürdü. Peşinden 15 binlik bir orduyla karaya çıktılar ve Arabî Paşa kuvvetlerini casusları vasıtasıyla tuzağa düşürerek Mısır'ı istilâ ve Kahire'yi zaptettiler.

Arabî Paşa esir edildi ve âsi sıfatıyla muhakeme olunarak idam cezasına çarptırıldı. Sonra cezası süresiz sürgüne çevrildi.

İngilizler, Mısır'ı işgal edince sırf Hidiv'in nüfuz ve mevkiini kuvvetlendirmek için hareket ettiklerini iddia ettiler; Babîâli'ye karşı da «Zat-ı Şahane»nin Mısır üzerindeki hâkimiyet hakkına dokunmadıkları gibi bir tavır takındılar. Gayeleri, asayiş, hak ve hürriyetlerin emin elde(!) muhafazası.

3 Ocak 1883 tarihinde, Mısır'da dilediği ve gerekli gördüğü kadar kalacağını ilan eden İngiltere, İkinci Dünya Harbine kadar elinde tuttuğu Mısır'ı bir daha bırakmadı; ve böylece 1293 Türk-Rus Harbi badiresi, «Hasta Adam» in Balkanlar, Tunus ve Mısır gibi uzuvlarının kesilmesiyle atlatılabildi. Bundan böyle Abdülhamîd'e düşen rol, hâlâ koca bir İmparatorluk halinde elinde kalan mahzun vatani, «Hasta Adam»ın tam da teneşir başına getirildiği merhametsiz şartlara karşı, iç ve dış tedbirlerle Yirminci Asır başlarına kadar korumaktır.

Türk-Rus Harbinden sonra Türkiye'nin elinde Anadolu'dan başka bir şey kalmayabilir, Birinci Cihan Harbinin getirdiği netice daha o zaman gerçekleşebilirdi. Halbuki sırf Abdülhamîd sayesinde İmparatorluk korunabildi.

Sonraki: Islahat

Geri dön

İSLÂHAT

Berlin Muahedesi, hususî maddelerle, Türkiye'yi birtakım ıslahat mevzuunda taahhüt altına almıştı.

ikinci Abdülhamîd bu ıslâhata Avrupa'nın zoruyla değil memleketi için ve faydalarına inandığından ötürü girişti

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu değiştirildi ve ihtiyaca uygun hale getirildi. Amme hakları adına dâva açma usûlü kabul ve Başsavcı, savcı ve savcı yardımcıları tâyin edildi. Vilâyetlerde istinaf müdde-i umumileri ve adliye müfettişleri teşkilâtı kuruldu.

Mülkiye Mektebinden sonra, doğrudan doğruya Pâdişâhın eseri olarak Hukuk Mektebi açıldı.

Ulu Hakanın sırf kendi kafası ve eliyle giriştiği bu ıslahat, her sahada ve 33 yıl boyunca devam edecek ve ondan sonra eser adına ne verilmişse hepsinin birden temelini teşkil edecektir.

Malî ıslahat hepsinden büyük oldu. "Düyun-u Umumiye" borçlarına, çoğu muhtar idareler vergileri, "Hazine-i Hassa" gelirleri ve bazı inhisarlar varidatı karşılık tutulduğu gibi eski devirlerin "kaime" belâsı da kökünden önlendi ve devlet geliriyle gideri arasında sınıksız bir tevazün kurulmasına çalışıldı. Birçok irâde ve fermanlarla malî ve iktisâdi muamelelerin nizamlanması sağlandı ve Abdülâzîz devrinde iflâsın kapısına kadar gelmiş olan devlet, korkunç harp hezimetine rağmen ilk defa malî şuur belirtmeye ve bu işin sadece şuurdan ibaret olduğunu göstermeye başladı.

Maarif, ordu ve jandarma, nafia ve birçok sahada yeni hamleler... İleride teker teker ve topyekûn göreceğiz.

Matbuat

MATBUAT

Bizde, ilk defa İkinci Mahmud devrinde ve Fransızca olarak başlayan gazete, kozmopolit kökten gelmiş olarak, Türklerden ziyade azınlıklar ve Tatlısu Frenklerinin, bu arada yarı Türklerin elinde gelişe gelişe İkinci Abdülhamîd devrinin başlarında hayli kabarık bir yekûna ulaştı; gazete ve dergi olarak 47 adet mevkute (belirli zamanlarda çıkan neşir vasıtaları)... 13'ü Türkçe, 1'i Arapça, 9'u Rumca, 9'u Ermenice, 3'i Bulgarca, 2'si İbranice, 7'si Fransızca, 2'si İngilizce ve 1'i Almanca... Yani dörtte biri Türkçe de dörtte üçü başka dillerden... Bu tabloya bakan göz, o zamanki matbuatın –bu zaman için daha da beter– ne kadar az Türk olduğunu ve hangi gayelere hizmet ettiğini kestirir.

O devirde öyle yazılar çıkmıştır ki, matbuat hürriyetini vatan aleyhine bellibaşlı hiziplerin sözcülüğünü etmek diye anlayanlar bile bu serbestliğe toz konduramazlar. Fakat bu serbestlik, hakları eliyle veren bir şuurun müsaade ve müsamahasından olan bir netice değil, göz gözü görmez bir karışıklık âleminde hiç bir şeyin farkında olmamaktan gelen bir hâl...

Matbuat ismi altında halkın vicdanını bulandıran, üstelik bir de hak iddia eden fesad ajanlarının rolünü anlamak, yine ilk defa Abdülhamîd'e nasip oldu.

Türkiye'de emirle ilk defa gazete kapatılması, Abdülâziz'in son günlerine rastlar. İngilizce (Levant Herald) gazetesi, Rus Sefiri mahut (İgnatyef) aleyhine bir yazı yazdığı için kapatıldı. Abdülâziz düşünce, matbuat isimli, hürriyet kaniyle –beslenen ejderha birden kafesini kırıp ortaya çıktı. Koca Türk vatanında kendini söz sahibi bilen Ermeni Teodor Kasap, sahibi olduğu bir sürü mizah gazetesinden birinde, «Kanun–u Esasî»nin «Matbuat kanun dairesinde serbesttir» hükmünü, kısıvrak bağlanmış bir mazlum şeklinde karikatürleştirdi, yani basın kanun çerçevesinde serbest olmasını bile azımsadığını ve kanun üstü serbestlik istediğini gösterdi ve kapatıldı. Aynı Ermeni aydının(!) Abdülhamîd'e karşı ne tavır aldığı ve bu son marifetinden başına neler geldiğini başlarda anlatacağız.

Teodor Kasap'ın gazetesini kapatmak yerine onu mahkemeye veren hükümet, Ermeninin hâlâ edepsizliğinde devam ettiğini gördükten sonradır ki, gazetesini kapatmak kararını alabilmiştir.

Bazı Türk geçinen kalemlerin «Mücahit» diye andığı bu Teodor Kasap, Ermenilik ve Ermenistan dâvalarının en şirret ve yırtık koruyucularından ve en azılı Türk düşmanlarından biriydi.

Matbuat, Abdülhamîd'in ilk günlerinde dilediği tenkit hatalandırmaları yapıyor ve kimse ona el dokunduramıyordu. Üstelik bu matbuat, dediğini de yaptırıyor ve bilhassa hükümet büyüklerine müthiş bir korku aşıyordu. Tıpkı bugün olduğu gibi herkes onu bir şey zannediyor, ondan bir umacı gibi ürküyordu. Bilmiyordu ki, gazete, sadece çıkaranın veya yazarının fikrinden ibaret şahsî bir söz tezgahından başka bir şey değildir ve ancak bu sözün milletçe benimsenmesi nisbetinde millî olabilir.

Abdülhamîd'in ilk işi, Abdülâziz devrinde Avrupa'ya kaçan, Paris'te «Muhbir» isimli Türkçe bir gazete çıkararak, oradan gazetesini beraber Londra'ya geçen ve sonra İstanbul'a dönüp Midhat Paşa'nın tavsiyesiyle bir müddet Mâbeyn Kâtipliğinde çalışan şair Ziya Bey'i (Ziya Paşa) kontrol etmek oldu. Ziya Bey, «İstikbâl» gazetesinde, Sultanın «Kanun–u Esasî»ye sadık kalacağını şüpheli göstermişti. Bunun üzerine, Hünkâr, Ziya Bey'i yüksek bir memuriyetle İstanbul'dan uzaklaştırmayı düşündü. Fakat «İstikbâl» gazetesi, İstanbulluların Ziya Bey'i mebus namzedi göstereceğini ve taşraya gitmesine mani olacağını yazınca kapatıldı. Öbür taraftan, Said Bey'in idaresinde bulunan «Vakit» gazetesi de «İslâmın İstikbâli» isimli bir yazısında, Pâdişâhın hal'i için Şeyhülislam fetvasının kâfi olduğunu yazdı ve o da kapatıldı.

Mısır Hidivliğini kaybettiği için Osmanlı tahtına küsen ve o yüzden hürriyetçi olan Prens Mustafa Fazıl'ın Avrupa'ya çekip saray aleyhinde çalıştırdığı meşhur «Genç Osmanlılar» zümresinden Ziya (Paşa), Nâmık Kemal ve Agâh Beyler o zamanki matbuatın güya Türk cenahını teşkil

ediyordu. Çırağan Sarayı kahramanı Suavi de Avrupa'da bunların arasındaydı, Başlangıçta bütün emeli Mâbeyn'e girmekten başka bir şey olmayan Nâmîk Kemal «İbret» gazetesinin başındaydı ve basının, sözde demokrasi devirlerinde bile ulaşamadığı bir hürriyetle kalem oynatıyordu.

Bunlardan bazıları, bugünkü basın ahlâkının hangi tohumlardan yetiştiğine en canlı misâl olarak, esasta şantajdan başka bir şey olmayan fikirlerinin tenkidi için Yıldız'a her çağrılışlarında bol bol ihsan alırlar, bu ihsanları kendi tabirleriyle "dercîp" eylerler ve hürriyet kahramanları edası içinde muhalefet esnafılığına devam ederlerdi.

Bunların ve Abdülhamîd düşmanı bazı kalemlerin içyüzünü kendi öz satırlarından süzelim:

«Sait Bey bu yüzden birkaç defalar tevkif ve Yıldız mahkeme-i hafiyesi huzuruna sevk edilip Abdülhamîd'in hiddeti geçinceye kadar orada alıkonulurdu. Mevkuf bulunduğu zaman, Hünkârî eğlendirmek için, gözden düşmüş nuzzardan (nazırlardan) biri veya diğer bir zat aleyhinde bir hicviye yazıp göndererek kurtulurdu. Hattâ, müstebidin, keyiflenerek Sait Beyi salıverdikten başka biraz ihsan verdiği de vâki olurdu. Sait Bey uslu oturacağına dair müphem bir vaatte bulunarak parayı dercîp eder ve ertesi günü tekrar hücum başlardı.»

«Abdülhamîd-i Sani ve Devr-i Saltanatı, Hayat-ı Hususîye ve Siyasîyesi» isimli kitabın 575'inci sahifesini 5'inci satırdan 11'inciye kadar dolduran bu satırlar kadar o zamanki ve her zamanki matbuatı ve Abdülhamîd düşmanlarındaki haysiyet yoksunluğunu gösterecek bir vesika bulunamaz. Kuru bir «hürriyet, müsavat, adalet» klişesinden başka bir şey bilmeyen ve 19'uncu Asır sonları Avrupasının hiçbir meselesi üzerinde fikir sahibi olmayan, kandilleri sönmeye yüz tutmuş Doğu âlemini de muhasebe etmekten âciz bulunan bu matbuat, tatlısu frengi rehberlerinin güdümü altında, tam bir ahlâk, kültür, fikir, dünya görüşü ve millî ruh düşkününü olarak işe başlamış ve dizginlenmesinden daha aziz bir borca yer bırakmamıştı.

Abdülhamîd Han bu borcu da gördü ve yüzde yüz ödedi. Basını kontrol altına aldı, ahlâk bakımından tefrikaların murakabesini Maarif Nezaretine havale etti, şahsiyat ve maksatlı polemikleri kökünden yasak etti, «Ermenistan» diye tarihi ve coğrafi bir mefhuma asla yer verilmemesini emretti, mücerret ilim ve fikir sınırlarını tek tek gösterdi ve bütün yayınları (sansür) usulüne bağladı.

Abdülhamîd'in (sansür) denilen, fikir hürriyetini kaldırıcı müesseseyi kurduğu ve onu saltanatının sonuna dek devam ettirdiği muhakkaktır. Bu babta edilebilecek hiçbir münakaşa mevcut değildir. O halde?

Abdülhamîd fikir hürriyetine düşman bir zalim, bir müstebit, ruhunu hak ve hakikate tıkamış bir nefis canavarı mıdır?

Tam aksi!..

Eğer mikroba karşı aşı ve (serom), onun hayat hakkı ve hürriyetine tecavüz ve zulüm ifade ederse Abdülhamîd'i de böyle kabul etmek mümkün olur. Bu mevzuda bütün dâva, Abdülhamîd'in basına (sansür) koyup koymadığında değil, mutlaka koyduğunu kabul ve itiraf ettikten sonra, bu (sansürün mikroba mı, hayat protoplazmasına mı karşı kullanıldığını tâyin etmektedir.

Biz diyoruz ki, Abdülhamîd basın (sansür)ünü millî bünyeyi korumak için, doktorun aşı enjektörü gibi kullanmıştır. Öyleyse o, bu bahiste de bir zalim değil, bir kurtarıcı, bir şifa vericidir.

Tarih bütün bu noktaları elbette bir gün saf hakikat ve ilim gözüyle inceleyecek ve o zaman bizim bu terkibî hükümlerimizdeki tahlilî kıymet ortaya çıkacaktır.

Zalim, gerçekte âdillerin âdili olan Abdülhamîd değil, güya demokrasi devrinde gazetelere resmen bir tamim gönderip, «Allah ve ahlâktan bahsetmek yasaktır» emrini verenlerdir.

İnönü'nün Cumhurreisliği devrinde, Başvekil Saraçoğlu Şükrü imzasıyla ve iki aylı mahremlik işaretiyle gazetelere gelen bu tamimin (fotokopi)si Büyük Doğularda neşredilmiştir.

İnsanoğlu hiçbir devirde bu kadar küçülmemiştir.

Abdülhamîd, iç basına olduğu kadar dış matbuata karşı da gayet hassastı. O zaman, bugünkü basın ateşeleri olmadığı halde, Yıldız'dan aldıkları devamlı emirlere uyarak bu vazifeyi elçiler ve konsoloslar yaparlardı. Türkiye'yi ilgilendiren her yazı, derhal tercüme edilip Mâbeyn'e gönderilir, eğer yazının memlekete girmemesi isteniyorsa vaziyet telgrafla haber verilir, tedbir alınması sağlanırdı. Hürriyet esnafının Avrupa'da neşrettikleri Türkçe gazeteler ve bunların idarecileri üstündeki hassasiyet de ayrı... Bu bahsin ileride sırası gelecektir.

Elçiler arasında Sultanın hassasiyetine en iyi tercüman olan Paris Sefiri Münir Paşa'dır. Münir Paşa, Avrupa'da geçen her vak'ayı pâdişâha bildirmekte, efendisinin merak ve alâkasını çekmekte müstesna bir anlayış sahibi... Ahlâkı üzerinde fazla bir taahhüde girişmemize imkan olmayan Münir Paşa, basın yoluyla bilhassa, Paris'teki (Jön-Türk) fâaliyetini Padişaha mübalâğa ile haber vermekte ve servisine karşılık ihsan beklemekte oldukça hamarattı. Bu noktayı onun bazı nakillerinden ve tavırlarından anlıyoruz. Fakat, zaten hiçbir adamını kendisine lâyük bir halistik, derinlik ve bağlılıkta görmediğimiz Abdülhamîd'e sadakatinden şüphe etmiyoruz.

Abdülhamîd sade mevkuteler değil, her türlü kitap üzerinde de sımsıkı bir murakebe kurmuştu. Ahlâk ve din ölçülerine zıt ve her çeşit fesatçı kitap yayınları, Maarifin filtresinden geçemezdi. Bugün, filminden karikatürüne, dergisinden romanına kadar yalnız cemiyeti zehirlemeye memur yayınlar, o zaman, Abdülhamîd'in filtresi sayesinde, cemiyete tek damla zehir aşıl原因amayacak hâle getirilmişti. Bu hareketinden ötürü de, Abdülhamîd'in ismi, kurtarıcı ve koruyucu değil öldürücü ve fikri boğucu...

Tam tersi!..

Abdülhamîd, kontrolünü sadece ruh, ahlâk ve memleket menfaati bakımlarından tesis etmiştir ve bu tedbirlerin kaba nefsanîyetle zerrece alâkası yoktur.

Abdülhamîd'in (AH, O) gibi bazı kimya remzlerini, «Yıldız» kelimesini, «kardeş» lâfını, hoşnutsuzluğa delâlet eden bazı tâbirleri, «Hasta Adam» lâfını, vesaireyi kullandığı hakkındaki rivayetler baştanbaşa İttihatçı, Mason ve Yahudi uydurmasıdır. Onun kullandığı tek kelime varsa, «Ermenistan»dır; bu da böyle bir memlekete yer vermeyen hâkimîyet ve şahsîyet ifadesi olarak Pâdişâhın ayağını öptürecek bir yasaktır.

Abdülhamîd hakkındaki İttihatçı, Mason, Yahudi, (Lö-vanten), kozmopolit ve Batı emparyalizması ajanlarının uydurduğu masallar o kadar gülünç, iğrenç ve havsala yakıcıdır ki, bunlardan yalnız bir tanesini, o da basın yönünden ele alıp aydınlığa çıkarmak geri kalanı izah edebilir.

Ziyaüddin, yani «dinin ışığı» ismindeki Meşrutîyet Şeyhülislâmı, daha doğrusu Şeyh-ül ifsad'ı, Padişâhın halline fetvada gerektirici sebep olarak onun din ve şeriat kitaplarını yaktırıldığını iddia eder.

Abdülhamîd'in ne çapta bir mü'min ve din bağılı olduğunu, bahsi gelince anlayacağız. Şimdi şu kadarını bildirmekte yetindim ki, Abdülhamîd, bütün Osmanlı hanedanı içinde en üstün dindardır ve onda bu ulvî duygu, imkân sınırlarını çatılacak derecede taşkındır. Nasıl olur da din ve şeriat kitaplarını yaktırabilir? Ona dünya imparatorluğunu verseler ve en küçük şeriat ölçüsünü bir ân için silmesini isteseler, kabul etmediği takdirde de bütün vatani istilâ edeceklerine inandırsalar, acaba «peki» demesine ihtimal düşünülebilir mi? Bu sözleri demeyecek bir kâfir bulunamazken «Şeyhülislâm»ın, kâfirden beter bir münafığın, hem de «fetva» diye ortaya attığı küfürnameye ne buyrulur?

Şeyhülislâmlık taslayan münafığın, küfür iddiasını dayadığı vakıyı öğrenin de, Abdülhamid'in ne çapta bir müslüman ve ne türlü bir iftiraya

kurban olduğunu dehşetler içinde görün!..

içindeki küfür karanlığına din ışığı ismi verilen sahte Şeyhülislâm Ziyaüddin'in, yakıldığından bahsettiği kitaplar, gerçekten ateşe verilmiş, hem de Çemberlitaş hamamının külhanında ateşe verilmiştir. Bunlar Celâl Paşa'nın Maarif Nazırlığı zamanında, her biri yüksek din ve ilim adamlarından kurulu «Teftiş ve Muayene Encümeni»nin zararlı olduğuna kanaat getirdiği 150 çuval kitaptır ki, belki yarısından fazlası sözde dinîdir. Mevzuları dini olan bu eserler din incelik ve gerçeklerinden haberi olmayan kimselerce belki de maksatlı olarak kaleme alındığı için yayınlanmalarına müsaade edilmemiş ve zaptedilerek çuvallar içinde saklanmıştır.

Yani, dini bozan eserler din adına, din ölçüsüyle yasak ediliyor. Bir müddet sonra da evvela Kâğıthane Çayırı'nda, daha sonra Maarif Nezareti bahçesinde yakılmaları düşünülüyor. Fakat dumanları göğe çıkacak olan böyle bir yangının etrafa dehşet ve heyecan vereceği düşünülerek kitapların açıkta yakılmasından vaz geçiliyor, en temiz vasıta olarak bir hamam külhanı hatıra geliyor ve bunun için Çemberlitaş hamamı seçiliyor. Halktaki hayâl ve düşmanlardaki tezvir mizacı bu ya; 150 çuval kitabın alevler içinde kömürleştiğini gören ve duyanlar, acaba içlerinde ne var diye merak etmeden hükmü basıyorlar:

–Abdülhamîd din kitaplarını yaktırıyor!

Tersine; Abdülhamîd, din maskesi altında dini bozan kitapları yaktırıyor.

Aradan şu kadar yıl geçtikten sonra da bütün gayeleri imân vecd ve sistemini yıkıp, yerine başka bir heyecan ve şekil getirmek isteyenlerin sahte Şeyhülislamı, bu hareketin dine aykırılık olduğuna dair fetva vermekten, Hak ve halk ölçüsüyle ne korkuyor, ne de utanıyor. Herhalde bu fetvayı verirken, bir gün Hakkın huzuruna çıkacağından da emin bulunmuyor. Fakat başında sarık ve sırtında cübbe taşımakta ve kullar görsün diye kibleye dönmekte devam ediyor.

«Maarif Nezareti Teftiş ve Muayene Encümeni» tarafından zararlı bulunup yaktırılan bu 150 çuvallık kitaplar hakkında Abdülhamîd'e verilen raporlar, kelimesi kelimesine malûmdur ve mahut kitabın 587, 588, 589'uncu sahifelerinde göz önüne serilmiştir.

O halde, Ulu Hakan ve Müminlerin Emîri hakkında verilecek fetva, onun, şeriatı korumak için şeriat adına düzenlenen yalancı eserleri yaktırdığı, yani dine en büyük hizmeti ettiği şeklinde olmalı değil miydi?

Abdülhamîd'in bir hissi de, aleyhindeki yayınların, hiçbir fikir ve kanaate dayalı olmaksızın sırf kendisinden para ve menfaat koparmak hedefini güttüğüydü. Bu bakımdan nice şantaj ve hile tertibine göz yumar, elini uzatan her ferde, değerine bakmaksızın para verirdi. Belki de onları bu suretle bağlamak isterdi. Ne çâre ki, bu adamlarda haysiyet kaybından kaygılanacak bir mizaç ve bünye aranamazdı. Bunlar «Vakit» muharriri Said Bey gibi, hem ihsanları «dercîp» ederler, böylece menfaatçiler listesine geçerler, hem de hiçbir şeyden çekinmeksizin şantajcılıklarında devam ederlerdi. Abdülhamîd o çile ve ıstırap nümunesiydi ki, fert olarak muazzam iffetine rağmen dünyanın en iffetsiz ve istismardan başka bir şey bilmez tipleriyle uğraşmaya ve köpeklerle kemik atarcasına tek tek gıdalarını vermeye mecburdu. Hattâ köpeklerin Paris'ten İstanbul'a kadar büyük çapta üremesine, bu halin sebebiyet verdiği bile iddia olunabilir. Fakat her şeyi ruh planında tesviye etmek ve madde çerçevesine pek nâdir hallerde çıkmak karakterindeki Abdülhamîd, sert ve haşîn tedbirlerle herhangi bir tepkiye meydan vermekten ve sonra altından kalkamamaktansa, yumuşak ve kiyasetli davranışlarda daha fazla menfaat hesap etmiş olsa gerektir.

Şu var ki, bizim ruh yapımız, hak bildiği yolda şiddetten başka bir vasıtaya kıymet vermez ve Abdülhamîd'in evliya çapındaki «idare–i maslahat» siyasetini, düşmanlarına hayat hakkı ve iş imkanı bırakmış olmak bakımından biricik hatâ diye kaydeder.

Bu hatânın en büyüğü, tahttan indirileceği zaman İstanbul üzerine yürüyen "Hareket Ordusu" isimli isyancılar grubunu, kan döktürmemek için, Hassa Ordusuyla karşılamadığı ve ezmediğidir.

Bir de ona, «Kızıl Sultan» derler değil mi?

Bu, ne zıddıyla gösterilen dünya!..

MEMUR TİPİ-DEVLET RİCALİ

Abdülhamîd devrinde memur, kısır Tanzimat teknesinden yuğurulmuş ve (klâsik)leşmiş kalem efendisi tipinin dışında değildir. O zamanki Türk cemiyetinin seri malı (entellektüel)ini temsil eden bu tip, fesle pantolon, (İstanbul)le gece entarisi, (Ampir) koltukla sedir arasında bir hayret ve teslimiyet levhasıdır.

Böyleyken o, Avrupalılıkla muhafazakarlık renklerinin kaynadiğı bir kazanda, kendisine mahsus bir renk, İstanbul beyi veya efendisine ait bir edâ süzebilmiştir. Tezatlarını az çok barıştırabilmiş ve yırtıcı, paralayıcı, ıstırap verici olmaktan kurtarmıştır.

Genç örneğiyle o devirde memur, gıcır gıcır rugan potini, fildişi saph bastonu, dizkapaklarına kadar setresi, sütbeyaz kolalı gömleği, zamparalık iddiacısı kaytan bıyıkları, hüznün yuvası gözleri, bazen fesinin yanından düşen perçemîeriyle, büyük şehirden mâna alıcı ve ona mâna aşıluyucu, hususi bir zarafete, bir (kaşe)ye sahiptir. Akşam vakti, güneş Üsküdar'ın camlarında ateş oyunu oynarken, kafesli pencerelerden sızan bir ışık huzmesi içinde, bu memur tipinin, duvardaki (agrandisman) resmi gülümser. Ve konsolun üstündeki cicili bicili çalar-saat, ona, taşıdığı mânanın hisli bestesini fısıldar.

Bu memur tipini, meşhur «Kâtibim» şarkısı ne güzel çerçeveler:

Üsküdüre gider iken, aldı da bir yağmur;
Kâtibimin setresi uzun, eteği çamur,
Katib benim ben katibin, el ne karışır?
Kâtibime kolalı da gömlek ne güzel yaraşır.

Çizdiğimiz portre, bütün derecelerin az çok pay aldığı ana fârikasıyla orta sınıf memura ait.. Aşağı sınıfta farika azalıyor, yüksek sınıftaysa büsbütün beliriyor ve ayrıca mânalara kavuşuyor. Mülki ve askerî paşalar zümresi... Bir nevi asalet sınıfı gibi bir şey...

«Paşa» kelimesinin bütün bir mâna habercisi olarak ne kadar tuttuğuna dikkat edin ki, bugün bunca devrime rağmen (general) kelimesi onun yerine geçememiş ve kibarlık remzi halinde «paşazade» tâbiri, kuvvetini, «general oğlu»nda denemeye lüzum görmemiştir.

Alafrangalık hissesi bu sınıfta, orta zümreninkinden daha fazla...

Mayonezin, yumurta, zeytinyağı ve limon gibi üç ana unsuruna karşılık, bunlarda, Garp, Şark ve Bizans arası bir katışığın şöyle böyle tuttuğu ve hususî bir lezzet verdiği kabul edilebilir.

Fakat bu şöyle böyle tutan mayonez, unsurlar arası herhangi bir kök dâva meydana çıkınca, hemen kimyevî alâkalar düzenini kaybetmeye, kesilmeye, ekşimeye ve kokmaya mahkûm ve bir ana temelden mahrumdur.

Abdülhamîd, cemiyet terbiyecisi, ihtilâlcı ve aksiyoncu bir fikir adamı değil, asırlardan beri Türk cemiyetinin gizli ellerle itildiği uçurum karşısında hiç bir şey anlamaksızın başını sallamaktan başka bir şey yapamamış sırmalı kuklalar arasında sadece her şeyi sezen ve gören bir İmparator olduğuna göre, devrinde yepyeni bir memur tipine maya tuttuğu ve onu heykelleştirdiği iddia olunamaz. Bu bakımdan, dışı süslü ve içi çürük, tanzimat tipi memur örneğini de yeni bir kalıba döktüğü, ruhî ve ahlâkî yönden ıslah ettiği söylenemez. Yalnız şu kadar söylenebilir ki, bu onun işi değildi ve o, dünya çapında böyle bir işe memur bulunmuyordu.

Abdülhamîd'e ait hakikatlerin ana prensiplerinden biri olarak kabul etmek şarttır ki, Ulu Hakan, oturduğu Yıldız'da, tek başına, ayrı bir yıldız

gibi pırıldayan bir yalnız adam, münzevî insan, dostsuz ve muhitsiz mizaç, münfail ve mustarip bünye timsaliydi ve şahsiyetine denk bir kadroya mâlik değildi ve sonuna kadar mâlik olamadı.

Toplumun, Kanuni'den sonraki bozgun ve çürüme, İkinci Mahmut'dan sonraki taklit ve alçalma çığırına da «dur!» diyebilecek, fert ve cemiyet halinde yepyeni bir petek mimarisi kurup onu yepyeni bir aşk ve iman balı ile doldurabilecek, büyük, çok büyük fikir ve aksiyon kahramanı cinsinden gelmiyordu Abdülhamîd... Böyle olması da, Arap atına «niçin kanatların yok?» veya kartala «neden dört ayaklı değilsin?» tarzında bir suale eş, kendisinden istenemezdi. O, yalnız şahsiyle vardı, zemin ve muhitine rağmen vardı; ve bu tek başına şahsiyledir ki, çürümüş temeller üstünde evvelâ saraydaki çevresi, sonra Babiâli'deki hükümet kadrosu, daha sonra Garp kuklalarından ibaret sözde (entellektüel)ler cemiyeti, nihayet dünyadan habersiz binbir çeşit tebaası, en sonunda da bütün bunları habire istismar eden rakip dünyalarla mücadele etmek zorundaydı.

Demek ki, Abdülhamîd, teslim aldığı çürük devlet ve cemiyete eş olarak, aynı vasıfları taşıyan memur tipi bakımından da mes'ul değildir. O, öz zâtından başka, kendisini kuşatan bütün şartlar bakımından talihsizdir. Büyüklüğü de, onu her eksikliği zâtiyle telâfi etmeye memur ve yardımcıdan mahrum kılıcı kaderinden gelmektedir. Büyük saltanatı boyunca kimseden kuvvet alamamış, her tarafa kuvvet yetiştirmeye bakmıştır.

Sadrâzamları ve valileri, başları sıkıştığı her an şu veya bu sefarethane veya konsolosluğa sığınmışlar, Padişah da bu açık vatan hiyanetine rağmen onları yola getirmeye çalışmış ve affetmiştir. Bunları tekrar kullanacak kadar da, ancak "hatalı" diye sıfatlandırabileceğimiz bir müsamaha ve insan tasarrufuna kadar gitmiştir.

Onun öyle konsolosları olmuştur ki, en basit bir pürüz ve sıkıntıyı, Padişahları aleyhine yabancı devlet reislerine rapor etmeye ve yabancılardan delâlet istemeye kadar varmışlardır. Şu hâdisenin ifade ettiği dehşete bakın: Bir Türk konsolosu, Türklüğünden utanmadan, 1898'de İstanbul'a Abdülhamîd'i ziyarete gelen Alman İmparatoruna şu telgrafı çekiyor:

«–Son derece sefalet içinde bulunan Osmanlı memurlarının birikmiş aylıklarını verdirmesi için lütfen Pâdişâh Hazretlerine ihtarda bulunmanızı rica ederim.»

Başşehbenderi Şefik

Başta Fehim Paşa bulunmak üzere bütün hafiyelere, | zaptiyelere, gaddar paşalar ve merhametsiz memurlara atılan suçlar, işte yukarıdan beri anatomisini izlemeye çalıştığımız (bu memur tipinin, Pâdişâhı hiçbir suretle taahhüt altına almayan ferdî ve içtimaî yaraları yüzündendir. Halbuki, kötülük adına kim ne yaptıysa kabahat Sultana bağlanmış ve Abdülhamîd'in bu asırlık miras maliyle hiçbir münasebeti olmadığı ve bu kadronun dışında tutulması gerektiği kabul edilememiştir. Devrinde memur tipi, hem de müzminleşmiş şekilde böyle bir terreddi belirtirken, Abdülhamîd'in şahsiyetinden tüten derleyici ve toplayıcı mânâ ve ruh, öyle bir feyz iklimi doğurmuştur ki, memlekette görülmemiş bir «rical» bereketi fıskırmış, «rical kıtlığı» diye ifadelendirdikleri ve meselâ bugünkü halimize tam uygun insan fukaralanğından eser kalmamıştır. Dünyaca meşhur, dünya çapında üç büyük mareşal onun devrindedir: Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa, Kars kahramanı Gazi Ahmed Muhtar Paşa ve Yunan Seferi kahramanı Gazi Ethem Paşa... Bunlardan ilk ikisinin, Abdülhamîd devrinden evvel yetişmiş buldukları iddiasına da verilecek cevap, tecellilerinin veya tecelli şartına ermelerinin o devirde olduğundan ibarettir. Ağaç, bulduğu havaya göre yemiş verir. «Kıyas–ı Enbiya», «Tarih–i Cevdet» ve «Mecelle» gibi ölmez eserlerin sahibi Cevdet Paşa, üstün verim çağını onun zamanında idrâk etmiştir. «Mesnevî» şerhedicisi Abidin Paşa, onun en küçük valilerindedir. Birçok ilmî ve dinî eser sahibi Giritli Sim Paşa da aynı... Adalet mekanizmasını tam bir istiklâl ve ilim muhtariyeti içinde çalıştıran büyük bilgin Abdürrahman Paşa, son devirlerin Maarifçisi, eşsiz allame Emrullah Efendi herkesçe malûm...

Biri gidip öbürü gelen Sadrâzamları, her biri bellibaşlı bir kültür, zekâ, siyaset ve tecrübe kıymeti olarak Babiâli'de iş başındayken de evinde ve ayrılmışken de daima devlete de yedek sermayeler olarak, düzinenin üstündedir. Sırada şartlar gerektirince yerlerini alırlar; her zaman

için de dünün veya yarının Sadrâzamı kıymetini muhafaza ederler. Abdülhamîd devrinde, sadrazamlık etmişler ve sadrazamlığa namzetler kadrosu; daima, sayıları dolgun bir hazır kuvvet teşkil etmiştir.

Abdülhamîd devrinde, 1293'den 1324'e kadar (1877–1908) tam 25 kere sadrâzam tâyini yapılmıştır. Bunlardan bir kısmı, tâyinleri tekrarlananlardır; yani gedikli sadrâzamlar. Tâyin tarihleri, müddetleri, kaçınıcı defa sadrâzam oldukları ve ne suretle düşürüldükleri, sırasıyle aşağıda:

Mütercim Rüştü Paşa: (6. defa–3 ay, 21 gün–istifa–1877)

Midhat Paşa : (2. defa–1 ay, 19 gün–Avrupa'ya sürgün–1877)

Ethem Paşa : (1. defa –11 ay, 16 gün–Azil–1878)

Ahmet Hamdi Paşa : (1. defa–4 gün–Azil–1879)

Ahmet Vefik Paşa : (1. defa–2 ay, 15 gün–Azil–1879)

Sâdık Paşa : (1. defa–1 ay, 10 gün–Azil–1879)

Mütercim Rüştü Paşa : (7. defa–1 ay, 7 gün–Azil–1879)

Saffet Paşa: (1. defa–6ay, 6 gün–Azil–1879)

Hayreddin Paşa: (1. defa–8 ay, 16 gün–Azil–1879)

Arifi Paşa: (1. defa–2 ay, 24 gün–Azil–1880)

Said Paşa: (1. defa–7 ay, 27 gün–Azil–1880)

Kadri Paşa: (1. defa–3 ay, 7 gün–Azil–1881)

Said Paşa : (2. defa–8 ay, 6 gün–Azil–1881)

Abdürrahman Paşa: (1. defa–2 ay, 16 gün–Azil–1883)

Said Paşa: (3. defa–4 ay, 18 gün–Azil–1883)

Ahmet Vefik Paşa: (2. defa–1 gün–Azil–1884)

Said Paşa: (4. defa–2 sene,10 ay, 24 gün–Azil–1884)

Kâmil Paşa: (1. defa–6 sene, 1 ay, 14 gün –Azil–1886)

Cevat Paşa: (1. defa–3 sene,10 ay, 16 gün–Azil–1893)

Said Paşa: (5. defa–3 ay, 28 gün–Azil–1896)

Kâmil Paşa: (2. defa–2 ay, 6 gün–Azil–1897)

Halil Rifat Paşa: (1. defa–6 sene, 3 ay–Vefat–1897)

Ferit Paşa: (1. defa–4 sene, 8 ay, 16 gün–Azil–1903)

Said Paşa: (6. defa–2 ay, 7 gün–Azil–1903)

Said Paşa: (7. defa–15 gün–istifa–1908)

Şu tablo derin bir tahlil gözünden geçirilecek olursa her şey anlaşılır: Abdülhamîd'in en sık sadrâzam değiştirdiği sene 1879 yılıdır. Bu yıl, onun, devlet bakımından geçirdiği sarsıntılardan sonra, iradeyi eline aldığı senedir. Bu yüzden, adam aradığı, bir türlü bulamadığı ve boyuna sadrâzam değiştirdiği meydandadır. Nihayet 1884'de Said Paşa "Devletlû Efendim Hazretleri" makamında ilk defa olarak iki sene kalabilmiş, onu takip eden Kıbrıslı Kâmil Paşa ise 6 yıl kalmıştır. Demek ki, bu devre Abdülhamîd'in nisbi istikrar, sükûn ve huzur çığırındır. Fakat Abdülhamîd, hiçbir devirde Dördüncü Mehmed'in Köprülü Mehmed Paşası gibi, bütün ruhîyle itimat edebileceği ve dağlarda tavşan kovalamaktan başka bir şey düşünmeyeceği bir vezire kavuşmamıştır. Kaldı ki, eğer misali tam yerine oturtmak lazımsa, Köprülü'nün gayreti Abdülhamîd'e, şan–ü şeref avcılığı da onun sadrâzamlarına düşer. Abdülhamîd'i ille avcı misâli içinde belirtmek lazımsa, o hikmet ve siyaset ormanında, elinde oku, yalınayak ve başı kabak, her an nöbet ve tarassutta bir çilekeştir.

Cetvele göre Abdülhamîd'in, gedikli ifadesiyle en fazla benimsediği ve âdeta (temelli) sadrâzamlar haline getirdiği, Said ve Kâmil Paşalardan ibaret...

Padişahın liyakata verdiği değeri, 1893'de sadrâzam olup 3 yıl makamında kalan Cevat Paşa ifade eder.

Türk–Rus seferinde başkumandanlık yaveri olan bu zat, hudut tashihlerinde gösterdiği anlayış ve başarıya mükafat olarak pek genç yaşında miralaylığa (albaylık) yükseltilmiş bir elçiliğe tâyin edilmişti. Bu elçilikte Fransızca ve Türkçe olarak Osmanlı ordusunun askerî tarihini yazdı ve bir kitap olarak hemen Sultanın nazarını üstüne çekti. Rütbesi Paşalığa yükseltildi ve kendisi İstanbul'a getirilip Yıldız'daki Yüksek Askerî Şûra üyeliğine tâyin olundu. Girit'teki karışıklıkları düzelden, Girit'e vali ve kumandan tâyin edilen ve rütbesi müşirliğe yükseltilen Cevat Paşa, zekâsı, kültürü, disiplini ve sağlam karakteriyle Abdülhamîd'in o kadar hoşuna gitti ki, onu 40 yaşında müşir yaptıktan sonra sadrazamlığa kadar da yükseltti. Türkçeden başka Arapça, Fransızca, Elence ve İtalyancaya vâkıf olan Cevat Paşa, Abdülhamîd devrindeki yüksek memur (kalite)sinden ve kayırılma ölçüsünden en güzel bir örnektir ve yetiştirilme şerefi doğrudan doğruya Abdülhamîd'e aittir. Kendisi ferik (orgeneral) rütbesindeyken binbaşı olan kardeşinin yarbaylığa terfiine mâni olacak ve «kardeşim henüz bu rütbeye liyakat gösterememiştir!» diyecek kadar namuslu olan bu adamı, Abdülhamîd düşmanları göklere çıkarırlar da yetiştirilmesindeki şeref payını Ulu Hakan'dan çalmaya kalkarlar.

MİDHAT PAŞA MUHAKEMESİ

İradeyi eline alan Padişah'ın hamlelerinden biri de, sahte kahramanlar zincirinin ikinci baklası (birinci bakla bizce Mustafa Reşit Paşa'dır, fakat Midhat Paşa'ya nispetle kötülükte hayli hafiftir) ve hürriyet münâdisi Midhat Paşa'yı hesaba çekmek oldu.

Midhat Paşa 17 ay kadar Avrupa'da ve en son Londra'da oturduktan sonra, kendi öz ifadesiyle «merhamet ve şefkati seniyye» yoliyle birtakım paralar almış ve nihayet affedildiğini Sefir Muzoros Paşa'dan öğrenip memlekete dönme kararını vermişti. Pâdişâh, onun, aile kadrosuyla şimdilik Girit adasında oturmasına izin veriyor ve kendisine ayda 200 altın maaş bağlıyordu.

Midhat Paşa 1879'da Girit Adası'na çıktı ve iddiaya göre, dellâllığını yaptığı yabancı devletler donanmalarının top sesleriyle selâmlandı. İki ay sonra da Suriye Valiliğine tâyin edildi.

Suriye'de bir sanayi mektebiyle bir öksüzler evi kurduğu, yollar yaptırdığı, tramvaylar işlettiği söylenen Midhat Paşa, en keskin hakikat olarak kendisine bir sürü arazi edindikten (veresesinin hâlâ bu memlekette münasebetleri devamdadır) sonra, 7 Ekim 1879 tarihinde Abdülhamîd'e "Ömrünün arta kalanını Padişahın duasına hasretmek üzere artık işten çekilmek istediği, 40 seneyi geçen devlet hizmetinden yorulduğu ve ihtiyarladığını hisseder hale geldiği" yolunda bir arize yazdı ve onu şöyle bitirdi:

«Lûtf ve inayet–i Hazret–i veliy–yi nimete arz–ı dehalet ederim.»

Suriye Valiliği sırasında Havran meselesi çıkan ve Havranlılarla Dürzîlerin silâhlı çatışmalarını önleyemeyen Midhat Paşa, oradan Aydın (İzmir) valiliğine aktarıldı.

Midhat Paşa dostları diyor ki;

«– Midhat Paşa İzmir'e bilahâre yine istifa etmek üzere gelmişti. Vakıa İzmir'e bu niyetle geldikten sonra, artık, Suriye'de olduğu gibi çalışıp çabalamaya lüzum yoktu.»

Vatan hizmetini hiçe sayan şu mantığın sefalet derecesine dikkat ediyor musunuz?

Buna rağmen Midhat Paşa, İzmir'de şu, şu, şu işleri yapmış, bilhassa şehrin ortasında bir cadde açtırmış...

Hayır; Midhat Paşa her taraftaki emlak ve arazisinin kontrolüyle meşgul ve İstanbul'daki konağında yan gelme veya siyaset oyunlarına karışma hülyasını beslerken birdenbire havada bir değişiklik oldu. Yunan gazeteleri Türkiye hakkında ağıza alınmaz ve kaleme gelmez hakaretler savurmaya başladılar. İstanbul'un «Tercüman–ı Hakikat» isimli gazetesi de bütün bunların Midhat Paşa telkin ve tertibiyle olduğunu ileri sürdü.

Aynı günlerde İzmir'i saran bir dedikodu: –Abdülâziz'in ölümü intihar şekliyle değilmiş!.. Padişahı öldürmüşler!.. Cinayet, Sultan Murad'ın dairesinden Sultan Aziz'in hizmetine gönderilen Pehlivan Mustafa ile arkadaşları tarafından yapılmış!.. Padişah arka üstü yatırılarak ve zorla bilek damarları kesilerek!.. Bu adamlar sorguya çekilmişler ve Sultan Abdülâziz'i öldürdüklerini itiraf etmişler... İşin elebaşları ve tahrikçileri Damat Mahmut Celâlettin Paşa ile eski Mâbeyncilerden Fahri Beymiş... Bunlar tevkif edilmişler. Başka ve daha büyük çapta suç ortakları varmış ve aranıyormuş...

1880 senesi Mayıs ayının 4'üncü günü... İlık bir İzmir havası.. Her taraf ilkbahar kokuyor. Gecenin saat 9 suları... Midhat Paşa haremde ve

uykuya yatmış bulunmakta...

Onu dürttüler:

–Paşa, kalk, konağın etrafı asker dolu...

Yatağından fırlayan Paşa, gerçekten konağın cephesini askerlerin tutmuş olduğunu ve konağı kuşatmak üzere bulduklarını gördü.

Hemen giyinip Harem dairesinin hususî bir kapısından arka sokağa daldı ve göze görünmeksizin uzaklaşabildi. O sırada gözüne bir kire arabası ilişti:

–Arabacı, dur!..

Ve arabaya atladı:

–Nereye?

–Fransız Konsoloshanesine!..

Fransız Konsolosu, haklı bile olsa kendi öz yurdunda, bu yurda düşman yabancılara sığınmak küçüklüğünü gösteren Midhat Paşa'yı, kollarını açarak kabul etti. Hatta ertesi sabah bütün konsoloslar, Avrupa'yı temsil eden bir heyet halinde Fransız Konsolosluğunda toplanarak Midhat Paşa'ya yardım ellerini uzattılar.

Fransız Konsolosluğuna sığındığı duyulan Midhat Paşa, ertesi sabah, Adliye Nâzırı Cevdet Paşa'dan bir telgraf aldı. Meali şöyle:

–Memleketimizin adaletinden emin olmadığınızı ilan edercesine yabancı bir devletten himaye aramanız teessüfe değer. Pâdişâhımız sayesinde, delilsiz ve mesnetsiz hiç kimse hakkında ceza tertip edilemez. Adliye teşkilâtımız ve oradan çıkan hükümlerin hakka uygunluğu bugün bütün Avrupa'nın ve hele sığındığınız yabancı devletin bilhassa malûmudur. Onun için herhangi bir soruşturmadan kaçınmayarak Adliye teşkilatı önünde görünmeniz ve Fransa Konsolosluğunda kapalı kalmayı bırakmanız tavsiye olunur.

Midhat Paşa bu telgrafa, soruşturmaya hazır bulunduğu cevabını verdi ve bunun üzerine Cevdet Paşa'dan şu karşılığı aldı:

–Bir soruşturma heyetiyle beraber, bizzat İzmir'e geliyorum.

İstanbul'dan İzmir'e gelen soruşturma heyeti Midhat Paşayı bindikleri hususî vapura çağırdılar ve onunla beraber İstanbul'a hareket ettiler.

Soruşturma vapurda başladı. Suçlama, Sultan Abdülâziz'in Pehlivan Mustafa ve iki arkadaşı tarafından öldürülmüş olduğu, kaatillere gerekli talimatın Damat Mahmut Celâlettin ve Nuri Paşalar tarafından verildiği, kaatillerin bu noktayı itiraf ettikleri, kendilerini seçenlerin ise, Midhat Paşa'yı da içine alan bir cemiyet olduğundan ibaretti.

Midhat Paşa bütün bu itham maddelerini reddetti ve gece vakti Dolmabahçe Sarayı önüne demirleyen vapurdan alınıp Yıldız bahçesindeki Çadır köşküne götürüldü.

Aynı fesad cemiyetine dahil olduğu iddiasıyla Manisa'da tevkif edilip İzmir'de hapsolunan ve orada öleceği günleri bekleyen eski sadrâzam Rüştü Paşa, aşırı ihtiyarlığı ve hastalığı yüzünden getirilememişti.

Midhat Paşa'nın Çadır Köşkünde tekrar sorguya çekilmesi 10 gün sürdü. Nihayet hakkındaki suçlama mazbatası, zamanın Adliye Nâzırı

Cevdet Paşa tarafından hazırlanmış olarak Midhat Paşa'ya verildi. Bu mazbataya göre Midhat Paşa, idamı istenenler arasındaydı.

Midhat Paşa'ya avukat seçmesi için hazır bir liste verdiler. O, kendisine avukat olarak bir Hıristiyan'ı seçmeye kalktı. Bu isim listede yoktu. O da, listede bulunan isimlerden Şehri Efendi isimli birini seçti.

Bir iki temastan sonra da, onu sarayın casusu kabul edip avukatsız mahkeme huzuruna çıkmaya karar verdi.

Muhakeme Haziranın 15'inde... Yıldız bahçesinin parkları bu iş için kurulmuş çadırlarla dolu... Suçlandırılan şahıslardan, Sultan Murad ile annesi ve İzmir'de mahpus Rüştü Paşa ve bir Çerkez kalfadan başka hepsi hazır ve 11 kişi... Mahkeme Birinci Reisi, İstanbul İstinaf Mahkemesi Reisi Sûrun, İkinci Reis de, yine Adliye kadrosundan Hristoforidi Efendi. Ayrıca Tevfik, Emin, Hüseyin Beyler ve Ermeni Takfur Efendi'den mürekkep dört âza...

Hâkimler heyeti içinde iki ayrı ekalliyetten insanlar bulundurulması, her halde, ekalliyetleri memnun etmek için hilâlin yanına salıp taktırmaya kadar giden ve böylece Türk sancağını lekeleyen Midhat Paşa hakkında en tarafsız hükmün tecelli etmesi içindi.

Muhakeme başladı. Abdülâziz'i öldürdükleri iddia edilen Pehlivan Mustafa ve arkadaşlarının vekili, bu basit adamları iradeleri selbedilmiş (otomat)lar şeklinde gösterip cezalarının hafifletilmesini istedikten sonra, Reis, Pehlivan Mustafa'ya sordu:

–Nasıl oldu, anlat!

Mustafa ayağa kalktı:

–Damat Mahmut ve Nuri Paşalardan emir aldım. Sarayda Sultan Aziz'in hizmetindeydik. Ortalıktan el ayak çekildiği bir anda üzerine çullandık, Sultanı arka üstü yatırdık. Fahri Bey onun kollârına yapıştı. Öbür iki arkadaşım da dizlerine ve göğsüne oturdu. Ben de sol kol damarını ustura gibi bir çakıyla kestim. Sağ kolunun bazı yerlerini de yaraladım.

Pehlivanın suç ortağı Cezayirli Mustafa bu işin aslı esası olmadığını söyledi; Fahri Bey de vak'anın intihardan başka bir şey olmadığını ileri sürdü.

Damat Mahmut Paşa, Sultan Abdülâziz'in öldürüldüğü yolundaki iddiaları kökünden yalanladı.

Reis Abdülâziz'in intihar aleti olarak kullandığı makası ortaya çıkardı; ve vukuf ehli hüviyetinde, Marko Paşa ve Kastro Efendi isimli iki doktora gösterdi:

–Bu alet bir ölüm yarası açabilir mi, açamaz mı? İki cevaptan biri «hayır!» öbürü «evet!..»

Midhat Paşa, isnat ile hiçbir alakası bulunmadığı yolunda öyle müdafaalar yaptı ve bu arada o türlü tecavüzlere girişti ki, Reisten şu ihtarı aldı:

–Midhat Paşa! Senin bütün bu söylediklerin, yine senin hesabına ayrıca bir cinayet teşkil eder.

Buna rağmen Midhat Paşa, basit hürriyet hamisi ve küçük mantık ustası marifetlerini mahkeme huzurunda üstüste göstermek zevkinden kendisini alamadı ve hiçbir mevzuda derinliğine nüfuz iktidarını göstermeden, sığlığına birtakım mantık perendeleri atmaktan ibaret kaldı. Kendisini savunacağı yerde, damatları ve onların adamları diye gösterilen şahısları müdafa etti, mahkemeyi ve usûlünü tenkit ve birtakım lisan ve kelime hataları üzerinde durdu, gramer ve kanun hocalığına kalkıştı.

Günlerce süren celselerden sonra karar: «Pehlivan Mustafa, Hacı Mehmed, Cezayirli Mustafa ile Fahri, Ali ve Necip Beyler, Kanununun 170'inci

maddesine göre idama; Mahmut, Nuri, Rüştü ve Midhat Paşalarsa 45'inci maddeye göre müşterek fail sıfatıyla keza idama, Seyyid ve İzzet Beyler de katle yardımcı olmak noktasından 10 sene kürek hapsine mahkûm...»

Hüküm, istinaf tarafından tasdik edildi ve Fetva Kapısı (Şeyhülislamlık)ca da doğrulandı.

Abdülhamîd bununla kalmadı. Aynı hükmü, hiçbir hukuki selâhiyetleri olmayıp ancak vicdani noktadan büyük kıymetleri olan, vazifeli ve vazifesiz, bütün devlet recülleri nezdinde bir nevi temyiz edercesine reye koydu. Gazi Osman, Ahmet Muhtar, Cevdet Paşalar gibi vatanın en itibarlı vicdan heykellerine kadar, herkes mahkûmların idamları lehinde düşündü ve hükmünü bu ölçüye göre verip imzaladı. Midhat Paşa ve arkadaşlarının mutlaka idam edilmesini isteyenlerin başında, «mutlaka» kaydiyle, Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa gibi, vicdanının sesinden başka hiçbir şeye kıymet vermesi mümkün olmayan, her türlü ihtiras dışı, ulvî bir insan vardı.

Düşünelim: Adliye Nâzırı, «Mecelle» muharriri, «Kıyas-ı Enbiya» sahibi, dinin en küçük maddesi uğrunda dünyayı fedaya hazır Cevdet Paşa... Mahkemeyi o kuruyor. İstanbul'un içindeki Rum ve pâk temiz hâkimler ittifakla idam kararı veriyor. Karar, bütün kademelerden geçiyor ve nihayet vatan büyüklerinden, gerçek vatan kahramanlarından bir heyetçe de doğrulanıyor ve iş sadece Padişahın tasdikine kalıyor.

Eğer bütün bunlar Abdülhamîd'in hatırı, onun muradını desteklemek için yapılıyorsa, Sultanın kalemini eline alıp «mucibince» demesinden başka bir şey beklenebilir mi?

Hayır!

Bütün bunlardan sonra Abdülhamîd, idam cezalarını affediyor, sürgüne döndürüyor. Midhad Paşa ve ortaklarını Taife sürüyor; hattâ memur ve muvazzaf olduğu bir işte bile nasıl elini kana batıramaz bir melek, yani «Kızıl Sultan»(!) olduğunu ispat ediyor.

İZZEDDİN

Midhat Paşa ve ortaklarını «İzzeddin» isimli, buharın ilk icadı senelerinden bir işaret biçimindeki bir vapura bindirdiler ve tıkr mıkır yol alan bu «patpat-ı bahri» ile Cidde'ye gönderdiler. Temmuz sıcağında ve ayrı bir kamara içinde Midhat Paşa'nın sürgüne gönderilişini tablolaştıran «İzzeddin», onun aile ve mirasçıları gözünde bütün bir hınç ve intikam remzidir. Geçmiş bahislerden birinde dokunduğumuz gibi, varisleri, Midhat Paşa'nın sadrazamlık hırsını doyuramadığı Babiâli'nin ta karşısında ve İstanbul'un o zaman ve bu zaman en kıymetli yerinde sahip oldukları kocaman binaya «İzzeddin Hanı» ismini vermişlerdir. Cephesi yuvarlak, bu köhne han, yakın zamanlara kadar, Babiâli, yeni ismiyle İstanbul Valilik binası karşısında, ona «oh olsun» der gibi durmakta ve Midhat Paşanın birçok nüfuzlu işlerdeki şahsî gelirinden minik bir misâl teşkil etmekteydi.

Sürgünün uzun deniz yolu, «İzzeddin» vapuriyle sona erdikten sonra Cidde'den Mekke'ye kara yolu... Oradanda Taife...

Tâif, Hicaz'ın sayfiye yerlerinden biridir ve iklim bakımından o sıcak havzada dayanılması en kolay noktadır. Midhat Paşa, ortaklarıyla beraber Tâif kışlasında hapsedildi ve orada üç sene kadar kaldıktan sonra 1301 Hicrî yılının Recep ayında vefat etti. Bu üç yıl zarfında Midhat Paşa'nın Tâifte geçirdiği hayata ait bütün bir roman uydurulmuştur. Şu farkla ki, bu roman, uydurma olduğuna göre, zengin bir hayal eseri olmaya uzaktır ve ancak «miskin» kelimesiyle ifade edilebilecek küçük yalanlarla doludur.

Midhat Paşa'nın gizli vasıtalarla ailesine gönderdiği söylenen ve uydurma olması pek muhtemel olan mektuplarda bile Tâif'teki sürgün hayatına ait fecaat levhaları göremiyoruz.

Bu mektupların «İffetlû Naime ve Şehriban Hanımefendilere» diye yazılan ve macerasını başından sonuna anlatan ilkine göre, Midhat Paşa haksız ve sırf şahsına tahammül edilmediği için hüküm yemiş, küçük ve murdar bir kamaraya tıkiıp pis kokularla çevrili olarak Cidde'ye götürülmüş, arkadaşlarıyla düşüp kalkamamış, Mekke'de «Harem-i Şerif»i ziyaret etmesine izin verilmemiş, Tâifte askerî kışlaya atılmış ve kapısına bir nöbetçi dikilmiş, kışlada arkadaşlarıyla görüşmek ve beraberce yaşamak mümkün olmuş, bir müddet Mekke Şerifi'nin emriyle prangaya vurulmuşsa da kendisi ve Mahmut Paşa bu muameleden müstesna tutulmuş ve açık olarak, istenildiği gibi mektuplaşmaya izin verilmiştir. Aynı mektuba göre Midhat Paşa arkadaşlarının ıstiraba batmış olmasına, hattâ Damat Nuri Paşa'nın «İzzeddin» vapurunda çıldırması bulunmasına rağmen asla kederli değildir. Zira ömrünün arta kalanını öbür dünya için hazırlanmaya tahsis etmek niyetindedir. Zaten Naime ve Şehriban Hanımefendilerin de bildiği gibi, bu niyeti çoktan beri içinde beslemekteydi ve kendilerine defalarca tekrarlamıştı. Ve işte şimdi, Tâifte işi gücü Kuran okumaktır ve Kuran'ı yeniden ezberlemek gibi bir nimete ermiştir. Namaza da dilediği gibi devam edebiliyor. Sadece takma dişi kırıldığından ve orada yapacak kimse bulunmadığından zahmet çekmektedir. Beş altı okka tütün ve bir ağızlığa ihtiyacı vardır. Kitaplardan da İzmir'de kalan iki cilt «Beyzavi Tefsiri»yle İsmail Hakkı Hazretlerinin «Ruhul-beyan»ını ve Fransızcalardan, bir cildini yanına aldığı ve üç cildini İzmir'de bıraktığı (Plütark)ı istemektedir.

İkinci mektubunda para sıkıntısından bahsettikten sonra aynıyle şöyle diyor:

«-Buraya vürudumuzdan (gelişimizden) alü yedi ay zaman müruruna değin (geçinceye kadar) me'külât ve melbusata müteallik (yiyecek ve giyeceğe ait) kâffe-i ihtiyacımız (ihtiyaçlarımızın hepsi) canip-i hükümetten ifa olunarak (hükümet tarafından yerine getirilerek) vekilharç ve ferras (oda hizmetçisi) ahçı vesair hademe mümkün mertebe mükemmel iken muahharan (sonradan) alıcıdan mâda hademenin cümlesi kaldırılmış..»

Midhat Paşa'nın, doğru veya uydurma mektubiyle sabit olarak görülüyor ki, sürgünlerin Tâifte her türlü medeni ihtiyaçları 7 ay müddetle düşünölmüş ve sonradan, o da «belki» kaydiyle, belki de oradaki idarecilerin keyfi hareketleriyle bu dikkat zayıflamıştır.

Midhat Paşa'nın bundan sonraki isteği yalnız paradır. Hattâ para isteyişindeki üslup, ailesine bile itimâdı olmadığını gösteren bir mahiyet taşır:

«– Hal böyle kalıp bir müddet daha akçe gelmez ise gönderdiğiniz gümüş su tası ve saat gibi şeyleri satmaya mecbur olacağımız hâtıra geldikçe ve bunun ise her türlü ayıp ve rezaleti mucip olacağı düşünülürken bu dahi ayrıca mucib-i ıstırap olmaktadır. 25 Ağustos sene 98»

Midhat Paşa'nın, oğlu Ali Haydar Midhat tarafından 1909 tarihinde neşredilen mektupları, sürgündeki fikir ve dâva adamının soylu duygularına ve ulvî çilelerine delâlet etmek haysiyetinden mahrum, küçük hisler ve süflî kaygılarla dolu, bir nevi bezirgan diliyle yazılmış şeylerdir ve içlerinde tek fikir, dâva, dünya görüşü ve derinliğine his yoktur. Aynı kitaptaki hâtıralar da aynı yavanlık, hiçlik ve hâdiseleri satıhtan ele alan basit avukat diyalektiği içinde... Midhat Paşa, yarının tarihçisi tarafından, baştan başa menfi şahsiyeti bir tarafa, Tâifte kaleme aldığı hâtıralarıyla de kocaman bir "hiç" olarak gösterilecektir.

Hâtıralarında kendisinden "Midhat Paşa" diye bahsederek ikinci şahıs ve gaip mevkiine geçen Midhat Paşa, hiçbir noktada, hem de doğruluğu çüphemeli bir zabita raporunun üstüne çikamamıştır.

Şimdi sırası gelmişken, bir kaç kere bahis mevzuu ettiğimiz, şu, Türk bayrağında hilâlin yanına salıp takdırma faciasına gelelim:

Bunu hâtıralarında bizzat kendisi itiraf eder.(Sahife 18, satır 15–24)

«–Avusturya Hariciye Nâzırı Kont Andraşi'nin Bosna–Hersek hıristiyanlarına dair Avrupa'da neşrettiği beyannamelerinde müslîm ile gayr-i müslimin bir devlet tâbiyetinde ittifak ve ittihadı mümkün olmayacağı mânasına delâlet etmek üzere Ay–Yıldız ile salibin bir sancakta içtimâi gayr-i mümkün idüğün yazmış olduğuna binaen, Midhat Paşa, mücerret bu dâvayı mükezzip olmak ve eser-i fiilisini göstermek için hıristiyandan bir tabur gönüllü askeri teşkil ederek ve sancaklarında Ay–Yıldızın yanına bir de salıp ilave eyleyerek tabur–u mezkûr Dersaadette cümlenin manzur ve meşhudu olduktan sonra Niş fırka–i askeriyesine gönderilmiştir ki, bu taburun efradı dahi hiçbir muharebede İslâm askerinden geri kalmıyarak ibraz–i gayret ve şecaat etmiş...»

Avusturya Hariciye Nâzırı, bir bildiri yayınlayarak Bosna–Hersek müslümanlarını korumak için müslümanla hıristiyanın aynı devlete bağlanamayacağını ve hilâl ile salibin birarada barınamayacağını iddia ediyor. Midhat Paşa da bu gâvurun iddiasını yalanlamak için hıristiyanlardan bir gönüllü taburu kuruyor ve tabur sancağında hilâlin yanına bir de haç ekliyor. Tabur İstanbul'da herkese gösterildikten sonra Niş Tümenine gönderiliyor. Bu taburun, hiçbir muharebede müslümanlardan geri kalmadığı ve onlar gibi şecaatle gayret gösterdiği tesbit ediliyor.

Avusturya Hariciye Nazırının kendisinden daha az haksız olduğu bu dâvada, itirafıyla sabittir ki, Midhat Paşa, feci bir mukaddesat hainidir ve asıl istediği, Türk bayrağına haçın girmesi değil, İslâm senbolü hilâlin ortadan kalkmasıdır.

Midhat Paşa'nın ruhunu olduğu gibi gösteren ve herkesçe malûm bir hâdisi şeklinde bilinmeyen, gizli kalan bu iş, onun Tâif'te kıldığını rivayet ettikleri namazlar ve okuduğunu söyledikleri Kur'an'ları izah etmeye yeter. Midhat Paşa, bütün tarih boyunca ikinci bir misâli bulunmayan şekilde, kendi öz sancağının ruhunu kirletmeye kalkmış ve bu ruha karşı ihanetini siyasî ve hususî hayatının her safhasında göstermiş bir insandır; ve ondaki Abdülhamîd düşmanlığı da, Ulu Hakanın, kendisini, hilâle kastedici bir put şeklinde teşhis etmiş olmasındandır.

Bayrak, bir milletin ruh bütününden bir remzdir, asla parçaları aksettiremez, taviz ve tecezzi kabul edemez; yoksa millî kök, etrafındaki yabancı bitkilerin aşısı altında zedelenmiş olur.

«İzzeddin» vapuru senbolüne bağladığımız Midhat Paşa'nın sürgün hayatı, oğlunun neşrettiği hâtıralar ve mektuplardan temize çıkacak gibi

değildir ve biraz evvel kıymet hükmünü belirttiğimiz bu hâtıraların bize emniyet hissi veren hiçbir noktası ve (realite) şivesine benzer herhangi bir edası yoktur. Aksine, babasını ele vermektedir.

Midhat Paşa'nın sürgün hayatı üzerine uydurulan romanda, arkasında ve sağ kürek kemiğinin üstünde çıkan bir çıban hikâyesi vardır. Midhat Paşa'nın "Şirpençe" olduğundan bahsettiği bu çıban kısa zamanda iyi olmuşsa da güya bir takım suikastlara vesile edilmek istenmiştir. Suikasta niyeti olanların böyle bir çıbana ihtiyaçları olmayacağı açık olduğuna göre yalan hazırlığı buradan bellidir.

Çıbandan sonra, Midhat Paşa'yı arkadaşlarıyla beraber muhafazaya memur, Binbaşı Bekir isimli, güya son derece zalim bir insandan bahsedilir.

Midhat Paşa'yı zehirmek için içtiği süte zehir konulduğu masalı da gülünçtür. Bunu kimse anlamıyor da, Midhat Paşa'nın uşağı Arif anlıyor ve sütü döküyor. Yemek tencerelerine konulan zehir hikâyesi de aynı soydan... Midhat Paşa Tâif'te iktidar makamında değildir ki, sinsice zehirlenmesine ihtiyaç duyulsun... Oradaki emir makamları kendisini çağırtıp pekâlâ canına kıydırabilir ve izini de silebilirdi. (Dramatik) ve (Romantik) bir üslup içinde ve arkadaşlarının gözleri önünde, onu kıvrana kıvrana öldürmeye niçin lüzüm görsünler?

Misâl, o türlü ileriye götürülmüştür ki, Midhat Paşa'nın uşağı Arife, efendisini zehirmesi için teklifler yapıldığına ve nihayet muhafızların içeriye girip Midhat Paşa'yı bitirmelerini kolaylaştırmak üzere oda kapısını açık bırakması tembih edildiğine, fakat sadık uşağın bütün bunları red ve efendisine haber verdiği kadar daha neler uydurulmuştur.

Evvela Paşa'nın bendesi mevkiindeki bir adama, böyle, (Misel Zevako) romanlarındaki mübalâğalı sahneler tarzında bir teklif nasıl yapılabilir, bu teklif hangi siyasete uyar ve esasen ne lüzum ifade eder?

Sonra, zindan rejiminde odalar içeriden değil, dışarıdan kilitli olduğuna göre, uşağın içeriden kapıyı açması hangi akıl ve mantıkla istenebilir? Daha sonra, uşak kapıyı açmak istemese, sanki onu açtırmaya imkan mı yoktur? Midhat Paşa, anahtarını cebinde taşıdığı hususî şatosunda mıdır, zindan da mı?

İşte uydurulan hikâyelerin olanca mantık haysiyeti!..

Nihayet masalın son perdesi:

Hicrî 1301 yılı Recep ayının 12'nci ve Nisan'ın 2. Çarşamba gecesi... Midhat Paşa'nın oda kapısı kınıyor, içeriye bir yüzbaşı, bir teğmen ve yedi er giriyor, bunlar Midhat Paşa'nın yanında yatan bir şahsı dışarıya atıyorlar ve hep birden üzerine çullanıp Paşa'yı boğuyorlar. Damat Mahmut Paşa'ya da aynı gece, aynı iş yapılıyor. Hattâ Mahmut Paşa, kaatiller üzerine çullanırken «Aman Allah!» diye öyle bir nâra basıyor ki, bütün Tâif duyuyor ve yataklarından fırlıyor.

Güya gece vakti bir dükkan açtırılarak kefenlik bez alınıyor ve ölümlerin gasilleri tabur imamına teklif edildiği halde imam «bunlar boğulmuştur» diye (bu da şeriat adına işledikleri hatâ ve düştükleri cehalet) gasilden çekiniyor, paşalar da gasilsiz ve kefensiz gömülüyorlar...

Bütün bu nakillerden hiç birine inanmak kabil değildir. Zira Midhat Paşa'nın ölüm tarzını bize olduğu gibi hikâye edebilecek, ortada, güvenilebilir tek şahit yoktur. Şeyhülislam Hayri Efendi ile Mâbeynci Fahri Beye ait diye gösterilen şahadetler de, hem Midhat Paşa'nın suç ortakları olan bu insanları, hem de bu şahadeti nakleden Abdülhamîd düşmanı politikacıların seciyeleri bakımından güven dışıdır.

Neticede Midhat Paşa'nın Tâif'te öldürülerek mi, yoksa tabî eceliyle ve bir hastalık neticesinde mi bu dünyadan gittiği, ilmî gözle tam bir meçhuldür.

Midhat Paşa hakkındaki resmî beyan, onun, «şirpençe» neticesinde kasığında çıkan bir ur –belki kanser– neticesinde öldüğü, Damat Mahmud Paşa hakkındaki de, Midhat Paşadan altı gün kadar sonra, Tifo'dan gittiğidir, ve hâdisenin aslında böyle cereyan etmiş olması ihtimâline aykırı, ortada bir hikayeden başka tek hakikat unsuru mevcut değildir.

Oğlunun uydurduğu cellâtlar listesi, her neferin ismine, cismine, memleketine kadar gösterilmiş olmasına rağmen, hayâli insanlar olmak vasfını aşabilmekten uzaktır. Nitekim Midhat Paşazade Ali Haydar Beyin bütün iddialarını çürütecek şekilde, Allah tarafından ne gibi bir tezada düşürüldüğünü birazdan göreceğiz.

SON HÜKÜM

Artık Midhat Paşa üzerinde son hükmü vermenin ve bu bahsi bir daha açmamak üzere kapatmanın zamanı gelmiştir. Her şeyden evvel Midhat Paşa'nın Tâif'te ne şekilde öldüğü meçhul kalırken asla Abdülhamid tarafından öldürtülmediği bir bedahet halinde ortaya çıkmaktadır.

Midhat Paşa, Tâifte, galip ihtimâlle hastalıktan zaif bir imkan ifadesiyle de Pâdişâhın haberi olmaksızın birtakım yaranma sevdasındaki kimselerin suikastiyle ölmüş olabilir. Fakat onun Abdülhamîd'e bağlı bir (inisiyatif) neticesinde öldürülmediği emindir.

Bu hakikate üç âmil şahitlik eder:

1-İdam cezası alan ve bu karar yüksek mahkemeler, Fetva kapısı ve en mümtaz memleket büyükleri tarafından tasdik edilen bir şahsı, aynı tasdik altında küçücük bir imza ile dar ağacına göndermek ve bütün mesuliyeti bu kademelere yüklemek fevkalâde basit bir iş olduğu halde bunu yapmayı idam hükmünü sürgüne çeviren bir padişah, ondan sonra bu adamı sürgününde boğdurmak gibi bir işe ne tenezzül edebilir, ne de bundan bir fayda bekleyebilir. Eğer umumî efkârdan korktuğu için idam kararını tasdik etmediyse bu defa umumi efkârdan ve onun böyle bir sinsilik karşısında alacağı tavırdan daha fazla korkacağı için Paşa'yı sürgününde hiç öldürtmez.

2-Eğer Midhat Paşa'nın öldürülmesi planı Abdülhamîd tarafından tertiplenmiş olsaydı, o romanlaştırılan gülünçlüklerden hiç birine lüzum kalmadan, Midhat Paşa'nın canı, tereyağından kıl çekercesine alınır ve kimse hiçbir şeyin farkında olmazdı.

3-Nihayet mütearife kıymetindeki bu iki âmilden sonra, en büyüğü geliyor ki, o da Midhat Paşa'nın boğdurulduğunu iddia edenlerin, farkına varmadan içine düştükleri tezat ve ağızlarından kaçırdıkları itiraftır. Bakın nasıl:

Aynıyle, oğlu Ali Haydar Midhat'ın neşrettiği kitapta (sahife 321, satır 18-21) şu cümle vardır:

«- Abdülhamîd, günden güne artmakta olan evhamının mağlubu olduğundan, Midhat Paşa defnolunduktan birkaç gün sonra tekrar mezarını açtırmış ve başını vücudundan ayırıp bir kutuda mahfuzen İstanbul'a getirilmesini irade eylemiştir.»

Bunu 1906'da Avrupa'da neşredilen bir kitaptan alıyor oğlu... Güya içinde ne olduğu anlaşılmasın ve Süveyş kanalından geçirilirken herhangi bir muayene derdi çıkmasın diye, kutunun üstüne «Zat-ı Hazret-i Şehriyarîye takdim edilmek üzere fildişi mamulatıdır» diye bir ibare yazılmış...

İşte, Abdülhamîd'in, mazlumuna ait kesik başı İstanbul'a getirttiğini ve böylece boğdurulduğuna inandığını iddia eden kötü niyetliler, bir sahife sonra (sahife 322, satır 4-6), meşrutiyette dostları tarafından mezarın açıldığını ve Midhat Paşaya ait kafa kemiğinin orada görüldüğünü ve bu kuru kafanın, hem şekli, hem de eksik dişleri bakımından, şüphe bırakmaz şekilde Midhat Paşaya aidiyet ifade ettiğini yazıyorlar ve

«meselenin hakikati belli olmamıştır» sözünden başka lâf bulamıyorlar. Hani ya kafa Abdülhamîd'e gönderilmişti?.. Sonradan Taife iade edilip gövdesinin yanına mı bırakıldı?

Allah'ın şaşırttığı ve hakikati kendi ağızlarıyla ifade ettirdiği bu zavallılar sadece İstanbul'a gönderilen kafa hikâyesindeki yalanları ve sonra bu yalanı öz ağızlarından kaçıışlarıyla, Tâif romanının baştan başa uydurma olduğunu göstermiş bulunuyorlar.

İşte son hüküm:

Midhat Paşa, vatanın kök dertlerinden hiçbirine akıl erdirememiş ve körü körüne Batıya kapılmaktan başka yol bulamamış, böylece Batı emperyalizmasının ajanlığı rolünü oynamış, derinliğine fikirten mahrum, mesnetsiz Türk ruh köküne düşman bir kukla aydın tipidir.

Üstelik Midhat Paşa, Abdülâziz'i devirirken yaptığı gibi, vatani aleyhindeki her teşebbüsüne yabancı sefaretlerden destek aramış ve hiçbir millî temayüle dayanmamış bir ihanet örneğidir. Mesleği Abdülâziz'in hal'inde İngiliz Sefirine başvurmaktan başlar ve İzmir'de Fransız konsolosluğuna sığınmayla biter.

Ayrıca Midhat Paşa, basit ve deri üstü ıslahat yaptığı valiliklerde, kesesini görülmedik şekilde doldurmuş bir irtikâp ve irtişa nümunesidir. Paradan başka hiç bir değer tanımadığı sürgünde ailesine gönderdiği mektuplardan ve kendisini aç ve bülaç göstererek haremlerini para göndermeye davet etmesinden anlaşılabilir. Her an «akçe»den bahseden Midhat Paşa'nın, ölümünde, oğlunun itirafıyla, 200'den fazla altını ve yine iki yüzü aşan mecidiye riyali vardı ki, bugünün parasıyla 250 bin lirayı geçer. Midhat Paşa, Tâif sürgününde bu parayı nerede bulmuştur?

Eğer ona şeriat hükmüyle bir ad yakıştırmak icap ederse:

«Murtad Paşa»'dan başkası bulunamaz.

Neticede Midhat Paşa Abdülhamîd hakkında sahte ilim imâl eden İttihatçıların sahte kahramanıdır; ve kendisinden sonra aynı vasıfları taşıyan bütün bir sahteler nesline timsal teşkil ettiği için, hem Abdülhamîd'in seziş ve keşfindeki muazzam isabete en parlak örneği vermek, hem de arkasından gelen nesillerin foyasını meydana çıkarmak bakımından, tanınması, kurtarıcı çapta mühimdir.

Midhat Paşa'yı sürgüne gönderen Ulu Hakan, onun şahsında küfür, köksüzlük ve şahsiyetsizliği mahkûm etmek istemiş ve böylece belki en büyük tarafını göstermişti.

«–Biraz da Âl–i Osman yerine Âl–i Midhat hükümrân olsun!..»

«–Bu milleti adam etmek için onu Hıristiyan yapmaktan başka çare yoktur.»

Her defa kusacak derecede sarhoş olduğu içki masalarında Murtad Paşa tarafından söylenen bu sözler onun ne çapta bir küfür kuduzu olduğunu gösterir; ve Mustafa Reşit, Âli ve Fuat Paşalar'dan sonra bu (4) numaralı Masonun kimler hesabına çalıştığını ortaya koyar.

DEVİR-İ HAMÎDİ

«Abdülhamîd çığır» mânasına gelen, eski tâbirle "Devr-i Hamîdi" klişesi, bundan 80-90 yıl evvelki hayatın (kaledeoskop) camı gibi bir şeydir. İnsan bu camdan bakınca, bereket devri İstanbul'unu, bütün renkleri, çizgileri, sesleri ve kokularıyla yaşar. Ferace ve meşlahtan başlayarak ipek çarşafa doğru giden ve (Piyer Loti)yi çıldırtan kapalı kadını, ince kaytan bıyıklı ve redingotlu erkeği, zarif ahşap yalılar, Beşiktaş sırtlarından Maçka ve Nişantaşına doğru gelişen yeni semtleri, tıkız Macar atlarının çektiği konak arabaları, sivil ve askerî cicili bicili üniformaları ve daha nice vitrin unsurlarıyla o devir, buhranlı bir cemiyetin 19'uncu asır sonları ve 20'inci asır başlarında kavuşur gibi olduğu muvazeneden bir merhale öncesi ve sonrasına nispetle mesut bir çerçevedir. 33 yıllık hükümdarlığında, tasfiye saati çalmaya başlamış bir imparatorluğun çöküntü noktalarını sargılayıp binayı temelinden çatısına kadar yenilemeye, payandalamaya ve kurtarmaya, müsait bir zemin açan İkinci Abdülhamîd, irâdeyi eline aldığı çığırdan birkaç sene sonra, kendisine mahsus devrin olanca hususiliklerini tamamlamış, şahsiyeti etrafında, bütün payitahtı ve memleketi içine alan bir muhit meydana getirmişti.

Artık her noktasiyle billûrlaşmaya başlayan Abdülhamîd devrini, onun, tamamiyle yerine oturmuş, otuz yıla yakın saltanat devresi olarak mütalâ edebiliriz.

Basit Yunan Harbinden başka bir dış politika macerası olmayan, içte de Ermeni meselesinden gayri bir kargaşalığa şahit bulunmayan bu nisbî huzur devrinin başlıca farikası, hakikatte ve halk dilindeki ifadesiyle «bereket»dir.

Abdülhamîd'i takip eden çığır, altın paranın ancak bir kaç yıl sürebilen hayatı ve ondan sonra mısır koçanlarını bile en büyük nimet kabul ettiren iktisâdi felâketiyle, Abdülhamîd devrine ait «bereket»in en büyük ihtarcısı olmuştur. O gün bugün, o destanlık bereket bir hayâldir; ve Pâdişâhın tahttan indirilmesiyle beraber kanat açıp uçmuş, en kısa zaman içinde de, bir daha geriye dönmez bir efsane iklimi haline gelmiştir. Abdülhamîd devrinin parası Birinci Dünya Harbinden sonra, 1939 yılına kadar on misli bir kıymet üstünlüğü belirtirken, İkinci Dünya Savaşından sonra fark, yüксеle yüксеle en aşağı 700 misline çıkmış bulunuyor. O zaman ayda 5 altınla geçinen bir ailenin aynı geçimi bugün, 3500 liraya temin edebilmesi imkansızdır.

Abdülhamîd'e edilen en büyük bühtanlardan birisi de, maaşların zamanında verilemediği ve aylarca tedahülde bırakıldığıdır.

Bu kadar insafsız ve anlayışsız bühtan olur!.. Evvelâ aylarca tedahülde bırakıldığı yalan, bazen geciktirildiği ise doğru.... Bu geciktirme sebebi de yine Abdülhamîd'in fazileti...

Zira o bir taraftan «Düyun-u Umumiye» taksitlerini öder, on para borç etmez ve her şeyi muazzam bir tasarruf disiplini altında yürütürken, öbür taraftan masraf kapılarını irada göre açıyor ve aylıkları gününde ödediğini göstermek ve böylece göz boyamak için, yükü, görünmez noktalardan millete bindirme hilesine tenezzül etmiyordu. Bu bakımdan aylıkların geciktirilmesini gerektiren anlarda memurlarına:

-Siz de benimle, devletle ve hazineyle beraber biraz bekleyeceksiniz!

Demek istiyordu. Yoksa, nice devirlerde olduğu ve hâlâ olmakta bulunduğu gibi, milletin harap edilmesi pahasına, borç-harçla aylık ödemek veya bir para matbaası kurup "ha bire bas ve öde!" tarzında işi göz boyayıcılığına dökmek gayet kolaydı.

Eli yanmış bir insan, yanığını soğuk suya sokacak olursa, bir an acısı kesilir, fakat el sudan çıkınca yara büsbütün azar ve acısı artar.

İşte Abdülhamîd, asla bu soğuk su hilesini kullanmadığı, sızlayacağı kadar sızlayıp kökünden iyi olmaya davet ettiği ve bunun fedakarlığını

rejimleştirdiği için, tebrik edileceği yerde hatalandırılan, hakkı çalınmış insandır; ve bu hayasız ölçü, onun bütün işlerinde daima aynı taktik altında çalışmaktadır.

Abdülhamîd devrinin «bereket» fabrikasından sonra başlıca hususlikleri, nekahet, ondan da sıhhat merhalesine geçmiş bir hastanın, Tanzimttan beri ilk defa olarak huzur ve hayat şevkine kavuşturulmuş olmasıdır.

Abdülhamîd'e karşı kprtlen ve gıdasını vatan hiyanetinden alan muhalefet bile aynı huzur ve hayat şevki sayesinde yaşama imkanını bulmuştur.

HAFİYE TEŞKİLATI

«Devr-i Hamîdî»nin en nâzik, en hassas, en tesirli, en koruyucu ve neticede en faydalı, ama gerçek hafiyelerin uşakları tarafından yere batırılan, kötülünen ve kötuleyişin haklı olduğu hissini veren teşkilâtı, saray emrindeki hafiyelerdir.

Hafiye tâbirini, kötuleyenlerin dilindeki nefret ve istikrah klişesi olarak, değiştirmeden aldık ve korkusuzca kullandık. Yoksa, âdi ve nefsanî casus manasına gelen bu tâbirle, Abdülhamîd'in teşkilâtlandığı ve kullandığı insanlar arasında hiç bir münasebet yoktur.

Hapishanelerde, mahkûmların halinden müdüre bilgi taşıyan tiplere baştaki (e) harfini (i) ile değiştirerek (ispiyon) derler ve hapishane içi, eroin, esrar alışverişine engel oldukları için bunlardan nefret ederler. Bu (ispiyon)lar içinde tiksitmeye lââyık insanlar bulunduğu da ayrıca hakikattir. Fakat en çok tiksiniyecek olanlar, tiksitmeye ve namus satmaya kalkışanlar değil midir?

İşte Abdülhamîd devrinin hafiyelerine, içlerinde kötüler de olsa hapishane misâlinde (ispiyon) gözüyle bakanlar, aynı misâlin kaatü, hırsız, eroinci ve esrarkeş namuslularından farksızdır.

Abdülhamîd, sade Türkiye'de değil, bütün dünyada ilk olarak, merkezi irâde makamına bağlı bir gizli polis, istihbarat şebekesi kurmuş ve şebeke marifetiyle maddî ve manevî fesat ajanları tarafından didildenen Türk cemiyet bünyesini kontrol altına almayı başaramıştı.

Eğer bir harpte, düşman kuvvet ve niyetlerini keşfetmek gibi bir vazife, hatta vazifelerin en değerli ve ulvîsi, bir kötülükse, Abdülhamîd'in istihbarat teşkilâtına da bu gözle bakmak mümkündür.

Bu teşkilât bağlılarına hafiye isminin verilmesi, gayeleri keşfedilmemek, gizli kalmak ve rahat rahat millî bünyeyi yemek olan mikropların, halkta nefret uyandırıcı bir kelimeyi seçmesindedir. Bu mikropların başında (Jön-Türk) züppeleri, İttihat ve Terakki komitecileri, masonlar, Yahudiler ve her türlü kozmopolitler vardır. Onlar, otuz şu kadar Osmanlı hükümdarı içinde illeti ilk defa gören, ilâcını getiren Hükümdara bu kurtarıcı fiilinden ötürü «kaatü!» diyen, Müslümanlık ve Türklük kaatilleridir. Abdülhamîd'e casus kullandığı iftirasını atanlar da, milleti mahvetmek ve gizli kalmak isteyen hakiki casuslar...

Bir istihbarat şebekesinin iyiliği veya kötülüğü, onu kullanan niyete göre değişir. Onun içindir ki, devlet emrindeki gizli polisler ve ordu hizmetindeki casuslara ulvî insanlar gözüyle bakılır. Bugün, İngiltere'nin (Entelicens Servis), Amerika'nın (Federal Polis), Almanlarla Rusların (Gestapo) ve (G.P.U) gizli teşkilâtına kimse namussuzluk konduramaz. Herşeyden evvel bizdeki «Millî Emniyet» e ne buyrulur?

İşte Abdülhamîd devrindeki teşkilât, henüz bunlardan hiç biri yokken, hepsine model ve örnek teşkil edecek şekilde bir devlet haber alma mekanizmasından başka bir şey değildir.

Bir devlet bünyesinde haber alma mekanizmasının ne kadar hayatî bir şey olduğuna, en yakın senelere kadar misâllerini gördüğümüz, sırf istihbarat eksikliği yüzünden devrilmiş hükümetler şahittir.

Abdülhamîd bütün bu incelikleri gördüğü, anladığı ve nice meccanî hareketlerin nelere ve kaç pâdişâh başına mal olduğunu bildiği, biricik gayesi de milletini Selâmette görmek olduğu için bu teşkilatı kurdu ve işletti. Fakat saraya hizmet arzeden bazı riyakarların menfaatten başka bir şey düşünmeyen seciyelerini de hesaba kattığı için daima hafiyeyi hafiyeye kontrol ettirdi, vicdan ve emin kanaate varmaksızın bunların münferit raporlarıyla hiçbir zaman iş görmedi ve (jurnal) dedikleri raporların çoğunu nazara almadı.

Meşrutiyetin ilânından bir müddet sonra Abdülhamîd tahttan indirilince Yıldız'ı basıp bu hafiyelere ait raporları gözden geçirenler çoğunun

altında, pâdişâhın el yazısıyla "itibara değmez" tarzında notlar bulunduğunu tespit etmişler ve Abdülhamîd'in kendi hafiyelerini de kontrol altında tuttuğunu göreyerek hayrete düşmüşlerdir. O hem vatanın selâmeti için hafiye kullanıyor, hem de bunlara karşı emniyet tedbirleri almaktan ve itimatsızlık gözüyle bakmaktan geri kalmıyordu. Demek ki, hafiye için değil, vatani için kullanıyordu. Mesela, Meşrutiyetten sonra Bursa'da linç edilen meşhur hafiye ve sergerde Fehim Paşa, Abdülhamîd'in defterinde itimatsızlık notu almış bir tipti ve çıkardığı birçok rezaletlerden en ağır tembihlere uğramıştı. Babası Esvapçı başı İsmet Beyin şefaatiyle birkaç kere kurtulmuş, ondan sonra da sarayda hiçbir nüfus ve mevki kalmadığı halde, dışarıda kendini saraya bağlı göstermekte devam etmişti.

Etrafındaki bütün insanları ibrikten geçirip yağmur suyu haline getirmesi mümkün olmayan Hakan'ı, Fehim Paşa gibi biricik serseri misaliyle lekelemeye kalkışmak insafsızlıktır.

Abdülhamîd, kurduğu haber alma teşkilâtını yalnız belli başlı şahıslardan ibaret bırakmaz, bütün memleket fertlerini bu mevzuda hassas ve vazifeli görmek isterdi. Faydalı bilgi verenlere de cömertçe ihsanlarda bulunurdu. Fakat şahıs menfaatlerini her şeyin üstünde tutan insanları nefsinin hırsı yüzünden nelere kadar gideceğini de gözden kaçırmaz ve bin kötünün içinde bir iyinin edeceği hizmet adına bunlara katlanırdı. Sonradan kuduz Abdülhamîd düşmanı kesilmiş nice muharrir, sözde mütefekkir, politikacı vesaire vardır ki, casus kullanmakla suçlandıkları Hükümdara en bayağı soyundan jurnaller sunmuş, bu yolda rütbe ve ihsanlar koparmaya bakmışlardır. Bu jurnaller, hiçbir muamele görmemiş ve üstelik altlarına sahiplerinin seciyesi kaydedilmiş olarak Yıldız yağmasında ele geçmiş ve aralarında en aşırı hürriyetçilerin bulunduğu görülmüştür.

Abdülhamîd'in haber alma teşkilâtı, gayet ince metodlarla çalışmıştır. Bu teşkilât sayesinde, yabancılarla düşüp kalkanlar ve sefarethanelere girip çıkanlar, Beyoğlu eğlence yerlerinde gezip dolaşanlar, bazı postahanelerden Avrupa postalarını gözetleyip kollayanlar, ecnebî vapurlarından çıkıp şehri ziyaret edenler, Avrupa'ya gidenler ve oradan dönenler, bütün idare ve icra cihazlarında söylenip konuşulanlar ve düşünülüp tasarlananlar, malî ve iktisâdi mahfellerde, fikrî ve siyasî muhitlerde evrilip çevrilenler, hiçbir müdahale olmaksızın anı anına kayıt ve zaptedilmiştir. Ulu Hakan İkinci Abdülhamîd Hân'ın, bir imparatorluğu tasfiye saatinde ele alıp 33 sene ayakta tutabilmesinin sırları içinde başlıca âmillerden biri de işte bu istihbarat teşkilâtıdır. Bir aralık Müşir Fuat Paşa'nın çıkarmak istediği askerî isyan, bu teşkilât sayesinde haber alınmış, başlamadan bastırılmış ve mensuplarından 146 subay ele geçirilerek çeşitli cezalara çarptırılmıştır.

Buna rağmen, aynı teşkilâta bağlı olup da nüfuzlarını kötüye kullananlar da cezadan kurtulamıyorlardı. Haber alma teşkilâtının dışında bulunanlardan Fehim Paşa, o türlü nazardan düştü ki, sonunda sürgüne bile gönderildi ve Meşrutiyette halk tarafından, sürgünde öldürüldü.

Kumandanlar ve elçilerden de bir çoğu, her türlü düşman mevzuunda en ince istihbarat işine memur bulunuyorlardı. Bunlar arasında Paris sefiri Münir Paşa ile Serasker Rıza Paşa, aynı mevzudaki hassasiyetleriyle meşhurdur.

Münir Paşa Paris'te, Türkiye aleyhindeki bütün hâdiseleri takip eder, bir koldan Avrupa devletlerinin tertiplerini gözetlerken, öbür koldan da Abdülhamîd'e karşı (Jön-Türk) faaliyetlerini kollar ve bütün bunlardan, Yıldız'a günü gününe haber verirdi.

ERMENİ MESELESİ

Ermeni meselesi, yakın tarihimizde, Yunan dâvasının ardından, ortaya çıktı. Hâkimiyetini kaybeden Türkiye Batıya teslim olmaya başlarken, ilân ve kabul ettiği zaafın bedeli olarak Yunanistan'ı vermişti. Belli başlı bir tarihi, yurdu ve dünyası olan Yunanlılar, (Lord Byron) isimli şairin yüreğine kadar verdiği (Lord Byron'un yüreği Yunan'da gömülüdür) Avrupalı himayesiyle devlet kurdular. Ermenilerse bu şartlardan hiçbirine mâhkum olamadı. Sadece silik bir tarih ve nazârî bir vatandan ibaret buldukları halde, Türklerle kaynaşmış, bir çok noktada Türkleşmiş, ve üstelik devlet hizmetinde bütün azınlıklardan ustun itibarlarına rağmen, Türk zaafını istismarda ekalliyetleri geçtiler.

Yahudilerin sinsi çürütme usûlü yanında Ermeni metodu, anarşist, açık ve cepheden toslamayı hedef tutar.

Ermenilerin Osmanlı Devletini tahrip etme davranışları Tanzimat boyunca oynadıkları birçok rolden sonra, Abdulaziz devrinde, tiyatro ve basın kürsülerini ellerinde tutmaktan gelen bir imtiyazla kültür yolundan gelir. Güllü Agop'un Gedik-paşa tiyatrosuyla, Ermeni aydınların idare ettiği basın ve murakabesiz batı hayranı ihtilâlcî Türklerin teşviki, desteği, başta Abdülhamîd bulunmak üzere kendi oz köklerinin düşmanı olmuştur.

Abdülhamîd'in ilk günlerinde Ermeniler, her an patriklerini, Babiâli'ye saldırtarak ırkdaşları hakkında ıslahat istemekle işe başlamışlardır. Peşinden, Türk Rus Harbi patlayınca da, kalplerindeki gizli kin ve evlerindeki hususî planlamalar bir tarafa, kiliselerinde Rus zaferi için açıkça dua etmeye kadar gitmişlerdir.

Bu kadariyle kalsa yine neyse.... Hâle bakın ki, Ruslar Yeşilköy'e kadar gelince Ermeniler İstanbul içinde saadet nümayişleri yapmaya başlamış, Ermeni Patriği, yanında bir heyet, Rus Başkumandanını karşılamaya gitmiş, Rus zaferini vecd içinde kutlamış ve kendisiyle bir saat kadar başbaşa kalmıştır. Bu konuşma sonunda «Ayastefanos Muahedesi»ne 16. madde olarak Ermeni himayesine ait hükümler eklenmiş, Abdülhamîd'in ondan sonra kullanılmasını asla müsaade etmediği «Ermenistan» tâbiri muahede üzerinde resmileştirilmiştir.

Böyleyken şehre dönen Ermeni Patriğini yuhalayan bile olmuyor.

Rusya'dan sonra Ermeni himâyesi İngiltere'ye geçti. Ermeniler Berlin Kongresine kadar nüfuz etmeyi bildiler ve buldukları vilâyetlerde Müslüman unsurlara karşı himaye edilmeleri için Osmanlı Devletinden taahhüt koparmayı sağladılar.

Ermeniler, en fazla yayılmış buldukları ve âdeta sahiplik iddia ettikleri vilayetler olarak, Erzurum, Van, Muş, Bitlis, Diyarbakır, Maraş ve Adana büyük havzasıyla Sason ve civarını gösteriyorlardı.

Ruslar müstakil bir Ermenistan fikrîni korurken, İngilizler, yalnız "ıslahat" teranesi peşinde geziyor ve daima hiçbir şey yapılamadığını ileri sürerek, Ermeni vesilesiyle dilediği siyasî menfaati elde etmeye bakıyordu.

(Viktor Berar) isimli müellif, «Sultanın Politikası» adlı eserinde bu noktaları, apaydınlık izah eder.

Bir taraftan da Ermeniler, Abdülhamîd devrinde, en üstün imtiyazlara nail olmakta devam ediyorlardı. Sarayda ve Babiâli'de en nâzik makamlar Ermenilerin elindeydi. Maliye Nâzırı Agop Paşa, «Hazine-i Hassa» Nâzırı Ohannes Paşa vesaire vesaire...

Ne gariptir ki, kendilerine yurt olacak yer Kafkasya olduğu ve buralarda Ermeniler fevkalâde çoğalmış ve gelişmiş bulunduğu halde, müstakil vatan bakımından gözleri oralarda idi üstelik oraların sahibinden gelen teşvikle, buralardaydı.

Tanzimattan beri bütün bu ihtiraslarla yanıp tutuşan Ermeniler, (Hınçak) ismiyle Paris'te bir cemiyet kurmuşlar, sonra cemiyetlerini Londra'ya taşımışlar ve milletlerini birleştirip sosyalizma çerçevesinde idare etmeyi gaye edinmişlerdi. İlerdeki anarşist ve ihtilâlcı Ermeni komitelerinin ilk nüvesi, (entellektüel) şekli olan bu cemiyet, güya Osmanlı Devletinden Ermeniler adına istiklâl istemiyor, daima o mahut teraneyle «ıslahat» ve adalet diliyordu.

Rusya ise Kafkasya'daki Ermenilerin daha fazla çoğalmaması ve o yerlerin gitgide aslî Ermeni vatani yerine geçmemesi için, sınırlarını Osmanlı Ermenilerine kapatmıştı. Bu da Ermenileri kızdırdıyordu.

ikinci Abdülhamîd o harikulade siyasî dehâsiyle bu tezatları sezdi ve Rusya'yı zayıf noktasından yakalayıp onunla Ermeni meselesi üzerinde zımnî bir anlaşmaya vardı; ve aşırı derecede şımaran Türkiye Ermenilerine karşı sert tavırlar almaya başladı. Ermeniler hakkında «ıslahat» isteyen Said Paşayı Ermenilerden rüşvet aldığı şüphesiyle kuvvetten düşürürken, bütün Ermeni müesseselerini, hususiyile mekteplerini murakabe altına aldı. Fermanla açılmamış olan ve fesat yataklarından başka bir şey olmayan Ermeni mekteplerini kapattı. Böylece, 1889 senesi, Türkiye Ermenileri hesabına, diledikleri gibi at oynatamayacaklarını anladıkları bir yıl oldu.

1890'da Patrik Aşıkyan Efendi Babiâli'ye kafa tutmaya giderken, Abdülhamîd en nefis emirlerinden birini verdi: –Bütün Ermeni kiliselerini, aynı saat, aynı dakikada, yerlerinden çatılarına kadar arayınız!

Kiliselere arandı ve birkaçında zararlı evrak, gizli muhabereleler, silâhlar ve bombalar bulundu.

Artık Abdülhamîd ile Ermenilerin arası açılmış oluyordu. Arak Ermeniler de, vatanperverlik satan bazı sözde Türkler gibi, Abdülhamîd'e hâin, müstebid, zalim, gaddar, kızıl sultan yaftalarını takabilirdiler. Böyle olmadı. Bu yaftaları bizzat Ermeniler yazdı ve bahsettiğimiz sözde Türklere hediye ettiler. Yani Abdülhamîd düşmanlığında, Ermeniler Türkleri değil, Türkler Ermenileri taklit ettiler. «Kızıl Sultan» tâbiri, doğrudan doğruya Ermeni buluşudur ve dünyada bir eşi gelmemiş derecede merhametli bir hükümdara bu, hakikate yüzde yüz ters sıfatı yakıştıran Ermenilerdir. Yeni nesiller de bu eski Ermeni buluşunu hakikat diye kabullenmiş, Ermeni kafasiyle düşünmeye mahkûm edilmiştir.

Londra'daki (Hınçak) Komitesi bir müddet sonra zahiri fikir peçesini de attı ve (Truşak–Sancak) ismiyle, doğrudan doğruya ihtilâlcı bir komite vücuda getirdi. (Hınçak) Cemiyeti, sadece fikirde, Ermenilere hak arar ve Türkiye'den ziyade Ruslardan şikayet ederken, (Truşak)cılar, aksine, Rusya'nın desteğiyle, Türkiye'de bir Ermeni ihtilâli doğurmaya memur edildiler.

Avrupa'daki Ermeni kurmayları bir takım fedaî ve ajanlarıyla bütün Türkiye'ye, hususiyile Türkiye'deki Ermeni mıntıkalarına yayılmak ve her yerde hâdise çıkarmak planını takip ettiler ve bir tedhiş hareketidir, koparmaya koyuldular. Orada, burada, jandarmalar öldürülüyor, müslüman olan bir Ermeni kızı bahanesiyle evler yıkılıyor, bu gidişe aykırı olan Ermeniler öldürülüyor, tarlalar çiğneniyor, haneler basılıyor..

Ermeni Komitecileri, 1894 yılı Ekim ayında, Sason bölgesinde bir ihtilâl teşebbüsüne giriştiler. Ecnebî devletler, Ermenilerin muradına uygun olarak hemen hâdiseye müdahale etti. Osmanlı, Fransız, Rus, İngiliz temsilcilerinden bir heyet 6 ay kadar bir müddetle Muş'ta, olayları inceledi. Yazılan rapor Osmanlı idaresi ve Kürtler aleyhine, Ermeniler lehineydi. Avrupa murahhaslarının "Mavi Kitab"ına göre, hâdisede, tarafların verdiği kayıp, 4500–5000 kişiye yükseliyordu.

1880'den beri Sason muhitinde başlayan hareketler 1894'de tam bir ayaklanma halini alırken, vaziyet Diyarbakır'a sirayet etti. Orada da bilançosu 1191 ölüye varan boğuşmalar oldu.

Nihayet 11 Mayıs 1895'de, Avrupa Devletleri Babiâli'ye müşterek bir nota verdiler ve devletin iç işlerine tam bir müdahale belirtici tekliflerde bulundular. Abdülhamîd, bu tekliflerin hepsini reddetti. Fransız Hariciyesi, İngiliz'lere rağmen Abdülhamîd'i tutuyor ve böyle, sayısız müdahalelerle bir iş görülemeyeceğini, Abdülhamîd'e yardım etmek gerektiğini ileri sürüyordu.

Nihayet 1895 yılı Eylül ayının sonunda, hâdise, İstanbul sokaklarına kadar döküldü. Ermeniler bir zabıt öldürdüler ve Pâdişâh tarafından

verilen emir üzerine silâhla mukabele gördüler. Çarpışma bir hafta kadar devam etti. Ekim ayının 8'inci günü Trabzon'da da başkaldırmalar oldu ve burada da 300–400 Ermeni öldürüldü.

Abdülhamîd Ermeni meselesinde daha evvel izah ettiğimiz gibi iki tarafın da aynı tebaaya malik bulunması ve aynı şartlarla karşı karşıya gelmesi yüzünden, Rusya ile sözleşme-meksizin anlaşmış bulunuyor, İngiltere ise bu vaziyetten küplere biniyor ve Rusya'yı darıltacak, hattâ onun hâkimiyet hakkına dokunacak kadar ileriye gidiyordu. Artık Balkanlar yolundan İstanbul'a ve Ege Denizine inmekten ümidini kesen Ruslar, şimdi Doğu Anadolu yolundan İskenderun ve Kudüs yönünü kollamaya başlıyorlar, bu emel de İngiltere'nin doğu müstemlekeleri ve nüfuz sahası bakımından işine gelmediği için Rusya'nın karşısına dikiliyor ve bu bakımdan Ermeni meselesi, taraflar arasında bir bahaneden ibaret kalıyordu. Ruslar, istilâ yollarında daima kargaşalık ve arkalarında emniyet aradıkları için, Abdülhamîd ile karşılıklı olarak, Ermenileri, baskıya almak fikrinde birleşmiş bulunuyorlardı. İngiltere ise, Doğuda, Afganistan, İran ve Türkiye üzerinde Rus nüfuzuna tahammül edemediği için daima aleyhtar tavır alıyor; ve bu dolambaçlı vaziyet, her iki tarafı idare yoluyla istediği gibi hareket etmek niyetindeki Abdülhamîd'i ve neticede artık istiklal kazanmaya başlayan Türk politikasını mesut ediyordu.

Abdülhamîd'in daha ne kadar Ermeni öldürüleceğini soran İngiliz Sefirine verdiği cevabı, onun haber alma teşkilâtı bahsinde gördük.

«Devr-i Hamidi»nin Batılı devletlere karşı başlıca farikası, her tarafın zaafını ayrı ayrı kullanmayı ve bunlardan müstakil bir hareket yolu çıkarmayı bilen bir idrak kuvveti içinden fıskıran, hâkim ve şahsiyetli politikadır.

Nihayet 1896 yılının 26 Ağustos günü, Ermeniler, o zamana kadar teşebbüs ettikleri tedhişlerin en korkunç ve pervasızına el attılar. Yabancı sermayenin bir nevi devlet bankası rolünü oynadığı ve kapısında hükümet kuvvetlerinin nöbet beklediği Osmanlı Bankasını (Bank-ı Osmani-i Şahane) bastılar. Umumi Müdür (Edgar Vensan)ın odasına girdiler ve eline bir dilekeler listesi tutuşturdular ve tehditlerini savurdular: – Listedeki dileklerimiz kabul edilmeyecek olursa Bankayı bombalarla havaya uçuracağız!

Bankanın içi komitecilerle dolu, bombalar meydanda, memurlar müşteriler de panik halinde... Komitecilerden bir kol da Babiâli önünde ve ellerinde bombaları, hükümeti berhava etmek tehdidinde... Herkes apışmış kalmış, kimsede teşebbüse mecal yok; hükümet kuvvetleri de acıklı bir felç içinde hayret ve dehşetle vaziyeti seyrediyor. Böyle anlar aksiyoncu fert hamlesinin ileriye atılacağı nâzik viraj noktalarıdır; ve bir hareketin hemen bastırılması da, başarıya uğraması da bu anların vâdettiği imtiyazlar içindedir. Ne çâre ki, bir avuç komiteci Payitahtın ta merkezinde hâkim ve bir an için olsa bile koca devlet (otorite)si mahkûm...

Banka müdürü komitecilerden izin alarak arabasına bindi, dört nala Beşiktaş yokuşundan çıktı ve soluğu Yıldız'da aldı.

Abdülhamîd, hayatî anlarda daima olduğu gibi, son derece sakin ve telâşsız... Hemen «Vükelâ» Meclisini sarayda topladı ve derhal karar istedi. Bütün fikirler, komitecilerin, jandarma ve asker kuvvetiyle, son ferdine kadar öldürülerek ezdirilmesi merkezinde... Bu da zaten birkaç dakikalık iş... Fakat bu arada ya Osmanlı Bankası berhava edilecek olursa?.. Dünyaya karşı bu işin sorumluluk ve yorumu nasıl yüklenilebilirdi?

Vaziyetin nasıl halledileceği düşünülürken Hünkâra bir haber geldi: –Rus Sefareti Baştercümanı (Maksimof) saraya geldi. Hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi duruyor.

Abdülhamîd derhal emrini verdi:

–O herşeyden haberli, hattâ hâdiseyi tertip edenlerin başındadır. Rüşvete de bayılır. Derhal anlayacağı lisanla konuşup gözünü doyurunuz ve komitecilerin Bankayı boşaltmalarını sağlayınız!

Abdülhamîd'in bu emri, hiç bir engele tesadüf etmeden aynıyle yerine getirildi. Şahsî menfaat hırslısı (Maksimof) saraydan alacağını aldı ve Bankaya gidip komitecileri çıkarmaya muvaffak oldu. Komitecilerin, Bankayı boşalttıktan sonra bir vapura binip savuşmaları ve haklarında

herhangi bir ceza tatbik edilmemesi evvelden şart koşulduğu için, hiçbir suretle affı caiz olmayan Osmanlı Bankası baskını da böylece kapandı. Fakat bununla iş bitmedi. Sadrâzama meçhul bir elle kurşun sıkmak, Selâmlığa giden askerın üzerine bomba atmak gibi hareketler ve nihayet son banka baskını cüreti, halkı çileden çıkarmıştı. Bir müddet İstanbul, hanlardan, otel odalarından, balkonlardan atılan bombalar, kurşunlar ve bunlara karşı açılan yaylım ateşlerle inledi, durdu.

Ver elini, «Düvel-i Muazzâma'nın» müdahalesi!.. Ermeni komiteleri de Avrupa'da şahlanıp, Ermenistan'a (bildirdiğimiz havza) Avrupalı bir fevkalâde komiser tâyininden, Ermeni polis ve milis teşkilâtına, hususî mekteplerine, eski vergilerden aflarına, zarar ve ziyanlarının ödenmesine kadar istemediklerini bırakmadılar.

Abdülhamîd bütün bu tazyikleri atlatmayı bildi ve Ermeni meselesinden Rusya'yla İngiltere arasındaki siyaset aykırılığında, Fransız politikasının kendisine temayülünden faydalanmakta devam etti. Fakat uzun bir süre, Anadolu'da Türk-Ermeni boğuşması sürdü. Tahrik daima Ermenilerden geliyor, Türkler ve bilhassa Kürtler mukabele edince de zalim sıfatı müslümanlar ve Abdülhamîd'e yakıştırılıyordu. Ermenilerin biricik taktığı de, kendilerini mazlum göstererek Avrupa'yı lehlerine ayağa kaldırmaktı. İngiltere Kraliçesi Viktorya'nın, Ermeni mevzuunda Abdülhamîd'e merhamet ricasiyle gönderdiği mektuba verilen şahane cevap, öz olarak şuydu, «-İngiliz milletiyle Hükümdarının bu mesele hakkında yanlış bilgi edinmiş olmalarından şiddetle müteessirim. Hattâ majestelerinin nutuklarında İngiliz umumi efkârını belirten noktalar bulunduğunu bildirmeme müsaadelerini rica ederim. Her yerde ve daima tecavüze maruz bulunun Müslümanlara Müslümanlar, camilerinde namaz kılarken bile taarruza uğramaktadırlar. Bütün Ermeniler, Avrupalıların yardımıyla (Martini) tüfekleri, dinamitler ve bombalarla silâhlı oldukları halde, Müslümanların nefslerini korumaları, ancak modası geçmiş, köhne silâhla olmaktadır. Bütün bu noktaları haşmet nazarlarınıza ihtiramla vazederim.»

Müşterek Komisyonun «Mavi Kitap»ından özleştirdiğimiz bu satırlar «Zat-ı Şâhane»nin ne çapta bir vakar, heybet, haysiyet ve itibar belirten bir politika sahibi olduğunu gösterir.

Ermeniler 1896'dan itibaren ihtilâl komitelerine yeni bir hız verdiler ve merkezi Tiflis'te, meşhur (Taşnaksiyotyon - İttihat) cemiyetini kurdular. Bu komitenin ilk marifeti Van'daki müthiş kıtal oldu. Peşinden de, İstanbul ayaklanması...

Her türlü nimete erdikleri halde Türk hâkimiyetini yıkmaktan başka birşey düşünmeyen ve bu dâvada İttihatçıları destekleyen Ermenilerin, Birinci Dünya Harbi içindeki akıbetleri malûm... Türklüğü yıkmak isteyen bir ırk zümresi, aynı dâvada desteklediği sapık Türkler tarafından salhanede bıçaktan geçirildi ve hemen hemen bütün varlığını kaybetti. Bu da onlara, «Kızıl Sultan» lakabını taktıkları İkinci Abdülhamîd Hanın «ah»ından gelen bir felâket oldu. Abdülhamîd düşmanlarının hemen hepsi, ilahî irâde ve bu «ah»ın tesiriyle mahvolmuşlardı. Bu da işin manevî cephesine ait bir görüştür.

«İTTİHAD VE TERAKKİ»

Bizde, Avrupalılaşıma ve Batı usûlü bir idareye kavuşma yolunda devlete karşı kurulan ilk gizli cemiyet veya parti, Abdülâziz devrindeki «Genç Osmanlılar» peşinden Abdülhamîd devrinde «İttihâd ve Terakki» dir.

Mısırlı Mustafa Fazıl Paşa –ki Mısır üzerindeki ihtiraslarını tatmin edemediği için devlet aleyhine dönmüştü– Batı hayranı ve memleketteki idare aleyhtarı bazı safdilleri etrafına alarak Abdülâziz'e karşı silâh diye kullanmış ve sonra Padişahla anlaşma yolunu bulur bulmaz bu zavallıları, Avrupa–da, meteliksiz ve çaresiz, kendi hallerine bırakmıştı. «Genç Osmanlılar» kadrosundan olan bu safdiller arasında Ali Suavi, Nâmık Kemal, Ziya Paşa, «Tercüman–i Ahval» gazetesini çıkaran Agâh Efendi ve daha bir kaç şahıs....

Çırağan vak'asında öldürülen Ali Suavi'den sonra Nâmık Kemal ve Ziya Paşa, «Genç Osmanlılar»ın temsil ettiği (esprî)yi yürütücü iki fert olarak kaldı; ve Midhat Paşa himâyesi altında Mabeyne sokulmak istenmelerine rağmen oyunlarına muvaffak olamadılar ve Abdülhamîd tarafından memuriyetle sağa ve sola dağıtıldılar.

Evvelce kısaca işaret ettiğimiz «Genç Osmanlılar»ın –içlerindeki bir veya iki şahıs müstesna– bir inkılap ve ihtilâl cemiyeti olarak bundan fazla bahsedilmeye değeri yoktur. İnkılap ve ihtilâl cemiyeti olarak, üzerinde durulmaya değer teşekkül «İttihad ve Terakki»dir.

Neticede Abdülhamîd'i düşürmeye karar veren «İttihad ve Terakki»yi, başlangıçta çocuk oyuncağı olarak Tıbbiyeliler kurdu. 1889 yılı Mayıs ayının 21'inci günü... Makedonyalı İbrahim Temo, Arapkirli Abdullah Cevdet, Diyarbakırlı İshal Sükuti, Kafkasyalı Mehmed Reşid ve Bakü'lü Hüseyinzâde Ali... Ayrıca Konyalı Hikmet Emin ve İsmail İbrahim isimli iki kurucu daha var... Cemiyetin ilk ismi «İttihad–ı Osmani» İzbe bir köşede üç beş çocuğun bir araya gelip Makilik oynarcasına kurdukları bu cemiyet, bildiğimiz meşhur komitenin ilk çekirdeğidir.

O sırada, sahte kahramanlar serisinin başlıca tiplerinden ileride «Mebusan» ve «Ayan» reisi meşhur Ahmed Rıza, Ziraat Mektebi Müdürüdür; işi gücü Bursa'nın «Nilüfer» isimli gazetesinde ilmi yazılar vesilesiyle Abdülhamîd'i medhetmektir ve bu tavrına mükafat olarak 1889 Paris Sergisini tetkike gönderilmiştir. Ahmed Rıza, Paris'e gider gitmez maskesini düşürmüş ve oradan Sultana «İslahat» planları göndermeye ve ihtarlar çekmeye başlamıştır. Maksudı sadece menfaat sızdırmak, olmazsa muhalefet bayrağını açarak Abdülhamîd aleyhindeki cereyanları desteklemek, hattâ onların başına geçmek...

Bahsimiz Ahmed Rıza'ya sahifeler ayırmaya müsait olmadığı için, onun içyüzünü göstermekte birer kimya kağıdı olan mektuplarını burada belirtmiyoruz. Vaktiyle Büyük Doğularda bazı numunelerini neşrettiğimiz bu mektuplar, Ahmed Rıza'nın ne türlü bir hürriyet ve muhalefet esnafı olduğunu, baştan ayağa nefsanî ihtirastan ibaret bulunduğunu ve mevki, menfaat kaygısından başka bir şey düşünmediğini apaçık ilan eder.

İşte bizim Tıbbiyeliler, aralarında meşhur din düşmanı Abdullah Cevdet –ki Dr. Duzi'nin «İslâmiyet Tarihi» isimli küfür eserini tercüme ederek birkaç bedbahtın intihar etmesine sebep olmuştur– faaliyetlerini duydukları Ahmed Rıza'ya başvurarak, cemiyetlerini temsil için ricada bulunuyorlar.

Cemiyetin her üyesi, yıllarca devam ettirdiği «İçtihat» isimli mecmuada yalnız İslâm düşmanlığı yapmış ve çiçekbozuğu suratı günün şairi tarafından, «o suretten hayayı dest–i Hak tırnakla yırtmıştır» diye anılan Abdullah Cevdet'in birer taslağıyken, Ahmed Rıza da tam bu seciyenin adamıdır ve filozof (Ogüst Komt)un pozitivism –müspet akılcılık– mesleğine bağlıdır.

Teklifi memnuniyetle kabul ediyor ve pozitivismanın remzi olan (Ordre et Progres–nizam ve terakki) klişesini ele alarak onu aynıyle

Cemiyete ad olarak teklif ediyor. Tıbbiyeliler bu klişenin yalnız ikinci mefhumunu benimseyip kendi ilk kelimelerine ekliyorlar ve böylece «İttihat ve Terakki» artık değişmeyecek olan ismiyle de meydana çıkmış oluyor.

İbrahim Temo'nun hâtıralarına göre, Cemiyet kurulur kurulmaz, kadrosuna bir kaç kişi daha katılıyor, bunlardan Ali Rüştü isimli bir sarıklı hoca reis, Şerafeddin Mağmumî kâtip, Asaf Derviş (ileride doktor paşası) muhasip seçiliyor ve bir incir ağacı altındaki bu toplantıya Necmeddin Arif de katılıyor. Kısa bir zaman sonra aralarına Mikael Osep isimli bir Ermeni ve bir iki Türkün de iltihak ettiği cemiyet, hemen Abdülhamîd'in haber alma servisine keşfediliyor, bağlılarından birkaçı askerî mahkemeye veriliyor, fakat Abdülhamîd'in biricik zaaf ve kusuru olan af tabiatı sayesinde, burunları kanamadan kurtuluyorlar. Fakat tesir yeraltından her tarafı dolanıyor, İstanbul'dan İzmir'e sıçırıyor, orada kendisine yardımcı olarak «Hizmet» ve «Ahenk» isimli iki gazete ve bazı aydın geçinenlerden oldukça geniş bir muhit buluyor, Ahmed Rıza da Paris'te «Meşveret» gazetesini kurarak Abdülhamîd idaresine karşı düşmanlığı körükleyip duruyor.

Böylece «Devr-i Hamidi»de İttihat ve Terakki Cemiyeti, bellibaşlı bir organizma halinde olmasa da yarım veya çeyrek aydınların gönüllerinde yer buluyor.

«İttihad ve Terakki» teşekkülü, büyük mütefekkirlerden mahrum bir cemiyette, rehbersiz ve kılavuzsuz, Batıya kapılanmaktan başka çâre bulamayan yarı aydınların ruhuna kolayca nüfuz eder, fakat maddî kuruluş çerçevesinde sönmeye doğru giderken dâva bazı devlet memurlarına ve askerî şahıslara sıçradı, beklenmedik bir anda kendisine bir sürü taraftar buldu ve Yıldız içinde bile bazı ajanlar temin etti.

Beyoğlu'nda, Yüksek Kaldırım başındaki Mevlevi Tekkesi şeyhine kadar kazandılar ve bu tarikata bağlı bulunan veliaht Reşat Efendiye gözlerini diktiler. 1897 senesi ortalarında, Reşat Efendi lehine İkinci Abdülhamîd'i tahttan düşürmeyi tasarladılar. Vaziyeti Paris'teki Ahmet Rıza Beye yazdılar ve ondan gelen menfi tavır üzerine apışıp kaldılar. Ahmed Rıza'yı cemiyetten çıkarma kararını verdiler. Tez zamanda hazırlıkları Yıldız tarafından öğrenildi, merkez'deki bütün üyeler yakalandı ve şeyhi, hocası, askeri, paşası, memuru ve talebesiyle birlikte çeşitli sürgün mıntıklarına gönderildi. Bunun üzerine de İstanbul'daki Merkez çözümlü gitti.

Romanya'ya kaçmış bulunan İbrahim Temo, Romanya'dan başka Bulgaristan'da bir çok şubeler açtı ve merkezde sönmeye başlayan yangınının muhitte ve hususîyle Rumelinde alev almasını sağlayanların ilki oldu.

«İttihat ve Terakki»nin, sadece öz kökünü kaybetmiş, İslâm'dan sıyrılmış, öz nefsinin inkar etme pahasına Batıya yönelmiş ve bütün iç muhasebeleri bundan ibaret kalmış insanlardan kurulu olduğuna, İslâmın kuduz düşmanı Abdullah Cevdet'ten sonra, hemen hepsi birer canlı şahittir. Bu en ehemmiyetli noktayı, İbrahim Temo'nun bir mektubu bağıra bağıra ilan eder. (İnkılap Tarihimiz ve İttihat ve Terakki-Ahmed Bedevi Kuran – sahife 67,68)

«-Ahmed Rıza Bey, ben dinsizim, demiş... Hâşâ, o adam dinsiz değildir. Çünkü din, iman demek, bir şeye inanmaktır. Zaten iman inanmaktır. Ahmed Rıza da (Ogüst Komt)un mesleğine inanmış; demek ki, imanı var.»

Cemiyetin İstanbul'da çözülüşünden sonra bütün faaliyet Paris ve biraz daha küçük çaplarda İsviçre ve Mısır'da kümelendi ve bunlar «İttihad ve Terakki»ye karşılık olarak (Jön Türk)ler kadrosu içinde toplandılar.

İkinci Abdülhamîd, (Jön Türk)leri, bağlılarından Ahmed Celâleddin ve Paris sefiri Münir Paşalar vasıtasıyla elde etmeyi bildi; Mizancı Murad Beyle bazı Türklerin İstanbul'a dönmelerini, elçiliklere memur olarak alınmalarını, bazılarının da Pâdişâh hesabına tahsillerine devam etmelerini emretti. Yani "İttihad ve Terakki"nin İstanbul'da çözülmesiyle beraber, Avrupa'daki hürriyetçiler de teker teker avlandılar.

Fakat ruhlara düşen ukde, evvelce de kaydettiğimiz gibi, gittikçe yayılmaktan geri kalmadı ve Paris voliyle Makedonya, Selanik ve Rumeli'nin bir çok yerini aşılarda devam etti.

21 Aralık 1896'da, Cenevrede, «İttihad ve Terakki» görüşüne bağlı olarak «Osmanlı İhtilâl Fırkası» kuruldu. Başlarındakiler, Hilmi, İshâk

Sükuti, Oğuz ve Temo.. Bunlar Ermeni komitecilerle buluştular ve İstanbul'da Pâdişâha yapılacak bir suikastı planlamaya koyuldular. Abdülhamîd'i devirmek pahasına, Türke ve Türklüğe düşman, uyuşmayacakları hiçbir zümre yoktu. Uyuşma teşebbüsüne tavassut eden Ermeninin ismi Zarifyan'dı. Fakat daima olduğu gibi, aralarında çıkan bir anlaşmazlık yüzünden her hangi bir harekete girişemediler ve kendilerine bomba verecek olan Ermenileri yalnız bıraktılar. «Osmanlı İhtilâl Fırkası»nın icra komitesi, «Ya hak, ya ölüm!» nidâsiyle biten bir beyanname neşretti. Bu beyannamenin ilk satırları:

«–Osmanlılar! Biliniz ki, kudurmuş bir köpeği öldürmek: farzdır! İşte bugüne kadar kan dökmekten sakınmış olan Osmanlı İhtilâl Fırkası artık zalimlerin haddini silâhla bildirmeye ve mazlumların intikamını almaya iyice karar verdi.» Fakat bu kahramanlar da, «serhafiye» diye adlandırdıkları Ahmed Celeleddin Paşa marifetiyle kazandıkları paracıklara karşılık atıp tutmalarından vazgeçerler

Ama, Avrupadaki hem para, hem de heyecan ticaretine vesile olan (Jön Türk) faaliyeti sona ermez, yüzlerce katılımlar ve sayısız yayınlarla boyuna genişler, nihayet Paris taş resi ve arkasından «Terakki ve İttihat» ismiyle Selanik'te merkezleşir. Enver'ini, Niyazi'sini, Talâtını oralarda bulur, her şey oradan patlak–verir.

«İttihad ve Terakki» ve (Jön Türkler)ler, mason, yahudi, kozmopolit, emperyalist ve memleketi içinden zehirleyici her türlü cereyanın kuklaştırdığı sahte aydınlar zümresinden ilk defa olarak bir aksiyon ocağı halinde kurulmuş öyle bir kalıplaşmadır ki, kendisinden evvelki ve sonraki bütün teşekküllerin «satih üstü anlayış ve ters gidiş» şiarını heykelleştirir; ve Türk tarihinin en büyük mazlumu ikinci Abdülhamîd Han düşmanlığına yalancı tarafından ilk siyasî, fikrî ve ilmî zemini kurar, bu sahtekarlığını da nesiller boyunca yürütür; hakikat diye yutturur.

Başlı başına bir mevzu ve mesel belirten «İttihad ve Terakki» Abdülhamîd cephesinden, gerek düzelticiye karşı Batı simsarları elindeki vatani manada ve maddede çürütmeye memur, sahte inkılapçılık tezgahından başka bir şey değildir.

NÂMIK KEMAL

«İttihad ve Terakki»nin başındayken, devam eden mânası bakımından hemen arkasından sökün etmesi gereken bahis, Nâmık Kemal...

«İttihad ve Terakki»nin, bütün heyecanını dayadığı, «hürriyet fedaisi» diye yücelttiği ve mektep duvarına, resmini Midhat Paşa'yla yan yana astığı bu zat, eğer Midhat Paşa (1) numarayı kazanmaya lâıksa, (2) numaralı sahte kahramandır.

Yüksek tahsil gençliğine hocalık ederken, hakkında Tanzimatın 100'üncü yıldönümü münasebetiyle ve Maarif Vekili'nin teklifiyle, «Nâmık Kemal – Şahsı, Eseri, Tesiri» isimli kocaman bir eser kalem aldığım bu tip, evvelâ, saf şiir, sanat bakımından bir cücedir.

İşi siyasî ve içtimâî şiire dökmeden evvel yıllarca Divan şairlerinden arta kalma birtakım posacılarla diz dize, tasavvuf şiirleri yazmış, bunlarda bir karalamadan ileriye gidememiş ve nihayet dâvayı millî meseleye değil de, politikaya dökünce, vezinli ve kafiyeli muhalefet sayesinde birdenbire sivrilivermiştir.

Nâmık Kemal'in dünyası, sadece istibdada karşı durmak, Batı terakkileri önünde Doğu'yu gerici bulmak, hürriyeti putlaştırmak, vatani azizleştirmek gibi birkaç kaba ve yalnız kelimelelik unsurdan ibaret ve bir tavla zarı kadar küçük ve havasızdır. Nâmık Kemal, dünya, Batı, Doğu, bütün mesele ve dertleriyle eski ve yeni cemiyetler, derinliğine insan, tarih, devlet yükseliş ve alçalışımızın ince gerçekleri, hâsılı topyekûn kainat üzerinde hiçbir nefis muhasebe ve çilesine mâlik değildir. Bütün varlığı, eşya ve hâdiseleri deri üstü gören bir özeniştin; ve olanca değeri, mustarip bir cemiyette, şifayı, sokak sokak leke sabununu satan işportacıların âdi belâgatiyle formülleştirmekten ibarettir. Tatbiki de, en büyük derdi mütefekkir yetiştirememek olan bir cemiyette, bu hokkabazlıkların bir şey sanılmasından ve İslâm-Türk birliğine musallat gizli kuvvetlerce şişirilmesinden...

Nâmık Kemal sadece cüce şair ve taslak mütefekkir değil, aynı zamanda fikir ve dâva ahlâkından da tamamiyle yoksun bir insandır.

Bütün bu tepeden inme hissini veren hükümler, yüzlerce sahifelik bir eser çilesinden geldiğine ve isim ve cismiyle haber verdiğim kitap ortada olduğuna göre benim uclarına tâbi, peşin hükümcü biri olduğum sanılmasın...

Abdülâziz devrinde, Gedikpaşa'daki mahut Ermeni tiyatrosunun başı Güllü Agop'la elele, hürriyet mücadelesine girişen Nâmık Kemal "vatan, vatan!" nâralariyle halk ayranını o türlü kabartmayı bildi ki, kendisine, pek az faniye gösterilen nümayişler yapıldı. Bu arada da, doğrudan doğruya Pâdişâhı kuşkulandıran telmihler ve lâf atmalar yüzünden yakalanıp Magosa'ya nefyedildi.

Bu hareket belki haksızlıktı; fakat Abdülâziz'den sonra ve Abdülhamîd devrinde Nâmık Kemal'in bütün yaptıkları bir haksızlık, gördüğü karşılık ise daima af ve lütuftur.

Abdülhamîd'in tahta çıktığı günlerde Midhat Paşa ve Ziya Paşa'yla beraber vagon diye bağlanarak onun diktasiyle Mâbeyn'e sokulmayı gaye edindi. Emeline dilediği şekilde eremeyince de, hemen, diline, Arapça bir döviz doladı:

–Bir şey üç olmayınca tamamlanmaz!

Yani, Abdülâziz devrildi, peşinden Murad gitti, şimdi de sıra Abdülhamîd'e geldi. Demek istediği bu...

Bunu haber alan Abdülhamîd'in, şu sözü söylediği rivayet olunuyor.

-Beni, almaya alıştıkları bahşişlerden mi sanıyorlar ki, biri üçle tamamlamak istiyorlar?

Bahsimiz Nâmık Kemal'in hayat hikâyesine müsait olmadığı için, kısa çizgilerle ve yalnız kıymet hükümleriyle giderek görüşümüzü tamamlayalım:

İkide bir dalaştığı ve asla geçinemediği Ziya Paşa'yla Abdülâziz devrinde Avrupa'ya kaçtı, Londra'da "Hürriyet" gazetesini çıkardı. İstanbul'a dönüşünde de "İbret" gazetesinin başına geçti. Avrupa ve Türkiye'de bugün bile benzerlerine rastlanmaz şiddette muhalefet çılgınları kopardı. Kafasına estiği gibi bağırdı, çağırdı, haykırdı. Bütün bunlara rağmen her defa af ve müsamahaya uğradı ve «İhsan-ı Şahane»lere mazhar oldu ve yüksek mülkî memuriyetlere tâyin edildi.

En sonunda, bir taraftan resmî maaşını aldığı, öbür taraftan da yine her ay «Kîse-i Hümayûn»dan daha fazlasını cebine attığı ödenekler şiltesinde, «Zatürree»den, mutasanıfı bulunduğu Sakız Adası'nda öldü.

En hassas vasiyetlerinden biri, Osmanlı Devletinin kurucularından ve Türk sancağını Batı yakasına geçirenlerden Şehzade Süleyman Paşa'nın Bolayırdaki mezarı yanına gömülmekti. Ulu Hakan İkinci Abdülhamîd Han, bu vasiyeti de yerine getirdi; ve bütün ömrünce aleyhine çalışan bu sahte kahramana sülalesinin büyüklerinden biri yanında yer vermekte tereddüt göstermedi.

Bütün bu yalçın hakikatlerden sonra Masonluk listesinin başında, kozmopolitik cerayanın önünde ve dâima nefsanî menfaatlerinin arkasında giden, ömrünce Abdülhamîd'in nimetleriyle beslenen ve onları minnetle kabul eden, beri tarafda «vatan!» ve «hürriyet!» naralarını nefsanî ticaret malzemesi gibi kullanan bu adamın sıfatı "Hürriyet Fedaisi" ve "Hürriyet Şehidi"dir.

«İttihad ve Terakki»nin şişirdiği pireden deveye çıkardığı ve dokunulmazlaştırdığı Nâmık Kemal, o sahte kahraman dır ki, onu gerçekten tanımakla, bir gün gelmesi muhtemel gerçek kahramanların hakkı korunmuş olur.

Bulgaristanlı Midhat Paşa ile Arnavut Nâmık Kemal'in remzlendirdiği yalancı kahramanlar hakikilerin hakkını yiyen ve hattâ gelmelerine engel olan, zira gerçek kahramanın sıfatlarını bulandıran ibretlik misâllerdir.

Aşağıda aynen fotokopisini gördüğünüz, Nâmık Kemal'in el yazısıyla Abdülhamîd'e gönderdiği mektup, onun «Hürriyet Kahramanı» maskesi altında ne korkunç bir dalkavuk ve bağıllık iddia ettiği ideâlin ne âdi bir masal olduğunu ispat eder.

Bundan evvel takdim ettiğim âriza-i çâkerânemde (mektubumda) beyanına mütecasir olduğum mevad (ret ettiğim maddeler) filhakika âdap ve vezâif-i ubudiyete mugayir (kulluk edep ve görevlerine aykırı) idi. Fakat hasâil-i celile ve fezâil-i aliyye-i mülükanelerini (yüce haslet ve yüksek faziletlerinizi) öteden beri bildiğim ve tasavvurât-ı şairanenin bile fevkinde (şair hayâlinin bile üstünde) gördüğüm için huzur-u Hümayûn-u hilâfetpenahilerinde mübarek hâkipay-i si-pihrasa-yi veliy-yi nimânelerine (dünyaya bedel nimet sahipliğinizin ayak toprağına) mazhariyet (ermek) şerefinden bile tavazuen (küçüklük dolayısıyla) mahrum edildiğim halde arzına cesaret ettiğim hakayike (gerçeklere) tevfiğ-i lisan (dilimi tatbik) ettim. Yoksa cesaretimin sebebi "Adi ve İhsan" âyeti kerimesi hükmünce adle ihsanı terdif eyleyen (ekleyen) zillullahlariyle (Allahın gölgesi olmaktan gelen yüce sıfatınızla) alenen izhara (açıkça göstermeye) masruf buyrulan (sarfedilen) ahlâk-ı fazıla ve işfak-ı kâmile-i padişahilerine (üstün ahlâk ve yetkin padişahlık şefkatinize) hasıl ettiğim itminandan (tatmin edilme hissinden) ibarettir.

Nail olduğum avâtıf-ı celile-i hazret-i şehriyâlerinden hiçbirini zerre-i şükranını (zerresine teşekkürümü) ifaya muktedir olamadığımı maruzatı müteaddide (birçok maruzat) ile inayet-i cihandâveranelerin ise nefsime masnıf olmayıp Hilâfet-i Seniye-i İslâmiyenin muhafaza-i kadr-ü haysiyetine ve hususîyle o Hilâfet-i saniyyeyi bihakkın ihraz etmiş olan veliy nimet, pâdişah-ı maâli menkıbet (yüksek işleri olan) efendimiz hazretlerinin şevket ve azametine delil-i bedihi (açık delil) hükmünde olduğu için nefs-i hakiranemce teşekküre ihtiyaç görmem. Yalnız Sultan Süleyman zamanında bulunmuştan ziyade müfthirim. Bu iftiharımın hakiki olduğunu zaman ve mekana nispet, iktidar-ı zillullahilerinin asâr-ı bahiresiyle (Allah'ın gölgesi olmanızdan gelen iktidarınızın açık eserleriyle) ispata dahi muktedirim. İtikad-ı

kemterâneme (kölece inanışına) göre Sultan Süleyman bu zamanda gelmiş olsaydı Kemali İtalyanın elinden kurtaramazdı. Baki, feraz–i mesned–i hurşid olur (güneşin dayanağı tahta denk) kempâye–i câhın (aşağı dereceli makamın) o rütbesine nispet (nispetim) ednadan ednadır (aşağıdan aşağıdır) veliyyi nimetim, pâdişâhım, efendim.

24 Cemaziyülâhır 98

(Saye–i iktidar–ı Hilâfetpenahilerinde İtalya memurlarına galebe ile pâdişâhımın kudretine misâl–i müşahhas olarak mutassarıflığa tâyin buyrulan çaker–i mahsusları...)

Nâmık Kemal

Abdülhamîd'i, Allah'ın gölgesi tabiriyle bu derece yücelten, onu ahlâkta, şefkatta, dirayette, misilsiz ve Kanuni Sultan Süleyman'dan daha güçlü kabul eden ve nefsinin kölelerin en bağılısı diye gösteren Nâmık Kemal'in İttihatçılarca giydirilmiş kahramanlık postuna ne kadar uzak ve yabancı olduğunu ve samimiyet, halisiyet, feragat, fikir namusu adına hiçbir ulvî duyguya mâlik bulunmadığını ispatta mutlak vesika...

TERAKKİLER VE HAMLELER DEVRİ

Evvelce de işaret ettiğimiz gibi, bugün Türkiye'de madde ümrânı bakımından ne kadar eser varsa hepsinin çekirdeğini Abdülhamîd getirmiştir. Şümendifer, yol, sanayi mektepleri, mühendishaneler, fabrika, tezgah, tek kelimeyle müspet bilgiler ağacının bütün yemişleri ilk defa onun tarafından kucaklanmış, millî ruh köküne bağlı olarak bünyelere sindirilmek istenmiş, böylece, ruhunu, Doğudan ve aklını Batıdan devşirici halis ve şahsiyetli medeniyet anlayışı, ahenk ve muvazenesini ilk defa onda bulmuştur.

Müspet bilgiler çerçevesindeki bütün mektepler, onun tesisleridir. Bugün İstanbul hâlâ onun bal lezzetli Hamidiye suyunu içiyor. Birçok vilâyetlerde onun kurduğu sanayi mektepleri, hâlâ eski üsluplu, fakat sağlam ve oturaklı taş binalar halinde yükseliyor. Millî Kurtuluş Savaşının başında yapılan nice toplantılar ve kongreler, hep ondan kalma bu taş binalardadır. Onun kurduğu fabrika ve tezgahlar, hâlâ, züccaciye ve kumaş nevelerinde, Türk sanatının en nadide örneklerini canlandırıyor.

Elektrik sahasındaki âmil keşifleriyle meşhur (Edison)u adım adım takip ettiği, nihayet kendisine resmen başvurup Türkiye'ye gelmesini istediği, çalışmalarına burada devam etmesini teklif ettiği, Amerika'da kazandığı paranın tam yirmi mislini takdime de hazır olduğunu bildirdiği, fakat kâşifin bu tekliflere iltifat göstermediği, tarihi bir hakikattir.

İşte, yepyeni bir cephesiyle daha Abdülhamîd.. Faziletlerinin belki en küçüğü olarak müspet bilgiler manzumesine ve eserlerine gösterdiği bu anlayışlı saygı ve hikmeti takdir kendisinden sonra hiçbir devirde kıvamını bulamamış ve madde dehâsının istinat ettirileceği ruh, kökünden harap edilmiştir. Kala kala ruhsuz ve köksüz bir madde süsü.

Abdülhamîd'in madde sahasındaki eserlerinin başında şümendiferler gelir. Yaptırdığı demiryollarının gayesi birinci derecede askerî ve siyasî, ikinci derecede de iktisâdi ve ticarîdir.

. Evvelâ askerî, zira bölüşülmeye hazır vatanın müdafaası ve sevk ediliş zaafından doğan korunma zorluğu o zamanın birinci meselesidir. Bu mesele, 1877 Türk-Rus Harbinde kendisini büyük çapta göstermiştir. Balkan isyanlarıyla bu harpten alınan dersler, ondan sonra Rumeli'de hemen iki hattın yapılmasını gerektirmiş ve ilk olarak Selanik-İstanbul iltisak hattıyla, Manastor-Selanik demiryolu vücuda getirilmiştir.

Abdülhamîd düşmanlarının bile fikri şudur ki, eğer bu hatlar Abdülâziz devrinde yapılmış ve 300 milyon altın borcun onda biri bu işe harcedilmiş olsaydı, 1875 Balkan ayaklanmalarını hemen bastırmak ve belki de Türk-Rus harbini önlemek mümkün olurdu. Nitekim bu hatların 1897 Türk-Yunan Harbinde muazzam faydaları görülmüştür.

Başlarda Anadolu, Rumeli'de olduğu kadar büyük faaliyetlere sahne olamadı. Zira arazi geniş ve devlet bütçesi fakir... Buna rağmen İzmir - Kasaba hattı çekildi ve memleketin insan ve (materyal) depolarını küçük bir havza içinden de olsa denize bağlama imkanı hemen gerçekleştirilmiş ve bu nâzik dâva şuurlaştırılmış oldu. Böylece Türk topraklarına döşenen demiryolları evvelâ Rumeli'de 1993, sonra Anadolu'da 2507 kilometreye yükseldi. Halbuki Berlin Muahedesinden evvel demiryollarımız, topyekûn 1145 kilometreden ibaretti.

Abdülhamîd'in şümendifer siyaseti, takip ettiği dış politika ile içiçedir ve öyle bir harika belirtir ki, bunu "dehâ" kelimesinden başka bir mefhum gösteremez.

Hazine tamtakır, hatların teminat akçelerini bile karşılamaktan âciz, hatların inşasını üzerine alacak Batılı teşebbüs sermaye merkezleri de yüzbin naz ve cilve gösterirken, Abdülhamîd birdenbire en ince cephesiyle durumu keşfetti. Anladı ki, Batılı teknik ve sermaye merkezleri, Türk demiryollarını, doğrudan doğruya ondan bir menfaat bekleyerek üzerine almakta fayda kabul etmez. Bu hatlar, iktisâdi kıymet

noktasından umumiyetle fakir ve kısırdır ve Batılıya Alaska'da altın arayıcılığı hevesini vermekten uzaktır. O halde işi siyasî bir faydaya bağlayarak hem devlet emniyetini garanti altına almak, hem de memleketi büyük bir askerî ve iktisâdi kıymete kavuşturmak biricik yoldur.

Bu yol da hazır... Abdülhamîd, her an yükselen endüstrisiyle İngiltere'nin karşısına dikilmekte olduğunu gördüğü Almanya'ya kollarını açtı ve karadan Hindistan sevkalceyf yolunun en hassas istikâmetini çizen Anadolu Bağdad demiryolunu Almanlara ihale etti. Böylece, Batılı iki büyük ve rakip devleti, kendi topraklarında tecelli edici bir karşılaşmaya davet ediyor, rekabetlerini kızıştırıyor, birinden birini tutmakla öbürünün şerrinden korunuyor ve hem devlet emniyetini sağlayıcı, hem de vatanı demiryoluna kavuşturucu bir nimete eriyordu. Şartlarda da bu hesaba göre bîr kolaylık ve hafifi temin ettiği, kaydedilmeye değmez bedahet...

Abdülhamîd, bu hatların inşası etrafındaki müzakereleri, büyük Alman kapitalist ve teknik adamı (Fon Siemens) ile idare etti. Müzakereler 1899'da sona erdi ve 1902'de hattı imtiyazı tamamiyle Almanlara verildi. Bununla bir arada, Abdülhamîd'in büyük hamlesi, Hicaz şümendiferidir.

BÜYÜK HAMLE

Tarihte Saffet Devrini takip edici İslâm Halifeleri ve pâdişâhları arasında din bağlılığıyla en başta gelenlerden biri olan Abdülhamîd, Hicaz demiryolunda, İslâm siyasetinin o büyük menfaatini buluyor ve bu dünya çapındaki dâvayı yüklenmekte, gerçekten hizmetlerin en büyüğünü görüyordu. Şeref ve makamların da en büyüğü...

Evvelâ, Makedonya ve Ermenistan gibi didik didik edilmek ve Osmanlı bütünlüğünden koparılmak istenen Hicaz'ın, dolayısıyla İslâm beşiği toprakların müdafaası... bütün İslâm âlemine, maddî ve manevî bağ ve bağlılık değeri... Hacc yolunun transit merkezlerini bu hat içinde toplayıcı ve bütün yolları Halife'nin vatanına bağlayan şubeden, hudutsuz kıymet...

2000 kilometrelik bu hat muazzam bir paraya ihtiyaç gösteriyordu. Sultan, şahsî gelirin büyük kısmını bu dâvaya ayırdığı gibi ayrıca bütün İslâm dünyası çapında bir ianeye yol açtı. Afrika, Mısır, Hindistan, Afganistan, İran, Türkistan ve imparatorluk sınırları içindeki bütün Arap âlemi, canla başla ianeye katıldı. Her ülke ve fert vereceği tek kuruşun üstüne, bire on katılarak kıymetin gayeye tahsis edileceğinden emindi. Tez zamanda milyonlar toplandı, hummalı bir çalışmayla hat yapıldı ve 1908 yılında, yani Abdülhamîd'in altından tahtın çekilmeye başladığı sene, Medine'ye ulaştı.

Bu arada, gerek Anadolu, gerek Hicaz hatlarının, menfaatlerine dokunduğu Rusya ve İngiltere ile ne ihtilâflar çıkmadı, ne çekişmeler olmadı, fakat hepsi önlendi.

Almanya'nın, Doğu'da Rusya ve Batı'da Fransa ve İngiltere ile-meşhur iki cephe harp vaziyeti- çatışma yoluna girmiş bulunmasını iyice istismar eden Abdülhamîd, bu sayede, her tarafın Türk toprakları üzerindeki ihtirasına sed çekerken, gayet hesaplı ve kıvamlı şekilde karşılıklı kuvvetleri birbirleriyle ikna etmeyi bildi ve gayet tabii olarak bütün imtiyazları Almanlara vermekten geri durmadı.

Demir yollarından sonra, Haydarpaşa limanı, Karaköy Köprüsü vesaire...

Abdülhamîd'in dış politika dehâsına bağlanması gereken fakat onun memlekette bıraktığı demiryolları üzerinde tecelli eden bu nokta o kadar nâziktir ki, düşman kalemlerin de itiraf ettiği gibi, Bağdat Demiryoluyla, Hindistan korkusunu tetikleyerek İngilizleri dize getirmiş, Rusları İskenderun istikametinde "ılık denize inme" politikasından vazgeçirtmiş, Hicaz Demiryoluyla de, İslâm Birliği idealini pırıldatarak fevkalade korkutmuş ve Rusları, Filistin'deki "Makamat-ı Mukadde" koruyuculuğundan dönmeye mecbur bırakmıştır. Abdülhamîd düşmanı kalem, şu satırları ve hakikatleri kaydediyor da, sonra utanmadan, yine Abdülhamîd aleyhinde bir netice çıkarmaya kadar gidebiliyor:

«-Artık Büyük Petro'ların, İkinci Katerina'ların amab (emelleri) zirzüber (altüst) olmuştu. Çar, Avrupa'da, Osmanlıların varis-i tarihisi (tarihi mirasçısı) olmak sevdasından vazgeçtiği gibi, Filistin'de Makamat-ı Mukaddesenin (mukaddes mekanların, yerlerin) hamisi (koruyucusu) olmak fikrinden de yavaş yavaş vazgeçiyordu. İşte Bağdat hatt-ı kebirî (bağdat hattı) Rusya'nın bütün teşebbüsâtı-ı siyasiyesine (siyasî teşebbüslerine) mani oldu.»

Bakınız bu kalem, Abdülhamîdi göklere çıkararak görüşünden sonra ve birkaç satır ileride hangi hükme varacaktır.

«-İşte Abdülhamîd'in menafi-i vataniyyeyi (vatan menfaatlerini) düşünmeyerek verdiği Ayazlar Avrupa devletlerinin beyninde (arasında) bu türlü rekabetler tevhit etmişti (doğurdu).

İttihat ve Terakki'nin oynattığı bu kalem, Abdülhamîdi dehâ çapında kurtarıcı bir kahraman diye teşhis ettikten sonra birdenbire bu

dereceye, bu korkunç tezat sefaletine düşünce, âdeta Rusya ve İngiltere'ye acır gibi konuştuğuna göre gelin siz, Abdülhamîd ile düşmanlarını bir arada toplayınız ve birinin küçüklüğünden öbürünün büyüklüğüne şahit olunuz...

Abdülhamîd, İngiltere ve Rusya'nın karşısına çıkmaya hazırlanan Almanya'yı, Türkiye münasebetleri bakımından teşvik etmekle âdeta onu güder gibi bir siyaset takip etmiş ve bu sayede hem memleketi kıymete, hem de vatani emniyete kavuşturmuştur.

BİLANÇO

İşte bugün Üniversite Kütüphanesinde apaçık yatmakta olan «Defter-i Mesarifat-ı Hümayun»a göre:

İkinci Abdülhamîd, hükümdarlığının 25. yılında, yalnız «Kise-i Hümayûn»undan millî tesislere tam 72 milyon 780.129 altın sarfetmiştir.

Evet; bu parayı İkinci Abdülhamîd «Kise-i Hümayûnundan, yani şahsî parasından ve gelirinden çeyrek asır içinde Türk milleti uğrunda harcamış, ve millî tesisler halinde tam 1552 parça hayr ve irfan binası yükseltmiştir. Bunlar cami, mektep, medrese, hastane, fabrika, tezgah, bakım ve terbiye evi halinde, tekrar edelim, tam 1552 adet tesistir.

Bazılarını sayalım:

Haydarpaşa'da ne kadar millî ve resmî tesis varsa hepsi onun... Lise binası, hastaneler, Baytar mektebi, mendirek vesaire... Yıldız üstündeki bütün binalar, kırlalar vesaire.... Çapa mektepleri, Guraba Hastanesi'nin ilave pavilyonları, Hamidiye, Etfal Hastanesi... Bugün hala bütün İstanbul'u ihya etmekte devam eden Hamidiye çeşmeleri... Üsküdar'da Şabanağa Tekkesi civarındaki mektep ve binaları... Beykoz Cam Fabrikası, Sultanahmet Sanayi Mektebi, Yüksek Ticaret Mektebi binası, Küçükçekmece Kibrit Fabrikası, Hereke Fabrikası, Yıldız Çini Fabrikası... İzmir, Bursa, Diyarbakır, Sinop, Konya vesaire Sanayi mektepleri... İzmit, Adana vesairede Hamidiye köyleri... Koskoca Tıbbiye ve Mülkiye Mektepleri vesaire... Mühendishane ilaveleri...

Sultan Abdülhamid Han, 32 yıl, 7 ay, 27 gün süren hükümdarlığı süresince her vilâyette okullar, hastaneler, yollar, çeşmeler yaptırmıştır. Viyana'dan başka yerde bir eşi bulunmayan modern bir Tıp Fakültesi...

Ayrıca:

1293'de Mekteb-i Mülkiye...

1297'de Hukuk Fakültesi ve Divan-ı Muhasebat (Sayıştay)... Beyoğlu Kadın Hastanesi

1299'da Güzel Sanatlar Akademisi...

1300'de Yüksek Ticaret Mektebi...

1301'de Yüksek Mühendis Mektebi ve Yatılı Kız Lisesi...

1308'de Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi ve Kağıthane-de poligon...

1303'de Terkos suyunu İstanbul'a getirdi...

1307'de Bursa İpekçilik Mektebi...

1309'da Bursa Demiryolu ve Aşiret Mektebi...

1310'da Üsküdar Lisesi, Rüştîye Mektepleri ve yeni PTT binası... Osmanlı Bankası ile Reji binalarını ve Yafa-Kudüs ile Ankara demiryolu... Hamidiyye Kağıt Fabrikası... Kadıköy Havagaz Fabrikası...

1311'de Osmanlı Sigorta Şirketi ve Küçüksu Barajı ve Manastır–Selanik Demiryolu...

1312'de Hamidiyye Yüksek Ticaret Mektebi ve Galata Tophane rıhtımı... Dolmabahçe Saat kulesi...

1313'de Beyrut Şam Demiryolu, Darülaceze binası, Mum fabrikası, Afyon–Kargu demiryolu... Sakız limanı rıhtımı, şimdiki İstanbul Lisesi binası, İstanbul Selanik demiryolu, Akıl Hastanesi...

1315'de Selanik Rıhtımı, Şam–Halep demiryolu ve Şifa Hastanesi...

1316'da Şişlide Hamidiyye Etfal Hastanesi...

1318'de Medine–i Münevvere'ye kadar telgraf hattı...

1320'de Hamidiyye–Hicaz demiryolu... Kağıthanedeki Hamidiyye Suyu... Haydarpaşa Rıhtımı... Modern Arama mektebi... Şam'da Tıbbiye–i Mülkiye...

1322'de Dilsiz ve Sağırlar Okulu... Bingazi'ye telgraf

1323'de Yıldız Sarayı ve önündeki cami... İstanbul–Kös5 kablo hattı.. Haydarpaşa istasyon binası....

Saymakla bitecek gibi değil... Her şey onun eseri...

TÜRKİYE'DE BAKTERİYOLOJİ İLMİNİ KURAN PADİŞAH

Bakın; nereye kadar her şey onun.

Dr. Osman Şevki Uludağ (Vakit-Yeni Gazete)nin 1 Kasım 1964 tarihli sayısında 1892 kolera salgınından bahsederken Sultan Abdülhamîd hakkında (intak-ı hak) kabilinden şöyle yazıyor:

«Hastalık yine Mısır'dan atlayarak İzmir'de yayılmıştı. Oradan memleketin başka taraflarına ve İstanbul'a bulaşmıştı. İstanbul doktorları arasında kolerayı tanıyanlar çoktu. Ancak, sarayda bulunan doktorlar kolera bahsinde ikiye ayrılmıştı. Bunlardan bir kısmı hastalığın kolera olmadığını pâdişâha söylüyordu. Saray mensubu doktorlar arasında (mikropla inanmayanlar bile vardı. Bunlar padişaha yakın bulunmalarından istifade ederek fikirlerini tek bir surette yayıyorlardı ve bu yüzden mücadele tedbirleri alınamıyordu.

Bizzat Pâdişâh Abdülhamîd sarayın çeşme ve musluklarından aldığı sularla muhtelif şişeleri doldurarak ayrı kimyagerlere (bakteriyologlara değil) gönderiyordu. Aldığı raporlarla karşılaştırınca muhtelif aykırılıklar görüyordu. Bütün bunlar onun vehmini arttırdıkça artırıyordu. Bir taraftan hekimlerin birbirini tutmayan sözleri, bir taraftan ölümlerin meydana gelmesi, Sultan Hamid'i pek sinirlendirmişti. Pâdişâha en yakın bulunan hekimler sadece onun vehmini gidermek için sözler söylüyorlardı.

Bu esnada ortaya genç bir hekim çıktı. Bıyıkları büyümemiş olan bu hekim Avrupa'dan henüz gelmişti. Kendisi cild ve firengi mütehassısı idi ama, çok cevval ve girgin olduğu nispette pervasızdı. Babası, eskiden Askerî Tıbbiye Mektebinde başkâtip Muhtar Efendi'nin tesiri henüz unutulmadığı için saraya girebiliyordu. Bu adam, geçenlerde kaybettiğimiz Doktor Celâl Muhtardır. Celâl Muhtar o vakit hastalığın kolera olduğunu celâdetle söyleyen ve bu hususta en ileri giden bir zattır. Bu zat dâvası tahakkuk etmediği takdirde her türlü fedakarlığa razı olduğunu söylerken sarayda ona dudak bükenler vardı.

Pâdişâh birbirine aykırı olan hekim fikirleri arasında şaşırılmış olmakla beraber, Celâl Muhtarın iddiasına kıymet verdi ve işi ecnebi mütehassıslara bırakmayı kararlaştırdı. (Pastör) ile muhabereye geçti. Ondan yardım istedi. Daha evvel (Pastör) müessesesinin kurulması için onbin altın gönderen Türkiye (Pastör) tarafından seviliyordu. Pâdişâh da ona ayrıca birinci rütbeden murassa Osmanî nişanı göndermişti. (Pastör), Pâdişâhın müracaatı üzerine kendi adamlarından en değerlisi olan (Şantimes)i İstanbul'a gönderdi ve onun sayesinde hastalığın kolera olduğunu öğrenince tavsiyelerini tatbik etti. Az zamanda kolera mağlûp edildi.

Baş düşmanları arasında tıbbiyeliler bulunmakla beraber, o, tıbbiye hizmet etmekten geri durmamıştır. Abdülhamîd eline geçirdiği (Şantimes)i iltifatlarına boğmuştur. Ona hediyeler, ihsanlar vermiştir. Hattâ ona Bâlâ rütbesi bile tevcih etmiştir. Zamane şairleri bu vakayı şöyle hicvederler: Tertemiz şapkayla gelmişken bu şehre (Şantimes) Rütbe-i bala ile giydirdiler bir yağlı fes!

Padişah Abdülhamîd, ortalıkta kolera hafifleyince artık işlerin yoluna girdiğini gören (Şantimes)e daha çok vaadlerde bulunarak Türkiye'de kalmasını ondan rica etmiş olmakla beraber, o Paris'te yapacağı şeyler olduğundan bahsederek dönmekte ısrar etmiştir. Bunun üzerine Pâdişâh yine bizzat (Pastör)e müracaat ederek (Şantimes)i Türkiye'ye vermesini rica etmiş, (Pastör)den de onu kendisinden istememesini sağ kolundan mahrum edilmemesini rica ederek, Türkiye için onun kadar faydalı olabilecek bir hekim seçip göndereceği vaadini alınca artık ısrardan vazgeçmiştir. Meşhur (Nikol)ün Türkiye'ye gelip yerleşmesi ve uzun müddet de çalışması bu hâdisenin eseridir ki, Türkiye, bakteriyoloji ilmini ona borçludur.

DIŞ POLİTİKA

Abdülhamîd'in dış politikasına hakim ölçüyü şu ana kadar birçok bahiste, hususiyle demiryolu siyasetinde, vesilelere bağlı olarak gösterdik. Şimdi bu politikayı, hâdiselere bağlı olmaksızın mücerret manasiyle billûrlaştırıalım:

Abdülhamid'in dış politikası, zaman ve mekan şuurunu kaybetmiş, son haddine kadar acze düşmüş, «Hasta Adam» diye isimlendirilmiş ve bölüşülmesi için gerçek hiçbir engel kalmamış olan bir imparatorluğu, sırf Batıyı iyice kavramanın, ona hakim gözle bakmanın, içindeki rekabetleri kızıştırmamanın ve kendi vatani üzerinde karşılaştırmamanın avantajıyla korumak ve 33 yıl ayakta tutmak ölçüsü içinde çerçvelenebilir.

Bu mücerret ölçünün müşahhas unsurları ve iş hedefleri > şunlardır.

İngiltere'nin karşısına Almanya'yı, Rusya'nın önüne İngiltere'yi dikmek, fazla bir emel sahibi görünmeyen Fransa'ya tarafsız bir tutum muhafaza ettirmek, İtalya'yı olduğu yerde bekletmek, Avusturya'yı da kah Rusya'yla çatıştırarak, kah Almanların peşine düşürerek Balkanlarda tek ve faal bir politika güdmekten alıkoymak; böylece, Batılı büyük devletleri birbirine karşı rekabetleri ve tezadları içinden kavrayıp Osmanlı Devletine zararlı olmaktan çıkarmak...

Alman İmparatorunun:

«-Ben politikayı Abdülhamîd'den öğrendim.»

Sözündeki hikmet, Abdülhamîd'in sanki Almanlara Almanlıklarını öğretircesine onları İngiltere ve bütün Avrupa karşısında belirtmeye davet eden tutumundan ve bunun için Yakın ve Orta Doğu havzasına hâkim bir ulaştırma yolunu kendilerine ısmarlamasındandır. Almanların «Şarka doğru yayılma» politikası, kendi iç bünyelerinin eseri olsa da Abdülhamîd'in bu eseri teşvik etmekte ve ona tecelli sahası açmakta rolü büyüktür. Kaydetmeye değmez ki, Almanların mavi gözleri için değil, kendi milletinin elâ gözleri için...

Abdülhamîd, aynı zamanda, Almanya, Avusturya, Rusya arasında «Üç Kayzer İttifakı» anlaşmasını, araya, bu ittifaka düşman İngiltere'yi çekmek, Almanya'yı İngiltere'ye döndürmek ve Osmanlı ülkesini cezbettirmek suretiyle tesirsiz kılmış ve Türklük aleyhindeki bu en korkunç ittifakı işlemez hale getirmiştir.

Abdülhamîd, Türk-Rus Harbinin başına kadar babasından ve amcasından miras kalan İngiliz politikasına bağlılık an'anesini muhafaza etti.

Çocukluğunda Abdülmecid'in huzuruna çağırılıp, orada gördüğü ihtiyar ecnebinin elini öpmesi babası tarafından ihtar edilince, ağlamaktan kendisini alamamıştır. Bu ihtiyar ecnebi, İngiliz sefirydi ve Abdülmecid'in dilinde:

-Memleketimizin ve hanedanımızın en büyük dostu İngiltere'nin elçisi...

Diye ifadesini buluyordu.

Abdülhamîd, Rus Harbinin başında, İngiltere'nin nasıl olsa Osmanlılar safında savaşa gireceğini umarken neticede Ruslar Yeşilköy'e geldikten sonra İngiliz donanmasının İstanbul sularında demirlediğini görünce kalbinin en hassas noktasından yaralandı, İngilizlere itimâdını kaybetti ve dünyada, milletiyle beraber ne kadar yalnız olduğunu anladı. Ondandır işi gücü, bütün dostluk garantilerinin riya ve menfaat sınırlarından ileriye geçemediği bu aldatma dünyasında ve yalnız onun sanatı olan politikada masum ve mustarip milletini her çâreye

başvurarak korumaya bakmak oldu.

Henüz tahta çıktığı sıralarda İngiltere'de muhalefet lideri (Gladston)un bir broşür yayınlarak Türkleri insanlığın en büyük düşmanı diye gösterdiğini ve hükümeti Türklere temayülden alıkoymaya çalıştığını bilmiyor değildi. İngiltere'nin en büyük siyâsilerinden biri olan (Gladston), Avrupa'yı, bütün silâhlariyle Türklere çullanmaya ve onları kıtadan atmaya davet ederken, hükümeti de beraber İngiliz kalbinin içindeki mahrem temayülü ortaya koyuyor ve bu hal Abdülhamîd'e meçhul bulunmuyordu. Abdülhamîd, İngilizleri en büyük İslâm ve Türklük düşmanı biliyordu. Fakat bazı müşterek menfaatlerin zoraki kalıbında yıllarca zamandır muhafaza edilen anlaşma paylarının karşılıklı olarak daha uzun müddet saygı göreceğini umuyordu.

Böyle olmadı, İngiliz umumî efkârı, Türk düşmanı (Gladston)un peşinden gitmeye başladığı gibi, Kraliçe Viktorya'nın da sırf İngiliz menfaatleri yönünden bütün gayretleri boşa çıktı. Kraliçe, Türklere yardım fikrini savunurken, Rusları da onların seviyesine düşürmekten başka bir sebep gösteremiyor ve şöyle diyordu:

«-Son derece zalim ve vahşi şekilde sürüp giden boğuşmalar, Hıristiyanların korunması için değil, yeni ülkeler fethetmek gayesiyle yapılıyor. Ruslar da Türkler derecesinde zalim ve gaddar bir millettir.»

Neticede ne İngiltere'nin İstanbul Sefiri (Lâyard)ın çabaları, ne de İngiltere Başvekili (Lord Bikonsfild) isimli Yahudi (Dizraeli)nin her tarafı tatmine bakan sinsî siyaseti, İngiltere'yi Türk safında boy göstermeye itti. İngiliz umumi efkârı Türklere tiksindiğini ve İngiliz menfaatlerine zararlı olsa da onları felâket halleri içinde yalnız bırakmaya kararlı olduğunu açıkça gösteriyordu.

Abdülhamîd, Türk-Rus Harbi boyunca İngilizlerden gördüğü muameleden çok üzüldü ve bu üzüntüye binaen harp, bozgun, göç felâketleri içinde eridi. İngiliz Sefiri (Lâyard)ın notlarına göre, o şahane gözleri uykusuzluktan şişmiş, avurtları çökmüştür.

Abdülhamîd, bütün bu acıların içinden bir tuğla gibi pişmiş olarak çıktı ve artık her şeyi anlar oldu.

Anladı ki, İngiltere'nin karşısına mutlaka bir muvazene unsuru, bir mukabil kuvvet çıkarmak lazımdır.

Çıkardı!

Türkiye'nin taksiminden başka bir şey düşünmeyen (Bismark)a rağmen Almanya....

Hindistan yolunu tehdit ve İngiltere'nin Doğu politikasını tehdit etmek gibi bir avantaja geçmek yolunda Abdülhamîd'e yaklaşan, daha doğrusu Abdülhamîd tarafından yaklaştırılan Almanya, bu kararını, İmparatorunun 1889'da İstanbul'u ziyaretiyle gösterdi. Evet, genç İmparator ikinci (Giyyom)un bu ziyareti sırf kendi anlayışı ve bazı nazırların teşvikiyle, fakat (Bismark)a rağmen oluyordu.

Bu münasebetle Yıldız'da büyük bir merasim köşkü yaptırıldı ve bütün İstanbul, geçit yollarının her taşına kadar hazırlığını tamamladı.

İmparatoru getiren vapur, akşam güneşi cami üzerine erguvan renkli nefesini üflerken, bir masal dünyasının yıldızlı dekorları arasında Dolmabahçe önüne demirledi. İmparator rıhtımda kendisini bekleyenlerden ziyade manzaranın güzelliğine bakıyor ve haykırıyordu:

-İstanbul, dünyanın en güzel şehri!..

Hükümdarlar, rıhtımda karşılaştılar, Abdülhamîd'in yanında Sadrâzam ve arkasında, karşılama protokolüne dahil şahsiyetler... Hususiyle, bir zamandan beri askerî mütehasıs olarak Türkiye'de bulunan ve sırmalı üniforması içinde kılıç yutmuş gibi dimdik duran (Fon der Goltz) Paşa...

Abdülhamîd, misafirlerini çarpıcı bir sadelik ve tabîlik içinde dünyanın en soylu tavrıyla karşıladı; bu tavrı bir anda herkesi hayran bıraktı.

İmparatoriçenin elini muhteşem bir asalet edasiyle öptü ve onu koluna alarak, saltanat arabasına doğru götürdü. Sadrâzamlı beraber arkalarından gelen Kayzer, hayran... Dolmabahçe'yle Yıldız arasında, pırıl pırıl yanan iki süngü duvarı ve bu duvarın arkasındaki, "Pâdişâhım çok yaşa!" diye gırtlığını paralayan iki sıra halk yığını içinden, kırmızı ceketli, astragan kalpaklı ve mızraklı hassa süvarileriyle perdelenmiş olarak, altışar, dörder ve ikişer atlı saltanat arabalarının süzülüşü...

Alman hükümdarları, İstanbul'da beş gün beş gece kaldılar. İmparatoriçe (Ogüsta)nın anlatışıyle:

– Binbir gece masallandaki hayâl âlemi...

Som altından sofrı takımlarıyle yemek; ve her sabah gözlerini Boğaziçi kıyılarına doğru ilk açışlarında, kapılarını vuran haremağalarının taşıdığı göz kamaştırıcı hediyeler... Abdülhamid, misafirlerine Yıldız'ı bizzat gezdiriyor, Hayvanat bahçesini, dünyanın en asil atlarını toplayan ahırları, hiçbir yerde eşii bulunmayan çiçekleri, Hayvan ve nebat olarak "örülmemiş renkleri ve şekilleri gösteriyordu. Meşhur gül bahçesi gezilirken, Abdülhamîd, asalet ve zarafetin ne demek olduğunu Batılılara gösterdi. Ortasında paha biçilmez bir pırlanta broş bulunan bir gül demetini eliyle İmparatoriçeye takdim etti. İmparatoriçe büyüledi.

Saltanat hazinesi ziyaret edilirken, eski Doğu ihtişamının inci ve pırlanta kakılı eserleri karşısında imparator bir köylü şaşkınlığı içindeydi. Bir İngiliz'in ifadesiyle basit (post-dam) sarayının sahipleri, aradaki fark bakımından bu efsane pırlıtları karşısında apışıp kalmışlar ve Abdülhamîd'in tesiri altına girmişlerdi. Aslında dinî hisleri bakımından dünyanın en sade ve ziynetten tiksiniçi sultanı olan ve kendi yatak odasında, hastahane karyolasına benzer bir şey üstünde yatan Abdülhamîd bütün bunları, nefsi için değil milleti için yapıyor ve dinin küfre kibir ve haşmet emreden hikmetinden kuvvet alıyordu. İmparatoriçenin gözünde Abdülhamîd, karşılama anında elini öpmek için çıkardığı sonra tekrar giydiği, yolda halkı selâmlarken muhafaza ettiği ve bütün törenlerde asil ellerinden ayırmadığı eldivenleri ve onlara uygun her haliyle bir zarafet heykeliydi.

İmparatorun gözündeysen, sihirbazvari bir telkin ve nüfuz kabiliyeti olan ve asla şaşırmayan, sade şaşırtan, şahsiyetini her mukavemet karşısında kabul ettiren korkunç bir zekâ.. Bu zekâ karşısında genç İmparator çok defa bönleşiyor, basit kalıyordu.

Şu nükteye dikkat:

İmparatoriçe, İmparator ve Pâdişâh, bir arada sohbetteler... İmparator, gözüyle İmparatoriçeyi işaret ederek Fransızca, Abdülhamîd'e soruyor.

–Haşmetmeap! Biz bir kadınla başa çıkamazken siz koca haremi nasıl idare edebiliyorsunuz?

Abdülhamîd, gülümseyerek, Fransızca cevap veriyor,

–Bu bir sanattır, Majeste!.. Her sanat gibi aklî izahı olmayan bir hüner!

Kayzer'in bönlüğüyle Sultanın inceliği besbelli değil mi?

Kayzer'le Pâdişâh, aralarında hiçbir tercümeçi ve tavassutçu bulunmadan, bildikleri Fransızca sayesinde başbaşa, saatler geçirdiler ve anlaştilar.

Almanya, başta (Fon der Goltz) Paşa olmak üzere Türk Ordusunun nizamlâşması ve silâhlanması için gereken (personel ve materyal) yardımı yapacak...

Başta şümendifer olarak büyük iktisâdi, siyasî tesisler Almanlarca taahhüt edilecek...

Doktordan mühendise kadar, müsbet bilgiler kadrosu içindeki hiç bir yardım esirgenmeyecek... Hükümdarlar aynı debdebeyle uğurlandı ve Abdülhamîd, dış politika dehâsının bütün semeresini bu ziyaretten devşirdi.

Abdülhamîd'in haremîni ziyaret eden imparatoriçe, oradaki güzellikleri de binbir gece masallanndaki hayâl âlemine bağlı şeyler kabul etmiş, aldığı ağır hediyelerden çocuk gibi sevinmiş ve kocasına şöyle demişti.

–Ben Türklere bayıldım!

İmparator İkinci Giyyom, İstanbul'u dokuz sene sonra ikinci defa ziyaret etti. Kudüs'te yaptırılan Protestan (Lüteryen) kilisesinin açılışı için Filistin'e gidişini vesile edinerek...

O sırada (1898) Girit meselesinin aldığı şekil, Abdülhamîd'in dört büyük devletle arasını açmış, böylece (Kayzer Giyyom)in Abdülhamîd'i ziyaret etmek için seçtiği saat son derece uygun düşmüştü. Kayzer, İngiliz, Fransız, İtalyan ve Rus Harp gemilerinin kümelendiği Girit sularından Almanya donanmasını çekecek ve müşterek ultiatoma imza atmaya reddedecek kadar ileri bir sahabetle Türkiye'yi tutmuş bulunuyordu. Yıllarca evvel, üzerinde anlaşmaya varılan Bağdat demiryolunun bütün formaliteleriyle tamam hale getirilmesi ve derhal tatbik mevkiine çıkarılması için en müsait mevsim gelmişti.

Abdülhamîd'in siyasî dehâsı, bir taraftan İngiltere'nin karşısına Almanya'yı dikmek ve böylece İngiltere'yi korkutup kendisine yakınlaştırmak gayesine bağlıken, öbür taraftan işi aceleye getirmeden ve kat'i neticeye varmadan arada muvazene kurmak ve dilediğini tutmakta daima serbest bulunmak gibi gayet ince bir taktik güdüyordu. Zira taraflardan birine kati temayül karşı cephenin ümidini kırabilir ve memleketin başına bir harp açabilirdi. Onun içindir ki, her taraf öbürünün muhtemel korkuluğu halinde kalmalı, fakat Türkiye'yi kati bir düşman vaziyetine sokmamalıydı. Kıvamının bulunması son derece zor bir mayonez tutturmaya benzeyen bu vaziyet, Abdülhamîd'e evvelâ bizzat davet ve teşvik ettiği Alman temayülünü, bu temayül Almanlarca azgın hale getirilince yavaş yavaş kösteklemeyi ve duruma göre bağları sıkımayı veya gevşetmeyi ilham etmiş, bu yüzden de Bağdat demiryolu projesi uzun müddet askıda bırakılmıştı. Her şey İngiltere ve nüfuzu altındaki devletlerden gelecek tepkiye terkedilmişti. İşte Abdülhamîd'in «garantili tarafsızlık» diye ifadelendirilmesi pek yerinde olan dış politikasındaki ana ölçü, onun hiçbir tarafa kararını tam belli etmeyen girift ve esrarlı edası ve bu edanın ince hesaplarıdır. Fakat bu incelikte de, yüzünden veya tersinden mübalâğa hiçbir başarı vadetmez, hattâ işi büsbütün bozabilir, ne fazla ileri gidilecek, ne de boyuna geri kalınacak...

Bütün bu unsurları sanatkar bir kimyacı hüneriyle tahlil ve terkip etmeyi bilen Abdülhamîd, İngiltere'nin son tavrı karşısında, artık Almanlarda fıkırdamaya başlayan temayülü kucaklamaktan geri kalmadı. Afrika'da, İngiltere ve Fransa arasında pek kızıymış bulunan sömürgecilik rekabetleri ve Fransa'nın Rusya ile anlaşmaya geçip, Rus–Alman münasebetlerinin bu üç devletten de ayrı kuşkulama durumu, Abdülhamîd'e derhal kararını verdirdi; Almanya'yı açıkta tutmakta ve dolayısıyla Fransa ve Rusya ve daha sonra İngiltere karşısında mevki almakta, Türk vatanının selâmeti ve politikasının idaresi bakımından zarar değil, fayda vardır.

Böyleyken, Abdülhamîd, Bağdat demiryolu imtiyazını bir oldu bitti haline getirmede, ona ait hiçbir kat'i taahhüde girmede ve Almanlara yeni yapılan Haydarpaşa gariyle istasyon arasındaki feribot işletmesinden başka bir şey vermedi.

İstanbul'un süt beyaz güvercin iklimine karanlık mimarisıyla fabrika, sis ve kömür dumanı âleminden muhacir bir kara kartal gibi çöken Marmara kıyılarında Alman benliğini heykelleştiren ve havamıza asla yakışmayan Haydarpaşa garınının açılışında, Abdülhamîd, ikinci Giyyom'la yanyana görüldü. Gözlerini kamaştırıp kafasını başka şeylerle meşgul etmek, Kayzer'e meseleleri unutturmak için de yapmadığı fedakarlık ve göstermediği misafirsevenlik bırakmadı. Bir Fransızın tahminine göre yarım milyona yakın kısmı hediye olmak üzere 1.5 milyon altın masraf.. Bu ziyaretin masraf tutarı, bugünkü parayla 1 milyar Türk lirası. Şu var ki bu ziyaretin mânasında Türk politikasının erdiği nimet yanında, masraf hiçbir şey değil...

16 sene sonra Birinci Dünya Harbini açacak olan Kayzer Vilhelm tepeden tırnağa nişan ve sırmalara boğulmuş, arkasında maiyeti ve hassa süvarileri, beyaz bir at üzerinde İstanbul'u dolaştı, ve Türk vatanını eski emperyalistlere karşı koruyucu yeni emperyalist sıfatıyla çılgınca alkışlandı.

Fakat bütün bu haller ve İmparatoriçenin yine büyüüne kapıldığı binbir gece âlemi, Kayzeri avutamıyor, Prusya subayı kafalı ve hendesi akıllı Kayzer, karşılaştığı şark usûlü politika cambazları karşısında öfkeleniyor, mutlaka bir neticeye ulaşmak istiyordu. O da gördüğü ve içinde sarhoş edilmek istendiği nezakete bir mukabele olmak üzere Sultanahmet'teki Alman Çeşmesini yaptırmış bulunuyor, fakat her şeyden evvel ille de netice diye direnip duruyordu. Artık Kayzer'in aklında bir öfke dalgalanmaya başlamıştı. Bu yeni edâ, Abdülhamîd'in gözünden kaçmıyordu. Nihayet Kayzer'e hissettirdi ki, İngiltere ile Fransa arasındaki Afrika müstemlekelerine ait rekabet neticelenmeden bir karara varması bahis mevzuu olamaz. Abdülhamîd, ilerde, Almanya'ya karşı iki müttefikin, bu rekabet yüzünden bir harbe kadar gidip gitmeyeceklerini takip ediyor, böyle bir harp patlayacak olursa Mısır'ı tekrar ele geçirmeyi ve şimali Afrika üzerinde yeniden hâkimiyet kazanmayı düşünüyordu.

Almanya'ya temayülünü bütün dünyaya karşı açığa vurmak için kısa bir müddet daha neticeyi beklemesi gerekiyordu.

Abdülhamîd'in Almanlara karşı: –Nişanlım sensin, fakat nişan törenimiz biraz sonra.. Tavrını değiştirmeden, imparator ve etrafı, tam da Afrika buhranının en nâzik anlarında Filistin'e hareket ettiler ve Sultan tarafından efsanevî dostluk tezahürleriyle uğurlandılar.

Kayzer'in arkasından Abdülhamîd'e Musul taraflarındaki askerî makamlardan bir rapor takdim edildi. Bu rapora göre, Almanlar, Musul bölgesinde kazılar yapmak vesilesiyle petrol arıyorlardı.

Abdülhamîd bu samimiyetsiz tavırdan fena halde sinirlendi. O kadar ki Kudüs'te İmparatora hazırlanan muhteşem karşılama merasimini iptal etmeye kadar düşündü. Fakat acele hükümleri sevmeyen mizacı onu soğukkanlı bir muhasebeye davet etti. Mâbeyn kadrosundan meşhur Arap İzzet Paşa'nın müdafaa ettiği tez galip geldi; ve Almanların petrol arayışındaki gizlilik ve sinsilik müstesna, teşebbüslerinin menfaate çevrilebileceği hesaba katıldı.

Abdülhamîd, hiçbir şey belli etmeden, petrol mütehassısı arkeologları faaliyetlerinde serbest bırakmak ve durumu kollamak siyasetini tercih etmiş bulunuyordu. Alman İmparatoru ise, Abdülhamîd'in son tutumuna ait hiçbir bilgiye sahip değildi.

İmparator Hayfa iskelesine tantanalı bir kabileyle çıktı. İmparatorluğun en yüksek temsilcilerinden 27 kişilik bir maiyet ve 600 neferlik bir muhafız kıt'asıyla Kudüs'e doğru bir zafer yürüyüşü yaptı. Başında sivri tepeli miğferi, haşmet püsküren bir üniforma içinde, cihangir bir Haçlı ordusu kumandanına uygun bir azametle Kudüs'e girdi. Sırtında Hıristiyanlarca hacı farzedilen şahıslara mahsus, beyaz ipek pelerin, Kudüs önlerinde atından inip tozlu yol üzerinde diz çökmesi ve dua etmesi, Hıristiyanları coşturdu ve haberi bütün dünyaya yayıldı. Belliydi ki Kayzer Avrupa'nın maddî ve manevî bütün otoritesini rakiplerine karşı Almanya'ya kazandırmak yolundadır. Böylece 1914 hengamesi 19'uncu asrın sonunda patlamış oluyordu.

Abdülhamîd bütün bunları noktası noktasına takip ediyor ve bilhassa İngilizlerin tepkisine dikkat ediyordu. O zamana kadar fazla bir artış göstermeyen, hattâ şahane seyahatin tertipçiliği işinin İngiliz (Kuk) firmasına verilmiş görmekle sevinen İngilizler, birden Kayzer'in Kudüs'te takındığı edâ ve kendisini dünyaya sulhu getirmeye memur bir havari gibi göstermesi karşısında adamakıllı kuşkulandılar.

İngiltere Başvekili Lord (Salisbori), nazırlar toplantısında Almanların niyetini şöyle ifade ediyordu:

–Gayeleri, İngiltere'yi şark pazarlarından uzaklaştırmak ve bir gün onun karşısına çıkıp hesaplaşmaktır.

İşte Abdülhamîd'in ümidi gerçekleşmeye ve bir İngiliz muharririnin tabiriyle «Alman–İngiliz münasebetinde bir çatlak» görünmeye başlıyordu.

İngiltere Kraliçesi (Viktorya)nın torunu İkinci (Vilhelm), Filistin'den sonra Suriye'de marifetine devam etti. Şimdi bedevi şeyhleri kılığına giriyor, Salahaddin Eyyübi nin türbesine çelenk koyuyor ve kendisini İslâm âleminin Avrupalı tek koruyucusu gösteriyordu. Bu kadar taşkın bir romantizma ile idare edilen siyaset, İngilizleri, bilhassa Hindistan politikası bakımından şiddetle ürkütebilir, belki sabırlarını taşımaya kadar gidebilir, mevsimsiz bir dünya ihtilâfına yol açabilirdi. Abdülhamîd, Yıldız'da, küçük istirahat odasında, basit bir koltuğa oturmuş, önünde kahvesi ve elinde sigarası, yakınlarından birine diyordu ki:

–Şu akrep kıskacı bıyıklı İkinci (Giyyom) cenapları kuvvetli bir aktör ama rolünü biraz fazla dokunaklı oynuyor!..

Evet, İngiltere, Rusya ve bütün Avrupa'ya karşı politika kıvamını gayet dakik hesaplarla muhafaza etmek şarttı....

Abdülhamîd, dâvanın bu cephesini ustalıkla idare etti; dostu Alman İmparatorunu, gösterdiği İslâm alâkasından dolayı tebrik ederken, böyle nümayişlere fazla yer verdirmeden, onu, istediği imtiyazlar yolunda ve aynı sene içinde gerçekte başarıya erdirdi. Kılı kırk yaran ve ince eleyip sık dokuyan Abdülhamîd için münasip vakit gelmişti.

27 Ekim 1899'da, Konya'dan Bağdat'a ve oradan İran körfezine uzatılacak demiryolu imtiyazı, Anadolu Demiryolu Şirketi ve (Doyçe Bank) vasıtasıyla Almanlara verildi.

Abdülhamîd, İngiltere–Almanya–Rusya arası, Türkiye'nin müdafaa ve muhafazası politikasını, aynıyle mayonez misalinde olduğu gibi en sanatlı şekilde bir kıvam (doz) sırrında besliyor, mayonez unsurlarından birine verilen hak fazla kaçınca hemen öbürüne iltifat ediyor, Türk vatanını içinden kabarcak bir yükselme hamlesine kadar dış politika bakımından en selâmetli şartlara ulaştırma yolunda ilerliyor, fakat her fâni gibi, 10 yıl sonra tahtından ne şekilde atılacağını ve mesut dış politika mayonezinin ne türlü bozulup ekşiyeceğini bilemiyordu.

Abdülhamîd'ce yürütülen dış politika havasında en hazin ve tüyler ürpertici hüküm şudur ki, Ulu Hakan tahtından indirilmemiş olsaydı, sonuna dek hayatta bulunduğu Birinci Dünya Savaşına asla girmeyecek, taraflar arası kendisini idare etmeyi bilecek, başımıza (Sevr) belâsı gelmeyecek, kimbildaha neler ve neler olmayacak ve bugün Türkiye dünya çapındaki imparatorluğu ile, maddede ve mânâda ilk planda bulunacaktı. Olanlar takdir hükmünden ibaret olduğu kadar, «olmasaydı ne olurdu?» hesabı da yine aynı hükme bağlıdır.

Abdülhamîd'i ziyarete gelenlerden biri de Alman veliahtıdır. Bu zat, «Veliahtın Hâtıraları» isimli eserinde, uzun uzun Abdülhamîd'e hayranlığından bahseder ve başlangıçta gayet basit ve hakir bir adam göreceğini sanırken, nefer elbisesine benzer sade bir kılık içinde Sultanı görür görmez heybetine kapıldığını ve sihriyle büyülendiğini kaydeder. Bütün Avrupa kral ailelerini, (Burbon)ları, (Habsburg)ları, (Romanof)ları, kendi sülalesi olan (Hohenzolem)leri gördüğü halde hiç birinde Abdülhamîd'in vakar ve asaletine şahit olmadığını söyler.

Eserin 51'inci sahifesinden:

«–Abdülhamîd'de insanı feth ve zapteden harikulade bir şey vardı.»

Eserin 53'üncü sahifesinden:

«–İhtiyar Abdülhamîd'e bu tesadüfüm, bende, hiçbir Avrupa tacidarında bulamadığım en fazla alâkaya şayan bir temas kıymeti olarak kaldı.»

BALKANLAR

Balkanlarda kaynaşma, pamuk ipliğiyle bağlı bütün münasebetleri her an koparacak bir şekilde germekte, çatlatmakta, yırtmakta devam etti ve merkez olarak daima Bulgaristan'ı seçti. Şarkî Rumeli Bulgarları önde olarak hepsi birden kopardıklarından bir şey anlamadıklarını ve Bulgaristan istiklalinden başka hiç bir şey düşünmediklerini âdeta davul-zurnayla ilan etmekten ve bu gaye etrafında baş vurmamak kapı bırakmamaktan çekinmediler. Fakat Avrupa, hattâ Rusya bile kapılarını Bulgarların yüzüne kapamış ve onları, elde edilen şartlar içinde, uslu ve akıllı, memleketlerinde işleri güçleriyle uğraşmaya davet etmişti.

Artık Bulgarlar, kendi işlerini görmek ve tek başlarına hareket etmek kararına vardılar.

Bulgar Millî Meclisi (Sobranya)nın ilk toplantısı 1879 da olmuştu. 36 azadan 31'i Bulgar olarak...

Gün geçtikçe Bulgarlar, kendilerini doğuran Rusya'nın aleyhine dönmeye başladılar. 1881'de Bulgaristan Prensini hükümet darbesinden sonra Çar İkinci (Aleksandr)a duyulan hınç büsbütün alevlendi. Çar aleyhinde mitingler tertiplenmeye başladı. Bütün mesele Şarkî Rumeli'den doğuyor, Bulgarlar bu dâva etrafında parça parça ve fırka fırka bölünmüş bulunuyordu.

Nihayet Filibe havzasında isyan, ihtilâl ve Şarkî Rumeli'nin Bulgaristan'a katılması...

Rusya, doğrudan doğruya kendi eseri olmayan her hâdiseye menfi gözle bakıyordu. Hattâ Bulgaristan'daki subaylarını geri çekmeye kadar vardı. Anladı ki, Bulgar milliyetçiliği, Rusya'dan değil, kendinden yanadır. Avrupa, vaziyete kayıtsız kalıyor, İngilizler Balkanlarda Rus nüfuzunu azalmış görmekle memnun oluyor, Ruslar Abdülhamîd'i müdahaleye davet eder gibi bir tavır takınıyor, Sultan ise gizli maksatlara karşı, zaten elden çıkmış gördüğü Şarkî Rumeli'ye ordu şevkinden çekiniyor, işi politikaya havale ediyordu.

Politika muvaffak oldu. Bulgaristan'ın büyümesini çekemeyen Sırlar, Berlin Muahedesini bahane ederek, Bulgarlara saldırdılar. Evvelâ galip gelmişken sonradan yenildiler. Avusturya ve öbür devletlerin araya girmesiyle de Sırlar ve Bulgarlar uyuşmaya mecbur oldu.

Bulgaristan, Rusya'ya sırt çevirmiş olarak Babiâli ile doğrudan doğruya anlaşmaya teşebbüs etti; Babiâli de bu başvurusu, kendi politikasının neticesi olarak beklenen bir şey gibi hemen benimsedi.

Anlaşma çerçevesi:

Bulgaristan Emeti, Bâbiâliye bağlılığını tanıyacak....

Bulgaristan ve Türkiye arasında kime karşı olursa olsun, taarruzî ve tedafilî bir ittifak kurulacak....

Babiâli Prens Aleksandr'ı 5 sene müddetle Şarkî Rumeli valisi tanıyacak...

Bulgaristan ve Türkiye arasında hudut tashihi yapılarak Kırcaali bölgesi Türkiye'ye geçecek...

Şarkî Rumeli'ye muhtariyet verilecek...

Bazı Bulgarlar bu anlaşmayı beğenmedi. Kırcaali bölgesinin Türkiye'ye bırakılması büyük bir kayıp sayıldığı gibi, taarruzî ittifak da, Rusya'ya ve Ortodoksluğa karşı hakaret kabul edildi.

Hattâ taarruzî ittifak maddesinin Rusya'dan başka hiç bir tarafı hedef tutamayacağını düşünen Babiâli, anlaşma projesi konferansa gelince bu kaydı sildi. Ruslar da anlaşmada Prens'in ismini sildirerek sade, "Bulgaristan Prensi" yazılmasını ve Prens'in, her beş senede bir büyük devletlerce seçilmesini şart koşturdular.

Anlaşma 24 Mart 1886'da imzalandı.

Bulgaristan'ın bu vaziyeti Sırbistan'ı çıldırttığı gibi Yunanistan'ı da heyecana boğmuştu. 1885 sonbaharında Yunanistan birtakım hazırlıklara girişiyor, Giritliler de Yunanistan'a katılmayı öne sürüyorlardı.

Abdülhamîd'in siyasî dehâsı yine yetişti ve Yunanistan'ın isteklerine karşı durulması için bazı büyük devletlerden garanti alındı. Büyük devletler 21 Ocak 1886'da şımarık Yunanistan'a bir nota verdiler ve Girit'in Suda limanına donanma gönderdiler.

Yunanistan, şımarıklığını o kadar ileriye götürdü ki, harp ilan etmeksizin Osmanlı topraklarını çiğnemeye başladı. Abdülhamîd yine teenniye elden bırakmadı ve büyük devletlerin tutumunu kolladı. Devletler, deniz kuvvetleriyle Pire limanını abluka ettiler. Yunanlılar hareketlerini durdurup kuvvetlerini geri çekince de ablukayı çözüp gittiler.

Osmanlı toprakları üzerinde hayli yol alan Yunan kuvvetleri, Ahmed Eyyub Paşa ordusuna çatarak bozulmuşlardı.

Anlaşma üzerinden üç ay geçmeden Bulgarlar yine ayaklandılar, anlaşmayı feshetmeye kadar gittiler. Prens, Şarkî Rumeli mebuslarıyla Bulgaristan temsilcilerini iki ayrı meclis halinde toplayacağı yerde, birleştirdi, milisleri muntazam asker haline getirdi ve Şarkî Rumeli'nin Bulgaristan'a katıldığını ve aynı idare içinde onunla birleştiğini resmen ilan etti. Fakat (Prens Aleksandr dö Batenberg) Çar'a zıt ve ordu subayları tarafından sevilmeyen bir insan olduğu için askerî bir darbeye düşürüldü ve yerine meşhur Bulgar Kralı (Ferdinand), Prens ünvanıyla seçildi.

Prens bu seçilişten pek hoşlandıysa da, önce Abdülhamîd'in kendisini kabul ve tasdik etmesini istedi. Abdülhamîd, Rusya'nın tavrına bakarak tasdiki geciktirdi. Rusya ise tasdike hiç yanaşmadı. Bulgarların, kurtarıldıkları günden beri Rusya'ya tâbiliği reddetmeleri ve her bakımdan tam istiklâl istemeleri Babiâli'den ziyade Kremlin'e giran gelen bir iş olmuştu. Ruslar, Babiâli'ye Şarkî Rumeli'yi işgal ettirmeye kadar yeniden tazyik yaptılar. Fakat Abdülhamîd, Rusya idaresinde bir Bulgaristan yerine, Müstakil bir Bulgaristan'ı Türkiye bakımından daha az zararlı gördü ve evvelki Prenste olduğu gibi yenisinin de ayağına düşmesini bekledi ve bu mevzuda ona yardımcı göründü.

Yeni Prens Bulgaristan'ı yükseltmek yolunda geceli gündüzlü çalışmaya koyuldu ve kendisini Avrupa'ya sevdirdi. Ufak tefek mukavemetleri ve başkaldırmaları da şiddetle tepeledi.

Başvekilini İstanbul'a gönderdi ve Abdülhamîd'in politikasına uygun bir tavır takındırdı. Abdülhamîd, Bulgar Başvekilini (İstanbulof)u huzuruna kabul edecek kadar tevazu ve nezaket gösterdi.

1895 yılında (İstanbulof) öldürülecek ve Bulgaristan'da tekrar Rusya'ya temayül başlayacaktır.

1896 yılındaysa Abdülhamîd, Prense iki ferman gönderecek, birinde onun Bulgaristan Prensiğini tasdik edecek, öbüründe de «Yâver-i Ekrem» ünvanıyla kendisine müşirlik rütbesini verecek, ayrıca "Şarkî Rumeli Valisi" tâbiri altında Prensi, tebaasından biri kabul ettiğini anlatmak isteyecektir.

Fakat Abdülhamîd, Prens'in İstanbul'a kadar gelip «Atebe-i Hümayun»a yüz sürmesine rağmen bütün bu tedbirlerin boş olduğunu bilmekte ve Hıristiyan Balkan milletlerinin elden çıktığını görmektedir.

Dâva, Rusya, Avusturya ve Balkanlarla alâkalı öbür büyük devletleri idare etmekten ve büyük ihtilatlarla mani olmaktan ibarettir.

JAPONLAR

(Prens Hebi)nin başkanlığındaki bir Japon heyeti, Avrupa'ya seyahatleydi. Asıl gayesi Avrupa'da Japon ilerleyişinin temellerini kuvvetlendirmek olan heyet, İstanbul'a uğramayı, Türkiye'nin halini de görmeyi ihmâl etmemişti. Resmî bir sıfatı olmayan heyete, sarayca alaka gösterilmemesi gayet tabiiyken, Abdülhamîd aksini yapmış, heyeti, Yaverleri ve tercümanlarına karşılatmış, Beyoğlu'nun en iyi otelini ikâmetlerine vermiş ve bütün masraflarını üzerine almıştı...

Abdülhamîd, Doğu milletlerinden biri olan Japonlar'ın baş döndürücü terakki hamlelerini büyük bir merakla takip ediyor, vatanına ait yükselme sırlarından belki onların vaziyetinde kendi eliyle çözebileceği bir mâna arıyordu. Bu bakımdan heyetle alâkalanmış, Japonları Yıldıza davet ederek kendilerine göz kamaştırıcı bir ziyafet vermiş, onları yakından görmek ve tanımak istemişti.

Bu temasın neticesinde heyet, ertesi günü ziyaret ettiği Sadrazama iki Doğulu millet arasında siyasî ve ticarî münasebetler kurulmasını teklif etti, teklifleri de Rusya'ya karşı biraz ihtiyatlı olmak şartıyla müsait karşılandı. 1881'de Türkiye'nin Moskova sefiriyle aradaki Japon elçisi arasında mevzi teşkil eden bir anlaşma projesi, bir müddet Osmanlı Hariciyesini meşgul ettiyse de, neticede, Rusya kaygısı yüzünden, Japonlarla siyasî anlaşmaya girilmeksizin ticarî bir yakınlık ve ruhî dostluk kurulması, gerektiği anda da bu dostluğun hemen ittifaka döndürülebilecek bir mahiyet taşıması münasip görüldü Aradan altı yıl geçince, ikinci bir heyet.. Heyet, bu defa mareşal rütbeli (Prens Akihito) başkanlığında... Bu prens, Güneşin Oğlu farzedilen Mikado'nun yeğeni, dayısının oğlu. Abdülhamîd, Prese ve heyete büyük alâka gösterdi, onları Dolmabahçe Sarayına misafir etti ve Yıldız'da dostça karşıladı. Bu defa heyetin vaziyeti resmîydi. Prens, Abdülhamîd'e Mikadonun gönderdiği en büyük Japon nişanını takdim ediyor, Sultan ise o zamana kadar hiç bir ecnebî devletten nişan kabul etmediği halde, onu zevkle benimsiyordu.

Prens, Hünkâra, Mikado'nun hususî bir mektubunu getirmişti. Mektupta hiçbir sır yok, sadece siyasî ve ticarî sahalarda iki milletin yakınlaşmasına ait dilekler var... Fakat üslubunda öyle bir edâ mevcut ki, Abdülhamîd'e Rusya'ya karşı başı sıkılır sıkılmaz hemen Japon desteğini vadetmekte...

Abdülhamîd bu manayı hemen sezdi, sezdiğini de Prese göz işaretiyle bildirircesine hissettirdi, aynı mânaya bağlılığını Prese hesapsız ikramlar ve iltifatlar şeklinde gösterdi, fakat dışarıya hiçbir ipucu vermedi.

Japon Prensi, mesut, memleketine dönerken Payitahtta büyük mesele:

–Japon heyetinin ziyaretine mutlaka mukabele etmek şart.... Fakat hangi şehzadeyi ve beraberinde kimleri göndermeli?.. Böyle bir ziyaret bütün Avrupa'yı, hele Rusya'yı müthiş kuşkulandırır. Ne yapmalı?..

Vezirler, parmaklarını şakaklarına dayamış, bunu düşünürken, Abdülhamîd formüllerin en ince ve şahanesini buldu. Sadrâzam Kâmil Paşa'yı saraya çağırtdı ve emrini verdi:

–Japonların ziyaretine karşılık olarak, siyasî mana taşıyan bir heyet göndermeyeceğiz de, talim ve terbiye vesilesi altında bir mektep gemisi göndereceğiz. Bu gemi, bayrağımızı, Hindistan ve Çin sularında ve Müslümanların oturduğu adalarda dalgalandıracak... Japonya'ya karşı resmî vaziyeti de esasta sıkı dostluk nişanesi altında bir ilmî tetkik seyahati olacak...

Karar derhal tatbik edildi ve «Ertuğrul» isimli gemi, seçkin bir kadroyla Japonya'ya gönderildi.

Gemiye, Bahriye Nâzırı'nın damadı Miralay (albay) Osman Bey kumandan tâyin edilmiş ve bu değerli subayın vazifesi, hakikatte, Sultanın mektubunu Mikado'ya vermek, hediyelerini takdim etmek ve fevkalâde murahhas olmak için tâyin edilmişti.

Miralay Osman Bey olarak yola çıkan "Ertuğrul" kumandanı, gemi Singapur'a varınca, yolda paşalığa yükseltildi. Mikado'nun huzuruna paşa olarak çıkmaya hazırlandı; ve İstanbul'da verilmeyip yolda bahşedilen bu rütbe hadisesi de yine Sultanın siyasî dehâsından bir örnek oldu.

Taktiği, bütün nazarların «Ertuğrul» üzerine çevrildiği bir anda fazla alâyiş ve seyahat üzerinde hususî bir kıymet belirtmemekti.

«Ertuğrul», (1306–1890) yılının 26 Mayıs günü, onbir ay süren bir seyahatten sonra Yokohama limanında...

O zamanın seyr-ü sefer şartlarına göre, bu seyahat, Türk Bahriyesi adına bir başarı... Yol boyunca uğranılan İslâm ülkelerinde yıldızlı hilâlin dalgalanışı bakımından da muazzam ruhî kıymet...

Karşılıklı merasim topları atılırken, gemiye gelen Japon Teşrifat Nâzırı, Osman Paşa'nın elini hararetle sıkarken şöyle diyordu:

–Hoş geldiniz Amiral! Haşmetlû Mikado Hazretleri adına sizi selâmladığım şu dakikada hilâl ve güneşin birleşmiş olduğunu görmekle saadet duymaktayım!

«Ertuğrul» gemisinin sembolleştirdiği mâna ve şahıslara gösterilen alâka ve sıcaklık, Mikado'dan çöpçüye kadar pek büyük oldu. Arada, bellibaşlı ve madde madde sınırlı bir anlaşmaya varılmaksızın, bir daha gelmeyen bir güne ısmarlanmış olarak, ruhî yakınlık ve dostluk zemini tamimiyle kuruldu. «Ertuğrul» her akşam, etrafındaki binlerce Japon kayığına 50 kişilik bandosıyla konserler vererek üç ay kadar Japon sularında kaldı ve nihayet döndü.

Dönemedi.

Hareket edeceği gün Japon Bahriye Nezaretinden, fırtınalardan birinin patlamasına ihtimâl bulunduğu, bu yüzden hareketini geciktirmesi gerektiği haberini almasına rağmen denize açıldı.

Hareketinin ertesi akşamı, Japon Denizinin o müthiş tayfununa yakalanış... 44 saat, ha batıyor, ha battı, su yüzünde bir fındık kabuğu gibi fırtınayla boğuşma, ve neticede (Oşimâ) kıyılarındaki kayalıklar üstünde parçalanış... İçindekilerin çoğu şehit, gerçek şehit... 607 candan, kurtulabilenler 69 kişi... Osman Paşa boğulanlar arasında...

«Ertuğrul» hakkındaki en güzel sözü bir Japon gazetesi söyledi:

«–Ertuğrul vazifesini yapmıştır.»

Japonya ve Türkiye'de duyulan acı, her mikyasın üstünde... Mikado, kendi sularındaki felâket yüzünden dövünür ve elindeki 69 kazazedeye ne yapacağını bilemezken, Abdülhamîd, günlerce ne yedi, ne içti, ne de lâf edebildi.

Türk kazazedelerini İstanbul'a getiren iki Japon harb gemisine halk ve Abdülhamîd tarafından alâkaların en coşkunu...

Abdülhamîdin Japonlar ve Japonya mevzuunda başlıca emeli, Avrupalılaştırken şahsiyetini elde tutan ve ondan zırnık feda etmeyen bu milleti, şiddetle atıldığı yükselme yolunda gerçek dine de ulaştırmaktı. Nitekim, Japonya'da «Dinleri İnceleme» adında bir de teşekkül kurulmuş ve kongre tertiplenmişti. O güne kadar Japonya'da pek fena ve kaba şekilde yürütülen İslâm propagandası, işte bu vesileyle birdenbire Japon halkının ruhuna yöneltilabilir ve Doğunun bu muazzam milleti elinde Müslümanlık yepyeni bir hamleye kavuşabilirdi.

Abdülhamîd, bu dâvaya çok ehemmiyet verdi ve Japonlar tarafından istenilen din kitaplarını, kütüphanesinin en nadide eserleri arasından

seçip gönderdi ve bu kitapların arasına bir de, üzerindeki insan emeği bakımından madde ölçüsüyle paha biçilmez bir Kuran ilave etti. Toplanacak kongre üstünde de en derin şekilde müessir olmayı düşünürken, misyonerler ve kozmopolitler tarafından araya binbir fesat sokuldu ve basan yollar kapatıldı. Mikado ise, yine aynı fesatlar yüzünden böyle bir kongreye lüzum görmediğini ve tebaasının fert fert dilediği dini seçmekte hür olduğunu ilan etti.

1904 Rus-Japon Harbinde koca Rusya'yı dize getiren Japonların ruhundaki ham mistiği anlayan ve onu İslâmiyetle kemâlleştirmek isteyen Abdülhamîd, böylece Japonlar nezdinde gizli bir müttefik muhafaza etmekten başka bir imkan bulunmadığını anladı ve her sahada müdafaadan ibaret olan kaderine boyun eğdi.

GİRİT VE...

Kırım Harbinden sonra Girit'e bazı imtiyazlar verilmişti. İlk imtiyaz, Giritlilerin Umumi Meclisi... Umumi Mecliste ekseriyet Hıristiyanların... Umumi Mecliste valiler arasında asla uzlaşma ve anlaşma kaabil değil...

Abdülhamîd, bu uzlaşmamayı bahane ederek «Haleya Mukavelesi» denilen Umumi Meclis imtiyazını dinlemedi, valilerin yanına bir de askerî kumandan ekledi ve Umumi Meclisin Başkanlık selahiyetini valilere verdi. Hıristiyanlar derhal «düvel-i muazzama»nın kapısını çalıp şikayet ettiler. Devletler hemen işe karıştı ve Girit'e Hıristiyan bir vali tâyin edilmesini istedi. Abdülhamîd de müdahaleye zahirde baş eğmiş gibi göründü ve oraya, adamlarından, Karatodori Paşa'yı tâyin etti. Fakat bu hâl Girit Müslümanlarına dokundu, valiyi dinlemediler ve kendilerine yardımcı görünen kumandanın tutumuna güvenip Hıristiyan ahali aleyhinde ayaklandılar.

Karatodori Paşa istifa etti ve yerine Turhan Paşa vali oldu. İşte o andan başlayarak da Girit'e daimi olarak ecnebî devlet müdahalesi...

Girit, kısa zamanda, Müslümanlarla Hıristiyanların devamlı boğuşma zemini haline girdi. Yunanistan'dan yardım gören Rumlar, o zamanın en (modern) silâhlariyle teçhizatlandırılmış bulunuyorlardı.

Nihayet Hanya'da iki taraf arasında muharebe denilecek bir kapışma oldu. Devletler birbirine girdiler ve Girit'teki konsoloslar, devletlerine, hızlı bir tedbir alınmayacak olursa, Hıristiyanlarla ecnebilerin kesileceğini haber verdiler. Babîâlî Girit'e 16 tabur asker gönderdiği gibi, yabancı donanmaları da Hanya sularına girmekte gecikmediler.

Abdülhamîd bir taraftan Girit'e eski imtiyazlarını iade eder gibi duruyor, umumî af ilan ediyor, öbür taraftan da yabancı devletler kendi dertlerine düşünce yine bildiğini okuyordu. Bir, Müslümanlar ayaklanıyor; bir, Hıristiyanlar isyan ediyordu. Girit, halledilmez bir mesele, kapanmaz bir yara halinde ebedî bir kargaşalık merkezi...

Hanya, Kandiya ve Resmo'da cereyan eden vakaların hikâyesi anlatılmakla bitmez.

İşin hazin tarafı şu ki, ecnebî devletlerin donanmalarına Yunan gemileri de katılıyor ve Yunanlılar (Vasos) isimli bir albay kumandasında Girit'e bir sürü gönüllü çıkarmış bulunuyorlardı. Yunan çetelerinin yapmadığı zulüm kalmıyor, bunlar ecnebî donanma kumandanlarının da ihtarlarını dinlemiyor, Müslümanları kasıp kavuruyorlar.

Nihayet öyle bir kargaşalık koptu ki, Girit valisi (Beroviç) Paşa, Rusların «İkinci Aleksandr» zırhlısına sığınarak hayatını korumak zorunda kaldı. Abdülhamîd, son tâyin ettiği bu Hıristiyan Paşaya işinin başına dönmesini emrettiyse de Paşa Hazretleri emri dinlemedi ve bir Avusturya posta gemisine binerek kaçtı. Amiraller, hükümeti ve hükümet konağını bomboş buldular. Karaya asker çıkararak bu sahipsiz Adayı idare etmeye başladılar.

Abdülhamîdin maksadı, kendi öz kuvvetiyle hâkimiyet tesis edecek olursa mutlaka mani olunacağını bildiği Giriti ve onun hristiyan halkını Avrupalılara tepeletip hakkını teslim ettirdikten sonra Adaya el koymaktı.

Girit hâdiseleri uzaya uzaya birçok şekil aldıktan sonra nihayet Yunanistan'ın Tesalya üzerinden Türk topraklarına tecavüze hazırlanması noktasına kadar geldi. Yunanistan'ın Tesalya ordusu kumandanlığına getirilen Prens Konstantin, Türkleri dize getirmeye memur bir kahraman gibi alkışlanmaya ve her tarafı «yaşasın harb!» naraları doldurmaya başladı. İşin döne dolaşa, bu noktaya geleceğini evvelden tahmin eden Abdülhamîd, fevkalâde memnundu. Çünkü kendi iradesiyle yapacağı ilk harb olan bu çarpışmayı bir yıldırım hızıyla

kazanacağını ümit ediyor, Yunanlılara verilecek dersle de Balkanlar ve Girit üzerinde birçok ihtilâfin kendi kendine halledileceğini düşünüyordu. «Hasta Adam»ın, küçük bir devlete karşı olsa da göstereceği başarı artık onun ayakta duramaz hale geldiğini sananların suratında bir tokat gibi patlayacak ve dâvayı artık politika yolundan idare edebilmek için bir mesnet teşkil edecekti. Bunun için de asla harbe taraftar görünmeden bütün mesuliyeti Yunanlılara yükletmek, Türkiyeyi cihana karşı mazur göstermek ve ondan sonra hamle edip devletin kudretini belli etmek lâzımdı.

İşte Abdülhamîd, Girit meselesinden başlayarak, hiç şaşmadan bu politikayı takip etti. Yunan Harbinin başlangıç safhasını, tamamiyle mazur, hatta çekingen görünerek yürüttü ve iş devletin kendisini göstermesine gelince bir balyoz gibi Akropolün tepesine inerek her tarafı hayrette bıraktı.

Abdülhamîd'in kendi öz iradesiyle verdiği, onda da muhteşem bir zafere ulaştığı (1313-1897) Türk-Yunan Harbi, Girit başlangıcının arkasından gelen ilk neticedir.

TÜRK-YUNAN HARBI

Abdülhamîd, Yunanlıları kendi üzerine vardırarak için her şeyi yaptıktan, bütün sınır tecavüzlerini günü gününe Avrupa'ya bildirdikten ve artık her mesuliyetin Yunanlılara ait olacağına dair onlarda kanaat sağladıktan sonra Yıldızda vezirleri topladı:

-Düşününüz, taşınınız ve dönülmez kararınızı veriniz!

«Vükelâ» Yıldız'da tam 56 saat kaldı ve müzakereyle meşgul oldu. Sultan bitişik salonda, safha safha müzakereleri takip ediyor ve neticelerine ait bilgiler alıyordu. Serasker Rıza Paşa ile vezirlerinden birkaçı harp lehinde bulunuyor, Nafia Nâzırı Mahmut Celâleddin Paşa ve bir iki kafadârı da harbe aleyhtarlık gösteriyordu. Ortada birleştirici ve toplayıcı bir tos ve fikir mihrakı yoktu.

Bu arada, İzzet Paşa, vaziyeti anlamak için Sultan'ın yanına geldi. Müzakere hemen kesildi ve Hükümdar'ın iradesi beklenmeye başlandı. İzzet Paşa meclise döndü ve Sultani görüşü bildirdi:

-Eğer bu harp kaybedilecek olursa devlet için tamiri imkansız bir darbe olacağını, artık Türk haysiyeti diye ortada bir şey kalmayacağını ferman buyuruyorlar. Harbten kaçınmanın da ona yakın bir zillet olacağını ilave ediyorlar. Bunun için, gâyet iyi düşünülerek, mes'uliyet seven insanlar gibi, kafi bir karara çıkılmasını irade ediyorlar.

Müzakere yeniden başladı ve bedbinlerle nikbinler arasındaki tahtaravalli halinde sürüp gitti. Serasker, elini masaya vurarak:

-Harb, diye bağıriyordu; başka çaremiz kalmamıştı harb ve zafer!

Derin sükut...

Abdülhamîd'in muradı, hem harbe karar verdirmek, hem de işin dehşetini iki taraflı olarak göstermek, ona göre, icab eden enerji ve hamleyi mes'ullere aşılacak... Seraskeri çağırttı:

-Siz harb fikrini müdafa ediyorsunuz! Ben de aynı fikirdeyim! Fakat bir avuç Yunanlıya karşı böyle bir harbin kaybedilmesinden doğacak neticeyi hesap ediyor musunuz?

-Evet Haşmetmeap, hesap ediyorum ve neticenin zafer olacağına inanmış bulunuyorum!

Ve Abdülhamîd'e, orada, bir masa üzerinde açık duran haritaya eğilip vaziyeti izah etti.

-Pek güzel Paşa, dâvayı her cephesiyle kucakladıktan sonra, şimdi, Allah'ın inayetine sığınarak harbe karar verdiğimizizi arkadaşlarınıza bildiriniz!

Tam o esnadaydı ki, Yunan askerlerinin, resmî ve muntazam birlikler halinde, çetecilerle beraber sınırlarımızı geçtiği haberi geldi.

5 Nisan 1313-1897... Yunanistan'a harp ilanı... Abdülhamîd, Yunanlılara harp ilânından evvel dâvayı büyük devletler nezdinde garantiye aldığı gibi, kendisi Atina istikâmetine doğru ilerlerken, şimalden ve arkasından tehlike gelmemesi için her tedbiri almış ve öbür Balkan devletçiklerini pasifleştirmişti. Paris Sefiri Münir Paşa'nın arkadaşlarından 90'lık bir zattan öğrendiğimize göre, bu iş için, dişlerini tedavi ettirmek bahanesiyle Paşa'yı Viyana'ya göndermiş ve] orada Bulgaristan Prensi, ayrıca Sırp ileri gelenleri ve Karadağlılarla temas ettirerek,

gayet ince yollardan tarafsızlıklarını sağlamıştı.

Ayrıca, devrinin üç şanlı mareşalinden biri olan Gazi Ethem Paşa'yı başkumandanlığa getirmiş ve huzuruna davet ettiği Paşa'ya, kelimesi kelimesine şöyle demişti:

«-Allah'ın inayeti ve Resulünün ruhaniyetiyle en kısa zamanda harbi kazanmaya mecbursunuz!»

Paşa, ayakta bir nefer gibi dimdik, bu fermanı telâkki etmiş ve yalnız iki kelimeyle cevap vermişti.

-İnşallah, Efendimiz!

Tesalya Ordusu, Gazi Ethem Paşa kumandasında, 7 tümen piyade, 1 tümen süvari ve 1 ihtiyat tugayından ibaret olarak, umumî seferberlik ilan edilmeksizin, sade kendi bölge imkanları içinde hazırlandı. Nisan'ın 16'nçı günü başlayan hareket, henüz Osmanlı Ordusu, ilk taarruzları karşılamak ve püskürtmek vaziyetinde olduğu için Yunanlılar lehine küçük inkişaflarla neticelendi. Fakat aradan 48 saat geçer geçmez Ethem Paşa'nın her koldan planlı taarruz hareketi başladı ve bir anda düşmanı taslayarak geri çekilmeye mecbur etti. Osmanlılar üç koldan ilerliyorlardı. Yunan Başkumandanı (Konstantin)in umumî karargahını kurmuş bulunduğu Yenişehir'e doğru, gittikçe bozgun rengini almaya başlayan bir çekiliş...

Prens (Konstantin), kurmaylarıyla uzun müzakerelerden sonra Yenişehir'i boşaltıp gerilerde mevzi tutmak kararını verdi; Yenişehir, içindeki bir sürü malzeme ve silahla Osmanlılara bırakıldı ve (Megalo İdea)cılar daha bir meydan muharebesi vermeden iddialarını bırakıp öz topraklarını korumak durumuna düştüler.

25 Nisan'da Yenişehir, içinde bir sahra hastane takımı, 6 trap topu, 2 sahra topu, 10 bin Gra tüfeği, 2000 sandık cephaneye ve birçok topçu malzemesiyle Türk işgali altında...

Denizde Türk Donanması hareketsiz, Yunan Donanması ise birkaç değersiz teşebbüs peşinde...

Abdülhamîd, zaferi tam garantilemek ve herhangi bir kumanda zaafına meydan vermemek için Gazi Osman Paşa'yi müfettiş olarak Selanik'e gönderiyor; fakat ilk başarıların haberi gelince Plevne kahramanının Selanik'ten daha ileriye gitmesi icap etmiyor.

Nisanın 28'inci günü Atina'da panik korkunç... On-onbeş gün öncesine kadar "harp, harp!" diye uluyan kalabalıklar şimdi mes'ul arıyorlar, yeni tayinler istiyorlar, silahçı mağazalarını yağma ediyorlar. 29 Nisan'da hükümet düşüyor, yeni kabine, Çatalca'daki Prens (Konstantin) karargahına murahhaslar gönderiyor...

Karar, harbe devam!..

Prens (Konstantin) 30 binlik bir kuvvetle Çatalca tarafında, ayrıca 10 binlik bir Yunan kuvveti de Velestin sırtlarında.. Gazi Ethem Paşa, 5 Mayıs'ta düşmanın ana kuvvetleri üzerine çullanmak kararını verdi.

Hareket muvaffak oldu, Çatalca düştü ve ele bir sürü ganimet geçti. Yunanlılarsa kat'î neticeli bir muharebeye girmiş bulunmaksızın bu defa Dömeke üzerine ric'ate başladılar.

İstanbul'da sevinç, neş'e, saadet pek taşkın... Gazeteler her saat ilave neşrediyorlar ve halk bunları kapışıyor. Yalnız Abdülhamîd'dir ki, cedlerinin daha dünkü tebaası bir avuç palikaryaya galip gelmekten hiçbir gurura kapılmamakta, sadece yüzünü ağarttığı için, başı secdede, Allah'a şükretmekte.. Aynı 5 Mayıs günü bu Osmanlı tümeni de Velestin'de Yunan kuvvetleri üzerine taarruz emrini aldı. Velestin, 7 Mayıs'ta işgal ve düşman ric'ate mecbur edildi.

Umumi çekiliş Golos üzerine... Osmanlı Ordusu mevcudiyetiyle düşmanı takibe hazırlanırken, 8 Mayıs'ta Türk sancağının önüne üç bayrak çıktı. İngiliz, Fransız bayrakları bir de beyaz bayrak... Bunları taşıyanlar Konsoloslar, hemen Gazi Osman Paşa tarafından kabul edildiler ve şunları söylediler:

–Şehir Yunan askeri tarafından boşaltılmıştır. İngiliz, Fransız ve İtalyan harp gemileri tarafından da karaya asker çıkarılmış ve inzibat sağlanmıştır. Ordunuz Golos'u hâdisesizce işgal edebilir.

Golos'ta hesapsız malzeme ve cephane ve muzaffer Türk Ordusu... Ethem Paşa, Dömeke havzasında bulunan Yunan kuvvetlerine taarruz hazırlığı içindeyken Yunanlılar tarafından siyasi faaliyet ve kurtuluş arama teşebbüsleri başladı. Girit'teki bütün askerlerini çekeceğini vâdediyor ve Girit'in muhtar idaresine razı olduğunu bildirdiyordu. Batılılardan, harp bakımından tavassut beklediği de hissediliyordu.

Mayıs'ın 11'inci günü, Yunanlılar, kendi tabirleriyle bütün menfaatlerini Batılı devletlerin eline teslim ettiler. 12 Mayıs'ta İstanbul'daki sefirler hep birden Babıali'ye başvurdular:

–Osmanlı Devletinin sulhsever duygularına hitap etmek isteriz!..

Abdülhamîd bu lisan değişikliği önünde iliklerine kadar nefretle doldu ve mukabele etti:

–Cevabımı Kurban Bayramından sonra vereceğim!

Ve şanlı kumandanı Gazi Ethem Paşa'ya gizlice emretti:

–En küçük düşman taarruzunu vesile ederek derhal, bütün kuvvetinizle Dömeke üzerine, düşman küllî kuvvetlerine karşı harekete geçiniz!

18 Mayıs'ta düşman Dömeke'de bozulmuş, perişan, Forka Boğazı'na doğru çekilmektedir. Fırar, eski Yunan devrinde Barbarlara karşı bir avuç fedai ile müdafaa ettikleri Termopil Geçidi'ne doğru... Fakat Gazi Ethem Paşa'nın takibi bu defa sıkı... Türk süvari fırkasının Yunanlıları kuşatmak üzere bulunduğu anda mütareke teklifi... İstanbul'dan kabul haberi ve 27 Mayıs'ta «ateş kes!» kumandası... Hepsi 10 günlük macera... Tesalya sahasına ait bu ana hareket çerçevesi dışında bir de Yanya bölgesi var...

Preveze'nin Yunan Donanması tarafından bombardımanı ile hareket, karada ve ilk günlerde yine Yunanlılara gülümsedikten sonra bu cephede de kahhari Yunan hezimet...

Çar'dan Abdülhamîd'e bir telgraf:

–Sulhsever metanet ve mizacınızdaki itidale müracaat ederek askerlerinizin kahramanlıklarını, artık harbi bırakmak suretiyle taçlandırmanızı rica ederim.

Bunun üzerine mütareke ve devletlerin araya girmesi üzerine de sulh...

Sulh şartlarına göre, kazanılan bir şey yok... Fakat kaybedilmek üzere bulunan birçok şeyin yerinde tutulması ve bir nevi hak edilmesi var... Türk–Yunan harbinin bütün mâna ve değeri burada... Vakıa Girit yine muhtar idare şeklinde vatandan ayrılmış, sadece bir müddet sonra gerçekleşmek üzere şimdilik Yunan idaresine bağlanmamış ise de, boşlukta mekan işgal etme hakkı kabul edilmeyen İmparatorluk, nefsinin o an için kurtarabilmiştir. Artık her şey, İttihatçıların bir müddet sonra mahvedecekleri muvazeneyi sıkı sıkı tutup muazzam bir iç hamleyle İmparatorluğa liyakat ifade edebilmekten ibarettir ve bunun ilk şartı o an elde edilebilmiştir.

Ulu Hakan İkinci Abdülhamîd Hân'ın büyüklüğü de, birçok noktada olduğu gibi, Yunan Harbindeki tutumuyla bu cephededir.

İkinci Abdülhamîd'in Yunan Harbinde kumandanlara üflediği maneviyat soluğunun en kuvvetli numunelerinden biri, Harbin başında, birliğin en önünde şehit düşen ve ruhunu teslim ederken «Allah, Allah!» sesleriyle askerlerinin ileriye atılmasına vesile teşkil ettiğini gören Abdüleziz Paşa'dır.

İÇ POLİTİKA

Abdülhamîd'in, Batılıları kendi mevzuunda rekabete sürüklemek, tezada boğmak, birbirine düşürmek, iç ve dış meseleleriyle zayıf taraflarından yakalayıp akamete uğratmaktan ve böylece hasta döşegindeki Osmanlı İmparatorluğuna rahat bir nefes aldırıp onu içten kurtarmanın çarelerini aramaktan ibaret dış politikasına karşılık, iç politikası, beş noktada özleş-tirilebilir:

1- Daima şifa ve deva iddiasıyla gelen iç mikropları temizlemek...

2- Sağlam bir ruh temeli üzerinde gerçek bir madde onarımına yönelmek...

3- Batıyı bütün müspet bilgileriyle benimseyip kötülüklerinden ve ruhî sirayetlerinden uzak kalmak ve Doğu'lu şahsiyet kökünü sınıksız muhafaza etmek...

4- Devlet ve hükümet bünyesine, ahlâkî, iktisadî ve içtimaî üstünlük şuurunu başa alıcı yeni bir ruh getirmek...

5- Bütün kemâlleri ve gerçek kemâl yolunu dinde ve dinin hakikatinde görmek, din vecd ve aşkını, bir kaç asırlık pas ve küfünden kurtarıp fert ve cemiyete hakim kılmak...

Görülüyor ki, bu şahsiyet, Büyük Doğu idealinin ana temelleri olarak, ruhçu, keyfiyetçi, milliyetçi, ahlakçı, nizamdır karaktere sahiptir; ve onu güden Devlet Reisinin büyük raekkür ve sistem planında olmasa bile sezîş ve işe sürükleyiş sahasında yetkinliğine işarettir.

Abdülhamîd'deki bu karakter, hâdiseleri kalpazanca tahrif etmemek şartıyla onun her hareketinde görülebilir.

DONANMA SİYASETİ

Her şeyden evvel, Abdülhamîd davasında, düşman cephenin, ona ait başlıca suç olarak ele aldığı donanma meselesi üzerinde duralım ve eski bahislerde bir kaç vesileyle cevaplandıracağımızı vadettiğimiz bu büyük problemi çözmeye çalışalım:

Abdülhamîd düşmanlarının iddiası şudur:

-Abdülâziz devrinde, İngiliz donanmasından sonra gelen ve bütün dünyada ikinci sırayı tutan donanmamızı mahvetti. Koca donanmayı, işe yaramaz tekneler halinde ataletle mahkûm etti, Halic'e tıktı ve ona hiç bir hayat hakkı vermedi.

Bu anlayış, daima olduğu gibi, çukuru tepe görürcesine tersine bir idraktır; ve Abdülhamîd'in girift bir zemin üzerindeki faziletini, basit bir planda, rezil sanmaktadır.

Evet; Abdülhamîd, Avrupalı bezirganların yalan yere dünyada ikinci olduğumuzu söyleyerek bizi kandırdıkları o koca donanmayı ataletle bıraktı, Halic'e tıkdı ve ona büyük bir rol vermedi...

Niçin mi?

Dünya çapında bir anlayışa erdiği için...

İlmî ve riyazî bir kat'iyetle, donanma, dünyanın her yerinde üç unsura dayanır.

Materyal, yâni gemi...

Personel, yâni idareciler...

Muharrik kuvvet, yani o gün için kömür...

Batının istikrazlarımızın, yâni borç aldığımız paralar mukabilinde bize sattığı gemiler, yelkenden buhar makinesine yeni geçilmiş olduğu ve her gün meydana yeni bir terakki geldiği için, baştan başa modası geçmiş ve ekseriyetle harp hattı dışına çıkarılmış teknelerdi. Batılı hem bir taraftan borçlandırıyor, hem de öbür taraftan, karşılığında kıymetten düşmüş gemileri bize en yüksek fiyatla satarak çifte kâra geçiyor, ayrıca da bizi büyük bir nimete konmuş olmakla da pohpohluyor ve biz bunların hepsini birden yutuyorduk. Bize satılan gemilerin tonilâto tutarı ile top sayısını ele alarak da, adî bir kemiyet hesabına göre kendimizi dünyada ikinci deniz kuvveti sayıyorduk. Kimse tonilâto ile kuvvet hesabı yapılamıyacağını, dubaların da muazzam tonilatoları bulunduğunu hesap edemiyordu.

Toplara gelince, acaba iki kilometre menzilli 1000 top mu daha kuvvetli, yoksa onun beş misli menzilli 100, hattâ 10 top mu? Siz Sarayburnu'ndan attığınız gülleleri Moda Koyuna ulaştıramazken, düşman sizi Büyük Ada' da dökecek...

Bu mu kuvvet?

Bu halde olan donanma materyalimize karşılık personelimiz, kökünden yoktu. Zaten böyle bir personel mevcut olsaydı, satın alınacak gemilerin vasıfları bilinmiş olurdu. Abdülâziz'in donanmasında sevk ve idareciler kadrosu, sırmalı elbiseler içinde o gemileri beklemeye memur, tamamiyle bilgisiz ve tecrübesiz bir kalabalıktan ibaretti.

Muharrik kuvvete gelince, düne kadar malımız olan Musul, Kuveyt ve Hicaz petrolünden ne kadar istifade edebiliyorduksak ve bugün bile öz petrollerimizden ne derece faydalanabiliyorsak, Zonguldak ve Ereğli kömür havzasından o nispette bir verim sağlayabiliyorduk.

Netice:

Materyal: Modası geçmiş gemiler...

Personel: Mevcut değil...

Muharrik kuvvet: Personele yakın vaziyette...

Ve sonra:

–Donanman var, niçin kullanmıyorsun? Suali ve suçlaması...

Bu donanmanın, nazariyede on misli üstün olduğu Rus donanmasına karşı Türk–Rus harbinde ne aciz duruma düştüğünü gösterdik ve bahsi gelince işin içyüzünü anlatacağımızı söyledik. İşte yeri: Tuna' nın giriş noktasına yakın yerlerde Rus topçusunun ateşi altında sakat kuşlar gibi can veren ne tabiye ne de sevkalceyşini düşünebilen bu donanma, bir an o kadar aciz mevkie düştü ki, Batum'a asker ve askeri planları taşıyan bir nakliye gemimiz, olduğu gibi Rusların eline geçti. Yâni açık denizde birkaç miskin Rus harp gemisine karşı nakliye gemilerimizin himayesinde bile aciz kaldık. Bu en hafif tabiriyle ve ilmî bir bedahetle, dünyada derecesi ikinci olan bir donanmanın hakikatte hiçliyi.

Yunan harbinde de donanmamızın, duvar oyuklarına saklanmış böcekler gibi ortadan silindiği ve meydanı Yunan harp gemilerine bıraktığı ayrı ve hazin hakikat...

İşte Abdülhamîd, donanma bahsindeki «dünyada ikinci» yalanının rezaletini anladı ve onu bir kenarda bırakıp bütün kuvvetini kara ordusuna verdi. Kara ordusunu, zamanın en modern silahları olan Martini ve Gra tüfekleriyle teçhizatlandırdı; ve kendi iradesiyle verdiği ilk savaş olan Yunan harbinde bu ordunun ne olduğunu gösterdi. 40 gün içinde Atina önlerinde görüldü ve Yunanlılara pes ettirdi.

Nasıl bir kedinin ayaklarına arslan pençesi takılacak olursa, o kedi, kendi zayıf uzvuyla tedarik ettiği günlük gıdasından da olur, taşıyamayacağı yalancı pençeler yüzünden bir çukurda kalıp ölmeye mahkum bulunursa, Abdülhamîd de, öz bünyemiz içinde ve yavaş yavaş beslenmedikçe böyle bir donanma yükünün kurtuluş değil ölüm getireceğini anladı, onu makineye karşı tabî bir tekamül seyrine bıraktı ve hem iktisadî, hem ruhî mânaya dikkat etti. Yoksa çepeçevre denizle kuşatılmış bir imparatorluğun savunmasında donanmanın rolünü bilmiyor değildi. Fakat her yarım işin hiçten kötü olduğunu bildiği için «hep»i yapamayınca «hep» sanılan «hiç»in zararlarından korunmak ve «hep»in gününü beklemek istedi.

Abdülhamîd'in donanma mevzuunda gösterdiği bu dâhice siyaset, İngilizlerin gözünden kaçmamış ve İngiltere'nin dünyaca meşhur Amirallik Dairesi, neşrettiği bir eserde, Abdülhamîd'in bu cephesini, en üstün anlayış olarak övmüştür.

Garbın, hilesini yutturamadığı Abdülhamîd'i yine Garp takdir ediyor da biz yerin dibine geçiriyoruz.

Buna, ahmaklıkla karışık alçaklık derler.

YEMEN VE AKABE

Saf ve masum Anavatan çocuğunun;

Adı Yemendir; Gülü çemendir; Giden gelmezmiş, Acep nedendir?

Dediği isyanlar, kargaşalıklar, düzensizlikler, huzursuzluklar diyarı... Osmanlı Devletinin, İmparatorluğunu bir türlü merkezî idareye bağlayamayışının korkunç sembolü, Yemen... Osmanlı Devleti sade Yemen'e değil, bütün Arabistan'a tam manasıyla hakim olamamıştı. Zaafı arttıkça da aczi sınırmış ve koca Arabistan, yalnız nazariyede Osmanlılığa bağlı, fakat ameliyede kendi başına hareket eden bir itaatsizlik zemini halinde kalmıştı.

İşte, bu ebedî isyan ve ihtilal zeminini, onun hem de yatıştırılması en zor şartlar altında nisbî bir düzene sokmaya muvaffak olan, tek başına İkinci Abdülhamîd'dir.

Abdülhamîd, en büyük karışıklık merkezi Yemen'i, kabile şeyhlerine nişanlar, rütbeler, ihsanlar yağdırarak elinde tutuyor ve onları Osmanlı memurlarının idaresi altında yaşamaya razı ediyordu.

Yemen, Arabistan'ın ziraat bakımından en zengin ve bereketli yerlerinden biri, Abdülhamîd tarafından birinci derecede ehemmiyetli tutuluyordu.

Abdülhamîd, San'a ve bölgesini 7. Kolordu merkezi ve havzası haline getirmişti. Buradaki Türk Askeri, Arapları tatlı dil ve ince tedbirlerle büyülemek isteyen Hünkarın, icabında başvurulması kabil bir nüfuz ve kuvvet ihtiyacıydı. Adeta Abdülhamîd, Türk-Rus Seferinde kaybettiği topraklara karşılık, onun misillerce fazlası Arabistan ülkelerini yeniden keşfetmek ve kazanmak mevkiine geçiyordu.

Abdülhamîd taht'a çıkışından başlayarak, Arabistan'ın en uzak noktası, dolayısıyla itaat ve tâbiyete alınması bütün Arabistan'a misal teşkil edecek olan Yemen'i, daima kudretli valiler elinde yükseltmek ve Devlete bağlamak istedi. Ahmed Muhtar Paşa'dan başlayarak Yemen'e tayin edilen, Mustafa Asım Paşa, Divrikli Osman Paşa gibi valiler, bu kıtayı mânada ve maddede ıslah etmek için büyük gayretler saffettiler. Padişah'tan aldıkları plana göre hareket ettiler ve kısmen başarıya ulaştılar.

Fakat tam bir salâh, hem mesafenin uzaklığından, hem de oralarda çalışan ecnebi fesatçılar yüzünden elde edilemiyordu.

Nihayet birçok karışıklıktan sonra hâdiselerin en büyüğü (1313-1897) yılında çıktı. Vergi toplama işi kabileleri ürküttü ve ayaklandırdı. 14 Ocak 1897'de isyancılarla Türk kuvvetleri arasında büyük çarpışma vukua geldi. O sıralarda Yemen havzasındaki Osmanlı ordu kuvveti azalmış vaziyette... İsyancılar orduyu yendiler ve 327 tane Martini tüfeğini zaptettiler.

Rezalet!

İsyancılar, daha doğru tabirle eşkiya, bu vaziyetten böbürlendikçe böbürlendi; dağı taşı haraca kesmeye başladı ve kuvvet azlığı yüzünden cezasız ve takipsiz kalmaya muvaffak oldu.

Bundan sonra beş taburluk bir Türk kuvvetinin dağlarda eşkiya takibi ve isyancılara 1000 kişi kadar kayıp verdirmiş olmasına rağmen yine hezimet ve ric'at...

Eşkiya karakollara hücum ve bazı hükümet mevkilerini muhasaraya kadar varıyor.

Oradan imdat, buradan asker isteği...

Bu kargaşalığı bastırmak için o senenin ilkbaharından yaz sonlarına kadar Yemen'e gönderilen Anavatan askeri bakın ne kadar: 6700 yeni asker, «nizamiye efradı» ile 9753 neferlik 16 aded redif taburu... 17 bin kişi...

Bir sürü hareket, adeta düşman bir devlet ordusuyla savaşıyormuşçasına hazırlıklar, tedarikler, hemen her defa bozgun ve ric'at, nihayet üst üste toplanan bir takım paşalar ve birliklerle, isyan ve şekavet havzasına hücum ve sergerdelerin tepelenmesi...

Fakat Yemen ve Arabistan isyanları bunlarla bitmeyecek... Anadolu'dan gelen Mehmetçiklerin kanı, çölleri sulamakla İslâm dünyasına intibah gelmeyecek, fesatçı tesirler her tarafı güve gibi yiyecek ve birbirine düşman kılacak ve 1904'den itibaren Yemen ve Arabistan en acıklı kargaşalara sahne olacaktır.

1904'de patlak verecek olan Suudi'ler hareketi... 30 tabur askerle asiler üzerine yürüyüş ve hiçbir başarı kaydede-meyiş... O aralık yine Yemen'de İmam Yahya üzerine Anavatanla bağlantısız kuvvetlerle yürüme tedbirsizliği ve bunun acıklı neticesi: San'a asiler tarafından kuşatılıp düşürülüyor ve içindeki Müslüman Türk askerler, bir kısmıyla öldürülüyor ve bir kısmıyla esir ediliyor.

Felaket manzarası!..

Abdülhamîd 1905'de Fevzi Paşa'yı 45 bin neferlik bir orduyla Yemen'e gönderecek, San'a kurtarılacak, fakat bu defa, kendisi öz ordusuyla, «San'a»dan dışarıya çıkamaz hale gelecek...

Hasılı, devamlı Yemen isyanlarının ifade ettiği Arabistan keşmekeşi, Abdülhamîd'in taht'a çıktığı umumî zaaf anını bütün karakteriyle sürdürür; ve Türk-Arap nifakı için çalışan Batılı ajanların Araplara ektiği kavimcilik tohumundan fıskırma bir felâket ağacı halinde boy atıkça atar ve İmparatorluğu 1918 neticesine kadar götürür.

Abdülhamîd, kendisinden başka bir padişah olsaydı, mutlaka belasını ondan bulacak olduğu Yemen ve Arabistan meselelerini bir hâl ve tesviye yoluna bağlamak için elinden geleni yapmış, çilelerin en ıstıraplısını çekmiş; ve neticede, hiçbir bağ kabul etmez hâlde getirilen Arabistan'ı öyle bir pamuk ipliğine bağlamıştır ki, bu iplik Birinci Dünya Harbine kadar kopmamıştır.

Abdülhamîd, Yemenle Arabistan'ın bazı kısımlarını İmparatorluğun (Gangren) olmuş uzuvlarına benzetiyor ve diyordu ki:

«-Vücudu kurtarmak için (Gangren) olmuş uzvu keserler. Fakat biz onları kesemeyiz. Sadece, Allah'a niyaz ederiz ki, bu hastalığı başka uzuvlarımıza geçirmesin...»

Akabe meselesinin kökleri hayli derinde ve eski tarihlindedir. Tanzimat'ın ilanından bir yıl sonra Londra Muahedesi imzalanırken, Mehmed Ali Paşa yalnız Mısır'la yetinmek durumuna zorlanıyordu. Mısır hâkimi meşhur asi Mehmed Ali, Batı Anadolu'ya kadar ilerlettiği ordusunun galip gelmesine rağmen Osmanlı Devletine tabi vaziyette bırakılıyor, sadece kendi topraklarının içinde kalıyordu.

Büyük Devletler, Mehmed Ali'nin pek içli dışlı olduğu Fransa müstesna, Padişah'ın tutumunu beğenmiyor ve onu bütün kazançlarından mahrum etmek istiyorlardı.

Mehmed Ali bütün bu şartları kabul etmiş ve Süveyş'ten ilerisini Osmanlı toprakları olarak tanımişti. Böylece Akabe Körfezi Osmanlı sınırları içinde kalmıştı. Babıali'de, 1840 senesinde, Mısırlı hacıların emniyeti için Mısır idaresi tarafından Akabe ve Hicaz kıyılarında asker bulundurulmasına müsaade etmişti. "

1829'da bu mevkiiler Hicaz vilâyetine bağlandı ve Osmanlı sınırları Süveyş kanalına kadar dayatıldı.

İşte o tarihten beridir ki, bir Akabe meselesi alevlendi. İngiltere bu sınır şumûllendirmelerini protesto etti ve Hicaz demiryolları teşebbüsünde, bu mesele yeniden teptirildi ve günün hâdisesi haline getirildi. Zira böyle bir strateji hattının Süveyş Kanalı önüne kadar uzanması, Mısır'ın emniyeti bakımından İngilizlerce hoş görülemezdi. Hele nazariyede Mısır arazisinden sayılan ve Abdülhamîd'in cür'etli bir iradesiyle Türk askerleri tarafından işgal edilen «Tâbe» mevkiine ait teşebbüs; İngilizleri büsbütün çıldırttı ve içinde Alman parmağı bulunduğu hissini verdi.

Almanların İslâm politikasını tutarak, sırf sınaî ve ticarî inkişafına mahreç bulmak için Abdülhamîd'e uzattıkları ellere karşılık, İngiltere de, Arap illerine nüfuz etmeyi, oraları büsbütün karıştırmayı, şeyhler arasındaki rekabetten yararlanarak her şeyi İslâm birliği aleyhine döndürmeyi tecrübeye kalkıştı; bunun için İngiliz lirası ve gizli teşkilatıyla bütün Arap Yarımadasını fesada vermeye koyuldu. Resmi kuvvetleriyle de Yemen Havzasından büyük bir parça koparmayı ihmal etmedi ve bu saha içinden Yemen asilerini beslemekte devam etti ve bazı imamlara İngiliz himayesini kabul ettirdi.

Bütün bunlar İslâm ruhunun zayıflamasından...

İç siyasetle dış politika arasında bir mesele olan, fakat daha ziyade Abdülhamîd'in iç siyasetine bağlı bulunan Arabistan meselesi, Türkiye ile İngiltere'yi karşı karşıya getiriyor, fakat Ulu Hakan'ın tedbir ve ihtiyatı sayesinde bir harbe varmıyor ve boyuna ara yerde baş gösteren Alman heyulası oyunuyla mevzii kalabiliyordu.

Ortaya, Kızıldeniz'deki Akabe'ye denk ve aynı nezakete bağlı olarak, Basra Körfezinde bir de Kuveyt meselesi çıkarıldı. İngiltere biriyle Mısır'ı, öbürüyle de Hindistan'ı korkudan uzaklaştırmak istiyordu.

Yemen ve Akabe meselelerine bağlı olarak ortaya çıkarılan Kuveyt dâvası, aynı zamanda Bağdat demiryolunun terminal noktası olarak İngiltere'yi büsbütün alâkalandırıyordu.

Nihayet Kuveyt'e istiklâl tanındı ve bu şekilde İngiltere'nin buralara asker göndermemesi sağlanmak istendi. Fakat Akabe ve Tâbe'nin doğurduğu Kuveyt işi bu fedakarlıkla halledilemedi. Sırtını İslâm düşmanı İngilizlere dayayan Kuveyt Şeyhi Mübarek, isyana kalktı ve bir takım arazi parçalarını kendisine ilhak ettirmenin yolunu buldu.

Yemen ve Akabe meseleleri, (Gangren)e dönüşmüş top-yekün Arabistan davası olarak Abdülhamîd'in son günlerine kadar devam edecek, nihayet 1906 anlaşmasıyla Mısır ve Türkiye sınırı tespit edilip bu meseleler bir müddet için kapanmış sayılacak; ve Abdülhamîd'i düşürenlerin, koca İmparatorluğu kısır bir vilayet çapına düşürmeleri sonunda ve ancak vücuttan koparılıp kesilmeleri sayesinde tesviye ve tasfiyeye kavuşacaktır. Yani Abdülhamîd'in bir iç ve dış mesele halinde 33 yıl idare ede ede ölümden koruduğu illetli vücut Sultanı düşürenler tarafından bir anda ölüme terkedilecek, sonra da şifa getirildiği iddiasıyla bütün suçu Abdülhamîd'e yüklemek, çeyrek aydınlar ve yarım porsiyon inkılapçılarca modalaşa-çaktır.

Saltanatı boyunca Tanzimattan beri gelen ağır hastaların düzeltilmesi yolunda didinen Abdülhamîd, bir yandan büyük devletleri kollar ve onlara uysal görünürken öbür yandan da Türk şerefini kurtarmakta ne şiddetli bir mizaç taşıdığını Sisam adası ihtilâlcî Rumlarını, İngiliz himayesine rağmen donanmasıyla tenkil ederek göstermiştir.

ABDÜLHAMÎD VE ADALET

Abdülhamîd'i ifadede bu bahis, belki hepsinden daha ehemmiyetli ve kıymetlidir.

Onu yakından bilen ve ne büyük, tarihî bir kurban olduğunu anlayan üç-beş gerçek münevver, türbesinin önünden geçtikleri her defa, ruhaniyetine şöyle hitap ederler:

–Selâm sana olsun, ey âdil Hükümdar!.

Ve:

–Sana selâm olsun, ey hak tanır Müslüman!

Diye cevap verdiğini duyar gibi olurlar.

Bazı Yahudi ve dönme mağazalarındaki «Besmele» levhaları gibi, insanın, tepesine «Adalet mülkün temelidir» diye bir levha asıp, sonra da ruhunu onun hakikatine kapaması, belki bu ölçünün aksini savunmaktan da beterdir. İş levhada değil, onun çileyle benimsenmiş hakikatinde.

Abdülhamîd, hesabını her an ve her nefes Allah'a veren, kendisini her saniye ve her işte Hak'kın celâline hedef gören bir haşyet mizacı taşıdığı için adaleti gözetlemekten başka bir şiar sahibi değildi.

Halbuki onun sıfatı «zalim», «hak tanımaz», «keyfî», «nefsanî» vesairedir ve bütün bu sıfatlar gitgide Ermenilerin icat ettiği, tutturduğu ve bütün cihana yaydığı «Kızıl Sultan» lâkabında toplanmaktadır.

Abdülhamîd'in adaletinde tenkit edilecek tek nokta;" onun hakkı yerine koymadığı değil, kalbindeki dipsiz merhamet yüzünden boyuna kendi hakkını feda ettiği ve ceza ölçüsünde Allah'ın kendisine verdiği hakla, hep af tarafına gittiğidir. Tahtını bu yüzden kaybettiği gibi düşmesini takip eden 8–9 yıl içinde Türkiye'nin tasfiye masasına oturtulmasına ve davayı büsbütün karartıcı nesillere yol açılmasına kadar başımıza ne geldiyse bu yüzden geldi. Onun, adalette, kendisine, hiçbir nefis hakkı tanımayacak kadar ileri bir merhamet ve katlanma duygusuyla hareket etmesi yüzünden...

Bu nokta, tarafımızdan riyazi bir ispata kavuşturulunca gözler hayret ve haşyetle açılacak ve Abdülhamîd'in hakî portresi, sahte makyajlarla dünyanın en iğrenç surati haline getirilen bir dünya güzelinin, makyaj kabukları kaldırılır kaldırılmaz meydana çıkması gibi görülecektir.

Abdülhamîd, adalet teşkilatının başında öyle iki vezir kullandı ki, ilimde, imanda, ahlakta, dünya çapında birer şahsiyet belirtiyorlardı: Ahmet Cevdet Paşa ve Âbdurrahman Paşa... Devrindeki "rical" bolluğunu daha evvel kaydettiğimiz Abdülhamîd, bu iki şahsiyette, adalet cihazını temsil ve liyakatinin en parlak örneklerini bulmuştu. İkisi de eser, prensip ve üstün ideâl sahibi, hatır, gönül ve müdahale dinlemez birer fazilet heykeli...

Türkün ve bütün Müslümanların «Medeni Kanun»u makamındaki «Mecelle» Cevdet Paşa'nın o eseridir ki, orijinal, yani asliyet sahibi telif olarak bütün Avrupa'nın takdir nazarını üzerinde toplamıştır. Bu eserinden dolayı Fransızların en büyük nişanı olan (Lejyon D'onör)le mükafatlandırılmış olan Cevdet Paşa ve onun yanında aynı çapın adamı Abdurrahman Paşa, belirttikleri abidevî şahsiyet bakımından kendileriyle beraber, adına kaza icra edilen Hükümdarı gösterirler.

Her işe el atan, kendi eli olmadan hiçbir işe güvenmeyen Abdülhamîd, Allah korkusu ve Şeriat saygısıyla üstüne titrediği adalet sahasını en emin insanlara bıraktıktan sonra ona asla karışmaz, adalet cihazının istiklâlini kendi adına kaza icra edildiği halde nefsinden ve makamından üstün tutardı. Adalet ona değil, o adalete tabiydi.

Başkatip Tahsin Paşanın hatıralarından (sf. 26, satır 4–15)

«–Sultan Hamîd'in müdahale etmediği bir sınıf memurin vardı ki, o da hakimlerdi. Bu tayinleri arzulundukları veçhile aynen bila tereddüt tasdik ederdi. Hatta bir defasında Adliye Nazırı Âbdurrahman Paşa, münhal bir hâkimliğe birkaç isim teklif ve bunlardan birinin tercihini âرزettiği halde Abdülhamîd bu teskereyi reddetmiş ve makama kim münasip ise onun arzını emreylemiş.»

Görüyor musunuz? Hangi demokraside adalet cihazına bu hürriyet ve istiklâl tanınmıştır? Kaldı ki, Abdülhamîd'i takip eden demokrasi yalanı çığırlarında...

Bütün bunlardan sonra bu adama «zalim» demek, gökyüzünü çirkef ve yağmur suyunu pislik diye göstermekten farksızdır.

Abdülhamîd'in «Kızıl Sultan» sıfatıyla tıbbiyelileri ve hürriyetçileri astırıp kestirdiği, onları çuvallar içinde Marmara'ya attırdığı çapında bir iftiraya, tarih, hiçbir devrinde şahit olmamıştır, Abdülhamîd devrinde tek bir insan onun iradesiyle öldürülmemiştir. Nasıl olabilir ki, yine Abdülhamîd devrinde, vicdanları Allah korkusu ve Şeriat saygısına yuva olan ulvî hâkimlerin verdiği haklı idam hükümlerinden de hiçbiri, ama hiçbiri onun tarafından tasdik edilmemiş ve bu cezalar daima süresiz hapse döndürülmüştür. İstisna teşkil eden tek vak'a, sarayda cereyan etmiş bir hâdisedir ki, o da idam fetvası veren Şeyhülislâmın zoru ve sarayda cereyan etmesindeki nezaket ve Padişah'ın merhametini istismara yeltenici karakteri bakımından tasdikle neticelenmiş ve faili Beşiktaş'da asılmıştır. Bu vak'a, kafayı tütsüledikten sonra rakibi haremağasının odasına girip onu tabancayla vuran ve daha türlü numaralar yaptıktan başka Padişah'ın odasına kadar girmeye yeltenen bir haremağasına aittir. Padişah'ın bu vak'ayı bile ölüm cezası dışında bırakması ihtimaline karşı bütün devlet büyükleri ayaklanmış, hususiyile Şeyhülislâm, huzura çıkıp:

–Şahane merhametinizi tebci ederim. Fakat Şeriatın emriyle bu adam da idam edilmeyecek olursa, ortada ibret misali diye hiçbir şey kalmaz.

Diye cezanın tasdikini istemiş, Sultan da 33 yıllık hükümranlığı esnasında ilk ve son defa, bu idam kararını tasdik etmiştir.

Şeriatın ölüm cezası verdiği yerde affa giden Abdülhamîd bu hakkını da Şeriat'tan alıyor ve her iki halde de Şeriat'ın yolunda olmak üzere, daima merhameti ukubete tercih ediyordu. Kaydetmiş olduğumuz gibi, böylece de yegâne hatasını işliyordu.

Adam öldürmek, haklı şekilde de olsa Allah'ın binasını yıkmak, Abdülhamîd'e o kadar giran geliyordu ki, sanki öldüreceği adamın suçlu da olsa, Allah'ın huzurunda kendisini şöyle itham edeceğini sanıyordu:

–Sen kullarına merhamet emrettin ve Müslümanlara büyüğüne af selâhiyeti verdin. Bu adam beni hayat nimetinden ve dünyada pişmanlığa düşüp nefsimi temizlemek imkânından mahrum etti. Suçluyum, fakat ilahî rahmetten sırt çeviren bu adamdan da davacıyım.

Şüphesiz ki, bu duygu, yersiz ve hakikatsiz bir düşünceden ibaretti. Ama ne çare ki, ulvîliği muhakkak olan bu düşünceye, Abdülhamîd müptelâ bulunuyordu. Böyle bir durum sultana değil, bir veliye yaraşabilirdi. Abdülhamîd ettiğimiz ve daima edeceğimiz şekilde, sultanlık hüviyetiyle velilik karakterini birbirine karıştırmış bulunuyordu. O takdirde, hatasız kalması için bu makamdan birini öbürüne seçmesi lazımdı.

Bu kadar laf, onun, zalim olmak şöyle dursun, ne nispette, hatta suç teşkil edici çapta merhametli ve adaletli olduğunu göstermek için...

Onun hakkında imal edilen yalan ilim, sinek öldürmekten bile aciz bir veli seciyesini, masum kanı içmekle yaşayan bir yamyam hüviyeti diye göstermekte, o kadar ileriye gitmiştir ki, bizim bu davayı ilk defa ele aldığımız 1943 yılına dek, Abdülhamîd'i savunmaya kalkmak, bilmem hangi diyarın bilmem kaç çocuk katili canavarını müdafaa etmek gibi bir şey sayılmıştır.

Bizim açtığımız «hakikat için hakikat» ve «iç yüzünden tarih» mücadelesinden sonra da her şey gibi, Abdülhamîd müdafası da modalaşmış ve o zaman, eski dahiliye Nazırlarından Reşid Bey nihayet bir yazısında şu çılgılığı koparabilmiştir.

–Onun öldürdüğü iddia edilenlerden birine ait, torun, evlad, yeğen, hasılı akrabalıkta suyunun suyunun suyu cinsinden biri çıksın da bu iddiayı kendi ailesi hakkında tekrarlasın! Böyle biri çıkarsa her mahcupluğa razıyım. Ben artık ömrümün sonuna gelmiş bir insanım, Allah'a, ebedî hayata ve hesap gününe inanıyorum. Artık insafa gelmenin ve hakikati göstermenin zamanı gelmiştir. Abdülhamîd'in öldürdüğü tek insan mevcut değildir.

Feyzini Abdülhamîd devrinden alan ve o devrin nice «ri–al»i gibi büyük bir (entellektüel) olan «Nazariyat–ı Edebiye» muharriri merhum Reşit Bey'in, aşağı yukarı bu mealdeki fikirleri, yahudi, mason, dinsiz ve kozmopolit kurbanı, büyük insanı belirtmeye yeter.

Abdülhamîd'in elini uzatmak şöyle dursun, parmağının gölgesiyle dokunmadığı adalet cihazından ayrı olarak şahsî idarî adaleti, biricik ceza olarak, sürgün dedikleri nefyetmelerden, gerçek ifadesiyle uzaklaştırma ve yer değiştirmelerden başka yol tanımamıştır. Bunu da, «sürgün» kelimesinin gizlediği zalim mânadan ayırıp sadece bol ödeneklerle yer değiştirme diye ele alırsanız o pek sık nefyetmelerin sırrını çözmüş olursunuz.

Abdülhamîd, gidiş ve tutumlarını yanlış gördüğü bazı insanları, memleketin şurasına ve burasına dağıtıyor, orada kendilerini tamamıyla serbest bırakıp yalnız uzaktan tarassut ediyor ve kesesinden besliyordu. Hattâ, o vahşi manasıyla sürgün, hakikatte bir nevi (sanatoryum) olarak nice maceracının geçim vasıtası haline gelmişti.

Bizzat Peyami Safa'dan dinlediğime göre, (Boer)lere İngilizler tarafından yapılan o şeni zulümler üzerine bütün Avrupa İngilizler aleyhine ayaklanırken, babası şair İsmail Safa, birkaç edebiyatçı arkadaşıyla İngiliz Elçiliğine gitmiş ve aynı muamelenin Türkiye'ye yapılmasını sefirden istemişler! Bundan sonra, Peyami Safa'nın değil, kendi fikrimi söyleyeyim ki, vatana hiyanet çapında ve idamlık bir suç olan bu harekete karşı Abdülhamîd, İsmail Safa'yı, oğlu Peyami iki yaşındayken Sivas'a nefyetmiş ve ayda bilmem kaç altun maaş bağlayarak orada oturtmuş... İsmail Safa da, Sivas'ta veremden ölmüş...

–Vay, hain Abdülhamîd benim babamı öldürdü!

Peyami'nin kanaati buydu ve benden bir gün şu cevabı almıştı:

–Abdülhamîd senin babanı öldürmedi, kesesinden besledi. Ben onun yerinde olsaydım babanı astırırdım!

Yine Peyami Safa'dan dinlediğime göre, Abdülhamîd bu sürgün hakkında soru soran İngiliz seferine şöyle diyor:

–Siz burada yabancı bir devletin temsilcisi misiniz, yoksa birini murakabe etmeye memur bir fevkalade komiser mi? Burdan çıkınız ve bir daha böyle mevzular üzerinde benden rüşvet istemeyiniz! Aynı hareket İngiltere'de yapılırsa acaba yapana nasıl bir ceza verirdiniz diye sormaya lüzum görmüyorum!

Peyami'ye bu naklinden sonra şöyle demiştim: Ne yazık ki, ben bunu bilmediğim halde Abdülhamîd'i haklı görüyorum da sen, bile bile, onu takdir etmek için elinde en büyük vesika varken aleyhinde bulunuyorsun!..

Peyami Safa, Abdülhamîd aleyhtarları arasında en hafifi, en zararsızıdır; ve bu aleyhtarlıktaki ruh haleti herkesde daima birbirinin aynıdır.

Tek fikir ve hakikat kaygısı olmayan nefis ve şahıs kini... Türkiye'nin Afrika vahşilerine uygun bir muameleye, istilâ ve kılıçtan geçirilmeye tabî tutulmasını İngiliz sefirinden istemenin cezası asılmaktan ve sehpada üç gün sallandırılmaktan gayrı ne olabilirdi?..

BİR ADALET VESİKASI

İstanbul tevkifhanesinde, yedi kûsur yıldır yatan, yetmiş yaşında, kalbi yağmur suyu kadar berrak ve temiz bir insan vardı. Bu, iktisat vekillerinden ve eski «Misak-ı Millî» muharrirlerinden İzmit Meb'usu Sırrı Bey, Sırrı Bellioğlu'dur. Benimle hapisanede çok ileri bir dostluğa varan bu zat, bir gün bana aynen ve kelimesi kelimesine şöyle dedi:

–Abdülhamîd devriyle bu devir arasındaki farklardan birisi şudur ki, ben o zamanlar bir mülkiye talebesi olarak menfaya gönderilirken, Beşiktaş'ta, Padişah'ın yaverlerinden Kemal Paşa bana «efendi oğlum!» diye hitap ederek söze başlamıştı. İşte, çocuk denecek kadar genç ve ehemmiyetsiz bir mektep talebesine, saraya nüfuzlu en yüksek rütbeli askerin muamele tarzı!..

Bu devirde ise, yaşı 60'ı geçmiş, uzun müddet Türkiye Büyük Millet Meclisinde meb'usluk etmiş, bir aralık da iktisat vekilliğinde bulunmuş bir ihtiyar olarak tevkif edildiğim vakit bana polis müdür muavini «eşek!!!» diye hitap etti.

İşte Sırrı Bellioğlu'nun bana mektubu:

«Sevgili Necip Fazıl;

Sana tevfikhanede söylediğim bu sözü benden yazılı olarak istediğin için aynen kaydediyorum.

Dahlim olmadığı halde bazı ahbaplarımın padişaha suikast teşebbüsünde bulunmaları sebebiyle ben de maznunen Beşiktaş karakolunda tevkif edilmişim. İsticvabımı yapan Müşir Hasan Paşa ile Yaver Kenan Paşa bana daima «efendi oğlum» diye hitap ederlerdi. Beni zaptiye hapisanesine gönderdikleri zaman bileklerime kelepçe vurmamışlar ve sivil bir polis terfik etmişlerdi. Bu esnada 21 yaşında bir genç mektep talebesiydim.

Halbuki, 60'ını geçmiş, vekillik etmiş, meb'usluk etmiş bir ihtiyar olarak birkaç sene evvel İstanbul polis müdüriyetinde tevkif olduğum zaman, mahut (Zeki), vaziyete muvafık söz söylemediğim zaman bana «eşek!» diye hitap ve dayakla tehdit etti.

İşte azizim, haşin ve mütehakkim dediğimiz adamların siyaset maznunları hakkında gösterdikleri nezaketle, Cumhuriyet mefkuresine bağlılıklarını iddia eden kesianın izhar ettikleri muamele! Artık sen ilerisini tasavvur et!

19 Ağustos 1947 – Sırrı Bellioğlu

Bir Abdülhamîd aleyhtarından gelen bu kıyas karşısında ürpermek lazımdır.

BOMBA

Abdülhamîd'in adaletinden en güzel pırıltıları aksettiren hâdise, Ermenilerin ona attıkları bomba ve o mevzu etrafında saray temsilcisiyle kaza mümessili arasında bir tecelli ve bu tecelliye karşı Sultanın tavrıdır.

Evvela Bomba hâdisesini anlatalım:

1904 yılının sıcak bir Temmuz günü... Günlerden Cuma... Ulu Hakan, Hamidiye Camiinde, Cuma selamlığında... Namaz bitmiş, dualar sona ermiş Müslümanların Halifesi ve Türklerin Padişahı camiden çıkmak üzere yürümeye başlamıştır. İki sıra paşalar ve beyler arasından geçerek merdivenlere doğru ilerlerken, bir kenarda Şeyhülislâmı görüyor, duruyor, Şeyhülislâmın selâmına mukabele ediyor ve yanına yaklaşip kendisiyle birkaç kelime bir konuşma yapıyor. Bu birkaç kelimenin Sultan'ı arabasına binmekte geciktirme payı, 1 veya 2 dakika... İşte bu 1 veya 2 dakika geçer geçmez, yani Sultan'ın arabasına kurulmuş olması gereken anda, bütün İstanbul'u sarsan bir infilak... Korkunç bir bomba patlaması... Tâ Fatih, Boğaziçi taraflarına kadar etrafı saran ve Maçka, Nişantaşı semtlerini yerinden oynatan bomba sesinin Beşiktaş'ı ne hâl getirmiş olacağı besbelli... Yakın yerlerde camlar kırılıyor, kafesler sarsılıyor ve insanlar dehşet içinde sokaklara dökülüyor.

Camiin önünde, cins atların toprağı eşelediği ve beyazlı, siyahlı rugan çizmeler giymiş ve sırmalı cepkenler giymiş arabacıların, elde kamçı beklediği saltanat arabasının yakınında, seyirci arabaları arasına karışmış, hattâ bunların da önüne geçerek aradaki mesafeyi kapatmış bir faytondan patlayan bomba... O kuvvette bir bomba, ki, asıl tesir merkezi saltanat arabası olarak, bütün o bölgeyi uçurmaya yeter.

Ve işte tesiri:

Gündüzü geceye çeviren bir duman, baruttan yayılan ölüm kokusu ve hemen arkasından bir harp sahnesi manzarası... Parçalanmış bir sürü insan, at ve araba... Camide ne cam, ne pancur... Parmaklıklar üzerinde insan ve at uzuvları, yerlerde sahiplerini kaybetmiş sorguçlu kalpaklar, baltayla doğranmış gibi paramparça cesetler... Ve... Ve feci bir panik... Boğuşma halinde bir kaçışma... Ana-Baba günü...

Korkaklığı hakkında yapılmadık edebiyat bırakılmayan, hakikatte tarihin en cesur adamlarından biri –bu bahsi ileride ele alacağız– Abdülhamîd asla telaş eseri göstermiyor ve' hülislârına kaygılanmamasını söyleyerek şimşek gibi dışarı çıkıyor, rasgeldiği saray arabalarının bilinin arabacı yerine atlıyor, şahlanan atların dizgin kollarını topladığı gibi, dört nala, saray istikâmetinde, vak'a yerinden uzaklaşıyor.

Tarihte, benzeri pek az olan cesaret, metanet ve ulviyet sahnelerinden biri...

O kadar ki, yolun birkaç yüz metre ilerisinde tribünlerden manzarayı dehşetle seyreden Avrupalı elçiler ve madamları, Ulu Hakan'ı tek başına arabayı sürerken görünce haşyet ve hayretle ellerini çırpmaya başladılar:

–Yaşasın İmparator!!!

Hemen tahkikat için bir heyet teşkil ediliyor. Heyete, saraydan Necip Melhame, İstinaf–Cinayet Mahkemesi Reisi Maraşlı Kısakürek oğullarından Hilmi Efendi, aynı mahkemenin savcısı Necmeddin Molla tayin ediliyor.

İstanbul İstinaf Cinayet Mahkemesi Reisi Hilmi Efendi, bu eseri yazan muharririn babasının babasıdır. Yahut bu eserin muharriri, onun tek oğlunun tek oğlu...

Hâdiseyi, Belçikalı anarşist (Eduar Jüris)le beraber Ermeni tedhişçilerinin yaptığı meydana çıkıyor, bunlardan biri vak'a anında cami helasına

saklanıyor ve yakalanacağını anlayınca oradaki bir ibriği taşa vurup keskinleterek onunla damarlarını deşmek suretiyle intihar ediyor, bazıları yakalanıyor ve büyük babam Hilmi Efendi'nin reislik ettiği mahkeme huzuruna çıkarılıp hesapları görülüyor.

Halife ve Sultana karşı korkunç kastlarından başka bir \ sürü cana kıyan bu sefil canilerden hiçbiri sehpaye götürülmüyor, hepsi de kısa süren hapisler ve birkaç memleket dışı edilmelerle kurtuluyor ve böyleyken, başta Ermeniler bulunmak üzere Abdülhamîd'in zulmünden bahsedebilenler çıkabiliyor...

Gelelim o müthiş adalet tecellisine:

Hemen kimsenin bilmediği bu vak'a, karşıma Allah'ın bir lûtfu olarak çıkmış ve Abdülhamîd devrinin hakimiyle Sultan'ın seciyelerini belirtmek bakımından misilsiz bir vesika değerini göstermiştir.

Hikayesi şöyle:

Ben, bu eserin muharriri, 1935 yılında Türkiye İş Bankası İstanbul şubesi şefliğinde bulunuyordum. Bir gün bir iş için müdürün odasına girdim. Odada hafif sakallı, şişmanca, üstünden vakar ve heybet akan bir zat oturuyordu. Müdür bu zatı bana tanıttı:

– Necmeddin Molla Beyefendi...

Sohbet esnasında laf benim kimlerden olduğuma, babalarımın intikal etti. Eski İstinaf Cinayet Mahkemesi Reisi Hilmi Efendi'nin torunu olduğumu söyleyince o koca ihtiyar, bu otuzluk gencin ayağına kapanacak gibi bir tavır takındı ve haykırdı:

–Demek sen o müstesna adamın torunusun!.. Ben onun Bomba mahkemesinde savaşıydım. Sen büyükbabanın ne adam olduğunu biliyor musun? Dinle! Hem Abdülhamîd'i, hem de büyükbabanı tanı!..

Ve anlattı:

–Muhakeme esnasında Reis tam celseyi açacağı sırada, mahkemenin hakimlere has kapısı açılıyor ve içeriye, elinde kamçısı, sırmalı üniformasıyla mahmuzlarını çınlatarak bir Mabeyn paşası giriyor. Asker paşası...

Paşa, sefirler, ecnebi gazete muhabirleri, hükümet ileri gelenleri ve yüksek sınıfların doldurduğu salonda, mevki ve rütbesiyle mütenasip oturacağına, hakimler kürsüsünün arkasındaki bir koltuğa kuruluyor ve duruşmayı oradan takip etmeye hazırlanıyor. Bunun üzerine reis, mübaşiri çağırıp, kulağına fısıltı halinde şunları söylüyor.

Git de paşa hazretlerine de ki, orası mahkeme heyetine ait bir yerdir ve başkaları tarafından kullanılamaz. Lütfen o koltuğu terk etsinler, ve mahkemeyi takip etmek istiyorlarsa rütbeleriyle uygun bir yere geçsinler!..

Mübaşir kimsenin duymadığı bu sözleri paşaya bildiriyor, fakat buna karşı paşa, bütün salona duyuracak şekilde, avaz avaz, şu mukabelede bulunuyor:

Git de Reise de ki, ben burada «Zat-ı Şahâne»nin temsilcisiyim ve dilediğim yere oturabilirim...

Büyük babam Hilmi Efendi, bu defa paşanın sesinden daha yüksek bir tonla mübaşire haykırıyor:

Paşa'ya de ki, burada «Zat-ı Muhterem»in temsilcisi, onun adına kaza icra eden Reistir, eğer hemen o yeri terketmeyecek olurlarsa, rütbelerine rağmen kendilerini bir jandarma neferiyle dışarıya attıracağım!

Paşa, kıpkırmızı kesiliyor, elinde kırbağı, yine mahmuzlarını çınlatarak çıkıp gidiyor.

Aradan birkaç saat geçtikten sonra, hakimler odasında, başına gelecekleri bekleyen büyükbabam Hilmi Efendinin karşısına çıkan başka bir Mabeyn Paşası, «zat-ı şahâne»den şu iradeyi getiriyor:

-Paşaya edilen muameleden dolayı urufetlû Reis Efendi Hazretlerini takdir eder ve kendilerine bu hareketlerinden ötürü birinci rütbeden Mecidi nişanını ihsan ederim!

Abdülhamîd'e adaletsiz diyenler hesabına ağlamak lazımdır.

ABDÜLHAMİD VE YAHUDİ

Abdülhamîd'i küçültmek, çürütmek, baltalamak ve engellemek isteyen her cereyanın ön planında kim bulunursa bulunsun arka planında daima «Yahudi»yi aramak lazımdır. Abdülhamîd'in en büyük düşmanı ne Ermeni, ne Moskof, ne İngiliz ne de kök alakasını kaybetmeye başlayan yarı aydın Türkler zümresiydi. Onun gizli planda baş düşmanı sadece Yahudi...

Yahudi'nin Abdülhamîd'den alıp veremediği ve ona ne yüzden düşman kesildiği üzerinde düşünmek ve sebep aramak yersizdir. Bu sorunun cevabını bizzat Yahudi, Yahudi'nin tipi ve seciyesi verir. Yahudi'nin ne olduğunu bilen, onun Abdülhamîd'e niçin düşman olduğunu da bilir.

Yahudi, tek bir cümleyle; dünyada dinî, millî ve fikrî birlik adına ne varsa onu çözmeye, bozmaya, harabete me'mur, bozguncu ve fesatçı tipidir. Kısacası, Yahudi belli başlı bir ruh saiki yüzünden müstakil bir devlet teşkil edememiş ve bütün dünya milletleri içine yayılmış olan kavminin fert fert menfaatini koruma, bunun için de bu menfaate karşı gelecek her çeşit bütünlüğü parçalama rolündedir.

Yahudi'nin izah ve tespiti mevzuumuzun dışında bir keyfiyet olsa da, davamızın şumulü, o şumûl içinde Yahudi'nin rolü bize bu vazifeyi yüklemekte ve doğrudan doğruya Yahudi kurbanı olan Abdülhamîd Hân gibi bir hükümdarın siyasî, içtimaî, ferdî ve tarihî problemini çözmekte en mühim unsuru teşkil etmektedir.

İspanya'dan kovulduktan sonra memleketimize giren, Muhteşem Süleyman-ı Kanuni'nin haremine kadar sokulan, orada baş gözde makamına kadar yükselen ve ilk iş olarak (Yasef Nasî)nin şahsında kendi kavmini hakim kılmaya bakan Yahudi, duraklama, alçalma çığırlarımızın türlü sebepleri arasında en sinsi, fakat en tesirli rolü oynamış birçok gizli ve açık müessesesiyle tereddimize yardım etmiş ve nihayet Abdülhamîd'in zatında dinî ve millî en kuvvetli birlik temsilcisini gördüğü için bütün gücü ve olanca hain metoduyla onu yıkmaya çalışmış ve sonunda da muvaffak olmuştur.

Onun içindir ki, Ermeni isyancılarından, Midhat Paşa ilericiliğine, İngiliz politikasından Moskof ihtiraslarına kadar, perde arkasından itici, sürücü, güdücü ve körükleyici daima Yahudi'dir.

O, kah İngiltere başvekili (Lord Bikonstild) isimli (Dizraeli)nin şahsında safkan, kah Alman birliğinin kurucusu Türk düşmanı (Bismark)ın hüviyetinde yarım kan (Bismark 3/4 Yahudidir) olarak hep sahnededir; ve o zaman memleketimizde basit bir Galata bankeri tipinden, doktor paşasına veya Mason kulübündeki «Üstad»a kadar hep aynı rodedir.

Yahudi'nin münhasır ve mücerret, kendisinininkinden başka her birliğe düşman olma ezelî ve ebedî memuriyetini şundan anlayalım ki, yeryüzüne parayı getiren ve kapitalizmayı icad eden kendisi; sonra bu kapitalizma yabancı ellerde terakki etmeye başlayınca ona karşı komünizmayı keşfeden yine kendisi, daha sonra komünizma Rusya'da birlik manzarası belirtince bu defa onu fikirde ve siyasette tepelemek isteyenlerle birleşen yine kendisidir. Yahudi kapitalizmasını tek malikiyet halinde isimlendirmek imkansızdır, ama komünizmayı (Karl Marx)ın şahsında, ona en büyük fikir darbesini vuran (spiritüalist) cereyanı da (Henri Bergson)un hüviyetinde teşhis etmek gayet kolaydır. Bunların ikisi de baş örnek Yahudi'lerden... Böyleyken Yahudi (Marx) Yahudi'yi «çıfıt» diye anarken, Yahudi (Bergson) maddeciliğe «insanoğlunun en büyük dalâleti» yaftasını yakıştırır.

Biri, en büyük Yahudi icadı kapitalist düzeni, tam buhran ve illet demine geldiği zaman daha illetli bir dünya görüşü ile yıkmaya, böylece beşerî nizamları alt üst etmeye bakar, öbürü de buhran ve illeti tasdik ve fakat şifasını başka yerde tespit ederek yıkıcılığı yıkmaya koyulur, bu arada üçüncü bir Yahudi (Froyd) ise insan ruhunu hiç bir sisteme inanmayacak, bağlamayacak şekilde süflileştirir.

İşte Yahudi mimarisi!.. Birinin yaptığını öbürü bozsa da müşterek gayeleri milletleri ve onların her türlü fikir ve duygu birliklerini bozmaktır.

İşte bu Yahudi, yüce Müslüman ve ulu Türk Abdülhamîd'in karşısına çıkmış, kendisini göstermeyerek pusuya yatmış ve ta onu düşürünceye kadar her şeyi, Abdülhamîd'in merhameti ve tevekkül sever şahsı da dahil, istismar etmiştir. Yahudilerin müesseselerinden bahsettim. Evet, bilinen ve bilinmeyenleriyle asıl tahripçi roller Yahudi sevk ve idaresi altında bu müesseselerdedir.

Onların başında Masonluk, dönmelik, kozmopolitlik, Batı emperyalizminin türlü ajanlıkları, körü körüne Batılılaşma cereyanları, taklit temayülleri, millî kökten soğutma psikolojisi, ahlak bozuculuğu, ruh pörsütücülüğü ve daha neler vardır. Sahte inkılaplar onların eseri, ruhî ve iktisadî ihtilaller onların «veled-i zina»larıdır.

Eserimizin başında Abdülhamîd'i «miftah-anahtar şahsiyet» olarak göstermiş ve ona ait bahsin açmayacağı kapı bırakmayacağını belirtmiştim. İşte Abdülhamîd'in şahsiyetindeki derinlik ve genişliği meydana çıkararak en manalı nokta,.. Abdülhamîd Yahudiliği bütün tarihî ve ruhî (misyon-memuriyet)iyile gördü, tanıdı, onun şerrinden sakınmak için her şeyi yaptı; ve onlardan birçoğunu (Doktor Marko Paşa misali) öz sarayında kıymetlendirdiği halde, birlik olarak kötülük yapmalarına mâni her tedbiri sonuna kadar aldı.

Her şeyden evvel, Yahudi servet ve nüfuzunun muhafızlığından ibaret ve kardeşlik yaftası altında din ve milliyet yıkıcı bir teşekkül olan dünya çapındaki Masonluk ocağını, Türkiye'de söndürecek derecede sıkı takibe uğrattı, Masonluğun İslâm gözüyle küfürden başka bir şey olmadığı hakkında fetva çıkarttı; ve onu bütün memlekete dinsizlik ocaklarının başı olarak tanıttı. Mustafa Reşit, Âli ve Fuat Paşalardan başlayarak, Midhat Paşa, Şinasi, Namık Kemal gibi Yahudi propagandası ile kahramanlaştırılmış tiplerin, hususiyile ilk Mason Padişah ağabeyi Sultan Murad'ın misali onda, bu ocağa ait kıymet hükmünün müşahhas örneklerini yaşatıyor ve Türk vatanının beklediği gerçek kahramanlar adına içini ürpertiyle dolduruyordu.

Yahudiler Türkiye'de malî, ticarî ve iktisadî sahalarda görünmez şekilde ruhî planı faaliyetlerine zemin yapmış, Abdülhamîd'e karşı her cereyan ve hareketi, edebiyatından, siyaset ve ekonomisine kadar besler ve geliştirirken bir aralık açıktan açığa, müthiş bir siyasî taarruza geçtiler. Kendilerine Filistin'de bir yurt istemeye kadar vardılar.

Tahsin Paşanın hatıralarından takip edelim:

«-Sultan Hamid'in "emniyetsizlik" esasından mülhem olan siyaseti Siyonistlik meselesinde pek bariz bir surette tebarüz etmişti. Türkiye'de bir Yahudi yurdu tesis etmek öteden beri Siyonist âlemin büyük gayelerinden biriydi. Siyonistler bu gayeye vusul için bir kaç defa faaliyete geçmişler ise de hiçbir zaman muvaffak olamamışlardı. Her defasında Sultan Hamid bu yeni hamle ve teşebbüsün maksat ve neticesinden şüphelenerek işi geçiştirmişti. Bir aralık İstanbul'a Avusturya Musevilerinden ve Siyonistlerin erkanından bir zat geldi, tercüman Münir Paşayı görerek Kudüs'te bir Musevi yurdu tesisine müsaade istedi. Bu müracaat Siyonistler namına icra ediliyor ve arkasında meşhur bankerlerden (Roçild) bulunuyordu. Talebin esası şuydu: Filistin'de hükümetin irade edeceği mahalde Musevi köyleri tesis edilecek, hükümet arzu ederse bu köylerde İslâm haneleri de bulunduracaktı. Memalik-i ecnebiyyeden bu köylere gelecek olan Yahudiler, Devlet-i aliyenin kavanin ve nizamına tabi olacaklardı. Buna mukabil hükümete Dûyun-i Umumiye meselesinde hizmet ve teshilat arzedeceklerini ve bunun için tahriî ve muteber teminat da verileceğini söylemişti.

Gerek bu Viyanalı Musevi'nin şahsen haiz olduğu ehemmiyet ve gerek Düyunu Umumiye müteallik teklifteki ciddiyet hasebiyle meseleyi Zat-i Şahane'ye arzettik. Bir Cuma selâmlığından sonra Hünkâr o Museviyi kabul etti. Viyana'lı Siyonist meseleyi tafsilatıyla Sultan Hamîd'e izah etti.

Fakat Sultan Hamîd bunda bir takım mahzurlar gördü. Filistin havalisi esasen Makamat-ı Mukaddese olması dolayısıyla siyasî ihtiraşlara zemin olmaktadır; her sene kilise ve ayin işleri münasebetiyle türlü nizamlar çıkıyor, hükümete daimi başağrısı oluyordu. Buna bir de Yahudi meselesini ilave etmek, Hünkârın hoşuna gitmedi. Viyana'lı Siyonist bir netice elde edemeyerek memleketine döndü.»

Başkatip Tahsin Paşa'nın cansız ve anlayışsız bir ifade ve sathî bir görüşle anlattığı meselenin içyüzünü açıklayalım:

Yahudiler bugün olduğu gibi; Filistin'i hep beraber oraya göç etmek ve müstakil bir millet olarak yaşamak için değil, yine her tarafa dağılmış ve her tarafın kanını emmeye memur buldukları halde göstermelik bir hara gibi kullanıp dünya'nın en nazik yerinde işgal edecekleri köprü başlarıyla cihan siyasetine tesir etmeyi hesaplıyorlardı.

İşte bundan sonraki, pek az kimse tarafından bilinen hakikat şudur ki, Yahudiler Kudüs'e mukabil Düyun-u Umumiye borçlarını silmek teklifinden başka, Sultan'ın servetine muazzam bir servet takdimine hazır olduklarını bildirmişler ve şu cevabı almışlardı:

-Dünyanın bütün devletleri ayağıma gelse de bütün hazinelerini kucağıma dökse, size Siyonistlik adına Kudüs'ten bir parça yer bile vermem!

Yahudi'ye işte bu gözle bakan Ulu Hakan'ı hal'inden sonra Selânik'de bir Yahudi'nin köşküne hapsedecekler ve daha hazini, ona hal'ini bildiren heyetin içine Yahudilik güdücülerinden birini katacaklardır.

İşte bugünkü İsrail'in -ki İslâm dünyasının can noktasına oturtulmuş bir kazıktır- teşekkülü yolunda bu ilk ve sureta masum teşebbüsü kökünden reddetmekle ileriye görmüş ve Türk tarihine mürekkebi güneş harflerle «Büyük Kahraman» diye kaydedilmeye hak kazanmış, böyleyken aynı Yahudi'nin oyununa getirilerek yerin dibine batırılmış Ulu Hakan Abdülhamîd Hân!..

DİNDAR SULTAN

Bütün Osmanoğulları içinde Abdülhamîd çapında dindar ikinci bir padişah bulunup bulunmadığı, sorulmaya değer bir keyfiyet... Kanaatimizce, ne Kosova sahrasında harp sabahının gecesini başı secdede geçiren Murat, ne Fatih Sultan Mehmed, ne Bayezid-i Veli, ne de şu veya bu, dindarlıkta Abdülhamîd'in derecesine ulaşabilir.

Son mazlum padişah ve Abdülhamîd'in küçük kardeşi Vahidüddin saray kadrosundan Fuad Türkgeldi'ye şu sözü söyler;

– Benim sülâlemde; akıllı, dâhi, aptal, mecnun, idareli, tutumlu, sefil, müsrif her tip mevcuttur. Fakat bir tane bile dinsiz yoktur.

Bu son derece doğru teşhis ve tespitin en (tipik) siması Abdülhamîd, denebilir ki, taşıdığı ruhun baş farikası dindarlık olan Osmanoğulları içinde, dinî hislerini ve ilâhî haşyet duygusunu vehim sınırlarına kadar götürmüş bir din bağılıydı.

Allah ve Resulüne ondaki bu bağlılık, sade emir ve yasakların kısırında, kabuğunda kalan bir terbiye ve alışkanlık eseri değil, derinliğine dindar yaratılmış olmanın neticesiyle; ve kabuğun altındaki iç hikmetlere ve bu hikmetlerin de altındaki tasavvuf zevkine dayanıyordu.

Onun bir tarikata mensup olup olmadığı hakkında çeşitli rivayetler vardır. Bazılarına göre Abdülhamîd Nakşî, bazılarınca da Şazelî'dir. Nakşîliğini zannettiren sebepler arasında bu tarikatın büyüklerine gösterdiği fevkalâde saygı, Şazelî olduğunu savunan iddialar arasında da, saray civarında oturttuğu ve ikrama boğduğu Şazeli tarikatinden Şeyh Zafir'e sevgisi rol oynar.

Fakat Abdülhamîd'in, ne Mevlevî Üçüncü Selim, ne de Beşinci Mehmed Reşat gibi, resmî ve ölü tarafından hiçbir tarikate açık intisabı bahis mevzuu değildir. Ondaki intisap, bazı "fahri başkanlık"lar gibi cansız bir (formalite) alâkasından çok üstün ve gerçek bir derviş gibi çilesi çekilecek bir dâva olduğu için, tahminimizce Abdülhamîd, Halifelik ve Sultanlıkla bağdaşamaz gördüğü bu cephesini gizlemiş ve herhangi bir tarikatten kafa kağıdı çıkartmamıştı.

Derinliğine oluş ve halisiyete delalet edici nokta...

Onun içindir ki, Abdülhamîd zahirde –ve gerçekte– şeriaten başka hiçbir şeye bağlı değildi. Ama, daima gerçekleri dile getirmek kaygısıyla bildirelim ki, halis ve hakiki bir tasavvuf anlayışına sahip bulunan Abdülhamîd her halde ruhunu, şeriatin ruhundan ibaret bir yola adanmış olsa gerekti. Bu da, çizgisi çizgisine ve noktası noktasına şeriate uygunluk müessesesi olan Nakşîlikten başka bir şey olamazdı.

Bu nokta Sultan tarafından da asla zahire çıkarılmadığı için, elde hiçbir vesika bulunmamasına rağmen bazı ipuçlarından seziliyor ki, Ulu Hakan İkinci Abdülhamîd Hân, aciz ve naçiz bir Nakşî dervişıydı. Burada «aciz» ve «naçiz» sıfatlarının ne büyük bir kuvvet ve kıymet belirttiğini düşünmek lazımdır.

Onun tarikat alâkasına dair söylenebilecek sözler bu kadar... Asıl söz, onun, içine tam nüfuz şartıyla, dinin dış planına bağlılığı üzerinde olmak lazım... Ve mutlaka bilmek lazımki, şer'î ölçülere yüzde yüz uymayan hiçbir iç, tam karşılığı olarak da iç hikmetlere ulaşmayan hiçbir dış alaka, din bakımından makbul değildir.

Abdülhamîd çocukluğundan beri gösterdiği istidatla, gaipler alemine daima haşyetle bakmış ve oradan gelen sesleri ruhunun antenlerinde hissetmiş, (Metafizik–madde ötesi) idrake sahip ve bu bakımdan sağlam bir temel üzerine oturtulmuş ve bedavacılıktan kurtarılmış, çileli bir din mizacı arzeder. Bu mizaç onda inkişaf ede ede, topyekün selameti dinde kabul eden yekpare ve asla fedakarlık kabul etmez bir iman seciyesine, itikat prensibine varmıştır.

Abdülhamîd düşmanları onun dinsiz olduğunu iddiaya kadar gittikleri halde, din düşmanımız Avrupalı, hususiyle İngiliz, ne çapta bir din bağılısı olduğunu açıkça itiraf zoruna düşer.

(Joan Haslip) isimli İngiliz muharriri Abdülhamîd'e dair eserinde, (sf. 102-103) Abdülhamîd'i tasavvuf zevki bakımından taassuba uzak(!) hatta şüpheli ve hatta amelsiz ve samimiyetsiz gösterirken, aynı eserde (sf. 165) şu satırları yazacak kadar korkunç bir tezada yuvarlanıyor:

«-Hiçbir yabancı devletin tazyiki, Abdülhamîd'i Kur'anın ve Şeriatın emirlerine uygun olmayan bir reformu yapmaya ve imtiyazı vermeye asla mecbur edemezdi.»

Görüyor musunuz?.. Hiçbir inceliğe, hususiyle İslâm inceliği ve Müslüman ruhuna akli ermeyen Avrupalı, bu kadar ters anlayıştan sonra yine Abdülhamîd'in edasından, onun muazzam din bağılılığına ait müşahedeyi çıkarıyor da, isimleri Türk ve Müslüman olanlar, bu kadarını bile göremiyor.

İttihatçıların mekteplere kadar soktukları yalancı tarih nakillerine göre Abdülhamîd, insanlardan, ayakları dibinde yere kapanıp kendisine secde etmelerini isteyen bir Nemrut'tur. Bu, yüzde yüz hakikate zıt manzaranın da hayalî resimlerini yaptırmışlar ve propaganda kitaplarına koymuşlardır.

Halbuki Abdülhamîd, işte tek kişinin bilmediği bir dille ifade edeyim ki, kendisine secde ettirmek gibi sadece küfür olan bu hareketi asla yapmayacağı şöyle dursun, odasına herhangi bir hademe girdiği zaman bile, ince bir tertiple ayağa kalkacak kadar Allah korkusu çeken insandır. Bu noktayı ileride anlatacağız.

KADIN VE ABDÜLHAMÎD

Abdülhamîd, kadın bahsinde, eski padişahlardan birçoğunda olduğu gibi, ahmak bir mahkûm edası yerine, şahanei bir hakim tavrı belirtir. Eski padişahların bütün irade ve şahsiyetlerini emen, onları taçlı esirler haline getiren kadın, onda, saray parkında herhangi bir tarla gibi, yeri, sınırı, verimi ve değeri bahçıvan eliyle çizilmiş ve sınıksı bir çerçeve içinde zaptedilmiş, tabii bir unsurdur.

Belli başlı kadın efendiler ve gözdeler ve onlardan belli başlı şehzadeler ve hanım sultanlar... Her türlü saray dalaveresinden uzak bir harem; ve şefkat temeli üzerine kurulu bir aile tablosu... Bu kadroyu teker teker saymaya ve göstermeye değmez.

Ulu Hakan, İmparatorluğun bütün yükünü çeken omuzları eğik, tayfunlu bir denizden limana sığınırçasına bir an için rahatlık imkanını aile kucağında bulur ve yemeklerini çoluk çocuğuyla beraber yer.

İçtimaî faaliyete memur bir dava adamı için basit ve basitliği içinde aziz bir faide unsuru olan kadın ve aile, Abdül-hamîd'de bu vasfını hiç kaybetmemiş, daima ikinci planı tutmuş ve dürüstlük, bağlılık, sınır saygısı dışına çıkmamıştır. Hususiyle eski devirlerin, burunları Kafdağında haremleri ve haremağaları, Abdülhamîd devrinde, tabir caizse, burunlarını bile kaybeder ve süt dökmüş kediye döner.

Bu ana ölçünün dışında Abdülhamîd, kadın aşkı ve kadına meftunluk duygusunu müşahhas bir misal üzerinde hiç duymamış mıdır?

O kadar zarif, zevkine malik ve derinliğine duygulu bir insanın, nefsine ve davasına hakim kalmak şartıyla böyle bir hisse düşmemiş, bir maceraya kapılmamış olması mümkün değildir.

Valide sultanların harem içi şehvet tertiplerine asla değer vermeyen ve önüne sürdükleri Çerkez kızlarına sırtını çeviren Abdülhamîd, şehzadeliğinde, çok alaka çekici bir aşk vak'ası-na sahip gösteriliyor.

Flora Kordiyeye isimli Belçikalı bir kız... Bu kız, Abdülhamîd'in şehzadeliğinde, Beyoğlu'nda bir moda mağazasını idare etmekte... Orası Avrupalıların ve kibar sınıfın birbirleriyle devamlı münasebet yeri...

Genç Abdülhamîd, zarafetinin en keskin belirtisini teşkil eden eldivenlerini hep oradan alıyor.

Şehzade, gide gele, bir Avrupalı muharrir ifadesiyle «gözlerinin içi gülen» bu sarışın Flaman dilberine kapıldı. Fakat asıl kapılan, galiba Flora...

Macerayı, İngiliz Başvekili meşhur Dizraeli'nin Lord Palmerston'a yazdığı bir mektuptan öğreniyoruz. Bu mektuba göre şehzade, Flora ile gizlice evlenmiş...

Abdülhamîd Flora'yı, Tarabya'da bir köşkte oturtmuş; ve onunla birkaç sene, taht'a çıkıncaya kadar sık sık buluşup bir arada yaşamış... Hatta padişahlığının ilk devirlerinde de arada bir ziyaret ettiği bu "ehl-i kitap", yani helâl zevcesinden huzur ve teselli aradığı olurmuş...

İngiltere Başvekili tarafından Kanuni'nin (Roksalan-Hürrem Sultan)ı mevkiinde gösterilen Flora, hakikatte saraylı tavırlarından soğumuş bir şehzadenin, sevgisiyle karışık küçük bir hevesini temsil eder; ve bu küçük hevesi içinde bile Abdülhamîd, kadın tahakkümü altına girmek şöyle dursun, sevgilisini emri altında, bazı siyasi faidelere alet olarak kullanır.

Flora, frenleşme gayretinde bazı tiplerle (lövanten)ler ve Avrupalı politikacılara yataklık eden mağazasında geçen bütün konuşmaları,

dedikoduları, rivayetleri günü gününe Abdülhamîd'e yetiştirmiş, böylece zamane cereyanlarının, hususiyle yenileşme ve garplılaşma davası güdenlerin niyet ve planlarından ve cemiyet kaynaşmalarından genç Şehzadeye bilgi taşımıştır. Şehzade Abdülhamîd, daha o zamandan Midhat Paşa ve yaranının tuttuğu yolu, Flora vasıtası ile öğrenmiş bulunuyordu. Bundan da anlaşılıyor ki, Flora'nın Abdülhamîd'e aşkı, Abdülhamîd'in Flora'ya zafından daha büyük; ve Belçikalı sarışın kız, kaytan bıyıklı, (Melankolik) bakışlı, esmer Türk Prensi'nin telkini altında...

Abdülhamîd saltanatının ortalarına doğru Flora'dan ne bir iz ne bir nişan... Herhalde Abdülhamîd bu kızı boşamış ve ağır hediyelerle memleketine göndermiş olsa gerek... Ayrıca Flora tarafından ne bir hatıra yazısı, ne bir mektup, ne bir şey... Bu da, Belçikalı kızın, adi bir bezirgan gibi davranmayıp, Abdülhamîd'e bağlı hatıralarını aziz tuttuğu ve onlar içinde ömür sürdüğünü gösterir.

Abdülhamîd'de kadın, ferdî, içtimaî, bediî ve zevkî bütün hakları verildikten sonra yine bir vasıta olmaktan ileriye geçmemiş ve hiçbir zaman Hakan'ın büyük davasını engelleyici bir gaye olmamıştır.

Abdülhamîd aleyhindeki kuduz kampanyanın şenaat derecesini anlamak için aşağıdaki satırları okumak yeter:

İsviçre'de (Jönev)de İttihak ve Terakkinin çıkardığı (Osmanlı) isimli varakpâreden aynen:

«Abdülhamîd'in mizacı asabi ve safravi'dir. Kızdığı zaman birtakım elfaz-ı şenia istimal eyler. Şiddetle hisseti vardır. Kuvvei şehvaniyesi son derecedir. Mukarribininden bir çoğunun zevce ve kızlarına tasallut etmekten asla çekinmez. Fitratan deyyus olan mukarribini kiram da, Padişahın, namuslarına tecavüz etmesinden pek memnundurlar. »

ABDÜLHAMÎD VE AVRUPALILIK

Abdülhamîd'in bütün Müslümanlık dışındakilere, hususiyile Avrupalılara karşı tavrı, daima nezaket ve zerafet çerçevesi içinde, soğuk ve uzakta tutucudur.

Derin bir nefret duygusunun yüzde oyduğu izleri, san'atkârcabir (makyaj) altında gizleyen politika çehresi... Hükmedilebilir ki, bilhassa Avrupalılar tarafından işlenen, Abdülhamîd'in Hıristiyan zevcesi Flora eğer doğruysa, yakınlık iznini Şeriaten aldığı halde bu kıza karşı tavrı da, kısa münasebeti içinde aynı uzaklığı muhafaza etmiştir. «Mademki uzaktı niçin evlendi?» sualine cevap, uzaklık ölçüsünün kadınla erkekte aynı olmadığı, insanın kadın meselesinde birkaç hoşça giden nokta yüzünden maddî bir yakınlık gösterip mânada ona kapılmaktan uzak kalabileceğidir.

Abdülhamîd'in ruh kökünde din öyle bir temel kurmuştu ki, bu temele dayalı olmadan kendisiyle sarmaş-dolaş hiçbir yakınlık düşünülemezdi. Hususi doktorlarıyla, malî müşavirleri ve bankerleriyle, muallimleri ve mütehassıslarıyla, politikacı ve diplomatlarıyla, dost ve destekçi hükümdarlarıyla, hatta kendi öz Nâzırlarıyla, temas ettiği, dostluk gösterdiği veya dostluk gösterdiğini zannettirdiği bütün Hıristiyanlar, kendişinden nezaket ve zerafet planının her unsurunu buldukları halde, Abdülhamîd'in ruhunu bulamamışlardır. Bu da onun samimiyetsizliği değil, imanına karşı samimiyeti ve yabancı, suikastçı gözler önünde derin şahsiyetinin hisarına kapanma ihtiyacıdır ve nefis müdafaası hakkının en üstünüdür. Abdülhamîd'in bu cephesi üstünde binlerce misâl vermeye denk kuvvette, Avrupalı bir muharririn şu satırları yeter:

«-Padişah, Ramazan ayında, dini vazifelerini çok ciddi şekilde yerine getirir, bu ayda hiçbir Hıristiyan huzura kabul edilmezdi. Bu kaide yalnız sefirlere değil, padişahın, Mister Tomson, Banker Zafiri ve hususî hekimi Mavroyani gibi en yakın dostlarına bile tatbik edilirdi.»

Abdülhamîd, gözlerindeki, o kezzap gibi eritici idrak nuru sayesinde, Avrupalıda, manevi manada farklı bir yankesici, gece hırsızı, katil, en doğrusu cellat tavrını okumuş ve onu oyalamaya çalışırken ona karşı tedbir bakımından imkan aleminde mevcut her vasıtaya el atmıştır. O, Batı yılanını boynuna gerdanlık edinen değil, onu afyonlu suyle uyuşturup başının çaresine bakmak isteyendir. Avrupalıya karşı tavrı da işte bu ölçüye göre... Batı insanında kuvvet adına ne varsa hakkederek alıp ruh planında her şeyi nefsinde aramak ve Batılının vermek istediklerini kendisine iade etmek...

Abdülhamîd, kurtarıcı çaptaki bu dünya görüşünün büyük tefekküre çıkmış bir tipi olmasa da, onu bir idare ve devlet adamına mahsus en ileri sezikle keşfetmiş ve ona göre bir hareket yönü tutturmuş olan yüce insandır. Eğer büyük çapta tefekkür adamına da malik olsa ve tabiaündeki (pasif) müdafaa seciyesini (aktif) bir davranışa dökseydi bugün Türkiye'nin manzarası bambaşka olurdu.

VEHİMLİ PADİŞAH

Söyler, söyler, söyler dururlar: Abdülhamîd, vehimlerine mağlup, evham içinde bunalmış, şaşırmış ve en zalim tedbire el atmaktan başka çare bulamamış Padişah... Âlemde, avamı kandırmaya mahsus bu ahmakça teşhisten daha süflisi gösterilemez. Süfliliği de hak ve hakikati bulandırmaktan gelir. Zira belli başlı suikastçı emeller, taktiklerini hep bu hakikat bulandırıcılığına bağlamıştır.

Kimmiş delice evhamlı olan?..

Abdülhamîd mi?

Tam aksi!..

Kimmiş, en küçük vehim ve hayal payına değer vermeksizin, casuslar, fırsatçılar ve kundakçılarla dolu bir vatanda ihtimallere sırt çevirip yan gelen?..

Abdülhamîd mi?.. Yine tam aksi!..

O halde Abdülhamîd nedir? Vehimli midir, vurdum duymaz mıdır?

Abdülhamîd ihtimaller alemini, fezayı tarayıcı bir projektör gibi kurcalayan ve her şeyde gizli bir delalet arayan muazzam zekasıyla, elbette ki, zekadan ve Yirminci Asrın en büyük filozofu Bergson'un "Yaratıcı Muhayyile" ismini verdiği hayal kudretinden başka bir şey değildir. En gizli hakikatlerin anahtar deposu olan İslâm Tasavvufuna sorarsanız "kuvve-i vahime: vehim kudreti" insanda gaibi kurcalamak için biricik kabiliyettir ve insan İlahi varlığı o kabiliyet sayesinde bulur. Elverir ki, insanı insan eden bu kuvvet, haddini aşmasın ve delilik çapına varmasın... O zaman da dürbünün âyân, ters tarafından bozulmuş olur.

Abdülhamîd'de vehim, işte âyân tam muvazene belirten irikulâde bir zekâ derecesindeydi; ve devrinin şartlarına, geçmişin gösterdiği ve geleceğin hazırladığı şeylere nisbeten de tam gerektiği kadardı.

«Sûz-u dilârâ» faslının sahte vecdi içinde başına geleceklerden habersiz, yani vehimsiz Üçüncü Selim; ordu ve donanmasından emin ve horozların boynuna takacağı madalyalardan başka bir şey düşünmez, yani vehme yanaşmaz Abdülâziz ve daha nice memlekette en yakın zamanlarda nice misâl, kurban oluşlarını, vehim ve hayâl yoksunluğundan başka ne türlü izah edebilirler?

Eğer Abdülhamîd de bu ölçülü vehim ve ayarlı hayâl kabiliyeti olmasaydı, Osmanlı İmparatorluğu, onun hal'inden on sene sonra tattığı izmihlal ve inkırazı kırk sene evvel yaşamış olacak; belki de o zamanın milletler arası şartlarına göre millî kurtuluş hareketine de imkân bulamayacaktı.

Abdülhamîd, otuzüç yıl, devlet borçlarını vehmi sayesinde ödedi, iktisadî hayatını vehmi sayesinde düzenleştirdi, yabancı devletleri vehmi sayesinde birbirine düşürüp dünyanın en ince politikasını takip etti, devlet sırlarını vehmi sayesinde korudu, hafiyeliği vehmi sayesinde kurup onlardan hangisine ve ne zaman iltifat edeceğini vehmi sayesinde tesbit etti, harblerden vehmi sayesinde kaçındı ve bizzat verdiği tek harb olan Yunan Muharebesini vehmi sayesinde inceden inceye düzenleyip en kısa zamanda Atina önlerinde hilâli dalgalandırdı. Şimdi bütün bu meziyetlerin sahibine, meziyetlerinin bir müessiri de buyken «delice evhamlı» sıfatını yapıştırmak, en hafif tavsif olarak hakikatin ırzına geçmeye kalkmaktır ve Abdülhamîd'e aykırılık peçesi altında Türk düşmanı cereyanlara uşaklık etmektir.

Eğer Abdülhamîd, delice evhamlı olsaydı, Şeyhülislâmlar fetva üstüne fetva dayadıkları halde bir türlü kıyamadığı Murad'ı öldürürdü. Yüksek mahkemeden idam kararı çıkmış olmasına rağmen Taife göndermekle yetindiği Midhat Paşa kumpanyasını bir «mucibince» ile astırırverirdi. Sahte kahramanlar serisinin yüksek rütbelilerinden ve (Jön Türk)ler kadrosundan nicelerini yok eder ve onlara, ikâmete memur edildikleri yerlerde «Kîse-i Hümâyûn»dan bol bol ödenekler verip mideleriyle beraber kinlerinin de beslenmesine yardım etmezdi.

Abdülhamîd'i evhamlı diye lekelemeye kalkışmak, gözü, gördüğü için ayıplamaya kadar aşağılık bir ithamdır. En yakın siyasî rakiplerini ortadan kaldırmak için en şenî hilelere başvuran ve en alâkasız vesilelerden faydalanmaya kalkışan devlet reisleri önünde Abdülhamîd'in merhamet, atıfet ve adalet politikasına bir kerecik göz atmak, onu nefsinden tam emin ve evhama en uzak bir ruh muvazenesi içinde bulmaya yeter ki, bu da hakikâtin ta kendisi olur. Girift vakıalar karşısında en ince teşhis, Abdülhamîd'in nefis emniyeti, merhamet, atıfet ve adaletle beraber gereği kadar vehim ve hayâl kabiliyetini daima muhafaza ettiğiidir. Meziyeti de bundadır.

Alman ordu mimarlığının en büyük ustalarından (Mol-teke), bir kumandanda aranacak başlıca vasfın hayâl kabiliyeti olduğunu söyler. Bu ölçüyle Abdülhamîd, tarihimizin idare plânında en üstün başbuğlarından biridir. Belki Fatih ve Yavuz'dan da üstün... Onlar her ân yükselen bir «iyi»yi daha iyiye götürmüş kahramanlar... Abdülhamîd ise her ân derinleşen bir "fena"yı önleyici ve kimseden yardım görmeyici çilekeş... Eğer onda Fatih ve Yavuz devirlerinin şartları bulunsaydı acaba netice hangi noktaya varırdı? Nitekim bir mirasyediden başka bir şey olmayan Kanuni'nin lüpçülüğüne karşı aradaki tersine nispeti gösteren şu muazzam sözü her şeyi izah etmeye yeter.

Bir gün Tahsin Paşa'ya diyor ki:

«-Paşa! Yavuz'un oğlu ya ben olsaydım; vaziyet nasıl olurdu?..»

KORKAK PADİŞAH

Abdülhamîd hakkında korkaklık isnadı da, her hain ve zalime ait tabii bir vasıf olarak, evhamlılık iftirasının peşinden gelir.

Artık bu kadarı da güldürücüdür deyip geçmemiz daha uygun düşeceği halde, onun dünyada mevcut, gelmiş ve geçmiş devlet adamları arasında en cesurlarından biri olduğuna ait iki misâl vermeden duramayacağız.

Biri bomba hâdisesinde, öbürü meşhur "Büyük Zelzele"deki tavrı...

İlkinde, herkes perişan, sağa sola koşuşurken, onun, nasıl tek başına arabaya atlayıp dizginlerini topladığını ve atları yokuş yukarı saraya doğru sürdüğünü, etrafındaki ecnebilerin de hayret ve hayranlıkla bu görülmemiş cesaret ve nefse hakimiyet levhasını alkışladıklarını geçen fasıllarda anlattık.

Gelelim "Büyük Zelzele"ye:

İstanbul'da nice ev, Hân, cami ve medreseyle beraber Kapalı Çarşının yıkılmasına kadar giden ve "Büyük Zelzele" diye anılan bu deprem esnasında Abdülhamîd, sarayın muayede salonunda, bilmem kaç ton ağırlığında bir avizenin altında, etrafı sivil ve askeri paşalar, yüksek memurlar ve yabancı devlet temsilcileriyle sarılı merasim halkası içindedir.

Birden, müthiş zelzele...

Depremin büyüklüğünü şair Abdülhak Hamîd'in bana bizzat anlattığı şu hususiyetlerden öğrenelim:

«-Ben o anda "Şirket-i Hayriye" vapurundaydım. Vapur Beşiktaş'ı geçmiş, Köprüye yaklaşmıştı. Birden o kadar garip bir vak'a karşısında kaldık ki, çıldıracak gibi olduk. Evler yıkılıyor, damlar çöküyor, minareler devriliyor ve biz ne olduğunu anlayamıyorduk. Nihayet aramızda biri "hareket-i arz" diye bağırды, biz de hemen vaziyeti kavradık. Hareket o kadar müthişti ki, kıyamet kopuyor sandık.»

İşte böyle bir anda Abdülhamîd, başının üstündeki avize, saat rakkası gibi gidip gelirken, etrafındakiler de birbirini çiğneyerek kaçıırken, o kahraman askerî paşalar çizmeleriyle camları kırıp açık havaya naaralar atarken ne yapıyor bilir misiniz?

Yerinden bir santim bile kımıldamıyor, asla istifini bozmuyor, dudaklarında Allah'ın Kelamından sessiz ayetler, sadece dudakları kıpırdatarak ve kılı kıpırdamayarak İslâmların Halifesi ve Türklerin Padişahına mahsus bir vekar, temkin, tevekkül ve heybet edasıyla neticeyi bekliyor.

Bir hahamın kalemine kadar düşen, bir Yahudi'nin bile vicdanını çatlatan, ona hakikati söyleten ve son zamanlarda "Hürriyet Gazetesi"nde olduğu gibi neşredilen bu hâdiseye, çerçevelediği cesaret, asalet ve ulviyet bakımından acaba hangi tarihî misal denk olabilir?

Sonra da, Zaloğlu Rüstem'in bir kargadan korkup kaçtığı iddia edilircesine, Abdülhamîd'in adı korkağa çıkarılmıştır.

MÜSRİF PADİŞAH

Ona, Şehzadeliğinden beri, "pinti" lâkabını takan ve boynuna borç kemendini atamadıkları, yani öbür şehzadeler gibi batağa yuvarlayamadıkları için kendisini sultanlık şanından mahrum gösteren fesatçılar, bütün bunlardan sonra Abdülhamîd'i, bir de utanmadan, millet parasını çarçur etmekle suçlamaya kadar gitmişlerdir. Bu, semalan titretici yalan, Abdülhamîd'in hal'i için fetva yazan ittihatçı Şeyhülislâm, daha doğrusu küfür şeyhi Ziyaüddin isimli dinsizlik karanlığının kalemine kadar sıçramıştır.

Ecnebilerin arasında onunla dostluk kurmuş olmak iddiasını güdenlerin başında gelen Mister Tomson, kelimesi kelimesine Abdülhamîd'den duyduğu şu sözleri kaydediyor:

«- Şahsî menfaatlerinden ziyade amme faydalarını düşünenleri işbaşına getirmek lazımdır. İlk vazifem devlet maliyesini yeni baştan tesis ve tanzim etmektir. Türkiye'den alacaklı olanların hakkını korumak, bunları temin için de ciddi surette tasarrufa riayet etmek şarttır. Ben bu sahada şahsımla en iyi misâl olacağım.»

Bu sözlerin kendi başına hiç bir kıymeti yoktur ve bu tarzda siyasî kitabet ve edebiyat vazifeleri bol keseden yapılabilir.

Fakat Abdülhamîd, o devlet temsilcisidir ki, Abdülmecid'den beri gelen dışarıya borçlanma, böylece farkına varmadan vatani hacr altına sokturma ve kaptırma politikasına birdenbire "dur" diyebilmiş, üç yüz milyon altınlık "Düyun-u Umumiye" borcunu, otuz üç senelik hükümdarlığında, hem de "Kise-i Hümayun"undan ödeyerek birkaç milyona kadar indirmiştir. Yalnız bu hareket millî iktisat politikası bakımından harika çapındadır, herhangi bir fâniyi dünya durdukça ebedî kılmaya ve kahramanlaştırmaya yeterlidir; sonra da böyle bir faziletin sahibine şeyhülislâm, gerçekte şeyhülküfür "Beytül mâl"i saçıp savurmak suçunu yakıştırmaktadır.

Abdülhamîd, hesabını bilen, tek kuruşun üstüne titizlikle abanan, buna rağmen yerinde ve sırasında hiçbir fedakarlık ve cömertlikten kaçınmayan ilk ve son padişaktır ve güya Türklerden gelen isnadın bu derece denî ve şenî olanı, Abdülhamîd düşmanı Avrupalı, Yahudi ve Ermenileri bile kusturmaya kafidir.

MİLLİYETÇİ PADİŞAH

Ulu Hakan üzerindeki, zulüm, adaletsizlik, müstebitlik gibi ithamlar hususî fasıllarda cevaplarını aldılar. Şimdi bu ithamlardan bir kısmını da, bu toplayıcı bahiste hülâsa ettikten sonra büyük insanın sayısız müsbet taraflarından birkaçını ele alabiliriz:

Milliyetçi...

Evet, Abdülhamîd Hân, milliyetçi bir Padişah'tı ve bu duygusunu, esas bildiği ümmetçilik ruhunu örselemeksizin, aynı ruha tâbi kılarak muhafaza etmenin sırrına ermişti. Onun gözünde her şey ruhî muhtevadan yani iman ve İslâm'dan ibaretti; kavimcilik de ancak bu ruhî muhtevaya liyakat, riayet ve hizmet belirttiği nispette tutunabilirdi.

Bu gayeyledir ki, idaresi altındaki koca imparatorluğun, Arnavut, Arap, Çerkez, Laz, Boşnak, Tatar, Gürcü, Türk'e yakın veya uzak bütün unsurlarını Hassa Ordusunda ve muhafız birliklerinde toplamış, bu arada ana vatan unsuru Mehmedcikler yatağı Anadolu ve Anadolu'ya da daima aynı ölçünün emri altında, o ölçüye ehliyet bakımından hususi bir kıymet vermiş ve saf Anadolu çocuklarından bazı birlikler kurdurtmuştu.

Fakat, İslâmî gayeye tâbi bu milliyetçiliğini asla açığa vurmuyor ve bu nazik yol üzerinde bir ayrılık çıkmasından, daimi vehmi sayesinde kaygı duyuyordu. Bir vak'a, onun, bu milliyetçi cephesini pek canlı olarak gösterir.

Kendisi daima bir demir karyola üzerinde sürdüğü gayet sade hayat planı içinde, bir sabah penceresini açıp bahçeyi seyretmeye başlar. O sırada Anadolu bir bahçıvan çiçekleri ve tarlaları sulamaktadır ve Padişah'tan haberi yoktur.

Bahçıvan'ın yanına yine Padişah'tan haberi olmayan bir genç Arnavut subay gelir. Bahçıvan birdenbire farkına varamadığı bu subayın üzerine su mu sıçratır, ne olur, şu veya bu sebepten öfkelenen subay, bahçıvana:

–Pis Türk!

Diye haykırır.

Ve işte o zaman, Ulu Hakan Abdülhamîd Hân'ın pencereden sesini duyarlar:

–Unutmayınız ki, ben de bir Türküm!

Arnavut subay, Padişahı görünce donup kalır ve korkusundan hemen oracığa düşüp bayılır.

Abdülhamîd, pencereye doğru koşanlara:

–Kaldırın şu patavatsızı buradan!..

Diye hitap eder ve gözden kaybolur.

MERHAMET-İ ŞAHANE

Merhametine, nefsinde de, memleketini de kurban etti.

"Kızıl Sultan"da merhamet işte bu efsanelik derecededir ve onun tek kötülenebilecek tarafı, bu sınırsız iyiliği-Tasavvufta, "bir şey haddini aşacak olursa aksiyle tecelli eder" şeklindeki ölçü, en parlak ifadesini Abdülhamîd'in merhametinde bulur. O, zulümden beter miyasta merhametliydi ve merhameti, şahsı, memleketi ve tahtı hesabına zulümden beter bir netice verdi. Saltanatı boyunca, kaydetmiş olduğumuz gibi, korkunç katil bir haremağasından başka tek ferdi astırmadı, aleyhine çalışan her ferde ceza yerine refah hazırladı, açık ihanetlere kadar affetti ve asla hükümet idareciliği ile barışın bu evlialık edasını, tahttan indirmeye gelenlere kadar gösterdi. Emrindeki birliklerinden en küçüğüyle Selanik çapulcularını darmadağın etmek kabilken:

-Hayır benim yüzümden tek damla kanın dökülmesine razı değilim!

Dedi ve arada dev-sinek farkı varken sineğe yenilmeyi kabul etti.

Abdülhamîd'deki bu duygu, yalnız saf, derin, hastalık derecesinde bir merhametle izah edilemez. Kendisinden bir çağlayan gibi fişkırان merhamet hissini, onun ruh örgüsünü şekillendirici İlâhi haşyet, teslimiyet, mahviyet gibi duygularla bir arada görmek ve bir katışık halinde anlamak lazım...

Onu, törenlerde, İlâhi haşyet altında omuzları eğik, benzi soluk ve hummalı gözleri içine kapanık görenler, akrep bıyıklı, kabarık göğüslü, sırma ve nişan mankeni taazzum tiplerine namütenahi uzak bulurlar. Böyleyken, Allah'ın püskürttüğü nurla, üstünden çarpıcı bir heybet tüten Abdülhamîd, üç kıtaya yaygın, ihtiyar İmparatorluğunun ıstırabını, haşyet, teslimiyet, mahviyet dolu ruhunda ve edasında, merhametle dairesel bir ifadeye erdirmiş ve Allah'a karşı bu küçülme ve sığınma ifadesinde azametlerin en şahanesini bulmuştur.

Allah uğrunda küçülmenin, yokluğa kaçmanın insanı ne kadar büyüttüğüne, yükselttiğine dikkat ediniz ki, odasına herhangi bir haremağası veya hademe girdiği zaman, sırf Allah'ın mahlukuna saygı göstermek için ayağa kalkmak ister, fakat İslamların Halifesi ve Türklerin Padişahı sıfatıyla böyle bir imkan bulamayınca, ayağa kalkışını gizlemek maksadıyla masasında bir kağıt arıyormuş gibi yapar ve yalnız Allah'ın görüp kulların farkına varmadığı şekilde nefsinde küçültmeyi yerine getirmiş...

İhtiyar bir haremağasından, en emin müşahede halinde dinlediğimiz ve hemen hiç kimsenin bilmediği bu mahrem hâl, tarihte ikinci bir devlet reisine nasip olmamış bir ulvi kahramanı çerçevelemektedir.

Abdülhamîd'in, tebasına merhamet ve alaka cephesine gelince, işte sayısız hikayelerinden bir tanesi...

Mabeyn mensuplarından biri, hatıralarında anlatmakta:

Aksaray taraflarında bir postaneden Yıldız'a bir telgraf çekilir. Telgrafı çeken bizzat telgraf memuru... Karısı gebe ve doğurmak üzere... Doğumun o gece ve zor olma ihtimali var... Memurun da elinde hiç bir vasıta yok... "Merhamet-i Şahane"ye sığınıyor ve Ulu Hakan'ın, tebaa içinde bu en hakir kuluna el uzatmasını istiyor.

O gece sarayda nöbetçi Mabeyn memuru, en adi varakaya kadar alakalanan Padişaha, listesini sunarken, iki kelimecikle bu kıymetsiz telgraftan da bahsetmeyi unutmuyor.

Sultan'ın emri:

–Telgrafi getiriniz!

Sultan, telgrafi hecesi hecesine okuyor ve yapılacak şeyleri Mabeyn memuruna irade ediyor.

Aynı gece, sabaha karşı, Mabeyn memuru, Mabeyn tabiblerinden biri ve bir yaver, gönderildikleri yerden dönmüşler, saray bahçesinde yürümektedirler... Padişah'ın oturmayı adet edindiği sade ve basit odada ışık görüyorlar. Padişah'ın geceyi orada geçirdiğini ve belki de uyumakta olduğunu düşünerek, kendilerini rahatsız etmemek için ayaklarının ucuna basa basa yürüyorlar. Camda bir gölge...

"Zat-ı Şahane"...

Sultan, pencereden, onlara, yanına gelmelerini işaret ediyor.

Huzurdalar...

–Ne oldu, çocuk doğdu mu?

–Evet Efendimiz! Biraz evvel dünyaya geldi. Doğum çok zor oldu. Nur topu gibi bir erkek çocuk... İsmi "Abdülhamîd" koydular... "İhsan-ı Şâhane"yi verdik. Baba ağladı ve "ömr-ü devlet"lerine dua etti.

Abdülhamîd, şafak vaktine kadar neticesini beklediği hâdiseyi öğrendikten sonra, içindeki sıkıntılı bir havayı dışarıya atarcasına nefes boşaltıyor ve tek kelime söylemeden paravanının arkasına geçip sabah namazına duruyor.

Odadakiler, yalnız beş heceli bir nida duyuyorlar:

"–Allahu Ekber!"

Tefsir hikmetlerinin en ileri derecesinde bile bu mânânın ulviyetine yaklaşacak mecal olmadığı için susmayı tercih ediyoruz.

Abdülhamîd'de "Merhamet-i Şahane" ile karışık ilâhi haşyet, teslimiyet, mahviyet ifadesinden sonra, onun hemen bütün ihtiyaç ve liyakat sahiplerine, bazen de bu vasıfları taşıyanların ters tarafındakilere bezlettiği "İhsan-ı Şahaneler" gelir. İslâmiyet'te vericiliğin, bağışlayıcılığın, cömertliğin, eli açıklığın ne demek olduğunu bilenlerce, en hesabi karakter içindeki lütufkârlık, muhteşem bir fazilettir.

Ondan nimet görmemiş, onun nimetine ermemiş, etrafındakilerden düşmanlarına kadar, hemen hiç kimse yoktur.

Kısa ve emin bir teşhis olarak bildirelim ki, o, hürriyet kahramanı geçinen kahramanlar, sahtekarlar ve şantajcılar güruhunun hemen her ferdi, midelerini ve keselerini, –yalnız vicdanları müstesna–Abdülhamîd'in nimetleriyle doldurmuşlardır.

Abdülhamîd, bu vericiliğinde bazen öyle ince hesaplara gider ki, insanları bağlamak, kötü ahlakları içinde kırıdayamaz hale getirmek için de, cömertliğini politikası emrinde çalıştırmaktan geri durmazdı. Kumar borcunu ödediği ecnebi sefir misalini hatırlayalım...

Cömertlikte en samimi ölçüyle hareket ettiği halde insanları bağlamak ve utandırmak politikasını da ihmal etmeyen, fakat bağlanma ve utanma kabiliyetinde kimseyi bulmayan Ulu Hakan, Midhat Paşalar, Namık Kemal'ler, Ziya Paşa'lar, Ahmed Rızalar, Abdullah Cevdet'ler, Ahmed İhsanlar ve daha kimler ve kimlere kadar, nimetlerine el ve etek açtıkları halde kendisine şantaj yapmakta devam etmiş sahte kahramanlara nisbetle ne kadar hakiki, samimi ve bağışlayıcıdır!

Ŗu ölçüye onun yalnız düşmanları değil, başları sıkışınca soluğu yabancı sefaretlerde alan bazı vezirleri de dahildir. Daima, "Merhamet-i Ŗahane", "İhsan-ı Ŗahane", "Aff-ı Ŗahane" bütün bu parazitleri koruyor; ve Abdülhamîd, ince imbiklerinden daima gülyağı süzmeyi düşünürken bunlar için bir (filit) yapmayı mizacına sığdıramıyordu.

Bu nokta, daima kaydettiğimiz gibi, Abdülhamîd'in mahzun encamından biricik menfi müessiri teşkil eder ve onu kendi kendisine sorumlu kılar.

Büyük dava adamı Abdülhamîd'in başını yiyen, evliya mizaçlı Abdülhamîd, ve onun "Merhamet-i Ŗahane"si, "İhsan-ı Ŗahane"si, "Aff-ı Ŗahane"si olmuştur. O, bu kadar iyi olmasaydı bu dünyada sonu fena olmazdı.

Bu noktaya kadar hüküm:

Felsefede bir şeyin kamil zıddı o şey gibi tektir. Siyah-beyaz, mü'min-kafir, Galata Kulesi-Bostan Kuyusu ve daha neler ve neler gibi...

İşte Abdülhamîd, yahudiler, masonlar, garp emperyalizmasının iç ve dış ajanları, sahte inkılapçılar, köksüzler ve züppeler tarafından, kendi öz meziyetlerinin kamil zıddıyla vasıflandırılmak ve öyle gösterilmek istenmiş, bu bakımdan tarihi mazlumlar arasında eşi görülmedik, yepyeni ve apayrı bir dereceye hak kazanmış bir devlet reisidir

Abdülhamîd'e isnat edilen zulüm, istibdat, korkaklık, vehim, israf, hiyanet; hakikatte merhamet, adalet, cesaret, zeka, tasarruf ve sadakatin ta kendisidir.

YILDIZ

Binbir iç ve dış gaile içinde hiçbir nefsanî huzur payına sahip bulunmayan ve marangozhanesinde çalışırken bile aklı hep memleket meselelerine takılı kalan İkinci Abdülhamîd, Yıldız Sarayı'nın zevk ve rahatlık vadedici, hususî renk ve çizgilerle nakışlı çerçevesinde, mahzun, her an düşünceli ve nefis iştihaları bakımından saadetsiz bir hükümdardır.

Her şeyden evvel, ona Yıldız Sarayı'nı tercih ettiren mekan ölçüsünün ifade ettiği mânâyı ele almak lazım... İlk fasıllarda biraz dokunduğumuz bu mânânın tafsil yeri burası:

Evet, Kadıköy vapuriyle Köprü'ye yol alanlar Saray–bunu istikâmetinde baktıkları zaman, eğer gözlerinde biraz kültür ve zevk varsa şu manzara ve mânâyı tesbit ederler:

Üç kıt'ayı mührünün içine almış, (İmperium Romanum) çapının üstünde bir imparatorluğun saray mimarisindeki büyük şahsiyet ve asaleti belirten, acı ve sert çizgilerle çehreli mahrem ve içine kapanık Topkapı Sarayı'nın yanbaşıda, Mecidiye Kasrı dedikleri piç mimari, (Barok) ve (Rokoko) maskarası, paytak ve iddialı kümes...

Bu, şahanelik iddiacısı kümesin Topkapı Sarayı yanında ve Bağdat Köşkü bitişiğinde yer alması, kökü bin yıl gerilerde bir asilin yolunu kesen, süslü püslü, cicili bicili, özentî kılık içinde, cüretkâr bir karamanyolacıyı hatırlatır. Mecidiye Kasrı'nda mekan ölçüsüyle bütün Tanzimat, Topkapı Sarayı'ndaysa hakkı korunamamış şevket ve şahsiyet devrimiz tecelli eder. Ondan sonraki saraylar. (Dolmabahçe, Çırağan, Beylerbeyi vesaire) Mecidiye Kasrı'ndaki mânânın, kemmiyet noktasından daha gururlu ve sırnaşık (agrandisman–büyütme)lerinden başka bir şey değildir.

İşte, deri üstü tefekkür adamı ve sahte inkılapçı Mustafa Reşit Paşa'nın açtığı Tanzimat çiğliyle Batıya feda edilen şahsiyetimiz, murakabesiz ve muhasebesiz feda edilmişindeki bu kaatil idraksizliği, muazzam Süleymaniye Camii'nin yanına kondurulmuş süslü oymalı ve dantela nakışlı teneke saray taklitlerinden farksız olan bu âdi yapılarda ifade ettiği kadar hiç bir şey gösteremez.

Tanzimatla Avrupalıya feda edilen, feza çapında şahsiyetin maddî sembolü Topkapı Sarayı; buna karşılık oradan alınabilen bozuk ve iskarta malı numunesi de Mecidiye Kasrı ve benzerleridir. Bu misâli, ne verip ne alabildiğimiz bakımından Batılılaşma dâvamızın her tarafına tatbik edebilirsiniz.

İşte, Ulu Hakan İkinci Abdülhamîd Hân, bu muhakeme ve kıyasların belki yürütücüsü değil, fakat mutlaka sezicisi olarak kendinden evvelki fesli kuklaların içinde hapsedildikleri mânâ kafesi, (Barok) ve (Rokoko) bozması saraylarda, oturamamış ve ancak şehzadeliğinde bir müddet kaldığı Dolmabahçe Sarayı'nı bomboş ve bazı merasim günlerine mahsus, muhteşem bir barhane halinde bırakarak Beşiktaş tepelerine, Yıldız'da yaptırdığı sade ve çoğu ahşap köşklere çekilmiştir.

Anlayana, Abdülhamîd'in büyük şahsiyeti, Tanzimat Sultanlarına nisbetle birdenbire değiştirdiği ve bir bakışta basit bir mekân ölçüsü hissini veren bu saray görüşüyle başlar.

Abdülhamîd, sahte gidişe ilk "dur!" işaretini mekân ölçüsüyle vermiştir.

İNZİBAT

Teşkilât ve dairelerini kısaca ilk fasıllarda çerçevelediğimiz Yıldız Sarayı'nın başlıca şiarı, belirttiği çarpıcı disiplindir. Bu inzibatı Hükümdarın şahsına ait herhangi bir muhafaza tedbirinden, saraya gelen herhangi bir tezkerenin asla ihmal edilmeksizin tâbi tutulacağı muameleye kadar, Abdülhamîd'den tüten bir hava halinde sarayın her iş şubesinde ve her köşesinde görmemek mümkün değildir.

Başkâtip Tahsin Paşa'yı dinleyelim:

«–Hiç aklanmış olmaksızın iddia edebilirim ki, o zaman Başkitabet dairesi intizam, inzibat, muamelâtta sadelik ve sürat itibariyle Babîâlî'ye ve diğer nezaretlere faik idi. Burada hiçbir kâğıt parçasının kaybolmasına, hiçbir muamelenin kontrolden kaçmasına imkân olmadığı gibi işlerin sürüncemede kaldığı da vâki değildi; çünkü Başkitabet dairesine girip çıkan mesaili bizzat Abdülhamîd kontrol ederdi. Daire–i kitabete gönderilen herhangi bir tezkere veya arızayı vürudu akabinde Hünkâra başka taraflardan haber verirdi; Daire–i kitabet vasıtasıyla tebliğ olunan iradeler hakkında günü gününe Abdülhamîd'e hesap vermek mecburiyeti de vardı; bu itibarla bir taraftan Padişahın sıkı murakabesi, diğer taraftan kâtip beylerin samimi vazifeşinaslıkları daire muamelâtını bir makine gibi işletmekte idi.

Başkitabet dairesinin vazifesi hükümdar ile, devair–i resmîye arasında tebliğ ve tebelleğ vasıta olmaktan ibaretti. İkinci kâtip, Başmâbeynci, mâbeynciler hususî şifre kalemi vasıtalarıyla Hünkâra arzolunan bazı muamelât ile bendegân ismini taşıyan kimselerin vasıta oldukları jurnalciler müstesna olmak üzere, bütün mâruzat–ı resmîye Başkitabet kanalından geçer, burada kayd olunarak Hünkâr'a takdim olunur, gerek bunların cevapları, gerek re'sen sâdır olan irade–i seniyeler bu daireden lâzım gelenlere tebliğ edilirdi

Mâruzât şu suretle Saraya gelirdi:

Mülki işleri Sadrâzam, ilmiyye'ye müteallik umuru Şeyhülislâm, Bahriyye'ye dair kâğıtları Bahriye Nâzırı, umuru askeriyye'ye taallûk eden maruzatı Serasker, Tophane'ye ve Mekâtib–i askeriyye'ye ait olan evrakı Tophane Müşiri, Hazine–i Hassa Nâzırı takdim ederdi. Padişaha resmi tezkere göndermek, yani büyük kâğıda yazılı resmi mâruzâtta bulunmak hakkı bu Nezaretlere mahsus idi. Bunlardan maada diğer Nezaretlerin kâffesi mâruzâtta bulunabilirse de, bu mâruzâtın adına "hususî" derlerdi.»

Abdülhamîd, en derin ve hâlis mü'min hüviyeti içinde şahsiyetini asla kaptırmamış olarak Avrupalıyı aşan mânâda Avrupalı mizacı taşır ve Batı medeniyetinin Yunan akıllı, Roma nizamı ve Hristiyanlık ahlâkından ibaret üç unsurundan ikincisini, tam bir İslâm meşrebiyle temsil eder. Böylece o, İslâmı karartan ve bozan Bizans ve Fars tesirlerinin dışında ve babalarına ait, hâdiselere uzak kalma ruhiyatının zıt cenâhındadır. Bazı küçük sanılan hâdiselere "teferruat" gözüyle bakanlar, Abdülhamîd'in iş metodundaki titizliğe dikkat edebilselerdi onda, bir senatörün, "bu bir teferruattır!" sözüne; "çizmemde bir çivi eksik olsa, Roma medeniyet bütünü yerinde değil demektir!" cevabını veren Romalı büyük hâkim İmparatorun, bugün bütün Batıya şiar teşkil eden ölçüsünü görürlerdi. Top–yekûn eşya ve hâdiseleri zapt ve en küçük teferruata bile hakimiyet şeklinde ifade edilebilecek olan bu ölçü, bütün Osmanoğulları içinde, Abdülhamîd'de pırıldadığı kadar hiçbirinde göze çarpmaz ve başlıbaşına bir şahsiyet istiklâli arzeder. Abdülhamîd hakkında bugüne dek dile getirilmemiş olan bu hususiyeti, Başkâtibinin şu basit müşahedesinden süzebiliriz:

«–Sultan Hamîd, Babîâlî'den ve diğer nezaretlerden gelip torba içinde kendisine takdim olunan tezkerelerden kabul ettiklerini, her birinin arkasına tarih koyarak, gene daire–i kitabete iade ettiği zaman bunları bir zarf içinde gönderirdi. Sultan Hamîd, zarf içinde kaç tezkere varsa, zarfın üstüne bunu ve saat kaçta teslim olunduğunu işaret eder, zarfın arkasına da imza yerine (malûm) kelimesini yazardı. Bu zarfı getiren adamın vazifesi bir makbuz senedi almaktır. Bu makbuz senedine o kadar ehemmiyet verirdi ki, behemehal eline teslim olunduğunu isterdi.

Hülâsa kendisine arzolunan şeylerle kendisinden sâdır olan emirlerin ziyaa veya tahrife uğramamasına pek dikkat ederdi. Buna bir de Sultan Hamîd'in fevkalâde denmeye lâayık olan kuvve-i hafızası ilâve edilecek olursa kontrol tedbirinin ne kadar sıkı ve müessir olduğu tezahür eder.»

Yine Başkâtip Tahsin Paşa'nın asla kıymetlendirmeyi bilmeden anlattığı şu fıkradaki muazzam delâlete dikkat edelim:

«-Sultan Hamîd, vücutça zinde ve çevik idi. Bataetten hiç hoşlanmazdı. Zarafete meftun idi. Temiz ve itinalı giyinmenin hayatta bir intizam ifade ettiğini söylerdi. İnsanların kıyafetlerinde ihmal göstermeleri kendilerinde fikr-i intizam bulunmayışından ileri geldiğine kani idi. Nitekim sehv (yanlışlık) denilen şeyin gayr-i ihtiyari olabileceğine inanmazdı. Bazen bir tezkerenin tebliğinde bir ismin yerine başka bir isim yazmak suretiyle sehvettiğim olurdu. Bunun bir sehv eseri olduğunu söyleyerek itiraz ederdim. Bir defa bana şu sözleri söylemişti:

- İnsanda sehv olmaz, sehv ya kasten olur, yahut dikkatsizlik neticesinde vukua gelir. Kasten yaptığın sehvler mücazati müstelzim bir kabahattir. Dikkatsizlik neticesinde vukua gelen sehvlerin kabahati o dikkatsizliği yapana râcidir. Dikkatsizlik mazeret sayılabilir mi?

Sultan Hâmîd, sıhhatine pek itina ettiğı için; çalışma saatleri, yemek ve istirahat saatleri son derece muntazam idi. Geceleri erken yatar, sabahları erken kalkar, sabah banyosunu hiç ihmal etmezdi. Her sabah namaz kılar, dua okur, hafif ve az yemek yerdi.»

Şu fikirsiz şehadette biz, inandığı dâva uğrunda nefsinden başlayarak bütün muhitini içine almış ve hareketinin hikmetine ermiş büyük devlet adamını buluyoruz.

GÜNLÜK HAYATI

Hep aynı şahitten:

«Pek çok sigara ve kahve içerdi. Sigaralarını tütüncübaşı Ali Efendi denilen ve en eski emektarlarından olan zat tedarik ve takdim ederdi. Kahvesini kahvecibaşı hazırlar ve tepsi içinde iki beyaz fincan ve bir cezve ile gönderirdi. Sultan Hamîd, her defasında behemehal iki fincan kahve içmeyi sevdiği için birinci fincanı bitirdikten sonra, ikincisini aynı fincanda içmeyip, diğer temiz fincana koyardı. Sultan Hamîd'in içtiği su ikinci kilerci Hüseyin Efendi tarafından bir sürahiye konulur ve bu sürahi mühürlü bir çanta içinde takdim olunurdu.

Sarayda biri (matbah-ı âmire) denilen ve hergün birkaç bin kişinin yemeğini pişirip hazırlayan bir mutfak, bir de Zat-ı Şahâne'nin hususî mutfağı vardı. Hususî mutfakta büyük bir itina ile hazırlanan yemekler birinci ve ikinci kilerciler marifetiyle ve her günün yemekleri yazılı bir liste ile dâire-i hümayuna gönderilir, Zat-ı Şahâne'nin bu listeden intihap ettikleri, haremağaları vasıtasıyla alınarak kadınlara verilir, bu suretle servis yapılırdı. Sultan Hamîd, bilhassa hafif yemekleri tercih eder ve her defasında az yerdi. Yemekten sonra bir parça istirahat etmek mûtadı idi.

Sultan Hâmid'in yatak odası kendisine mahsus dairenin birinci katında idi. Bu daireye çimento döşeli bir yoldan ve camlı bir kapı ile girilirdi. Bu kapının iç tarafı küçük bir taşlık idi. Buna açılan bir kapıdan iki basamaklı bir merdivenle bir salona çıkılırdı. İşte Sultan Hamîd'in yatak odası bu salonun sol tarafında idi.

Yatak odasına girilince sol tarafta bir paravana, bunun arkasında da Hünkâr'ın karyolası vardı. Hünkâr'ın muayyen bir yatak odası olmadığı ve yerde yattığı hakkındaki hikâyeler hurafedir.

Abdülhamîd'in en çok okuduğu ve daha doğrusu okutmak suretiyle dinlediği kitaplar; zabıta romanları, cinaî hikayeler ve seyahatnameler idi.»

Abdülhamîd'in (polisije) romanlara rağbetini, memleket idaresinde polis dehâsına ihtiyaç bulunduğu noktasında kıymetlendirmek lâzımdır.

Başkâtip Paşa, Abdülhamîd'in günlük hayatını anlatmakta devam ediyor:

«-Yıldız Sarayı'nda bir mütercim dairesi vardı. Saraya memur edilen zevatın unvanı (Mâbeyn-i Hümayun mütercimi) idi. Bunlar arasında Sadrâzam Hakkı Paşa, Rüşumat Müdürü Sırrı Bey, Hariciye Tercüme Kalemi Müdürü Nişan ve Sefer Efendiler gibi zevat da vardı. Bunların başlıca vazifeleri Avrupa'da intişar eden romanların dikkate şayan olanlarını ve bilhassa zabıta romanlarını tercüme etmektir. Bu tercüme Sultan Hamîd'in yatak odasında ve paravana arkasında roman okumaya memur olan zevata tevdi olunurdu. Hünkâr yatağa girdikten sonra, bu roman okuyacak zat - ki evveleri Mahmut Efendi idi ve ondan sonra bu vazife Esvapçıbaşı İsmet Bey'e ve Mabeynci Emin Bey'e intikal etmişti- paravananın arkasına oturur, Hünkârın uykusu gelinceye kadar romanı okur, nihayet Hünkâr (kafi!) deyince dışarı çıkar, yatak odasının kapısı içerden kapanır, odanın dış tarafında ve kapının önüne yapılan yer yataklarında bir harem ağasıyla bir boşnak tüfekçi veya Söğütlü Alayı efradından biri yatardı.»

Sultan, memleket meseleleri karşısında, nefsine, en hakir fert kadar bile istirahat tanımamaktadır. İşte:

«-Sultan Hamîd, müstacel bir iş zuhurunda gecenin herhangi bir vaktinde kendisinin uyandırılmasına müsaade etmişti. Bir işin müstaceliyetini ve Hünkârı uyandırmaya değeri olup olmadığını takdir etmek hak ve mes'uliyeti onu-arzeden zata ait idi. Bazen ertesi

sabaha kadar beklettirilmesi caiz olmayan veya Hünkârın fevkalade ehemmiyet atfettiği bir tezkere için Hünkâr'ı uyandırmak lâzım gelince o tezkere dış kapıdan içeriye gönderilerek Hünkârın yatak odası önünde yatan harem ağasına verilir, harem ağası kapıya vurarak Abdülhamîd'i uyandırır, kimden geldiğini söyleyerek kâğıdı takdim eder, Abdülhamîd bu kâğıdın muhteviyatına muttali olduktan sonra eğer derhal tebliğ edilecek bir iradesi olursa ya nöbetçi mâbeyncilerden birini, yahut Başkâtibi çağırırttırdı. Fevkalâde ahvalde veya son derece müstacel bir iş için bu suretle, gece yarısı evimden alelacele çağrıldığım ekseriya vuku bulmuştur. Bu takdirde başkâtip veya başmâbeyinci yatak odasına girer, paravanın arkasında, Hünkârın iradesini telâkki ederdi Yüksek olduğu için, Padişah paravana kanatlarının ittisal (bitişme) noktasından görünerek konuşurdu. Böyle gecelerde bile Abdülhamîd, ihtiyadını bozmaz, bazen yarım ve hattâ bir, birbuçuk saat o müstacel iş için irade tebliğ veya cevaba intizar ettikten sonra tekrar yatar, fakat ertesi sabah yine vaktinde ve erkenden kalkarak çalışmaya başlardı. Bu yeknesak hayat hiç değişmeden bu suretle devam edip dururdu.»

İlk fasıllarda demiştik ki, Abdülhamîd'in büyüklüğünü anlamak için onun aleyhine yazılmış olanları okumak yeter. Başkâtip Tahsin Paşa gibi, Ulu Hakan'ın nimetiyle perverde olmuş bir zat bile, bundan 40 küsur sene kadar önce, "Milliyet" gazetesinde yayınladığı "Yıldız Hatıraları"nda, Abdülhamîd'in faziletlerine ait bazı tespitleri ıkına sıkına ve hiçbir kıymet hükmü koymadan dile getirirken, birçok yerde de baştan başa satıh üstü giden sığ görüşleri içinde Efendisini yermeye çalışırdı.

Ne yapsın; 1930–31 şartları içinde başka türlüsünü söyleyemezdi! Malum rejimin havası daha fazlasına müsait değil!

Mazeretini mi öne atacağız?

Hakikat karşısında hiçbir mazeret kabul etmeyen biz, Tahsin Paşa'nın:

«–Bu yeknasak hayat hiç değişmeden bu suretle devam edip dururdu.»

Sözündeki bıkkınlık ve bezginliği ve 24 âyâr altın gibi vasıfları sabit bir hayatı takdir edemeyişindeki satıhçılığı anlamayanlardan değiliz.

Bu da gösteriyor ki, muhiti Abdülhamîd'e, onu genişliğine ve derinliğine anlayabilecek bir dost verememiştir. O zamanki Türk münevverler çevresinin ve cemiyetinin hâli budur ve Abdülhamîd, tarihte birçok büyük adam gibi, kalabalık içinde yalnızdır.

Sabah namazını takip eden hafif bir kahvaltıdan sonra iş, daima iş, binbir koldan iş... Eğer işten yakasını kurtarabilecek olursa, öğleye doğru Yıldız bahçesinde gezinti ve renk renk kuşlarla cins atlarına göz atış... En sevdiği hayvan at ve güvercin... Haremde ve ekseriyetle aile sofrasında öğle yemeği... Bu da saray hayatında bir inkılâp... Öğleden sonra bir–birbuçuk saat uyku... Gönül rahatlığıyla uyuyabildiği tek uyku budur denilse yanlış olmaz. Ekseriyetle Kütüphanesinde geçirdiği birkaç saat ve bu arada yine nazırlarla saray memurlarını kabul edişi ve yine iş... Vakit bulursa marangozhane ve kimya laboratuvarında çalışma... Akşam ve gece geç vakitlere kadar iş... Bütün saray, büyük şahsiyetin mihrakı etrafında, el–pençe divan, fecirden guruba ve geceden sabaha kadar nöbet bekleme vaziyetindedir.

Ulu Hakan İkinci Abdülhamîd Han, marangozluk, saatçilik, çinicilik, at ve güvercin sevgisi gibi küçük ve masura zevkleri dışında, İmparatorluğun yükü üzerine bir de kendisinininkini bindirmek yerine, o yükü tek başına omuzlarında taşıyan Devlet Reisinin çileli günlük hayatını yaşar.

SELÂMLIK

Münzevi, mustarip, içi mesele ve kaygı dolu Abdülhamîd Han'ın halka, tebaasına, yâni umumiyetle insanlara görüldüğü ve onlarla ihtilât ettiği zamanlar Cuma ve Bayram günleridir.

1700 küsur hafta saltanat sürmüş olan Abdülhamîd, sadece bir kere o da kat'i bir mazeret yüzünden çıkamadığı selâmlık müstesna, hiçbir defa Cuma selâmlığını bırakmış değildir ve o, bu tarafıyla da tarihte eşsizdir. Çıkamadığı tek Cuma selâmlığına ait hâdiseyi Mâbeyn Başkâtibinden öğrenelim:

«-Sultan Hâmîd, ehemmiyetli hiçbir hastalık geçirmemişti. Sihatine pek itina ettiğinden ömrü arızasız geçmiştir, Bir aralık böbrek hastalığından mustarip olmuştu. Cuma günleri selâmlık resmi yapılmak ve Hamidiye Camii'nde Cuma namazı kılınmak âdet idi. Padişah ile millet arasında vasita-i ittisal (birleşme vasıtası) bayram namazlarıyla bu Cuma selâmlıklarından ibaretti.

Abdülhamîd'in ilk önce fazla ıstırap vermeyen böbrek rahatsızlığı bir aralık o kadar arttı ki, nihayet bir Cuma selâmlık merasimi yapılamadı. Ancak Padişahın hastalığı hakkında yanlış fikirler hâsıl olmasından tevellüdü melhuz tehlikeler gözönüne getirilerek keyfiyetin hiç bir su-i tefehhüme meydan vermeyecek ve hastalığın pek ehemmiyetsiz olduğunu gösterecek şekilde ilânı emrolundu; Daire-i Kitabetten matbuata gönderilen tebliğnâmede (Zat-ı Şahâne'nin bir soğuk algınlığından dolayı doktorların tavsiyesi üzerine daire-i hümayunlarından çıkmadıkları) yazıldı. Bir taraftan da Almanya İmparatorunun itimadını haiz etibbadan Profesör (Bergman) ve muavini doktor (Birlin) celbolunarak tedavi ettirildi. Bunlardan doktor (Birlin) liyâkati mazhar-i takdir olarak İstanbul'da alıkonuldu, kendisine bir yalı ve yüksek bir maaş tahsis edildi.»

Selâmlık resmi yalnız Cumaya mahsus değildir. Abdülhamîd Velâdet Kandilinde de Hamidiye Camii'ne çıkar, Bayram selâmlıkları da Dolmabahçe Sarayı'nda yapılırdı. Ramazanın onbeşinci günü, «Hırka-i Şerif» alayı için Topkapı Sarayı'na gidilirdi. Ayrıca Kadir Gecesinde yapılan bir de gece selâmlığı vardı.

Cuma selâmlıkları her hafta aynı şekilde gözönüne serilen pırıltılı bir tablo... Cuma sabahı Yıldız ve Beşiktaş civarında sırmalı üniformaların kaynaşması başlamıştır. Beşiktaş ve Nişantaşı istikâmetlerinden büyük üniformalı paşalar, zabıtlar, siyah redingotlu İstanbullu beyler, silindir şapkalı sefaret memurları, konsololar, ecnebi seyyahlar, kol kol ve akın akın Hamidiye Camii'ne doğru sökün etmekte... Camiin karşısında ecnebi seyyahlara mahsus bir köşk vardı ama birkaç sene evvel Hakan'ın bir emriyle yıktırılıvermişti. Zira İkinci Abdülhamîd Hân bu çipil ve şüpheli gözlü ve bütün anlayışı (turist) merakından ileriye geçmeyen Avrupalı tipleri sevmez ve onlara her zorluğu çıkarmak isterdi. Zaten elçilerin şahsî kefaleti olmadıkça hiçbir ecnebi, Selâmlık resmi çerçevesine kabul edilmezdi.

Öğleye doğru şehrin başka başka noktalarından hareket eden 3-4 bin kadar asker, önlerinde bando, mızıka, Yıldız yokuşunu çıkmaya başlar. Fevkalade günlerde bu kuvvet, piyade, süvari ve topçu olarak 10 bini geçer. Aralarında en heybetlileri cicili bicili üniformalarıyla Hassa askerleridir. Kıt'alar, cami meydanına kendilerine ayrılan yerlere geçip saf nizamiyle dururlar. Peşinden saltanat arabasının ineceği yokuşa, tanzifat arabalarıyla yukarıdan aşağıya kum dökülür. Bir boru sesi, kumanda, selâm... Yukarıdan birkaç araba inmektedir. Harem-i Hümayun takımı... Harem arabaları Cami avlusunun tarafına gelip durur. Burada atlar ve arabaların okları çıkarılıp arabalar birbirlerine yaklaştırılır ve etraflarını bir sürü harem ağası alır.

Sıra, selâmlık resminde hazır bulunacak "erkân" ve "ümera"dadır. Bunlar, daha önce Mabeyn avlusunda yoklamaları yapılmış olarak, önce küçük rütbeliler ve arkada "Ferik-Organal"e kadar büyükler, ikişer kol halinde avlu kapısından başlayan saflarını teşkil ederler. Seyrek seyrek sökün eden vezir ve müşirler ve ilmiye ricali... Başlarında başkâtipleri, Mâbeyn kadrosu... Devlet hizmetinde bulunan Avrupalı

memurlar... Bunlar hep birden cami avlusunun sağ tarafında mevki alırlar... Şehzadeler ve bilhassa Abdülhamîd'in oğulları... Bunlar da Hünkâr'ın çıkacağı merdivenin yanında dururlar...

Her Şey tamamdır ve cami meydanıyla avlusu bütün devlet kadrosunu kuşatıcı, renkli bir çerçeve...

Süvarilerin atları kiŐner ve kıvılcımlı nallariyle taşları tırmıklarken, havaya ŐimŐekler çizen bir boru sesi ve üstüste kumandalar;

– Selâm dur!

Hünkâr'ın arabası gelmektedir. Müezzin Őerefede ve bando Sultan Hâmîd marŐını çalmakta...

En nde Gidiş Müdürü, arkasında iki atlı yaver ve Hünkâr'ın, körüğü açık faytonu... Haykırış:

Herkes iki büklüm, asker dimdik...

– Padişahım çok yaşa!

Hünkâr, arabasında, bir vekar ve heybet abidesi...

Eliyle selam verir ve hiç gülmez. zerindeki asker kaputunun açık göğsünden "Hanedan–ı Âli Osman" nişanı görünüyor. Başka bir nişan ve alâmet taŐımaz.

MarŐ bitip sultan çevik adımlarla merdiveni çikarken minarelerden müezzinlerin sesi yükselir:

– Allah– ekber. Allah– ekber!

TİYATRO

Hiç bir tavaz vermez ve pazarlık kabul etmez bir İslam rabıtası içinde ne kadar Avrupalı bir mizaç ve kötü mânâda şarklı tabiatına uzak bir ruh taşıdığını kaydettiğimiz Abdülhamîd, daima eldivenli elleri, fevkalâde sade ve o nisbette şık ve zarif kıyafeti içinde bir tiyatro ve musiki meraklısını canlandırır.

Ekseriya selâmlık resminden sonra kabul ettiği elçileri ve yüksek sosyeteği aynı çatı altında ve kendi etrafında toplamakta da Yıldız Tiyatrosunun büyük rolü vardır.

Abdülhamîd aleyhtarı kalemler, Abdülhamîd'in tiyatro ve konserleri pek sevdiğini ve Cuma, Pazar ve Çarşamba akşamları olmak üzere haftanın üç gününde bu zevkini tatmin ile meşgul olduğunu söylüyorsa da, bu iddia, kafası her an bir harp cephesi gibi ateş ve duman dolu Abdülhamîd'i havaî ve zevkine düşkün göstermek içindir ve tamamiyle anlayışsızdır. Tiyatro ve musiki, Abdülhamîd için, vatan davalariyle zonklayan bir beynin pansumanından başka bir şey değildi ve ancak işten bunaldığı günlerin akşamlarına mahsus bir ilaçtı. Orada da yine memleket davalariyle meşgul olur ve alâkayla seyrettiği bir rolün kafasında uyandırdığı tedai ile sağa sola iş emirleri verirdi. Aynı faaliyeti, sırf polis zekasına tenbih etmesi bakımından, geceleri, paravan arkasından okuttuğu zabıta romanlarında da gösterirdi. Kısaca Abdülhamîd'in sabah banyosunu yaparken bile vatan dertlerinden gafil olduğu yoktu. Bu hakikati Başkâtibinin tiyatro mevzuundaki şu tespitlerinden ne güzel anlıyoruz:

«-Ekseriya çok çalıştığı ve zihnen yorulduğu günlerde tiyatro emrederdi. Sarayda bir tiyatro heyeti vardı. Bunlar İtalyan artistlerinden müteşekkil idi. Bu artistler garp piyeslerini oynarlardı. Maamafih alaturka oyunlar için de Muzika-yı Hümâyun denilen kadroya dahil sanatkârlar vardı. Son zamanlarda komik Abdürrezak Efendi de bunlar meyanına alınmıştı.

Şimdi olduğu gibi o zamanlarda da Avrupa'dan meşhur artistlerin şehrimize geldikleri vâki idi. Tiyatro işleri esvapçı-başı İlyas Bey'e mevdu olduğundan böyle meşhur artistler geldiği zaman Zat-ı Şahanedan istizan olunarak saray tiyatrosunda bunlara oyun verdirilirdi. (Mönesülli), (Sarabernar), (Neveli) bu suretle oynanışlardı. Bunlara kâh nişan veya madalya, kâh mebzul âtiye verilirdi.

Tiyatro bazen, sefirler ile mülakata vesile olmak için de tertip olunurdu. Sefirler Cuma günleri Selâmlık resminden sonra Çit Köşkü'nde kabul olundukları gibi hususi ziyafetlerden sonra tiyatrodan görüşüldüğü de vâki idi. Bu mülakatlarda (Tercüman-i Divan-i Hümâyun) denilen zat hazır bulunur, bazen saatlerce süren mülakatlar bu zat tarafından aynen zapt ve Padişaha takdim olunurdu. Sultan Hâmîd şehzadeligi zamanında her ne kadar Ethem ve Saffet Paşalardan Fransızca ders almış idiye de bu husustaki kudreti pek mahdut olduğundan ve başka hânedanlardaki prensler gibi ecnebi müreb-biler marifetile tekellüme alışmadığından Fransızca konuşması yoktu. Yalnız sefirlerle muhaverelerinde bazı kelimelere son derece dikkat ettiğinden bunlardan her hangi birisi tercüme esnasında unutulacak olur, yahut sefirin bir tâbiri yanlış tercüme edilirse derhal tercüman paşanın dikkatini cebeder ve tashih ettirirdi. Sultan Hâmîd'in hizmetinde (Tercüman-ı Divan-ı Hümâyun) vazifesini ifa etmiş olanlardan bilhassa Münir Paşa Fransızcaya kemal-i vukufu ile tanınmış idi. Münir Paşa'nın her iki lisanda kudreti pek ziyade olduğundan gerek Fransızcadan Türkçeye ve gerek Türkçeden Fransızcaya nakil ve tercümede kusursuz olduğunu Sultan Hâmîd bizzat bana söylemişti. Bu itibar ile Münir Paşa'ya karşı Sultan Hâmîd'in büyük bir teveccühü vardı.»

Bu nakil bize, Abdülhamîd'in basit bir Fransızca bilgisi içinde tercümanları keyiflerine bırakmıyacak kadar hususî bir anlayış ve misilsiz bir dikkat sahibi olduğunu gösteriyor. Dehâ çapında...

Aynı nakle devam edecek olursak, Abdülhamîd'in tiyatroyu nasıl bir vesile kabul ettiğini, bu arada kafasının nelerle uğraştığını ve dünya tarihinde eşi ender görülmüş bir hafıza kuvveti taşıdığını görürüz:

«-Tiyatro, Sultan Hâmîd için çok çalıştığı ve fazla yorulduğu günlerde bir istirahat ve eğlence vesilesi olmakla beraber locasında bazen işten bahsettiği, hatta bazı kere mühim muamelat için burada iradeler verdiği de vâki idi. Sultan Hâmîd'in kuvve-i hafızasının ne derece sağlam olduğunu bir tarihte tiyatro esnasında bir hâdiseden anlamıştım. O gün Avrupa'dan gelen ecnebi bir artist tarafından bir oyun oynanıyordu. Hünkâr oyunu merak ve dikkatle takip ederken bir aralık bana tevcih-i hitap ederek: (Başkâtip Paşa, Üsküp'te ne kadar Bulgar nüfusu var?) dedi. Bu gayr-i muntazar (beklenmedik) sual karşısında şaşakaldım... Esasen böyle de olmasa Üsküp'teki Bulgar nüfusunun ne miktar olduğunu bilmemekliğim pek tabii idi. Zat-ı Şâhane'nin bu sualden maksadının Üsküp'teki Bulgar nüfusunu tahkik ettirmek olduğunu anladım. (Müsade buyurursanız tahkik edip arzedeyim.) dedim.»

Başkatip devam ediyor:

«-Hünkâr'ın bir tiyatro seyrederken Üsküp'teki Bulgar nüfusunun adedini sorması o aralık Bulgaristan'a müteallik bir mühim iş ile münasebettar olduğunu kestirmek için değildi. Nitekim çok geçmeden bunun hikmetini ben de anladım. Bulgarlar Rumeli'de bir metropolitik tesisine müsaade itasını Babîâli'den talep ediyorlar ve bu taleplerini bilvasıta Sultan Hâmîd'e arz ediyorlardı. Sultan Hâmîd, Bulgarları elde etmek için bu talebi is'afa karar vermişti. Ancak bu kararın esbab-ı mucibesi meyanında o havalideki Bulgar nüfusunun kesafeti ileri sürülmekte olduğundan Abdülhamîd bu ciheti anlamak istiyordu. O gece tiyatro locasından telâkki ettiğim emir üzerine daire-i kitabete avdetimde Üsküp valisi Hafız Paşa'yı telgraf makinesi başına çağırttım ve iradeyi tebliğ ederek ertesi sabah cevap istediğimi söyledim. Filhakika ertesi gün Üsküp valisi, Bulgar nüfusunun üç binden fazla olduğunu bildirmişti. Bunu Hünkâr'a şifahen arz ettim. Aradan bir hayli müddet geçtikten sonra bir gün Üsküp'teki Bulgar nüfusunun üç binden fazla olduğunu söyledi. Bilahare bunun gibi daha pek çok misaller bende Sultan Hâmîd'in yüksek bir kuvve-i hafıza sahibi olduğu kanaatini uyandırmıştır.»

Fakat tiyatro vesilesiyle Abdülhamîd'e ait iki müthiş vasıf olarak meydana çıkan dikkat ve hafıza fakültelerinden ikincisi üzerinde bizim ayrıca tesbit ettiğimiz bir misâl vardır ki, dünyada bir eşinin bulunup bulunmadığı sorulsa yeridir.

Sultan, 19'uncu Asrın son yıllarında kabul ettiği bir şefire soruyor:

-Ekselans sizi gözüm ısıyor! Acaba nereden görmüş olabilirim?

-Görmüş olabileceğinizi zannetmiyorum, haşmetmeâb; belki yarım asırdan beri memleketinize ayak basmış değilim!..

-Demek yarım asır kadar evvel buradaydınız!..

-Evet, haşmetmeâb; muhterem pederiniz Abdülmecîd Hân devrinde babam sefarethanenin birinci katibiydi. Bir gün elçilik heyetiyle beraber huzur-u şahaneye kabul edildüğümüz zaman ben de babamın yanındaydım ve 9 yaşlarında bir çocuktum

-Tamam! Ben de o zaman 10 yaşlarında var - yoktum ve kafes arkasından elçilik heyetini seyrediyordum. Demek sizi o zamandan hatırlıyorum!..

9 yaşlarında bir çocuğu, aradan 50 yıl geçtikten sonra, kendisi de aşağı yukarı aynı yaşta olarak tanıyabilmenin ifade ettiği hafıza kuvvetine denk ikinci bir misal bulunamaz kanaatindeyiz.

Yıldız Tiyatrosu, mustatil şekilde uzunca bir salon ve ; gayet modern bir sahneden ibarettir. Sahnenin karşısındaki \ geniş ve haşmetli loca, Zat-ı Şahaneye aittir. Yanlarda da şehzadelere ve davetlilere mahsus localar.. Duvarlar hep kırmızı \ kadife kaplı ve mefruşat gayet zarif... Duvarların dekorasyonu altun yıldızlı...

Aktörler sahneye çıkınca derin bir reveransla Hünkâr'ı selamlarlar...

Abdülhamîd'in en sevdiği operalar, "Norma, İl Trovatore, Travyata ve Faust... Orta oyundan başka, bir alaturka komedi, öbürü de alafranga opera ve operet olarak iki takım... Aktör ve aktrislerin hepsi Muzikayı Hümâyun kadrosundan...

HAREM

Abdülhamîd'e gelinceye kadar hemen her padişahın devrinde sesi yüksekten çıkan Harem, Ulu Hakan'ın merkezîyetçi şahsiyeti önünde siliktir, kendi şahsî vekâr ve tabii itibarı içinde politika dünyasıyla son derece alâkasız bir ifade sahibi...

Her şeyden evvel, ortada Valide Sultan diye bir makam mevcut değil.. Evvelce gösterildiği gibi Abdülhamîd'in öz annesi çocuğunu pek genç yaşta öksüz bırakmış ve bu makamı "analık" sıfatıyla Abdülmecid'in ikinci kadını Perestû Hanım işgal ettiği, o da saray dışında ve Nişantaşı'nda bir konakta oturduğu için, sarayda Valide Sultan muhiti teşekkül edememiştir.

Kadın efendiler, ikbal, hasekiler ve gözdeler ise, kendi öz ve mütevazî sınırlarına riayet ederek Hünkârın şefkat ve teveccühünü kazanmaktan başka bir gaye sahibi olamazlar... Olurlarsa derhâl kendilerini sarayın dışında bulurlar.

Nitekim "Abdülhamîd ve Kadın" bahsinde ele almaya lüzüm görmediğimiz, zira öbür kadın efendiler gibi sadece hürmete değer bir âletten başka bir şey olmadığını bildiğimiz bir Sâfinaz Sultan vak'ası vardır ki, Abdülhamîd'in kadın mevzuundaki hâkimiyetini göstermek bakımından alaka çekicidir.

Sâfinaz, Abdülâziz'e takdim edilmiş bir cariye... Abdülâziz bu cariyeyi çok seviyor ve onu kadın efendiliğe yükselteceğini kendisine söylüyor. Gayet iradeli ve aziz hislerine bağlı olan kız, Padişahın bu isteğini reddetmek cesaretini gösteriyor. Zira Şehzade Abdülhamîd Efendi'yi sevmekte ve onun zevcesi olmayı kalbine yerleştirmiş bulunmaktadır. Bir saray dalaveresiyle Abdülâziz'i kandırıp, Sâfinaz'ı hava değişimine çıkartıyorlar, peşinden öldüğünü söyleyip Abdülhâmid'e veriyorlar. Bu izdivacı da onun tahta çıkışına kadar gizli tutuyorlar. Fakat hırçın ve kocasına şiddetle bağlı Sâfinaz, Harem'de binbir kıskançlık ve karışıklık çıkarıyor, bir günde haremi ateşe vermeye, sarayı yakmaya kalkıyor.

Sâfinaz hemen boşanmış ve İstanbul'da emrine bir konak tahsis edilerek ayda 50 altın maaşla sevgili Hünkârının nizam yatağı hareminden dışarıya çıkarılmıştır.

SOYTARILAR

Soytarılar, Hünkârın bellibaşlı liyakat ölçüleriyle idare başına geçirdikleri veya aynı ölçüler çerçevesinde sarayın resmî işlerine memur ettikleri değil, hususî manâda kendisine bağlayıp kıymetlendirdikleri ve güya türlü rezaletlerine göz yumduklarıdır. Bunların başında, "Arap İzzet" lâkaplı İzzet Holo Paşa'yla meşhur Fehim Paşa geliyor.

Halbuki:

Abdülhamîd'in, nice diktatörde görüldüğü gibi, sırf nefsanî plânda tuttuğu, kimine silâhşorluk ve efelik, kimine kadın simsarlığı ve sefahat vasıtılığı, kimine de dalkavukluk ve soytarılık yaptırdığı tek adam yoktur ve bu mevzudaki rivayetler haince uydurmalarıdır.

Çünkü güzel bir kadının mutlaka fahişe olması icap edeceği yolundaki hayâl uydurması, Abdülhamîd gibi bir hâkimiyet tipine ille böyle adamların yakışacağı anlayışından doğmaktadır ve dış çizgilerdeki yakıştırma, iç delâletler bakımından îcad etmediği masal bırakmamaktadır. Daha doğrusu, bu masallar Abdülhamîd yerine onları uyduranların ahlâkına uygun düşmekte. Birer halk şöhreti hâlinde kötülüklerine dair efsaneler anlatılan mahut kişilerden "Arap İzzet"i ele alalım:

Suriyeli bir aileden.. İstanbul'a geliyor, devlet kapısına giriyor ve "Şûra-yı Devlet" âzalığına kadar yükseliyor. Cin gibi bir adam... Hâdiselerin püf noktalarını görür, insan münasebetlerine hâkim ölçüleri gayet yakından tâyin eder, büyük dikkat ve nabza göre şerbet verme ustası, pratik dehâ...

Gözü sarayda...

Şuna buna sokularak kendisine saraya devam yolunu açıyor, birtakım haber ve siyasî tahkiklerle Sultanın dikkat nazarını çekmeye çalışıyor ve nihayet muvaffak oluyor. Mâbeyn kadrosuna alınıyor. İşte İzzet'in parlayışı bu ilk köprü başını ele geçirişinden sonradır. Abdülhamîd'in çalışanları, anlayışlıları, beceriklileri sevdiğini gören İzzet, bu üç vasıfta misilsiz bir kabiliyet gösteriyor ve adam akıllı göze giriyor, artık hem Mâbeynci, hem de Başkâtibin yardımcısı gibi bir unvan altında İkinci Kâtiptir. Fakat öyle bir ikinci ki, yüz tane birinciden daha kuvvetli... Tez zamanda, Başkâtip Tahsin Paşa başta, bütün saray kadrosu ve bendeler çevresi İzzet'e düşman kesiliyor. Padişaha, İzzet aleyhinde türlü tezvirlere:

-Sokaklara ihtilâl beyannamelerini o astırdı!

-Veliaht Reşat Efendi ile gizli münasebeti var!

-Sadrâzam Said Paşa'yı İngiltere sefaretine sığınmaya teşvik eden odur!

Abdülhamîd, zamanın ahlâk zaafını bildiği ve izzet de işin içinde, herkesin, öbürü aleyhindeki tezvire bizzat müstahak bir mizaç taşıdığını takdir ettiği için aldırıyor ve bu korkunç çalışkanlık, anlayış ve beceriklilik örneğinden faydalanmaya bakıyor. Dış politikaya kadar tesirini gösteren, Hicaz Demiryolu ve Akabe meselelerinde rol oynayan, Yunan Harbinde aleyhtar bir tavır takınan; fakat bütün bunları Padişahın muradına uygun şekilde yerine getirmeye bakarken, belki şahsî menfaatini de ihmal etmeyen, hatta Girit meselesinde Yunanistan'dan 1 milyon frank istediği iddia edilen İzzet Paşa, çalışan, girgin, uyanık tarafıyla daima şahane teveccüh ve himayeye mazhar olmuş, hâdiseleri şahsına yonttuğu hissini verdikçe de sultanî gazaba uğramış ve silleyi yemiştir. Yüksek Askeri Komisyon Kâtibi iken ve Yunan Harbindeki şüpheli tavırları üzerine yediği tokatlardan sonra Girit meselesinde Yunanlılardan 1 milyon frank istediği rivayeti üzerine hemen Saraydan

kovuldu ve aylarca evinde göz hapsi altında kaldı. Fakat her defa, ya harikulade zekâ ve tedbirinden, yahut gerçek masumiyetinden, hakkındaki isnatları mesnetsiz göstermeyi bildi ve tekrar itibar kazandı.

Büyük Ada'da kuş kafesine benzer nakışlı ve oymalı bir köşkü olan ve büyük bir servet yaptığı muhakkak bulunan İzzet Paşa hikâyesi bundan ibarettir ve taşıdığı hile dehâsından başka hiçbir kötülüğü ispat edilememiş olan bu adamın, en küçük şüphe üzerine her defa saraydan uzaklaştırılmış bulunmasına göre, Abdülhamîd'e sürebileceği hiçbir leke yoktur. Allah'ın Abdülhamîd'i taht'a çıkardığı devirde insan ve ahlâk kıtlığını gidermek, ne Abdülhamîd'in, ne de herhangi bir fâninin elinden gelebilirdi. Abdülhamîd, bazı çiçekleri, zehirli dikenlerine rağmen kullanmayı ve semereli kılmayı bilmiştir. Fakat "adamları" tâbirinden, doğrudan doğruya vazife ve işin istediği liyakat ölçüsüyle başa geçirilmiş insanlar anlaşılacak olursa, o zaman bu kadronun içine bütün devlet ricali çevresi girer; ve görülür ki Abdülhamîd hiç dikenli olmayan güllerden bahçeler dolusu çiçek derlemeye de muvaffak olmuştur. Bu güller arasında Arap İzzet, Ebülhüda, Fehim Paşa ve benzerleri gibi birkaç dikenlisinin bulunması, Abdülhamîd onları menfî taraflarıyla koruma şuurunu beslemedikçe kendisine hiçbir sorumluluk yükleyemez. Nitekim böylelerinin saray istismarlarını nasıl cezalandırdığına ve prensiplerinden zerre feda etmediğine Fehim Paşa hâdisesi en keskin örnektir.

Sarayda zuhurunu ve ilk imtiyazlarını, babası Esvapçıbaşı, ender denilebilecek kadar halîm, selîm, mütevâzi ve ahlâklı bir zata borçlu... Böyle babanın (anti tezi) olarak zevk ve sefa âlemlerinde ve ecnebi politika mahfellerinde yapmadığı edepsizlik bırakmıyor, babasının ağlarcasına ettiği nasihatlere boş veriyor, daima onu bir paravana diye kullanıyor. Padişaha jurnallerle yaranmaya ve faydalı görünmeye çalışıyor, dışarıya karşı kendisini Yıldız Sarayı çapında gösterirken de içeride hiçbir itibar sahibi bulunmuyor.

«-Sultan Hamîd'e jurnal namı altında mâruzâtta bulunmak bir aralık o kadar revaç kesbetmişti ki, jurnalciliğin can yakmak ve hanüman söndürmek nev'inden gayr-i ahlâki bir hareket olduğu âdetâ unutulmuştu. Bu meyanda Fehim Paşa'yı birincilerden addedebiliriz. Fehim Paşa'nın babası Es-vapçıbaşı İsmet Bey, çok halûk ve terbiyeli bir zat idi. Bilhassa tevazuu ile herkesin hürmet ve muhabbetini kazanmıştı. Fakat Hünkârdan yüz bulup, şımaran ve her türlü ahlâk ve insaniyet kaidelerini ayak altına alan oğluna bir türlü söz getiremiyordu. O kadar kuvvetli tanınmış olmasına rağmen, Huzur-u Hümayun'a hiç girmemişti. Yalnız Sultan Hamîd'i en korktuğu noktadan, yani Veliâhd Reşat Efendi'den yakalamış ve bilhassa bunu kendisine iş gücü edinmişti. Bir aralık gerek Fehim Paşa'nın ve gerek milletten etrafına topladığı adamların ahvaline dair şikâyetler gelmeye başladı ve bu hal Fehim Paşa'dan emniyetin insilâbını (kaybolmasını) mucip oldu. Ancak jurnalciliği takviye eden bir keyfiyet vardı ki, o da velev bütün ihharatı yalan dahi olsa herhangi bir jurnalcinin ceza görmemesi idi. Sultan Hamîd bir jurnalcie yalan ihbaratından dolayı ceza verecek olursa, istihbarat şebekesinin gevşemesinden korkardı. Bu yüzden, Fehim Paşa mâsun kaldı. Ancak tecavüzlerini bir aralık ecnebilere kadar teşmil ettiğinden Almanya ve İngiltere sefaretini bilvasita ve pek müessir surette şikayette bulduklarından Sultan Hamîd, Fehim Paşa'ya Bursa'ya teb'it etti. Maamafih orada da refah-ı maişeti temin olundu.»

Abdülhamîd aleyhinde de bazı (garnitür)leri bulunan bu şahadet, Fehim'in kendi başına şımarmış, kudurmuş, hattâ kendisini saray kadrosunun en nüfuzlu rüknü sayacak kadar delirmiş ve sarayda en küçük bir mesned bulamamış olduğunu gösterse de, daha büyük bir hedef halinde Hünkârın jurnalciliği ve jurnalcileri himaye ettiğini ortaya koyarak, sevilmeyen Fehim Paşa'yla, sevilen jurnalcilik ve jurnalcî tipi arasında bir nevi tezada düşmektedir.

Bu tezat noktası da Abdülhamîd tezimizi ayrıca gerçekleştiren bir senet oluyor. Şöyle ki, Fehim Paşa'yı sevmeyen, huzuruna hiçbir defa kabul etmemiş olan Abdülhamîd, onun şahsındaki, sırf yaranmak için vurulan, riyakâr ve garazkâr jurnalcieyi sevmemekte; buna mukabil yahudisi, masonu, hürriyetçisi, ihtilalcisi ve hepsinin başında Batı emperyalizması ajanı, bütün İslam ve Türk düşmanlarının gizli tertiplerini keşfedici istihbaratı ve onun gaye şuurıyla dolu avcılarını bağrına basmaktadır. Böyle olunca da, vatan kurtarıcılığı çapında birisinin kıymet ve izzeti adına yüzde doksan çürük karakter ve hain tezvire katlanmak gerektir. Elverir ki, böylelerini bir kuyumcu ihtisasıyla ayırd edebilecek ölçü devlet büyüğünde mevcut bulunsun ve şebekenin hevesini ve çalışma şevkini kırmamak için tezvircilere ceza bile verilmeden ahlâksızca pyretleri tesirsiz bırakılmakla yetinilsin... İşte Abdülhamîd bunu yapıyor, İslam ve Türklüğün toprak altından ve üstünden rahneler açılan hisarını korumak için kurduğu istihbarat şebekesini, verdiği eserlerle, toprağı eleyen bir makina hunisi gibi unsur unsur ayırırken, aradığı madenin yanında gelen pislik, cüruf ve molozları gözden kaçırmıyor ve bunları bir nevi çöplükte muhafaza ediyordu.

Başkâtip Tahsin Paşa'nın hâtıralarında kayıtlı olduğuna göre, Abdülhamîd'in hal'inden sonra, Yıldız Sarayı'nda bu nevi jurnallerden, asla nazara alınmamış, eski ve yeni tarihli binlercesi, sandıklar içinde istifli olarak bulunmuştur. Ve yine Tahsin Paşa'ya göre, Abdülhamîd bir jurnalde her şeyden önce kimin tarafından gönderildiğine dikkat eder, eğer muhbir emin ve sâdık bir insansa haberlerine ona göre kıymet verilir, değilse yine ona göre şüphe ve ihtiyat tavrı alınırdı. Fakat hiç tanınmayan bir insanın en hayatî ve herkesçe meçhul bir şeyi haber vermek ihtimali olduğu da unutulmazdı.

Fehim Paşa gibi basit bir zorba ve menfaat güdücüsü vesilesiyle bu kadar söz söyleyişimiz, onun, Abdülhamîd Hân'ın istihbarat teşkilatı cephesini aydınlatmakta ve Abdülhamîd'e nispetin münezzehe hakikatini göstermekte ters tarafından zengin bir kıyas unsuru teşkil etmesi bakımındandır.

Yine Abdülhamîd'in şahsî tesir ve alâka dışı, ne nispette bir prensip adamı olduğunu gösterici bir vesilecik olarak, menfi ve keyfine bağlı bilinen adamları arasında Doktor Mavroyeni misalini ele alalım:

Bu ihtiyar doktor, Abdülhamîd'i doğumundan başlayarak bütün çocukluğu ve şehzadeliği boyunca bir gölge gibi takip etmiş bir dost, musahip, müşavir... Abdülhamîd hemen hiçbir hastalık çekmediği için Mavroyeni'den doktor olarak değil de, nekre, hazırcevap, dünya işlerine aklı erer bir ahbab gibi faydalanıyor ve sık sık fikirlerine baş vuruyor. Ona itimadı o kadar büyük ki, bazen odasının bitişiğinde yatırıyorve kimseye göstermediği lûtafkârlıklarda bulunuyor. Dürüst bir adam olan Mavroyeni de Padişah'tan gördüğü bu itimad sayesinde onu hayır işlerine teşvik etmekten geri kalmıyor ve bilhassa Abdülhamîd'in yaptırdığı hastaneler mevzuunda başlıca gayret verici oluyor.

Hamidiye sularından sanayi mekteplerine, yollardan fabrika ve tezgâhlara, yüksek mekteplerden hastanelere kadar memlekette büyük eserlerin ilk tesisçisi olan Abdülhamîd, Saray Baştabibi Mavroyeni'nin ayrıca teşvikine muhtaç bulunmaksızın sağlık tesislerinde o kadar hassastı ki, kuşpalazından ölen bir yavru kızın verdiği ilhamla hemen, Şişli'deki "Hamidiye Etfal Hastanesi"ni yaptırtmıştı. Doktor Mavroyeni Hakan nezdinde de, bütün bu tesislerin en derin takdirkârını bulmuştur.

Mavroyeni sırasında siyasete de karışıyor ve meselâ, araları açılan Rum Patriğiyle Hünkârı barıştırmakta müessir rol oynuyordu.

İşte, Abdülhamîd'e bu kadar nüfuz edebilmiş olan Mavroyeni, tek yanlış adımıyla Sultan nazarında bütün itibarını kaybetmiş ve 50 yılı aşan dostluğun bir anda çöküp gittiğini görmüştür.

Mavroyeni'de müthiş bir zaaf vardı: Kadın iptilâsı... İhtiyar zendost güzel bir kadın gördü mü, olanca iradesini kaybeder ve saraydaki mevkiıyla uyuşmayacak rezaletlere kadar giderdi. Tabii, bu halini de sarayda göstermez, Beyoğlu'nda ve tatlı su frenkleri arasında belli ederdi. Bu yüzden, çirkin olduğu kadar gülünç dedikodular, başını alır, giderdi. Maiyetinin günde kaç kere nefes aldığına kadar herşeyini bilen Abdülhamîd ise, uzaktan:

–Padişahın dostu ve sarayın doktoru!

Diye gösterilen Mavroyeni'nin bu halinden üzüldü.

Birgün ona şöyle diyor.

–Erkeğin iradesi en fazla kadın mevzuunda tecelli eder. Kendinize hâkim olmanızı ve saraya nispetiniz devam etütçe muhafazasına mecbur olduğunuz vekân düşünmenizi rica ederim!

Fakat Mavroyeni, İstanbul'un kibar Rum ailelerinden birinin kızı olan karısı ölünce, Beyoğlu'nda lüks aşüftelerden birini metres tuttu ve üstelik onunla evlenmeye kadar gitti. Çok geçmeden de yeni karısını genç âşığı ile suçüstü yakaladı ve İstanbul'un diline destan oldu. Lüks

aşuften de Mavroyeni'nin Yıldız'a dair hâtıralarını çalarak kaçtı ve bunları ihtiyar kocasına şantaj silâhi diye kullanmaya kalkıştı. Abdülhamîd doktorun derhâl tevkifini emredince, sâdık(!) Mavroyeni alelusul Rus sefarethanesine sığındı. Ondan sonra Hünkârın gözünden büsbütün düştü, huzurda yalvarıp ağlaması üzerine sürgünden kurtuldu, fakat ömrünün sonuna kadar evinde ve nezaret altında oturmaya mahkûm bırakıldı.

İşte Abdülhamîd'in "adamları" denilen zümreye karşı, hiçbir hatır, gönül ve hissî zaaf dinlemeyen prensip seciyesi!. Abdülhamîd'in hususi mânâda adamlarını seçişinde kullandığı hak ölçüsü ve aradığı kıymet hükmü bizzat düşmanlarının ikrar ve itirafları altındadır.

İttihatçılar tarafından yazdırılan ve en küçük ilmi kıymet ve haysiyeti bulunmayan "Abdülhamîd-i Sani ve Devri Saltanatı" isimli kitaptan:

«-Abdülhamîd, saraydaki memuriyetlere tâyin edilecek zevatı (zatları) kendisi imtihan ederek nasbederdi. Hayat-ı hususiyetlerini, tabiat ve ahlâklarını inceden inceye tetkik eylerdi. Yıldız'da müstahdem (kullanılan) memurinin kâffesinin fotoğraflarından mürekkep koleksiyonu vardı. Alacağı memurların kibarzâde olmasına bakmazdı. Liyakat-i zâtiyesi (şahsi liyakati), gayret ve faaliyeti olanlar daha çabuk mazhar-ı itimadı (itimadına mazhar) olurlardı. Abdülhamîd, hangi meslekte olursa olsun, erbab-ı ehliyet ve dirayeti (ehliyet ve dirayet sahiplerini) asla gözünden kaçırmazdı. Saraydaki nüdemasi (nedimleri) arasında fakir aile evladından birçok kimseler vardı. Bunlar bu bâlâ (yüksek) mevkie sırf mektepten birinci çıkmak sayesinde irtifa ederlerdi (yükselirlerdi). Çünkü Abdülhamîd, mekteplerden böyle en iyi imtihan vererek neşet edenleri (çıkanları) kendi mekteb-i ifsadına (fesat verici mektebine) idhal ederdi (sokardı)... Mâbeyncilerin kısm-i âzami mekâtib-i resmiyye-i devletten (resmi devlet mekteplerinden) aliyyülâlâ (en iyi derecede) şhadetnameler neş'et etmiş gençler idi ve birkaç lisanı mükemmel söyler, yazarlardı.»

Abdülhamîd, Mavroyeni gibi hıristiyan ve azınlıklardan olan tipleri, sadakat ve ehliyetini görmek şartıyla kıymetlendirmek ve en nazik işlerde kullanmaktan çekinmemiştir. Müslüman geçinen liyakatsizliklere bir ibret numunesi teşkil eden bu tiplerden biri de, koca Hazine-i Hassa'nın eline teslim edildiği Ohannes Paşa'dır.

Başkâtip Tahsin Paşa'nın şu satırları, Abdülhamîd tarafından adamlarında aranan kültür ve yetişme şartlarını pek güzel belirtir.

«-Kaymakam ve mutasarrıf intihabına dair olarak Babiâli'den gelen istizan tezkerelerine, intihap olunan kimselerin tercüme-i hâl varakaları raptedilmek usûldendi. Bu istizan tezkerelerini Zat-i Şahaneye okuyan Mâbeynci ve Başkâtip bir kere de tercüme-i hâl varakasını okurdu. Sultan Hamîd bu zevatın Mekteb-i Mülkiye'den mezun olup olmadıklarına dikkat ederdi. Hünkâr, Mekteb-i Mülkiye'yi kendisi tesis etmiş olduğu için bu mektebin mezunlarına bir kıymet-ı mahsusa verir, her sene tevzi-i mükâfat merasimine saraydan bir Müşir ile bir mâbeyn kâtibi göndererek mektep mezunlarını saat gibi hediyelerle teşvik ederdi. Hattâ mekâtib-i âliyeden birinci ve ikincilikle neş'et edenlere verilmek üzere ihdas etmiş olduğu altın ve gümüş Maarif Madalyası'nı ilk önce Mekteb-i Mülkiye mezunlarına vermişti. Hülâsa Babiâli'den mutasarrıflıklara ve kaymakamlıklara inha olunan zevatın Mülkiye Mektebi'nden mezun olup olmadıklarına dikkat eder ve böyle olmayanların memuriyetlerini tasdik etmeyerek iade eylerdi.

Bir gün gene huzur-u hümayunda böyle bir istizan tezkeresi okuyordum. İnha olunan zâtın Mekteb-i Mülkiye'den mezun olmadığı tercüme-i hâl varakasından anlaşılmıştı. Sultan Hamîd tezkereyi reddetti ve salonda bulunan bir masayı göstererek şu sözleri söyledi:

-Mekteb-i Mülkiye'nin nizamnamesini ben bu masa üzerinde dikte ettirerek Sait Paşa'ya yazdırtmıştım. Bu mektepten çıkanları daima teşvik ederim. Mülkiye mezunlarının terakki etmelerini isterim. Bidayette işe alışmaları için bunların devairde beşyüz kuruş maaşla istihdamlarını söylemiştim. Sait Paşa bütçeden bahsederek bu maaşı iki yüz kuruşa tenzil ettirdi. Eskiden kaymakamlıklara ağalardan tâyin olunurdu. Şimdi bu işlerde Mülkiye mezunları bulunuyor.»

Böylece mektepli metoduna dost ve alaylı usulüne aykırı olan Abdülhamîd, esas tuttuğu ehliyeti diplomalı ehliyet olarak aramak gibi devrinde ilk diye sıfatlandırabileceğimiz ileri bir zihniyet göstermiş oluyor.

Abdülhamîd'in resmî bir lüzum ifadesinden ziyade, hususî icaplarla ve daima kabiliyetlerine göre kendilerine iş verdiği adamları arasında gösterdiğimiz örneklerden başka Mâbeyn'de birer daire sahibi olan Derviş Paşa, Kamphofner Paşa, Aleksandr Karatodori Paşa, mütercim Nişan Efendi...

Gerisi doğrudan doğruya resmî teşkilât içinde ve resmî vazife başında insanlar...

Tahsin Paşa anlatsın:

«Derviş Paşa Dairesi:

Bu daire Arnavutluk ahvalini takip ve tetkik eder ve icabatına göre tedbirler düşünerek Zat-ı Şahaneye arzeyerlerdi.

Kamphofner Paşa Dairesi:

Sultan Hamîd bu Alman Paşasını tensikat-ı askeriye için getirmiş ve kendisine yâver-i ekrem unvanını vererek tanzif etmişti. Askerlikte terakki ve intizam için neler yapmak lâzım geleceğini teemmül ve arasına Hünkâra arz etmek vazifesiyle mükellef olan Kamphofner Paşa'nın maiyetinde zabitan-ı askeriyeden müteaddit zevat vardı. Ancak, oynadığı rol bir gösterişten ibaret kalmıştır. Uzun ve mevzun endamiyle, vücuduna pek yakışan kıyafet-ı askeriyesiyle Kamphofner Paşa Yıldız Sarayı'nda Avrupakâri bir süs idi. Bunu kendisi de bilir ve müreffeh bir hayatın ahengini bozmamak için işin ilerisine gitmezdi.

Kara Todori Paşa Dairesi:

Berlin Kongresinde Türkiye murahhası sıfatıyla bulunmuş ve Hariciye Nazırlığı etmiş olan Aleksandr Kara Todori Paşa'yi Sultan Hamîd vukuf-u siyasîsinden dolayı beğenir ve emekdarlığına hürmet ederdi. Bundan dolayı sarayda ona bir daire tahsis olunmuştu. Hünkâr bazı mesail-i siyasîye hakkında Kara Todori Paşa'nın mütaleasını sorar ve Fransızca mühim evraktan bazılarını ona tercüme ettirirdi.

Nişan Efendi Dairesi:

Sarayda Nişan Efendi isminde bir Ermeni vardı. Babıalı'den yetişmiş olan ve Türkçe ile Fransızca'nın her ikisine de mükemmel surette vâkıf bulunan bu Nişan Efendi, hergün Avrupa gazetelerini okur, bizi alâkadar eden makale ve fıkraları tercüme ederdi.»

Sarayda Hünkârın yakınları kadrosunda bir de Hacı Ali Paşa vardır ki, vazifesinin belirttiği resmi şartların üstünde hususî bir sahabete nail olmuş ve odun ambarı emniyetinden getirildiği mâbeyncilikte sırf büyük sadakati ve Sultanın mizacına uygunluğu yüzünden herhangi bir ilmî ve fikrî kifayeti olmadığı halde, Başmâbeynciliğe kadar yükseltilmiştir. Şüphesiz ki, bu hâl de ayrı bir kabiliyet ifade etmekte ve Abdülhamîd böyle ümmî irfan sahiplerini de değerlendirmekte tereddüt göstermemektedir. Mücessem iffet, samimiyet ve bağlılık örneği olan Hacı Ali Paşa, herkesi yerli yerinde ve öz sınırları içinde kullanmayı bilen ve şekil softalığına da düşmeyen Abdülhamîd'i bir başka yönden belirtir.

Tahsin Paşa, pek çekemediği Hacı Ali Paşa'yı anlatırken. Abdülhamîd'i övdüğünün farkında değildir:

«–Diğer mâbeyncilerin hemen hepsi yüksek tahsil görmüş, ecnebi lisanlarına aşına, tetebbüt-ı ilmiye ile meşgul ve değerli insanlardı. İçlerinde bilâhare Paşalığa terfi edilen Emin Bey gibi cidden liyakat-ı fikriye ve ilmiye sahibi zevat vardı. Böyle bulunduğu halde, emekterliğine binaen ve sadakatine îtimaden Hacı Ali Paşa'ya saraydaki meratib-i memuriyetin en yüksekini tevcih etmekte tereddüt olunmamıştı. Ancak şunu da ilave edeyim ki, Sultan Hamîd herkesin neye kabiliyeti olduğunu pek iyi bildiğinden; mesela Hacı Ali Paşa'yı bir sadrâzamdan Mühr-ü Saadeti istirdata gönderdiği halde, bu Hacı Âli Paşa'ya resmî bir mesele hakkında herhangi bir tebliğ vazifesini tahmil etmez, onun vasıtasıyla resmî muamelâta ait bir irade göndermezdi.»

MİHRAK NOKTASI

Yıldız'daki daire bölümlerinin ve arı kovani şeklinde gidiş gelişlerin belirttiği bir mânâ vardır. Saray, Yemen'den Üsküp'e, Libya'dan Şarkî Rumeli'ye kadar İmparatorluğun her bucağını doğrudan doğruya kendisine bağlayan bir mihrak noktasıdır. Vatanın yıldız şeklinde her tarafına uzanan bu bağlantı çizgileriyle de Yıldız ayrıca ismine denk düşmektedir... Sarayın iç manzarasıyla takibi kolay olan bu hususiyet, müsamaha kabul etmez bir merkeziyet ifadesidir.

Başkâtibi diyor ki:

«-Sultan Hamîd, bidâyet-i cülusundan (taht'a çıktığı ilk zamanlardan) başlayarak devletin bütün umurunu (işlerini) saraya toplamak siyasetini takip etmiştir. Bunun içindir ki, idarî, iktisadî, mülkî, askerî, malî, ilmî ve dinî bütün mesail (meseleler) ile temas etmek imkânını bulmuş ve bu sayede tecrübesini pek çok genişletmeye muvaffak olmuştur. Sultan Hamîd her meseleyi öğrenmek ister, her şeyi sorar, herkesin ahvalini istiknah eder, (iç yüzünü anlamaya çalışır), tâyinleri irade-i seniyyeye mütevakıf (padişah iradesine bağlı) olan her memurun tercüme-i hâl varakasını okutturur ve bazen bunlardan birinin muhteviyatı nazar-ı dikkati celbedecek olursa o memurun tâyin iradesini vermezdi.

Mülkî ve askerî büyük memurların intihap ve tâyinlerini yakından ve alâka ile takip ederdi. Hünkâr bu tâyinlerin bazılarını şifahî iradelerle iade, bazı mühim memuriyetlere de münasip gördüklerini resmen tâyin ederdi. Herhalde sefir, vali, kumandanların ve hatta bazı mühim mutasarrıfların tâyinleri arz olunmadan evvel istimzaç olunurdu (danışılırdı). Babiâli'nin umur ve selâhiyetine müdahale demek olan bu siyaset, yıldız merkeziyet siyaseti icabatından idi. Bütün kuvvet ve kudret, olanca hüküm ve selâhiyet saraya intikal ettikten sonra işlerin başka türlü tenişiyet (idare) olunduğu beklenemezdi. Sultan Hâmîd'in müdahale etmediği bir sınıf memurin vardır ki, o da hâkimler idi. Tâyinleri arz olunduğu veçhile aynen ve bilâtereddüt tasdik ederdi. Hattâ bir defasında Adliye Nazırı Abdurrahman Paşa, münhal bir hâkimliğe birkaç isim teklif ve bunlardan birinin tercihini arz ettikleri halde, Abdülhamîd bu tezkereyi reddetmiş ve o makama kim münasip ise onun arzını emreylemişti.»

Başkâtip Paşa'nın Sultan Abdülhamîd'i övmek mi, yermek mi, ne maksatla çırpıştırdığı belli, fakat hakikati düpedüz tesbitte gayet mühim olan bu satırlar göstermektedir ki, Ulu Hakan, her işi saraya bağlayıcı sımsıkı bir merkeziyet muhafaza etmiştir. Bu da düşmanlarının başlıca itham mevzuu:

-Despot, korkunç bir merkeziyet usulüyle her şeyi saraya bağlayıp, kimsede düşünce ve hareket payı bırakmamış ve bu sayede dilediği gibi hüküm sürmüştür.

Halbuki bu hain ve dolandırıcı görüşü tam tepetklak edip, o yoldan hakikate ermek ve yüzde yüz doğruyu bulmak mümkündür:

Şöyle ki:

Bütün kudret ve selâhiyeti nefsinde toplamak, kendi başına suç değil, o kudret ve selâhiyetle ne yapıldığına göre suçtur. Abdülhamîd, o kudret ve selâhiyetle, taksim edilmek üzere bir İmparatorluğu 33 sene yıkılmaktan korumuş, 300 milyon altınlık borcu, otuzda birden daha aşağı bir seviyeye indirmiş, kıymeti kendisinden çok sonra anlaşılmaya başlayan ilk millî tesisleri kurmuş ve hem iç, hem dış siyaseti büyük bir zapt ve rapt içinde yürütmüştür. Hususîyle Yıldız Sarayı'nı bütün devlet işlerinin mihrak noktası haline getirmek sayesinde ki, hükümete hulul ve devlet sırlarına nüfuz eden, Batı emparyalizması emrindeki türlü şebekelere karşı hisar çevrilmiş ve devrin memur kadrosundaki ahlâk ve anlayış zaafı sarayca telâfi edilmiştir. Abdülhamîd'in cülusunda içine itildiği, düşürüldüğü Rus Harbi bir yana, bütün

saltanatı boyunca verdiği ve zaferle bitirdiği Yunan Harbi de, askerî hareketlerin saraydan idare edilmesi ve dışarıya hiçbir şey sızdırılmaması yüzünden en kısa zamanda başarılmıştır.

Demek ki, Yıldız'ın mihrak noktası haline getirilişı, netice bakımından olduğu kadar, günün şartlarına göre sebep bakımından da doğruymuş...

O, vatan idaresini sui kastçılar elinde bırakmamak ve asırlık kötülöklere sed çekmek için herşeyi Yıldız'a bağladı.

MUHAFIZLAR

Mihrak noktası halinde bütün devlet işlerini nefsinde toplamış bir merkezîyet çerçevesi olarak sarayın muhafazası elbette ki, nezaket belirtici işlerin başında gelmesi lazım bir keyfiyet. Bu iş, ikisi de sarayın içinde farzedilebilecek, biri ta içinde, öbürü mahrem daire dışında ve yanibaşında çifte kuvvete havale edilmiştir. Tüfekçiler dedikleri saray içi kuvvetlerle, Yıldız tepelerine yerleştirilmiş ikinci Fırka Hassa askerleri... Bu fırkaya bağlı askerlerin boylarından, boslarından, dış âlemlerine kadar her şeylerine dikkat edilirdi. Yani Hassa askerler teşkilatının hem maddede, hem mânâda, tam bir mükemmeliyet arzemesine ihtimam gösterilirdi. Böyleyken Abdülhamîd, bu fırkadan bile birgün saraya bir hücum olması ihtimalini nazardan uzak tutmamıştı. Onların bile gizli kuvvetler tarafından ayartılıp, kendisine yöneltebileceğini hesaba katacak ve ona göre tedbir alacak derecede dikkat, hassasiyet ve tarihî misallere göre kültür sahibiydi.

Ulu Hakan'ı küçültmeye yeltendikleri her yerde, farkına varmadan onun büyüklüğünü ifşa eden karanlık niyetli ve ecnebi hizmetkârı Abdülhamid düşmanları, bu noktayı da Padişahın vesvesesine ve vicdan huzursuzluğuna bağlamaya kalkıştılar. Halbuki büyük Avrupa politikacılarının ihtilâl bahislerindeki fikirlerini takip edenler bilir ki, bir devlet reisinin sırasında en büyük şüphe ve ihtiyatla göz dikedikleri teşkilat, kendi öz muhafız kıtalarıdır.

«-Sultan Hâmid bu muhafız kuvvetinin ledelhâce (ihtiyaç olunca) saraya hücum için elde edilebileceği ihtimalini her zaman derpiş ederdi (gözönüne alırdı).»

Diyen Başkâtip Tahsin Paşa, Hünkârın haklı bir mesned üzerine kurduğu hayâl kuvvetinden başka birşeye tercüman olmamaktadır.

Tüfekçiler, Arnavut, Arap, Boşnak ve Türk seçme birliklerinden ibaretti. Bunlar arasında Arnavutlar ve Boşnaklar, şecaat ve sadakatleri bakımından hususi bir güven ve himayeye mazhar... Fakat hepsinin üstünde, evvelki fasılalarda da belirttiğimiz tertemiz Anadolu çocuklarından mürekkep Söğütlü Birliği geliyor. Muhtelif ırk ve cinslerin örgüleştirdiği imparatorluk kumaşını gerçekten temsil edebilmek için sarayına her unsurdan kuvvetler toplayan Abdülhamîd, itimat ve istinat bahsinde yine kendi ırkını ve Osmanogullarının ilk cevalân sahasındaki insanları seçmektedir.

Sarayı içinden tetkik ederken, onun ruh bakımından da iç maktalarını göstermek ve madde planındaki satih üstü hareketlerden ibaret kalmamak için, saray muhafızları çerçevesinde biri Abdülhamîd'in Türklük şuuruna, öbürü de Gazi Osman Paşa'da düğümlemleni kumandan otoritesine ait iki menki-beden biri, daha evvel anlattığımız, bir Arnavut zabitanın Anadolulu bahçevana "pis Türk!" diye hitabı ve buna karşı Sultan'dan aldığı cevaptır:

-Unutmayınız ki, ben de bir Türküm!

ikincisi:

Arnavutlar huşunetleriyle, sözde Araplar da şirretlikleriyle her an vak'a çıkarmaktalar... Bir gün çeşme başında biri Arnavut, öbürü Arap iki asker, kapışıyorlar: ..

-Suyu önce ben alacağım!

-Hayır, evvelâ ben geldim; ben alacağım!

Boğaz boğaza geçiyorlar mı, Arnavutla Arap!..

Arnavutlar o, Araplar bu taraftan... Yatıyorlar mı mevzie! Başlıyor mu taraflar arasında bir kurşun yağmuru!.. Hâle bakın siz; Yıldız Sarayı'nın göbeğinde Padişahın gözleri önünde muhafız kıtaları arasında harp!

-Hemen atımı getiriniz!

Emir, Gazi Osman Paşa'nındır ve dört nala, yanan bir ormana dalarcasına iki taraf arasındaki ateş koridoruna girivermiştir. Tıss!

Plevne müdafaasından daha büyük bir kahramanlık karşısında derhal ateş kesiliyor ve iki taraf birden, süngülü Anadolu neferleri nezaretinde cezalarını bulmak üzere hapsedilecekleri kışlalarının yolunu tutuyor.

SARAYDA DİNÎ HAYAT

Daha evvel dokunduğumuz bu bahsi genişletmeliyiz:

Sarayın içinde dinî hayat, başta Hünkâr, herkese hakimdir. Başta Hünkâr; zira bütün saraya yayılan bu hava ondan tütmektedir.

Birgün Abdülhak Hâmid, bana Abdülhamîd hakkında şöyle demişti:

«–Sultan'da dinî his ve mâverâi (metafizik) ürperti hastalık halindeydi. Herkesi de kendisi gibi bildiği, Allah korkusunu kalplerin en büyük müeyyidesi saydığı için devlet büyüklerini bu taraflarından tutmak ister, hareketlerindeki doğruluğu bu yoldan ölçerdi. Hiç sebep yokken, gece yarısı uykudan kaldırılıp saraya getirilen nice devlet ricali vardır ki, huzura çıktıkları zaman Sultanın yanında açık bir Kur'ân görmüşler ve ona el basarak sadakatlerini teyide davet edilmişlerdir. Türk–Yunan Muharebesinin başında Yıldız'daki askeri toplantıda da kumandanlara aynı yemin teklif edilmiş ve İslâm–Türk şerefini gölgelemeksizin Selanik Ordusuyla en kısa zamanda Atina'ya girmek için bütün mevcudiyetleriyle çalışmaları için teminat istenmişti. Denilebilir ki Abdülhamîd, en havaî işle uğraşırken bile Allah'ı bir an bile unutmazdı. Sözlerine, üslûbuna, işlerine, iş görme tarzına hâkim , daima bu ölçü....»

Evet, birçok müslüman geçinende eksik olan temel tahassüs, mâverâi ürperti Abdülhamîd Han'ın şiarıdır. Şeriate şiddetle bağlı olan Hakan, şeriatın bânını demek olan tasavvufa da uygun ve Şâzeli tarikatine mensuptur. Yıldız Sarayının yanibaşındaki Şâzeli Dergâhı, bu sultanî alâka ve nispeten hakikî sultanlığı Allah'a kullukta ilân edici abidesidir.

Önce de belirttiğimiz gibi Ulu Hakanın ayrıca kıymet verdiği ve bağlarını koruduğu tarikat Nakşîlik...

Bizzat el yazısıyla yazıp çerçevelettiği Şah–ı Nakşîbend Hazretlerine ait şu dörtlük, dilinden düşmez:

«Allah, tü râ aziz ü mîdarem ü bes
Bâ izzet–i ân ki, nist mânend–i tü kes
Allah der in vakıa destemgîr
Allah, hemîn zaman beferyadem res»

(Allah, aziz ve büyük olan sensin!
Bir izzet ki, hiç kimsede eşi yoktur!
Allah, bu işde benim elimden tut!
Allah, her zaman feryadıma yetiş!)

Kızı Şadiye Sultan babasının din alâkasını şöyle anlatıyor:

«–Ramazan aylarında, her dairede ayrı ayrı bir imam, iki müezzin ve iki harem ağasının refakatiyle teravih namazı kılınırdı. Teravihi takiben imam ve müezzinlere buzlu şerbetler ikram edilirdi.

Babam teravih namazını, hususî dairesinin bitişiğindeki köşkte, ulema ve müezzinlerin refakatinde kılırdı. Erkek evlâtları ve bazen de amcalarımız, cemaatine dahil olurlar ve namazdan sonra sohbet yapılırdı. Damatlar ve biraderlerimi, babam sık sık iftara davet eder, yemekten sonra diş kirası adını taşıyan zengin keseler ihsan ederdi.»

Babasının din alâkasını en başta gösteren ve bu yüzden kendisinin de aynı ruha tevarüs ettiğini belirten Şadiye Sultan, devam ediyor:

«–Sıhhatli bir erkekti, sağlam bir bünyesi ve idmanlı bir vücudu vardı. Küçüklüğümde onun bir defa hastalandığını hatırlarım. Çok az uyurdu. Şafaktan önce kalkardı. Beş vakit namazını kılar, daima Kurân–ı Kerim ve Buharî–i Şerifi okurdu. Dindar, Allah'ına bağlı, büyük bir müslüman idi. Abdestsiz yere basmazdı. Çok çalışkandı.»

Yine Şadiye Sultan'a ait aşağıdaki satırlar da dindar hükümdarın vatan ve millet sevgisini gösterir:

«–Babam, milletini delicesine severdi. (Ahmetçik, Mehmetçik) sözlerini kullandığı vakit, öz evlatlarından bahsediyormuş gibi, yürekten sevgisi derhal yüzünden okunurdu. Babamın zaman–ı saltanatında yalnız bir tek harp hatırlıyorum. O da Yunan Harbidir. Bu benim çocukluk zamanıma rastlamıştır. Hatırladığıma göre, haremdeki dairelere top top bezler getirilip dağıtılmıştı. Yaralı askerler için gecelikler dikilirdi. Hizmetkârlarımızla beraber sabahın erken saatlerinden gece uyku saatine kadar dikiş makinalarımızın başında, bizden istenilen sayıda giyeceği yetiştirmeye çalışırdık. Bu hummalı faaliyet bütün muharebe müddetince devam etti. Ben de çamaşırlara düğme dikerdim. Aklımca büyük iş gördüğümü sanırdım. Babam aramıza gelip, "Aferin evlatlarım, Allah sizlerden razı olsun, vatan için çalışmak ne tatlıdır. Allah vatanımızı düşmanlardan muhafaza buyursun!" derdi. Biz bu sözlerden kuvvet ve şevk alırdık, zaman kaybolmasın diye gözümüzü iğnemizden ve makinamızdan ayırmaksızın onu dinlerdik. Vatan! Vatan! Babam bunu bizlere ne kadar çok söylemişti.»

Küçük bir kızın müşahadesi ve nihayet basit bir kadının hatırası olarak saffetle kaydedilmiş bu sayfalarda, öz kızlarına kadar ordu hizmetine tahsis ettiği sarayında, ikinci Abdülhamîd, bir elinde Kuran, diğer elinde vatan, ne ulvî bir vazife heykelidir!..

TARİHÇE

Suyun öte tarafı... Ve orada Makedonya... Eski Yunanistan'ın şimali, Sırbistan'ın cenubu; Bulgaristan'ın cenup garb ile Karadağ'ın cenup şark arasındaki sarp mıntıka... Bugün Yunanistan, Yugoslavya ve Bulgaristan'ca bölünmüş ve memleketlerine eklenmiş bulunuyor. Fakat Abdülhamid devrinde, onun tahttan indirilişini takip eden birkaç yıl boyunca, İmparatorluğun Avrupa kıtasında en hassas beldelerinden, netameli yerlerinden biri...

Büyük İskender orada doğup yetişti ve babası Filip'in atı (Bosefal)i, gözlerini güneşe çevirip kamaştırarak orada itaat altına aldı ve babasının: –Oğlum, benim krallığım sana yetmez! Kendine dünya çapında bir hâkimiyet ara! Takdirine orada mazhar oldu ve Hindistan'a kadar uzanan büyük aksiyonun çıkışını oradan yaptı. Yunan medeniyetini madde gücü yoluyla hükmü altına alan Makedonya Krallığı (Lâkedemon), nihayet her yükseğin kendi yüksekliği yüzünden devrilmeye mahkûm olması nedeniyle, parçalandıktan ve göbek kısmından ibaret kaldıktan sonra Milâddan 142 yıl önce bir Roma vilâyeti haline geldi; Roma'nın çöküşünden öteye de arada bir barbar akınlarından sesler veren vahşi ve karanlık bir saha olarak görüldü ve bu halini Yeniçağ'a kadar sürdürdü.

Ortaçağın sonlarından ve Yeniçağın başlarından itibaren, evvelâ kısım, sonra topyekûn Makedonya, Osmanlı İmparatorluğu'nun malıdır ve öyle bir malıdır ki, bünye kuvvetli kaldıkça gözden silinecek, zayıf düşünce de Balkan Yarımadasının merkezinde, hem unsurlar arası sonsuz bir boğuşma ve topyekûn devlete karşı başkaldırma, hem de Payitahta doğru ihtilâlcı cereyanları üfleme bakımından bir fesat merkezi olarak meydana çıkacaktır.

Bu meydana çıkışın tarihi, 18. Asrın sonlarıyla, 19. Asrın başlarıdır ve Merzifonlu Kara Mustafa'nın 17. Asırda Viyana önlerinde perişan olmasıyla kapanan taamız ve açılan müdafaa ve bozgun devrimizin, artık fetih gücümüzü ve Balkanlarda tutunabilme imkanını kaybettiğimizi gösteren ilk habercisidir.

18. Asır sonlarında Büyük Fransız İhtilâli, bütün Avrupa'da milletleri despot idarelere, ayrıca mahkûm toplulukları hâkim milletlere karşı ayaklanmaya teşvik ederken, bundan en büyük dersi, başta Yunanistan, Balkan kavimleri ve hepsinin birden anahtar mıntıkası olan Makedonya çerçevesi almıştı. Buna, sınıksız korumaya baktıkları (Monarşi) sistemi yüzünden Fransız İnkılabına zıt oldukları halde, onun Osmanlı Devletini yıkmaya yönelttikleri tesirinden faydalanmak isteyen Batı Emperyalistleri de türlü kundaklamalarla katılmışlardır. Bu emperyalistler, yakın plânda Rusya ve Avusturya, uzak plânda da İngiltere ve Fransa...

Asıl faaliyet Ruslarda ve bir rivayete göre Petro zamanında başlamış ve İkinci Katerina devrinde geliştirilmiş olarak... İkinci Katerina devrinde, Rum ihtilâlini kadrolaştırmak ve güdücülerini yetiştirmek üzere hususi mektepler açılmış ve Romanya Rumlarıyla daha birçokları bu mekteplerde gerilla ve sabotaj talimleri görmüşler ve ihtilâl metodlarını öğrenmişler. Rum komitacılığının heyecan üfleyicisi meşhur şâir Rigas da Romanya da yetişenlerden...

Rigas, (Sinomosiya) isimli gizli bir cemiyet kurdu. Fakat Romanya Beyi'nin gizli himayesi altındaki cemiyet o sırada patlak veren Rus harbinde Bey'in ihaneti meydana çıkınca Osmanlı Serdarı tarafından boynunun vurulması üzerine Bükreş'ten Viyana'ya kaçtı. Rigas ise kaçtığı yerde yakalanarak Belgrad'a götürüldü ve 1798'de orada boğduruldu.

Ondan sonra, Paris'te oturan ve Bizans İmparatorluğu'nun sülâlesinden geldiğini iddia eden Prens Demetrios Komnenos'un kurduğu Eteriya cemiyeti...

CEMİYET

Bizans İmparatorları sülâlesinden olduğu iddiasındaki Demetrois Komnenos'un kurduğu cemiyet, kendisine esaslı bir ocak havası vermeyi ihmal etmedi ve bir takım çekici ruhî çizgilere bürünmeye çalıştı. Meselâ, üyelerine adamına göre altın ve tunçtan birer yüzük veriyor ve yüzüklerin üstüne şu dört harfi nakşediyordu: F.E.D.A

Bu dört harf, Yunanca, "Helen dostluğunun bağı budur!" mânâsına (Filiyos Elinikis Desmos Antos) kelimelerinin baş harfleri...

Bu baş harfler düpedüz okununca da, lisanımıza da mal olmuş bulunan Farsça, "feda" kelimesi meydana çıkıyor.

Tarih romanlaştırmalarıyla tanınmış bir Türk muharriri, bilhassa komitacılar arasında en meşhur tâbir ve en mâruf vasıf bilinen "fedai" kelimesinin bu harften geldiğine ve Farsça kelimesinin sonuna bir nispet edatı eklenerek meydana getirdikleri şeklin bir uydurma veya yakıştırma olduğuna hükmetmektedir ki, biz bu hükmü ilim taslayıcı bir fantazyaya kabul ediyor ve aradaki benzerliği bir tesadüften ileriye götürmüyoruz. Zira hem "feda" kelimesi, hem de sonundaki "i" nispet edatı sâf olarak Farsçadır ve mefhum bakımından da mevzuuna o kadar uygundur ki, başka bir kaynaktan devşirilmiş olmasına sebep yoktur. Ve zaten bu tâbirin Farsça ve Türkçede kullanılması (Komnenos)un 19. Asır başlarına rastlayan cemiyetinden çok öncedir. Ve zaten bu cemiyetin bütün dünya ihtilâl cemiyetlerine örnek teşkil edebilecek, fikrî, şeklî ve fiilî herhangi bir fevkaladelîği yoktur.

Rus Çarından hayli yardım gören bu cemiyetten sonra, başında doğrudan doğruya Rus Çarının bulunduğu ve temelleri Rusya'da atılan İkinci (Eteryâ)... 1814...

Bu cemiyet ilk Yunan komitacılığını kurdu ve 7 yıl içinde büyük çapta geliştirerek 1821 isyan hareketini bütün gücüyle körükledi. Artık Balkan komitacılığının ilk adımı, Yunan bandralı olarak atılmış bulunuyordu.

1829'da, Navarin felaketi arkasından Babiâli'ye kabul ettirilen Yunan istiklâli... Onun arkasından da birtakım idarî imtiyazlara daha evvel erdiği halde, 1856 Paris muahedisiyle tam istiklâllarına kavuşan Sırbistan ve Romanya...

Makedonya artık, Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan arası, bütün bu milletlerin bir de fazla olarak Utah denilen Romanyalıların, en vahşi, en yırtıcı, en karıştırıcı ve kazan kaldıracı unsurlarını çerçeveleyen bir yangın sahasıdır ve güya Osmanlı hâkimiyeti altındadır. Bu karmakarışık unsurların müşterek vasıf ve farikaları da komitacılık...

KOMİTACILIK

Ondokuzuncu asrın başında Yunanlıların önyak olmasıyla Balkanlarda başlayan komitacılık, şu prensiplere dayanıyordu:

- 1 – Büyük ve toplu kuvvetlere hedef vermeyen küçük ve çekirdek topluluklar halinde birden bire zuhur edici ve darbesini yönelttikten sonra silinip gözden kaybolucu bir hareket tarzı...
- 2 – Bu hareket tarzıyla, büyük kuvvetlerin kümeli bulunduğu şehirler dışında merkezî nizam ve hâkimiyeti altüst etmek, ulaştırma ve münasebeti baltalamak ve dalları gövdeden tecrit etmek...
- 3 – Devamlı bir (sabotaj), suikast, tedhiş metoduyla önüne geçilmez bir (anarşi) vasıtası yaşatmak ve bu vasat içinde güdülen siyasî emelleri kolaylaştırıcı bir zemin elde etmek...

Düpedüz eşkiyalığın, fikrî ve siyasî bir nevi olan komitacılığı, iş metodu bakımından denizaltı harplerine benzetebiliriz. Denizaltı suyun içinde saklanırken, komitacı da dağlarda gizlenir ve silâhından başka, gözükaralık, çeviklik, serdengeçtilik ve hedefini ustaca tâyin edicilik gibi vasıfları daima üzerinde taşır.

İşte hayatîyet ve hâkimiyetini kaybettiği halde, zahir plânında koskoca bir imparatorluğa mâlik Osmanlı devletinin uzviyetindeki tezadı gösteren ve onu bütün cihana ilân edip bu devletin yıkılmasında öncülük vazifesini üzerine almış bulunan komitacılık, İkinci Mahmud, Abdülmecid ve Abdülâziz devirlerinden sonra, Yunanistan, Sırbistan ve Romanya gibi istiklâl kavuşmuş, Bulgaristan gibi de istiklâl yolunda Balkan devletlerinin ayrı ayrı her birine ve topyekûn Osmanlı devletinin yıkılışına öncülük etmiştir.

Ve o gün Balkan Devletlerinin dışında ve Osmanlı idaresinin içindeki Makedonya, denize açılan kapısı Selânik'e doğru aykırı ihtiraslarını çekerken, kangren olmuş bir uzuv gibi vücuttan kesilip atılması belki daha hayırlı olduğu halde, bir vatan cüz'ü olarak muhafaza ediliyor ve bu vatan cüz'ünün içten ve dıştan vatan bütününü yıkmaya memur korkunç rolü, İkinci Abdülhamîd devrinde son kertesine varmış bulunuyordu.

Makedonya, başta iskelesi Selanik, Türk ana vatanına akıtılan zehir kanalizasyonunun kaynağı olmuştur.

MESELE

Nihayet Makedonya meselesi, aslında Osmanlı Devletini yıkmak gayesi etrafında, Bulgar, Ulah, Sırp, Boşnak, Karadağlı, Arnavut ve Yunanlı gibi unsurların birbirini yemeye kalkmasından, böylece devletin başına müthiş bir gaile açılmasından, bundan faydalanan büyük devletlerin de bir taraftan kargaşalığı körüklerken öbür taraftan Babıâli'yi "Islahat" yaftası altında vaziyete hâkim olmaya davet etmesinden, fakat asla bu hakimiyeti istemeyip, imparatorluğu yıkma fırsatını bu vesileyle elinde tutmaya bakmasından ibaret saikler silsilesi halinde çerçvelenebilir.

Saydığımız unsurları birbirine düşüren sebepler de, Yunanlıların (Megalo İdea – Büyük Gaye) peşinde eski Yunan'ı ihya hayâline kapılması, Bulgarların Makedonyalı soydaşlarını koruma ve oradan Akdeniz'e şarkıcı Büyük Bulgaristan'ı kurma emeline tutulması, Sırpların Selânik'e bağlı yol üzerinde Balkan İslâvlarını denetleme ateşiyle yanması, Ulahların da Makedonya'daki serpintileri bakımından orada bütünleşmeye çalışması...

Ara yerde, ne komita, ne de tenkil teşkilatına mâlik olarak yanmaya doğru giden de, hem Makedonya'yı kesip atamayan, hem de ona sahip çıkamayan, böylece o veba mıntıkasından ölüm mikroplarının vatan bütününe sıçramasına mâni olamayan Osmanlı İmparatorluğu...

Bulgarlar Makedonya işlerine Şarkî Rumeli ihtilâlinden sonra, burunlarını sokmaya başladılar. Komitacılığa başlar başlamaz da bu meslekle tabiatları arasında müthiş bir akrabalık buldular ve işi topyekûn komitacılığa döktüler.

Papazların telkin ve terbiyeleriyle dinî ve millî hisler, ilk mektepten başlanarak köpürtülüyor ve komitacı tipi, Bulgar milletine bir kahraman olarak gösteriliyor ve her Bulgar, komitacıda milli hasretinin hamle ve hareket adamını görüyor, kahramanını buluyordu.

1894 tarihli, yani Abdülhamid'in saltanat süresinde yarıyı henüz aştığı ve 20. asır eşiklerine ayak bastığı zaman ölçüsü, Bulgar komitacılığının işi en azıttığı mevsim...

Makedonyalı Bulgar köylülerinden birçoğu, Bulgaristan Prensiğine sığınıyorlar ve orada Makedonya Bulgarlarını korumak gayesiyle cemiyetler kuruyorlardı. İşte, Bulgaristan Emaretine bu sığınmaların neticesi olarak, 1894 tarihinde "Makedonya-Edirne" ismiyle bir cemiyet kurdu Bulgarlar... Bu cemiyetin ismi içindeki "Edirne" kelimesi gayet manâlı ve âdeta hedefini açığa vurucu mahiyetteydi. Cemiyetin gayesi, Osmanlı ülkesindeki Bulgar illerine muhtariyet sağlamak, Makedonya Bulgarlarını himaye etmek ve onların haklarını korumak için büyük devletleri müdahaleye davet etmek...

Merkezini Sofya'da üstlendiren ve teşkilatını hayli genişleten Komite, 1899 yılına kadar yavaş ve yumuşak hareket etti. Fakat 1895 yılında zuhur eden teğmen (Boris Sarafof) isimli bir subay işi birden bire şiddet ve harekete çevirdi, bazı kasabaları işgal etmeye kadar vardı, kısa zamanda bütün komitaların gözbebeği oldu.

1899 senesinde Makedonya ihtilâlini körükleyen Bulgarlar, Makedonya Ulahlarından bir öğretmeni, Bulgar plânlarını Osmanlılara satıyor diye Bükreş'te öldürdüler. Merkez olarak Selânik'i seçtiler ve sahalarını Makedonya'da, Selanik, Manastır, Üsküp, Siroz, Ustrumca, Drama ve ayrıca Edirne ihtilâl mıntıklarına ayırdılar.

Bu suretle Osmanlı Hükümeti içinde gizli bir hükümet teşekkül etti.

KOMİTACI

Bulgar Komitacılarının en azılısı (Sarafof), nispeten mülayim öbür komitacılara karşı gayet sert davranmakta, hattâ 1902 yılında onun grubuyla öbürleri çarpışmaya kadar gitmekte...

1903 ihtilâlini de (Sarafof) grubu meydana getirdi. Selanik'te, dinamitlerle binaları ve insanları havaya uçurma tecrübesine giriştiler. 1903 ihtilâli, Makedonya meselesini, Avrupa'nın siyasî dâvaları arasına kattı. 1903 senesi yazında komitalar dağlara çekildiler, perakende buldukları yerlerde Türk askerlerine saldırdılar ve böylece baskın yaparak müslüman ahaliyi öldürdüler.

Öbür tarafta Yunan çeteleri... Tesalya'da teşkilâtlandırılan bu çeteler, Bulgarlara karşıdır ve Bulgar Egzarklığı'nın Rus Patrikliğine üstün çıkışını öç alma meselesi yapmaktadır. Osmanlı memurlarıyla da anlaşmış vaziyetler... Bunlar Makedonya'ya girdiler ve Bulgarlara karşı harekete geçtiler.

Şimal taraflarında da Sırp çeteleri... Arnavutlar da bu karışıklık içinde Suplardan intikam alma sevdasında... Fakat bütün bu komitaların yaptığı, Sarafof komitasının cinayetler nispetle, kaplanın pençe atışı yanında birer çimdik... 19'uncu asrın ilk yıllarında Makedonya, örümcek ağına benzer bir ihtilâl şebekesine sarılmış ve 30 bin ihtilâlcî, dağlara ve sahralara hâkim bulunuyor. Ay-yıldızlı sancak, sadece büyük şehirlerin meydan yerlerini tutabilen mahpus ve mahzun bir kuvvet sembolü...

Bulgaristan hükümeti, Türkiye'ye her ân takat kaybettiren bu ihtilâllerden için için fevkalâde memnun ve mes'ut olduğu halde, dışında, Avrupa hükümetlerinin tavsiyesine uygun olarak Babiâli'ye yakınlık ve bağlılık gösteriyor ve tâbiliğini bozmak istemez gibi görünüyor.

1903-1904 kışında Makedonya'da nisbî bir sükûnet kaydedildi. Makedonya vilâyetlerinin Osmanlılardan ihtilâl ile koparılamayacağı ve bunun için daha büyük ihtilâflara ihtiyaç bulunduğu kanaati doğdu.

O tarihten sonraki yıllarda, Makedonya komitalarının daha ziyade birbirlerine karşı hareketi kızıştı. Makedonya yine kan ve ateş çatağı...

1905 'de ise tepeden inme Avrupa müdahalesi:

- Makedonya'da ıslahat yapılmasını istiyoruz!

ISLAHAT

Tanzimat sonrasının hediyesi olan ve Avrupa'nın bize nasıl baktığını ve davrandığını gösteren bu tâbir, delâleti noktasından devlet hesabına bir yüz karasıdır. Türk'ü ve onun ruhunda kümeli İslâm davasını yıkmaktan başka gayesi olmayan Batı dünyası, bu emeline ermek için, bizi tefessühten tefessühe sürükler ve maddeye hâkimiyet duygumuzu her gün biraz daha körleştirirken, kendi emeli olan idare zaafımızı acı acı yüzümüze vuruyor, güya hayrımıza hareket ettiği tavrını 'ıkınıyor, sanki bizi kuvvetli olmaya davet ediyor, valisine emreden bir hükümet gibi Babîâli'ye ferman buyuruyordu.

– İslahat!.. Makedonya vilayetlerinde ıslahat yapınız ve, nizam ile huzuru tesis ediniz!

Evet; valisine emreden bir hükümet veya uşağına giyimini ve tutumunu ihtar eden bir patron gibi... Verilecek ilk cevap şuydu:

– Bu teklif, benim iç işlerime el uzatmak demektir ve belirttiği cür'et bakımından misilsiz bir edep hatası belirtmektedir! Şüphesiz ki, topluluklar bütün insanlık camiası önünde imtihan olmak ve hesap vermekle mükelleftir. Fakat topyekûn insanlığı temsil kudreti hiç kimsede bulunmadığı gibi, bir topluluğun haksız tatbikata bile iç işlerine karışmak, en büyük haksızlıktır. Ben, yerine getireceğim ıslahatı kendim takdim eder, tatbik sahasına koyar ve insanlığa arz etmeyi bilirim!

Böyle yapılmadı; şahsiyetli bir doğruluğun en tehlikeli anlarda bile ne büyük bir imtiyaz ifade ettiği bilinemedi ve Tanzimat sonrasının sefil ruhiyatı olarak, eli sopalı bir umacı telâkki edilen Avrupa önünde her defa dize gelmekten başka yol tutulamadı.

Abdülhamîd ise bütün müessiseleriyle işte bu ruhiyatı besleyen bir devlet tevarüs etti; belki bu mirasın ağır taahhütleri altında bunaldı, bir ân için vaziyete razı göründü, fakat şahsı ve devletinin siyasetiyle boyun eğdiği yerde bile bu köle ruhiyatına düşmedi, muhasaradan sıyrılmayı bildi.

Bu sırada, Bulgaristan'ın Selanik'te ticarî işlerine bakan konsolos nevinden bir memur, Türkiye'deki hristiyanların siyasî vaziyetlerini göstermek üzere o güne dek imzalanmış muahedelere dayanan bir kitap neşretti. Bu kitap, o zamana kadar Avrupaca takip edilen politikayı, belgelerin yanyana gelmesiyle tabak gibi meydana çıkarmaya vesile oldu ve "Hasta Adam" tâbir ettikleri Türk'ü yere sermek için, tedavi maskesi altında ona ne zehirler sunulduğunu âdeta ifşa etti.

Berlin Muahedesinin 23'üncü maddesi muhtelif dinlere mensup topluluklar arasında eşitliği sağlarken Osmanlı devlet idaresini nüfus ve selâhiyetçe zayıflatıyordu.

1895 – 96 Ermeni buhranı sırasında da Bulgaristan büyük devletlere başvurarak, Ermeniler hakkında ıslahat projesine eş olarak Rumeli vilâyetleri için Rus ve Fransız kabinelerine bir ıslahat lâhiyası kabul ettirdi. Ve Makedonya ihtilâlinde, İstanbul Konferansı, Berlin Muahedesini 1896 iradesi hükümlerinin yerine getirilmesini istedi:

– İslahat, ıslahat!

İKİ DEVLET

Bunlar, evvela Batı temsilcileri olarak Türklerin tosladığı, sonra da aynı temsilcilikle Türkleri toslayan Balkanlar çerçevesi üzerinde sınır komşusu iki devlettir; Rusya ve Avusturya–Macaristan... Bunlar, muhteşem avları Türkiye'nin bölünecek parçaları üzerinde 18. asırdan beri rekabet halindedir ve pençeleri avın en lezzetli kısmına uzanırken, birbirine hırıldamakta... Bu akameti anlayan iki Balkan komşusu, aralarındaki rekabetin kime yaradığını hesaba katarak birbirleriyle günübürlük anlaşmalar yapmaya kalkıştılsa da, bunu tam ve plânlı bir iş birliğine erdiremediler.

1897'de böyle bir anlaşmanın gayet faydalı olabileceği Petersburg ve Viyana kabinelerince karşılıklı bir takdire mazhar oldu.

Avusturya–Macaristan, üçlü ittifaka dahil, Rusya ise İngiltere ve Fransa birliğine bağlıydı. Böylece bir tarafında Almanya, Avusturya ve İtalya; öbür tarafında da Fransa, İngiltere ve Rusya... Birinci Dünya Harbinin o zamandan grupları... Batılı iki gruplaşmanın birbirine aykırı saflarında yer alan Rusya ve Avusturya Balkanlar mevzuundaki anlaşmalarını tatbik edemez hale geliyorlar, mecburi bir rekabet vaziyetine geçiyorlar, fakat gruplar arasında ve umumi harp çağında bir felâkete vesile vermemek için Balkanlar dâvasını ihtiyatla yürütüyorlar... Öyle bir ihtiyat ve korku ifadesi ki, iki tarafın imparatorlarını Petersburg'da karşılaştırıyor ve aralarında bir anlaşma imza edilmesine kadar götürüyor.

Rus Çarı ve Avusturya–Macaristan İmparatoru şu karara varıyorlar:

– İhtilal hareketlerine nihayet verilsin! Balkan hükümetlerinin kendilerinden herhangi bir hareketine engel olunsun! Yeni bir ıslâhat lâhiyası tanzim ve Abdülhamîd'e kabul ettirilsin.

1897 anlaşmasından sonra 1902'de Avusturya Arşidükü tarafından Rusya'ya bir seyahat daha yapıldı ve ilk anlaşma bir kat daha kuvvetlendirilmek istendi. Avrupa'da kuvvet gruplaşmalarına göre herhangi bir dünya harbinin fitil noktası Balkanlar olarak görünüyor ve büyük devletler Babiâli ile Balkan hükümetlerine son derece ihtiyat ve basiret tavsiye ediyorlardı.

Tam bu sırada Makedonya ihtilâlleri birden bire şiddetini arttırdı.

Büyük devletleri bir telaştır aldı. Neticede mahut iki devleti diledikleri ıslahatı yaptırmakta serbest bıraktılar.

HEP POLİTİKA

Abdülhamîd için ciddileştiğini ve o güne kadar edebiyat hududunu aşmayan ve devletler arası rekabet yüzünden bir cebir hareketine çevrilmeyen ıslahat hikâyesinin zora döküleceğini anlayınca Rusya ve Avusturya'dan evvel davranmaya karar verdi. Avrupa devletleri arasındaki askerî, iktisadî ve siyasî rekabeti körükler ve bu halden en büyük faydayı sağlarken, ıslahat işini de öz iradesiyle yerine getirmek politikasını tuttu. Merkezi Selanik'te olmak üzere bir umumî müfettişlik ihdas ederek bu vazifeye Hüseyin Hilmi Paşa'yi getirdi. Alâkalı vilâyetlere şâmil olarak bir de talimatname tanzim olundu.

Hüseyin Hilmi Paşa Selanik'e gelince Makedonya'yı tahmin ettiğinden de karışık buldu. İhtilâlin birinci yılı nihayete ermiş, fakat hiçbir köşede huzur ve emniyetten en küçük alâmet yerleşmemişti. Hükümet işi şiddete vurmak isteyince de, bu defa, "vay zulmediyorsunuz!" sesleri...

Fransa'nın İstanbul Maslahatgüzarı, 15 Aralık 1902 tarihiyle Makedonya bahsinde bir bildiri yayınlıyor:

"- Tarafıma gelen ve bütün elçilik istihbaratına uyan haberlere göre; jandarmalarla askerî kıtalar tarafından gösterilen şiddetler şimdiye kadar asla bu dereceyi bulmamıştır. Evlerde silah arayıp el koymak için her tarafta kollar dolaşüyor. Arama vesilesiyle girilen evler talan edilmektedir. Selanik-Manastır tren kumpanyasının ücret ödeme gününde, bütün işçiler tren hattını korumaya memur asker tarafından soyulmuştur. Makedonya halkına reva görülen zulümlerin her ân şiddetlendiğini Rusya sefirinden de haber aldım. Bu sefirin bildirdiğine göre, Türklerin şiddet ve zulmü hristiyan ahaliyi deli ediyor. Bunlar dalga dalga Bulgaristan Prensiğine hicret ediyorlar... Bulgaristan Prensiği bu sefalet kabilelerinin uyandırdığı kını söndürmeye muktedir değildir. Eğer Makedonya'da kısa bir süre içinde sükûn ve emniyet kurulmayacak olursa bu işin nereye varacağı kestirilemez."

Görülüyor ki, Osmanlı Hükümeti, anarşiye sustuğu ve hareketsiz kaldığı zaman da, biraz enerji gösterip vaziyeti kontrole teşebbüs ettiği vakit de Avrupa'nın gözünde suçludur. Ve bu çıkmaz sokağın geçit verilebilecek tek noktası, Makedonya'da devletin hareket serbestliğini sağlayacak bir politikaya bütün devletler arasında destekçi bulmak; ve ondan sonra bütün insanlığın gözleri önünde devlet otoritesini, adaleti, şiddeti içi içe yerleştirerek mahut fesat sahasında hâkim kılmak... Bu da tanzimattan beri devlet bünyesinin geçirmekte olduğu hastalığa nisbetle hemen hemen imkânsız ve inkılâp çapında bir iş... Çilekeş Padişah ise bütün bunları gören, fakat kendisine felâketler serisi halinde devrettikleri yükün altında hiçbir fâninin gösteremeyeceği mukavemeti yerine getirdiği halde, insan ve tedbir üstü bu badireye tam ve kafi çare bulamamakta mazur olan büyük politika dehâsı... Üç-dört asrın, hele son yüzyılın hesabı kendi devrine isabet etmişken, saltanatı süresince bütün tehlikeleri savuşturan, tahttan al aşağı edildiği günün hemen arkasından da koca imparatorluğun gümbür gümbür çöküş hengâmesini gören Hükümdarın büyüklüğünü bu neticiyle de takdir edebilmek lâzım...

Makedonya'da infilâk üstüne infilâklar devam ederken, Rus Hariciye Nâzırı Sofya ve Belgrad'ı ziyaret etti ve Moskof himayesi altındaki devletçiklere ihtarda bulundu:

-Balkan yarımadasındaki vaziyeti, ihtilâl vasıtalarına başvurarak bozmayınız! Böyle hareketler, büyük devletlerce hazırlanan müdahale teşebbüslerini zayıflatabilir!

Nazır, Viyana'ya da geçti ve Avusturya Hariciye Nâzırıyla masa başında Makedonya'ya ait ıslahat projesi kat'î olarak plânlaştırıldı.

Bu son ıslahat projesine göre, Babiâli'den istenilen şeyler 12 maddeden ibaretti:

1 - Umumî Müfettiş yerinde kalsın...

- 2 – Büyük Devletlere sorulmadan Umumî Müfettiş azledilmesin...
- 3 – Umumî Müfettiş, saraya sormadan askeri kıt'aları dilediği gibi kullanabilsin...
- 4 – Zabıta ve Jandarmayı ıslah etmek için ecnebi mütehasıslar getirilsin...
- 5 – Her kazada nüfus nisbetine göre hristiyanlardan Jandarmaya efrat kaydedilsin...
- 6 – Ekseriyetin hristiyan olduğu yerlerde orman bekçileri hristiyan olsun...
- 7 – Arnavutların saldırılarına derhal son verdirilsin...
- 8 – Siyasî suçlular ve göçmenler affedilsin...
- 9 – Her vilâyet için bir bütçe tanzim olunsun ve vergi gelirleri Osmanlı Bankası kontrolünde mahallî ihtiyaçlara sarfedilsin...
- 10 – Öşür vergisi ıslah ve iltizam usulü lağvedilsin...
- 11 – Bu projenin her noktasını memurlarına tatbik ettireceğini Osmanlı Hükümeti taahhüt etsin...
- 12 – İstanbul'daki alâkalı sefirlerin idaresi altında bu işlere Makedonya'da bulunan konsoloslar nezaret etsin...

Bu ıslahat tavsiyesi değil, gerçekten bir hükümetin valisine verdiği talimat gibi bir şeydi ve Umumî Müfettişi üzerindeki tasarruf hakkını bile Babîâli'ye çok görmekteydi. Fakat Abdülhamîd, vaziyetin yeni ihtilaflara gebe olduğunu görünce teklifi kabul etti ve Umumî Müfettişin vazifesini üç sene daha uzattı. Padişahın tek tesellisi müdahalenin nazariye plânında bırakılıp amelî sahaya dökülmemesi ve ıslahatı Osmanlı Hükümetine bırakmasıydı. Böylece geçen zaman içinde fırsat kollayacak olan Hükümdar, girişeceği hamleler boyunca Avrupa politikasında yeni şartlar arayacak ve ona göre davranacaktı.

Nitekim bu ıslahat teklif ve ültimatının sahne arkasında gayet manalı belirtiler yüz gösterdi. Bulgaristan'da hükümet Türklerin nasıl hareket edeceklerini görmek ve Batı umumî efkârında onlara hiçbir hak tanıtmamak için derhal komitaların faaliyetini durdurdu. Komitaların merkezlerini bastı, dosyalarına el koydu ve reislerini (Mihailifski, Zonçef, Staniçef, Yankof) tutukladı. Sanki herşey artık büyük bir ümit kapisinin açıldığını gösteriyordu. Fakat hadiseler, bu zoraki sükûn havasının gerisinde yeni Milâtlar yattığını sezen ve ona göre yeni bir çatışmaya vesile vermemek isteyen Abdülhamîd'i gerçekleştiriverdi.

Makedonya'da her zamankinden daha büyük bir kargaşalık patlayıverdi.

Teklif edilen programı, Makedonyalıları, hususiyile Arnavutları tatmin edici bulmayan yığınlar ayaklandı. Arnavutlar Sırlara taarruza geçtiler, hatta Metroviçe'deki Rus konsolosunu öldürdüler.

Bulgar çeteleri de meydana çıktı ve Sarafof'un idaresinde etrafa dehşet yaymaya başladı.

Saray, Arnavutlar üzerine asker sevketmekten çekiniyor, fakat Bulgar sınırında yığınak yapmayı ihmal etmiyordu. Sofya'da kabine düştü ve yerine Makedonya meselesini daha azimle ele almaya taraftar bir kabine geçti. Bütün bir yaz mevsimi korku ve kaygı içinde akıp gitti ve herkes, Balkanlarda parlayacak bir kıvılcımın bütün Avrupa ve dünyayı ateşe vereceği endişesiyle bunaldı.

Abdülhamîd, ıslahat tekliflerini takip eden bu umumî memnuniyetsizlik havasından, kendisi sebep olmaksızın doğan kapışma istidadı karşısında âdeta mes'ut... Zira devlet istiklâlini örseleyici ıslahat mücadelesi yine suya düşüyor. Rusya ve Avusturya işbirliği ve müşterek

notası iflâs ediyor, araya Avrupa devletler ahengini bozucu büyük sirayet korkuları giriyor ve Türkiye, tezatsız bir dünya ortamında iki tarihi düşmanın rahat tasallutundan kurtuluyordu. Buna da, ikinci Abdülhamîd'in son ıslahat teklifine, ilk anda "peki!" demesi kâfi gelmiş bulunuyordu.

KARŞI TAZYİK

Bulgarlar, güya bağılı olduktan Babiâli'ye nota vermeye kadar vardılar. Neredeyse bir Balkan harbi patlamak üzereyken büyük devletlerin hızlı müdahaleleri tehlikeyi önledi ve bu politika satrancında Abdülhamîd Hân, daima düşmanının oyununu önceden bildi ve ona göre oynadı.

Türkiye'nin son derece basiretli bir tavırla, boynu bükük görünerek ıslahat tekliflerini kabul ettiği anda tekrar kuduran ve etrafa saldıran Makedonya havzasında Abdülhamîd de derhal harekete geçmeyi ihmal etmedi. Askerlerini hemen harekete geçirdi ve mukabil bir tazyik hamlesine girişti. Osmanlı Hükümetinin bu âni doğruluğu Makedonya'yı hayret ve dehşetlere uğrattı ve Bulgar köylüleri akın akın Bulgaristan Prensiği'ne göç etmeye başladılar. Bulgaristan'da halk ve ordu arasında müthiş bir Türk düşmanlığı alevlendi.

Artık meydana çıkmış bulunuyordu ki, Rus ve Avusturya müşterek teklifi, ihtiyaca uygun ve durumu ıslaha yeterli değildir. Fransızlar bu sürüncemeli vaziyetten artık Avrupa'nın bıktığını ileri sürdüler ve şu tezi ortaya attılar:

"- Makedonya'da ıslahat yapılması ve huzurun yerleşmesi için biricik şart, kontrolün bizzat Avrupalı devletlerce yerine getirilmesidir."

Bu, Türkiye'ye ait vatan cüz'ünün yarı yarıya işgali mânâsındaydı ve üzerinde düşünülebilir tarafı yoktu. Fransa'nın Petersburg Sefiri tarafından ortaya atılan bu teze Abdülhamîd, şu sözle karşılık verdi.

"- Zat-ı Şahane bu fikre tebessümle mukabele ederler!.."

O sıralarda Rusya ve Avusturya İmparatorluklarının tekrar buluşacakları havadisi yayıldı. Fakat Petersburg ve Viyana'nın tereddüt içinde kıvrandığı gizlenemiyordu. ıslahat mevzuunda kontrole bizzat teşebbüs etmek, her iki taraf için de bağılı oldukları Avrupa kuvvetler manzumesini birbirine düşürmek bakımından fevkalade tehlikeli olabilir ve sonunda bu vaziyet onları birbirine düşürebilirdi... Zira Avusturya'nın bağılı olduğu Almanya ittifadı, Avusturya'yı Rusya'ya yaklaşmakta köstekliyor, Almanya ise Abdülhamîd'i tutucu bir tarafsızlık içinde, olup bitenleri seyrediyordu. İngiltere'ye gelince, bu dünya çapında sömürgeci devlet, yegâne rakibinin Almanya olduğunu görüyor, Rusya'yı onun arkasına ve Fransa'yı önüne dikici bir plân takip ediyordu, bu plânın er veya geç bir dünya harbine yol açacağı o zamandan belli oluyor, böylece Avusturya ile Rusya'nın tam bir anlaşmaya varmaları gittikçe imkansızlaşıyor, Türkiye'ye karşı müşterek hareketleri ise kuvvetler muvazenesini sarsacağı ve tarafları müdahaleye davet edeceği için büyük bir musibete sebep olma gibi bir riziko arz ediyordu.

Almanya'ya tanıdığı imtiyazlarla İngiltere'nin karşısına onu diken Abdülhamîd, pek yakından ve derinden gördüğü Batılı kuvvetler rekabetini en hassas noktasından üflüyor ve o sayede Makedonya meselesini Türkiye'nin taksimi vesilesi olmaktan uzaklaştırıyor.

Makedonya mevzuunda Almanya susarken İngiltere birdenbire ortaya çıktı ve görüşünü belli etti. İngiltere Hariciye Nâzırı, Viyana Sefirine yazdığı mektupta dedi ki:

" - Osmanlı Hükümetine bağılı ve ecnebî murakebesinden uzak, müslüman valilerin emrine verildikçe, Makedonya'da ıslahat adına hiçbir fikir ortaya atılamaz. Bu meselenin iki yolu vardır. Ya Balkan yarımadası ve Berlin muahedelerini imzalayan devletlerle alâkasız hristiyan bir valinin tâyini, yahut müslüman valiye Avrupalı muavinlerin bağlanması... Vali muavinlerinin Rusya ve Avusturya tarafından tayinleri uygun olabilir."

Hariciye Nâzırı Lord (Lândsdovn) ânî bir çıkışla buraya kadar gittikten sonra daha ilerilere de varıyor ve Türk ordusuna kadar burnunu

sokuyordu.

TEKLİF

Büyük Britanya, Osmanlı Hükümetine, ordusu için kafi miktarda Avrupalı subay ve astsubay teklif ediyor ve fikrini şöyle yürütüyordu:

"- Haber aldığımızı göre, Rusya ve Avusturya, Osmanlı askerleri yanında kendi (ateşe militer)lerinin bulundurulması hakkındaki teklifimizi nazara almıyorlarmış... Biz İtalya hükümeti tarafından da tasvip edilen bu fikri tekrar icra etmek ve güvenilir bilgi sağlamak için büyük devletlerin herbirinden bir tane olmak üzere 6 subay gönderilmesini teklif eyleriz."

(Sarı Kitap, 1903 – 1905)de aynıyle neşredilen bu küstah satırlar, daha sonra (Morçteg) plâni üzerine tesir etti. Ve Makedonya meselesi üzerinde Avrupa umumî efkârını aleyhimize kamçılar gibi oldu.

(Morçteg) plâni, Umumi Müfettişle beraber her yere gitmek ve her şeyi murakabe etmek üzere Rus ve Avusturyalı muavinler tayinini başa alıyor, jandarmayı ıslah işini Avrupalı bir general ile maiyetindeki ecnebi subaylara havale ve bunları Türk askerî birliklerini tarassuta memur ediyor, muhtelif milletlerin muntazam şekilde toplanması için arazi tahdidi ölçüsünü öne atıyor, adlî ve idarî yeni teşkilât ve bunlara hristiyanların da kabulünü arzuluyor, mühim merkezlerde siyasî cülümleri tetkik etmek üzere müslüman ve hristiyan eşit üyeliklerde birer komisyon teşkilini şart koşuyor, zarara uğrayan hristiyanlara tazminat verilmesini ve yanık köylere yerleşenlerin 1 sene vergiden muaf tutulmasını iltizam ediyor, ek birliklerin terhisıyla sivil milis teşkilâtının ortadan kaldırılmasını ve Şubat programında mevcut maddelerin tatbikini istiyordu.

Rusya ve Avusturya sefirlerinin bu teklifleri Bâbıâliye dayadıkları gün İstanbuldaki büyük elçiler arasında bir çekişmedir başladı. İngiltere'nin önyak olduğu şiddet politikasına Almanya karşı çıkmış, Avusturya da kekeme bir tavır almaya mecbur olmuştu.

Abdülhamîd, büyük devletler arasındaki anlaşamama havasını gördü ve Viyana programını kabul etmiş olduğu halde (Morçteg) projesini şiddetle reddetti. Bu son projede onun hükümlerine hakkına açık bir tecavüz bulunduğu meydandaydı.

İş (diplomatik) yazışmalara döküldü ve yine hâd safhadan müzmin devreye geçmek istidadını gösterdi. İşte, Abdülhamîd'in siyasi dehası, İngiliz Hariciyesinin birdenbire kızıştırmaya kalkıştığı Makedonya meselesini yine uyutuyor, Avusturyayı felce ve Rusyayı hayrete düşürüyor ve (Morçteg) projesini madde madde ele alarak;

- Şunlar devletin istiklâl ve hükümlerine hakkına aykırıdır, şunlar da ya lüzumsuz veya tecrübe edilmiş cinstendir.

Diyor ve topyekûn projeyi yırtıp atıyordu. Bir taraftan da Avrupa kabinelerine muhtıralar gönderiyor ve Hüseyin Hilmi Paşa islahatından ve Avrupaca beklenen şeylerin yerine getirileceğinden bahsediyordu.

Rusya ve Avusturya, bir ân için uğradıkları gerileme vaziyetinden kurtulmak için bir hamleye daha kalktılar;

-Verdiğimiz program tatbik edilmezse Makedonyaya Avrupa'nın tayiniyle ecnebi bir vali getireceğimizi beyan ederiz!

Bunun üzerine Abdülhamîd (Morçteg) plânını, devletin hükümlerine aykırı noktaları müstesna olmak ve tâyin edilecek ecnebi memurların istiklâlleri bahis mevzuu olmamak üzere kabul etti. Ecnebi memurların verecekleri kararlar Padişah iradesine bağlandıktan sonra makbul olabilecekti. Bu şekil, devlet üzerindeki tazyiki hafifletiyor, karşı tarafı daha fazla ileri gitmekten alıkoymuyor, yeni fırsatları gözleyen devletin de şerefini koruyor, fakat Makedonya meselesi asla tesviye edilemeden istikbâle ertelenmiş oluyordu. Abdülhamîd ise sadece içinde yaşadığı ânı, yani hâli kurtarmak ve düşmanlarına o andan istifade ettirmek borcunda olduğu için, devamlı ertelemelerle vaziyeti

kurtarıyordu.

TEMSİLCİ MEMURLAR

Büyük devletlerce tayin edilen temsilci memurlar Selanik'e geldi. Her teftişinde Hüseyin Hilmi Paşaya katıldılar, her işde daima onunla müzakere ve istişarelerde bulundular. Fakat karar ve emir meselesinde hüküm daima Bâbîâlîde kaldı. Çünkü bu memurlar, hükümleri Padişah iradesine bağlanmadıkça emir veremiyorlardı. Demekki, icra selâhiyeti yine Umumî Müfettişteydi.

Jandarmanın ıslahına memur ecnebi subaylar meselesi de aynı şekilde ele alındı. Hüküm ve irade Osmanlılarda, tenkit ve tavsiye ecnebilere... Yani ecnebi subaylarına, akıl hocalığından ileri gitmek yok...

Evvelâ jandarma düzenlemesinin bir Avrupalı genarel tarafından yerine getirilmesi kabul edildi. Fakat Almanya herhangi bir Avrupalı generalin, jandarma da olsa Türk askeri gücünün başına geçmesine veya başında görünmesine şiddetle itiraz etti. Her taraf apıştı. Abdülhamîd'e:

– Sen seç!

Dediler.

O da İtalyalı, ikinci ferik rütbesinde (korgeneral) bir general seçti. Generalin refakatine büyük devletlerden birer muavin tayin edildi. Evvelâ bu muavin subayların miktarı üzerinde münakaşalar geçti. Bâbîâlî bunların 25 kadar olmasına razı oldu. Daha sonra rütbe münakaşası başladı. Devletler, ecnebi subayların memleketlerindeki rütbelerden bir iki derece üstün olmalarını istiyor, fakat Hünkâr, İtalyalı generale müşirlik (Mareşallik) vermek istemiyordu. Nihayet Birinci Ferik (orgeneral) rütbesi verildi ve bu mesele böylece nihayet buldu.

Derken üniforma meselesi... Ecnebi subaylar Türk üniformasını mı giyecekler, kendi üniformalarını mı? Çizmelerimizin boyasına kadar burunlarını sokan devletler bu mevzuda uyuşamadılar. İtalyalı General, Osmanlı üniformasını giydi, öbür subaylarsa kendi üniformalarını muhafaza ettiler. Fakat bunlar hep şekil ve süs... İş, ecnebi subayların vazifelerinin ne olacağı esasında...

Bâbîâlîce verilen ve devletler tarafından kabul edilen notaya göre bu vazife şöyle sınırlandırılıyordu.

"Yabancı zabitlerin vazifeleri jandarmayı ıslah ve talimnamenin jandarmaya bağlı kısımlarının tatbikine nezaret etmektir. Emir ve kumanda Osmanlı zabitlerine aittir."

1904 senesi ilkbaharında ecnebi zabitleri Makedonyaya geldiler. Avusturyalılar Üsküp, İtalyanlar Manastır, Ruslar Selanik, Fransızlar Siroz, İngilizler Drama havzalarında... Almanlar ise Abdülhamîd politikasına sadakatleri yüzünden hiçbir mıntıkayı üzerlerine almadılar ve Selânikte açılan Jandarma Mektebinin müdürlüğünü kabullendiler.

Bu arada Bulgaristan ile de bir anlaşma imzalandı. Seferber hale getirilmiş olan sınır birliklerinin terhislerine ve Makedonya göçmenlerinin memleketlerine iade edilmelerine karar verildi. Bulgarlar, komita ve çete teşkiline mâni olacaklarını taahhüt ettiler. 1904 yaz mevsimi böylece sulhçu temenni ve ümitlerle geçti.

Bu defa da çete hareketlerinde değil de, münferit cinayetler ve bilhassa hristiyanlar arası boğuşmalardan ve devletin bir türlü asayiş tesis edemeyişinden şikayet başladı ve asıl ıslahatın malî olması gerektiği öne sürüldü. İngiltere Hariciye Nazırı Lord (Lânsdown) o güne kadar ıslahat hareketlerinden hiç bir şey çıkmadığını ve adlî ıslahatı başa almak gerektiğini iddia etti ve Berlin Muahadesini imzalamış bütün devletleri topyekûn ve müşterek bir muahadeye çağırdı.

Aldıran olmadı.

6 ay kadar sonra mahut iki komşu devletin sefirleri Bâbiâlide boy gösterdiler ve hükümete bir malî ıslahat projesi verdiler ve dediler:

– (Morçteg) programının tatbikini henüz yersiz ve uzak görüyor, her şeyden evvel malî ve adlî ıslahatı başa almak istiyoruz!

Yine büyük devletler arasında bir ihtilâf baş gösterdi ve Fransanın İstanbul sefiri, memleketine yazdığı bir mektupta şöyle dedi:

"–Abdülhamîd devletler arasındaki ihtilâfı körüklemeyi ve ondan faydalanmayı çok iyi biliyor."

NOTA

Babîâlî, malî ıslahat mevzuunda devletlerin Osmanlı Bankasıyla bir proje tertipleyip, adetâ kaynaklara el atarcasına yaptıkları teklifleri önlemek istedi. Fakat devletler bütün tazyiklerini bu noktada toplayıp her ân artıcı bir faaliyete giriştiler ve Babîâlî'yi nota yağmuruna tuttular.

1905 yılında verilen müşterek nota dört maliye mütehassısının Makedonya'da doğrudan doğruya işlere el koymasını hedef tutuyordu. Abdülhamîd, bu notayı şiddetle reddetti ve uzun savsaklamalardan sonra şöyle cevaplandırdı:

– (Morçteğ) projesinde böyle bir şey bahis mevzuu edilmemiştir ve bu teklif devletin hükümlerine hakına açık bir tecavüzdür.

Protestolar birbirini takip etti. Devletler, herbiri kendilerinden dört malî murahhas tâyin edip bunları Selânik'e göndermeye kadar vardılar.

Abdülhamîd, tekrar karşı durdu. Hattâ İstanbuldaki büyük devlet sefirlerinin toplu olarak huzuruna çıkma tekliflerini de reddetti.

Artık iş son kozları oynamaya gidiyordu. Bu vaziyet karşısında Rusya ve Avusturya müştereken bir deniz nümayişi yapmaya karar verdiler ve öbür devletleri de buna katılmaya çağırdılar. Almanya muhalif kaldı ve böyle bir deniz nümayişine katılmayacağını bildirdi. Fakat büyük devletlerden beşinin Avusturyalı bir amiralin kumandasında Pire limanında bulunan harp gemileri, Midilli ufuklarında göründüler, karaya asker çıkardılar ve posta telgraf ile gümrükleri işgal ettiler.

Almanya Abdülhamîd'e fazla mukavemet etmemesi için göz kırpınca, malî komisyon âzası arasında müslümanlar da bulunmak ve yine son kararı Padişaha terketmek ve sultanî iradeye bağlamak şartıyla teklifleri kabul olundu. Abdülhamîd yine devlet şerefini kurtarmış ve hükümlerine hakkını korumuştur.

Devletler gümrük resmini yüzde sekizde tutmak ister, Osmanlı Maliyesi de yüzde onbir diye ısrar ederken, İngilizlere verilen bazı demiryolları imtiyazı ve başkalarına tanınan menfaatler sayesinde nihayet 1907'de anlaşma oldu ve artık düpedüz bir çizgi üzerinde Makedonya ıslahatına başlandı.

Islahat heyeti şu kadrodan ibaret:

Rusya ve Avusturya sivil memurlarıyla kâtipleri ve tercümanları, Alman, İngiliz, Fransız, İtalyan ve Osmanlı temsilcileri, Osmanlı Bankası murahhasları ve İtalyan generalinin emrindeki altmış subaylık jandarma ıslah grubu... Aşağı yukarı yüz kişilik kadro...

Subaylar hep sancaklara dağıtılmışlardı. Sivil mütehassıslar ise, Selanik'te Hüseyin Hilmi Paşanın etrafında... Hüseyin Paşa, mes'ul bulunduğu üç vilâyetten Manastır veya Üskübe hareket edecek oldu mu, bunlar da peşinde...

Ecnebler doğrudan doğruya işlere karışmıyor, Osmanlı memurlarının yerlerine geçmekten ziyade onları irşada çalışıyordu. Halbuki büyük devletlerin emeli Osmanlıları irşad değil, tahakkümleri altına almaktı. Fakat, hâdiseler ve Abdülhamîd'in politikası, işleri evirip çevirip bu hâle getiriyordu. Düşmanı (pasif) kılmak...

Malî ıslahat, memurların maaşlarını yükseltmek, zamanında ödemek ve bazı suistimallerin önüne geçmekten ileriye varamadı. Jandarmanın ıslahı ise Umumî Müfettişliğe fikir vermek ve üç vilayette (Selanik, Manastır, Üsküp) birer jandarma mektebi açmaktan ibaret kaldı. Bu mekteplerden 7000 kadar jandarma yetiştirildi; bunlar 3 alaya taksim ve her alay bir vilâyet emrine tevdi edildi. Her sancağa bir tabur ve her

kazaya 1 - 2 bölüm...

ECNEBİ SUBAY

Ecnebi subayların tesiri, ss ve fantazyaya plânını geçmedi ve nazariye plânında kaldı. Emir ve kumanda kendilerinde olmadığı için, uzaktan hüküm vermekle yetinmiyorlar ve mkafatlandırılmaları icap edenlerle, cezalandırılmaları gerekenleri kaydedici bir hakem heyeti vazifesini görüyorlardı.

Bu defa Abdülhamîd, politikalarının en incisini takip etti. Müslüman ve Türk unsurların hiç bir hâdise ıkarmamalarını sağlamaya çalışırken hristiyanları birbirine düşürmeye baktı ve kibriti saman demetine tutarcasına yangın çıkarmakta kolayca muvaffak oldu. Evvelâ Sırplarla Bulgarlar, sonra da kendi aralarında yine Bulgarlar kapışmaya başladılar. Bulgar komita reislerinden birçoğu, Sırp veya Bulgar eliyle öldürüldü. Meşhur (Sarafof) adlı komitacı da öldürülenler arasında... (Mortinof), (Kostantinof), (Grof) ve daha niceleri... (Sandanski) isimli biri de yeni treyenlerden...

Sırp komitacıları azdıka azdılar ve Üsküp taraflarındaki Bulgar Egzarlığına bağlı köylüleri Sırp Patrikliğine tâbi kılmaya muvaffak oldular. Rum eteleri de harekete geçti, Siroz ve Drama taraflarına sızdılar. Osmanlı Hükümeti Yunanlılara karşı sert davranmadığı halde bütün şiddetini Bulgarlar üzerinde kmeledi. Maksat Bulgarların Makedonyadaki iş teşkilâtını dağıtmak... Bu da Abdülhamîd'in politikasiyle ve Sırp – Yunan çetelerinin tazyikleri sayesinde oluyordu.

Abdülhamîd, Makedonya ve Yunanlıları kullanarak Bulgarları ezmekle kalmıyor, Rumenlere de el uzatıp Yunanlıları engelliyordu.

Abdülhamîd, Makedonyada bir Ulah milliyetinin teşekkülü için bütün imknları açık bıraktıktan ve arzusuna erdikten sonra 1905'de Makedonyada Ulah topluluğunu tasdik ediverdi. Yunan Kralı ve Rum Patriği bu vaziyetten fena halde gocundular ve Ulahların bu hakkını iptal ettirmek için var kuvvetleriyle çalışmaya başladılar. Bir taraftan Patrik (Yuakim)in telkinleri ve bir taraftan Yunan çetelerinin tazyikleriyle Rumenleri yıldırmaq istediler. Bir takım bildiriler yayınlayıp Ulah olduğunu iddia ve Ulah diliyle ibadet edecek olanları öldüreceklerini ilân ettiler. Bu tazyikten dehşete düşen Ulahlar Romanya Krallığına sığınınca Yunan ve Romanya hükümetleri arasında pençeleşme başladı. Romanya, Patrikhanenin 1899'da Ulah diliyle ibadete izin vermesine rağmen şimdi ne sebeple buna mâni olmaya kalktığını soruyor ve Yunan hkmetini Yunan çetelerine müsamahalı hareketinden ötürü suçluyordu.

Yunanlılar bu protestolara kaçamaklı cevaplar verdi; ne Patrikhane, ne de çeteler üzerinde nüfuzu bulunduğunu bildirdi ve (diplomatik) yoldan Romanyalıların bir şey elde etmesine imkân bırakmadı. Bunun zerine Romanyalılar, memleketlerindeki Yunanlıları bir nevi karşılık olarak tuttular ve Makedonyada Ulahlara ne yapıyorlarsa acısını Bkreşteki rumlardan çıkarma yoluna girdiler. Romanyalılar Bükreş sokaklarında nümayişler yapıp Yunanlara sövüp saydılar ve Yunan bayrağını ığneyerek çamurda sürüklediler.

Abdülhamîd gözleri pırılmalı dolu, yaktığı kundağın tesirini Yıldız'dan takip ede dursun...

SIYASÎ DEHA

Abdülhamîd'in dehâsı, Rumenlerle Yunanlıları çatıştırmakla kalmadı; Bulgarları da işin içine kattı. Yunan çetelerinin hareketi Egzarhlık nüfuzunun kırılmasına ve Bulgaristan'a doğru bir muhacir akımına sebep olduğu için Bulgarlar bu halden sinirlendiler, Filibe ve Varna gibi Rum topluluklarının bulunduğu yerlerde türlü nümayişlere giriştiler. Patrikhane tarafından Varna'ya gönderilen bir Rum piskoposunun karaya çıkmasına da mâni oldular. Ahyoli kasabasında manastırları işgal eden Rumlar, Patrikhane temsilcisi piskoposa fena muamele edenleri kurşun yağmuruna tuttu. Boğuşmada II Rum ile 8 Bulgar öldü.

Bü suretle Balkan karışıklıklarının sebebi, Bulgar, Rumen ve Yunan unsurları üzerine yığılmış oluyor, büyük devletler Osmanlı hükümetine nizam ve huzuru temin edememesinden başka suç bulamıyor, bu suça karşı da Osmanlı hükümeti şiddet politikasına baş vurup vurmayacağını sorar gibi bir tavır alıyor, şiddete müsaade edilmeyeceğini bildiği için sessiz ve hareketsiz duruyor, neticede herhangi fiilî bir müdahaleden kendisini koruyordu. Buna bir de, Almanya'nın Türk politikasını tutması yardımcı oluyordu. Almanya (Lord Bikonsfild) tarafından teklif edilip (Bismark) tarafından kabul edilen, Osmanlı mülkî tamamiyetine ait maddeyi şiddetle iltizam ediyor ve büyük devletlerce Makedonya'nın işgaline ait herhangi bir niyet ve kıpırdanışa imkân tanımıyordu.

Almanya'nın bu suretle Osmanlı hâmesi geçinmesine karşılık, Türkiye'de kendisine verilmedik imtiyaz bırakılmıyor, böylece dünya Birinci Cihan Harbine doğru sürüklenirken, Abdülhamîd, İngiltere'nin karşısına Almanya'yı dikmiş ve o sayede, başta Makedonya, İmparatorluğunu el dokundurulamaz hale getirmiş bulunuyordu.

Böyleyken Almanya'yı o kadar ince şekilde idare ediyordu ki, aşırı isteklerine ustalıkla sınır çizmeyi biliyordu. Meselâ, Kızıldenizde Hudeyde tarafında bomboş bir adacığın Almanlarca istenilmesi üzerine İngilizleri, Hindistan yolunda bir Alman üssüne vücut vererek telâşlandırmamak için harikulade bir buluşla kendisini mazur göstermeyi beceriyordu.

Tahsin Paşadan:

«O tarihlerde Almanya İmparatoru donanmaya büyük ehemmiyet veriyordu. Müstakbel bir harpte Alman gemilerinin kömürsüz kalmamasını temin için uzak denizlerde kömür depoları aramaktaydı. Bu meyanda Hudeyde civarında bulunan hâli bir adayı Zat-ı Şahaneden istedi. Baron Marşal bunun için Bâbiâliye müteaddit müracaatlarda bulunduğu gibi, bir gün Cuma Selâmlığından sonra huzur-u şahaneye girerek; "Bahriahmerde Alman gemileri için kömür tedariki müşkül olduğunu ve İmparatorun Hudeyde civarındaki hâli adayı kömür deposu yapmak üzere Almanya'ya terk ve tahsisine müsaade buyuracaklarını zat-ı şahanenin zevalnapezir dostluğundan ümit etmekte bulunduğunu" söyledi. Hünkâr bunun üzerine hemen o gün beni çağırarak:

–Yemen valisi Fevzi Paşaya şimdi bir telgraf çekiniz; o adaya kâfi miktarda asker göndersin. Lâzım gelen tesisatı askeriye yapılsın ve neticeyi en kısa zaman zarfında bildirsin!

Dedi. İradeyi tebliğ ettim. İki gün sonra Fevzi Paşa'dan istenilen cevabı aldık. Baron Marşal'e de Hudeyde civarında öyle hâli bir ada bulunmadığını ve yalnız bir tek ada mevcut olup onun da mevki-i askerî olduğunu Hariciye Nazırı marifetiyle söyledik. Baron Marşal, bir mevki-i askerînin tahliyesi ile Almanlara tahsisini isteyecek kadar ileri gidemedi.»

Bu vaziyet karşısında, İngiliz Politikası: Cihan hâkimiyeti yolunda ilerlerken, en büyük rakip saydığı Alman nüfuzunu her tarafta ve Makedonyada kırmaya çalışmak... Rus Politikası:

Balkanlardaki hristiyan milletlerini Türk hâkimiyetinden kurtarmak, hususiyle İslâvların hamisi geçinmek, kendisini Türkün tasfiyesine memur bilmek ve Balkanların yoluyla İstanbul ve ılık deniz idealini gerçekleştirici fırsatlar aramak... Avusturya Politikası:

Esasta Alman politikasına bağlı, Rus politikasına da zıt olduğu halde Rusya ile vakitsiz ve bütün dünyayı ateşe verici bir kapişmaya düşmemek için, Makedonya mevzuunda onunla işbirliği halinde görünmek, fakat kendisiyle Ege Denizi arasında, Balkan devletleri tarafından paylaşılmış bir Makedonya duvarının yükselmesine mutlaka mâni olmak, hatta muhtar bir Makedonya'ya bile razı olmamak ve onu, günü gelince Selanik yolunu açmak üzere kudretsiz bir Türkiye elinde bırakmak, hele Büyük Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan gibi emellere katiyen engel olmak...

İtalyan Politikası:

Gözü Osmanlı İmparatorluğunun taksiminde olan bu ikinci sınıf devlet de, Libya'da Türkiye'nin yerine geçmek politikasının yanibaşında, Adriyatik denizini İtalyanlaştırmak, Arnavutluğu yutmak, hattâ daha aşağılara sarkmak sevdasında...

Fransız Politikası:

Avrupa menfaatlerini barıştırmak, İngiliz ve Rus münasebetlerini idare etmek, İngiltere ve Rusya ile Fransa arasındaki itilaf kutuplaşmasını gevşemekten korumak ve Türkiye'de büyük yatırımları bulunduğu için, Osmanlı hükümetlerinin nüfuz ve itibarını bir dereceye kadar mahfuz tutmak ve umumiyetle her tarafa karşı iyi niyetli Batı temsilcisi ve nasihatçisi görünmek, hakem rolünü oynamak...

Abdülhamîd'in siyaseti ise, başından beri anlaşıldığı gibi, bu menfaatleri birbirine zıt dünyada Türkiye'yi taksime uğraticı bir ahenk ve vahdet doğmasına imkân vermeksizin rekabetleri körüklemek ve Makedonya'yı unsurlar arası tam bir ihtilâf sahası olarak muhafaza etmek, üzerinde anlaşılabilir bir mevzu olmaktan çıkarmak...

Abdülhamîd'in, Makedonya'yı hristiyan unsurların boğuşma meydanı haline getirmesindeki siyasî incelik kolayca anlaşılacak gibi değildir. İlk bakışta sanılabilir ki, bu kargaşalık havası, büyük devletlerin müdahalelerini davet ve dolayısıyla Türkiye'yi mahkûm edici bir vaziyettir.

Tamamiyle aksi...

Zulüm ve karışıklık Türklere gelmedikçe, Sırp, Ulah, Bulgar ve Yunanlının birbirine girdiği bir Makedonya, Osmanlı İmparatorluğunun emniyet perdesi halindedir. Zira tam bir sükûn ve huzur içindeki Makedonya, galip ve hâkim unsuru İslâv olacağı gibi sadece Rusya hesabına bir nüfuz ve tahakküm mıntıkası teşkil edecek, belki de o sahada yeni bir İslâv muhtariyetine vesile hazırlayacak ve Moskofları Ege denizine bağlamış olacaktı. Rusya, Avusturya-Macaristan politikasına tamamiyle zıt, Rusya'nın askerî, iktisadî kilit noktaları üzerinde bu kadar genişlemesini çekemeyecek olan öbür Avrupa devletleri gözünde de tehlikeliydi.

O halde Makedonya, Rus nüfuzuna terkiyle bir türlü, Avusturya hululüne bırakılmasıyla bir türlü, Osmanlı idaresi altında ve yangınlar içinde tutulmasıyla de bir türlü mesele teşkil eden, bütün dünyayı ürkütücü ve menfaat sahiplerini birbirine düşürücü bir ukde arz ediyor, ve Abdülhamîd, bu sabayı olanca bataklığı içinde muhafaza ederek, Avrupaya karşı bir nevi Çin Seddi gibi kullanıyordu. Abdülhamîd'in politikasında Makedonya, Balkanların canevine sokulmuş öyle bir kazıktı ki, hem Avrupa Türkiye'sinin mirasyedileri arasında ittihat ve ittifaka mâni oluyor, hem de devamlı karışık haliyle büyük devlet menfaat ve rekabetlerini kamçılıyarak tedavi kabul etmez bir yara halinde Avrupa siyasetini felce uğratiyordu.

Abdülhamîd, bu maksatla, Makedonya ile alâkalı devletlerle türlü imtiyazlar tanıdı ki, hiçbirini öbürüne hâkim vaziyete geçirmeden muvazeneyi muhafaza ve terazinin kefelerini yalnız kendi menfaatine göre idare etti. Mesela Avusturya'yı Selaniğe kadar uzamak gayesini güden demiryolu politikasında himaye ederek onun Makedonya üzerindeki emellerini gevşetmek ve Ruslara karşı her ân mevcut bulunmasını sağlamak yolunu tuttu. Avusturya-Macaristan'ın Saray Bosna, Metroviçe ve oradan başka bir ek hatla Ege'ye uzanacak demir

yolu fikri ve bu fikir etrafında Abdülhamîd ile imzaladığı anlaşma, Sırp lar ile Rusları çileden çıkardı. Adeta Avusturya'ya karşı İslav ittihadına benzer hareketler oldu.

Rusya ve Avusturya'nın emelleri birbirine o kadar zıt ve birbirine öyle şüp he besleyiciydi ki, 1904–1905 Rus–Japon Harbinde Rusya, kendisi Uzak Doğu'da uğraşırken Avusturya'nın Balkanlara âni bir sızma hareketinden ürktü ve bunun için siyasî ve askerî türlü tedbirlere el attı.

Ruslar, Japonlardan yedikleri korkunç dayaktan sonra, ayakta olduklarını ve cihan meseleleri üzerinde söz sahibi bulduklarını ispat etmek için yine Balkanlarda görünmek istediler ve 1878'de Türklere attıkları dayakla iftihara kalkışıp Şumnu'da bir zafer âbidesinin açılış törenini yaptılar.

1907'de Makedonya'nın manzarası pek perişan... İslahat adına yapılanlardan hiçbir şey çıkmamıştır. Giderleri karşılayabilecek gelir sağlanamamakta ve maaşlar ödenememektedir.

Bu da Abdülhamîd politikasının güzel bir buluşu...

Nihayet gümrük resimlerinin yüzde üç artırılmasına devlet razı oluyor ve Osmanlı Bankasının büyük avanslarıyla ihtiyaçlar gideriliyor. (Morçteg) plânının hiç bir şeye yaramadığı Bâbîâlice öne sürülüyor ve şöyle deniliyor:

– İslahatı bizzat Osmanlı hükümeti yapacaktır! Avrupalı memur ve zabıtlere ihtiyaç kalmamıştır! Bitmek üzere bulunan mukaveleleri de yenilenmiyecektir!

Fakat Japonlardan aldığı kuyruk acısıyla Balkanlarda kuyruk kabartmak sevdasına düşen Rusya yeni bir ıslahat notasiyle taarruza geçiyor, nota İngilizler tarafından himaye görüyor, 1914 felâketi yaklaştığı ve taraflar birbirinin yanında yer almaya başladığı için, Almanya, âni bir ihtilâfa sebep olmamak ve zaman kazanmak üzere Abdülhamîd'e muzaheret göstermiyor ve 1914 tarihine kadar sürmek üzere Türkiye yeni tekliflere boyun eğici bir anlaşma imzalamak zorunda kalıyor.

Abdülhamîd'in hristiyanlar arası o kadar ustalıkla idare ettiği, fakat merhameti yüzünden Türklere ait fesadını kurtaramadığı o Makedonyadır ki, hem de Müslüman ve Türk isimli tipleriyle Abdülhamîd'in tahtını yıkacaktır.

MAKEDONYA ÜZERİNE HÜKÜM

Bahsini bu kadar uzun tuttuğumuz Makedonya, hakikatte, onun sözde müslüman ve Türk bazı unsurlarına ait mânayı çerçevelediği ve kadrolaştığı için ehemmiyetlidir; yoksa kendi başına eserimiz ve tezimiz içinde birinci derecede bir yer tutmaya değerli değil... Sırf bu menfi mânanın, tarih, coğrafya, ruh ve politika bakımından fideliğini teşkil ettiği içindir ki, millî ruhumuzu çürütme dâvasının bahçesi ve kapısı olarak Makedonya üzerinde durduk.

Maddî ve manevî Makedonya ikliminden sızan asıl mâna budur!

Barındırdığı binbir unsur arasında hiçbir şekilde ahenk ve birlik kurulmasına imkân olmayan, imkân olması için Osmanlı hükümetinin Makedonya'yı bir hapisane nizamı içinde idare etmesi gereken, buna da büyük devletlerin göz yummayacağı besbelli bulunan bir saha ki, iklimi, ahlâkı ve tarihî kaderiyle asırlardır bir ihtilâl, iğtişâş, ihtilâç nahiyesi olmuş, Büyük İskender'den sonra ya sahipsiz ve başıboş, yahut tâbi ve âsi yaşamış ve asırlar boyunca daima hoyrat, kinci ve yıkıcı bir rol oynamış, hiçbir zaman millî bir vahdet, medeniyet ve devlet bütünlüğüne erememiştir.

İşte Sultan Murad Hüdavendigâr'ın Kosovada Sırp ordusunu yere serdiği, bir Sırp fedaîsinin, hançeriyle şehit düştüğü ve ondan sonra Sırp prenseslerinin Osmanlı Sarayına girmeye başladığı tarihten beri bu saha müslüman Anadolu Türkünün ayakları altına serilirken için için ve sinsi sinsi, aynı Türke karşı korkunç bir kin ve hınç merkezi olmuş ve işin en hazin tarafı Rumeli fatihleri temiz ve soylu Türklerden, yüzlerce yıl Makedonya kaniyle ihtilâtlar ve devamlı devşirmecilikler yüzünden aynı kanın zehirlerini tevarüs edici ve kendi öz köküne kin besleyici bir zümre peydahlanmaya başlamıştır.

"Asıl mâna" diye belirttiğimiz, Makedonyanın en felâketli cephesi budur, ve Abdülhamîd'i deviren de sadece merhameti, kalb yufkalığı, kısaca Makedonyalı mizacından pay alamayışı ve bu yüzden tepeleyemediği, tahta kurusu ezer gibi bir kan lekesi haline getiremediği bu mâna... Suyun öte tarafındaki mâna!.. Bu mânayı anlamak, yeni kökçü Anadolu nesillerine sahte oluşlarımızın en hassas anahtarını verecek ve büyük dâvanın en kıymetli teşhislerinden birini kazandıracaktır.

Ötedenberi hep Rumeli ve Makedonya yoluyla gelip devlette en yüksek makamları alanlar, bize, Anadolu çocuklarına, Anavatan evlâdına, kendi kuvvet ve bizim zaaf noktalarımızı ihtar etmekte birinci rolü oynamışlar, fakat rolleri, artık kapanmış olan tarihlerine rağmen hâlâ anlayamamıştır.

Sadece, okur-yazar, güya aydın ve belli başlı tesirler altında bir sınıfa ait ve büyük yığını tenzih edici bir teşhistir bu...

Bu sınıfın etnografya çerçevesinde tavsifi "bulanık Türk", mekânlarının coğrafya plânında tespiti de, "suyun öte tarafı" diye ifade olunabilir.

Bu memlekete, Sokullu ve Köprülü gibi kurtarıcı çapında insanlar "suyun öte tarafı"ndan gelmiş oldukları gibi, ruhî ve içtimaî çöküşümüzü hazırlayan hemen bütün felâket tipleri de yine "suyun öte tarafı"ndan gelme bulanık Türk'lere dendir. Bir kısmı da, bulanık, çürük ve mikroplu tarafıyla da olsa, Türk bile değil, kimbilir hangi mühtedi rolünde İslâm veya Yunanlının kırmaması...

İşte, Anadolu Türküne nispetle açığöz, atılgan, hareketli ve zaafı istismarda gayet becerikli bu tipler, vaktiyle Rumeli ve Makedonya dünyasının Anadoluya Celâlî Eşkiyası tohumlarını savurmasına muvazi olarak, 18'inci asır ortalarında, sonlarında ve 19'uncu asır başlarında maddî ve manevî Makedonya ikliminden aldıkları komitacılık dersini, emperyalizma ve yahudilik ajanlarının tuttuğu hürriyet oltası peşinde kendi öz vatandaşlarına karşı tatbiki kalkışmışlardır.

Asıl tanınması, bilinmesi ve ona göre tarih muhasebesine girişilmesi gereken Makedonya budur.

HÜRRİYET

Avrupalı, bizi Haçlılar seferi, sınır toslamaları, müspet ilgi buluşları ve türlü dış vasıtalarla dize getiremezken nihayet içimizden yıkmanın formülünü buldu. Bu formül, ne Doğu, ne de Batı üzerinde çileli bir nefis muhasebesine erişebilmiş, sığ ve kaba taklitçi, kendi öz nefsinden tiksiniçi, mesnetsiz ve şahsiyetsiz bir zümre tarafından Türk ruh kökünü çürütmek/İslam bütünlüğünü fesada vermek, Türkiyeyi içinden yıkmaktır.

Bu inceliği Allah, tam da bu fesada memur sahte kahramanlar kadrosundan bir zata, (espri) ve güya lâtife kılıklı olsa da ne güzel söyletiyor, kendi kendisini ne de güzel ele verdiriyor:

Üçüncü Napolyon, meşhur Fuad paşaya sorar:

– Dünyada en kuvvetli, en sağlam temeller üzerinde, yıkılması en zor, hangi imparatorluk vardır?

Fuad paşa, Allah tarafından memur bulunduğu rolden habersiz, güya (espri) yapar:

–Osmanlı İmparatorluğu, Haşmetmeâb!

Napolyon'un kahkaha atmadığı kalır:

–Nasıl olur, Ekselans?

–Nasıl olmaz, Majeste; siz dışarıdan, biz içeriden bu imparatorluğu yıkmak için her şeyi yaptığımız halde yine muvaffak olamıyoruz!

Fuad paşanın (espri) kılıklı cevabı, bir sarhoşluk ânında suçunu ithaf eden, ortaklarını da ele veren katilin halinden nişane...

Avrupalının, bu maymundan aşağı kuklaları avlamak için kullandığı yem, Büyük Fransız inkılâbının modalaştırıp sonradan ayağa düşürdüğü, kendisi için belki aziz, fakat ayrı bir iman ve nizamdan gelen milletler hesabına öldürücü zehir makamında bazı işporta malı mefhumlardır ve başlarında "Hürriyet" gelmektedir.

Öyle bir mefhum ki, en ateşli bağlılarının bile Hürriyet Hanımla, hürriyet mefhumu arasındaki farktan haberleri yoktur.

Hürriyet nedir; vasıta mı, gaye midir; hangi hadlerle çevrilidir; insan olmanın baş şartı hür olmak iken eşek olmanın tek vasfı da hiçbir had tanımamak ve dilediği yerde işemek değil midir? Ve her şeyden evvel ve sonra, Allanın "dinde ikrah yoktur!" emriyle bir dinin bağlıları, hürriyeti Avrupalıdan mı öğrenecek ve alacaklardır? Eğer dâva, sadece bir zulüm ve istibdat idaresine karşı harekete geçmeyi hedef tutucu basit bir şeye kendi öz ruh bünyemizde ve hak duygusu şeklinde kendi başına mevcut olmak icap eder ve topyekûn millî ve içtimaî bir deva kıymetinin bağlanabileceği mutlak bir gaye sayılamaz.

Halbuki hürriyet, başı boşluk narası haline getirilip bir dâva cezbese, vicdanîlik hissi olmak yerine bir nefis ihtilâcı ve dizginsizlik sar'ası şekline girdi mi, artık kendisine ne eski nizamdan eser kalır, ne de yeni bir nizama istidat...

İşte, vatana fikir getirecekleri yerde, mânasını ve gayesini bilmedikleri hürriyet yaygarasıyla ortaya çıkanlar, Türk'ü içinden çürütme taktiğinin İslâmî ruh ve nizam bütünlüğünü yok etmekten ibaret gayesine körü körüne alet olmuşlar; ve gidasız, bakımsız, faaliyetsiz de

olsa başları bağı çiftlik hayvanlarının ipleri kesilerek saliverildikleri bir zemin üzerinde korkunç bir anarşi dünyasını hazırlamaya başlamışlardır.

Tanzimattan beri geliş budur ve bütün sahte kahramanlar serisi içinde hiçbir tanesi yoktur ki, en kaba tarafından hürriyet yaygaracılığı dışında bir dünya görüşüne malik ve hiç olmazsa bu kısır mefhuma sadakatle bağı bulunsun...

Hürriyet yaygaracılığının bizde ve parti şeklinde ilk çekirdeğı "Yeni Osmanlılar" topluluğı... Hidivlik mücadelesi yüzünden devlete küskün ve yalnız şahsî menfaatine bağı Mısırlı Prens Mustafa Fazıl Paşa da "Yeni Osmanlıların" para bakımından patronu...

JÖN TÜRK

Yeni Osmanlılar, yahut "Genç Osmanlılar"... "Genç ırk" mânasına meşhur (Jön Türk) klişesinin çerçevelediği züppeler sınıfı, işte bu ilk çekirdekten türeme...

Ondan evvel de Abdülmecid'e suikast tertiplemeye kalkan –Kuleli vak'ası– bir "Genç Türk" topluluğu var.

Eserimizin başında ve ikinci Abdülhamîd'in ilk gençlik bahsinde kalın hatlarla ele aldığımız bu teşekkülü, şimdi Makedonya istikâmetinden ve sözde Türklerden gelen yıkıcı ihtilâlin ilk plânını kurmuş olması bakımından tam yeri gelmiş olarak biraz daha aydınlığa çıkarmalıyız.

"Genç Osmanlılar", Şeriatle müttefik gördükleri Padişahın Molayısıyle üzerinde hiçbir muhasebeye girişemedikleri ve Batı dünyasının şatafatlı ve Doğu âleminin boynu bükük dış plânlarına göre hüküm verdikleri şeriate karşı bir hareket kadrosu ve en adi tarafından hürriyet işportacılığı esnafı... Kadrolarının ana uzuvları; belirtmiş olduğumuz gibi, Namık Kemâl, Ziya Paşa, ilk gazetecilerden Agâh Efendi ve Prens Mustafa Fazıl... Vatan ve hürriyet dâvaları adına bu klişeleri naralaştırmaktan başka bir şey bilmez, basit tebliğ şairi Namık Kemâl; felsefi ukalalıktan sanat zanneder ve tasavvufu harabatîlik bilir, fikirde ve şiirde tekerlemeci Ziya Paşa; ilk mektep heveskârlıklarından daha acemi ve iptidâi gazeteci "Tercüman-ı Ahval" sahibi Agâh Efendi; ve henüz imtiyazlı bir vilâyetken Hidivlik ve emaret gibi birşey olmasına sebebiyet vereceği Mısır lokmasını kaçırdığı için hamiyet damarı kabaran sefil ve riyakâr Prens Mustafa Fazıl...

Bunlar hürriyetçidir, ıslahatçıdır, meşrutiyetçidir, ruhlarının gizli bir noktasında şeriat icabı sandıkları, kötü idareden şikâyetçidir, fakat hem kendi özleri, hem de yabancı medeniyet karşısında derinliğine hiçbir idrak sahibi değil...

Tanzimat ve Tanzimat sonrası münevveri, îslâmın yanlış anlaşılma ve tatbik edilmesini dâva edeceği yerde, dilinde sahte bir tevhid kelimesi, bizzat îslâmı dâva etme yoluna girmiş körkütük taklitçi bir cehalet ve hamakat timsalidir.

Bu hayatî cümleye eklenecek söz şudur ki, o gün bugün gıdasını sadece cehalet ve hamakatten alan devrimci küfür, işte bu ilk sürfelerden çıkma, türeme ve üreme... İman ve İslâm cephesi şimdiye kadar bunların karşısına, maskelerini düşürücü, menşelerini gösterici ve mahiyetlerini tespit edici (ideolojik) ölçüler bütünüyle) çıkamamış ve yalnız Ulu Hakan İkinci Abdülhamîd Han'dır ki, zehirli tesirlerine karşı koymuş; ve bin kere tekrarlasak yine azdır ki, sırf mizacındaki yufkalık yüzünden onların köklerini kurutamamış, aksine oyununa gelmiştir.

İlk hürriyet işportacılarının ne boş ve meselesiz adamlar olduğunu anlamak için Prens Mustafa Fazıl'ın Abdülâziz'e yazdığı mektuptan şu satırlara dikkat ediniz:

«Bizde şimdiye kadar az mı reform vaad edildi? Hem bu reformlar tatbik de edildi... Ve hâlâ, kulunuz şu satırları yazarken, gene de yeni reformlar vaid olunmakta değil midir?..

Fakat bu reformlar artık ihtiyacı karşılayamaz. Bundan ötürüdür ki, biz bugün bir derece daha ileri gidip bu resmi arızamızı Padişahımızın ayakları ucuna kemal-i ihtiram ile koyuyoruz.

Şevketlû Padişahım...

Devletin idare usulünü değiştirerek devletinizi kurtarınız! Osmanlı Devletini hür nizamlarla süsleyerek devleti halâs ediniz!

Bu hür nizamlar sahih, geniş ve verimli olmalıdır. Kuruluşunda da, devamında da her türlü garanti temin edilmelidir. Evet Padişahım, böyle

bir hür nizam, İslamların ve hristiyanların bütün hak ve vazifelerde eşitliğini tanıyacağından bugün Avrupalıların hâkim ile mahkûm arasında kurulabileceğine inanmadıkları ahengi ve itidali meydana getirecektir.

Şevketlû Efendim:

Şimdiden görüyorum ki, sizin müsteşarlarınız olan hainler ve cahiller "hür nizam"dan bahsedişimi yine başka başka mânâlara çekeceklerdir. Onlar;

–Hür nizam, Padişahın istiklâl ve kudretini elinden alıp, hükümdarlığı âdi bir âlet haline sokar, alçaltır.

Diyecekler...»

Abdülâziz hükümeti, toplantıları, fiyakaları, bağırıp çağırmaları ihtilâl tekniğinden uzak olan bu toy adamları çabucak enseleyiverdi. Nâmık Kemal ve Ziya Paşa'yı birer memuriyetle dışarıya göndermeyi tasarlarken, Prens Mustafa Fazıl 'ı hemen Türkiye'yi terketmeye davet ettiler. Mısır'ın sömürücülüğü makamını elinden alanların kendisine verdiği milyonlarca İngiliz altınıyla Paris'e giden Mustafa Fazıl, sırf saray tarafından himaye edilmediği için, saraya düşman olarak aynı düşmanlığı besleyen Hürriyet nâracılarını, Abdülâziz'e karşı silâh diye kullanmak üzere Paris'e çağırdı. Her ihtiyaçları Prens tarafından görülmek kaydıyla Paris'e gidenler, Ziya Paşa, Nâmık Kemal, Suavi, Agâh Efendi ve ayrıca birkaç silik şahıs... "Genç Osmanlılar"ın temel taşları olan bu insanlar, Paris'te Prens'in parasıyla, Abdülâziz aleyhine yaylım ateş neşriyata giriştiler. Bu neşriyatın saray üzerinde uyandırdığı kötü tesiri rahatlıkla istismar eden Mısır Valisi İsmail Paşa, bu makamın kendi sülâlesine geçirilmesini ve bir müddet sonra da sıfatının Hıdivliğe çevrilmesini kolayca sağladı. Böylece Mısır'ın devletlûsu olmak muradını besleyen, Firavunlardan daha zalim hürriyet istismarcısı Prens'in Türkiye'ye ilk hizmeti Mısır'ı kaybettirmeye vesile olmaktan ibaret kaldı. Prens'in, devlet zaafını meydana çıkarmakta bilmeden vesile olduğu mahut rolü içinde ne kadar samimiyetsiz, hattâ ahlâkı bakımından alçak bir adam olduğu kısa zamanda meydana çıktı. Abdülâziz'in Paris seyahati sırasında Fransa Zaptiye Nazırı "Jön Türk"lere Paris'ten çıkıp gitmelerini ihtar etti. Nâmık Kemal ve Ziya Paşa Londra'ya geçtiler. Öbürleri de (Jersey) adasına ve Belçika'ya sığındı.

Prens bu hale karşı seyircidir ve sinsi sinsi bir plân takip etmektedir.

Nâmık Kemal ve o zaman Bey olan Ziya Paşa, Londra'da "Hürriyet" gazetesini çıkarmaya başladılar. Fakat hem Prens'in para yardımı eksilmeye başlamış, hem de nâzik anlarda daima olduğu gibi "Genç Osmanlılar"ın arasına ihtilaf düşmüştü.

Nazik ân... Zira Hürriyet dâvasının patronluğunu eden Prens'in kendilerine feci bir ihaneti karşısındadırlar. Prens Mustafa Fazıl, Abdülâziz'in Paris seyahatinden ve "Jön Türk"lerin Paris'ten çıkıp gitme ihtarını almalarından hemen sonra Abdülâziz ile anlaşmış, İstanbul yolunu tutmuş, üstelik Sultandan bir de nazırlık koparmıştır. Ya peşi sıra Avrupa'ya sürükledikleri ve sultana karşı hürriyet mücadelesine memur ettikleri?.. Onları da gurbet illerde on parasız, aç ve biilaç, yüzüstü bırakmakta tereddüt göstermemiştir. Fakat bu hâdise, sahte idealist Mısırlı Prens'in kötü ahlâkını gösterse de, Avrupalarda kimsesiz ve sahabetsiz bıraktığı sahte kahramanlar hesabına herhangi bir merhamet hissi uyandıramaz. Zira onlar da aşağılık patronlarının arkasından Sultana af dileklerini sunacaklar, affedilecekler ve teker teker İstanbul'da arzı endam edip cazibeli rütbe ve memuriyetlere konacaklar, bu hallerinden utanmayacaklar ve ileride Abdülhamîd'e karşı daha şiddetli bir mücadeleye koyulacaklardır.

Nâmık Kemal'in "Hürriyet" gazetesine ait şu mektup, hem onun, hem de dâva arkadaşlarının ne zayıf karakterde insanlar olduğunu belirtmeye yeter:

«Bir zamandan ber Arif imzasıyla neşir Duyurulmakta olan Hürriyet'in ne tahririnde, ne de efkârında bizlerin iştirakimiz olmadığı malûm–u devletleridir. Bu hakikati, yâni Hürriyet'le beynimizde bir alâka ve münasebet olmadığını göstermek için bu ilânın gazetede neşir buyurulması müstercadır (rica olunur). Arkadaşlar dahi bu arzuda bulunarak vaktiyle gazeteye imza koyduğum cihetle keyfiyetin taraf–ı âlilerine tebliğini vesatet–i âcizaneme havale ettiler. Yine her halde emir ve irade efendimizindir.

7 Kanunsanî1870 Kemal»

Artık, ikinci faslı İkinci Abdülhamîd döneminde açılmak üzere, ilk "Genç Osmanlılar" denemesi sona ermiştir. "Genç Osmanlılar" davranışının dolayısıyla doğurduğunu kabul edebileceğimiz ilk fiilî eser, aynı fikir zeminine bağlı Midhat ve Hüseyin Avni Paşaların bîçare Sultan Abdülâziz'i ecnebi himayesinde tahtan düşürmeleridir.

İTTİHAT VE TERAKKİ

Sene 1889... Mayıs ayının 21. günü... Birkaç Tıbbiyeli kafa kafaya veriyor ve "İttihat Terakki"nin temelini atıyor. Bunlar Ohrili İbrahim Temo, Arapkırlı Abdullah Cevdet, Diyarıbekırlı İshak Sükuti, Kafkasyalı Mehmet Reşit ve Bakûlü Hüsayinzâde Ali Beylerden ibarettir ve aralarında Konyalı Hikmet Emin ve İsmail İbrahim isimli şöhret yapmamış iki şahıs daha vardır.

Aralarında toplantılar yapıyorlar ve başlangıçta (romantik) kadroda ve çocukça hevesler çerçevesinde yürütmeye çalıştıkları fikirleri aksiyon plânına dökmek için yol ve çare düşünüyorlar.

O sıralarda, istikbâlin Mebusan ve Ayan Reisi Ahmet Rıza, Bursa Ziraat Mektebi Müdürü... Bursa'da çıkan "Nilüfer" gazetesinde makaleler yazıyor ve Abdülhamîd hakkında en samimiyetsiz cinsinden methiye tekerlemeleri karalıyor. Korkunç bir ihtiras sahibi ve şahsi menfaat düşkünü olan bu adam dalkavukluk tekerlemeleriyle bir şey koparamayınca, 1889'da Paris Sergisini ziyaret maksadıyla Fransa'ya gidiyor ve oradan Abdülhamîd'e acımtrak bir dille ıslahat lâhiyaları göndermeye başlıyor; Vatan şöyle kurtulur, memleket böyle kandırılır, filan, falan...

Bizim İttihatçı delikanlılar, bu vaziyetten haber alıyorlar ve kendileriyle kafadar gördükleri Ahmed Rıza Bey'e başvuruyorlar.

–Paris'te Cemiyetimizin temsilciliğini üzerinize alır mısınız?

Teklifi yapan, Cemiyete yeni intihap edip Avrupa'ya kaçırılan Ahmed Verdâni, Doktor Nâzım ve Ali Zühtü Beylerdir.

Bunlar Ahmed Rıza Bey'den:

–Evet!

Cevabını alıyorlar ve bu maddeci ve satıhçı adamı bir nevi reis vaziyetine geçiriyorlar.

Ahmed Rıza hakkında maddeci ve satıhçı vasıflarını kullandık. Gerçekten bir aralık İttihat ve Terakki'nin "ideolog" şahsiyeti rolünü oynayan bu adam, Fransız filozofu Ogüst Komt'un (Pozitivizm–Müspet felsefe) mektebine bağlıdır. Bu bakımdan onun için herşey müspet ve riyazi bir müşahede meselesidir ve girift ruh hakikatleri birer saçmadır. Bu noktada, İslâmın en kuduz düşmanlığını yapmış olan Abdullah Cevdet'ten başlayarak hemen bütün İttihatçılara sârî ve şâmil ruh haletini gösteren bir incelik vardır.

Ahmed Rıza'nın Cemiyet temsilciliğini kabul edişinden sonra, "İttihat ve Terakki" ismi klişeleştiriliyor ve daha evvel "Terakki ve İttihat" diye düşünülmüş olan bu isim böylece ters–yüz edilerek kabul ediliyor. Fransızcası da hazır: (Union etProgres...)

Ohrili İbrahim Temo'nun bir eserine göre, kurucular arasında Rüştü Bey isimli sarıklı(!) ile Dr. Asaf Derviş (Paşa) ve Şerefüddin Mağmumi Bey de vardır.

İlk toplantılarına "İncir altı içtimai" ismini veriyorlar. Bu toplantıda Necmeddin Arif Bey de bulunmuş... Başka bir eserde de, Edirnekapı dışında Arnavut Ulus Ağâ'nın kiralamış bulunduğu Midhat Paşa bağında 8 veya 12 kişilik ilk toplantıdan bahsediliyor.

Bu topluluğun açıkça Abdülhamîd'i devirmek, "istibdat" diye isimlendirdikleri sıkı tedbirli idareye nihayet vermek, meşrutiyeti ilân etmek ve Sultan Murad'ı taht'a çıkarmak yolundaki gayeleri bazı jurnalciler tarafından saraya bildiriliyor, aralarından birçoğu tevkif ediliyor, Divan–ı Harbe veriliyor, fakat fikirden ibaret suçları herhangi bir teşebbüs ifade etmediği için kısa bir hapisten sonra, zalim ve kanlı (!) Padişahın af

iradesiyle serbest bırakılıyorlar.

ZAAF

Abdülhamîd hakkında Ermeni icadı olarak uydurulan "Kızıl Sultan" lakabıyla bazı soysuz Türklük iddiacıları tarafından masallaştırılan, "Tıbbiyelileri, Harbiyelileri Marmara'da boğdurdu!" isnadı derecesinde şenî ve hakikatin tam tersi bir yalana insanlık tarihi şahit olmamıştır. Âlemde mutlakiyet idaresi temsilcisi hangi hükümdar olsa ve o ne kadar yufka yürekli bulursa, kendisini ve tahtını ortadan kaldırmaya azmetmiş ve bu azmini isterse sadece söz plânında açığa vurmuş bir zümreyi darağacında sallandırır. Nice niyet plânında kalmış ve teşebbüs sahasına çıkmamış suikast hareketlerinde suçlu sanılanların, masum olduğu bilinenlerle beraber ne türlü ipe çekildiklerini yakın tarihimizde görmüş değil miyiz? Hatta ceza kanunlarında, bu türlü bir niyeti besleyenlerin hareketleri teşebbüs sahasına çıkmamış olsa bile, maksatlarını ifşa edici deliller elde edilirse, idam edileceklerine dair, hem de (demokratik) anlamda maddeler mevcut değil midir?

Böyleyken, Abdülhamîd mutlak idare temsilcisiyken ve Divan-ı Harp en tabîî selîm akılla ihtilâlcileri cezalandırmaya hazırken, onları affetmek gibi misilsiz bir necabet ve atıfet göstermiştir. Doğrusunu isterseniz, bin kere tekrarlayalım, en büyüğü ve en affedilmezi, kendisini tahtan indirecek olanlara karşı tecelli edecek olan bu necabet ve atıfet, Abdülhamîd'in biricik suçlu tarafıdır. Aslında Masonluğun, Yahudiliğin ve Batı emperyalizması ajanlarının, fırından ekmek çıkarır gibi tezgahlarında imâl ettikleri bu sahte Türklere acıyacağı yerde, öz milletine ve tarihine acıydı, onları evvelâ çekirdek halinde, sonra da ağaç olduktan sonra köklerinden kazımakta tereddüt etmezdi.

Yaratılış ve kader cilvesi! Başka söylenebilecek hiçbir şey yoktur.

Nitekim kendisi de o muazzam dehâsiyle bu zaafını o kadar derinden anlamıştır ki, bir gün nedimelerinden birine şöyle demiştir:

-Beni şiddet göstermeye zorluyorlar! Ne yapayım ki, bende Büyükbabam Sultan Mahmud'un sert mizacından eser yoktur!

Bu harikulade ince sözü söyleyen Abdülhamîd unutuluyordu ki, eğer Büyükbabasında o sert mizaç olmasaydı, Yeniçeri belâsı kendi devrine kadar devam etmiş veya devamına bile imkan kalmadan vatan batmış olacaktı. Yeniçeri Ocağının satvet ve mehabetle içine girip onu yeni zaman ve mekâna uyduracak ve Yeniçeriye eski idealist ruhunun teknesinde yeniden yoğuracak derecede bir zekâ İkinci Mahmud'da mevcut değildi, ikinci Abdülhamîd'deyse o anlayış var, fakat o davranış yoktu.

Abdülhamîd'in (Jön Türkler) ve İttihatçılara bütün karşı koyuşu, herbirinin kazancından çok üstün tahsisatla şurada veya burada ikâmete memur edilmesi suretiyle bazı konforlu sürgünler, telkinler, nasihatlar, menfaat teklifleri gibi âciz vasıtalarla ileriye geçmemiş ve hiçbir suretle hiçbirinin burnunu kanatacak dereceye ulaşmamıştır. Onun bu rikkat ve merhanet hareketi altındadır ki, yılan yumurtaları kendilerine bir kuluçka iklimi bulmuşlar ve kolaylıkla yumurtalarını delip çıkmışlar, deliklerde büyümüşler, gelişmişler ve nihayet meydan yerini basmışlardır.

FAALİYET MERKEZİ

Paris, "Genç Osmanlılar"dan sonra, İttihatçılar tarafından da fikir ve faaliyet merkezi olarak seçilmiş ve 1895 yılında Ahmed Rıza orada "Meşveret" gazetesini çıkarmaya başlamıştır.

Avrupa'ya kaçışları gittikçe çoğaldı ve Paris'te "Türk'lerden son derece sığ ve onbaşı kültürlü, Batı hayranı \ öz kaynağından tiksini bir zümre peydahlandı.

Paris'teki Jön Türkler hakkında Şarl Hekar adlı bir Fransız muharriri "Abdülhamîd Devrinde Türkiye" ismini verdiği eserinde şöyle diyor:

"– Bunlar, kötülükleri böyle uzaktan ıslah edebilmek için hangi vasıtalara sahiptirler? Bir memleketi ıslah etmek, ancak onun içinde çalışmakla olur, yoksa onu hâkim ellere bırakıp uzaktan tenkit etmekle değil... Kavga, vatan sathında yapılırsa bir netice verebilir, iş vatan sahasında kuvvet kazanır ve birbirini takip ederek hedefine ulaşır. Bu sebeple Jön Türklerin hareketi semeresizdir. Çünkü onlar düşmana karşı ilk olarak mevzilerini terk ediyorlar. Yegâne düşünceleri başlarını kurtarmaktır."

Biz bu Avrupalının fikrini paylaşamıyoruz. Çünkü bir dâva, vatan içi bir infilâkla başa geçebileceği gibi, vatan dışı bir hazırlanış ve memleketi hazırlayışla da tesirini gösterip ondan sonra vatana intikali daha elverişli görebilir. Bu bakımdan Jön Türklerin vatan dışına çıkmaları ayrıca bir kabahat değildir. Eğer dâvaları hak olsaydı, bir nevi hicret demek olan bir dış mevzide yuvalanıp, bütün tesirleri yerine getirdikten sonra vatana çullanmaları elbette hak olurdu.

Fakat bu muharririn farkına varamadan ortaya koyduğu bir hakikat vardır ki, o da başlangıçta Jön Türklerin bir aksiyon mizacı, dâva rizikosu ve fedakârlık ahlâkından oksun (bohemyen–serseri hayatı yaşayan artist) edasıyla memleketlerinden kaçıp Abdülhamîd'e uzaktan dil çıkarmaktaydılar.

Abdülhamîd, sadece yola getirmeye çalışan yumuşak litikasıyla bunların takibini içeride, Dahiliye Nâzırı, dışarıda da bazı ajanlarına ve elçilerine havale etti.

Bir taraftan İstanbul'da ve bir taraftan Avrupa'da Jön Türk faaliyeti devamda... Her gün biraz daha kabaran bağılıları arasında çoğu tıbbiyeli gençler, mülkî ve askerî paşalar, hattâ tarikat şeyhleri, yahut dâvanın nereye gittiğini görmeyen şeyh taslakları var...

Mizancı diye meşhur "Mizan" gazetesini sahibi, Duyun-u Umumiye Komiseri ve Mülkiye Mektebi Tarihi muallimi, tanınmış muharrir Murad Bey de İttihat ve Terakkiye giriyor. "Turfa mı, Turfanda mı?" isimli romaniyle, "Tarih–i Umumî"si meşhur...

Murad Bey Cemiyete girdikten sonra Padişaha alelusul bir ıslahat raporu takdim ediyor ve hiçbir alâka ve dikkate değer telâkki edilmeyen bu rapor, Murad Bey'in teccüss ve tarassut altına alınmasına sebep oluyor.

Murad Bey de Paris'te... "Mizan"ı orada çıkarmaya ve basit bir isimden ibaret "Merkez–i Umumi"nin sözcüsü olmaya memur edilmiştir.

Başta İstanbul ve İzmir olmak üzere şurada burada teşekkül eden "komite" isimli ocaklar, talimatı "Merkez–i Umumi"den alıyor ve türlü yollarla Avrupa'dan gelen gazete ve evrakı yerlerine eriştiriyor. Hattâ postahane takiplerine karşı kullandıkları ecnebler bile var... Gelen posta maddelerini bunlar alıp kendilerine veriyor.

Nihayet İstanbul'da aralarında birinin gafleti yüzünden baskına benzer bir kuşatılış... İki Şeyh, Nailî ve Abdülkadir Efendi uzaklara sürülüyor;

her zaman olduğu gibi firar yolunu açık görenler de Avrupa ve Mısır'a kapağı atıyorlar.

"Meşveret" gazetesi, ağaç üzerindeki bir çocuğun yerdeki kabadayıya küfretmesi gibi, Abdülhamîd'e söğüp saymaktadır. Abdülhamîd, Paris Büyük Elçiliği vasıtasıyla Fransız Hükümetine baş vurup "Meşveret" gazetesini kapattırıyor.

Fransız basınında bir çığlık:

– Vay efendim, demokrasi diyarında bir gazete nasıl kapatılır?

Bunun üzerine Fransız hükümeti "gazete kapatmak" kararından vazgeçip "Meşveret" in Fransa'da yayınlanmasını yasaklamakla yetindi: Yâni küçük bir tatbik şekli farkıyla yine gazeteyi kapatmış oldu.

Bu defa "Meşveret" İsviçre'de... Ama orada da rahat edemedi. Gazeteyi basacak matbaa, parayla bu işten vazgeçirildiği gibi, Türk harfleri de satın alındı ve Ahmed Rıza Bey'e gazetesini litografya usulüyle çıkartmasından başka çare bırakılmadı. Oradan da Belçika'ya göç... "Meşveret" Belçika'da da kapatıldı ve Ahmed Rıza'nın Belçika'dan çıkarılması için karar alındı.

İsviçre ve Cenevre... Mısır'dan oraya gelen Mizancı Murad Bey'le Ahmed Rıza Bey el ele... Birarada "Mizan" ve "Meşveret" gazetelerinin yayınlarını idare ediyorlar... Fakat hırçınlık, geçimsizlik, şahsî ihtiras, nefsinin büyük görme ve üstelik hain niyet ve hesaplarda numunelik bir tip olan Ahmed Rıza ile Jön Türkler arasında ihtilâf çıkıyor. Ahmed Rıza, "İttihat ve Terakki"yi Paris'teki (Pozitivist) komitesiyle birleştirmek ve dinî fikirlere yüzde yüz cephe almak dâvasındadır. Her biri, ruhunda, az veya çok, Ahmed Rıza'dan pay taşıyan İttihatçılar buna rağmen bu kadar açık bir İslâm düşmanlığına yanaşmıyorlar, Ahmed Rıza'yi Cemiyetten ihraç ediyorlar, Murad Bey'i de reislikten istifaya zorluyorlar.

Bu mevzuda (Feş) isimli muharrire göre Ahmed Rıza'nın müdafaası şudur:

"Yalnız Müslümanlara imtiyaz tanımak yersiz ve imkânsızdır. Bunu defalarca yazdım. İşte haber aldığınız fikir ayrılığının sebebi budur. Genç Türk'lerden birçoğu hristiyanlar aleyhindeki hareketleri zararsız kabul ediyorlarsa da, ben kötü şöhret kazanacağımı bilsem de fikrimde ısrar ederim. Türkiye'yi terakki ettirmek için yegâne çare dinî eşitlik politikasıdır. Bunu çığlık kopararak söylemekten geri kalamam!"

Bu lafların altında yatan mânâ, bir Hristiyanlık aşkı ve İslâm nefretinden başka birşey değildir.

Mizancı Murad'ın da Ahmed Rıza'dan geri kalır bir tarafı yoktur. "Meşveret" gazetesinin 1894 yılı Noel gününde(!) verilen bir ziyafette bir nutuk vermiş ve şöyle konuşmuştur:

" – Bu fırka Osmanlıdır. Yüksek vazifesi, hiçbir cins ve mezhep farkı gözetmeksizin Osmanlıların menfaatleriyle birlikte Osmanlı Devletinin varlığını korumaktır."

Aynı Murad Bey, "Türkiye'nin Zaaf ve Kuvveti" isimli eserinde de hristiyanlar ve hristiyanlık üzerindeki görüşünü şöyle belirtir:

" – Biz Şarklılar, hristiyan vatandaşlarımızın manevî aşağılıktan kurtulmak için öne sürdükleri arzuyu pek iyi anlıyor ve kurtuluşlarını biz de arzuluyoruz: Zira müşterek vatanımızın menfaati adına, hukukça, imtiyazlarca ve bilhassa vatan temayülleri bakımından onları kendimize eşit görmek istiyoruz."

Bu satırların altında yatan mânâyı da, Ahmed Rıza'ya ait görüşün yanına oturtmak lâzımdır.

Murad Bey'in yerine, Binbaşı Ahmed Bey isimli birini cemiyete reis seçtiler. Yeni Reis, İstanbul'da faal bir ittihatçı olan Kaymakam Şefik Bey'in gayretiyle yeni komiteler teşekkülüne çalıştı. Harbiye Mektebinde "Hüseyin Avni Paşa Komitesi" ve "Süleyman Paşa Komitesi" adlarıyla iki topluluk kurdu.

Dikkat edilirse, "heyet" veya topluluk mânâsına teşekküllere "komite", bir nevi çete topluluklarına da "komita" diyor ve bunların bağılılarını "komitacı" diye isimlendiriyoruz.

Kendilerini, Padişahı devirenlerin isimleriyle yaftalayan ve bu suretle maksatlarını açığa vuran bu topluluklar da, ikinci soydan olmak sevdasında; fakat hemen ele geçirilip dağıtıldılar. İdam, boğdurma, hapis, işkence, hepsi yalan... Sadece sürgün ve memleketin muhtelif yerlerine serpiştirme...

Şimdi sıra, Abdülhamîd'in siyaset yoluyla İttihatçıları elde etme teşebbüslerine geliyor.

SİYASET YOLU

Hünkâr, ittihatçıların "serhafiye" diye andıkları Ahmed Celâleddin Paşa'yı Murad Bey'e gönderdi. Ahmed Celâleddin Paşa, aldığı talimata uygun şekilde gayet halîm, mütevazî, iyi niyetli ve şefkatli hareket etti. Abdülhamîd'in gençlere anlayış göstereceğini ve bütün haklı dileklerini kabul edeceğini bildirdi, kavgaya nihayet verilmesini istedi. Abdülhamîd İttihat ve Terakki ileri gelenlerine hiçbir şey yapmayacağını, hattâ kendilerine münasip işler ve faaliyet sahaları göstereceğini vaad ediyor ve İstanbul'a gelmelerini istiyordu. Eğer teklifi kabul edilmeyecek olursa, her türlü mukabelede serbest olacağını da ilâve ediyordu. Jön Türkler teklife sırt çevirecek olurlarsa. Padişahın birden bire en acı şiddete geçmesi ihtimalinden korktular ve Paris'te çıkan Ekler gazetesinin kaydettiğine göre, şu şartları öne sürdüler:

"Fırka mütarekeye razı olacak, fakat büsbütün silâhını bırakmayacaktır."

"Sultan gerekli ıslahattan ayrı, bir de tedrici umumî af edecektir."

"Meşveret Gazetesi Müdürü Ahmed Rıza Bey, her ne kadar bütün Fırkanın güvenine mâlik bulunmuyorsa da, takip ettiği müspet fikirlerden dolayı kalem meydanında mücadele-i idare edecektir."

Abdülhamîd, kendisine şifreli telgrafla bildirilen bu şartları hemen kabul ve Genç Türkler hakkında umumî af ilân etti.

Şimdi iş, karşı tarafın taahhüdünü yerine getirmesinde...

Jön Türkler de derhal harekete geçtiler. İttihat ve Terakki Cemiyetini, meşveret ve Mizan Gazetesini tatil ettiler. Murad Bey'de İstanbul'a döndü. Onu da bir sürü dönenler takip etti. Bunlardan bir çoğu nefis memuriyetlere kondular. Çürüksulu Ahmed Bey (Paşa) ile Şerif Bey, ateşemiliterliklere tâyin edildiler.

Abdülhamîd, affı, şarta uygun olarak tedrici surette idare ediyordu.

Mizancı Murad rehin makamında İstanbul'a dönmüş ve hiçbir lütuf kabul etmeyeceğini taahhüt etmişken; hemen saraya kapılandı. "Şûra-yı Devlet" Dahiliye Dairesi âzalığine getirildi ve hasta kız kardeşinin doktoruna kadar herşeyi saraydan bekler oldu. Abdülhamîd, Ahmed Celâleddin Paşa marifetiyle İttihatçıların kodamanlarını affederek, onlara Cemiyetlerini fesh ve gazetelerini tatil ettirerek, Jön Türk hareketini belinden kırmıştı ama bu tam bir tasfiye sayılmaz; hattâ cereyana bir müddet sonra budanmış ağaçların gelişme hızını verebilirdi.

Nitekim ortada baş ve ayak belli değil bir vaziyet hüküm sürerken, ilk kuruculardan Abdullah Cevdet ve İshak Sükûtf, Cenevre'de "Osmanlı" gazetesini çıkarmaya ve münferit bir' ses halinde dâvalarını yürütmeye davrandılar. Fakat bu davranışlar, hasmın işgal ettiği bir harp meydanında o ân için geçirilememiş bir iki kılıç artığının havaya mantar tabanca sıkmasından farksızdı.

Nihayet onlar da satın alındılar ve Afrika sürgünlerin de affı şartıyla gazetelerini kapadılar ve memleketlerine döndüler. İshak Sükuti Roma Sefirliğine, Abdullah Cevdet de' Viyana Elçiliğine doktor tâyin edildi.

Bu mu fikir ve dâva namusu?..

Abdullah Cevdet, İslâm aleyhtarı tavrıyla sarayın dikkatini çekince işinden atıldı, Mısır'a gitti ve çok kısa süren sükûtunun arkasından Kahire'de "İçtihat" dergisini yayınlamaya başladı. Bir de, güya yeni fikirlere destek ve din düşmanlığına dayanak olmak üzere "Kütüphane-i İçtihat" isimli bir kitap yayını tezgahı kurdu. Bu zehirli yayınların ejderha çapında en büyük yılan hüviyetlisi. Doktor (Duze)nin "Tarih-i

İslâmiyet" isimli şenaat ve rezaletnâmesidir ki, onu okuyup da imanlarının zedelendiğini hisseden bir iki Tıbbiyelinin intihar etmelerine sebep olmuştur.

KASIT AYNI

Herşeyden evvel, Jön Türk kendi öz mayasından, hamurundan, yani milletin ruh kökünü dayadığı iman ve İslâm'dan tiksinen ve bu nefret hissini Batının çıkartma kâğıdı kadrosunda dış ziynet çizgileriyle kendi sefil dünyasına ait kırık dökük eşyanın satıhçı ve ucuzcu kıyasından devşiren arsız cehalet ve mağrur hamakat tipidir ve başlıca kastı İslamiyettir. Bu tipte nefis muhasebesi hassası bulunmadığı için, bilerek de bilmeyerek de hep aynı kast...Ve Tanzimat kahramanı Mustafa Reşit Paşa ve kumpanyasından beri hep aynı hâl... Bunlar, bir sokağın dümdüz açılması mevzuunda eğri büğrülüğü, muntazam bir ordu teşkilâtında karışıklık ve başıboşluğu, herhangi bir ırz ve mal müdafaasında himayetsizliği, hâsılı bir nizam ifadesinde ve maddeye tahakküm dâvasında kayıtsızlık ve sünepeliği, hep İslama atfeden ve onu yanlış temsil edici ve cemiyetlerin suçunu görmeyen yarım veya çeyrek aydınlardır ve İslama bağlılık iddia edenleriyle apaçık cephe ilanları, esasta birbirinin aynıdır. Aralarında en kuduz İslâm düşmanı Ahmed Rıza ile Abdullah Cevdet olan bu adamlardan, İbrahim Temo'nun güya tenkitkar bir üslûpla bir arkadaşa Ahmet Rıza hakkında yazdığı bir mektuba dikkat ediniz:

«Vâkıâ şimdiye kadar âlemi aldattık, ama kendimizi hiçbir zaman iğfal edemedik. Hatta bunu geçenlerde Fransız gazeteleri yazdılar. Güya bir gazeteci, sefirlerle görüşmüş, Ahmed Rıza hakkında şöyle yazmış: Ahmed Rıza Paris'te tahsilde iken (Ogüst Komt)un mesleğini kabul eder; İstanbul'a gelir, o mesleği orada tamime çalışır. Esasen o meslek bizim dinimize mugayir olduğundan, birçok taraftan hakaret görür ve mesleğini intişar ettiremez. Tekrar sergi zamanı Paris'e gitmek için müsaade ister, hükümet müsaade etmez. Firaren Paris'e gelir. İşte o vakitten beri Paris'tedir. Kendisine Jön Türk süsü vererek bir takım gençleri başına topladı. Bunların maksatları, (Ogüst Komt)un mesleğini ortaya sürmektir.

Sefir söylemiş, gazeteler de böyle yazmış...

Yahu; insaf edelim, bizim ahalimizin hali malûm, bunu hükümet böylece bizim gazetelerde ilân ederse ve ispat olarak "işte gazetelerindeki tavzih!" diye ortaya koyarsa husule getireceği tesiri şimdiden düşünüyorum ve aklım başımdan gidiyor.»

Ve evvelce kaydettiğimiz sapık mantık:

«Canım, zaten biz niçin bir kayıdla mukayyet olalım; Ahmed Rıza Bey, "ben dinsizim" demiş. Hâşâ, o adam dinsiz değildir. Çünkü din iman demek, bir şeye inanmaktır. Zaten iman, inanmaktır. O halde Ahmed Rıza'da (Ogüst Komt)un mesleğine inanmış... Demek ki, imanı var. Pekâlâ, mademki Meşveret bir heyetin gazetesidir ve o heyetin kısım-i âzami İslam nâmı altında geçiniyor, biz de istibdad yok diyoruz, ey bu ne haldir?

Bir kişinin keyfîne tabî olmuş, gidiyoruz. Eğer bir kişinin keyfine tâbi olmak bizce hoş bir şey olmuş olsaydı, 600 senelik hanedanın keyfîne tâbi olurduk. Madem ki, onun keyfine tâbi olamıyoruz, niçin Ahmed Rıza'nın keyfine tâbi olalım? Biz müsavat istiyoruz. Bir kayıdla mukayyed olmamak talebinde bulunuyoruz. Niçin Ahmed Rıza'nın kaydı ile mukayyed olalım?»

Ahmed Rıza, herkesten evvel Sultan kucağına düşecek ve menfaat devşirmeye bakacak bir karakter sahibiyken, hem öz partisi içinde itibarını kaybetmiş olması, hem de din aleyhtarları fikirleri yüzünden sarayın nefretini kazanmış bulunması sebebiyle muhatap tutulmaya lâıyk görülmemiş ve neticede faziletinden değil de, mecburiyetinden mücadelesine devam etmiştir.

İttihat ve Terakki bir nevi politika edebiyatı plânını aşmayan bu ilk safhası içinde yine fiili bir garantiye el atmaksızın edebi şekilde tasfiye edilirken, sağda ve solda kuru sıkı top atışları devam etmektedir. Romanya'da Mısır'da, hatta (Riyo dö Jeneryo)da birtakım gazete teşekkülleri...

Bu sıralarda Damat Mahmut Paşa, iki oğlu (Prens Sabahattin ve Lütfullah) ile İstanbul'dan Paris'e kaçtı. Oraya ayak atar atmaz Ahmed Rıza ile karşılıklı, birbirlerini övme ve pohpohlama mektupları teati ettiler.

Mahmut Paşa, 20. Asrın ilk ayında (11 Ocak 1900) bu de Abdülhamîd'e fikir ve edep yoksunu mektup, küfürnâme gönderdi.

Mahmut Paşa, Paris'e kaçtıktan sonra ancak üç sene yaşayabildi ve 48 yaşında öldü.

Mahmut Paşa'nın bahsedilmeye değer tek tarafı bir takım fikirler ve nazariyeler sahibi oğlu Prens Sabahaddin'den sonra, ölüsünün tâbi tutulduğu muameledir. Abdülhamîd'in, "dinini ve vatanını inkâr eden adam" ilan ettiği Mahmut Paşa, Paris'te hristiyan mezarlığına gömüldü ve mezar başında Türkçe Nutuk verilmesine Fransız polisi tarafından mâni olunduğu için Ahmed Rıza, Fransızca bir nutuk irad etti.

Bu inanılmaz iddianın İttihatçı ağzıyla tesbit edilen kaynağını verelim: "Abdülhamîd ve Devr-i Saltanatı Hayat-ı Hususiye ve Siyasiyesi-1092-1093"

HÜRRİYETÇİLER KONGRESİ

Damat Mahmut Paşa'dan sonra, faaliyet Abdülmecîd'in ta Seniha Sultan'in oğlu olduğu için kuyruğuna "prens" unvanı takılmış bulunan Sabahaddin Bey'dedir. Yani sadece ana tarafından prens...

Prens, Avrupa'da yaşayan bütün hürriyet işportacılarını kongrede toplanmaya davet etti. Fakat Abdülhamîd'in tesiri üzerine Fransız hükümeti kongrenin toplanmasına mâni oldu. O zaman Fransız Enstitüsü âzasından (Löfevr Pontalis) şatoya benzer büyük konağını, bu kongrenin emrine verdi. Şubat ayının 4'üncü günü bu konakta hürriyetçiler kongresi... Arap, Kürt, Arnavut, Çerkeş, Yahudi, Ermeni, Rum ve aralarında sözde Türk, ırklar ve dinler salatası Bu karışık unsurları birleştiren güya hürriyettir. Ve bunlar hürriyeti birbiriyle boğuşmak için istediklerinin farkında değiller...

Kongreye Prens Sabahattin reislik etti. Kongre toplanmadan önce de bütün Osmanlılara hitap edici bir beyanname neşredildi.

Abdülhamîd'i bir istibdatçı olmakla suçlayan, bu elemli vaziyete daha fazla katlanmanın imkansızlığını öne süren, harap ve perişan vatani kurtarmanın çaresi olarak ırk ve din farkı gözetmeksizin eşitlik ve serbestlik şartlarını gösteren, artık tekerleme haline gelmiş ve gevelene gevelene posalaşmış fikirsiz fikirlerin yeni bir dizisi...

Beyanname, milleti ayaklanmaya davet ediyor ve her taraftan hürriyetçileri birleşmeye ve beyannameyi cevaplandırmaya çağırıyordu.

Prens Sabahaddin, kongrede beyannameye benzer bir nutuk verdi ve dayısı Abdülhamîd'in zulümlerinden ve milletten topladığı vergileri hafiyelere tahsis ettiğinden bahsetti ve bütün bu demogaji köpürtülüştünden sonra, kongre şu kararlara vardı:

- 1 – Osmanlı kavimleriyle istibdat idaresi arasında asla irtibat kabul edilmeyecek...
- 2 – Osmanlılığı teşkil eden muhtelif cinsler arasında ahenk ve anlaşmanın doğması için herşey yapılacak.
- 3 – Başta 1876 Kanun–i Esasî'si bulunmak üzere hukuk ve kanun devleti kurulmasına çalışılacak.
- 4 – Berlin Muahedesine riayet yoluyla iç huzur ve sükûn sağlanacak...
- 5 – Bunlar yerine getirilmediği takdirde, 1856 Paris ve 1878 Berlin Muahedelerini imzalamış büyük devletlerden müdahale istenecek ve milletlerden daimi bir komite kurulacak...

Bu kararlar, bir takım ekalliyetlerin menfaatleri uğruna bir vatan hiyaneti eseridir ve Abdülmecid'in, yabancı kan Mahmud Paşa'dan torunu Prens Sabahaddin tarafından müdafaa edilmektedir.

Ne feci, ne hazin, ne acıdır ki, kongrede bulunan Ermeniler bu vatan hiyanetine iştirak etmemekte, büyük devletlerden müdahale istenmesini Türk istiklâline aykırı telâkki etmekte ve bunu bir beyanname halinde göz önüne sermekte...

Bir hahamın, havraya sığınan sahte müslümanlara karşı İslâm dinini müdafaaya kalkışması gibi bir şey!

İşte mahut kitabın 1096 ve 1097 numaralı sahifelerinden, aynıyle beyanname:

"Druşak ve Hınçak komitaları bervech–i âti beyanatta bulunurlar: Kongreye iştirak eylediğimiz zaman, anâsir–ı Osmaniye beyinde bir itilaf

hususl temin edileceğine kail olmuş ve bu ittihat sayesinde husule gelecek kuvvetten istifade olunacağını memul eylemiştik. Bu babtaki ml–i meşruamızda (meşru emellerimizde) yanılmış olduğumuzu burada maateessf beyan ederiz.

Kongrede bulunan ekseriyet, memalik–i Osmaniye'de ıslahat icrası için düvel–i muazzamanin müdahalesine müracaat etmeyi fevkalâde elzem addetmiş ve ittihaz olunan mukarrera–(uı esası da düvel–i muazzamanın tesirat–i hayırhnesi suretinde tevil olunmuştur. Biz ekalliyet olarak tamamen kail olduk ki, düvel– muazzama daima menfaatlerine tâbi olurlar ve bu menfaat de daima memleketimizin menafne muvafık değildir. Bunun için, Hkmet–i Osmaniye'nin istiklâline tecavüz addedilebilecek olan bir hareketi açıktan açığa reddettik."

Ermeni komitacılarından gelen şu vatan dersi karşısında bin kere din ve vatan haini, Türk ve müslüman adlı insanlık yzkaralannı nasıl sıfatlandırmak gerekir, bilemeyiz!

Ahmed Rıza, vaktiyle "Meşveret" gazetesinde boyuna büyük devletlerin müdahalesine el açmış ve Türk istikllinin mezad memurluğunu yapmışken, şahsî istirkaptan mıdır, nedendir, bu defa Prens Sabahaddin'in karşısına çıktı ve müdahale isteği aleyhine mevki aldı. Hakkı tutarken de hakikatsiz ve samimiyetsiz adam...

O zaman müdahale aleytarları biraraya gelip, "şrayı mmef"i çıkarmaya başladılar ve ayrı bir parti teşkil ettiler. İsimlerini de mülga fırkanın adı olarak "İttihat ve Terakki" koydular. Böylece Avrupa'da çalışmakta devam eden Jn Türkler, biri Ahmed Rıza, br Prens Sabahaddin idaresinde ikiye bölünmüş oldu.

Ahmed Rıza'nın (Ogüst Komt)dan devşirilme pozitivizm felsefesine karşılık, Prens Sabahaddin, görüşlerini daha müşahhas ve aynı zamanda şahsî bir (ideolojik) temele oturtmak gayretiyle ortaya iki dâva attı:

"Teşebbüs– şahsi ve adem–i merkeziyet."

şahsi davranış kıymeti ve idarede merkeziyetsizlik usulü... Bir nevi liberalizma; ferdi azizleştiren ve cemiyeti ikinci plna atan ucuzcu bir görüş... Bazı Fransız sosyaloglarla teması neticesinde elde edilmiş olan bu fikirler, her ne kadar Prensın nefesine mal ettiği ve içine sindirdiği, yani basit taklit plnından çıkardığı düşünceler idiye de, eksiksiz ve dört başı mamur bir dünya görüşü olmak haysiyetinden mahrum ve parça anlayışından ibaret, küçük (entellektüel) eseriydi ve ruhî ve içtimaî hiçbir inkılba eser olabilecek çapta değildi.

Prens Sabahaddin:

" – Genç Türkler'in bütün hücum ve tenkitleri Abdülhamîd'e, Abdülhamîd'in şahsına karşıdır ve içtimai bir görüş temeline dayalı değildir. Halbuki kötülüklerin kaynağı derinlerdedir ve ancak içtimaî bir anlayış zaviyesinden kavranabilir ve çaresi aranabilir. Abdülhamîd'in şahsını hedef tutan hücumlar fevkalâde doğru ve yerinde olmakla beraber meseleyi halledemez!.."

Derken belki kısmen aldatıcıydı, fakat kendisinin ifte nazariyesiyle de büyük meselenin haline imkan yoktu. Prens Sabahaddin, ihtiyacı ifade ediyor, fakat ona hiçbir cevap veremiyordu. Eğer cevap verebilseydi en büyük kötülüğün, Batı âlemini murakebe ve muhasebe edemeden kr körüne taklid etmekten doğan sahte inkılplardan geldiğini anlayacak ve onların sahteliğini anlamış ilk padişah olarak Abdülhamîd'in şahsını da azizleştirmeye gidecekti. Heyhat ki, Hristiyanlık aşıkı babanın oğlu kırma Prens, bütün sahteler gibi düşman cephe hesabına hareket ediyordu.

Prens Sabahaddin'in kurduğu "Adem–i Merkeziyet–i İdare ve Teşebbüs– şahsî Cemiyeti" Ermenilerle elele verici birtakım kombinezonlar peşinde koşarken, başta sahte kahramanların başı Midhat Paşazade Ali Haydar Midhat bulunmak üzere, münevver geçinen Tanzimat fabrikası mamulü insanlardan bazı üyeler kaydetti, fakat hiçbir zaman ciddi bir aksiyon plânına çıkamayacak cılız ve tesirsiz nazariye plânında kaldı.

Ahmed Rıza "İttihat ve Terakki" temsilciliğini üzerine almış olarak Paris'te her zamanki çığlıklarını kopara dursun; bir de gizli, ismi var, cismi yok, bir "İhtilalci Fırka" etrafa programlar yağdıra dursun... Bu manzara ilk "İttihat ve Terakki" tecrübesinin döküntü haline gelmiş olmasından başka bir şey değildir ve yangın yerinin son küllerindeki kıvılcım artıklarından ileriye bir ehemmiyet arzetmemektedir. Fakat ne çare ki, kader, bu kıvılcım artıklarının Makedonya ve Selanik'e doğru uçarak Üçüncü Ordu Merkezini tutuşturmasını ve böylece Türk ordusu içinde bazı tiplerin tam bir Makedonya'lı karakteriyle ortaya çıkararak asıl ve menfî Makedonya'yı İstanbul veAnadoluya hâkim kılmalarını emretmektedir. Bu da "İttihat veTerakki"nin ölüsünden doğacak son ve güya Türk Makedonya Komitası olacaktır.

ORDUYA SIZIŞ

Mahut cemiyet, belirttiğimiz zikzaklar içinde hayatını sürdürdükten ve hattâ nefesinin tükenmiş olduğu hissini verici ölü bir devreye girdikten sonra, o zamana kadar (entellektüel-fıkri) plânda yürütmeye bakıp muvaffak olamadığı davasında bir manivela bulmak lüzumunu duydu. Bu, sürünceme içinde pörsüyen kendi hayatiyetini kurtarmak için son bir davranıştı; fakat kısa zamanda memleketin hayatına mal olacak derecede gelişti: Orduya sızmak...

(Şarl Senyobos) adlı tarihçi fikir adamı der ki: " – Silahların terakki ettiği ve ordu emrinde bulunduğu 20'inci asırda artık halk ihtilali diye bir şey beklenemez!.. Herhangi bir hareket, ancak ordudan sağlayacağı destek nisbetinde muvaffak olabilir."

Bu hükmün doğruluğunu, hele 20'nci Asrın ikinci yarısından sonraki hâdiseler riyazi bir katiyetle ispat etmiştir. Birçok ve bilhassa az medeni ülkelerde askerler, millet ve devletlerin ellerine teslim ettikleri silâhları, sırf bu silahların gücünden aldıkları üstünlük duygusuyla, kendi millet ve devletlerine çevirmekte tereddüt göstermemişlerdir. Bunu yaparken de herhangi bir dâvaya bağlı olmak tasasını çekmemişler ve küçük idarî, siyasî ve içtimaî sebepleri yeter saymışlardır. Hususiyle Suriye, Irak, Yemen, Mısır ve bazı Afrika ülkelerindeki operet ihtilâlleri, sadece silah gücünün verdiği gururdan doğan bu hâli izah etmekte bire birdir.

Eski devirlerde ordu ve halkın ellerindeki silah, bir birinin aynıydı. Ordunun bütün imtiyazı ise toplu ve teşkilatlı bulunmaktan ibaretti. Eğer halk da toplanacak ve teşkilatlanacak olursa barikatlar gerisinde ordu tasallutunu göğüsleyebileceği, hatta püskürtebileceği muhakkaktı. İşte büyük Fransız İhtilali!..

Fakat bugün böyle bir güce imkan kalmamıştır. Tek bir tank, milyonluk "efkâr-ı umumiye"ye hâkim olduğuna göre, her şey o tankı idare edecek ellerin devlet ve milletine olan rabitasına kalmıştır. Kaba nefsanîyetleri yenecek kadar kuvvetli olması gereken bu rabitayı doğurucu bir ordu talim ve terbiyesi de bütün bir metod ve sistem işidir ve sağlanması kolay değildir. Bu bakımdan, ikide birde sivil idarelere el koyan, gayesiz ve fikirsiz ordu hareketlerini yarı vahşi memleketlere yakıştırmaktan başka çare yoktur.

Genç Türklerin sâf fikir sahasında, milleti ve hattâ orduyu kuşatmayan ve gittikçe pörsümeye doğru giden "hürriyet" naraları, birdenbire kendisine müsait bir köşe, bir ordu köşesi buldu: Selanik ve Üçüncü Ordu subaylarından küçük bir grup.

Selanik, bütün bir fasıl boyunca işte bu noktadaki hikmet bakımından izaha çalıştığımız fesad yatağı Makedonyanın, birinci sınıf kozmapolit, yahudi, dönme ve mason merkezi... Oradaki ordu subaylarından da güya düşündüğünü sanan küçük ve züppe bir grup, bunların tesiri altında... İşporta malı "hürriyet" mefhumu ise, bu aptal balıkların kolayca yakalanacakları bir olta...

"Üçüncü Ordu bir nevi muhtariyet-i askeriyeyi haizdi. Düvel-i muazzamanın Rumeli işlerine müdahalesi, bu kıtada ordunun sair ordulardan serbest bulunması, buralarda fikr-i hürriyetin teessüsüne fevkalâde müsait bir zemin vücuda getirmiştir."

Bu satırlar, o zamanki ordunun yalnız Selanik köşesinde bozuk, öbür yerlerdeyse sakın olduğunun itirafıdır.

Aynı kitap şöyle devam ediyor:

« – Bu zemin-i müsait hasıl olur olmaz ordu zabitanı Avrupa'daki İttihat ve Terakki Cemiyeti ile muhabere etmeye başlamışlardı. Ordumuzun kahraman zabiteleri vatanın duçar olduğu felâketleri gözleriyle görüyorlardı. Onun kanayan cerihatlarını elleriyle sarıyorlardı. Hattâ birçok defalar bu mecruh vatanın muhafazası için kanlar döküyorlar ailelerini mahzun ve perişan bırakarak masumane feda-yı hayat

ediyorlardı. Artık buna bir nihayet vermek lâzımdı. Vatani kurtarmak icap ediyordu. Buna yegâne çare, vatani kurtarmak için bir cemiyet teşkil etmek, Avrupadaki İttihat ve Terakki ile ittihat eylemekti.»

İttihatçı ağzının bu en ahmak ve âdi edebiyat ömeği, Selânikte, dönme ve tatlısu frenklerinin muhitinde, millî köklerinden koparılmak ve "Hürriyet" şıngasıyla sersemletilmek istenen kuş beyinli ve çıkartma kâğıdı kültürlü bazı subayların hâlini belirtir. Bu hâl, kendi içinde parçalanmaya ve ölmeye yüz tutmuş bir fikrin kılıç kuvvetiyle ihyasını hedef tutan, hırsız-polis hikayeleri gibi macera dolu ve o nispette heyecan aşılavıcı bir davranıştır ve "vatan kurtarıcılığı" bayrağı altında vatan batırcılığının işidir. Bu toy zabitleri de, perde arkasından, Türk vatanını batırmak isteyen masonlar, dönmeler, kozmopolitler, tek kelimeyle yahudi dehâsı idare etmektedir.

Bunların arasında zabıt ve sivil karışık olarak şu 10 kişilik kadroyu görüyoruz:

- 1 – Bursalı Tahir Bey...
- 2 – Naki Bey...
- 3 – Talât Bey (Paşa)...
- 4 – Mithat Şükrü Bey...
- 5 – Bursalı Hakkı Bey...
- 6 – Edip Servet Bey...
- 7 – Ömer Naci Bey...
- 8 – Kâzım Nami Bey (Duru)...
- 9 – Rahmi Bey...
- 10 – İsmail Canbolad Bey...

İlkleri temsil eden bu kadro, fert fert bu sıraya göre numaralanmıştı. Bundan sonra cemiyete girenlerin numarası (100) fazlasıyla (111)den başlıyordu.

Evvelâ "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti" adıyla kurulan Cemiyet, Paris'teki "Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti" ile anlaştı ve 7 maddelik şu mukavele çerçevesi içinde birleşti.

Aynen mukavele:

"Merkezi Paris olan (Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti) ile merkezi Selanik'te olan (Osmanlı Hürriyet Cemiyeti) 19 Şaban 1325 ve 14 Eylül 1323 ve 27 Eylül 1907 tarihinden itibaren (Osmanlı Terakki ve İttihad Cemiyeti) namı altında âliyüzzikir şerait ile ittihad etmiştir

Madde 1– Cemiyetin biri dahilî, diğeri harici olmak üzere iki merkez–i umumisi olacak. Ve bunlardan haricî merkez–i umumi Paris'te ve dahilî merkezi umumi de şimdilik Selanik'te bulunacak ve her iki merkezin ayrı ayrı âmirleri olacaktır.

Madde 2– Maksad–ı esasi 1292 tarihinde neşrolunan Midhat Paşa Kanun–u Esasî'sinin tatbik ve devam–ı meriyetini teminden ibaret olan cemiyetin bu maksada vusul için istibdad ve icabat–ı mahalliyeyi nazar–ı dikkate alarak teşkilât ve vezaifi, dahilî ve haricî ayrı ayrı iki nizamnamede bulunacaktır.

Madde 3– Umur–ı daire–i maliyede merkez–i umumiler her ne kadar müstakil iseler de icabında yekdiğerine muavenete mecburdurlar.

Madde 4– Dahilî merkez–i umumiyle doğrudan doğruya irtibatında mahzur görülen dahildeki şubat ve etraf, Paris merkez–i umumi vasıtasıyla muhabere etmek üzere dahildeki merkez–i umumiye tabi olacaktır.

Madde 5– Haricî merkez–i umumi, şubat–ı hariciyenin merciliğinden başka cemiyetin harice karşı murahhaslığı vazifesini ifa eyliyecektir.

Hükümet ve matbuat-ı ecnebiye ve dahildeki teşebbüsât ve icraatın mesuliyeti kamilen dahilî merkez-i umumiye aittir.

Madde 6- Merkez-i umumiler yalnız ikna ile yek diğerinin harekâtını tâdile selâhiyettardırlar.

Madde 7- Cemiyetin vasıta-i neşr-i efkârı şimdilik Türkçe "Şûra-yı Ümmet", Fransızca "Meşveret" gazeteleridir. Dahilî merkez-i umuminin muavenet ve iştirakiyle haricî merkez-i umuminin taht-ı nezaretinde tab ve neşredilecek "Şûra-yı Ümmet" ile Türkçe bilcümle neşriyata harici merkez-i umuminin tekâlifini nazar-ı dikkate almaya mecbur olduğundan mes'uliyetine dahili merkez-i umumî de iştirak edecektir."

(14 Eylül 1323 saat 1 ezani. Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti Umur-u Hariciyesine memur Dr. Bahaeddin.)

Böylece İttihat ve Terakki Cemiyeti aksiyoncu cephesini Selanik'te bulduktan ve oraya geçtikten sonra, doğrudan doğruya masonluk emrine girdi ve masonlara ait romantik ocak çizgilerine de büründü. Âza olacak isteklilerin gözleri bağlanarak toplantı yerine götürülmeleri, orada maskeli ve kırmızı entarili şahıslar karşısında yemin etmeye davet olunmaları, yemin şeklinin de bir elin Kur'ân ve öbür elin tabanca üzerine konularak yapılması gibi, güya din hisleriyle karışık putperestlikler...

MASONLUK

Abdülhamîd Hânın, mason olan kardeşi ve selefi Sultan Murad'a karşılık, bu müessisenin bir küfür ve İslâmı çökertme tezgâhı olduğuna dair fetva çıkartmaya kadar giden dinî ve millî gayreti önünde, ilk aksiyoncu İttihatçıları ve onların Selanik kadrosunu doğrudan doğruya mason kuklaları olarak görüyoruz. O kadar ki, eski bir İttihatçının "İnkılâb Tarihimiz ve İttihat ve Terakki" isimli eserinde, (sahife 243 – Satır 21 – 24) şu hayret ve dehşet verici cümleler var:

"Cemiyette iki türlü âza mevcuttu: Bir kısmı mason locasına dahil olanlardı ki, bunlara (lebeveyn kardeş) ismi veriliyordu. Mason locasına dahil olmayan azalara ise (lieb kardeş) tesmiye ediliyordu."

Bu tabirlerden biri "anadan ve babadan" öbürü ise sadece "babadan" kardeş mânasına geldiğine göre, mason bir ittihatçının "aynı ana ve babadan" kardeşliğine mukabil, mason olmayanın anne rabitasını ve süt beraberliğini kaybedecek kadar uzak kalışındaki dehşet verici mânaya dikkat edelim ve soralım:

Abdülhamîd devrinin Üçüncü Ordudaki İttihatçı kurmay subayları, Türklük emrinde mi, yahudilik hizmetinde miydiler? Mason şeflerinin telkini yüzünden, Türk vatanını parçalamaya memur Yunan ve Sırp komitacılarıyla anlaşmaya ve el ele vermeye kadar giden ve Türk ordusunu âdeta Balkan komitacılarına teslim edercesine işe girişen bu kadro, yine aynı merkezden aldığı talimat gereğince müthiş bir gözükaralık göstermeye ve aksiyonunu kurşun ve dinamite havale etmeye başladı. Artık adım başında suikast...

"Sâî" imzasıyla Paris'teki dış işler umumi merkezine yazılan bir mektubun şu son kısmı vaziyeti pek canlı ifade eder:

«Ahiren erkânı harp binbaşısı Enver Bey de hiylekârâne bir surette celbedilmek istenmiş ise de maksadı hainâne keşfolunarak cemiyetin (Rumeli Teşkilât-ı Dahiliye ve Kuvve-ı İcra-ıye Müfettiş-i Umumiliği) vazifesini ifa etmek üzere muvakkaten vazife-i resmîyesine terk ile dahile çekilmiştir. Enver Bey'in nasıl bir kahraman olduğunu oradaki zabıt arkadaşlarımız elbet bilirler. Bu havadisın iş'ar-ı ahire değin gazeteye dercedilmiyerek hafi tutulması mercudur.

İstanbulun erzel-i eşirrasından ve Şehremaneti âzasından Hacı Hakkı Bey namında bir edepsiz dahi Yıldız tarafından buraya hafiye teşkilâtına memur edilmiş ve hafiyyen vazifeye başlamıştır. Kâriben arz ve tebşir-i keyfiyete medar olacağımızı ümid ederiz.

Trabzon ve Giresun cihetindeki esamiyi şimdiden ve müşaraaten bildiririz.

Hacı Hakkının kâtibi Fehim Paşa hafiyeleri bakiyesinden Şuayıp gece tepelenmiştir.

Manastır avcı taburu dağa çekilen kolağası Niyazi Beyin takibine gitmiyor. Diğer taburlar da hasta olduklarını dermeyen ediyorlar.

Heyet-i âcizanemiz heyet-i muhteremlerine arz-i ihtiram eder.»

Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti

Dahili Merkez Umumisi

Sâî

Selanik ittihatçılarının ne nisbette Türklük ve Türk vatani emrinde olduğunu, aynı eski İttihatçının eserinden aldığımız (Sahife 242-243) şu satırlar gösterir:

«Memleket içinde bu hâdiseler cereyan ederken 1907 senesi Ekim ayında İsviçre'deki Ermeni (Taşnaksiyon) cemiyeti namına vuku bulan teşebbüs üzerine Paris'teki (Terakki ve İttihad), (Teşebbüs-ü Şahsi ve Adem-i merkezîyet) cemiyetlerinin iştirakiyle 27,28,29 Aralık 1907 günlerinde Osmanlı İhtilâl ve inkılâpçıları arasında umumi bir içtimâ yapılmıştır. Bu toplantı evvelkilere nazaran daha şiddetli münakaşalara sahne olmakla beraber, murahhasların gösterdikleri uyuşma temayülü hasebiyle müttehid bir mesai tarzı tesbitine ve müşterek bir beyanname neşrine vesile olmuş ve 1908 sonlarında tekrar toplanmak üzere dağılmıştır.»

Yukarıda belirttiğimiz (10)lar her zaman bir araya gelemedikleri için aralarında 3 kişilik komita seçiliyor ve artık her selâhiyet bu komitaya veriliyor:

3 Numaralı Talat...

9 Numaralı Rahmi...

10 Numaralı İsmail Canbolat...

Artık bütün hüküm ve irade bunlardadır..

TEŞEBBÜS

Suikast teşebbüsleri artık küçükten büyüğe doğru sert bir istikâmet almaya başladı. Selanik'te, Merkez Kumandanlığı gibi bir makamın sahibi Nâzım Bey'i vurdular. Fakat Nâzım Bey yaralanmakla kurtuldu. Bunun üzerine İstanbul'dan Selânik'e İsmail Mahir, Yusuf ve Recep Paşalardan kurulu bir heyet gönderildi. Bu heyet öyle tehdit ve hakaretlerle karşılaştı ki, gittiği yerlerde dikiş tutturamayarak İstanbul'a dönmek zorunda kaldı.

Daha evvel belirttiğimiz 10'lar en kısa zamanda çoğu asker, Enver ve Niyazi Beyler, Yakup Cemil, topçu İhsan, Hüsrev Sami, Sapançalı Hakkı, Ohrili Eyüb, Sabri Atıf, Yaver Mümtaz Akagündüz, Ömer Seyfettin, Doktor Nâzım, Hacı Adil, Hüseyin Cahit, Cavid (Maliye Nâzırı), Ziya Gökalp, Mehmed Ali Tefvik, Babanzâde İsmail Hakkı, Cemal (Paşa), Bahaeddin Şakir, Hasan Tosun, Ahmed Nesimi, Ali Fethi gibi tiplerin katılımıyla genişlemiş ve tam bir kurmay metodu içinde teşebbüsleri idare mevkiine geçmişlerdi.

Bu sırada, Hükümetin zaaf ve ihtilâlcilerin cür'et derecesini gösteren korkunç bir vaka oldu: Yanya Valisi Müşir (mâreşal) Tatar Osman Paşa'nın konağına gece vakti birtakım subaylar geldi, kapıyı açan uşağa Paşayı görmek istediklerini söylediler.

Buyursunlar!

Cevabını veren ve merdiven başında kendilerini karşılayan Paşa'nın üzerine çullandıkları gibi onu kısıkrak bağladılar ve biraz ileride beklettikleri faytona atıp dağa kaldırdılar...

Görülmemiş vaka!

Vakanın Abdülhamîd üzerindeki tesirini hayal etmek] lâzım...

Bütün bu hâdiselerin saray içinden görünüşünü, öncesinden başlayarak Başkâtip Tahsin Paşanın "Yıldız hatıraları"ndan takip edelim:

«- Hastalık o kadar derinde, illetler o kadar çok idi ki, gündelik tedbirlerle, muvakkat ilâçlarla bunun önünün alınamayacağını herkes görüyor ve âkibetin fenalığı bütün kalbleri endişeye düşürüyordu. Bunu Abdülhamîd de biliyor, anlıyor, görüyor, işlerin gitgide fenalaşması, günün birinde kendisine de dokunacağından ve hattâ belki bu uğurda tahtını dahi kaybedeceğinden korkuyordu. O tarihlerde Avrupa'da intişar ve Sultan Hâmid'in şahsı ve iradesi aleyhine birçok şiddetli yazıları ihtiva eden gazete ve risaleler bu korkuyu bir kat daha teşdit etmekte idi. Türkiye'den firar ederek Mısır'a ve Avrupaya giden bazı kimselerin orada içtimalar aktettikleri ve faaliyet programları hazırladıkları hususî vesait-i istihbareyi tarafından peyderpey bildirilmekte idi. Rusyada Duma'nın teşekkülü, İranda idare-i hükümet usulünün tebeddülü nazar-ı dikkat ve ehemmiyeti celbetmekten hâli kalmıyordu. Abdülhamîd bir aralık bunların tesiriyle Kanun-u Esasî'nin iade-i mer'iyeti meselesi üzerinde düşüncelere koyulmuştu. Hattâ Avrupa kanun-u esasilerinin birçoklarını getirtmiş, hepsini yanında toplayarak tercümelerini emretmişti. Alman Kanun-u Esasî'sini mabeyn mütercimlerinden Veli Bey türcüme etmişti. Hattâ işittiğim sahih ise Abdülhamîd memleketin haline münasip bir Kanun-u Esasi müsveddesi yapmak üzere Avrupa Kanunlarının gözden geçirilmesini bazı taraflara suret-i hususiyede emir ve havale etmişti.»

Görülüyor ki, İttihatçılar, türlü Balkan komitacıları, Ermeniler, kozmopolitler, masonlar, Yahudiler ve Batı emperyalizması ajanlarıyla el ele ve omuz omuza "Kanun-u Esasi" telâşesi ile kurşunlu ve bombalı bir ihtilâlcilik oyununa girişmeden, Abdülhamîd Hân "Kanun-u Esasi"yi bizzat getirmek fikrini besliyordu. İşte "Hatıralar"ın devamı:

«- Mesmuatına nazaran Şemseddin Sami, Murat ve İsmail Kemal Beyler bu zevat meyanında bulunuyordu. İsmail Kemal Bey Paris'ten bu hususa dair Hünkâra uzun bir telgraf göndermiş ve buna cevap da verilmişti.»

ANAYASA

Abdülhamîd'in milli rüşd ümidini görür görmez "Kanun-u Esasi"yi getirmekte ne kadar samimi olduğunu Abdülhamîd taraflısı olmayan Tahsin Paşa'nın şu satırları ifade eder:

«Abdülhamîd ahvalin aldığı fena istikâmetten tevahhuş ederek bu Kanun-u Esasi meselesiyle o kadar meşgul olmağa başlamıştı ki, Avlonyalı Ferit Paşanın sadareti sonlarında bu zatın devlet umurunu tedvir edemeyeceği anlaşılması ve sadaretin Sait Paşa'ya tevcih edilmesi düşünüldüğü sıralarda Abdülhamîd bir sadrazamın gelmesinin hiçbir ehemmiyeti haiz olmadığını anlatmak için bana şu sözleri söylemişti.

Neme lâzım benim Ferit Paşa, Sait Paşa; bunların biri gitmiş ötekisi gelmiş, bunun hiç ehemmiyeti yok! Bir hükümdar için lâzım olan memleketin menfaatidir. Eğer bu menfaat Kanun-u Esasi'nin ilanında ise o yapılır; fakat iyi tatbik olunur mu, Türkün menfaati mahfuz kalır mı, burasını kestiremiyorum.

Hünkârın bu sözleri Kanun-u Esasi'ye hakikatten taraftar olduğuna mı delâlet ederdi, yoksa Abdülhamîd bununla o zamanın icabatına muvafık bir siyaset takip ederek ortalığın şiddet ve hiddetini teskin etmek gayesini mi takip ediyordu, yahut büsbütün başka bir emeli mi vardı; bunu anlayamamıştım ve anlamakta mümkün değildi. Yalnız muhakkak olarak şu vardı ki, Hünkârın bu sözleri ister samimi, ister calı olsun, memleketin inhitata doğru gitmekte olmasına karşı bir çare düşünülmüyor, fenalık günden güne artıyor, hergün devlet felâket uçurumuna bir parça daha yuvarlanıyordu.

İdare-i Devleti ellerinde tutanlar ise bu hâle seyirci mevkiinde bakmakta veyahut günlerini gün etmekle vakit geçirmekte idiler. Memleket her taraftan tecezziye maruz idi. Rumeli elden gidiyordu. Ordular yokluk içinde idiler. Ahval-i maliyemize gelince o büsbütün berbat bir manzara arz ediyor-du. Düyun-u Umumiye idaresi en mühim menabi-i varidata vaziyed etmişti.»

Tahsin Paşa, hürriyet ve "Kanun-u Esasi" mevzuunda kendisine karşı en soylu nefis muhasebesine girişmiş bir Padişah hakkında hâlâ şüphe beslercesine söz eder ve sonunda da Abdülhamîd idaresini kötülerken, zavallı Padişahın, Tahsin Paşa da dahil, ne kifayetsiz ve beceriksiz insanlarla çevrili ve ne acıklı şartlarla sarılı olduğunu göstermek bakımından medhiyelerin en büyüğünü yazıyor, fakat bu rolünün farkında bulunmuyordu. Zaten bütün Abdülhamîd aleyhtarlarının yaptığı, ilâhi bir cilve eseri olarak, onu zemmederken farkına varmaksızın faziletlerini dile getirmektir

Ulu Hakanın, son Başkâtibi Cevat Beye söylediği şu sözdeki hikmete dikkat edelim:

«- Kimse beni, içinde bulunduğum şartlara göre, onlara nisbet ederek muhakeme etmiyor! Düşünmüyorlar ki, ya ben Abdülmecîd yerine Yavuz Sultan Selim'in oğlu olsaydım, manzara nasıl olurdu?»

Yalnız bu söz anlayana her şeyi söyler.

Evet birçok konferansında söylediğim gibi, tevarüs ettiği şartlar bakımından Yavuz'un oğlu Kanuni Sultan Süleyman, Himalâya dağı yüksekliğinde bir tepenin üzerinde, kibrit çöpü boyunda bir insandır. Abdülhamîd ise o dağın eteğinde ve uçurumun dibinde, dev boylu bir hükümdar... Fakat Kanuniyi ölçenler onu dağın eteğinden hesapladıkları için yüksek farzederler, Abdülhamîd Hânı da cüceleştirirler. Eğer ikisini ve bütün Osmanlı Sultanlarını düz bir satıh üzerinde ölçecek olurlarsa fark meydana çıkar. Gerçek Türk Tarihi yazıldığı zaman elbette bu ince hakikat meydana çıkacaktır.

Onun emeli, bir devletin ana prensipleri demek olan "Kanun-u Esasi"yi, kanunların kanunu İslâmiyete tam bir uygunluk hâlinde ve gayesinin tersine memur istismarlardan koruyarak, bu şuurun millette doğduğu gün, kendi eliyle getirmektir. Fakat bu gelen, İslâm ve Türk düşmanlığı, hürriyet maskesi altında zulmün medeniyet pençesi olduğu için, mecbur olacağı güne kadar hareketi benimsiyememişti.

MÂNÂ

Selanik, Manastır ve muhitinde gitgide inkişaf eden hadiselerin Yıldız'daki akislerini yine Tahsin Paşa anlatsın:

«Ahval bu elim merkezde iken Padişaha gelen maruzattan ve aleddevam işitilen haberlerden gerek memleket dahilinde ve gerek memleket haricinde idare tebeddülünü istihdaf eden birtakım emellerin günden güne kuvvet bulmakta olduğu ve merzi-i âliye (Padişahın rızasına) muvafık görülmeyen bir takım faaliyetlerin hayli yol aldıkları anlaşılmaya başlamıştı. Bu ihbarat arasında Selânikte Müfettiş-i Umumi Hüseyin Hilmi Paşadan gelen şifreli telgrafnâme Abdülhamîd'in bilhassa dikkatini celbetmişti. Sultan Hamîd'in, Müfettiş-i Umumi Hüseyin Hilmi Paşa'nın dirayetine, gayretine ve sadakatine itimadı vardı. Bahusus ciddi esaslara istinat etmeyen haberler vermeyeceğini biliyordu. Hüseyin Hilmi Paşa'dan 19 Mayıs 324 tarihinde gelen şifreli telgraf şu idi:

(Jön Türk, Ermeni, Makedonya fesat komitelerinin son umumî içtinâlarında Selanik, yahut Manastır dahilinde bir mahall-i mahsusa Merkez İcraat Komitesi namiyle bir heyet-i ihtilâliye teşkil edip pek yakın vakitte fiiliyata başlayacakları malum olan İtalyan menbaından istihbar edildi. Bu bapta tah-kikat-ı mahremaneye devam olunuyor. Alınacak malumatı arzederim.)

Müfettiş-i Umumî Hüseyin HİLMİ

Buna zamimeten bir de Görice'den İstanbul'a gelen üç zatın takdim ettiği arıza, meselenin vehâmet ve ehemmiyetini büsbütün arttırmıştı. Bu arızada Müfettiş-i Umumi Paşanın maruzatı teyit olunuyor, isim ve mahal tasrih olunamamakla beraber içlerinde Türkler de bulunduğu halde muhtelif milletlere mensup ihtilal komitelerinin birleştikleri ve hepsinin Paris'ten talimat almakta buldukları ve ağîeb-i ihtimal Manastır merkez ittihaz edecekleri bildiriliyordu. Bu arızayı veren Görice'li Selanik'te Mason cemiyetine mensup ve maruf birtakım zevatın bunlara yardım etmekte olduklarını ve masonluğun gayet hafi ve fakat son derece kuvvetli teşkilâtından ihtilâlcilerin çok istifade ettiklerini, komitenin İstanbul'a da kol atarak burada teşkilâta başladığını ve bu işe iki üç zatın memur edildiğini şifahen ifade ettiler. Gene bu Görice'li beyanatına nazaran komitenin maksadı Kanun-u Esasî'nin mer'iyetini iade ettirmek, Meclis-i Mebusanı toplamak ve meşrutiyet-i idareyi tesis eylemek imiş... Bunlar şimdiki kadar Avrupa'nın muhtelif mahallerinde çıkan gazetelerde ve doğrudan doğruya saraya takdim ettikleri arızalarla bu meseleyi padişaha arzetmişler ise de Abdülhamîd her nedense bunları kabul etmediğinden ve bundan fazla beklemeye tahammülü olmadığından eğer son teşebbüsleri üzerine yine bir netice çıkmazsa fiilen ve cevaben maksatlarını istihsale azmetmişlerdir.»

Tahsin Paşa, Makedonya ve Rumeli'den gelen haberleri sayıp döktükten sonra 8 Haziran 1324 (1908) tarihiyle Türkiye'nin Atina sefaretinden gelen şu bilgiyi veriyor:

«Sefarethanenin hususi istihbarat işlerinde çalıştırdığı biri, komitacı kıyafetine sokularak ihtilâlcilerin içine sızdırılıyor ve aralarına karıştırılıyor. Bu adamın yakından sağladığı müşahedelere göre üçüncü ve ikinci (Edirnedeki) ordulara bağlı zabitlerden birçoğu ihtilâlcilerin fikirlerine taraftardır ve aralarında, hükümet şeklinin değiştirilmesi ve meşrutiyetin getirilmesi için söz vermişlerdir. Pek yakında da fiili harekete gireceklerdir.»

Selanik'ten gelen haberler orada ve bir ucu Edime öbür ucu Manastır olan müselles içinde öyle bir kaynaşma, tutuşma ve yayılma ifade etmektedir ki, Abdülhamîd'in can acıtmak bilmez siyaseti karşısında ne yapacağını şaşırarak Hüseyin Hilmi Paşa Yıldız'a şu korkunç haberi vermek zorunda kalıyor:

«-Zat-ı Şahaneye iblağ ediniz ki, buralarda, benden başka ittihatçı olmayan hemen hemen hiç kimse kalmamıştır.»

İKİ İMPARATOR

O sıralarda, İngiltere ve Rusya İmparatorları arasında (Reval) buluşması oluyor. Bütün dünyanın nazarları İki İmparator üzerinde... En fazla kuşkulanan da Abdülhamîd... Makedonya ve Balkanların vaziyeti o kadar hassastır ki, oradan kopacak bir kıvılcım 1914 Dünya Harbini 6 yıl önceye çekebilir.

Abdülhamîd bir Cuma günü Rus sefirini sigaya çekiyor:

–(Reval) buluşması hakkında izahta bulunabilir misiniz?

Sefir cevap veriyor:

–Tibet arazisi üzerinde İngilizlerle yapılan bir anlaşma... İki tarafı ilgilendiren basit bir iş...

Fakat Abdülhamîd bu sudan cevabın mühimsememezlikten geldiği vahim mânayı sezmemekte gecikmiyor.

Her şey, İngiliz – Alman rekabetinin doğurduğu vaziyet karşısında iki kampa ayrılan Avrupa'da, Rusya'nın İtilâf zümresine alınması gayesine dayanmaktadır; böyle olunca da Rusya'ya verilecek en şişkin lokma Osmanlı İmparatorluğudur.

ALMANLAR

Meselenin doğrudan doğruya kendi üzerlerine yöneldiği ve Osmanlı İmparatorluğunun başta Rusya bulunmak üzere kendilerine karşı kurulan blok azasına rüşvet ve ganimet payı olarak sunulduğunu gören Almanlar (Reval) buluşmasından en büyük kuşkuya düştüler. Fakat telaşlarını belli etmeden, Makedonya vaziyetinin bahane diye kullanılmaması için Abdülhamîd'i Üçüncü ve İkinci Ordular mıntıkasında tedbir almaya teşvik ettiler. Bu tedbirlerin başında ordu kadrosu ve zabitlerin maddî ihtiyaçlarını gidermek ve maaşları intizamla ödenmek geliyordu. Bu hususta Bâbıâliye üstüste iradeler tebliğ edilirken, Abdülhamîd, sadece Almanya'ya bağlı kalmanın çıkar yol olmadığını anlıyor ve Rusya ile İngiltereyi idare etmek lüzumunu hissediyordu. Abdülhamîd'in politikasındaki bu inceliği anlayan ve sonuna kadar kendisine güvenilemeyeceğini kestiren Almanlar, Türkiyeyi bir (medyum) gibi gözleri kapalı şekilde arkalarından çekip götürecektir, memlekette yeni bir idare kadrosu aramaya başladılar ve İttihat ve Terakkiyi buldular. Artık orduya ve bazı subaylar zümresine intikal etmiş ve sivilleri emrine almış bulunan, dışarıdan güdümlü âdi hürriyet edebiyatı, üniformalı tiplerde, Prusya zabıtine âşık yeni bir karakterle birleşmişti. Prusya Kralı ve Almanya imparatorunun akrep bıyıklarına ve el sıkarken ökçelerini birbirine çarpıp mahmuzlarını çınlatmaya kadar Alman ordu estetiği içinde, bir zamanlar Altun Orduyu kurmuş bir milletin çocukları olduklarını unutan ve şahsiyetlerini kaybeden bu subaylar, hürriyet dâvasını halleder etmez, Almanların manevî esirleri sıfatiyle vatanlarını feda etmeye hazırlanma yolundaydılar.

(Reval) buluşmasının neticesi, Almanların İttihat ve Terakki'ye el uzatması, onların da bu eli öpererek başlarının üstüne koymaları olmuştur. Bütün bu olanlar da, esasen Almanyanın, çökertilmesi gayesi içinde tasfiyesine gidilmek istenen Osmanlı İmparatorluğuna biçtikleri akıbet bakımından İngiltere, Rusya, Fransa, hattâ o âna kadar Almanya ittihadına dahil İtalya ve aralarındaki beynelmilel masonluk ve yahudilik teşkilâtının işine gelmiştir.

Abdülhamîd'den sonra Türk vatanını körü körüne uçuruma atan koca İmparatorluğu bir anda, bir elmadan bir çekirdek kalacak hale indiren saik bundan ibarettir.

Abdülhamîd devrinde, gayet idareli bir siyasetle boyuna İngiltere ve Rusya'nın karşısına çıkarılan ve Anadolu-Bağdat hattına kadar Türkiye'de türlü imtiyazlara kondurulan Almanya, dâva topyekûn kendisine teslim olmaya gelince, Abdülhamîd'denden gayet vefalı ve nazik, fakat o nispette sert ve iradeli bir mukavemet görmüş; ve gayesi Türkiye değil, kendi nefsi olduğu için birden bire elini İttihatçılara uzatarak Türkiyeyi ardına takmış ve böylece kaba gururunun kendisinden gizlediği bir netice halinde hasımlarının ekmeğine yağ sürmüştür.

VAZİYET

Mabeyin Başkâtibi Tahsin Paşa yazıyor:

«–Bu tarihlerde idi ki, Selânikten Talât Bey (Paşa) ve Emanüel Karasu Efendinin İstanbul'a geldikleri haber alınmıştı. Sarayın tarassut memurları ve Zaptiye Nezaretinin ve–sait–i hususiyesi bu iki zatı takibe koyuldular. Hâl ve hareketlerinden günü gününe malumat almıyordu. Bu malumata nazaran Talât Bey ve Karasu Efendi, mason cemiyetine mensup bazı zevat ile beraber rical–i ilmiyeden oldukça mühim kimselerle görüşmüşlerdi. Bunlar İstanbul'da üç gün kaldıktan sonra avdet ettiler. Karasu Efendi celp ve isticvap olunduysa da bir şey elde edilemedi. Hiçbir şey söylemedi, takip olunan maksatla hiç münasebeti olmayan birtakım işler için geldiğini beyan etti. Maamafih lâyıki veçhile şüphe hâsıl olmuş bulunduğundan, burada görüştükleri rical–i ilmiye hakkında takibat yapılmaya devam edildi.

Göriceden geldiklerini yukarıda söylediğim üç zatın ihbarları esasen acaip bir tarzda cereyan etmiş olduğundan, bunları takiben Talât Bey ve Karasu Efendinin İstanbul'a gelerek bazı masonlarla ve bahusus rical–i ilmiye ile görüştüktan sonra başka hiçbir şey yapmadan Selânik'e avdet etmeleri Abdülhamîd'in fena halde vehmine dokunmuştu. Göriceden gelen bu üç zat, arzolanacak mühim haberleri olduğundan bahisle, bunları bizzat Hünkâra söylemekte ısrar ediyorlardı. Abdülhamîd her ne de olsa Kümeliden o aralık gelmiş kimseleri huzuruna kabul etmeyi muvafık–i ihtiyat bulmamıştı; ancak bunların faydalı bir haber vermeleri ihtimali de mevcut olduğundan kendilerinin rencide edilmelerini ve meyus olarak geri dönmelerini de istemiyordu. Binaenaleyh ifadelerinin tamamen mahrem kalacağını ve hususi surette dinleneceklerini kendilerine tebliğ etmemi emretti ve bu işe baş müdde–i umumi Cemâl Bey'i memur eyledi. Cemâl Bey bunların ifadelerini hususi bir mahalden ahz ve isfima edecek ve mazruf bir arıza ile Hünkâr'a takdim eleyecekti. Göriceden gelenler buna razı oldular. Cemâl Beyle bir mev'id–i telâkkide görüştüler, ifadelerini verdiler. Bu ifadeler ertesi gün Cemâl Bey tarafından mazrufen Hünkâr'a takdim olundu. Zarf açıldığı zaman içinden çıkan kağıtta muhbirlerin Rumeli taraflarında usul–ü idarenin tebdili için fikirler ve sözler cereyan etmekte olduğu muharrer idi. Muhbirler bundan başka hiçbir şey söylememişler, işin mühim ve mufassal safahatını bizzat Hünkâra arz etmek istediklerini ve başka kimseye emniyetleri olmadığını ifade etmişlerdi. Hünkâr ilk önce birkaç gün, buna ses çıkarmadı. Cemâl Bey'in takdim ettiği olduğu o mazruf hakkında bir sabah erkence evimden davet olundum.»

«O gün huzura girdiğim zaman Hünkâr'ın elinde bir kâğıt vardı.

–Serasker Paşayı çağırttım. Çit köşkünde bekliyor. Kendisini gidip görünüz. Rumeli'de bazı zabitan arasında inkılâp fikirleri, cereyanları, Kanun–u Esasi'nin iadesi arzuları varmış, mütaleası nedir, sorunuz!

Huzurdan çıkıp Çit köşküne gittim. Filhakika Serasker Rıza Paşa gelmiş, bekliyordu. İradeyi tebliğ ettim. Ben sözü bitirince Rıza Paşa şu cevabı verdi:

– Mütaleam şudur; Ceza Kanunu mucibince muamele edilsin.

Bu söz İstanbul'da ve idare başında bulunanların bir gaflet içinde gezdiklerini ispat eden bir delildir. Yeni işler, yeni cereyanlar, usul–ü idareyi tebdil sözleri orduyu etkilemiş olduğu halde Serasker Paşa el'ân bunlara karşı Ceza kanunu mucibince muamele yapılabileceğini zannediyordu. Ceza kanununu tatbik etmek şöyle dursun, saray tarafından görevlendirilen bir müşir dağa kaldırılmıştı. Ben Rıza Paşa ile görüştüm. Arap İzzet Paşa ile Müfettiş İsmail Paşa da geldiler. Onlar da aynı suretle irade almış oldukları tarz–i ifade ve tebliğlerinden anlaşıldı. Rıza Paşa bana söylediklerini onlara da tekrar etti. Fakat bidayetten benimle konuşurken soğukkanlılığını muhafaza etmiş olan Rıza Paşa, bilâhare İzzet ve İsmail Paşalar geldikten sonra canı sıkılmış gibi görünüyordu. Rıza Paşanın cevabını alarak üçümüz birlikte huzura gittik, Seraskerin mütaleasını arzettik. Abdülhamid Seraskere haber göndererek daire–i askeriyeye gitmesini tebliğ ettirdi.

Abdülhamîd bu mesele hakkında peyderpey ve muhtelif menbalardan gelen haberleri diğerk vesait ile kontrol ettirmeye lüzum görmüş olacak ki, Daire-i Kitabetin resmî kanalı haricinde bir de nimresmî ve hususî vasıtalara müracaat etmiş ve bu meyanda Selâniğe bir heyet-i mahsusa gönderdiği gibi izzet Paşa vasıtasıyla Hüseyin Hilmi Paşa'dan ve hususî şifre kalemi müdürü Esat Bey vasıtasıyla Üçüncü Ordu'da Şükrü Paşa'dan keyfiyeti sordurmuştu. Hüseyin Hilmi Paşa, İzzet Paşaya gönderdiği cevapta yemin ile adem-i malumat beyan ediyordu, izzet Paşa, Hüseyin Hilmi Paşa'nın bu cevabını getirdiği zaman ben huzurunda bulunuyordum. Şükrü Paşa'dan Esat Bey'e gelen cevapta ise filhakika öyle bir cereyan mevcut olduğu saklanmamıştı.»

«O tarihte Selanik valiliğinde bulunan Rauf Paşa'dan da İbir tahrirat gelmişti. Ancak Rauf Paşa'nın bu tahriratı her nedense Kızlar ağası marifetiyle takdim edilmişti. Kızlar Ağası Abdülgani Ağa'nın bu gibi işlere tavassut ettiği ve Rauf Paşa'nın Abdülhamîd ve Ağa ile münasebet ve irtibatı bulunduğu malum idi. Abdülhamîd huzurda bulunduğum sırada bu tahriratı açıp okumamı emretti. Rauf Paşa tahriratında, Selanik taraflarında müteaddit Mason Cemiyetleri bulunduğunu, bu cemiyetler bağlılarının muhtelif milletlere mensup olduğunu hikâye ediyor, bu bâbta uzun uzadıya tafsilât ve izahat veriyordu.»

Abdülhamîd'in sırf tepeden inme ve cana kıyma seciyesine uzaklığı yüzünden vatana ve kendisine kıyılma yolunda başını almış giden ve her ân gelişen bir vaziyet...

10 TEMMUZ'A DOĞRU

Hürriyetin ilân tarihi olan 10 Temmuz 1908'den iki gün evvel, 8 Temmuz 1908 Çarşamba günü, İttihatçılardan fedai bir subay, Manastır'daki kuvvetlerin kumandanı ikinci ferik (Korgeneral) Şemsi Paşayı vurdu.

Hikâyesini, İttihatçıların "Teşkilât-ı Mahsusa" ismini verdikleri gizli servislerinin reisi eski bir askerden dinleyelim:

«Selanik'te bulunan Müşir Hayrı Paşa İttihat ve Terakki Cemiyetini dağıtma vazifesini kabul etmemiş Serez ve havalisi kumandanı Manastırlı İbrahim Paşa işi üzerine alarak Selâniğe gelmiş ve Manastıra da Ferik Boşnak Şemsi Paşa gönderilmişti. Şemsi Paşa, son derece sert bir paşa idi. Üstelik Abdülhamîd'e de sadakatle bağlı idi. Enver'le Niyazi Beylerin ya ölüsünü veya dirisini getirmeye azmetmiş olan bu sert kumandan, 7 Temmuz Salı günü üç tabur Arnavut ve Boşnak askeriyle Manastır'a gelmiş ve oradan Resne'ye hareket etmek üzere hazırlanmıştı. İttihat ve Terakki Cemiyeti ise Paşayı Manastır'da vurmaya, hem kendisine ve hem de Padişaha güzel bir ders vermeye karar vermiş, fedai zabitanın mülâzım-ı evvel Atif Bey adında 26 yaşında genç ve cesur bir delikanlıyı bu işe memur eylemişti. Ortaboylu, esmer yüzlü, kıvrık bıyıklı ve idealist bir zabıt olan Atif Bey, Manastır'a gelmiş, 7'yi 8 Temmuz'a bağlayan Çarşamba gecesi tertibatını almıştı. Paşayı vuracağı tabancayı da Perevezeli Ahmet Talât Beyden almıştı. Gece sabaha karşı yattığı yere gitmiş ve 8 Temmuz Çarşamba günü sabırsızlıkla beklemeye başlamıştı. 8 Temmuz 1908 Çarşamba günü, Manastır'ın belli başlı yolları daha sabahtan halka geçilmez hale gelmiş, sokakları, polis ve jandarma erleri tutmuştu. Kuşluk vakti Ferik Şemsi Paşanın faytonu postane önüne gelmiş ve arabanın önünü, ardım muhafız Arnavut, Boşnak süvarileri işgal etmişti. Manastır postahanesi bir meydana bakıyordu. Burası iğne atılsa yere düşmeyecek tavsifine yakışır derecede kalabalıktı. Abdülhamîd'in bu meşhur Paşasını görmek için halk birbirinin üstüne çıkacak bir hâl almıştı. Paşa, sabahtan beri postahanenin üst katındaki telgraf başında idi. Yıldızla muhabere ediyor, hareketini ve plânını arz ediyordu. Çektiği telgrafta hülâsa olarak şöyle demişti:

–Zât-ı Şahanelerine şunu arz ve temin ederim ki, isyan halinde bulunan bu zabitanı ya hayyen veya meyyiten istisal ederek bu gaile-i azimeyi ortadan kaldıracam! Allahın izni ve Zât-ı Şahanelerin irade ve müsaadesiyle muvaffak olacağıma emin bulunuyor ve şimdi de Manastır'dan hareket ediyorum. Olbabda emrû ferman menleh-ül-emrindir.

Tam bu sırada borazanlar çalmaya başlamış, asker, verilen kumandaya uyarak süvari atlarının üzerine atlamış, harekete hazır bulunmuştu. Paşanın postahane kapısında gözükmesi ve faytona kadar yürümesi için bir iki dakika kâfi gelmişti. Heybetli ve mağrur Ferik Şemsi Paşa Enver'le Niyazi'nin ölü veya dirisini getirmeyi kendince pek kolay bir şey zannediyordu. İşte tam bu sırada askerin arkasına gizlenmiş bulunan genç bir mülâzımın ortaya çıktığı ve cebinden çıkardığı bir tabanca ile Paşaya ateş ettiği görülmüştü. Tam faytonun basamağına ayağını koyduğu bir zamanda Ferik Şemsi Paşa, birkaç saniye içinde mülâzımın arka cebinden bir tabanca çekip, beş el ateş ettiğini görmeye bile muvaffak olamamış ve derhal arabanın basamaklarına kanlar içinde yığılmıştı. Ortalık birdenbire karışmıştı. Boşnak, Arnavut süvari askerleri, mavzerlerini havaya, boşa atarak birbirlerine haber vermiş, halk da askerlerin kendilerine ateş edeceği zanniyle, çilyavrusu gibi sağa sola, sokaklara kaçışmaya başlamıştı. O kalabalığın içinde bütün İttihat ve Terakki mensupları, teşkilât adamları ve (eteleri derhal harekete geçmişlerdi. Bizzat Mülâzım-ı evvel Atif Bey da büyük bir cesaret ve soğukkanlılıkla yerinden sıçrayarak halkın içine karışmıştı. Bu sırada askerler, halka hakikaten ateş açmışlardı. Köşebaşlarını tutan zabıta herkese: – Katili gördünüz mü? Genç zabıt nereye gitti?.. Diye soruyor ve teşkilata mensup zevat ise sırf bunları aldatmak için:

–İşte buradan saptı, şu köşeyi döndü!

Gibi yanlış malumat veriyordu.

Hakikatte Mülâzım-ı evvel Atif Bey, böğründen yaralanmıştı da elini yarasının üstüne kapatarak Drahor köprüsünden geçmiş, dar sokaklara girmişti. Halk son derece korkmuştu. Şimdi Abdülhamîd'in kendileri için ne müthiş cezalar tertip edeceğini düşündükçe şaşkınlıkları artıyordu. Atif Bey, o sırada korkudan kepenklerini kapatmaya çalışan bir dükkâna girmiş, dükkândaki iki kişiyi elindeki boş tabanca ile tehdit ederek akşama kadar orada kalmıştı.»

«Gecenin birkaç saatini, kaçtığı ve saklandığı dükkânda geçiren Atif Bey, nihayet sokağa çıkmış ve dükkândakilere: –Şayet sokağa çıkar ve arkamdan gelerseniz ikinizi de köpek leşi gibi yere sererim! Demişti.

Atif Bey birkaç sokağı dikkatle aştıktan sonra, malum Siirt Milletvekili Mahmut Beyin evine sığınmış, ilk tedavisini yaptırdıktan sonra Manastır'ı, teşkilâtın adamları sayesinde terk ederek Selâniğe gelmişti.»

8 Temmuz hâdisesi Yıldız'ı bir hayli sarstı. O kadar ki, Sultan, artık bu dâvanın, kendi mizacındaki ince ve yumuşak tedbirlerle hallolunamaz vaziyete girdiğini kestirdi. Mabeyn Başkatibi Tahsin Paşa diyor ki: «Şemsi Paşa Sultan Abdülhamîd'den aldığı emirleri sür'at ve gayretle ifa ettiği için Hünkâr'ın kendisine teveccüh ve itimadı fazla idi. Müşir Osman Paşanın bir zabitan heyeti tarafından kumanda mevkiinden alınarak dağa kaldırılması üzerine Abdülhamîd, Şemsi Paşaya maiyetindeki Arnavut efrat ile bir tedip hareketi yaptırmayı düşünmüş ve kendisine bu hususta mahremâne talimat göndermişti.» Tahsin Paşa şöyle devam ediyor: «Şemsi Paşa kuvvetli bir ümit idi. Bunun yüzlerce Arnavut efrattan mürekkep bir kuvvet arasında bilâperva katlolumması ve kurşununun bir mülâzım (teğmen) tarafından atılmış bulunması ordunun azm ve kararını gösteren bir delil olduğu gibi bütün muhaberatın esrarı İttihat ve Terakki Cemiyetine açık bulunduğu bir âlemetti. Sultan Hamîd'in bütün Rumelide yegâne istinad kuvvetini teşkil eden Arnavutlar da sarsılmıştı. Onlardan da nahoş haberler geliyordu.»

Bu esnada Rumeli, Makedonya ve Selanik'ten Yıldız'a telgraf yağmuru yağmaktadır. Çoğu İttihat ve Terakki Teşkilâtından gelen ve müşterek bir ağızla, hürriyet ve "Kanunu ; Esasi"yi isteyen bu telgraflar arasında en mühim ve düşündürücü olanı 9 Temmuz 1324 (1908) tarihini taşıyan, Manastır | merkezinden gelenidir. Gayet hürmetkar ve tazimkâr bir töslubla kaleme alınan bu telgraf, aynı zamanda tehdit ve meydan okuyuşların en sert ve dikenlisini belirtiyordu.

Sadeleştirilmiş olarak "en mukaddes padişahlık huzuruna" diye başlayan bu telgraf, aynı sadeleştirilmiş ifadeyle şöyle diyordu:

«– Tebaa ve fermanınız altında yaşayanlara ihsan etmiş olduğunuz Kanun-u Esasinin fiili tatbikine müsaade ve bu hususta irade buyurularak bağlılık ve kulluğumuzun bozulmaktan korunmasını dileriz. Pazar gününe kadar Mebuslar Meclisinin açılmasına fermanınız çıkartılmayacak olursa yüce rızanıza aykırı olarak istemediğiniz haller zuhur edecektir. Manastır vilâyetinde bulunan mülkî memurlar, büyük ve küçük rütbeli subaylar, erler, din âlimleri, muhtelif dinlere bağlı herkes, istisnasız olarak bu dâvada Allanın birliği üzerine yemin edip birleşmişlerdir. Arz olunur.»

9 Temmuz 324

İttihat ve Terakki Cemiyeti

Manastır Merkezi

İşte bu sırada Abdülhamîd Hanın, şifre kâtibi Esat Beye söylediği bir söz vardır ki, onun bütün ruh haletini ve şiddet mizacına ne kadar uzak olduğunu ifade eder:

"–Suyun akıntısına gideceğim!"

Hâdiselerin Abdülhamîd'i ya tepeden inerek kendisini göstermeye, yahut tahtından inip hürriyet sahtekârlığına boyun eğmeye zorladığı bir hengâmede birinci istikâmetin ruhî şartlarına yabancı olan Sultan, bu sözle, artık durdurulamaz bir cereyan karşısında ona uymaktan başka

çare görmediğini belirtici bir tevekküle bürünmüş oluyordu:

"– Suyun akıntısına gideceğim!"

Halbuki dinin emrettiği, o harikulade ince ve nazik tevekkül ölçüsü bu değildi ve yeri buraya uymazdı. Tevekkül tedbire mâni olmadığı gibi, hiçbir bakımdan kötüye razı olma mânâsına da çekilemez. Kader neyse o olur; fakat kimse kaderi bildiği iddiasında bulunamaz.

Abdülhamîd'e düşen, Şemsi Paşanın öldürülüşünden sonra fesat yatağı Selanik ve zorla onun şubesi haline getirilen Manastır'a en gözükara kumandanlardan ve has Anadolu erlerinden askerî bir heyet ve kuvvet gönderip Makedonya'da örfi idare ilân etmek, Üçüncü Ordunun bütün birlik kumandanlarını ve kurmaylarını değiştirmek, muhafaza altına almak ve 6–7 yıl sonra vatanı ölüme sürükleyecek olan İttihat ve Terakki'yi kökünden kazıyordu.

Tahsin Paşa, Sultanın bu tevekkül edasını anlattıktan sonra, havayı ve Rumeli haberleri karşısındaki vaziyeti şöyle çiziyor:

«İşte Rumeliden telgraflar peyderpey geldiği sıralarda Abdülhamîd'in halet-i ruhiyesi bu merkezde idi. Telgrafhane bunları alıp içeriye gönderdikçe ben huzurda birer birer okuyordum, ondan sonra heyet-i vükelâya gönderiyordum. Nihayet bütün telgraflar okundu, yeniden de telgraf gelmedi ve Rumeli telgrafhanelerinden de sorulduktan sonra başka bir telgraf olmadığı cevabı alındı. Demek oluyor ki, İttihat ve Terakki Cemiyeti yazacağı şeylerin hepsini yazmış, arzu ve fikrini tamamen bildirmiş, şimdi cevap bekliyordu. Huzurda işim kalmadığından verilen müsaade üzerine çıkıp daire-i kitabete geldim. O günü Hünkâr bir aralık Sadrâzam Sait Paşayı huzuruna kabul etmişti. Gene o gün huzura celbolduğumda Sultan Hamîd bana Sait Paşa'yı huzuruna kabul ederek sadarete tâyininden evvel arzlediği mütaleasını muhafaza edip etmediğini sorduğunu ve Sait Paşa'nın aynı mütaleayı, yâni Rumeli'den gelen taleplere mümaşaat olunması ve Kanun-i Esasi'nin ilân edilmemesi mütaleasını tekrar etmiş olduğunu; söyledi. Bunu bizzat Padişahın ağzından işittim. Sultan Hamîd o gün ikinci fırka kumandanı paşanın da bu yolda bir arızal takdim etmiş olduğunu söyledi. Sultan Hamîd'in bana (Sait Paşa Kanun-u Esasi'nin ilânına taraftar değildir) dediği zaman bunu ne maksatla söylediğini bilmiyorum. Vakıa Sait Paşa'yı Kanun-u Esasi ilânına taraftar olmadığı için sadarete getirdiği kabul olunabilirse de Kanun-u Esasi'yi ilân ederken buna taraftar olmayan bir sadrâzama neden iktidar mevkiin- \ de tuttuğunu anlayamadım. Bilâhare Meclis-i Mebusan'ın kuşadı günü irat olunan nutk-u hümayunda münderiç ve (muhalif mütalealara rağmen Kanun-u Esasiyi ilân ettiğine) dair cümle ile (Sait Paşa Kanun-u Esasinin ilânına taraftar bulunmuyor) diye bana vâki olan ifadesi arasında bir münasebet \ bulunmak lâzım gelir.»

Tahsin Paşa saray içi manzarayı çizmekte devam ediyor:

«9 Temmuz 324 (1908) günü akşam yaklaştığı halde henüz Meclis-i Vükelânın karar verdiği hakkında bir arz vâki olmamış, İzzet Paşa huzura gelmemişti. Bunun üzerine Hünkâr muhasip Nadir Ağa'yı göndererek İzzet Paşa'yı çağırttı. Sordu:

İzzet Paşa (telgrafnâmeleri okuyorlar, daha bir karar vermediler) cevabında bulundu. Hünkâr ayakta duruyordu. Karşısında İzzet Paşa ve ben, sâkit, bekliyorduk. Sultan Hamîd, gözlerini sabit bir noktaya rekzederek bir müddet düşündü. Ne düşünüyordu? Bir müddet sonra İzzet Paşa'yı tevcih-i hitap ederek (Kanun-u Esasinin ilânı benim zamanımda olmuştur. Bunun müessisi benim! Bir müddet hasbellüzum mer'iyeti tatil edilmişti. Heyet-i Vükelâya gidiniz, bunları söyleyiniz ve ilân için mazbatanın yazılmasını irade ettiğimi tebliğ ediniz!) dedi. İzzet Paşa huzurdan çıkıp gidince bana hitaben (Meclis-i Vükelânın mazbatasını gelince hemen getiriniz!) emrini verdi. Mustarip ve meyus olduğu, halinden pek aşikâr idi. Bana emri verdikten sonra salonun yanındaki odaya çekildi.»

Vükelâ Meclisi birçok tereddüt ve bocalamalardan sonra, mazbatayı kaleme alıyor ve Padişahın tasdikine sunuyor. Adeta Kanun-u Esasi'nin iadesi mevzuunda mücadele Padişaha karşı değil, onun iradesine rağmen Vükelâya karşıdır ve tereddüt, mukavemet, köstekleme gayreti vezirlerdedir.

Vükelâ Heyetinin kaleme aldığı mazbata kelimesi kelimesine şudur:

«Tesis-i celil-i Cenab-ı Hilâfetpenahi olan Kanun-u Esaside suret-i teşkili beyan olunan Meclis-i Meb'usanın içtimaa davet olunması hakkında bilistizan şerefsudur buyurulan İrade-i seniye-i Hazret-i Padişah! hükm-ü celili bil cümle vilâyat-ı şahane ve elviye-i gayr-i mülhakaya bir telgraf tebliğ kılınmış ve keyfiyetin Dersaadet evrak-ı havadisi ile dahi resmen ilânı iktiza-yı maslahattan görünmüş olmakla muvafık'ı emr-i ferman-ı Humayün-ü Hazret-i Padişah! buyurulduğu halde ifay-ı muktezasının Dahiliye nezaret-i celilesine havale kılınacağı ve Rumeli ahvaline müteferri olup tevdi buyurulan evrakın takimiyle takdim ve iade kılındığı muhat-ı ilm-i âli buyuruldukta olabta...»

24 Cemaziyelâhır

1326 ve 10 Temmuz 324

İmzalar

Bu mazbatanın Padişah iradesini belirtici hâmisî: «Meclis-i Vükelânın manzur-u âli buyurulan işbu mazbatası üzerine mucibince irade-i seniye-i Cenab-ı Hilâfetpenahi Şerefsudur buyurulmakla olabta...»

Serkâtip Hazret-i Şehriyari TAHSİN

Bunun üzerine Vükelâ heyetinin kaleme aldığı bir mazbata daha vardır ki, bunda hürriyet adına yapılan suçlar, dağa kaldırılan kumandanlar, yağma edilen silâh depoları, türlü anarşi ve isyanlar teker teker sayıldıktan sonra "artık bu vaziyette hürriyet verilemez!" hükmü yerine, istenilen şeyin ihsan edildiği bildirilmekte ve bu suretle gelmiş gelecek devlet zaaflarının en büyüğü gösterilmektedir. Bunu da, Ermeniler tarafından "Kızıl Sultan"a çıkarılan melek tabiatlı Abdülhamid'in tek damla müslüman kanı dökmekten çekinen mizacına atfetmekten ve bu mizacı onun tek kusuru kabul etmekten başka çare yoktur.

SEVİNÇ

Aynı 10 Temmuz günü Padişahın Kanun-u Esasi fermanı gazetelerde neşredildi. Fesler, sarıklar, şapkalar, Yahudi takkeleri, hep birden havada...

Manzaraya Tahsin Paşa'nın gözlüğünden bakalım:

«İstanbul'da, Kadıköy'ünde, Bakırköy'de, Üsküdar'da, bahusus Beyoğlu sokaklarında, Tepebaşı caddesinde, sair gazinolarda, gûnâgûn nümayişler ve huruşlar oluyor, iskemle, masa üstüne çıkan sunuf ve tabakat-ı muhtelifeden kimseler tarafından istibdat hükümeti ve bizzat Hünkâr aleyhinde nutuklar, hitabeler irad olunuyordu.

Birtakım kimselerin önüne düştükleri müteferrik kitle canibinden dahi Babiâli'ye, Adliye, Maarif vesair vesaire müracaatlar yapılarak birçok metalip dermeyan ediliyordu ki, bu meyanda bazı nazırların ve saray erkânının, valilerin, azil ve infisah gibi şeyler mevzuubahs ve makal oluyordu. Ortada cereyan eden bu nümayişlerin önüne düşenler İttihat ve Terakki Cemiyetinin erkân ve mensubininden olup aralarında öteden beri sarayın bende ve benedzâdesi ve binbir vesile huluskâr ve lutufdudesi olan eşhas-ı marufe de bulunuyordu. Yeni Dahiliye Nâzırı Hacı Akif Paşa pek muhterem bir zat idi. Sultan Abdülhamîd Hân ile arası hoş değildi. Doğru sözlü, doğru özlü, sert tabiatlı bir devlet recülü idi. Nezaret sandalyesine oturur oturmaz Babiâli'de kendisini görmeye gelen nümayişçi destelerin hükümet umurunda müdahale tarzında vâki olan beyanat ve metalibatından bîzar olarak istifaya mecbur olmuş, kendisine müracaat eden nümayişçiler, valilerden onbeş zâtın tebdilini ve yerlerini falan filân zatların hemen tâyinini havi bir pusla vermişler; Hacı Akif Paşa puslayı okuduktan sonra gözlüğünü kaşlarına doğru kaldırarak: (Efendiler! Ben Meşrutiyet idaresinin Dahiliye Nazırım, Meşrutî hükümetlerde nazırlar, memurlar kanunların, nizamların yazdığı şerait, çizdiği hudut haricinde hareketten memnudur. Siz bana bu usul ve kaideyi bozmayı mı teklif ediyorsunuz? Lütfen çıkınız! Ben vazifemi bilirim!) demiş...»

Şimdi manzarayı bir de İngiliz dürbünüyle seyredelim:

«Ayasofya Meydanı'nda ve Galata Köprüsü'nde herkesi şaşkırtan hâdiseleri görenlerin anlatıklarına nazaran, Rumlar ve Bulgarlar, Kürtler ve Ermeniler birer kardeş gibi birbirilerine sarılmışlardı. Jön Türkleri temsil eden genç subaylar, bundan sonra Yahudilerin, Müslümanların ve Hristiyanların birbirlerine düşman olmayacaklarını ilân ederek, Osmanlı milletinin refah ve saadeti için müştereken çalışacakları hakkında meydanlarda halka nutuklar çekiyorlardı. Göğüslerinde kırmızı beyaz hürriyet kokartları bulunan son derece neşeli ve heyecanlı hocalar, softalar ve mollalar sokaklarda şenlik yapıyorlardı. Dükkânlarını açık bırakarak kalabalığın arasına karışan esnaflar, beyaz önlüklü kasaplar Bâb-ı âli'nin etrafında toplanmışlar, Padişahı alkışlıyorlardı. Bu sırada Selanik'teki tezahürat ile İstanbul'daki arasında büyük bir fark vardı. Hükümet merkezinde Padişah hâlâ halk tarafından "Baba Hamid" olarak alkışlanıyor ve yapılanlar onun bir ileri görüşlülüğü ve lütfü olarak telâkki ediliyordu. Halbuki Selanik'te hâl daha başka türlüydü. Orada Komitenin genç şefleri bir ihtilâl kahramanı gibi selâmlanıp ilgi görüyorlardı. Enver Bey bir topçu alayının başında caddelerde zafer yürüyüşü yaptığı sırada Padişah sadece birkaç kişinin tezahüratına mazhar olmuştu. Bir gün evvel İstanbul'a yürüyüşe geçmeye hazırlanan İkinci ve Üçüncü Ordu subayları şimdi Kanun-u Esasiye ve Padişaha sadakat yemini ediyorlardı. Fakat şüphesiz ki, onların Padişaha karşı ettikleri sadakat yeminleri de Abdülhamîd'in 26 Temmuz günü Kanun-u Esasiye riayet edeceği hususunda ettiği yemin gibi sahte ve geçiciydi.»

Bir İngilizin satırlarında, İngilizliği icabı tüten mânâ tahrifçisi ruhu bir kenara çekecek olursanız, manzara tasvirini yerinde kabul edebilir ve manzarada, açılan bir saadet kapısı değil, bir felâket geçidi görürsünüz. Yahudi takkeleri ve şapkalarla beraber havada uçan fesler ve sarıklar, felâket devrimizi alkışlatıcı Batılı tesirinin muzaffer eseridir.

TEDBİR

Başkâtîp, Abdülhamîd Hân'ın meşrutiyet fermanından sonra aldığı tedbirleri anlatıyor:

«Memlekette cereyan eden bu ahvalden Sultan Hamîd günü gününe haberdar oluyordu. Saray mensuplarından ve hususî bendegârından bazı zevat hariçteki müşahade ve mesmuatı şifahî ve tahrirî olarak kendisine arz ve ismâ ediyorlardı. Padişah bunlardan mütehassis olarak icap eden ihtiyatî tedbirlerin ittihazını emretti.

Ezcümle:

1- Bir günâ harekete mâruz kalmamak üzere Şehzadeler Beyoğlu, İstanbul taraflarına gitmeyecekler...

2- Tüfekçilerden Arap, Arnavut taburlarından mezun askerat, şehir dahilinde dolaşmıyacaklar...

3- Hususi yaver, Paşalardan ve Beylerden, ümera ve zabitanından vesair bendegândan her hangisi, hariçte gerek Hünkâr'ın, gerek kendi şahsı aleyhinde bir hitaba mâruz kalırsa kat'iyen mukabele etmiyecek...

4- Hafiyeliğin ilgası mukarrer olduğundan resmî polis ve jandarma memurlarından başka hiçbir kimsenin ihbarnamesi kabul olunmıyacak...

Zabıta ve Adliye Rüsumat kanun ve nizamları mucibince her nevi ceraimin ve kaçakçılığın taharri ve ihbar ve takibi ait olduğu merci ve makamlarca alelusul yapılacaktır.

5- Meşrutiyetin ilaniyle hükümetin idare sistemi değişmiş olduğundan büyük, küçük sefaretler ve ecnebi müessesatı maliye ve patrikhaneler tarafından tercümanları, vekilleri vasıtasıyla Başkitabet Dairesine vuku bulacak müracaatlara bittabi hitam verilmiştir. O kabil müracaatlar vukuunda alâkadâr hükümet makamlarına ifadesi suret-i nazikânede tefhim olunacaktır.

Hünkâr şekl-i idare-i cedidenin icabatını takdirde gecikmemişti. Saray haricinde muhafaza-i sükûnet içinse İkinci Fırka mensubinine bervech-i muharrer tenbihat ve iradat-ı kafiye de bulunduğu gibi saray dahilinde de maiyet bölüğü ve tüfekçi bölüğü vesaire evamir-i kafiye almış olduklarından bir sükûn-u tam görülüyordu.

15 Temmuz günü Ahmed Rıza'dan Mabeyne bir telgraf geliyor:

«Şevketmaap Efendimiz Hazretleri!

1892 tarihinde Bursa'daki vazifemi terk ile İstanbuldan müfarekatimde hâkîpa-yı mülükanelerine takdim ettiğim ıslahat-ı dahiliye lâyihası elbette hatır nişan-ı şahaneleridir. Lâyihaya merbut arızamda kemal-i ihlâs ile arzlediğim hile zat-i hümayunlarına hürmet ve tazimim berkemaldir. Hiçbir kimse hakkında hiss-i iğbirar ve husumet beslemediğim gibi şahsına ait bir gûna menfaaat takip edenlerden değilim. Maksadım ancak millet ve memleketimizin temin-i saadet ve terakkiyatından ibarettir. Bu maksadın da 1293 tarihinde tesis buyurulan usul-ü meşrutiyetin iadesiyle kabil olacağına kani bulunduğumdan bunun istihsaline hasr-ı hayat etmiştim.

Onbeş sene sabr-ü sebat ile vazife-i vataniyemi ifaya çalıştım. Tafsilâtı pek uzun olan Paris'te geçen muhakemelerden sonra Paris sefiri Münir ve Ferik Ahmed Celâleddin Paşalarla Başkonsül Beyin ferman-ı şahaneleriyle bendenize tebliğ ettikleri hususata karşı verdiğim cevaplarda da bu maksad-ı mukaddesi takiptan fariğ olamayacağımı bildirmiş ve son olarak (Kontinantal) otelinde oturan Ahmed Celâleddin

Paşa'ya mümkün olabilecek bir itilâfname projesi tevdi etmişim; 1892 tarihli matbuamın esasatını havi idi.

Mezkur projede (1) Siyasi aff-î umumî ilânı, (2) Matbuatın serbestisi, (3) Aleniyet halini alan irtikâp ve irtişanın men'i, (4) Saray-î Hümayunlarından kumanda usulünün kaldırılıp, vazife mes'uliyeti namındaki risalemde yazdığım veçhile Babiâli'nin bütün işleri yed-î mes'uliyetine alması ve Tanzimat-î Hayriye'nin umde-î esasiyesinden olan hürriyet ve müsavatın tanınması ve vilâyet meclis-î umumîlerinin içtimaa davetleri gibi en hayırlı ve mübrem içtimaî vecibeleri yazmış ve efendimizden mütevazîâne istirham etmişim.

Şüphesiz ki, Zat-ı Hümayunları bu mâruzâtımı is'af buyurdunuz. Maalesef birtakım vatan, millet hainleri mâni olduklarından seneler geçtiği halde hiçbir semere görülmemiş ve bu yüzden hem Zat-ı Hümayunları, hem de necip ve masum milletimiz pek mühim ve elim zararlara mâruz kalmıştır.

1321 senesinde Ermeni komitelerinin, nezih fikir ve bilhassa bu âcizlerine vuku bulan bu fiili hareket tekliflerine muvafakat etmediğim pek çok zevat-ı muteberce malum olup bu mümanaatimin saiki gerek Zat-ı Şahanelerine, gerek aziz vatanımıza karşı ecanibin zarar iras edebilecek bir vaziyet almalarına mahal bırakmamaktı.

Ahiren, Rumelide artan asayiş şikenane ahval ve düvel-î muazzamanın fırsattan istifade için beynlerinde müdavele-î efkâr ile Reval'de verdikleri son karar, meselenin süratle hallini istilzam ettiğinden ve cemiyetimizin ruhunu teşkil eden ordumuza mensup münevveran taraflarından hâkipay-ı Şehri-yarilerine âmâl-î milliyenin herhalde is'af ve incâzı arz olunmakla 10 Temmuz 1324 tarihli irade-î seniyeleriyle meşrutiyetin tecdiden ilanına müsaade buyurulduğunu istibşar eylediğimden muvaffakiyet-î mes'udededen dolayı duyduğum en hâr hissi şürur ve mefhareti arz ve izhar ile beraber tebrikat ve şükranımı izhar ve takdime müsaraat eylerim, ferman...»

- Ömrüm boyunca yalan söylemedim.

Diyen bir insanın bundan daha büyük bir yalan söyleyemeyeceği gibi, telgrafının başında hissiyle hareket etmeyip hiçbir şahsî menfaat gütmeyişini ve gayesinin vatan selâmetinden başka bir şey olmadığını öne süren Ahmed Rıza, yıllarca saraya karşı istismar vesilesi diye kullandığı hürriyet dâvası başka ellerde ve başka yollardan muzaffer olunca şimdi hem Padişa, hem de İttihat ve Terakki komiteleri nezdinde parsacılığa çıkmış bulunuyor.

İnsana en ziyade girân gelen, nice hürriyet simsarlarının ve Ahmed Rıza'nın büründüğü "süret-î hak" kisvesi ve el attığı vatan-millet edebiyatıdır.

DEĞİŞMELER

Meşrutiyetin ilânından sonra Meclislerin kurulması için hazırlığa girilirken, saray ve hükümet kadrolarında değişmeler oldu. Henüz hükümette boy göstermediği halde, arka plânın heyulası İttihat ve Terakki ilk iş olarak Mâbeyn ve yaverler topluluğunu bir hayli eksiltti ve "bendegân" zümresinden bir çoğunu saraydan uzaklaştırdı. Bu sırada Mâbeyn Başkâtibi Tahsin Paşa'ya da yol göründü ve yerine ön vekâlet, sonra asalatle, eski kâtiplerden ve gizli İttihatçılardan Ali Cevat isimli, samimiyetsizlik ve hâlisiyetsizlik numunesi bir zat getirildi. Bu zat, Meşrutiyetin ilânından Abdülhamîd'in hal'ine kadar süren 8 ay 20 küsur günlük hâdiseleri saray içinden hikâye edici "Fezleke" adlı bazı notlar kaleme almıştır ki, her satırıyla tütürdüğü benlik, nefsanilik, Abdülhamîd gibi bir Hakana tavsiyelerde bulunmak ve fermanlarına ilâveler yapmak iddiacılığı, herhangi bir fikir ölçüsünden mahrumluğu, şunun bunun ayak öpüşüne dikkatli ve bilhassa kendisinin ayak öpme âdetini itirafa mecbur oluşu bakımından, dalkavukluk mizacı arkasında kendini satma hırsı diye gösterilebilir.

İlkinden itibaren Abdülhamîd'in Mâbeyn Başkâtipleri mevzuunda fazla uğraşmadığımız halde bu sonuncusu üzerinde biraz duruşumuz, Ulu Hakani saran zayıf karakterliler kadrosunun gittikçe ne dereceye kadar düştüğünü göstermek içindir.

Bu zâtın ne mal olduğunu anlamak için, Padişahın kızı Şadiye Sultanın şu satırlarını okumak yeter:

«Babamın Başmâbeyncisi Tahsin Paşa azlolunmuş, onun yerine, kâtiplerden, Jön Türklerin itimat ettiği İttihat ve Terakki mensubu Cevat Bey tâyin olmuştu. Tesadüfen o gün babama gitmiştim. İlk defa huzura çıkan Cevat Bey, (Ah efendiciğim, ben sizin sâdik bendenizim. Tahsin Paşa beni uzun zaman huzuruza çıkarmadı. Büyük bir müzayaka içindeyim!) diye yalvarır gibi konuşuyordu. Babam hareme girdi. Üzüntülü idi. Bütün saray halkınca dalkavukluk ve mürailiği ile isim yapmış böyle bir adamın kendisine hususi kâtip olarak verilmesinden duyduğu ye'si gizlemeye çalışıyordu. Çekmecesinden bir deste banknot alarak, selâmlıkta bekleyen Cevat Bey'e götürüp verdi. Fakat, bu zengin ihsanı görünce yerlere kapanıp ayaklarını öpmeye çalışan Cevat Bey'i, bu teşebbüsünden dolayı hayatının an buhranlı ânında dahi tekdir ve takbih etmeyi ihmal etmemiştir. (Rica ederim! Secdeler Allah'a mahsustur. Bu gibi hareketlerde bulunmamanızı ve ikinci ihtira lüzum bırakmamanızı rica ederim) demiştir.

Birkaç gün sonra, babamın hâl'ine ve Reşad Efendinin cülusuna ait Meb'uslar meclisi kararı tebliğ edildi. Babam gayet serinkanlılıkla: (Mademki, otuzüç sene memnun edemedim, kimi isterlerse hayırlı etsin. Yalnız rica ederim, bütün ailelerimle beraber biraderimin oturduğu Çırağan Sarayına beni götürünüz!) dedi. Tebliğ heyeti (Mebuslar Meclisince Selânik'te hazırlanan köşke gitmeniz için karar alınmıştır) cevabını verdi. Babam: (Yorgunum ve yaşım da uzun yolculuklara müsait değildir. Allaha kasem ederim ki, saltanatda gözüm yoktur; fakat ailemle Çırağan Sarayında ikametimi rica ediyorum!) dedi. Tebliğ Hey'eti, Meclise yeniden arzedeceğini ve alınacak cevabın yeni Başmâbeynci Cevat Bey ile bildirileceğini söyleyip ayrıldılar. Bir iki saat sonra cevap geldi. Derhal Selânik'e hareket için hazırlanılması hakkındaki Meclis kararını Cevat Bey, maalesef bir kaç gün önce bir deste banknotu aldığı vakit yerlere kapanarak ayaklarını öptüğü babama çok ağır sözler sarfederek bildirdi. Ağzına aldığı kelimeler terbiye dışı idi, alelade bir adama dahi söylenmesi ayıptı.»

Herhangi bir mübalâğa ve yalana yer vermesi hiç bir sûretle düşünülemez olan bu satırlarda, sadece bir Mâbeyn mensubunun ahlâkını değil, herkesi ayaklarına kapandırdığını iddia ettikleri Abdülhamîd'in böyle edalara karşı nefretini okumak da mümkün...

İLK GÜNLER

Kanun-u Esasi'nin ilânından sonraki hâdiseleri, yeniş Başkâtip Ali Cevat Bey ve daha birçok hürriyet kahramanının \ seciyesiyle beraber onun "Fezleke"sinden takip edebiliriz. Evvelâ Başkâtipliğe başlaması ve ilk ayak öpmesi: «Bin üç yüz yirmi dört senesi Temmuzunun yirmi ikinci Salı günü, haricen vuku bulan ısrar üzerine, Başkâtip Tahsin Paşa, Saray-ı Hümayundan hanesine izam edilmiş ve binaenaleyh infisal etmiş olduğu cihetle yevm-i mezkurda tebellüğ eylediğim emr-ü ferman üzerine Huzur-u Hümayuna girdim ve takbil-i pâ-yi şahane (şahane ayağın öpülmesi) ile hitap-ı mülükâneye ilk defa olmak üzere, o gün mazhar oldum.»

Ali Cevat Bey, kendisine Hünkâr tarafından namus, sadakat ve dürüstlüğü üzerinde iltifatlar yağdırıldığını uydurduktan sonra devam ediyor:

«Huzur-u Hümayunlarında bulunduğum sırada idi ki, sarayın piygâhında binlerce halkın (Yaşasın hürriyet! Yaşasın Padişahımız!) sedaları çıkmakta idi. Bir aralık müsahibandan biri Zat-ı Şahaneye hafiyen bir şey arzetti. Zat-ı Hümayunları bana bakarak müteheyyiç bir suretle (Cevat Bey, bu hâl nedir? Ne oluyoruz?) buyurdular. Ben o gün daha henüz huzura girmeden evvel bir aralık sarayın kapısının önüne çıkarak ol vakte kadar hiç görmediğim ve asla tasavvur edemediğim bir cemaatin, yani kadın erkek binlerce halkın ahval-i nişat istimali ve âvâz-ı sürür ve şâdnamisi ile zaten gayş olmuş olduğum cihetle hemen yere oturarak ve ayaklarını öperek dedim ki: (Bu baptaki mâruzâtım biraz uzundur. Müsaade buyurunuz da arz edeyim. Padişahım, mahzâ sayenizde niam-ı gûnagûna mazhar oldum. Bunca senelerden beri ihsan-ı şahaneniz olarak maaziyedetin almış olduğum maaşlarımdan iktisad ettim. Rütbe ve nişanlarınıza nail oldum. Hasılı dünyada hiçbir emelim yoktur. Bir emelim varsa o da hakikati size arz etmek ve mahasin-ü maâlinizi millete bildirmektir.»

Güya Padişaha karşı bu murai lâflardan sonra Hakan "söyle!" diye emrediyor, o da yıllardır bazı fesatçıların milletle Padişahın arasını açtıklarını, Padişahı milletin gözünden kaçırdıklarını, şimdiden milletin muazzam bir hürriyet sevinci içine girdiğini ve bu lütfü Padişahından bildiğini, bu vaziyette Padişahın, halkla hemhal olması gerektiğini söylüyor ve Hünkârı balkona çıkarıp halkı lütuflandırmaya davet ediyor, bunda da güya muvaffak oluyor.

Peşinden Said Paşa'nın sadrazamlıktan çekilmesi ve yerine Kâmil Paşa'nın getirilmesi... Recep Paşa da Harbiye Nazırı... Yeni Mâbeyn Başkâtibi Hürriyetin ilânından sonra ilk Cuma Selâmlığını şöyle anlatıyor:

«Temmuzun yirmi beşine müsadif olan Cuma günü selâmlık resm-i ahali hazırlanmış ve vakt-i salât dahi hulul etmiş idi. Zat-ı Hümayunları beni çağırıldı. Pek çok kalabalık olduğundan ve ahali ile asker gayr-ı muntazam bir surette olduğundan bahis buyurdular ve gidip görmekliğimi ferman eylediler. Vâkıâ saray-ı hümayunun pişgâhı ve Hamîdiye Camiinin avlusu ve kubbesinin üstü bile insanla dolmuş ve selâmlık resmine memur asakir ile ahali karışmış bir halde idi. Şurası şayan-ı hayrettir ki, adedi on binden noksan tahmin olunmayan halk güya teneffüs bile etmiyormuş gibi bir sükut-u dehhaş otuzüç seneden beri yüzünü görmemiş oldukları padişahlarını bekliyorlardı. Gördüğüm levhayı arz ve tasvir etmekliğim üzerine, bu karışıklık içinde Camie gitmek mümkün olamayacağını ve tedabir-i ihtiyatiye ve tahaffuziyye icrasına kadar beklemek lâzım geleceğini ferman buyurdular. (Evet Efendimiz, meydan, cami, hasılı her yer ahali ile, askerle dolmuştur. Bugün nizam ve intizamdan eser yoktur. Bu kadar halkı dağıtmak mümkün olamaz. Tedbir de ittihaz edilemez. Bugün sizi Allah muhafaza edecek ve Hazret-i Cibril kanatları altında camie götürüp, yine inşaallah öyle getirecektir. Ahali teşrif-i şahanenize muntazırdır. Tehirinde mahzur vardır!) dedim.

Zat-ı Şahaneleri kapının önünde hazır bulunan gerdune-i hümayunlarına rükub ile kel-evvel Sadrazam Paşa ile Şehzade Burhanettin efendi hazretlerini karşılarına alarak hareket ettiler. Vaktâ ki, saltanat kapısı açıldı ve gerdune-i hümayun görüldü. O dakikaya kadar hâmuş duran halk, padişahlarını kendilerinin arasında görmelerinden mütehasil cinnet ve meserret ile derya gibi dalgalandı. Bu hengâmede Zat-ı Şahaneleri de gerdune-i hümayunlarında kıyam ile hasretkeş-i didarı olan millete selâm vererek böyle kaimen cami-i şerife azimet ve

aynı hal ile saray-ı hümayuna avdet buyurdular.»

Görülüyor ki, Meşrutiyet devrinin Başkâtibi, Abdülhamîd Hân çapında bir şahsiyetin nasihatçisi geçinmek iddiasını bırakmamaktadır.

Padişahın, yeni Harbiye Nâzırı Recep Paşa'yi huzuruna kabul ederek uzun müddet alıkoyduğunu ve çıktığı zaman fesinin buruşuk olmasından yere kapanıp ayak öpmüş olduğuna hükmettiğini anlatan Ali Cevat Bey, bir iki gün sonra Recep Paşa Harbiye Nezaretinde vazifesi ve masası başında birdenbire ölünce bu işin Abdülhamîd tarafından düşmanlarınca bir suikasta hamledildiğini kaydediyor. Ali Cevat Bey'e göre Abdülhamîd, Recep Paşa'nın zehirlendiğini sanmakta ve bunu ittihatçılarının yaptığına inanmaktadır. Halbuki aslen Arnavut olan Paşa İttihatçılarının adamıdır. Fakat son görüşmesinde Hünkâr tarafından kazanılmış ve onun adamı olmuştur.

Hünkâr Ali Cevat Bey'e demiş ki:

«- Bana sâdık kalacağına yemin etti. Besa verdi. Binaenaleyh benim hakkımda tebdil-i fikrû niyet eyledi. Bu hal benim düşmanlarımin işine gelmedi. Bîçare adamı ordadan kaldırdılar. Hakikaten çok teessüf ettim. Şimdi telgrafla teessüfümüzü Sadrâzama yaz!»

BASIN

O sıralarda hayatı yarım asır civarında bulunan matbuatın, kuruluşundan beri içinde gizlediği fesat zehirini kismaya ve olanca içyüzüyle meydana çıkmaya başladığını görüyoruz. Vatanımıza bünye içinden doğma bir uzuv gibi değil, dışarıdan ve takma bir âlet şeklinde ve Türk milletini "Hürriyet" kemendiyle avlamaya memur olarak giren basın, maskesini ilk defa Meşrutiyet başlarında düşürmüştür.

İşte Ali Cevat Beyin, bu rezil basın yüzünden Abdülhamîd Hân'a düşen ıstırapı hikaye edışı:

«Bir gece saat beşe doğru musahib gelerek şimdi daire-i hümayuna gelmekliğim ferman buyurulduğunu tebliğ etti. Beraber giderken musahib ağa bu gece efendimizin pek ziyade meraklanmış olduğunu söyledi. Huzur-u şahaneye girdiğim vakit kendilerini hakikatten mustarip gördüm. Oturmaklığımı lütfen ferman buyurdular. Badehu gazetelerin Zat-ı Hümayunlarına dair münderecat-ı kâzibe ve mufteriyat-ı mübalâğa kâranelerinden ve ol esnada tabı ve neşredilen lâyuad ve layuhsa varakpâre ve resailin muhteviyat-ı bîedebanelerinden meneylediğinden şikâyet ile şu hallere nazaran Zat-ı Hümayunlarının artık taht-ı saltanatta bekası istenilmemekte olduğunu beyan buyurdular. Vâkiâ hangi nokta-i nazardan muhakeme edilirse edilsin, ol vakitki gazetelerin ve evrak-ı münteşire ve resailin altı asırdan beri âlem-i islâmiyet ve nasraniyetin takdis ve tazim etmekte olduğu makam-ı akdes-i hilâfet-i islâmiye ve taht-ı muâllâ-yı saltanat-ı seniye-i Osmaniye hakkında tuğyanı, ne Islâmlığın ve ne de Türklüğün şeair ve evsa-fiyle kabil-i telif olamayacak bir hale gelmişti. Biraz tevakkuf ve aramdan sonra bu bapta cevaben vaki olacak maruzat-ı hakiraneme intizar buyurduğunu ima buyurmaları üzerine dedim ki: (Efendimiz, bu neşriyat evvelinden bazıları ile uyuşamayan ve şu sırada icra-yı kin ve ağraz etmeye fırsat bulan bazı bedhâhtan ve erazilin asarı ve binaenaleyh ehemmiyetten âri veahval-ı haziraya nazaran hükümetin bunları men'e muktedir olamaması da tabii olmakla beraber, şevketmeâb efendimiz hazretlerine şikâyet buyurmakta pek haklı olduğunu tasdik edersem de, beyanat-ı şahanelerinin asla kabul edemeyeceğim fırka-i ahiresi hakkındaki mutalâat-ı kemteranemin arzına müsaade buyurulmasını ıstirham ederim!)... (Söyle!) buyurdular.»

Mahut Başkâtip yine Abdülhamîd'e akıl hocalığı etmek tavrını takınıyor ve kimsenin onu tahtan indirmeyi düşünmediğini ispata çalışarak güya Hünkâra kalb kuvveti aşılama yapıyor. Bir müddet sonra ve "Meclis-i Mebusan"ın açılışı peşinden bu matbuat o kadar azacak ve bit yavruları halinde o türlü üreyecektir ki, Başkâtip "Fezleke"sine şu satırları ekleyecektir:

«Birkaç aydan beri ve bhusus Kâmil Paşa'nın infisalinden sonra umum evrak-ı havadisın ve bilhassa (Serbesti) nam gazetenin zat-ı şahane hakkında kullanmakta olduğu lisan, değil bir padişah, bir şah-ı âdi hakkında bile istimal edilemeyecek derecede perde-bîrunane ve doğrusu evrak-ı havadisın ekserisinin lisanı makam-ı hilâfet ve saltanatın kudsiyet ve ulviyeti nokta-i nazarından hakikaten bîedebâne olup, bu hal sahib-i nahvet ve vekar olan zat-ı hümayunlarını pek ziyade rencide etmekte olduğu cihette buna artık bir çare bulunulması için hemen her gün Sadrâzam Hilmi Paşaya vesatetimle ve vesait-i saire ile iradat-ı seniyye tebliğ olunur ve müşarünileyh tarafından da bunlara ehemmiyet verilmemesi ve yahut yeni matbuat nizamnamesi derdest-i tanzim bulunduğundan bunun neticesine intizar buyurulması maatteesüf zaruri idiği yolunda maruzatta bulunulur idi. Bir gün zat-ı şahaneleri (bu gazeteler ahval-i maziyyeden ve ahval-i haziradan bahseyledikleri sırada bir fırsat bularak her fenalığı bana atfediyorlar. Ben şimdiye kadar idare-i mutlaka hükümdarı idim. Onun hükmüne ittibaen icra-yı saltanat ettim. Şimdi de idare-i meşruta hükmüne tebean icra-yı saltanat edeceğim. Millet benden Kanun-u Esasi istedi. Ben de hemen verdim. Zaten ben Avrupa ortasında bulunan bu memleketin artık idare-i mutlaka ile idaresi mümkün olamayacağını biliyordum. Böyle yaptığımdan dolayı günahkâr mı oldum? Memleketine Kanun-u Esasi veren her hükümdar böyle tahkir edilecek olsa idi, hiçbir hükümdar buna razı olmazdı. İnkılâbın ihtidalarında kurenadan Ragıp Paşa, ahvalin vahametinden bahsederek bana Avrupa'ya firar etmekliğim lüzumunu beyan eyledi idi. Fakat ben millet ve memleketimi feda ederek firar etmek denaetini hiçbir vakit kabul etmem. Beni parça parça edeceklerini bilsem de yine firar etmem. Varsınlar burada parçalasınlar. Ben Kanun-u Esasiyi verdim, artık sözümden dönmem.

Bu gazeteciler ne acîb adamlar! Beş on güne gelinceye kadar saraydan maaş ve tahsisat isterler ve alırlardı. Şimdi hiç olmazsa biraz haya etsinler.»

İşte Abdülhamîd'in, olanca köksüzlüğüyle farketdiği bir gazeteci tipi...

HÂDİSELER

Meşrutiyet fermanını takip eden küçük, büyük hâdiseler arasında "Enver" ve "Niyazi" isimlerini taşıyacak olan iki harp gemisi için bir iane kampanyası açılması önde gelir. İttihatçılarca dürtüklenen bu teşebbüs, koca Hakanı âdi bir şahıs farzedip onun da ianeye iştirak etmesini isteyecek kadar yüzsüzlüğe vardı. Satihçi ve İttihatçı Başkâtip bile, "suyun öte tarafı"ndan ve Selanik havasında iki âsi zabitin isimlerini taşıyacak olan bu iki gemiye Abdülhamîd'den iane istemenin onu küçültmek demek olacağını anlıyor ve şöyle diyor:

«Zat-ı Hümayunlarından da iane talep edilmiştir. Fakat Zat-ı Şahaneleri kuvve-i berriye ve bahriyenin kumandanı ol-dukları cihetle sırf devlete ait bu misillü ahvalde âdi bir şahıs gibi iane ve iktifa etmeleri caiz olmayıp gemilerin esmanlının tamamen taraf-ı mülükanelerinden itası lâzım gelirse de, buna hal-i malî müsait olmadığı veyahut bu gemileri devletçe iştirak olunarak mumaileyhimanın namları ile tevsim edilmesi münasip olacağı yolunda mütalâat dermeyan ederler ve ara sıra tarafımdan bu bapta tahriri ve şifahi olarak vukubulan maruzatıma da gâh Sadrazam ile görüşeceklerini ve gâh icabına bakılacağı zemininde idare-i kelâm eyler, velhasıl bu sureti tensib buyurmazlardı. Ve zannedersem Sadrazamın fikir ve mütalâası da bu merkezde idi.»

Böylece Abdülhamîd yerden göğe kadar haklı olarak "Enver" ve "Niyazi" gemilerine metelik vermiyor ve zaten teşebbüs, kimbilir kimlerin eline neler bıraktıktan sonra çıkmaza girip kalıyor. Derken meşhur Çırçır yangını ve bir espri... Başkâtip anlatsın:

«Ağustosun onuncu Pazar günü Fatih civarında Çırçır namı mahalde zuhur eden harik-i kebirde binlerce haneler muhterik olarak birçok halk ve bahusus dersiam hocalarının ekserisi mesken ve me'vâsız ve hakikaten muhtac-ı iane ve atıfet bir halde kaldı. Ve gazetelerde (Enver) ve (Niyazi) gemileri için toplanan ianenin nısfının harik musabinine tahsis edilmesi sözleri yazılmaya ve harikzâdegân için ayrıca ianeler cemine başlandı. Zat-ı Hümayunları, taraf-ı şahanelerinden beş bin ve şahzedegân ve selâtin hazeratı namına da iki bin lira, ceman yedi bin lira atıyye buyurduklarını ferman ve meblâğ-ı mezkuru ihsan ettikleri sırada (fesübhanallah! Enver ve Niyazi Beyler namlarına toplanan ianeler bak nereye sarf olunuyor!) buyurdular.»

O günlerde Namık Kemal'in (Vatan) piyesi her tarafta oynanmakta ve günün modasını belirtmektedir. Abdülhamîd bu oyuna oğlunu gönderecek kadar incelik sahibidir:

Başkâtip anlatıyor:

«Kanun-u Esasinin ibdida-yi ilânından beri hemen her-gün mahal-i muhtelifede konserler verilir, nutuklar irad olunur, bahusus (Vatan) namı oyun her yerde mükerreren oynanır idi. Hattâ Tophane meydanında zabitan tarafından icra olunan tiyatroya vukubulan maruzat ve istirhamım üzerine ilk defa olmak üzere şehzade Abdürrahim Efendi Hazretlerinin azimetine müsaade buyuruldu. Bir ufak nutuk yazdım. Müşarünileyhe ita eyledim. Kendisinin tiyatroya azimeti hüsn-i tesir ettiğini ve pek çok alkışlandığını istihbar ederek arz eyledim. Bundan mahzuz oldular idi.»

Aradan iki buçuk ay kadar zaman geçmiştir. Eylül ayının 24'üncü günü... Ramazanın da 11 'i... İftar vaktine iki saat kala Hünkâra, Fatih hocalarından bir grubun saray önüne geldiği ve Padişahı görmek istediği bildiriliyor.

Ali Cevat Bey devam etsin:

«Sarayın kapısı önüne çıktım; arakiyyenin üstüne bir sarık sarmış, göğsü bağı açık, pejmürde kıyafetli, şaşı gözlü, meczub tavırlı bir adamın koltuğuna iki kişi girmiş ve etrafına da, ellerinde bayraklar, kırk elli kadar adam toplanmış, seyirci olarak bir çok halkın da bunlara takılarak

gelmiş olduğunu gördüm. Bertakrib bunların yanlarına sokuldum. Yakından tetkik ettim. Hoca Ali Efendi namında olan bu adam (Meyhaneler kapanmalı, resim çıkarmak men' olunmalı, İslâm kadınları sokaklara çıkmamalı!) diyor idi. Ali Efendinin koltuğunda bulunan kırmızı yüzlü, seyrek sakallı ve sarıklı genç bir adama hoca efendinin ne istediğini sordum. (Kanun-u Esasiyi istemiyoruz!) dedi.

Zat-ı Şahaneleri mabeyn dairesine teşrif buyurdular. Pencereyi açtım. Ali Efendi pencerenin önüne gelerek savt-ı bülend ile (Padişahım, çoban isteriz! Çobansız sürü olmaz! Şeriat emrediyor. Meyhaneler kapanmalı! İslâm kadınları açık açık sokaklarda gezmeme! Resim çıkartılmamalı! Tiyatrolar kapanmalı! Korkma, tecelliyat var. Evliya perde altında tecelli ediyor!) dedi. Bunun üzerine Zat-ı Şahaneleri de (icap eden emir verilir. Mukteza-yı şeriat icra olunur. Müsterih olun hoca efendi!) buyurdular ve daire-i hümayunlarına avdet eylediler.»

Bu tabloda da, her önüne gelenin, haklı veya haksız mukaddes şeriat adına davranmaya yeltenmemesi, dâvayı üstün dava ve idrak adamlarına bırakması, bilhassa küfre yeni saklanma fırsatları vermekten çekinmesi ve nezaketle riayet göstermesi bakımından, Abdülhamîd'in, hocaları savsaklayışını gösterici ince bir mâna...

ŞU, BU...

Mebusan Meclisinin bir iki aya kadar açılması için hazırlıklar devam ederken Ekim ayının 3'üncü günü, Paris'ten gelen ve "Meclis-i Mebusan"a reis seçilecek olan Ahmed Rıza Bey coşkun tezahürlerle karşılanıyor ve doğru Yıldız'a gidip Zat-ı Şahaneyi görmeye talip oluyor. Bütün bu olanları malı ve hakkı kabul eden Ahmed Rıza'nın uzunca kaldığı huzurda Hünkârla ne konuştuğu meçhul... Fakat zevahire göre bütün gayreti Padişah nezdinde bir itibar ve mevki temin etmek...

Başkâtip, çehrelerin şifresini çözen o mütehassis mâbeynci gözüyle, Ahmed Rıza'nın huzurdan ayrılışını şöyle tasvir ediyor:

«Ahmed Rıza Bey yalnızca Huzur-u Hümayûna kabul buyurulduğu cihetle, ne söyleşildiğine dair bittabi malûmatım olamaz ise de, Zat-ı Şahaneyi memnun ve Rıza Bey'i de mutayyeb (tatyib edilmiş, hoşlandırılmış) gördüm.»

Meşrutiyet ilânını takip eden ilk muayede merasimini Başkâtipten dinlemek son derece dikkate değer:

«İptida-yı cülus-u Hümayundan beri Muayede-i Hümayun Dolmabahçe sahil saray-ı Hümayununda icra huyumla gelmekte olduğu halde, bazı müfsidînin ilkaatına matuf olması lâzım gelen esbab-ı vâhiyeye binaen geçen iki muayede Yıldız Sarayındaki Merasim Dairesinde icra buyurulmuş idi. Ancak hâl ve zamanın nezaketinden ve Merasim Dairesinin müsaadesizliğinden bahisle bu sene, yâni teşrinevvelin ondördüncü gününe müsadif olan id-i fitr muayedesinin kaide-i kadimesi veçhile Dolmabahçe sahil sarayında icra buyurulması münasib olacağını arz ve istirham ettim. Zat-ı Şahanede müşahede eylediğim cihetle şimdiye kadar muayede-i Hümayun resm-i âlilerinin Dolmabahçe sarayında icrası mutad olduğu halde bir iki defa burada yâni Yıldız sarayında icra buyurulmuş olması, halkça güftü gûy'u mucib olmuş idi-ğini ve bahusus inkılâb-ı ahir üzerine tekrar burada icra buyurulsa artık kil-ü kaalin önü alınamıyacağını açıkça arz ettim. VeBaşmâbeynci Nuri Paşa ile, Karin-i Sâni Emin Bey ve hattâ musahibandan Nadir Ağa da pek ziyade istirhamda bulundular. Ve Sadrazam Paşa da, Muayede-i Hümayunun Dolmabahçe sahil sarayında icrası pek münasib olacağına dair maruzatta bulundu; fakat kabul buyurulmadı. Muayede-i Hümayun Yıldız Sarayında icra olundu.

Vükelâ ve memurinin esna-yı muayededede saçak öperek ifa-yı tebrik eylemeleri, didene-i dirin-i saltanat-ı seniye-den(saltanat göreneklerinden) olduğu halde, ilân-ı meşrutiyeti müteakip ilk defa olarak icra olunacak bu muayededede bu usulün meşrutiyete mugayeretinden bahisle saçak öpülmeyerek yalnız bir temanna ile iktifa sözleri deveran etmekte idi. Malum olduğu üzere sadrazamlar ayak öpmeyip yalnız saçak öpmeyi ifayı vecibe-i tebrik eylemek mutad idiğine rağmen bu muayededede sadrazam Kâmil Paşa, taht-ı hilâfet ve saltanat hakkındaki hürmet ve riayet-i lâzimeyi ibraz eylemek ve diğerlere nümune-i imtisal olmak maksat ve ümidiyle takbil-i pay-i hümayuna (Padişah ayağını öpmeye) müsaraat eylemiş ve hiç kimse tarafından makam-ı Hilâfet ve saltanata karşı nâ-revâ bir muamele ve harekette bulunulmamıştır.

Mustağni-i beyan olduğu üzere gerek saçak öpülerek, gerek temenna edilerek, hâsılı her ne suretle olursa olsun ifa-ı resm-i tebrik edildikten sonra taht-ı saltanatın önünden birkaç adım arka arka geri çekilerek avdet edilmesi merasim-i teşrifatiyle ve terbiye-i milliyemiz iktizasından olduğu ve bu muayede esnasında da bilcümle memurin-i mülkiye ve askeriye bu veçhile ifa-yı resm-i tebrik eylemiş oldukları halde, bir maden imtiyazına veyahut rütbe ve nişana mazhariyet ümidiyle evvelki muayedelerde ve selâmlık resm-i âlilerinde...»

Bundan sonra Başkâtip şöyle demek istiyor:

«- Evet, eskiden yapmadıkları dalkavukluk bırakmayan ve ermedikleri nimet kalmayan Operatör Cemil Paşa ile Müşir Çerkeş Zeki Paşa, tahtın önünde kısa bir selâm çakıp arkalarını döndüler ve cihanın saydığı Osmanlı tahtını bir nevi hakarete lâyük görüp dünya âlemi hayrette

bırdktılar.»

Bir müddet sonra Hüseyin Cahid'in, yine eski İttihatçı RızaTevfik'e:

Saçak öpmeyenler secde ettiler.
Bir âsi zabitin pis külahına!

Mısralarını söyleten, Osmanlı tahtını tahkir edici hareketi meşhurdur.

PAŞALAR

Sadrâzam Kâmil Paşa, Ayan Meclisi reisliğine Sait Paşanın getirilmesini istemektedir. Fakat Abdülhamîd bu teklife yanaşmıyor ve "Kanun-u Esasi"den sonra Said Paşanın takınmaya başladığı çehreyi beğenmiyor.

Başkâtibine diyor ki, Sultan:

«- Said Paşanın vukuf ve malumatına ve sadakatine itimadım olduğu cihetle idare ve siyasete müteallik işlerde, hatta mâzul olduğu vakitlerde bile kendisiyle görüşerek veyahut tahriren muhabere ederek rey ve mütalâasını sorar idim. Şimdi bu yapılan şeyler fena imiş... Bunları da ben yalnız başıma yapmışım... Sait Paşa bunca sene bana dost göründü. Hatta oğlunu bile kendime damat ettim. Kanun-u Esasiden sonra en büyük düşmanım Sait Paşa oldu. Bu ne acaib adam imiş!.. Benim artık kendisine hiç emniyetim kalmadı. Kızım Şadiye Sultan da (senin aleyhinde bulunan bir adamın oğlunu istemem!) diyor. Nişanını geri göndereceğim.»

Başkâtip, bundan sonra, Kâmil Paşanın ricasiyle, Sait Paşanın Ayan Reisi olması için Padişah nezdinde tavassutta bulunduğunu ve nihayet Paşaya Ayan Reisliğinin verildiğini kaydediyor.

Abdülhamîd'in "Kanun-u Esasi'den sonra en büyük düşmanım oldu!" dediği Said Paşa, bir zamanlar Padişahından korkusunu, ecnebi sefarete sığınmak suretiyle vatan bağıni kesercesine hiyanet çapında bir harekete vesile etmiş olan insan değil midir? Artık herkesin bir nevi nefsanîyet pençesiyle hasmının yüzüne hiyanet damgasını çizdiği bir mevsim olan hürriyet hengâmesinde Said Paşa gibilerin seciyesinden başka ne beklenebilir?

İSYAN

O sıralarda, şimdi Teknik Üniversitesine ait bir bina olan Taşkılla'da, Hassa Ordusunun merkezi birliği İkinci Fırka kıtaları bulunmaktadır. Aynı kışlada, Selânikten getirilen "Avcı Tabudan" kuvvetleri de var. Başlarında da Selanik dönmelerinden "Remzi" isimli, ittihatçı bir binbaşı... Bu binbaşı kısa zamanlarda terfi üstüne terfi edip "Divan-ı Harp" Reisliğine getirilecek ve Birinci Dünya Harbinde Paşalığa kadar çıkarılacaktır. Söylendiğine göre, Türk Ordusunda kendisine gelinceye kadar Paşalığa yükselebilmemiş ikinci bir dönme yoktur.

İşte bu Taşkılla'da, Hassa erleriyle bu Selanik damgalı neferler arasında korkunç bir hâdise patlak veriyor:

İkinci Fırka erlerinin 1905 tertiplilerinden 87'sini Hicaz'a (Cidde'ye) sevk edilmek üzere ayırıyorlar. İçlerinde birkaç çavuş da bulunan bu erler, havanın bulanık ve devlet otoritesinin sıfır olduğunu sezmekten gelen bir gözükaralıkla kışla avlusunda toplanıp mırıldanmaya başlıyorlar:

– Biz Hicaz'a gitmeyiz! Yerimize başkalarını bulsunlar. Bu sürgünvâri sevk emri nereden geldi, nerden icap etti?

Mırıltı şamataya, şamata da açık bir isyan tavrına dönmeye başlıyor. Birinci Ordu (Hassa ordusu) Kumandanı, Kars müdafii Gazi Ahmed Muhtar Paşa oğlu Mahmud Muhtar Paşa atına binip kışlaya geliyor ve derhal avluya Avcı Taburlarından bir kıta çıkarıp isyancı askerlerin üzerine ateş etmelerini emrediyor:

–Ateş!!!

Ön sıra çömelmiş, arka sıra ayakta olarak âsilerin yayılıp silâha davranmalarına imkân verilmeyerek yayılım ateş devam ediyor. Asilerden üç çavuş birkaç nefer ölüyor bir çoğu da yaralanıyor.

Fakat iş bununla kalmıyor. O da ucuz tarafından hürriyet modasına kapılmış bir adam olan Mahmut Muhtar Paşa, ikinci Fırka Kumandanlığına bir emir yazıp, ölen üç çavuşa ait cesetlerin, yaralarından kanlar akarak, Hassa askerlerinin bulunduğu Yıldız civarında darağaçlarına çekilmesini ve bunun Hassa askerlerine bir ibret manzarası teşkil etmesini istiyor.

Gaye, Padişah nüfuzunu kırmak ve askerlerin mukavemetinde hiçbir alâkası olmadığı halde, Abdülhamîd'in tesirini zayıflatmaktır.

Hâdise saraydan duyulur duyulmaz, başta Hünkâr olmak üzere, hayret, dehşet ve nefret umumidir. Saray tek ağızdan demektedir ki:

– Tayin ve tertip edildikleri yere gitmeyen askerlerin itaatsizlik ve isyanı ortada olsa da, bunların ihtar ve ikaz edilmeksizin kurşun yağmuruna tutulmaları en büyük zulüm iken, üstelik cesetlerinin darağaçlarında ibret bahanesiyle öbür askerlere teşhir edilmesi, abes olduğu kadar iğrenç bir iş değil de nedir?

– Hemen Sadrâzam, Harbiye Nazırı ve Ordu Kumandanı saraya davet olunuyor. Mahmut Muhtar Paşa kendisini suçlandıranlara en sert ve saygısız bir öfkeyle ve sanki bitişik salondaki Padişahın işitmesini istercesine haykırıyor:

– Ordu kumandanının vermiş olduğu kararı kimsenin değiştirmeye gücü yetmez! Emrim yerine getirilecektir!

Başkâtip diyor ki, Mahmut Muhtar Paşaya: «– Sadrâzam ve Harbiye Nâzırı Paşaların bu babta ne diyeceklerini bilemem; ancak adamlar muhalif-i kanun-u askerî hareket etmişler, siz de bunlar hakkında nizam-ı askerîyi ifa etmişsiniz! Askerlik vazifesi burada tamam oldu. Bunların nâaşlarını köpek ölüsü gibi sürütemezsiniz? Bu nâaşlar artık mübarektir, mukaddestir. Haklarında vazife-i diniye ifa edilecektir.

Bundan başka bu nâaşları darağacında görecek olan neferat düşman askeri değil, onların ya hemşerileridir, ya akrabasıdır. Ders verelim derken hiss-i intikam ve nefret uyandırırınız! O vakit mesele büsbütün fena bir şekil alır.»

Mahmut Muhtar Paşa cevap veriyor:

"- Her ne olursa olsun; ben bunları sürüye sürüye buraya getireceğim ve asacağım!"

Fakat sert bir Padişah iradesiyle nâaşların asılmasından vaz geçiriliyor.

Mahmut Muhtar Paşa ortaya attığı istifa tehdidine rağmen boynunu eğmiş, apışıp kalmıştır.

HARBIYE

Artık "Meclis-i Mebusan"ın açılması yaklaşmaktadır ve o güne kadar olan "şu, bu..." diye vasıflandırdığımız hâdiseler arasında, bir takım eski Hünkâr yaverlerinin öldürülmesi, Harbiye talebesinin Hünkâra karşı aldığı tavırlar vardır.

Ali Cevat Bey naklediyor:

«Mekâtiben bahusus Mekteb-i Harbiye şakirdanı haklarında bâlâda arzolunduğu veçhile hasıl olmuş olan emniyetsizlik ve teveccühsüzlüğü izale edebilmek ve bunlar hakkında teveccüh-ü şahaneyi celp eylemek ümmid ve emeliyle Mekteb-i Harbiye şakirdanı efendilerin dahi selâmlık resm-i âlisine memur edilmesi münasip olacağını, Birinci Ordu-yu hümayun kumandanı Mahmut Muhtar Paşaya suret-i hususiyede ifade eyledim. Pâşâ-yı mumaileyh de, bu mütalâatımı bittasvip Mekteb-i Harbiye talebesi efendiler; Cuma selâmlığında güzergah-ı Hümayuna dizilmişlerdi. Cumartesi günü zat-ı şahane: (Başkâtip Bey; Mekteb-i Harbiye talebesini bu hafta selâmlık resminde gördüm, memnun oldum idi. Fakat askerın alkışına iştirak etmemiş olduklarını duydum. Böyle münasebetsizlik olur mu?) buyurmaları üzerine (Efendimiz, bunda bir yanlışlık olsa gerek. Maamafih tahkik ederim) dedim. Ledettahkik yalnız selâma durmuş ve askerın mutad olan (padişahım çok yaşa!) duasına iştirak etmemiş olduklarını anladım. Hakikaten ben de sıkıldım. Fakat bu halin zail olacağı ümmidiyle Zat-ı Şahanelerine hiçbir şey söylemedim. Bir hafta sonraki selâmlık resminde de geldiler. Bir aralık Muhtar Paşayı gördüm. Geçen haftaki münasebetsizliği söyledim. (Ehemmiyeti yoktur. Artık böyle şeyler olamaz!) dedi. Müsterih oldum. Fakat daha fenasını yaptılar. Şöyle ki, Cuma günlerinde selâmlık resmine memur olan asakir-i şahaneye kışın bisküvi ve çay, yazın da limonata ile bisküvi tevzi edilir idi. Mekteb-i Harbiye talebesi efendiler, kendilerine ikram olunan bisküvi ve çayı kabul eylemezler ve kemal-i hareketle reddederler ve alkışa da iştirak eylemezler. Ben şu hale muttali olunca ye'sü kederimden ağladım. O gece Zat-ı Şahaneleri bana buyurdular ki: (Mekteb-i Harbiye talebesinin bugünkü muameleleri artık tahammül edilir şey değildir. Bunları, beni tahkir etmek için mi selâmlığa getiriyorlar. Hiç olmazsa ecnebilerden haya etsinler.) Efendimizin ayaklarına kapandım ve dedim ki: (Padişahım, bu bapta hiç kimsenin kabahati ve medhali yoktur. Bu kabahat sırf bana aittir. Mekteb-i Harbiyenin kemafissabık selâmlık resm-i âlisinde bulundurulmasını Mahmud Muhtar Paşa'ya kulunuz ihtar etti. Zira bunca senelerden beri bu çocukları efendimize fena bildirdiler. Bed muamele gördüler. Onlar da zehirlendi. Hamdolsun bu hallerin devamına mahal kalmadı. İstiyorum ki, hasıl olan su-i tefhim ve tefehhüm zail olsun. Çünkü Zat-ı Şahaneniz hem bunların padişahı, hem de kumandan-ı âzamisiniz. Bu mekteb ordu-yı hümayunumuzun fidanlığıdır. Zabitan buradan yetişir. Ordu zabitanın elindedir. Zabitanın size, sizin zabıtana emniyetiniz olmamak kaabil olur mu? Talebenin bu hareketlerini hâşâ tahsin etmem. Terbiyesizliktir, edepsizliktir. Fakat bu halin izalesine çalışmak lâzımdır.) Hünkâr: (Kinlerini nasıl izale edebilirim. Zorla güzellik olmaz ya...) buyurdular.»

İşte, bir asra varan bir zamandan beri Harbiyeye oynatılan rol!.. Ulu Hakan sakin ve huzurlu şartlara malik olsaydı da bu mektebin telkin kürsülerine hâkim olmayı bilseydi, bizde de Prusya ordu ocağı halinde, madde ve ruh gücünü birleştirmiş yeni kaynak doğabilirdi.

AÇILIŞ

Mekân, Ayasofya meydanına karşı, arkasını denize ve sağ yanını, Ayasofya camiine vermiş, Cumhuriyetin Onuncu yılında yanan meşhur Adliye binası...

Günlerden Perşembe ve meydan "iğne atsan yere düşmez" tâbirine misal teşkil edici bir kalabalıkla dolu... Fes, sarık ve kalpak deryası... Meydanda, iki yanını süngülü askerlerin tuttuğu bir geçit şeridi...

Öğle vaktini biraz geçmişti ki, bir boru sesi ve arkasından sert bir kumanda sedası duyuldu:

– Selâm dur!

Açık faytonlarında, cicili bicili büyük üniformalarıyla sefirler...

Galata köprüsü tamir edilmekte olduğu için Hünkârın korteji, Beyoğlu'ndan Unkapanı köprüsüne geçip, Divanyolundan Ayasofya meydanına iniyor. "Selâm dur!" vaziyetindeki süngü pırıldıkları içinde "Padişahım çok yaşa!" sesleri...

Başkâtibin rivayetine göre, Padişah Meclise gitmek istememiş de, gidilmeyecek olursa Kâmil Paşa istifa edeceğini bildirmiş... Mahut Başkâtibin "galiba" kaydıyla öne sürdüğü bu tavır, tek kelimeyle uydurmadır.

Padişah mebusların alkışına eliyle selâm vererek mukabele ediyor ve "Nutm-ü Hümayun" Başkâtip tarafından okunuyor. Padişah ve herkes ayakta:

Padişahın, öz eliyle ve (emperyal) bir üslupla yazdığı açılış nutku, aynen:

«Hin-i cülusumda vazetmiş olduğum Kanun-u Esasinin mevki-i mer'iyete vaz'ında tesadüf olunan müşkülâta mebni o zaman rical-i devlet tarafından gösterilen lüzum üzerine Meclis-i Mebusan muvakkaten tatil olunmuş iken, memalik-i şahanemde maarifin terakkisiyle, kabiliyet-i ahali derece-i matlubeye isal olununcaya kadar Kanun-u mezkurun tehir-i icrası tavsiye ve arz olunmuş idiğinden, Meclis-i Mebusanın tekrar içtimai vakt-i merhununa, memalik-i şahanemin her tarafında mektepler tesisi ile maarifin terakkisine ihtimam olunmuş idi. Şükrolsun, o maksadın husuliyile ve intişar-ı maarif sayesinde sunuf-u ahalimizin seviyye-i istidadı teali etmiş olması hasabiyle, izhar olunan arzuya binaen ve bu arzunun husulü, devlet ve memleketimizin hâlen ve istikbâlen saadetini mucip olacağına mutmain olduğumdan, buna muhalif rey ve mütalâada bulunanlara rağmen, bilâ tereddüt Kanun-u Esasiyi ez seri nev ilân eyledim. Ve mucibince intihab icrasiyle Meclis-i Mebusanın içtimaa davetini irade ettim.

Usul-i idarenin tahavvülü üzerine, mesned-i sadaret Kâmil Paşa'nın uhdesine bittevcih müşarünileyhin riyaseti tahtında teşkilat ve tanzimatı ile meşgul olduğu esnada Bulgaristan ve Şarkî Rumeli Eyaleti Valisi Prens Ferdinand, her nasılsa devlet-i aliyyemize sadakatten inhiraf ile Bulgaristan'ın istiklâlini ilan ve bunu müteakip Avusturya ve Macaristan devleti dahi Berlin muahedenâmesi mucibinde, Avusturya'nın işgal ve idare-i muvakkatesi tahtında bulunan Bosna ve Hersek'i havza-i hükümetine ilhaka karar verdiğini Babiâli'ye ve diğer düvel-i muazzama kabinelerine beyan eylemişlerdir. Muhill-i hukuk ve münasebet ilan bu iki vaka i mühimme pek ziyade teessüfümüzü mucip hâdisat-i fevkalâdeden olup bu tecavuzat üzerine icab-i halin icrasiyle hukuk-u devletin muhafazası heyet-i vükelâmızın himmetine mevdu olmakla bu bab-ta ve her halde Meclis-i Umuminin muavenet ve müzahareti arzu olunur.

Bilcümle devletler ile devlet-i aliyyemiz beyninde hüsn-ü münasebet ve musafat berkemal olduğundan düvel-i mütehâbbet-i muazzamanın

muavenetleri ile mesail-i siyasiye-i vakıanın hüsn-ü suretle faysalpezir olması kaviyen memulümüzdür.

Akdem-i vacibat-i mühimmeden olan umur-u maliye-i devletin tanzimi ile, varidat ve masarifat beyninde tevazün husulu ve tezyid-i umran-ı memleketle sunuf-u tebaa-ı şahanenin refah-ı hâl ve saadeti esbabının istikmali ve mekâtibinin teksir ve tanzimi ile ilm-ü maarifin ve hirefü sanayiin taammüm ve intişarı ve kuva-yı berriye ve bahriyemizin derece-i mükemmeliyete isali nezdimizde begayet mültezem olduğundan ol-babta devair hükümetten, Meclis-i ayanın tasdikine lâyük kanunlar tanzimine masruf-u himen-i fedakarileri memulümüzdür. Devlet-i aliyyemiz ve memleketimiz hakkında mesud ve müteyemmem olması temenniyatı ile bu gün Meclis-i Mebusanı küşad eyledim. Milletimin mebuslarını görmekle bahtiyarım.

Memleketimizin de fîmâbâd Kanun-u Esasi ile idare edileceğine ahd-ü misak ederim. İnşallah Meclis-i Mebusanımız devlet ve milletimize hayırlı işler görür de vatanımız her türlü saadete nail olur. Cenab-ı Hak cümlemizi tevfiyat-ı samedaniyesine mazhar buyursun.»

İşin garibi, Başkâtip Ali Cevat Beyin iddiasına göre nutkun Meşrutiyete sadakat ifade eden son fıkrası kendi (Cevat Beyin) ilavesidir ve bu da onun hangi anlayışa bağlı olduğunu gösteren açık bir işarettir.

NUTUKTAKİ RUH

Yine Meşrutiyetçi Başkâtibin ifadesine göre, nutkun bilhassa kendi eklemesi olan fıkrası hararetle alkışlanmıştır.

Abdülhamîd'in ayakta okunan ve dinlenen nutku, hakikatte üç ana çizgi üzerine istinatlı ve maksatlı, peçeli, gayet manidar bir şekil arzeder:

1– Meşrutiyeti ilk defa ben getirdim ve sonra bu idare şeklinin muhtaç olduğu millî rüşd seviyesini henüz kıvamına varmamış görerek onu yine ben kaldırdım. Aradan geçen 30 küsur yıllık zaman içinde hayli terakkiler kaydedildiği için şimdi yine ben getiriyor ve bunu mutlakiyet ricalinin muhalefetlerine rağmen (Said Paşa'yı kastediyor) yapıyorum! Zira artık bütün vatan sathında meltem meltem dalgalandırdıkları hürriyet teranesinden bıkmış usanmış bulunuyorum!

2– Yabancı milletlerin, meşrutiyetle, bizim dinî ve millî birliğimizden neler kaybettiğimize inandıklarını şuradan anlayınız ki, "Kanun-u Esasi" ilânının, hemen arkasından Bulgarlar istiklâllerini ilân etmiş, Avusturyalılar da Bosna–Hersek'i memleketlerine katmışlardır.

3– Meclisin yapacağı, denk bütçe, ileri maarif, ordu ve donanmayı kuvvetlendirmek gibi ayağa düşmüş ve birer kuru isimden ibaret işlerdir ki, onların da bu rejim içinde ne nisbette başarıya götürülebileceğini zaman gösterecektir.

Hülâsa, 1908 "Meclis–i Mebusan"ında Abdülhamîd Hânın nutku, şahane vekan içinde, kapalı, dışından basit kalıplara bağlı, fakat içinden şüpheli ve suçlayıcı bir eda sahibidir.

Hünkâr, nutkunu okuttuktan sonra Mecliste çok kalmadı ve hemen çıkıp arabasına atladı ve aynı yoldan sarayına döndü.

Her haliyle demek istiyordu ki;

– İstediginizi yapıyorum ama, neticeye güvenmiyorum!

KARŞI NUTUK

Abdülhamîd'in "Ayan, Mebusan!" diye kupkuru birer Vasıfla başlayan açılış nutkuna karşı, Meclis de, bir kaç gün sonra cevabî bir nutuk verdi. Sadece "Şevketmeâb!" tabiriyle söze girişen bu nutuk, bir itham ve tehdit beyannamesinden ve bu arada boş lâf edebiyatından ibaret ıslahat reçetesinden başka bir şey değildir. Mutlâkiyet, daha doğrusu, Abdülhamîd idaresinin zemmiyle, asla yapılamayacak olan şeylerin yalancı vaadi...

İşte cevabî nutuktan bazı parçalar:

«- Emr-i hükümete tarik-i müşavere ve meşrutiyet asıl olup, bu mühimme-i meşruya münafi ve şekl-i maruf-u meşrutiyete mugayir olan suver-i hükümet, cebrin hakka, istibdadın adle muvakkaten tegallüp ve tehakkümü seyyiesinden ibaret olmakla her zaman merdud ve milletin o vakitki kabiliyet ve istidadı derkâr ve Kanun-u Esasi'nin bu kabiliyet ve istidada muvafık olarak tertip edildiği nezd-i şahanelerinde müselleme ve taht-ı hümayunlarında musarrah iken, bazı rical-i hükümetin ihdas eylediği müşkülât-ı mevhumе üzerine koca bir milletin ikbal ve istikbali bir tenakuz-u garibe feda olarak Kanun-u Esasinin tâyin ettiği suver ve eşkâlden hiçbirine muvafık olmamak üzere Meclis-i Mebusan dağıtılmış idi. O müşkülât-ı mevhumeyi ihdas ve zat-ı Hümayunlarını iğfal eyleyenler, milletin berat-ı hürriyet ve saadeti olan Kanun-u Esasi ahkâmına tecavüzle iktifa etmeyip ahalinin seviye-i fikriyesinin adem-i müsaadesi gibi bir bühtan ve iftiraya cür'et etmekle...»

Padişaha:

- İlk Meclisi tamamiyle kanun dışı ve zulüm eseri olarak dağıttın ve milletin buna kabiliyeti olmadığını öne sürmekle millete hakaret ettin!

Demekten farksız olan bu ukdeli ve dolambaçlı sözlerden sonra, eğer o zaman kurulan meşrutiyet devam etseydi şimdi memlekette harabeler yerine mamureler bulunacağı, gerilemeler yerine ilerlemeler kaydedileceği söyleniyor ve:

«Devlet-i Osmaniye cümle-i düveliyede lâıyk olduğu mertebe-i siyasiyeyi ikraz etmiş bulunurdu.»

Gibi, tam tersyüz edilmiş bir hakikat dile getiriliyordu.

Abdülhamîd'in 33 yıllık inkıraz durdurucu idaresinden sonra Meşrutiyet kahramanlarının 9 sene içinde koca İmparatorluğu nasıl çökerttikleri izaha değmez!

ZİYAFET

Başkâtip Ali Cevat Beye göre, Hünkâr, mebuslara Yıldız Sarayı'nda, onun telkin ve teşvikiyle muhteşem bir ziyafet vermiştir.

Başkâtip Hünkâra güya şöyle demiş:

«–Evelce de arzylediğim gibi nutk–u Hümayun hüsn–ü tesir hasıl edemedi. Böyle bir güzel fırsattan istifade edemedik. Saray–ı hümayun ile halkın arası pek açılmış görünüyor. Her ne suretle olursa olsun, millet ile barışmaya mecburuz. Bunun için evvelemerde Zat–ı Hümayununuz mebusan ile görüşün! Fikr–i hümayunumuzu iyice anlasınlar. Kendilerine emniyet gelir. Ol vakit onların da, matbuatında lisanı değişir. Her bir şey düzelir. Bu babta hâtır–ı çakeraneme birşey geliyor: O da heyet–i mebusana bir ziyafet keşide buyurularak bu münasebetle teyid–i teminat buyurulmasıdır.»

Ziyafet veriliyor ve Başkâtip Padişahın ağzından şu nutku okuyor:

«–Mebusan Efendiler!

Hak Teâlâ Hazretleri, adedini, saadet–i halini müzdat eylesin! Bircümle millet–i Osmaniyenin ve tebaa–i şahanenin velileriyle, yâni bütün milletimle bu akşam birlikte taam ettiğimden dolayı hakikaten ve cidden memnun oldum. Bu geceki şu hal zannedersen, devlet–i aliyyemizin tarihinde ilk defa Sürülmüş bir vak'ayi müteyemmedir. Tebrik ederim. Allah ınsal–i kesiresinin tekerrürü ile cümlemizi müşerref eylesin. Bocemmiyet–i mesude, Kanun–u Esasimizin devletimize, milletimize, vatanımıza bahsettiği ve ilâ maşaallahü teâla ileride bahşedeceği asan feyyâzenenin mebni ve delili olduğundan şa–yan–ı tebcildir.

Mebusan efendiler!

Şurası malumunuz olsun ki, saltanatın, devletin ve memleketin nighban–ı hukuku, evvel Allah, sonra millet ve Meclis–i Mebusan–ı millettir. Binaenâlâzalik vazifeniz, hem mühim hem mukaddestir. Sây ve gayretinizin ve kasd–ü niyyetinizin bu emniyet ve kudsiyet ile mütenasip olması katiyen matlubumdur. İşte bu hukuk–u mukaddeseyi zâmin ve kâfil olan Kanun–u Esasimiz ahkâmını bi inayet illah–il–kerim muhafazasına nasm–ı nefes ettiğimi ve bunun hilâfında bulunacak her kimse olursa olsun anın birinci hasmı ve en birinci düşmanı halifeniz ve padişahınız sıfatiyle ben olacağımı temin ve teyid eylerim.

Allah–ü Teâlâ Hazretleri devlet ve milletimizin ve vatan–ı mukaddesimizin saadet ve selâmeti emrindeki sây ve gayretinize muin ve zahir olsun!»

Başkâtip ziyafeti şöyle anlatıyor:

«– Zilhiccenin yedisine ve kânunuevvelin on sekizine müsadif olan Perşembe gününün akşamı, yâni Cuma gecesi, Mebusan efendiler, merasim dairesinde ihzar olunan yemek salonuna dahil oldular. Vükelâdan yalnız Sadrazam Kamil ve Dahiliye Nâzırı Hilmi Paşalar ile Adliye Nâzırı merhum Refik Bey hazır idi. Taamin nihayetine doğru vaki olan işaret–i seniyye üzerine Zat–ı Şahanenin nezdine gittim. Nutku havi olan varakayı cebinden çıkararak bana tevdi ve kıraat etmekliğimi ferman buyurdular.»

Başkâtip, nutkun mebusları çlgın tezahürlere sevkettiğini, âdeta saadetten tepinip "Çok yaşa Sultan Hamîd!" nidasını göklere yükselttiklerini, sultanın da gözyaşlarını tutamadığını kaydettikten sonra devam ediyor:

«- Üç çeyrek kadar istirahatten sonra, ziyafet salonundan masalar kaldırılmış ve med'uvvin tekrar oraya gelmişlerdi. Zat-ı hümayunları mebusan efendiler ile görüşmek arzumu izhar buyurmalarıyla salona dahil oldular. Derhal mebusan, kemal-i tehalükle Padişahın etrafına geldiler ve "Sultan Hamîd eksik olma! Millet babası, hür milletin hür Padişahı pek yaşa!" duasını, bülend-i avaz ile tilâvet etmekte oldukları esnada Zat-ı Şahanenin ellerini, eteklerini öpmek ve kendisiyle muhatebe etmek için muhaceme pek ziyadeleşti. Bu esnada Zat-ı Şahanenin bir tarafında ben, diğer tarafında Ahmed Rıza Bey bulunuyorduk. Bu hal tazyik derecesine geldi. İstirahat salonuna avdet buyurmalarını rica eyledik. Zat-ı Şahaneleri bu halden asla rahatsız olmadıklarını ve bilakis pek ziyâde memnun ve mahzuz bulduklarını ifade ile ricamıza rağmen cemiyetin ortasına doğru gittiler. Herkesle görüşmek ve konuşmak arzusunu izhar ediyorlardı. Fakat gürültüden, her bir şey karışık ve gayr-i muntazam bir halde devam ediyordu. Mebusandan birkaç efendi Zat-ı Şahanelerinin önüne gelerek, gayet samimi ve ciddi dualar ettiler. İstirhamımız üzerine avdet ettikleri zaman öyle mütessir ve müteheyyiç olmuşlar idi ki, odaya girdikleri zaman (Millet canımı da istese, vallahi her zaman veririm!) dediler. Ahmed Rıza Bey ile, Meclis-i Mebusan Reisi Paşa da odada hazır idi. Hemen kapıyı açtım. Salonda bulunan med'uvvine hitaben (Efendiler, bakın, sultan Hamîd, millet canımı da istese vallahi her zaman veririm! diyor) dedim. Zaten müteheyyiç olan hâzinin bu sözden ziyade müteessir olarak gulgule kopardılar. Saat beş civarında med'uvvin avdet ve Zat-ı mülûkâneleri de dairelerinde azimet buyurdular.»

BİR DALKAVUK

Ziyafette, Mebusan Meclisi Reisi, karakterini yakından tanıdığımız Ahmed Rıza, elbette ki, Hünkârı cevaplandırmak fırsatını kaçırmıyacaktı.

Hemen ayağa kalkıyor ve bıçağını tabağa vurarak sükût ve dikkati sağladıktan sonra başlıyor, halisiyetsiz ve samimiyetsiz döktürmeye:

«Sevgili Padişahımız!

Zamanımız vakayı–i meşhuresini ahlâfa bir ibret olmak üzere nakleden medeniyet tarihleri, bu akşamki mâide–i Hümayunları bir lisan–ı şükr ve sitayişle yazacaklardır.»

Devam ediyor:

«İlk olarak bütün Osmanlıların Hükümdarı, bütün milletin vekilleriyle bir sofrada bulunuyor, bir karavandan yemek yiyor. İlk defa olarak bütün müslümanların Halife–i zişanı, sofrasında cins ve mezhep ayırmıyarak bir vatan evlâdından mürekkep bir aileye en muhterem ve müşfik bir peder olarak riyaset ediyor. Şark ehali böyle bir saadete 13 asırdan beri nail olamamıştı. Bu müsavata, bu hiss–i muhadenet ve müvalâta ancak evâil–i İslamda tesadüf olunurdu.»

Burada da Ahmed Rıza Abdülhamîd'e dalkavukluk satmak için Ömer İbni Abdülaziz'den itibaren nice adaletli İslâm halife ve hükümdarlarını inkâr ediyor.

Devam:

"Zaman–ı Saadetin bu gibi güzel âdetlerinden koca bir İslâm medeniyeti zuhura geldi ve altı asır âlemin hâkim–i mânevisi oldu."

Bu noktada da Ahmed Rıza Bey, İslâm medeniyetinin (Rönesans)a kadar, yani 8–9 asır hâkimiyetini sürdürdüğünden habersizdir. Zira o, bir müslüman değil, o ân için müslümanlık satmayı politikasına uygun gören bir riyakârdır.

Nutuk şöyle bitiyor:

«Bugün bir lütuf ve inayet–i şahaneleri olarak teceddüt eden bu âdet, Osmanlı medeniyetin parlak bir mukaddimesidir. Rûfekanın teşekküratını, ihtiramatını lütfen kabul buyurunuz. Padişahım!»

Abdülhamîd aleyhtarı bir kitabın bu münasebetle yazdıklarına dikkat ediniz:

«Abdülhamîd'in aleyhinde bulunan bu mebuslardan bazıları ertesi sabah koca bir milletin mukadderatını idare eden Abdülhamîd'i Sâni Hazretleri'nin zekâyı harikuladesinden, sarayın avizelerine varıncaya kadar azim bir ubudiyet–i hürriyetperverane ile tasvir etmekten kendilerini alamıyorlardı.»

Ziyafeti, Kurban Bayramı takip etmekte ve bayram muayedesinin ille Dolmabahçe sarayında yapılması için mahut Başkâtip ısrar eylemektedir. Bu husustaki notu, onun, Padişaha tahakküm etmek ihtirasiyle bu haline aldığı cevap bakımından dikkate lâyıktır.

«İd–i adhâ muayede–i Hümayunun Yıldız sarayında icrası için istihzaratta bulunulduğu mesmuum olması üzerine, muayedenin Beşiktaş saray–ı hümayununda icrası münasip olacağını söyledim. Mukaddema da ferman buyurduğu gibi orasının muhtaç–ı tamir idiğinden ve

sobaları kurulmamış olduğundan bahis buyurulması üzerine (Efendimiz, yokuşları çıkabilmek için pek müşkilât çekiyorlar. Bahusus mebuslar geçen akşam buraya geldiler. Şimdi Zat-ı Hümayunumuz da tenezzülen Beşiktaş Sahilsarayı hümayununa azimet buyurursunuz. Muayede orada icra olunur. Çünkü hal ve zaman pek naziktir!) demekliğim üzerine (Muayede burada icra olunacak, bu katidir çok söz istemez!) buyurdular. (Ferman efendimizin, lâkin mugayir-i rıza-yı âli sözler tekevvün ederse, yine şevketmeab efendimiz, müteessir olursunuz) dedim. (Beşiktaş'a gitmeyeceğim. Burası da bir saraydır. Padişahlar nerede dururlarsa saray orasıdır. Muayede burada yapılacaktır. Karar verdim, söz istemem!) buyurdular. Bu babta Nuri Paşa, karin-i sani Emin Bey ve diğer beyler pek ziyade istirhamatta bulundular. Kâmil Paşa da rica etti; kabul buyurulmadı.»

GÜVENSİZLİK

Mebusan Meclisi, Kâmil Paşa kabinesine karşı ilk güvensizlik reyini veriyor. Abdülhamîd'in "o bir diktatör olmak ister!" dediği Kıbrıslı Kâmil Paşa, ne Padişah'tan ne de Meclisten yana siyasetiyle ve "Kanun-u Esasi"ye aykırı kabul edilen bazı tavırlarıyla Meclisi şüphelendirmiştir. Hususiyle Harbiye Nezaretine getirilen Nâzım Paşa başta olmak üzere bazı tayinler, Kâmil Paşanın istiklâl ve kimseye hesap vermemek arzusunun açığa vurulmaktadır. Mebusan Reisi Ahmed Rıza Bey, Meclisin güvensizlik kararını resmen Başkâtiplik dairesine bildiriyor ve Padişah'ta yeni bir sadrâzam tayin buyurmalarını istiyor. Sadrazamlık mührünü iade etmesi için Kâmil Paşaya gönderilen saray memuru:

– Yarın sabah saraya gelir ve Hünkârın eline bizzat teslim ederim.

Cevabını alıyor.

Bu tavra karşı Abdülhamîd'in karşılığı: –Azledilen sadrâzamlardan Muhr-ü Hümayunun bilvasıta istirdadı âdet olduğu gibi, azledilen bir adamın nezdinde Mühr-ü Saltanatın kalması da münasip değildir. Bir de, a tiğim bir adamdan mührümü bizzat istirdat etmekliğim nezakete mugayirdir. Bu olmaz, şimdi git mührü getir!

Ve mühür alınıyor.

Mühür, eski Makedonya Umumi Müfettişi ve o anda nazırlıkta yapan, Hüseyin Hilmi Paşa'da...

Ziyaüddin Efendi de Şeyhülislâm... O Ziyaüddin Efendi ki, Abdülhamîd'in hal'inde, kendisini iman ve İslâm dışına çıkartacak derecede hak ve hakikate zıt bir fetva vermekten çekinmeyecektir.

Meclisin içtima müddeti Mart sonu olarak sınırlanmıştı. Gündemdeki kanun lâyhalarının çoğu henüz ele alınmamış olduğu için, Padişahın toplantı zamanını uzatması isteniyor. Sadrâzama Hatt-ı Hümayun:

Vezir-i Meâlî-semîrim Hüseyin Hilmi Paşa: Meclis-i Umumînin Mart nihayetinde hitam bulacak olan müddet-i içtimaiyesinin sene-i âtiye Haziranı gayesine kadar temdidini tensib ve irade eyledim. Ve irade-i şahanemi mübeyyin nutkumu, Mâbeyn-i Hümayun Başkâtibi Cevat Bey'in isaline memur olduğu işbu Hatt-ı Hümayunuma leffen tarafınıza irsal eyledim. Nutk-u hümayunumun Meclis-i Umumide kıraat edilmesi matlub-u şâhanemdir. Cenab-i Hak muvaffak-ı bilhayr eylesin.

Nutk-u Hümayun:

«Ayan ve Mebusan Heyet-i muhteremden! Meclis-i Umumînin Kanun-u Esasi mucibince dört Martdan ibaret olan müddet-i içtûnaiyesi tarih-i küşadına nazaran Mart nihayetinde hitam bulacak ise de, memleketin hayat ve inzibatına ve ıslâhat ve terakkiyatına müteallik kanun lâyhaları, devar-ı aidesince henüz tamamen istihzar ve Meclis-i Umumiye tevdi edilmediği Babiâli'mizin arz ve iş'arından müsteban olmuş ve bihakkın teessüsü nezd-i şahanemizde bepyet matlub ve mültezem olmakla usul-i meşrutiyetten bir tat daha müstefid olması ancak levayih-i mezkûrenin Meclis-i Umumide tetkik ve tasdiikiyle mevk-i icraya vaz'ına vakkıf bulunmuş olduğundan, müddet-i içtimaiyenin sene-i âtiye Haziranı gayesine kadar temdidini tensib ve irade ettim. Vâkıâ âza-yı kiramın ve bahusus vilayattan gelen mebusan efendilerin mesalih-i zatiyelerinden ve ailelerinden bu sebeple bir müddet daha dûr kalmak gibi fedakârlık ihtiyar etmeleri tabii ise de, vatan ve milletin saadet ve selâmetine ait hidematın her türlü mesalih ve umur-ı zatiyede müreccah olduğu cümlemiz indinde müsellemler olduğundan heyet-i muhtereme-nin hamiyet ve muhabbet-i vataniyeleri icabınca bu fedakârlığı maalmemnuniye ihtiyar edeceklerinden mutmain-ül kalbim.

Canib-i Babîlî'mizden Meclis-i Umumiye tevdi olunacak levayhı, kemal-i dikkat ve ihtimam ile teemmül ve tetkik ederek mülk-ü milletin terakki ve saadetini ve âsaiş-ü emniyetini kâfil olacak kanunlar tanzimine sarf-ı makderet evliyeceğinize şimdiye kadar müşahede olunan asâr-ı hamiyetmen-daneniz delil-i kâfidir. Memleketçinizin istidadı ne derece vâsi ise, ihtiyacı da o nisbette çok olduğundan devlet ve milletimizin şan ve selâmeti ve vatan-i muazzamanın mesaide ayn-u inayet-i Bari ve ruhaniyet-i celile-i Cenâb-ı Peygamberi cümlemize zahir ve muin olsun!»

İçtima müddetinin uzatılmasına ait fermanın okunması sırasında Padişahı bizzat Mecliste görünmeye davet eden "bendegân" red cevabıyla karşılaşıyor ve Hünkâr Meclise gitmeyi kabul etmiyor.

Hat, Mecliste, Sadrazam refakatinde gelen Başkâtip tarafından okunuyor.

Alkış ve dua...

Taşkışla'daki İkinci Fırka birliklerinin Arnavut neferleri, aralarına Anadolu erler verilir parça parça değiştirilmek istenince bunları kabul etmiyor ve döverek kışladan atmak gibi bir davranış gösteriyor. Askerlikle bağdaştırılmaz feci şımarıklık... Birinci Ordu Kumandanı Mahmut Muhtar Paşa, aynı kışladaki Avcı taburiyle Birinci Nişancı Taburu emrine birkaç makineli tüfek vererek Arnavut ve Arap taburlarını bunlara kuşattırıyor ve Fırka Kumandanına emri basıyor:

-En küçük kıpırdanışta ateş açtınız!

Başkâtip:

«Askerin bu suretle âdeta bir muharebe vaziyeti almış ve mitralyözlerle topların tabiye edilmiş olduğunu Harem-i Hümayun cihetinden görmüş olan kadınları fevkalâde bir dehşet istila ederek bağırmaya başlamaları üzerine Sadrâzam ile Harbiye Nazırı Saray-ı Hümayuna davet ve vâkıâ Arnavut taburu nizam ve intizam-ı askerîden külliye mahrum olup bunun daire-i intizama alınması muktezi ise de, Saray-ı Hümayunun hemen dahili demek olan bir mahalde muharebe ederek kan dökülmesine mahal olmayıp, suret-i münasibede tedbir ittihaz edilmesi münasib olacağı ferman buyurulmuş ve mumaiyleh Muhtar Paşa'nın tekerrür etmek olan harekât-ı gayri makulesi Sadrâzam Hilmi ve Harbiye Nâzırı Ali Rıza Paşalar tarafından dahi takbih olunarak toplar ve askerler geri çekilmiş ve şayan buyurulan müsaad-i seniyye üzerine Arap ve Arnavut taburları Taşkışla'ya nakledilmiştir.

Arnavut taburunun Rumeli cihetine nakli istihzan edilmesi üzerine; (Güya ben kendimi muhafaza ettirmek ve yahut tor iş görmek için Arnavut ve Arap taburlarını burada bulunduruyordum, zannediyorlar. Bu ne garezkârlık! Bu taburları maiyetimde bulundurmakta maksadım, Arnavutluğun ve Arabistan'ın malûm olan ahvaline nazaran askerliği oralarda da teşvik etmekten ibaret idi. Mevcudu üç yüze baliğ olmayan böyle bir taburun sayesinde mi Padişahlık edeceğim? Eğer öyle ise, lanet olsun o padişahlığa! Lakin bu taburların makhuren ve matruhen buradan gönderilmesi Arnavutlukça su-i tesir hasil eder. Bu adamların bir su-i niyetleri yoktur. Kabahatleri Türk askeri gibi pek ziyade intizam altına girmemeleridir. Bu da fitratları iktizasıdır. Şimdi bunları vurmak, öldürmek ve bu derece tahkir etmek günahdır. Taburun istibdal zamanı zaten takarrüb etmiş olduğundan, istibdal tezkereleri verilsin. Bunda sirayet mahzuru tasavvur ediliyormuş! Pek âlâ; hiç olmazsa efrad mensup olduktan memleketlerindeki taburlarına gönderilsin. Ben de bu heriflerden ve halkın lisanından kurtulmuş olurum) buyurdular. Bunların tezkere itası terhisleri diğer taburlara su-i misal teşkil edeceği cihetle şikk-ı sani veçhile hareket olunmak üzere Harbiye nezaretinden Üçüncü Ordu Kumandanlığına hitaben tastir olunan tahrirat, efradın tatyib-i hatırlarını mucip olmak üzere mezkûr tabur ile beraber gidecek olan tûfengiyan-ı şehriyariden Küçük Tahir Paşa'ya verilerek Martın yirmi dördüncü günü Arnavut taburu şimendüfer ile Selânik'e ve Arap taburu da vapura irkaben Suriye'ye izam olunduktan gibi, İkinci fırkaya mensup olup, keza, Saray-ı Hümayun kurb ve civarında bulunan istihkâm taburu da İplikhane'ye naklolundu. Selânik'e muvasalatında Arnavut taburu hakkındaki karar icra edilmemiştir.»

O sıralarda Derviş Vahdeti isimli biri saraya baş vurarak şeriatı savunucu bir gazete çıkaracağını ve bunun için Padişah'tan yardım ve ihsan beklediğini söylüyor.

Ali Cevat Bey'in notu:

«Tarihini pek de tahattur edemediğim bir gün mutavassıt-ül-kame, kısa sakallı, al yanaklı, dar ve açık renk paltolu bir adam nezdime gelerek, isminin Derviş Vahdeti olduğunu ve Rodos'ta ikâmet etmekte iken bu kerre Dersaadete avdet ettiğinden ve bir gazete çıkarmak arzusunda bulunduğundan,; Zat-ı Şahane tarafından kendisine bir miktar atıyye verilmesini rica etti. Muamaileyhi her ne kadar şahsen tanımaz isem de, kendisinin hayat-ı serseriyanesine dair evvelce daire-i kitabetten yazılmış olan iradat-ı seniyye hesabıyla muttali olduğum cihetle...»

Bu adama yüz verilmemiş, fakat o bulduğu vasıtalarla meşhur "Volkan" isimli gazeteyi çıkarmıştır.

Yine o sıralarda "Serbesti" isimli gazetenin Başmuharriri Hasan Fehmi'yi Galata Köprüsü üzerinde İttihatçılar vurup öldürüyor. Hasan Fehmi, kuduz bir Abdülhamîd düşmanı ve aynı lisanla İttihat ve Terakki tenkitçisidir. Şu var ki, bizzat Padişah ve adamları tarafından hiçbir karşılık görmediği halde, ekmeğine yağ sürdüğü İttihatçıların kurşununa hedef olmaktadır.

Ulu Hakanın, Başkâtibine söylediği bir söz vardır ki, ileriye görüş ve basının ruhunu tahlil ediş bakımından bir şâhaserdir.

«- Başkâtip Bey; bu gazetelerin makam-ı saltanat ve hilâfete bu kadar tecavüz etmelerine bakılırsa, artık ne Padişahlığın ve ne de hilafetin ehemmiyeti kalmayacaktır. Zannedersem ben hatem-ül mülük (padişahların sonu) olacağım!»

Ulu Hakan haklıydı; zira kendisinden sonra gelen iki padişaha rağmen, gerçek mânâda padişahların sonu oldu.

Kendisinden sonra gelenlerden ilki masum bir kukla, ikincisi de emsalsiz bir mazlum... Yani iktidarsız...

31 MART

Rumî ve Milâdi takvimler arasında 13 gün farkıyla 13 Nisan 1909 Salı sabahı... Hicrî 22 Rebiülevvel ve Rumî 31 Mart günü...

Sabahın erken saatinde, saraya Sadrâzam Hüseyin Hilmi Paşa'dan bir telgraf geliyor. Kuru ve dolambaçlı bir dille yazılan bu telgraf, Sadrâzâmın Zaptiye Nazırından aldığı bir telgrafi arz ediyor ve tutuk bir dille nasıl hareket edilmesi gerektiğini soruyor.

Zabtiye Nazırının telgrafi müthiştir ve askerî bir isyanı haber vermektedir.

«Huzur-u Sadaretpenâhiye;

Şimdi sabaha doğru Taşkışla taburları müsellâh, fakat zabitsiz olarak kısmen Beşiktaş ve Yıldız cihetlerine hareket ettikleri gibi, birkaç yüz nefer raddesindeki miktarı da Cısr-ı Cedid'den (Galat Köprüsü) bilmürur Sultanahmet Meydanı'na geldiği ve bunlar meydana müntehi caddeleri tutarak ve (Şeriat isteyen meydana toplansın, istemiyenler dışarı kalsın!) diyerek ahaliyi toplamakta bulunduğu ve bunlardan sual olundukta (Biz şeriat isteriz! Başka bir fena fikrimiz yoktur) demekte buldukları ve Sultanahmet meydanına gelen askerin yalnız Dördüncü Avcı efradından bulunduğu ve keyfiyet derhal Harbiye Nâzırı Paşa Hazretlerine de bildirildiği mâruzdur.»

31 Mart 1324 Zabtiye Nâzırı Sami

Başkâtip:

«Zikrolunan telgrafnâmeyi hemen hakpay-ı şahaneye takdim ettim. Pek ziyade merak ve telâş buyurdular ve ber-veç-i istizanı hemen Bâbîâliye azimet ve tedabir ve nesayih-i lâzime ifasıyla hüsn-ü tesviye-i maslahat edilmesi hakkında şerefsadır olan irade-i seniyyei cevaben ve bu babta peyderpey arz-ı malûmat edilmesi dahi ayrıca emrû ferman buyurulduğunu ilâveten iş'ar ve izhar eylediğim gibi, Meclis'e de, askere nasihat vermesi ve bir fenalık zuhur vermemesi için telgrafla iradat-i seniyye tebliğ eyledim. Telgrafla da takib-i keyfiyet eylemekliğim ferman buyuruldu. Bu babda Hüseyin Hilmi Paşa ile cereyan eden muhaberat-ı telgrafiyeden bazıları...»

Sadrâzâmın saraya cevabı:

«Mabeyn-ı Hümayun'u Mülûkâne Baş kitabet-i Celilesine;

Cevaptır: 31 Mart 325... Şu dakikaya kadar olan malûmat berveç-i zîr arz olunur: Meydanda içtima eden asker bir saat evvel havaya bir yayılım ateş etmiştir. Asker arasında mâruf zevattan kimse görülüyor. Nesayih için Sultanahmet Camiindeki ulema Zabtiye Nâzırı tarafından askerin yanına gönderilmiştir. Askerin şimdiye kadar dermayan ettiği metalib, Harbiye Nâzırı ile Mebusan Reisini istemediklerini ve İslâm kadınlarının Beyoğlu'na gitmemelerini beyandan ibarettir.

Harbiye Nazırı Paşadan bir saat evvel alınan telgrafta, İkinci Fırka Kumandanı ile efradın mensub oldukları kıtaların kumandanları beray-ı nasihat askerin yanına gönderdiği bildirilmiştir. Diğer Avcı Taburlarıyla bir istihkâm ve iki piyade taburunun dahi iltihak eylediği yarım saat evvel Zaptiye nâzırı tarafından iş'ar olunmuştur. Âcizleri de şimdi Babiâli'ye gideceğim. Oradan da peyderpey arz-ı keyfiyet olunacaktır efendim.

31 Mart 1325.»

Sadrâzam Hüseyin Hilmi

Yine Sadrâzamdan:

«Mabeyn-i Hümayun Başkitabet-i Celilesine;

Cevaptır: 31 Mart 325... Şeyhülislâm Efendi Hazretleri Sultanahmet meydanına uğrayıp nasayih-i lâzimeyi icra ettikten sonra Babîâli'ye geldiler. Meydanda müctemi efradın şeriatın icrasını, bu hareketlerinden dolayı haklarında ceza edilmemesi, zabitlerin tebdil olunmasını ve top endahtıyla icray-ı âyin olunması ve yedeklerine bu maddelere dair bir varaka-i memhure verilerek temin edilmeleri talep edilmiştir. Harbiye ve Bahriye Nazırları da nezd-i âcizî de olup diğer Vükelânın vurüdlarına intizar olunmaktadır. İkâmetgâh-ı âcizînden Babîâli'ye kadar yollarda mucib-i endişe bir hâl görülmedi. Polis ile asker devriyeleri dolaşmaktadır efendim.»

31 Mart 1325

Sadrâzam Hüseyin Hilmi

Vaziyet ve oyun açıktır: Selanik'ten getirilen Avcı Taburları, süvarisini yere çalan bir at gibi zabitlerinden silkelenip sokaklara ve meydanlara dökülmüşler, hususiyile merkezî toplantılarını Ayasofya meydanında ve "Meclis-i Mebusan" önünde kümelemişler, ardlarına başka birlikleri de katarak bir iki tümeni aşkın bir yığın meydana getirmişler, milletin düşman sinesine saplamak üzere kendilerine emanet ettiği kurşunları bulutlara sıkmakta ve doğrudan doğruya şeriat kaatili bir maksada alet edilerek haykırmaktadır:

– Şeriat istiyoruz! Filânı falanı istemiyoruz!

Hünkâr, uykuda başına tavandan bir kalasın düşmesi kadar yabancı olduğu hâdise karşısında öylesine kaygılanıyor ki, bir müddet idraki kamaşıyor ve âdeta ne yapacağını bilemiyor. Bu askerin karşısına silâhla mı, tatlılıkla mı çıkmak lâzım? Silâh, eldeki kıtaları da öbür tarafa itebilir, vaziyet şifasız bir hal alabilir, kan gövdeyi götürebilir ve dış münasebetlere kadar sirayet edici bir hal doğabilir. Tatlılık ve öğüt ise bu] cahillere ne nisbette tesir edebilir?

Hünkâr, o kadar basiret ve ihtiyat sahibi olmasına rağmen, isyancıların içine girip bizzat nasihat vermeyi düşünmeye kadar gidiyor. Fakat mâni oluyorlar. Vak'a üzerine Başkâtibin gönderilmesi ve saray adına konuşması uygun görülüyor.

Bu, hiçbir çıkar yolu olmayan vaziyet karşısında Hüseyin Hilmi Paşa kabinesi istifa etmiş ve Ulu Hakan, sırf kendisini düşürmeye vesile diye hazırladıkları bu hareketi bastırabilecek bir Sadrâzam aramaya başlamıştır.

Biz, Mâbeyn Başkâtibi Ali Cevat Bey'in isyancıların arasına girip ne yapabildiğini ve "Meclis-i Mebusan"a hitaben kaleme alınan "Hatt-ı Hümayun "u okumaktan başlayarak nelere memur olduğunu kendi iddialı ağzından dinleyelim:

«İşbu iradat-ı seniyyeyi Meclis-i Mebusan'a benim götürmekliğim ve Şeyhülislâm Efendi ile beraber orada alenen kıraat ile askerin ve ahalinin hüsn-ü suretle dağılmaları için cehd-ü gayret etmekliğim emr ü ferman buyuruldu. Ben Esad Paşa ile beraber bir arabaya ve Müfid Bey'le Yusuf Kemal Bey de diğer bir arabaya rakiben ve yâveran-ı şehriyarinden birkaç zatı dahi müsteshiben Yıldız Sarayı'ndan Meclis-i Mebusan dairesine müteveccihen hareket olundu. Yollar asker ve ahali ile mâlâmâl olduğu cihetle, güç hâl ile soğukçeşme yokuşunun üst başına vâsıl olabildik. Oradan araba ile Mebusan dairesine gitmek mümkün değil idi. Zira Ayasofya Meydanı tüfeklerine süngüleri takılmış, hamayılvâri cephaneleri boyunlarına asılmış binlerce asker ile dolmuş idi. Askerlerin arabaları tevkif etmeleri üzerine arabadan dışarıya çıktım. Etrafımız zaten askerle muhat idi. Yanımda onbaşı yahut çavuş nişanlı bir borazan gözüme ilişti. Mumaileyhe hitaben âmirâne bir tavr ile elimdeki tezkereyi göstererek (Padişahımızın iradesi var. Meclis-i Mebusana gireceğiz! Askere selâm dur borusu çal) dedim. Biraz tevakkuf eder gibi oldu. Ben daha ziyade şiddetle (Sana selâm borusu çal diyorum, işitmiyor musun?) dedim. Boru çaldı. Birçok boru sesleri

bu selâm borusunu takip eyledi. Mebuslar ile birlikte askerın safları arasından Meclis–i Mebusan dairesine dahil olduk.

Dairenin merdivenleri ve salonları, hâsılı her tarafı müsillah asker ile dolmuş idi. Şeyhülislâm Efendiyi orada buldum. Müşarünileyh ile beraber Meclisin içtima salonuna dahil olarak nutuk iradına mahsus olan kürsüye çıktık. Elimdeki tezkereyi müşarünileyhe ita eyledim. Mührünü fekk eyledikten sonra kıraat için bana verdi. Aldım. Şifahen de anlattım. Harbiye Nâzın henüz tâyin kılınmamış olduğundan (Ali Rıza Paşa'yı istemiyoruz! Başka Harbiye Nâzırı isteriz!) dediler. Ali Rıza Paşa'nın azledildiğini ve başka Harbiye Nâzırı tâyin edilmesi mukarrer idiğini söyledim. Kürsüden indiğim esnada tarik–i ilmiyeden bir zat hemen yanıma gelerek –çünkü kıraat eylediğim irade–i seniyyede (Şeriatın bundan böyle de her tarafça ahkâm–ı celilesine bir kat daha dikkat ve itina olunması tekiden ferman buyuruldu) cümlesi bulunduğu cihetle – (Okuduğunuz tezkerede bundan böyle de ahkâm–ı şeriate itina edilecek deniliyor. Bundan böyle de kaydından devam anlaşılır değil mi?) dedi. Ben de, (Evet efendim, devam ifade ediyor) demekliğim üzerine, (Şimdiye kadar şeriat var mı idi ki, devam olunsun?) demesine binaen (Hoca Efendi, biz bu kadar ümmet–i Muhammed şimdiye kadar dinsiz mi idik? Şeriat–ı Muhammediye her zaman baki idi ve baki kalacaktır. Bu sözler ayıptır) dedim. Yanımda bulunan Şeyhülislâm ile dava vekili Halis Efendi ve isimlerini bilmediğim diğer birkaç zat, işin daha uzamasını hasbihal velmahal münasip görmediklerinden beni alarak Mebusan telgraf odasına girdik. Orası da asker ile dolmuş idi. (Harbiye Nâzırı isteriz!) sadaları ayyuka çıkıyor idi. Kimin Harbiye Nâzırı tâyin buyurulduğuna dair Yıldız telgrafhanesinden vâki olan sualime i cevaben; ayandan Müşir Ömer Rüşdü Paşa'nın Ayan dairesinde bulunup bulunmadığı sualini aldım; yok cevabını verdim.

Bu esnada birçok asker odaya girerek, irade–i seniyyeyi Ayasofya Meydanındaki askere dahi kıraat eylemekliğimi ifade eylediklerinden, Şeyhülislâm Efendi ile birlikte meydana giderek, fakat kalabalığın ortasında görünmez bir mevkide kaldığımız cihetle elden ele geçirmek üzere kahvehaneden iki iskemle getirilip, meydanın ortasındaki havagazı fenerinin yanına vazolunarak birinin üstüne Şeyhülislâm, diğerinin üstüne ben çıktım. Müşarünileyh Hazretleri fitraten pek halim ve samt–ü sükûta mail bir zat olduğundan, epeyce müddet intizar olduğu halde, hiçbir şey söylemediler. Şöylece bir etrafıma baktım. Kendimi binlerce süngülerin pırlıtısından ve askerın müteheyyicane asvatından mütehassıl dehşet ve azamet ile karışık bir manzara–i acibe ve tarifi nâkaabil bir halet–i nıhiyye içinde gördüm. Görüntüyü bir an teskin için selâm borusu çaldırdım. Oldukça gulgulenin azalması üzerine iradat–ı seniyyeyi okuduktan sonra tekrar tek mil sesimin kuvvetiyle askere hitaben dedim ki: (Evlâtlarım, siz ne istiyorsunuz? Şeriat mı? Bu nasıl lâkırdı? Şeriat–ı Muhammediye ham–dolsun bakidir ve dâimdir. Şeriatımız şeriat–ı Muhammediye–dir. Padişahımız Halife–i Resulullah'tır ve devletimiz de devlet–i islâmiyedir. Şeriate ne oldu ki, şeriat isteriz diyorsunuz? Yine tekrar ederim, bu nasıl lâkırdıdır? Şeriate kimse dokunmadı ve dokunamaz! Bir de kimden şeriat istiyorsunuz? Bize bu şeriatı ihsan eden Allah'tır. Zira Kur'ân–ı Kerim'de böyle buyurulmuştur. Birtakım cahilane sözlerin aslı faslı yoktur. Bunlara kulak vermeyin! Padişahımız, Halife–i Resulullah Efendimiz Hazretleri bilmeyerek vâki olan hatalarınızı affeyledi. Artık, haydi kışmalarınıza gidin, rahat edin oğullarım!) dedim.»

Asker, Harbiye Nâzırı Ali Rıza Paşa ile Birinci Ordu Kumandanı Mahmut Muhtar Paşa'yı istememekte, Meclis–i Mebusan Reisi Ahmed Rıza'yi (belki de haklı olarak) dinsiz kabul etmekte ve Başkâtibe, zabıtlarını aynen şu acı dille şikâyet etmektedir:

«– Babalığa (Abdülhamîd'e) söyle! Bizim ırzımıza, dinimize sövüyorlar! Vallahi günah'tır! Bize acısın!»

Asker, artık zaptedilemez haldedir. Harbiye Nazırlığına da henüz kimse tâyin edilmemiş olduğu için galeyan artmaktadır. Şeyhülislâm ile Başkâtip Yıldız'a bir telgraf çekip sarayı yeni tâyinlerde acele etmeye davet ediyorlar. –

Başkâtip:

«– İçerdeki, dışardaki askerlerin mehîb âvazeleri ayyuka çıkmakta olduğu bir sırada yâveran–ı Şehriyarından Müşir Ethem Paşa'nın Harbiye Nezaretine tâyin buyurulduğu saray–ı hümayundan iş'ar olundu. Hemen Şeyhülislâm Efendi ile Mebusan dairesinin binek taşına indik.»

O sırada asker, parçalayıp öldürmek üzere iki kişiyi aramaktadır. Meclis–i Mebusan Reisi Ahmed Rıza ve muharrir Hüseyin Cahid (Yalçın)... Bunların dinsizliği ve İslâm düşmanlığı aşikârdır. Fakat, kimbilir hangi köşeye çekilmiş olan bu adamları bulamıyorlar ve onların yerine

kendilerine benzettikleri ve Ahmed Rıza ile Hüseyin Cahid sandıkları iki bîcâreyi öldürüyorlar. Bunlar, beyaz ve sivri sakalını Ahmed Rıza'ninkine benzettikleri Adliye Nâzırıyla, pala bıyıklarını Hüseyin Cahid'e yakıştırdıkları, Lâzikiye mebusu Arslan Bey'dir. Derviş Vahdeti ve arkadaşları da askerin içinde...

Başkâtip devam ediyor:

«– Askere (selâm dur!) borusu çaldırdım. Hal ve mahalın ilka eylediği bir tavır ve vaziyet ile (Asker evlâtlarım, beni dinleyiniz! Padişahımızdan şimdi bir telgraf geldi. Yeni Harbiye Nâzırı tâyin edildiği bildiriliyor. Bu zâtın kim olduğunu sorarsanız: Dağlarda kırlarda gezmiş, karda, toprakta yatmış, ömrünün çok vaktini harbü darp meydanlarında geçirmiş, Yunan Muharebesinde gaziler helvası yemiş, Müşir Edhem Paşa'dır) dedim. Müşarünileyhin memuriyeti fevkalhad hüsn-ü tesir hasil ederek alkışın nihayetini beklemeye mecburen bir iki dakika tevakkuf ettim. Biraz sükûnet hasil olduktan sonra sözüme devam ederek: (Evlâtlarım! Omuzlarınızda tüfek, belinizde cephanе olduğu halde yirmi saatten beri ayaktasınız, yorulduunuz! Allah'a hamdolsun; dinimize, şeriatimize kimse dokunmadı ve dokunamaz! Osmanlı askerinin, Türk askerinin en büyük fazileti, Allah'ın ve Halifenin emrine itaatidir. Padişahımız sizin bilmeyerek işlediğiniz hatalarınızı affetti. Artık kemal-i sükunet ve intizam ile kışlalarınıza avdet ve emr-i Padişahiye ve zâbitânınıza itaat ve riayet edin! Haydi evlâdlanm, siz kışlalarınıza biz de saray-ı hümayuna avdet eyliyelim!) dedim. Asker bu sözlerden ziyadesiyle hoşlanarak âfam-ül-hurufu da pek ziyade alkışladı. Ve hattâ binek taşından indiğim zaman, elleri üstünde havaya kaldırdılar.»

Daima kendi medhiyle meşgul olan Başkâtip ilk safhayı bu noktaya bağlıyor: «– Şeyhülislâm Efendi ile ben ve mebus Yusuf Kemal Bey bir arabaya rakiben saat iki buçuk raddelerinde saray-ı hümayuna azimet eyledik. Yusuf Kemal Bey, hanesine gitmek üzere Beşiktaş'ta arabadan çıktı. Her birinin çehrelerinde ulviyet ve hamaset, hal-i heyecan ile bir kat daha tezayüd etmiş olan o kahraman ve muti askerimizin ne yaptığını ne yapacağını veyahut ne yapmak istediğini ve hattâ ne istediğini bilemeyerek zabt ve rabttan muarra beynel havf verrega sokaklarda dolaştıklarını görüp de ihtirasat-ı zatiyelerinin tervici için devlet ve milletin harabîsine badi olabilecek olan şu hale sebep olanları tel'in etmemek kabil değildi. Askerimiz iğfal edilmiş idi. Hem de din elden gidiyor gibi müslüman askerini çıldırtacak sözlerle aldatılmış idi. O kitle-i muazzama-i müslime masum, fakat (din elden gitti) denilerek karakollardan ve kışlalardan çıkarılmış ve artık aklını, masumiyetini kaybederek her şeyi icraya müstaid bir hale gelmiş idi. Şu hallere sebep olan din ve millet düşmanlarını Allah dünya ve ahirette kalır ve lanetine duçar etsin!»

Sayısı 15 binin üstünde kabul edilen asker, tam bir ittihatçı, mason ve dönme oyununa alet olarak, din düşmanlarının vurmak istedikleri hedefi bilmeden hazırlamakta ve bir an için Payitahtı korkunç bir anarşiye boğmuş bulunmakta...

Başkâtip, askere bir akçe hitabından sonra artık her şeyin düzeldiği zannındadır:

«Saray-ı hümayuna avdetimizde saat iki buçuğa gelmiş idi: Zât-ı Şahaneleri fevkalâde telâş içinde idiler. Kemal-i ehemmiyetle vâki olan sual-i âli üzerine keyfiyeti mahüvelbâki bertafsil beyan ve askerin de kışlalarına avdet etmek üzere olduklarını arzyledim. Efendimiz Hazretleri de ziyade memnun oldular. Hilmi ve Rıza Paşalar da henüz saray-ı hümayunda idiler.

Sadrâzam tâyin buyurulan Hariciye Nâzırı esbak Tevkif Paşa da mâbeyn-i hümayuna gelmişti. Hilmi Paşa ile Ali Rıza Paşa'nın kati ve itlaf edilmek üzere asker tarafından taharri edilmekte olduğu malum olarak, bahusus Rıza Paşa'nın katlolunacağı muhakkak idiğinden müşarünileyhin, kerime-i muhterem-i hazret-i padişahi Naile Sultan Hazretlerinin Orta-köy'deki köşklerine gitmesi karin-i sani Emin Bey vasitasıyla o gece saray-ı hümayuna gelmiş olan müşarüniley hanım zevçleri Arif Hikmet Paşa'ya ferman buyurulmuş ise de Hikmet Paşa'nın korkudan olsa gerek, aclem-i kabulüne n Zat-ı Hümayunları kullarına hitaben (Ali Rıza Paşa'nın canı tehlikede imiş. Bu gece hanesine gitmesin, senin evine gitsin!) buyurmaları üzerine müşarünileyhi kendi arabama râkiben ve daire-i kitabet odacısı Hasan Ağa'yi dahi terdifen gece saat beş raddelerinde Bebek'te kâin sahilhâneme gönderdim. Müşarünileyh o gece ve ertesi gün orada kalarak ertesi sabah hanesine avdet eylemiştir.

Nagihan İstanbul cihetinden binlerce silâh sesleri işitilmesi üzerine bir iki saat gördüğüm o kuvvet-i cesime-i müsellehanın ahali üzerine ateş etmeye başlamış olduğuna zahib olarak koşa koşa daire-i Hümayuna gittim ve musahib ağalara şimdi efendimizi göreceğimi beyan eyledim. Musahip ağa içeriye girdi, epeyce vakit geçti, henüz bir haber gelmedi. Tüfek sesleri gittikçe tezayüd ediyordu. Kendimi kaybettim. (Memleket harab oluyor, kan dökülüyor, şimdi efendimiz dışarıya çıksın!) diyerek bağırmaya ve nöbet odasının kapısına merbut posta çingirağını şiddetle çekmeye başladım.»

Başkâtibin birdenbire topyekûn aklını ve muvazenesini silip götüren ve Hünkâra emir verircesine onu görünmeye davet eden bu tavrından sonra Abdülhamîd Hân meydana çıkıyor ve:

– Başkâtip! Ne oluyorsunuz, bu âni telaş ve heyecana sebep ne?. Her şey olacağına varır... Sakin olun ve şu anda her şey meçhul bulunduğuna göre neticeyi bekleyin!

Diye saray havasını yatıştırıyor.

Sadarete Tefik Paşa getirilmiştir.

«Ertesi Çarşamba sabahleyin sadaretin Tefik Paşa uhdesine tevcihi ve kabinenin tebeddülü hasebiyle tasdiki icab eden hatt-ı hümayun müsveddesinin tanzimi ferman buyurulmasına mukabil, tanzim eylediğim müsveddeyi ledel'arz, Harbiye Nezaretine Edhem ve Bahriye Nezaretine Emin Paşaların tâyin edilmiş olduğunun dahi hatt-ı hümayuna dercedilmesini ferman buyurmaları üzerine, bunun Kanun-u Esasi ahkâmına muvaffik olamayacağını arzyledim. Benim Kanun-u Esasi'yi yanlış anladığımı ve Kanun-u Esasi ahkâmınca bu hakkın hukuk-ı hükümdarilerinden olduğunu, evvelce de defaatle ferman buyurmuş oldukları gibi bu kerre de ferman buyurmaları üzerine bahusus şu esnada bu kaydın Hatt-ı Hümayuna derci pek fena tesir hâsil edeceğini arzettim. Israr buyurdular ve Hatt-ı Hümayunun böylece yazılması ve müsveddesinin Sadrâzama iradesine hacet olmadığını katiyen ferman ettiler. Huzurdan çıktım. Mâbeynde vükelâ odasında bulunan Sadrâzam Paşa'ya müsveddeyi okudum; vuku-u hali anlattım. Müşarünileyh de böyle bir Hatt-ı Hümayun kıraat edilecek olursa kendisinin ve heyet-i vükelânın hemen istifa edeceklerini ifade eyledi. Müsveddeyi usul-i meşrutiyet dairesinde yazdım. Tekrar arz ve kıraat eyledim ve Sadrâzamin ifadesini söyledim. Halt-ı Hümayun usul-ü dairesinde şereftasdir buyuruldu.

Avlonya mebusu İsmail Kemal Bey, Çarşamba günü sabahleyin Mâbeyn-i Hümayuna gelmiş idi. Huzur-u Şahaneye kabul buyuruldu. Tefik Paşa tarafından galiba Kemal Bey'e Dahiliye Nezareti teklif edilmiş ve fakat müşarünileyhin kabul etmemiş olduğunu işittim. O gün hatt-ı hümayunun Bâbiâlîde usul ve merasim-i mutade ile kıraatinden sonra Sadrâzam Tefik Paşa ve memuriyetinden ibka edilmiş olan Şeyhülislâm Ziyaeddin Efendi ile birlikte Yıldız Saray-ı Hümayunu'na avdet olundu.»

Ali Kabulî

ALİ KABULÎ

Sayısı 15 bini geçen isyancı asker, Payitahtta tam bir hakimiyet edasiyle dolaşmakta, hükümet ve otorite diye ortada hiçbir kuvvet görülmemekte, iş hayatı durmuş ve herkes evine kapanmış bulunmakta ve bu hâlin nereye varacağı zihinlerde en azaplı istifhamı yaşatmakta...

Yollarda ve münferid vaziyette hiçbir subayın görüldüğü yok... Kazârâ böylesi görünecek olsa, âsiler tarafından ilk sual şu:

– Mektepli misin, alaylı mı?

Zabit:

– Alaylıyım!

Demeye mecburdur. Yoksa hayatı bile tehlikeye girebilir. 31 Mart hâdisesini alevlendirenlerin istismar ettikleri cehalet ve kör taassup seciyesine dikkat edin ve biraz sonra bunların, hepsi mektep mezunu genç subaylar zümresince benimsenmiş İttihat ve Terakki kodamanları tarafından tertiplendiğini görüp hayret ve dehşet içinde düşünün:

– (Jön Türk) soyunun yetiştirdiği genç subaylar, Abdülhamîd'i devirmek için saf ve dünyadan habersiz neferlere mektepli subay nefretini telkin ediyor ve okumuş subaylarla cahil neferin arasını açıyorlar! Dünyada bundan daha alçak hiçbir metod görülmemiştir.

Ali Kabulî isimli Bahriye Binbaşısı işte askerin bu ruh haleti önüne atılmış bir yemdir.

Hâdiseyi Başkâtip şöyle anlatıyor:

«Çarşamba gününden itibaren İstanbul'da başıboş gezmekte olan asker, takım takım Yıldız Saray-ı Hümayununun pişgâhına gelerek (Padişahım çok yaşa!) duasını tilâvet eder veZât-ı Hümayunları da bümecburiye pencereden bunlara selâm verirlerdi.»

Meşrutiyetçi ve gizli İttihatçı Başkâtip, Padişahın pencereden selâm vermesini notlarına evvelâ "bümecburiye" diye kaydettikten sonra silmiş ve böylece evvelâ mazur gösterdiği Padişahı, müsveddesi üzerinde biraz düşününce bu özürden mahrum etmeye, yani suçlu göstermeye kalkmıştır.

Devam ediyor:

«Nisanın ikisine müsadif Perşembe günü bermutâd bir takım askerlerin Yıldız Kasrının önünde bağırışmakta olduklarını işiterek teşrif-i şahane vukuu tabii olduğundan kasr-ı âliye gittim. Zat-ı Hümayunları da merdivenden çıkıyorlardı. Bana dediler ki: (Askerler bir binbaşı getirmişler, Yıldızı topa tutacakmış!) Zat-ı Şahaneleri, mutâd veçhile pencerenin önüne gittiler. Ben de pencereyi açtım ve karşılarında divan durdum. Meydan birçok bahriyeli askerler ve ahali ile dolmuştu. Zeminden iki adam boyu irtifamda bulunan pencerenin altında seryaver Şakir ve ikinci Fırka kumandan muavini Veli Paşaya hitaben (Ne istiyorlar?) dedi. Şakir Paşa da galiba anlamamış olmalı ki, pencerenin karşısında selâm duran biri tüfekli, diğeri tüfeksiz iki askeri pencerenin önüne getirdi. Zat-ı Şahaneleri ne istediklerini sordu. İstanbul'u topa tutacağından ve gayet fena bir adam olduğundan bahisle Binbaşı Kabulî Beyi getirmiş olduklarından ve kendilerinin terfi-i rütbeden ve maaştan mahrum bırakılmış idiklerinden bahsettiler. Zat-ı Şahaneleri, binbaşının bu emri kimden almış olduğunu sual buyurmaları üzerine birkaç asker birden bir şeyler söylediler ve Bahriye Nazır Vekili Emin Paşa'dan ve yine maaştan, rütbeden bahseylemeye, velhasıl

intizamsızlık, karışıklık görünmeye başlaması üzerine, şu hâle netice vermiş olmak üzere daire-i Hümayunlarına avdet Duyurulması lüzumunu imaen temenna ettim. Görmediler. Yine temenna ederek biraz hızlıca ses ile (Efendim, istirahat buyurun!) dedim. Ol vakit, Zat-ı Hümayunları pencereden başlarını çıkararak ve elini göğüslerine koyarak askere hitaben (O adamı bana teslim edin! Ben tahkik ederim!) dedi. Ve orada duran paşalara da Kabulî Beyin mahfuzen karakola götürülmesini ferman buyurarak pencerenin önünden çekildiler. Odalarına girerler iken (Efendim, yorulunuz!) demekliğimin üzerine, (Maşallah; bizi topa tutacak diyorlar, sormayalım mı?) buyurdular. (Bu herifler terbiyesiz adamlardır. Zat-ı Şahaneniz iz'aç olunuyorsunuz. Tahkikat icra olunur. Neticede hakikat anlaşılır) dedim. Zat-ı Hümayunları ile beraber salonun yanında meydana nazır odaya girdiğim esnada karakol ile Saray-ı Hümayunun arasındaki mesafenin ortasında bir karışıklık, tesadüfen gözüme ilişti. (Efendimiz, galiba bir şey oldu!) dedim. (Gitsinler, baksınlar, bir fenalık olmasın!) dediler. Hemen salona fırladım. Orada hazır bulunan yaverlere ve sairilere (Efendimiz, binbaşıya bir zarar gelmesin, muhafaza edilsin, buyurdular. Çabuk gidiniz bakınız, haber getiriniz!) dedim. Ve tekrar odaya girerek pencereden dışarıya baktığım sırada askerinin birinin elinde kanlı bir kasatura ile gitmekte olduğunu gördüm ve (Aman efendim, galiba binbaşıyı öldürmüşler! Fakat çok fena oldu!) dedim. Zat-ı Hümayunları da (Artık bunlar asker değil, yeniçeri, âsi olmuşlar!) buyurdular. Hemen yine salona çıktım. Ve (burada ne duruyorsunuz, be herifler, dışarıda adam öldürdüler! Kaatillerin tutulmasını Efendimiz ferman buyurdular!) diye haykırmaya ve gâzubane lâkırdılar söylemeye başladım. Huzura avdetimde; (Başkâtip ne bağıryorsun? Bu âsi herifleri bizim aleyhimize döndüreceksin! Sarayı kurşuna tutturacaksın!) buyurmaları üzerine, (Af ve merhamet-i şahanenize dehalet ederim. Vahamet-i hal beni edep ve terbiyenin haricine çıkarıyor!) dediğim esnada, seryaver Şakir Paşa görüldü. Ferman-ı hümayunları veçhile salona çağırdım. Efendimiz Paşa'dan ne olduğunu soruyordum. Önüne baktı. Yavaşça bir şey söyleyebildi, anlaşılmadı. Ben bu hâle hiddetlendim, (Paşa, doğrusunu söyle, ne oldu? Artık kem-küm edecek zaman değildir!) dedim. O da irade-i seniye veçhile Ali Kabulî'yi taht-ı muhafazada olarak karakola götürülürken asker bağıteten (birdenbire) hücum ederek katleydiklerini söyledi. Bu hal Zat-ı Şahanenin hakikaten ve cidden teessüfünü mucib oldu. Ve müsebbib ve kaatillerini tel'in eyledi.»

Notlarında, her vesileyle Abdülhamîd Hânın akıl hocası ve adetâ güdücüsü görünmeye yeltenen Başkâtip Ali Cevat, nihayet hissediyor ki, Ulu Hakan, kendisinden, İttihatçılara bağlı olduğuna dair bir şüphe beslemektedir. Bu şüphe bir vesileyle meydana çıkınca, Başkâtip mayasındaki riyakârlığı şöylece ortaya döküyor:

«Zat-ı Şahaneleri bu abd-i hakiri İttihat ve Terakki cemiyetine mensub olduğumu zan buyurmuş olduklarından, ne bu cemiyetle ve ne de diğer hiç bir fırka veya cemiyetle münasebet ve irtibatım olmadığını ve olamayacağını ve ancak, Zat-ı Şahanelerinin bir bende-i memlukleri olduğumu nam-ı ilâhiye kalem ederek bu münasebetle dahi arz ve tekrar eyledim.»

Riya, riya, riya...

TEPKİ

Artık, Rumelinin, yani suyun öte yanına ait şüpheli sahanın birçok yerinden 31 Mart hareketinden doğan tepki, her şey önceden tertiplenmişcesine fıkırdamaya başlamıştır. Evvelâ Selânikten gelen sert bir telgraf ve peşinden Yıldızı bombardıman edici bir telgraf yayılım ateşi...

Başkâtip, telgrafları aldıkça hemen huzura çıkıp: –Gördünüz mü? Gibilerden Hünkârın sinirlerini bozmaya bakıyor: «Bu telgrafnâmeyi müteakip Rumeli'nin mevaki-i müteaddidesinden ve İttihat ve Terakki Cemiyeti kulüplerinin cümlesinden müttehidüllâfz velmeâl (mealleri aynı) telgraf yağmaya başladı. Bunların münderecatı, isyan-ı askerinin Kanun-u Esasinin ilgası maksadiyle Saray-ı Hümayun tarafından yaptırılmış olduğunu ve tehdit ve teşnii mutazammın idi... Bu telgrafhâmeler Zat-ı Şahanelerini bilhakkın fevkalâde dilhun ve son derece meyus eyledi. (Rumeli'den kendilerinin getirmiş oldukları askerler, kendi aleyhlerinde kıyam etmişler! Herifleri namazdan, niyazdan mahrum eylediler! Tazyik ettiler, isyan ettirdiler! Bizim ne kabahatimiz var, biz ne yapalım? buyurdular.)

Halbuki Abdülhamîd'in asıl şöyle karşılık vermesi gerekirdi:

–Hareketi doğrudan doğruya kendileri tertipletiler, Maksatları Kanun-u Esasi'yi kaldırmak için bunu benim tahrik ettiğimi bahane ederek hal'ime gitmektir. Ve bu karşılığı bütün memlekete yayıp tertipçilerin foyasını meydana çıkarabilirdi. Fakat böyle bir davranış Hünkârı İttihat ve Terakki ile karşı karşıya getirmiş ve nihaî hesaplaşmaya davet etmiş olurdu ki, böyle bir hamleye girişmenin rizikosunu göze alıcı sertlik Ulu Hakan'da yoktu; ve zaten mevcut olsaydı işin başından beri gösterilirdi.

İttihat ve Terakki öyle bir oyun oynuyordu ki, bizzat Rumeliden getirttiği askerleri "şeriat isteriz!" diye isyana davet eder ve bunu Padişah tarafından tertiplenmiş gösterirken, Abdülhamîd'in hiçbir alakası olmamasına rağmen hareketi bir anda benimseyebileceğini ve Hassa birliklerini de isyancılara katıp fırsattan faydalanabileceğini hesaba katmıyordu. Çünkü Abdülhamîd'in bunu yapamıyacak bir karakterde olduğundan emin bulunuyorlardı

Manastırdan gelen bir telgraf, Padişahı makine başına] davet edecek kadar küstahça ve baştan başa küfürlerle doludur.

Nihayet, İttihat ve Terakki plânının ikinci safhasını teş- \ kil eden, vesileden faydalanma teşebbüsü:

Hareket Ordusu Selânikten hareket etmiştir.

Bütün İstanbul'da, ağızdan ağıza, kulaktan kulağa seken müthiş haber:

– İttihatçıların Hareket Ordusu Payitaht üzerine yürüyor! Kumandanı Mahmut Şevket Paşa...

Abdülhamîd Hân, yine mütevekkil, her şeye razı ve hareketsizdir. 33 yıllık saltanatı boyunca feci bir saray cinayeti yüzünden, o da Şeyhülislâmın ısrariyle imzaladığı tek idam hükmü müstesna, hiçbir cana kıymayan Ulu Hakan, kendi uğrunda tek damla kan dökülmesine razı değildir; ve bu prensip, onda çiğnenmesi mümkün olmayan bir kanundur. Ve işte, İttihat ve Terakki komitacılarının olanca planları da, kuvvet ve cesaretini Hünkârda gördükleri bu zaaftan –evet, zaaf, ulvî zaaf– almaktadır.

HÜKÜM

Tarihin son zamanlarda çözer gibi olduğu ve Abdülhamîd'in zerrece alâkası bulunmadığını tesbite başladığı 31 Mart hâdisesi, bizzat revşinden, oluş ve akış tarzından anlaşılacağı gibi Padişahı düşürme vesilesi bulmak için İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından hazırlanmış hain bir tertiptir ve bu hakikat binlerce vesika bir tarafa bedahet halinde sabittir.

Bu eserin muharriri, 1947 yılında, Rıza Tevkife ait "Abdülhamîd'in Ruhaniyetinden istimdat" isimli manzumeyi "Büyük Doğu"da yayınladığı için ilk hapsine girdiği zaman hastahane yatmakta olan ve mahkeme naibi tarafından ifadesi alınan Rıza Tevfik aynen şöyle demiştir:

– 31 Mart hâdisesini İttihatçılar hesabına körükleyenler arasında bizzat ben ve Selim Sırrı Tarcan bulunuyorduk!

Rıza Tevfik ilk defa Büyük Doğu'da neşredilen bu manzumesinde Ulu Hakanı "Şevketli" diye vasıflandırdıktan sonra, onu "Asrın en siyasi Padişahı" diye gösterir ve kendisi de için içinde, Abdülhamîd düşmanlarına "İftiracılar" sıfatını layık görür.

Bu bahsin Abdülhamîd Hân'a ait masumluk ve mazlumluk bakımından biricik ispat unsuru, bedahet çapında bir vakıadır.

– Eğer 31 Mart ayaklanması Abdülhamîd'in eseri olsa idi, Hünkar derhal hareketin başına geçer ve emrindeki Hassa kıtalarıyla birlikte Selanik üzerine çullanırdı.

31 Mart hâdisesini tertipleyenlerin İttihatçı olduğu, art bir laboratuvar katiyetiyle sabittir.

HAREKET ORDUSU

Anlatan, mahut Başkâtip Ali Cevat Bey:

«Nisanın onuna müsadif olan Cuma selâmlık resm-i âli'sinde hazır bulunmaları iktiza eden ümera ve zabitan-ı askeriyeden ancak beş on kişinin bulunması bittabi nazar-ı Hümayunu celbeylemiş olduğundan vukubulan sual-i âli üzerine Harbiye Nazırı tarafından askerin ahvaldi hazırasına nazaran bu halin tabii olduğu cevaben arzolundu. Camiden avdet-i hümayunu müteakip, Hareket Ordusu Kumandanlığını deruhte eylemiş olan Üçüncü Ordu-u Hümayun Kumandanı Ferik Mahmut Şevket Paşa'dan Ayastefanos merkezinden atebe-i seniye-i şahaneye olarak (Orduyu Hümayunun Dersaadete vusulü münasebetiyle bir takım bedbahân, ordunun Zat-ı Şahanelerini hal edeceği havadisini neşrediyor. Hâşa, sümme hâşâ ordu böyle bir şeyi asla kabul etmez. Bu bir bühtan-ı azimedir. Ancak tedib-i usât sırasında bir takım fesede kargaşa-] lık çıkartarak hayat-ı Hümayunlarına iras-ı mazarrat edecek olurlar ise bundan dolayı ordunun hiçbir mesuliyet kabul etmiyeceğini arzederim) mealinde varid olan telgrafnâmeyi takdim eyledim. Ve cevaben dahi (Telgrafnâme-i manzur-ı âli-i cenab-ı Padişah) buyuruldu. İnzibat-ı memleketin ve Kanun-u Esasinin ve Padişahımız Halife-i muazzamamız efendimiz hazretlerinin hayat-ı şahanelerinin muhafazası ordu-yu Hümayunun uhdesine muhavvet ve mevdu bulunduğunu telâkki eylediğim irade-i seniye-i hazretti Padişahiye imtisalen iş'ar eylerim) mealindeki telgrafnâmeyi keşide eyledim.»

Bağdat'lı bir Arap olan Mahmut Şevket Paşa, taşıdığı Üçüncü Ordu Kumandanı unvanına rağmen İttihatçılara alet olmaktan kaçınmıyor ve kurdukları, ordu olmak haysiyetinden mahrum ve ancak dolgun bir tümen kuvvetindeki derme-çatma birliklerle, "Hareket Ordusu" ismi altında, Ayastefanos'a (Yeşilköy) dayanmış bulunuyor. İlk iş de Padişaha tahttan indirilmeyeceğine dair sahte teminat vermek, böylece Hassa Ordusuyla müşterek bir mukavemete mâni olmaktır.

Mahmut Şevket Paşa, Sadrâzama da şu telgrafı çekiyor:

«Makam-ı Sadaret-i Uzmaya,

Ahiren Dersaadet'te bazı fesedenin ilkaatı ile Hassa Ordusu efradı iğfal ve ifsad edilmekten dolayı pâyitaht-ı hükümetin hayat ve istikbâli dahi tehlikeye ilka edilmiştir. Vatanın temin-i selâmet-i âtiyesi hükümetin takviye-i nüfuzuna vabeste olduğundan, diğer Osmanlı Orduları tarafından da izhar olunan hissiyat-ı vatanperveraneye tebean İkinci ve Üçüncü ordular müttehiden iş bu vazife-i vatanperverîyi ifa etmek üzere Dersaadete kuvay-ı kâfiye-i seyyare sevketmiştir. Kuvay-ı mezkûre kumandanlığını deruhte etmek üzere Selanik'ten Ayastefanos'a geldim. Gerek kuvay-ı mezkûrenin ve gerek Ayastefanos pişgâhında bulunan Osmanlı donanmasının müstaînen bitevfikihî Teâlâ kumandasını deruhte eyledim. Şi-raze-i intizâmdan çıkmış olan Hassa Ordusu efradından hareket-i vakıalarına nedametle istiman edeceklerin affı ve isyanda taannüd eyliyeceklerin de bilâ merhamet şiddetle tecziye ve tenkili mukarrerdir. Mücazattan tevahhuş eden bazı fesede ve erbab-ı denaet tarafından kuvay-ı mezkûrenin güya Zat-ı Şahaneyi hal' maksadiyle geldiği işae edilmiş ise de, bunu suret-i kat iyede tekzip eyler ve mamafih askerimizin ifay-ı vazife esnasında erbeb-ı fesad ve denaetin yeniden bazı teşebbüsata cüretleri ilcasıyla tekerrür edecek hadisat mesuliyetinin tamamen müsebbiblerine ait beyan eylerim.

Mahmut Şevket»

Artık Padişah için tahttan indirileceği yolunda herhangi bir şüphe kalmamıştır. Ordunun aleni bir yemin mahiyetindeki beyanı, aksi düşünülebilir bir şey midir ki?.. Daha evvel bir çok mebusların ve hususiyle Mebusan Reisi Ahmed Rıza Beyin:

-Hünkâr istifaya bile kalkışacak olsa biz onu zorla tahtında oturturuz!

Şeklindeki teminatı ve bunları takip eden Ordu beyanı; artık Abdülhamîd'e her türlü itminanı vermeli değil midir?

Fakat heyhat ki, bütün bunlar sefil bir komedyadan ibarettir ve Abdülhamîd bu komedyaya aldanacak bir insan olmadığı halde mizacı gereğince inanmış görünmekten başka çare sahibi değildir.

İşte sarayda vaziyet:

«Sadrazam Tefvik Paşa ile Harbiye Nâzırı Edhem ve İkinci Fırka Kumandanı Ferik Memduh Paşalar mabeyne gelmişler ve Hareket Ordusunun pişdarları Kağıthane ve Maslak taraflarında görünmüş olduklarından burada bir günâ ahval-i gayri merziye husulünü mâni tedabir ittihaz olunmak üzere Hassa Kumandanı Nâzım Paşa tarafından Ayastefanos'a yazılmış ise de, ne müşarünileyh Kazım Paşa'dan ve ne de Hareket Ordusu'ndan bir cevap geldi. Pişdarların bu suretle hareketi, mevcudu dört bine baliğ olan ve Saray-ı Hümayun kurb ve civarında ârâmsaz bulunan İkinci Fırka-i Hümayun efradının bittabi havf ve telâşlarını mucip olduğundan kemal-i ehemmiyetle cephaneye talep eylemekte olduklarını zabitan haber vermesi üzerine, zinhar askere cephaneye verilmemesi katiyen emrolundu ise de gece saat altı, yedi raddelerinde Fırka-i Hümayuna mensup bir çok asker Yıldız kasrı Hümayununda Sadrâzam ve Harbiye Nâzırı ile bulunduğumuz odaya girerek son derece telâş ve helecan ile (askeri vuracaklar, bizim ne günahımız vardır? Cephaneye isteriz! Karılar gibi ölmek istemeyiz! Onlar asker ise biz de askeriz!) diyorlar ve bağırıyorlardı.»

Böylece yalnız başına bırakılan ve saraya baskın yaparcasına halinin ne olacağını soran Hassa askerlerine şu cevabı veriyorlardı.

«-Gelen askere siz kurşun atmazsınız! Onlar da size atmazlar! Sizinle barışmak için gelmişlerdir. Padişahımızın emri böyledir.»

Bu cevap, Ulu Hakanın (pasifliğinden faydalanan iç hainlerin her türlü mukavemeti kırmak için gerekli bir telkinidir; ve Abdülhamîd'in rızası olmasa bile kendi kendine karşı durmaya kararlı Hassa Ordusunu felce uğratmak maksadını gütmektedir. Nitekim bu vaziyet karşısında ikinci bir grup asker saraya gelip feryadı basıyor:

«-Bizi öldürmeye geliyorlar! Bunlardan hâlâ merhamet mi bekliyorsunuz? Bunlar bizi tavuk gibi boğduracaklar! Cephaneyi vermezlerse biz kendimiz almayı biliriz!..»

Biraz sonra saraya gelen haber, askerlerin cephaneliği kırarak sandıkları taburlara dağıtmaya başladıklarıdır. Saray dehşet içindedir. Gelen haberlere göre saray tüfekçileri de bu askere katılmak üzere...

Sultan, Başkâtip vasıtasıyla askere şu iradeyi gönderiyor.

«-Asker zinhar kurşun atmasın! Eğer kurşun atacaklarsa ilk önce beni vursunlar. Sonra kurşun atmaya başlasınlar!»

Başkâtip bu tüyler ürpertici iradeyi saray bahçesinde binek taşına çıkıp askere bildiriyor. Asker donup kalmış ve ne diyeceğini şaşırmıştır. Herhalde bu sâf Anadolu çocukları, tehlikeyi Abdülhamîd'den daha cesaretle görüp kabul ediyor ve kendi korunmaları vesilesiyle koskoca bir vatan ve tahtı kendi kendilerine müdafaa etmek mevkiinde bulunuyorlar da Abdülhamîd buna bile yanaşmıyor. Askere:

- Evvelâ beni öldürün!

Diyen Ulu Hakan, 31 Mart hâdisesinin tertipçisi olabilir' mi? Abdülhamîd'in bütün masumluğu bu sözünden fıskırmakta değil mi? Heyhat ki, o bir Padişah olmaktan ziyâde, ilâhi iradeyi gözleyen ve tedbir üstü düşünen bir velîdir.

Ertesi günü Hareket Ordusu, Şişli ve Nişantaşı taraflarında toplanıp mevzie sokuyor, buna karşılık İkinci Fırkaya bağlı askerler de hendeklere pusu kurmuş olarak bekliyor. Çok geçmeden top ve tüfek sesleri de Yıldız semasını titretmeye başlıyor.

Başkâtip konuşsun:

«- Zat-ı Şahane ile Sadrazam ve Harbiye Nâzırı paşalar askerin bilâmukavemet terk-i silah etmelerine son derece sây ve gayret ettiler. Fırkaya mensup çavuşları saraya celp ile şevketmeab efendimizin askerlere selâm buyurduğunu ve "ilk önce beni vursunlar, sonra diğer asker kardeşlerine kurşun atsınlar!" dediğini söyledik. Ve bu irade-i seniye fırka-i mezkûre kumandanı Memduh ve muavini Paşalar marifet ve vesatetiyle askerlere tebliğ ve tefhim olunur idi. Hacı Hüseyin bağı kasnını merkez ittihaz etmiş olan Hareket Ordusu'ndan Yıldız cihetine memur kuvvetin kumandanı Mirliva Şevket Turgut Paşa'nın nezdinde gidip geldikçe ve askerlerin aralarına girip çıktıkça mumailiyh Mehmet Ali Bey tedarik ettiği bir beyaz bez parçasını değnek ucuna takarak bayrak yapmış idi. İşte bu iradat-ı seniye ve tedabir-i müttahaze üzerine hayatlarının masum kalacağı zan ve ümidinde bulunan askerler evvel emirde münferiden ve badehu takım takım, fakat kemal-i teenni ve müşkülât ile zikrolunan İhlamur Köşkündeki merkeze giderek teslim-i silah etmeye başladılar. Bu hal akşama kadar devam etti.

Nihayet Balmumcu çiftliği cihetinde bulunan iki taburun silâhlarıyla bir semt-i meçhule müteveccihen oradan tebaiid etmiş oldukları haberi geldi.

Pazar günü sabahleyin Saray-ı Hümayunun etrafında İkinci Fırkadan asker kalmadığı cihetle şayan buyurulan mücade-i seniye üzerine Sadrazam Paşa ile Harbiye Nâzırı Edhem Paşa mahal-i memuriyetlerine azimet ettiler. Cuma günü selâmlık resminden sonra yaveran ve memurin ve bendegân-dan bazısı ve şehzadegân hazeratından on dört yaşlarında Abdürrahim Efendi Hazretlerinden maadası da hemşireleri sultanlar hazeratının saraylarına azimet etmişler idi. Cumartesi günü hanelerinden saray-ı Hümayuna gelmeleri lâzım gelen bendegân ve memurinin ekserisi dahi Hareket Ordusunun Dersaadete duhulü hasebiyle evlerinden çıkmışlar veyahut çıkamamışlar idi. Mâbeyncilerden yalnız Rıza Bey ile Zat-ı Şahanenin kayın biraderleri Mehmet Paşa'dan ve müsahiban ile hademe makulesinden başka kimse kalmamış idi.»

Fakat haremde çığlıklar kopmakta, Sultanın zevceleri kızları ve torunları tam bir felâket havası yaşamakta ve yalnız Ulu Hakandır ki, bir heykel gibi dimdik, kaderinin tecellisini beklemektedir.

ULVÎ TABLO

O sırada ulvî bir tablo... Evvelce portresini çizdiğimiz, saray tüfekçilerinin başı, sadakat heykeli Tahir Paşa, huzura çıkıp yere kapanıyor ve ağlarcasına yalvarıyor:

- Şevketlûm; bu gelenler derme çatma çapulcu gürhundan ibarettir ve "Padişah kurtarmaya gidiyoruz!" diye kandırılmışlardır. İzin ver, onları saray kuvvetlerinin en küçük birliğiyle karşılayıp darmadağın edeyim ve zincire vurup huzuruna getireyim!

«- Hayır Paşa, ben nefsim için tek damla müslüman kanının akmasına razı değilim!»

Ve paşa kılıcını dizinde kırar gibi bir hareketle, ağlayarak huzurdan çıkıyor.

ABLUKA

Sarayın Hareket Ordusu tarafından çevrilişini takip eden hâdiseleri bir saray mensubundan dinlemek lâzımdır. Babalarından en selâhiyetli ağızlarından biri, vaziyeti canlı renkler ve Çizgilerle resmeden, Abdülhamîd'in kızı Şadiye Sultandır. O zamanlar 17-18 yaşlarında bulunan sultan, yarım asırdan fazla bir zaman sonra yazdığı hatıralarında manzarayı şöyle anlatmakta:

«Yıldız Sarayının duvarları kalın ve çok yüksekti. Muhkem demirden büyük kapıları vardı. Bu kapılarda gündüz ve gece askerler nöbet beklerdi. Harem cihetinde geceleyin nöbetçiler iç kapının önünde görünür, gündüz ise uzaktan burasını gözaltında bulundurlardı.

Bu telâşlı ve sarayda emniyetin yok olduğu sıralarda, İngiltere, Fransa, Almanya gibi büyük devletlerin elçiliklerinin babamla mülakatları vardır. Hâlihazır vaziyet karşısında kendilerine müracaat vâki olduğu takdirde devletlerinin babamın emrine amade olduklarını resmen bildirmişlerdir. Babam bilmikabele teşekkür etmiş ve böyle birşeye lüzum olmadığını belirtmiştir...»

Şadiye Sultanın bu şahadetini Başkâtip Ali Cevat da teyid etmekte, yalnız müracaatı, ismini vermediği tek bir elçi tarafından vâki olmuş göstermekte ve onun da kıymetsiz bir elçilik memuru vasıtasıyla vâki olduğunu kaydetmektedir. Şadiye Sultan tek tek isim vererek konuştuğuna ve Şevketli babasının ecnebilere karşı hislerini naklettiğine göre, Başkâtipten daha ziyade itimada şayandır.

İşte Şadiye Sultanın tespitleri:

«Mülakatı takiben babamın, "Bu hazırlıkların, tamamıyla benim hayatım üzerinde olduğu, gün gibi aşıkardır. Amcam Abdülâziz'in akıbetine mâruz kalacağım ise bence malum! Bununla beraber, etlerimi cımbızla koparacaklarını bilsem, bir ecnebi devlete ilticayı düşünemem. Vatanımdan kaçmak mucib-i ardır. Hattâ bu, benim gibi otuzüç sene bir devlete Padişahlık etmiş bir insanın irtikâb edemeyeceği en büyük alçaklıktır. Ben Allahıma ve mukadderatıma tâbiyim" dediğini bizzat kulaklarımla işittiğim vakit içinde bulunduğumuz hâlin vehamet derecesini ancak kavrayabilmiştim. Bütün kuvvet ve kudret, şimdi bir gölge gibi, Yıldız duvarları içine çekilmişti. Bunun ötesi, meşrutî idarenin muhafazasına memur askerî kıt'alarla işgal edilmişti. Kıt'alar saraydan ziyade, parlamento koruyacak tarzda vaz ve tertip edilmişlerdi.

Babama isnat olunan 31 Mart vak'asi zuhur ettiği vakit, ben onyediyi yaşında idim. Babamın hâdiseden hiç haberi yoktu. Duyduğu vakit çok müteessir olmuştu. Mes'ele, bir garazkâr gurubun tahrikiyle ve Meşrutiyet muhafızı kıt'aları "Şeriat isteriz!" diye parlamento aleyhine isyan ettirmek şeklinde, babamın padişahlıktan hal edilmesi için icad edilmiş çok feci bir tertip idi...

Hareket Ordusu, isyanı bastırmak gayesiyle İstanbul'a geldiği vakit, Sarayı muhasara etmişti. Herkes odasına çekilmiş, kapılar sürgülenmişti. Hizmetkârlar harem ağaları, saray içindeki bendegân alınıp götürülmüşlerdi. Yemeğimizi getirecek, dışarıdan alışverişimizi yapacak kimse verilmemişti. Evlerimizin dolaplarında ne varsa onlarla idare ediyorduk. Dışarıdan saraya hiçbir şey sokmuyorlardı. Elektrik, su kesilmemişti; şehirden silâh sesleri duyuluyordu. Tam bir muhasara hayatı yaşıyorduk. Sarayın bahçesine yağmur gibi kurşunlar yağıyordu. Odalarımızda pencerelerin önünden eğilerek geçiyorduk. Harem ağalarımızdan birisi aniden peydah oldu: "Bizim hepimizi topluyorlar, arabalara doldurarak götürüyorlar, fakat nereye gidildiği bilinmiyor! Ben aralarından kaçıp size malûmat vermeye geldim" dedi.

Vaziyeti bir de Başkâtipten takip edelim:

«Yıldız Sarayının Hareket Ordusu tarafından tahrip edileceği mukarrer bulunduğu, saraydan firar etmecliğim Cumartesi günü sabahleyin bazıları tarafından ihtar olunduğu gibi, Pazar günü sabahleyin de zevcemin kapısına gelerek bir çok askerin gizlice sarayın

dahiline alınarak oradaki cephanelikte bulunan dinamitli bombalar teçhiz olundukları ve lâğımlar hafredilerek Hareket Ordusu tarafından tecavüz vukuunda saray tarafından müdafaaya yanı olunacağı ve Hareket Ordusunun da sarayı tahrib etmesi mukarrer olduğunu mevsukan haber almış olduğundan, tedbirini almadan haneye avdet etmeyeceğini hizmetkârımız vasiyle suret-i kafiye beyan etmiş ise de, bu işâatın katiyen esasî bir güna tehlike olmadığı beyaniyle avdet etmesini beyan ve tenbih eyledim. Fakat eviddamın sözleriyle Şevket Turgut Paşa'nın daha silah talebinde bulunması, sarayın içinde müdafaaya hazır ve âmâde birlik bulunduğuna, Şevket Paşa'nın ve halkın zahib olduğunu göstermekte olduğundan bana da hakikaten korku gelerek ne yapmak lazım geleceğini düşündüm. Otuz senedir nân ve nimetine mustağrak olduğum velinimetimi böyle nazik ve vahim bir zamanda yalnız bırakıp gitmekten utandım ve Allah'tan korktum. Her ne olursa olsun, vazife-i mevduama devama katiyen karar verdim. Yıldız Sarayı'nın park ve bahçelerinin muhiti pek vâsi olduğu ve ancak oraları bence malûm olmadığı cihetle rivayet ve şayiât-ı mezkûre beni de tereddüt ve şüpheyi düşürdü. Oralara adamlar yollayarak icra-yi tahkikat ettirdim. Dahil-i saray-ı Hümayun'da asker olarak geceleri bekçilik vazifesiyle mükellef maiyet-i seniye bölüğüne mensub zabıt otuz kadar neferden başka asker bulunmadığına ve deveran eden bu misillû sözlerin aslı olmayıp sırf vehim ve tasniattan ibaret olduğuna itminan-ı tam hasıl ettikten sonra, sarayın içinde asker bulunamadığından muhafaza için hiç olmazsa kapılara nöbetçi gönderilmesini teminat-ı lâzime ile Şevket Paşadan rica ettim. Aynı cevabı aldım.»

Artık saray bir esir kampıdır.

KARANLIK SARAY

Başkâtip anlatmakta devam ediyor:

«Pazartesi gecesinin karanlığı Yıldız Sarayını istilaya başladı ve çünkü elektrik memurluğu ve kandilciler bulunmadığından bazı uşaklar vasıtasıyla birkaç gaz feneri yaktırabilindi. Ve elektrik ile tenvir olunan daire-i Hümayun dahi...»

Karanlıktan sonra bir de açlık.... Aç kalan, koca İmparatorluğun Hükümdarına ait saraydır.

İşte Başkâtip:

«Bu esnada gördüm ki, sarayın aşçıları, tablakâr ve kilercileriyle gazcı ve kandilcileri, kahveci ve odacıları, kürenidan Rıza Bey ile musahibândan Nadir Ağa, velhasıl Hümayunda bulunanların cümlesi asker taralından tahami ve tevkif olunarak muhafaza tahtında oldukları halde takım takım mezkûr bahçeye getiriliyor ve oradan da verilen emir üzerine, süngülü askerlerin muhafazası altında olarak Mekteb-i Harbiye ve Daire-i Askeriyeye sevk olunuyorlar idi. Ne için ve nereye sevk edildiklerinden bihaber ve havf ü haşyetten bîmecal kalmış olun bu günahsız bîçarelerin hal ve manzarası cidden hüznâver idi...»

Sadrâzam Paşa'nın mabeyne gelmiş olduğunu Şevket Paşa ifade etmesi üzerine, müşarünileyhe Çit kasrınının önündeki meydanda mülaki oldum. Kabinenin istifasına dair olan tezkereyi tevdi ettiğimde, "Zanneder isem istifaya hacet kalmayacak; ifay-ı vazifeye devam edeceğiz! Keyfiyeti şimdi hâk-pây-ı şahaneye de arzedeceğim!" dedi. Müşarünileyhin bu ifadesinden fevkalhad memnun oldum.

Tevfik Paşa huzur-u şahaneye kabul buyurularak mülakat haylice devam etti. Sadrâzamlar yalnızca huzura girdikleri cihetle mülakat esnasında söylenen sözlerden bittabi haberdar olmadım. Artık Yıldız Sarayı'nın harem-i hümayun dairesinden başka her tarafını asker işgal etmiş ve içeride bulunanlar süngülü askerlerin muhafazası tahtında takım takım Mekteb-i Harbiye ve Daire-i Askeriyeye sevk olunmuşlar ve bu esnada harem-i hümayuna muttasıl daire-i hümayunda bulunmuş olan ikinci muhasib Cevher ve Şöhretin Ağa ile diğer birkaç muhasib ve seccadeci başı İzzet Ağa ve kahvecibaşı Ali Efendi ile ikinci kilerci Hakkı Efendi ve şehzade Selim Efendi hazretlerinin validelerinin biraderi kurenadan Mehmet Paşa ve diğer birkaç hademe makulesinden başka sarayda kimse kalmamış idi. Akşam tekarrüb eylemeye ve harem-i hümayun halkı açlıktan tazullum ve şikâyet etmeye başladı. Akşam ve öğle taamı verilememiş olduğu gibi Pazartesi akşamı yemek tedarik ve itası da erzaksızlık ve aşçısızlık hasebiyle müstenit olduğunu Şevket Turgut Paşa'ya ihbar etmeliğim üzerine "Çaresini buluruz" demişler ve birkaç saat sonra da bir iki araba yalnız tayın ekmeği göndermişlerdir. Katık tedarik ve ifası lüzumunu beyan ve rica eylediğim esnada ekmek arabalarıyla gelmiş olan askerlerden birisi "Bu akşam katıksız yeyin!" diyordu.»

Yine Şadiye Sultan:

«Yıldız Sarayı'nın Mabeyn dairesinde babamın yanında bulunuyordum. Harem, validelerimizin bulunduğu bölme, askerler tarafından tecrit edilmişti. Başlarındaki kumandanlar vaziyete hâkim oldular. Bir tecavüz hâdisesine meydan vermediler. Mabeyn binası önündeki bahçede silah çatmaya başladılar. Ben hayatımı istihkar ederek mücadeleye hazır vaziyette idim. Derhal dışarı fırladım, süngülü askerlerin arasından hızla harem bölmesindeki dairemize annemin yanına koştum. Bir genç kızın açık-saçık bu hırslı ve cesurâne koşusu herkesi şaşırtdı. "Nereye gidiyorsun? Dur!" diye bağıyorlardı. "Ne bağıyorsunuz, sokağa kaçmıyorum!" diye cevap verdim. Ağızları açık, şaşkın nazarlarla beni takip ediyorlardı. Daireme girdim, annemle kucaklaştım.»

YIKILAN TAHT

Sarayda, aynı karanlık içinde geçen Pazartesi-Salı gecesinin sabahı (23 Nisan 1909 Salı) herşey soluk, bitik, kırık ve dökük... Bütün bir gece Padişah, küçük Mabeynde, bir koltuk üzerinde uykusuz kalmış ve sabaha kadar haremden gelen çığlıklı ağlama ve inlemeleri dinlemiştir. Yaprak hışırtılarından ve Hareket Ordusu devriyelerinin kum üzerinde ökçe gürültülerinden başka ses yok...

İşte Başkâtip:

«Zat-ı Hümayunlarından asla âsar-ı havf ve telâş (korku ve telâş eseri) müşahede edilmiyordu. Oturduğumuz odadaki masanın üstünde bir iki dilim ekmekle bir parça peynir ve bir ufak kutu bisküvi ve yarım kâse yoğurt var idi.»

Aynı notlara göre üç günden beri gıda adına bununla yetinilmektedir.

O gece, başta Sultan, kimsenin ağzını bıçak açmaz ve herkes encamını düşünürken, birden dinamit patlamış gibi müthiş bir tarrâka duyuluyor. Başkâtip odasından fırlarken Hünkâr da bitişik odadan dışarıya çıkıyor ve gayet vakarlı ve soğukkanlı soruyor:

– Bu gürültü nedir? Anlatınız!

Fakat sesin arkası gelmiyor, bunun harem tarafında bir dolap devrilmesinden başka bir şey olmadığı anlaşılıyor ve hemen yerine gelen sükûtun arkasından kadın ağlamaları duyulmaya başlıyor.

Allah'ın, bir dolap devrilmesi halinde, Ulu Hakan'a işittirdiği ses, hakikatte yıkılmaya başlayan 6 asırlık bir imparatorluğun ilk çatırdayıdır.

TOP SESLERİ

Aynı Salı sabahı... Can korkusuyla tiril tiril titrediğini ve bu arada Hünkâr'ın bir kaya gibi vekâr ve mehabet içinde beklediğini kaydeden Başkâtip konuşsun:

«Aldığım emir üzerine dışarıya çıktım. Telgrafhaneden maada saray askerden tahliye edilmiş ve yalnız kapıların önünde ikişer jandarma ikame olunmuş idi. Ben bunu bir fâl-i hayır addettim ve arzyledim. (Amcam merhum hakkında da böyle yaptılar idi.) buyurdular. Tefahhus-u ahval için tekrar dışarıya çıktığım vakit binbaşı Enver ve miralay Galip Beyleri gördüm. Zat-ı Şahane Enver Beyi hem işitmiş ve hem görmüştü. Kendisinin gayet terbiyeli bir zat olduğunu evvelce Mlmünasebe bana ferman buyurmuş idiler. Mir-i mumailleh ile görüştüğüm sırada işlerin ne olacağını sordum ve Zat-i Şahane ile, bahusus harem-i Hümayun'daki kadınların pek ziyade telâş ve dehşet içinde bulduklarını söyledim. Enver Bey cevaben (Zat-ı Şahane hiç merak buyurmasınlar, ben buradayım!) dedi. Bu esnada Harem-i Hümayun için bir iki araba tayin ekmeği daha geldi.

Enver ve Galip Beyler ile tanımadığım birkaç zat Çit Kasrının önünde oturmakta olduğumuz sırada, Enver Bey'e bir telgrafname geldi. Bana verdi, okudum. Bu telgrafnamede (Yıldız Sarayı'na ayan ve Mebusandan mürekkep bir heyet geliyor. Hüsn-ü muhafazasına itina ediniz) deniyor idi. Vehleten anlayamadığım bu telgrafın mealini İstanbul cihetinden gelen top sedaları acıklı ve dehşetli bir suretle bana şerh-ü beyan ediyor idi.»

Bu top sesleri, Veliâht Mehmet Reşat Efendi'nin Beşinci Mehmet ünvanıyla taht'a çıkışını ilân etmekte, binbaşı Enver Beye (Paşa) gelen telgraf da, Abdülhamîde hal'ini tebliğe memur heyeti bildirmektedir. Artık haşmetli İmparatorluk tahtı yıkılmış, Abdülhamîd'den sonra gelecek iki padişaha da bu yıkıntının bir kenarına ilişmekten başka iş kalmamıştır.

TARİHÎ AN

Artık herşey olup bitmiştir. Âsi asker, Taksim'deki kışlalarına açılan top ateşi altında taraf taraf teslim alınmış, Hassa birlikleri aynı hale getirilmiş, saray ihata ve işgal edilmiş ve suyun öte tarafına ait Selanik hareketi muvaffak olmuştur.

Halbuki, üstlerinde "Ya hürriyet, ya ölüm" yazılı beyaz keçe külâhlı Selanik kuvvetlerinin Hassa Ordusu tarafından durdurulması ve kontrol altına alınması işten bile değildi. Ve bunu Ulu Hakan'dan başka istemeyen yoktu. Hattâ çavuşlar ve neferler bile...

İşte, kaderin en nazik döneminde meydana gelen nâzı...

Sade hassa askerini karşı çıkararak değil, Anadolu'ya geçip milletin başına geçmekle de dâvayı hal ve tesviye ede

İkinci tarihi ân, Ayan ve Mebusan Meclislerinin "Meclis-i Millî" yaftası altında ve Hareket Ordusu süngülerinin gölgesinde, Said Paşa gibi hem hürriyete ve Abdülhamîd'e karşı hain bir nimet kâfirinin reisliğinde, din adına verilen korkunç bir küfür fetvası sayesinde aldığı Sultan Hamîd'i devirme kararıdır.

MECLİS-İ MİLLÎ

Başkâtip, "Meclis-î Millî"deki tarihi ânı anlatmadan Sultanın kendisine söylediği şu harikulade ince sözü naklediyor:

«Ahvalin akıbetini pek vahim görüyorum! Ben saltanattan fariğ olacağım. Fakat bu otuz bir Mart hâdisesini bana is-nad ediyorlar; bunu hiçbir veçhile kabul edemem! Ve mesuliyetinin ve lekesinin benim üstümde kalmasına razı olamam! Bir komisyon mu, yoksa Divan-ı âlî mi teşekkül etsin; velhasıl her ne suretle olursa olsun, tahkikat icra edilsin. Bunu yapanlar meydana çıkarılsın. İşte bu şartla ben saltanattan feragat ederim.»

Ve sonra Meclis-î Millî'ye geçiyor:

«Salı günü sabahleyin Heyet-î Vükelâ ile beraber Ayastefanos'ta kâin Meclis-î Mebusan dairesine azimet eylemekliğim lüzumunu mutazammım Meclis-î ayan Reisi Sadr-î Esbak Sait Paşa'dan bir tezkere aldım ve ertesi günü de bervech-i iş'ar Heyet-î Vükelâ ile maan daire-î Mebusana azimet eyledik. Ayan ve Mebusan toplanmışlardı. Mebuslar ellerine birer hal fetvası sureti almışlar. Patırdıdan ve gürültüden kimse kimseyi işitmiyor ve anlayamıyordu. Bu halin arasında Sait Paşa'nın yanına sokularak Zat-ı Şahane'nin bu Otuz bir Mart vak'ası kendisine isnad edilmekte olup, halbuki bunu hiçbir veçhile kabul buyuramayacaklarını ve bu mesuliyet ve lekenin kendi üstünde kalmasına razı olamayacağından bu bapta tahkikat ve tetkikat icrasıyla bunu yapanlar meydana çıkarılmak şartıyla saltanattan fariğ olacağını dün huzur-u şahanede bulunduğum esnada bana ifade ve ferman buyurmuş olduklarını kendisine suret-î hususiyede ifade eylemekliğim üzerine, Sait Paşa kemal-î telaş ile "Bu bapta sizin reyiniz nedir?" dedi. Ben de "Bu bapta benim reyim yoktur, ben size dün almış olduğum arzu ve irade-î seniyyeyi tebliğ ediyorum. Meclis-î Millî'nin Reisi olmak hasebiyle rey sizindir." Dedim. Müşarünileyh bu defa daha ziyade telaş ve tehevür ve heyecan ile "Ben Meclis-î Millî Reisi değilim! Beni zor ile tâyin ettiler. Siz beni mesul tutmak istiyorsunuz!" diyerek kendi odasına gitti ve beni de beraberinde götürerek Meclis-î Mebusan Reisi Ahmed Rıza Bey'i de yanımıza çağırdı ve arzu ve irade-î seniyyeyi Ahmet Rıza Bey'e söyledi. Ve benim bu baptaki rey ve mütale-amın beyanı hakkında tekrar vaki olan ısrarı üzerine "Evvela Kanun-u Esasi ahkâmınca Zat-ı Şahane mukaddes ve gayr-î mesuldür. Saniyen feragat kabul olunmayıp da hal üzerinde ısrar olunur ve badehu tahkikat icrasıyla Zat-ı Şahanenin beriüzzimme olduğu tahakkuk eder ise, ol vakit ne yapmak lâzım gelecektir?" dedim. Fakat beni kimse dinlemedi. Gerek Sait Paşa, gerek Ahmed Rıza Bey, "Hal için herşey olup bitmiştir. Feragat meselesi mevzu-u bahis edilemez. Mutlaka hal lazımdır!" dediler. Ve meclis odasına gelindi. Herkes elindeki fetvayı okumaya başladı. Ol vakit fetva emini bulunan Nureddin Efendi merhum bir kaç lâkırdı söylemek istedi. Fakat biçâre adamın sözlerine havale-i dem-i itibar eden olmadı. Mahut fetva ittifak-î ârâ ile hemen kabul olundu. Meclisteki heyecan ve galeyan benim tarafımdan bir kelime bile söylemeye vakit vermiyor, müsaade etmiyor idi.»

FETVA

Yahudi ve Mason kuklası İttihatçıların bazı din büyüklerini âlet ederek almaya çalıştığı Abdülhamîd'i şeriata ihanetle suçlayan küfür fetvasını, Allah korkusundan bir pay sahibi din adamları reddettikten sonra zamane Şeyhüislâmı Ziyaeddin Efendi verdi.

Aynen:

«îmam-ül müslimin olan Zeyd, bazı mesâil-i mühimme-i şer'iyeyi kütüb-ü şer'iyeden tayy ve ihraç ve kütüb-ü mez-kûreyi men' ve hark ve ihrak ve Beytülmalde tebzir ve israfla mesuğ-u şer'i hilâfına tasarruf ve bilâ sebep-i şer'i kati ve haps ve tağrib-i raiyye ve sair gûna mezalimi itiyad eyledikten sonra...»

Diye başlayan mahut fetva cinayetinin, kelimesi kelimesine sadeleştirilmiş şekli:

«Müslümanların imamı (başı) olan şahıs, bazı ehemmiyetli şeriat meselelerini din kitaplarından siler, çıkarır, o kitapları yasaklar, yakar, hazineyi zarara sokar, boş yere harcar, şeriat dışı tasarruflara kalkar, tebayı öldürür, hapseder, sürer, türlü zulümlere hedef kılar ve doğru yola dönmeye ahd ve yemin etmişken, yemini çiğneyerek müslümanların hallerini ve işlerini tamamen bozacak büyük fitne çıkarmakta ısrar eder ve o şahsın tegalübüne sed çekince İslâm beldelerinin birçok yerlerinden o şahsı tahttan indirilmiş tanıdıklarına dair bildirimler gelir ve o şahsın yerinde tutulmasında zarar ve atılmasında iyilik görülürse kendisini imamet ve saltanattan ayrılmaya davet etmek veya doğrudan doğruya ayırmak şekillerinden hangisi ileri gelenler ve memleket idarecilerince uygun görülürse yapılması vacip olur mu? Elcevap: Olur!

Esseyid Mehmed Ziyaeddin»

İsminin başında bir de (Esseyid) gibi sıfatların en mübarek ve muhteremini taşıyan bu din adamı ve Peygamber sülâlesinden olmak iddiasındaki kişinin fetvası, 36 Osmanlı padişahı arasında en dindarı Abdülhamîd'e yahudi ve mason tesiriyle küfür isnat etmesi bakımından küfrün ta kendisidir.

HEY'ET

Daha evvel sarayda, istikbalin Başkumandan Vekili Enver Bey'e (Paşa) geldiğini kaydettiğimiz telgrafla haber verilen heyet, Mabeyn Başkâtibi Ali Cevat Bey'in karşısında...

Heyet, âyân âzasından ve eski Padişah yaverlerinden Bahriye Feriki (Koramiral) Arif Hikmet Paşa, Ermeni cemaatinden Aram Efendi, Mebusan Meclisinden Draç Mebusu Jandarma mirilivası (Tuğgeneral) Esad Paşa ve Yahudilerden Selanik mebusu Emanüel Karuso Efendi'den kurulu...

Dikkat! Bu dört kişilik heyet içinde ikisi müslüman ismini taşıdıkları halde, tek bir Türk yoktur. Arif Hikmet Paşa, karışık ve katışık bir aileden, Es'at Paşa ise doğrudan doğruya Arnavuttur. Bunlar, İslamların Halifesi ve Türklerin Padişahına "Meclis-i Millî" yâni Türk Milletinin vekillerine mahsus Meclis adına, tahtan indirildiğini bildirmeye gelmişlerdi. Bir katışkan, bir Arnavut, bir Ermeni, ve bir de Yahudi, Ulu İslâm Halifesi ve Türk Hakanına, Müslümanlık ve Türklük namına diyeceklerdir ki:

Millet seni istemiyor, hal'etti; tahtından in aşağıya! Ve Millet, kendisinin kalp paradan daha sahte bu temsilcileri karşısında apışıp kalacak ve hiçbir vicdan sahibi çıkıp, Padişahını Yahudiye hal' ettiren denî hizbin yüreğindeki şenî küfrü, İslâm ile beraber Türk'ü batırmak kastını ortaya dökemeyecektir.

Başkâtibi okuyalım:

«Heyet ve miralay Galip Bey huzura girdiler. Şehzade Abdürrahim Efendi Hazretleriyle bu abd-i hakir ve diğer bazı hademe salon kapısının yanında bulunan paravanın önünde durduk. Heyetten Esat Paşa (Biz Meclis-i Mebusan tarafından geldik. Fetva-yi şerif var. Millet seni hal' etti. Ama hayatınız emindir!) dedi. Bunun üzerine Zat-ı Hümayunları kemal-i metanet ve vekar ile mumaileyhe biraz takarrub ederek, (Bu işi ben yapmadım! Sebep olanları millet arasın, bulsun. Ben milletimin iyiliği için çok çalıştım. Hepsi mahvoldu! Hepsinin üstüne sünger çekildi. Kaderim böyle imiş, Müsebbiblerini varsın millet bulsun. Yalnız bir ricam var: O da hayatımın Çırağan Sarayı'nda muhafaza edilmesidir. Ben orada hasta biraderimi bunca sene muhafaza ettim. Yarın bahçeden çoluk çocuğumla beraber oraya giderim. Zaten ben yorulmuş idim. Hiçbir şey istemem ve hiçbir işe karışmam. Milletten bunu rica ederim!) buyurdular. Esat Paşa ve Arif Hikmet Paşa, hayat-ı şahanelerinin emniyette olduğunu ve ancak mahal-i ikâmet tâyini için gûna memuriyetleri olmayıp, bu arzuy-u şahanelerini Meclise bildireceklerini beyan ederek gittiler.»

Başkâtibin paravana arkasından dinlediği iddiasına rağmen, hal'in tebliği tablosunu onun çizdiğinden ibaret sanmamalıdır. Her şeyden önce Es'at Paşa, (millet seni hal'etti!) değil, (azletti) demiştir. Buna karşı Abdülhamîd, "Yasîn" sûresi'nden işlerin "Aziz ve Alim" in takdirine bağlı olduğuna dair ayetten bir kısım okumuş ve sonra kuvvetli bir rivayete göre, müslüman ismi taşıyan paşalara dönüp, Karuso'yu göstererek şöyle demiştir:

- İslamların Halifesi ve Türklerin Padişahı'na hal'ini bildirmek için kurulan heyete şu Yahudiden başka alınacak insan bulamadınız mı?

Peşinden 31 Mart hadisesiyle en küçük alâkası bulunmadığını bildirmiş ve Çırağan Sarayı'nda oturmak dileğinde bulunmuştur. Buna da bizzat Karuso, millet nereyi gösterirse oraya oturacağını ve bunun Selanik olacağını söylemiştir.

Hal'in tebliği levhası bizzat Başkâtibin anlattığı gibi olsa da, yine aynı adamın şهادetiyle sabittir ki, Ulu Hakan bu esnada tarihte hiçbir hükümdarın olamadığı derecede vekarlı ve heybetlidir.

İşte:

«Sultan Abdülhamîd Han-ı Sâni hazretleri aklen ve cismen kavî ve metin, sahib-i kiyaset ve fetanet bir padişah-ı vakur ve mekîn olduğu halde, madde-i hal'in tevehhüm ve tahayyülü ve hattâ hin-i telâffuzda hal kelimesine müşahebeti olan (hal) kelimesi bile muvazene-i asabiyesini müteessir ve mütehheyic ettiği cihetle, daire-i kitabetçe bu kelimenin istimalinden daima tevakki ve ihtiraz olunur idi. İşte bunun için vükelâdan ve ulemadan ve müşirandan velhasıl eâli ve esafilden bir sınıf halk bu hayali bin türlü şekil ve surete sokup, kendilerine sermaye-i terakki ve maişet ittihaz ederek Zât-ı Hümayunlarının bu babdaki zaafından istifadeye kıyam etmişlerdir ki, bu alçakları memleket ve halkın ve Sultan Abdülhamîd Hân Hazretlerinin felâketini mucip olmuştur. Fesubhanallah; şurası şâyan-i dikkat ve hayrettir ki, otuz üç sene, tayf ve hayaliyle iştigal ve cidal etmiş oldukları hal, tecessüd ve tecessüm ederek huzurunda bütün çirkinliğiyle ve bütün dehşetiyle arz-ı endam eylediği halde, Zat-ı Hümayunlarınca bittabi ve bihakkın hasıl olmuş olan teessüratin asar ve alâimi zan ve tahmin olunan derecelerde görülmedi. Bilâkis bu ân-ı felâket istimalde Zât-ı Şahaneleri kendileri gibi sahib-i azm ve irade olan büyük adamlara mahsus ve münhasır bir tavr-ı azamet ve haşmet ile metanet ve vekar-ı Hümayunlarını muhafaza buyurdular.

Bu esnada haremsaray-ı âlide bulunan kadınların nâle ve feryadı ve şehzade Abdürrahim Efendi Hazretlerinin hıçkırığa hıçkırığa ağlayışıyla bendegâmn suzû güdazı öyle bir levha-ı hazin ve bir manzara-i felâketkarîn teşkil ediyordu ki, kalemim tariften âcizdir. Ben de kalb-i suzanım ve çeşni-i giryanım ile bir köşeye çekildim.»

Koca Sultan, kendisine Türk milleti adına hareket ettiği süsünü verecek kadar küstah ve hayâsız Yahudiliğin, sırf tevekkül ve merhameti yüzünden kurbanı olmuştur. Abdülhamîd mevzuunda Yahudiden başka hiçbir gerçek sorumlu yoktur.

HAL'E DAİR

Aşağıdaki yazı, meşhur ve merhum tarihçi ve ilim adamı Abdurrahman Şerefidir. Meşrutiyetin ilk günlerinde yazılmış ve Meşrutiyet ekâbirini öfkelenmemekle hakikati söylemek gibi bir tezat içinde sıkışıp kalmış bir yazı... Buna ve yeni idare taraflılığına rağmen aslında necip bir ruh taşıyan bu ilim adamının kalemi, Abdülhamîd mevzuunda Padişahın mahrem çehresine ait incelikleri göstermekten geri durmamıştır.

Aynen sadeleştirerek:

«Osmanlı Padişahlarının yaş büyüklüğü noktasında ikinci ve saltanat süresi bakımından dördüncü olan Abdülhamîd artık tarihe mal oldu. Bu fânî dünyadan el çekenlere karşı, geride kalanların dünya husumetlerinden ve kalp ihtiraslarından elini çekmesi lâzım gelir. Ölüye rahmet okumak ve günahlarına mağfiret dilemek, İslâmî necabet iktizasıdır. Onun otuz üç sene süren hükümetini tenkit ve muhakeme etmek de ileride müverrihlerin âdil vicdanlarına ve tarafsız kalemlerine düşen bir borç...

Abdülhamîd'in çehre ve bünyesinde, Osmanlı hanedanına mahsus alâmetler iyice seçilir. Nitekim (Bellini) tarafından tersim edilen Fâtih'in tasvirinde, Abdülhamîd'e ait çehre hatları besbellidir. Kendisi fevkalâde zeki, hassas, ince, inceliklere âşinâ, gayet nazik, hususi bir ses halâvetine mâlik, efendiliğin ve hilâfet ve saltanatın büyüklük ve vekarını şuurulu yerine getirir bir zattı. Bendelerini taltif ve kendisiyle görüşen ecnebleri teshir yolunu bilirdi. Tehditlerini hakkıyla yerine getirmeye kaadir ve icabında şiddetini izhar veya hiddetini teskin gibi ruhî fevkalâdeliklere mâlikti. Şimdi onun, herkesçe bilinmeyen ve tahttan indiriliş hikâyesini anlatacağım:

31 Mart (13 Nisan 1909) askerî isyanı üzerine Selanik'ten İstanbul'a gelen ve âsilerin tedibini üzerine alan Hareket Ordusu Kumandanı Mahmut Şevket Paşa Ayastefanos'a da içtiması başlayan ayan ve Mebusan Meclisleriyle temasa geldiği vakit, Abdülhamîd'i asla tahttan indirmek fikrinde olmadığını söylemişti. Fakat sonra umumî efkâr ve heyecan, önüne geçilmeyecek dereceye çıktığı için, saltanat değişikliği bütün nazarların hedefi oldu.

Hareket Ordusu İstanbul'a gelince, ayan ve Mebusan meclisi de Ayastefanos'tan Ayasofya'daki hususi dairelerine döndü. Mebusan salonunda, Milli Meclis halinde her iki meclis azasının (14-27 Nisan 1909) içtimaları vuku buldu. Abdülhamîd'in hal'ini mukarrerdi. Bu işin tatbikatında zorluğa tesadüf olmamak için Yıldız'da bulunan askerler ve maiyetin elde edilmesi ve Sultandan uzaklaştırılması karar altına alındı.

– Bugün Cenab-ı Hak Milli Meclise mühim bir vazife tevdi etmiştir. Millet, telâş içinde, bu vazifenin yerine getirilmesini bekliyor. Hepimiz kalbimizde, evvelden verilmiş bir karar saklıyoruz. Sözü uzatmaya lüzum yoktur. Yalnız sizden şu iki şeyi rica ederim: Evvelâ memleketimizde, bu gibi hallerde kan döküldüğü sık sık görülmüştür; böyle bir hal milletin şan ve nezahatine yakışmayacağından bundan çekinilmesini şiddetle ihtar ederim. İkincisi, bu gibi hallerde fetvaya müracaat âdet olduğu için Şeriat mümessilliği tarafından hüküm istenmesini tavsiye ederim.

Bu teklifler alkışlarla kabul edildi. Fetva emininin çağırılması için bir murahhas heyet seçildi ve gönderildi. Fetva emini Hacı Nuri Efendi'nin gelmesi üzerine fetva çıkıncaya kadar celse muvakkattan tatil olundu. Fakat, azadan hiçbir kimsenin meclis salonundan dışarıya çıkmaması ve dışarıdan da hiç kimsenin içeriye girmemesi emniyet altına alındı.

Fetva eminiyle beraber ayan ve Mebusan reisleri, vükelâ odasında toplandılar. Bazı mebusların karaladıkları fetva suretini kabul etmekte Hacı Nuri Efendi zorluk gösterdi ve şahsen bu işe memur olmadığını ve bu hususta mütalâasına lüzum bulunmadığını ifade edip eliyle

Şeyhülislâm Ziyaeddin Efendi'yi gösterdi:

– Müftiyüleman zat-ı âlileridir. Fetva vermek kendilerine aittir. Nasıl tensip buyurlarsa, ol veçhile hareket ederler. Dedi.

Bu mukabele üzerine lâf uzayıp sokaklarda toplanmış bulunan binlerce halkın sözden ziyade iş beklediği ihtar edildi. Nihayet Hacı Efendi reyini izhar etti: , – Padişah hal'inde meymenet yoktur; eğer saltanat değişikliği lazımsa, teklif ediniz, kendi kendini azletsin!

Müsveddeyi kaleme alanlar, Fetvanın nihayetine (Padişahın hal'i veya kendisine istifa teklifi şıklarından hangisini memleket büyükleri tercih ederse, icrası...) diye bir fıkra ilâve edilince, buna Hacı Nuri Efendi razı oldu. Fetva yazılıp imza edildikten sonra, meclis salonuna dönüldü ve celse yeniden açıldı. Fetvayı imza eden kalemi, yadigar olarak Ahmed Rıza Bey almıştı.

Bizde Padişah hal'i işlerini birtakım iç ve dış gaileler takip ettiği için, o zamanlar ayandan ve Maarif Nâzın bulunarı bendeniz de, Padişaha istifa teklif olunması taraftarıydım. Bu hususta tanıdığım mebuslara ve bazı ayan azasına fikrimi söylemekten çekinmemiştim. Hareket Ordusu Yıldız'ı teslim almış bulunduğu için, böyle bir teklif karşısında Sultanın mukavemeti imkânsızdı.

Yeni celse Fetvanın okunmasıyla başladı. Her taraftan şu sesler yükseliyordu: "Hal'i lâzım! Hal'ine gidelim!"

Heyecan o derecedeydi ki, istifa teklifini ağıza almak bile mümkün görünmüyordu. Mebuslar Padişahın hal'iyle milli hâkimiyetin kuvvetini göstermek kanaat ve niyetini besliyorlardı. Reis Paşa bir aralık: – Memleket büyüklerinden maksat, "Vükelâ" değil midir? Diye ortaya bir söz attı ve Padişahın hal'i mes'uliyetini vükelâ'ya yüklemek istedi. Vekillerin tevkil edici azletmesi mantığa zıt olmak şöyle dursun, bu işe hemen bütün mebuslar itiraz etti. Bütün zihinleri sadece tahttan zorla indirme keyfiyeti işgal ediyordu. Ayandan ferik Sami Paşa, İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet olduğu gibi, bu defa Padişahın istibdat ve irticadan kurtuluşun da bir (Fethi Mübin) olduğu iddiasıyla Velahtın Beşinci Sultan Mehmet unvanı altında taht'a cülusunu teklif etti ve bu teklif alkışlarla karşılandı. Padişahın hal'i kararı verileceği ânda vaziyetin mehabetine delil olarak Reis Sait Paşa kürsüde ayağa kalktı. Onu takip ederek salonda bulunanların hepsi de ayağa kalktılar. Müthiş bir sükût hâsıl oldu. Meclisin manzarasında gurur ve azamet ve çehrelerde sevinç ve heyecan okunuyordu. Vazifenin ağırlığıyla beraber yerine getirilmesinde lüzum ve isabet, kanaat, tavırlardan hissediliyor, durumun dehşeti ve verilecek kararın ehemmiyeti şahıstan şahısa 'aksediyordu.

Nihayet Reis Paşa'nın sesi yükseldi:

–Efendiler! Okunan Fetvaya ve millet tarafından gösterilen arzuya göre Sultan İkinci Abdülhamîd'in hilâfet ve saltanattan hal'ine karar veriyor musunuz?

Umumi bir tasvip!.. Reis:

–Sultan Abdülhamîd tahttan indirilmiştir. Hilâfet ve saltanat makamına meşru Veliâht Mehmet Reşat Efendi'nin çıkartılmasına karar veriyor musunuz?

(Yaşasın Beşinci Mehmet!) nidalarıyla bu teklifi de kabul edildi.

Hemen, ayan meclisinden Esat Paşa (Draç) ve Karuso Efendi (Selânik)den mürekkep bir heyet seçilip sabık Padişaha hal'ini bildirmek üzere Yıldız'a gönderildi. Karar verilirken istifa tasavvurunda bulunan küçük bir zümre ayağa kalkmıştı. Reis Paşa "İttifakla karar verildi!" sözünü söylerken oturanlar gözüne ilişip:

– İttifakla mı, ekseriyetle mi?

Diye sorunca bu şahıslar ayağa kalktı. Böylece Padişahın hal'i kararı ittifakla verilmiş oldu.

Murahhaslar sabık Hakana hal'ini haber verdikleri za; man Şu karşılığı aldılar:

– Ne yapalım? Kaderin icabı böyle imiş... Ben bu ne'ticeyi anlamıştım!

Ve sabık Hakan devlet ve millete ettiği hizmetleri sayarak, kardeşini senelerce muhafaza ettiği Çırağan Sarayı'n oturmasına mŐsaade edilmesi arzusunu belirtti. Murahhaslarsa bu arzusunun Millî Meclise tebliğ olunacağını vâdettiler. Fakat eski Sultanın bu arzusu kabul olunmadı; ve o, ertesı akşam vakti Selânik'e doğru yola çıkarıldı.»

SELANİK

Selanik ve havzasının mânâsı üzerine ne kadar abansak yeri...

Bir kolunu İstanbul'a ve öbür kolunu İzmir'e uzatmış olan bu netameli şehir, bu iki istikamete Batının zehirli mallarını ihraç eden bir iskele rolünü oynamıştır. Bir zamanlar Osmanlı Devletinde İslâm vecd ve aşkı hâkim ve rüzgârları Doğudan Batıya doğru esmekteyken doğu mallarının ihraç iskelesi olarak kullanılan Selanik bilhassa Tanzimattan sonra rolünü tersine çevirmiş ve Batı samyelinin Doğuya üflenme merkezi olmuştur. O günden beri başımıza ne gelmişse, Selanik şehrinin merkezlik ettiği Makedonya ve etrafı yönünden sökün eden insanlar marifetiyle gelmiştir.

Yahudiliğin, dönmeliğin, Osmanlı Masonluğunun, İslâvliğin, her türlü azınlık fesatlarının ve Batı emperyalizması dolaplarının imalât tezgâhı Selanik, en büyük hıncını, şahsında İslâm dininin ve Türklüğün en sağlam kal'asını gördüğü Abdülhamîd'den almış ve Sultanın ruh yapısındaki bir nev'i zaafa benzer hâl sayesinde onu al aşağı etmiştir. Öyle bir intikam alış ki, Padişahı, hem fesat merkezinde, hem de Selanik şehrinin en namlı ve zengin yahudisinin köşkünde hapsediyorlar. Ulu Hakanı, Selanik'te bir nevi Yahudilik sarayı olan (Alâtini) köşküne tıkıyorlar...

Tâcidarın Selâniğe gidişini o zamanki gazetelerden takip edelim:

«Geçen Çarşamba gecesi saat yedi raddelerinde Abdülhamîd'i Sâni izhar olunan bir tren ile Selâniğe gönderilmiştir. Trenin hareketinden evvel Sirkeci istasyonu miktarı kâfi askerle taht-i muhafazaya aldırılmış ve Hareket Ordusu Birinci Fırka Kumandanı Hüsnü Paşa, Dersaadet Polis Müfettiş-i Umumisi Miralay Galip Bey dahi bir zırhlı otomobil ile istasyona gelmişlerdi.

Abdülhamîd-i Sâni bir arabada ve maiyeti dahi diğer bir kaç arabada oldukları halde saat yediye yakın şimendifer istasyonuna getirilmişlerdir.

Abdülhamîd'in azimetine tahsis edilmiş olan tren, Şark Demiryolları Müdür-i Umumîsi (Mösyö Gross)un rükûbuna mahsus olarak yapılmış gayet müzeyyen bir vagon ile diğer bir vagonun ibaret idi.

Abdülhamîd redingot, beyaz yelek iktisa etmiş idi. Vechinde alâim-i yeis ve keder nümayan oluyordu.

Abdülhamîd'in maiyetinde on bir kadın, bir harem ağası ve daha bir kaç hademe bulunuyordu. Küçük mahdumu Abdürrahim Efendi dahi birlikte idi...

Abdülhamîd'in ikâmeti için Selanik'te Alâtini biraderlerin köşkü tahsis edilmişti. Bu köşk Selâniğin en güzel binasıdır.

Abdülhamîd'in yanında orta büyüklükte üç çanta bulunuyordu. Sirkeci istasyonunda bir bardak Taşdelen suyu istemiş, suyu getirene 30 kuruş kadar bahşiş vermişti, iren nısfülleyleli bir saat elli dakika geçerek hareket etmiş ve dün gece Selâniğe varmıştır. Abdülhamîd'i Selâniğe götüren zat Binbaşı Fethi (Fethi Okyar) Bey olup maiyetinde bir miktar asker vardır.»

Şimdi hadiseyi mahrem ve teferruatlı plânda, Hünkârın kızı Şadiye Sultan anlatsın:

«Babamla birlikte hemen Selâniğe hareket etmek üzere olduğumu haber verdim. Annem ihtiyatî bir tedbir olarak eşyaları toplamaya başlamıştı. Sür'atle babamın hediye ettiği mücevherlerin bir kısmını koynuma yerleştirdim, tekrar anneme sarıldım, öptüm, zavallı anneciğim

(gitme seni öldürecekler!) diye arkamdan ağlayıp feryat ederken, ben yine bahçeye fırladım. Etrafa ölüm râşeleri dağıtan aynı silahların arasından geçtim ve tekrar babama mülâki oldum.

Babam, Cevat Beyle konuşmasını bitirmemişti. Selâniğe gitmek istemediğini, o da, alınan emrin yerine getirileceğini ısrarla ve bir düşman gibi beyan ediyordu.

Odaya girmem üzerine Cevat Bey dışarı çıkmak istedi, fakat önüne geçtim: (Cevat Bey, bir hafta evvel, babamın huzurunda nasıl yerlere kapandığınızı, ayaklarınızı öptüğünüzü ve banknotları cebinize nasıl minnetle yerleştirdiğinizi görmüş ve babama nasıl bir lisan kullandığınızı kulaklarımla duymuştum. Şimdi de, sukutunuza, takındığınız tavra ve sarfettiğiniz sözlere şahit oluyorum. Yüzünüzdeki maskeyi çıkarıp, hakiki çehrenizi gösterdiniz. Unutmayınız, karşınızda bir acize diye baktığınız kızın azmi ve kalbi büyüktür; sizin gibi kafir-i nimet olanların intikamını alacaktır!) dedim.

Babamın yanına koştum, o da hayretle yüzüme baktı ve hiçbir şey söylemeden dışarı çıktı.»

Böylece, yalnız kaleme aldığı notlarla, samimiyetsizlik, riyakârlık, hatta İttihat ve Terakki hesabına ajanlık seciyesiyle beliren Başkâtibi, Padişah kızından da öğrenmiş oluyoruz. Şadiye Sultan, Selanik yoluna çıkışı anlatıyor:

«Babam harekete karar verdi. Veda için, saray halkının mâbeyn salonuna gelmesine müsaade edildi. Odalardaki kutularda ne kadar sigara varsa topladım, koynuma doldurdum. Çünkü yolda babama en ziyade lâzım olacak şey, pek sevdiği özel sigaralarıydı. O zaman zayıftım, fakat göğsüm babama ait ufak – tefek gibi lüzumlu şeylerle iyice dolmuştu.

Nispetsiz şişkinliğimin, etrafındakilerin dikkatini çekecek kadar büyüdüğünü hiç fark etmiyordum. Kızlardan birinin başından örtüsünü, birinin de üstünden mantosunu çekip aldım. Kendime örttüm, oyalanmadan burasını terketmeyi, en tedbirli hareket görüyordum. Babama da, usulca bu teklifi yaptım. Çünkü, artık nasıl olsa çıkarılıyorduk. Hiç olmazsa bir galeyana kurban gitmemek, yahut onları tahrik edici bir intizara sebep olmamak lâzımdı.

Bir aralık gözüme birşey ilişti; bu, Cuma alayına çıkıldığı vakit, babamın arkasında duran harem ağasının elinde taşıdığı sarı çanta idi. Merak edip ağalardan birine evvelce sormuştum: (Efendimizin su çantasıdır) demişlerdi. Babacığım susuz kalır diye, sigaralardan sonra, hemen bu su çantasını da elime aldım.

Kapının önüne, iki landon araba getirildi. Silâhlı askerler etrafta vaziyet almışlardı. Hemen binmemiz için haber geldi. Saray halkı, başta annelerimiz, kardeşlerimiz olmak üzere, toplanmışlar, ağlıyorlar: (Efendiciğim gitme, bizi de götür!) diye bağıyorlardı.

Babam hiç konuşmak istemiyordu; bir aralık bizlere hitaben:

(Çocuklarım, hepinizin anneleri var, onlarla birlikte kalırsınız; çocuğu olmayan yalnız Fatma hanım var, o benimle gelsin!) dedi.

Derhal atıldım: (Efendim, şu dakika maalesef emrinizi ifa edemeyeceğim; evimizde annemle vedalaştım. Kardeşlerime gelince onlara bir şey istemiyorum, sonuna kadar yanınızda kalacağım, her ne mukadderse beraber olacak!) dedim.»

YOL

Yola ait teferruatı gazeteler çok yakından, fakat alçakça tefsirlerle canlandırmıştır:

«Abdülhamid'e Selânik'e gönderileceği tebliğ olduğu\ gibi kendisiyle maiyetini şehrimize nakledecek tren-i mahsusun hazırlanması hakkında Şark Şömendöferleri şirketine de evâmîr-i lâzime i'tâ olunmuştur.

Çarşamba gecesi saat altı raddelerinde hükümdâr-ı mâhlul Hareket Ordusu kumandanlarından Ferik Hüsnü Paşa ve İstanbul Jandarma ve Polis Müfettiş-i Umumisi Miralay Galip Bey ile zevat-i sâirenin taht-ı nezaret ve muhafazasında olduğu halde arabayla Sirkeci istasyonuna getirilmiş ve trende kendisini muhafazaya memur olun Paris Sefaret-i Osmaniyesi ateşe-militeri Ali Fethi Bey'e teslim olunmuştur.

Âbdülhamîd'in refakatinde saray mensûbâtından on bir kadın ile şehzade Abdürrahim Efendi ve kerimelerinden küçük bir kız, müsâhibandan Cevher Ağa ile daha iki kişi ve kayın biraderi Mehmet Bey ve sır kâtibi ve hademe-i şâire bulunuyordu. İki yataklı vagon ile bir furgondan ibaret olan tren-i mahsus Çarşamba gecesi saat alaturka altıyı kırk beş dakika geçerek Sirkeci'den hareket etmiştir. Otuzüç sene zarfında Yıldız'dan, irtikâb eylediği kanlı cinâyâta sahne-i fecaat teşkil eden ve makarr-ı istibdâddan dışarıya çıkmaktan havfeden bu sabık Padişah ilk defa olarak kendisini diğer ufuklara doğru götüren tren içerisinde kim bilir ne gibi tefekkürâta dalmıştı? Abdülhamîd ile maiyetini Selâniğe getiren tren esnây-ı râhda yalnız su almak üzere bazı istasyonlarda bir ikişer dakika durmuş ve şâir mevâkıftan bilâ tavakkuf geçmiştir.

Drama ve Serez'de Âbdülhamîd'in Selâniğe geçeceğini haber alan ahâli fevc fevc istasyonlara şitâp eylemişler ise de kuvve-i zabita tarafından menolunmuştur.

Tren İstanbul'dan Selâniğe kadar olan mesafeyi yirmi saatte kat'etmiş ve buraya saat iki buçuğu geçerek vâsıl olmuştur. Selânik'te istasyondan ikametine mahsus mahalle kadar otomobil ile gideceği ihbar olunması üzerine muhafazasına me'mur olan Ali Fethi Bey'e otomobile bindirilmemesi için temennide bulunmasıyla İskeçe İstasyonunda Selâniğe telgraf keşide olunarak araba hazırlanması bildirilmiştir. Musahip Cevher Ağa bid'defaata Ali Fethi Bey ve şâir zâbitana müracaatla Abdülhamîd'in ordu zâbitanına iltica eylediği ve hayat ve namusunun onların şeref-i askerlerine mevdu bulunduğunu beyan ile bütün müddet-i ömründe diğerlerin hayât-ı muazzezelerine hiç bir ehemmiyet vermiyen bu müstebid-i hunhar her dakika mütezellilâne ricalarla muhafızlarından hayat dilenmiştir.

Abdülhamîd Selâniğe gelinceye kadar musahiplerinden mâada hiç kimse ile kelime-i vahide teati etmemiştir.

Tren Selânik-Dersaadet iltisak hattının dört kilometre buundaki askeri istasyona muvasalat edince tevkif edilmiş ve Abdülhamîd rakip olacağı arabasının vagon yanına tekarrüb eylemesini talep etmiş ise de buna imkân olamayacağı cevâbı verilmiştir.

Abdülhamîd sükunetini muhafaza ediyorsa da trenden genç gibi çeviklikle indiği rivayeti doğru olmayıp bilâkis vagonun basamağı yüksek olduğundan kemâl-i suûbetle aşağıya inebilmiş ve ıstırabından (ay!) diye bağırıştır.

Abdülhamîd'in Selânik'de vagonun indiğinde cevahir ve eshamı havi çantasını aradığı hakkındaki rivayetlerin de aslı yoktur. Arabaya bindiği zaman Ali Fethi Bey yanına yaklaşarak arzusunu suâl eylemiş ve teşekkür cevâbını almıştır.

Konak arabasına Abdülhamîd ile kadınlarından ikisi râkib olmuş ve diğer arabalara sırasıyla şâir kadınlar, musahipler, hademe vesaire ile muhafazaya memur zabitan binmişlerdir. Abdülhamîd ve maiyetini hâmil, olan arabalar Manastır caddesini, Vardar kapısında Bulgar

kilisesine mnteki sokağı ve Mevlevihane caddesini takip ile Yenikapidan Şehre dahil...»

Oradan, Abdülhamîd ve maiyetini teşkil eden arabalar, (Alâtini Biraderler)e ait olup eski Makedonya ıslahat plânı gereğince Jandarma teşkilâtının nizamlanması işin getirtilen İtalyan Generali (Robiln)ın oturduğu ve rica üzerine boşaltılıp Abdülhamîd'e teslim ettiği büyük köşkün önünde duruyor.

KÖŞK

Bazı gazetelerin bir İtalyan lokantasında kuzu eti ve hindiyle 5–6 türlü olarak hazırlandığını yazdığı Hünkâr yemeği, bakın hakikatte nedir.

Kızı anlatıyor:

«İlk yemeklerimizi hatırlarım: Büyük bir tenekte tabla içinde getirilirdi. Pilâv ve yoğurttan ibaret... Çatal ve bıçak yoktu. Ellerimizle, yiyebileceğimiz kadar yiyorduk. Babamın yemek takımını, kahvecisi, beraberinde getirmişti.

Musluklar pis ve sular zehir gibi acıydı. Bu suyu avucumuzla içiyorduk. Bardak yoktu.

Pancurların açılması yasak edilmişti. Güneş ve havadan mahrumduk. Üzerimdeki elbiseyi çıkarır, yıkardım. Kuruyuncaya kadar, çıplak oturur beklerdim. Diğerleri de aynen böyle yaparlardı.

Bahçede nöbetçi devriyeler dolaşırdı. Kapıların anahtarları onlardaydı. Bizi dışarı çıkarmazlardı.»

Şadiye Sultan, bütün bu maddî sıkıntılar içinde bir ay geçtikten sonra, bazı eşyalarının getirilmesine müsaade edildiğini ve biraz rahata kavuştuklarını kaydediyor, babasına Selanik'teki bütün masrafları ve muhafızlarının ihtiyaçları da dahil, umumî harcamaları için ayda 1000 altın tahsis edildiğini bildiriyor.

Ve devam:

«–Sarayımızın hazineleri, yaldızlı salonları, konforlu yatakları, ayaklarımıza kapanan Cevat bey gibi mürâi memurlarımızın ne kadar kıymetsiz ve boş şeyler olduğunu; bu ot minderler üzerinde haşerelerle birlikte uyumaya, yıkandığım elbiselerin kurummasını, soyunmuş bir halde, beklemeye çalıştığım o ânlar, bana öğretmişti.

Babamın yanında olmak, onu sıhhat ve afiyet içinde görmek bu sürgün ve mahpus hayatında bana, sarayda tanıyamadığım başka bir saadetin hazzını veriyordu.

Tenha koridorlarda, eski elbiselerimle, sarayda olduğundan daha büyük bir üstünlük hissiyle dolaşıyordum.

Bâzi geceler تنها bir odaya çekilir, ışığı söndürüp pancurları aralar, denizi ve mehtabı seyrederdim. Denizin enginliğini, gök kubbeyi hayran hayran temaşa ederdim.

Feryat ve figan içinde arkamda bıraktığım zavallı anneciğimi düşünürdüm. Onun kollarını arıyordum. Ah bir kere kucaklayabilsem, ne kadar me'sut olacağım diye hayallere dalardım.

Babamdan sonra kalbimde sakladığım benim de gizli ve temiz duygularım vardı. Kalbim işte bunlarla taşmaya başlayınca, aylığımla Selanik'te tedarik ettiğim, mandolinimi alır, telleri üzerinde, göz yaşları içinde en sevdiğim nağmeleri çıkarmaya çalışırdım. İçimde coşkun ümitler çağlardı. Sonra pencereyi kapar oturduğum ot minder üzerine uzanır ve uykuya dalardım.

Sabahları uyanır uyanmaz, o tatlı güneşi görmek, sıcaklığını vücudumda duymak arzusuyla nöbetçilerin pek ilgi göstermediği pencerelere koşar, pancurları aralardım.

Muhafız Fethi Bey, bizimle uzun müddet kaldı. Sonra yerine Rasim Bey isminde başka bir zat tâyin edildi. Fethi Bey babama arz–i veda için geldiği vakit: (Bu vazife bana çok ağır geliyor. Aldığım emirlere göre hareket etmek benim harcımdan değil, vicdanım müsaade etmiyor. Hepinizden hoşnut olarak ayrılıyorum!) demiş ve ayrılmıştır.

Yeni muhafızımız da fena bir adam değildi. Fethi Bey gibi yavaş yavaş ona da ısınmaya başlamıştık

Babamı muazzep eden bir tek mes'ele vardı. Bizlerin evlenme zamanımızın gelmesi ve vaktimizin geçmemesi...»

Şadiye Sultana göre, babası kızını evlendirme mevzuunda bir hayli kaygılandıktan sonra buna imkân verilmesi için İstanbul hükümetine başvurulmasını muhafız Rasim Beyden ; istiyor. Nihayet müsaade geliyor ve Şadiye Sultan, subay zevceleri tarafından çırılçıplak soyulup her tarafı arandıktan sonra yola çıkarılıyor. Trenle İstanbul'a...

Bu arada onun anlattığı bir hâdise vardır ki, ne gören göz, ne de duyan kulak inanabilir.

Aynen:

«Kurban bayramı arifesi idi. Harem ağalarından birini, zabıtlar odalarına davet ederler ve bana şu haberi yollarlar: (Söyleyiniz, kardeşlerinin büyüğüdür, bu gece odalarının altına gaz koyduk, açıkta demirli duran Mesudiye zırhlısı köşkü bombardıman edecek. Babaları ve köşk mahvolacak. Kendileri gençtir, acıyoruz. Gece yarısı kardeşleriyle beraber bizim dairemize gelsinler. Biz onları muhafaza ederiz!

Bunun ne kadar çirkin bir plân olduğunu anlamak için insanda biraz iz'an olması kafidir. Zavallı harem ağası bunu gerçek zannederek babamın başına gelecek bir felâketten derin endişe duymaya başlamıştı.

Kendisine (Babamızın mukadderatı ne ise bizimki de o olacaktır!) dedim. (Hapishanede ve ne karakterde adamların ellerinde olduğumuzu pek iyi takdir edenlerdenim. Bilhassa ben hayatta hiçbir şeyden korkmayan bir kızım, tekliflerini kabul etmeme imkan yoktur. Aynen bunları söyleyin!) diye ihtar ettim.

Gaye, bizi bir gece için odalarına almak, (kızları namus ve iffetten mahrumdur) şayiasını yayarak babamı küçük düşürecek havadisi de İstanbul gazetelerinde sermaye diye temin etmektir. Çok şükür hiçbir şey olmadı.»

Şenaatin bu derecesine inanabilmek çok zor olduğuna, Şadiye Sultanın ise böyle bir mevzuda yalan söylemesine asla ihtimal bulunmadığına göre hayret ve dehşetten donmaktan başka ne gelir elimizden?

MUHASEBE

Abdülhamîd Selanik'te 3 yıl kaldı. Hal'inden (1909) Balkan Harbine (1912) kadar süren bu 3 yıllık zaman içinde, (Alâtini) köşkünün pencerelerinden Ege denizine bakarak 33 yıllık saltanat devresinin panoramasını gönlünden geçirdi, muhasebesini yaptı ve sürgünündeki muhafız subaylardan bazılarına da içini döktüğü oldu. İttihatçıların "Teşkilât-ı Mahsusa" ismini verdikleri (entelijans)larında uzun yıllar çalışmış biri vardır ki, Abdülhamîd'in muhafazasına memur, süvari yüzbaşısı Debreli Zünnun Beye Selanik'te Hünkârın içini döküşünü nakleder. Bu zatın Zünnun Beyden dinlediğine göre Abdülhamîd, Türkiye'nin meselelerini dış politika zaviyesinden şöyle muhasebe etmektedir:

«- İngiltere'yi İslâm âlemi için dost tutmağa ihtiyaç vardır. Bir gün Hindistan, ve Afrika'nın şimalinde, muazzam Müslüman kütlelerinin herhangi bir tecavüzdten korunmasında bu devletin yardımına İmparatorluğumuz muhtaçtır. Diğer taraftan, Kara Avrupa'da orduları ve teçhizatı ile hiçbir zaman küçümsemeyecek bir devlet olan Almanya'yı da darıltmamak zorundayız. Birisinin kara orduları bilgisinden, ötekinin deniz kudretinden istifade etmek için, Osmanlı İmparatorluğunun iki dostu olarak Almanya ile İngiltere'nin aynı seviyede muhafazası lâzımdır.

Bu iki lider dışında Rus Çarlığı bizim için hayatî bir ehemmiyeti haizdir. Ecdad-i kirâmım Moskoflarla iki yüz seneden beri savaşmışlardı. Ben saltanatımın başında Ruslarla harbettim. Buna şiddetle aleyhtar idim. O zamanki kaynaklarımızın bu muharebeyi yürütemeyeceğine kani idim. Fakat Mithat Paşa gözünü zaferlerin verdiği hülyalara dikmişti. Bu işi çok kolay zannediyordu. Meclis-i Mebusan üzerinde tesir icra etti. Zaten memlekette her zaman için kolaylıkla tahrik edilebilen bir Moskof düşmanlığı olduğu için savaş, kaçınılmaz bir hâk gelmişti. Harb ettik, mağlûp olduk ve Rusları İstanbul kapılarına getirerek (hasta adam) tabiriyle ifade edilen imparatorluğumuzu müşkül bir duruma soktuk. Fakat, bu bana bir ders olmuştu. Ondan sonra daima savaştan çekindim. Yalnız Yunanlıların hareketlerine susmak kabil değildi. Fakat bu harbi de yüzde yüz kazanacağımızı hesap ederek açtık ve Dömeke zaferiyle Atina kapılarına kadar dayandık. Bu, bizim için bir kuvvet tecrübesi olmuş ve Alman İmparatorluğunu ayağımıza kadar da koşturmuştu. Yunanlılara müsamahakâr davranmamakla evvelâ Almanya'yı kazanmış sonra da bu dostluktan kuşkulanan ve telâşa düşen İngilizleri de bizimle yeni anlaşmalara sevkettiğimiz.»

Ve Avrupa'nın Türkiye'ye nasıl bir acz gözüyle baktığını gösteren bir misâl veriyor:

«Saltanatım zamanında aslen Midilli ehalesinden olup, Fransız tebaah bir sermayedara devletin altın akçe borcunun ödenmemesi, faiz ve taksitlerin hazineye verilmemesi bahanesiyle Fransa hükümetinin nasıl Midilliye harp gemileri gönderip adayı işgal ettiğini hâlâ unutamadım. Hatta Fransızlar, daha ileri giderek İstanbul limanındaki rıhtım imtiyazının Fransızlara ait olması ve Fransa sefirinin rükûbuna tahsis edilen hariç ez' memleket imtiyazlara mâlik mahallin bu nevi müsaadelere sahip bulunmasından faydalanarak bu istasyonere yere, Fransız askerlerinin çıkarıldığını, İstanbul rıhtımlarının işgali suretiyle devletin nasıl tazyik edildiğini de pek iyi hatırlıyorum.

Bu hareketi işittiğim zaman son derece üzülmüş ve derhal şu emri vermiştim: (Hazine-i Hassadan bu borcu derhal altın para olarak ödeyiniz!)

Ancak bu sayede Midilli Adası ve İstanbul rıhtımları Fransızların işgalinden kurtarılmıştı. İşte beni korkutan bu iki misâl yabancı sermayeyi memlekete davetten alıkoymuştu.»

İktisadî görüş:

«Zünnun Bey, şimdi saltanattan uzak, günlük dedikodudan uzak, size düşündüklerimi söylüyeyim: Bizim memleketin mâli buhranları yüz

yıldan beri devam etmektedir. Giriştiğimiz sonu gelmeyen harbler, devletin hazinesini boşaltmış, memleket halkını fakirleştirmiştir. Memleketin inkişafı için Meşrutiyet idaresini yeniden kurarken, meclis-i Mebusanı tekrar açarken, köyler ve şehirlerimiz için şunları düşünüyordum: Bizim kalkınmamızda ziraatın yanında hayvancılığın büyük bir rolü olmalıdır. Bu memleket gerek küçük baş ve büyük baş, gerek kümes hayvanlarının yetişmesine, gelişmesine müsaittir. Bunun için köylümüzün hayvan yemini teşkil eden maddeler ziraatine büyük ehemmiyet vermesi lâzım gelir. Sonra hayvani maddeler olan, süt, sütlü maddeler, yumurta istihali elzemdir. Bu suretle dahilde gürbüz bir neslin yetişmesine imkân vermiş, harice de bunları ihraç ederek esaslı bir gelir kaynağı elde etmiş oluruz. Millî servetimiz sayılan tütüncülükte rejimin aleyhindeyim. Hele tütün kolcularıyla kaçakçıların bitip tükenmeyen müsademeleri neticesinde kahraman halkımızın yıprandığına kaniim. Bizim mühim bir hususiyetimiz de, meyve memleketi olmamızdır. Bilhassa bağcılık, sebzeçilik ve konserveçilik bu yurda büyük bir istikbâl vâdetmektedir. işte ele alınacak mühim dâvalar!

Sulama dâvalarımız da mühimdir. Nehirlerimizi kanallarla birleştirmek ve Mısır'da, Assuvan'da olduğu gibi birtakım barajlar vücuda getirmek elzemdir. Fırat ile Dicle'yi, Seyhan ile Ceyhan'ı, Sakarya ile Kızılıрмаğı, bilhassa Karadeniz ve Akdeniz limanlarımızı baştan başa inşa etmek, Anadolu ve Rumeli demiryollarını çoğaltmak pek zarurîdir. Sizi temin ederim, yüzbaşım bütün müddet-i saltanatım boyunca hep bunları düşündüm. Bazı imkânlar da aradım. Fakat bu noktada en korktuğum şey, yabancı sermayenin mevcut kapitülâsyonları daha tahammül edilemez hale sokması ihtimaliydi. Esasen düşmanlarımızın malî tazyiki altındayız. Borçlarımız pek fazladır. Yabancı sermaye memleketi bu suretle daha müşkül bir vaziyete sokacaktır. Bir müstemleke haline gelmekten korktum.»

Abdülhamîd'in Türk ekonomisini mutlaka ziraî temele dayamak ve ondan sonra, birikecek bir sermaye gücüyle sınaî plânda gelişmek diye özleştirebileceğimiz iktisat görüşü kurtarıcı çaptadır.

Ulu Hakan, yüzbaşı Zünnun Bey'le rahatça meselelerini görüşmektedir:

«1293 Moskof Harbinin patlamasına taraftar değildim. Sulh müzakereleriyle buna bir çare bulunacağına kani idim. Fakat Midhat Paşa harb istiyordu. Meclis-i Mebusanı da tazyik altında bırakmıştı. Bu harb, bizi pek müşkül vaziyete sokacaktı. Malî takatimizi mahvedecekti. Nitekim de öyle olmuştur. Meclis-i Mebusana lâf anlatmak kabil olamadı. Bir müddet fikrimi yalnız başıma tahakkuk ettirmek istedim. Meclis-i Mebusanı kapattım. Bu tazyik Mekteb-i Harbiye'de, Tıbbiye'de, Mülkiye'de okuyan gençliği ayağa kaldırmıştı. Bu hareketler eğer bugün, memlekete fayda vermişse iftihar ederim; Buna da vesile oldum demektir. İkinci defa Meşrutiyeti ilân ederken aradan uzun zaman geçmiştir. Memleket düzelmiştir sanıyordum. Halbuki ideal bir gaye ile işe başladığını söyleyenler, Yıldız yağmasıyla kendilerini lekelediler, senelerce biriktirdiğim, dişimden tırnağımdan arttırdığım altınların, bunca tahvillerin ne olduğu belli olmadı. Bu hazineyi Yıldız Sarayının geniş havuzunun altındaki hususi surette inşa ettirdiğim mahzende saklamıştım. Oradan aldılar, bu servet hakkında Meclis-i Mebusana hesap verdilerse ne mutlu! Yalnız, bana (Katil Padişah, Zalim Padişah, Kızıl Sultan) dediler. Bakalım tarih onlar için ne diyecek? Cenâb-ı Hak'tan dileğim onların sonunu bana göstermesidir!»

Kendisine hal'ini tebliğe gelen heyetin bir başkası aynı gün kardeşi Veliâht Mehmet Reşad Efendiye gidip ona da tahta çıkışını bildirmişti. İttihatçıların gözünde İstanbul'un zulüm ve istibdat(!) pençesinden kurtarılması onun ikinci fethi demek olduğu için Sultan Reşad'a, Fatih Sultan Mehmet'e nazire olsun diye Mehmet ismi yakıştırılmış ve Beşinci Mehmet unvanı verilmişti. Şu var ki, İstanbul'un ikinci fethi yerine düşman tarafından ilk istilâ ve işgali, Abdülhamîd'i deviren ve Mehmed Reşad Efendiyi getirenlerin elinde gerçekleştiği gibi, Beşinci Mehmed ile Fâtihten Sultan Mehmed arasındaki fark da, bir aslanla, saman dolu oyuncak arslan arasındaki farka uygundur.

Süt beyaz sakallı, mavi gözlü, kocaman göbekli Sultan Reşad, İttihat ve Terakki'nin kaptanlık ettiği ve sonunda karaya oturttuğu geminin burnundaki yaldızlı arslandır. Ve gemi ne tarafa döndürülürse o tarafa dönen ve boyuna:

–Memnun oldum, mahzuz oldum!

Diyen, masum bir kukla...

Abdülhamîd'in düşüncelerinde o güne göre istikbale ait felâketler yer almamış olsa bile bunların en derin plânda sezilişi vardır.

İşte Zünnun Bey'e söylediklerinden ayrı bir parça:

«– Göreceksiniz Yüzbaşım!.. İttihatçılar, İstanbul üzerine yürüyüşlerinden cesaret alarak bu devleti birtakım fecî maceralara sürükleyecekler, belki de gözü kör Turancılık gayreti veya yanlış İslamcılık siyasetiyle korkarım ki, hem Çarlık Rusya'sı hem de Büyük Britanya İmparatorluğu ile aynı zamanda harbe gireceklerdir. Allah göstermesin, böyle bir hal vukuunda Osmanlı İmparatorluğunun parçalandığına şahit olacağız. Zira, İngiltere'nin dahil olduğu bir harbin kaybedileceğini hiç zannetmiyorum. Çarlık Rusyası ise, içten ne kadar köhne olursa olsun, mevcudiyetini muhafaza edebilecektir. Hiç olmazsa millet olarak ayakta kalacaktır. İnşallah, ittihatçılar böyle bir tecrübeye girişmek hevesinde bulunmazlar, zira, bu bizim memleket için hakiki bir felâket olur.»

"Teşkilat-ı Mahsusa"cı ilâve ediyor:

«Aradan yıllar geçti, şimdi hâdiseleri daha yakından tetkik edebiliyoruz. 1909'da bu konuşmayı yapan Abdülhamîd'e uzakları gören bir hükümdar demeyip de ne diyeceğiz?»

Ve işte lâfta hürriyet ve göstermelik Meşrutiyet masalının, Türk birlik ve tamamlığını bozduğuna Avrupa'nın inanışını gösteren en fecî ve âni misal şudur ki, Meşrutiyetin daha ilk doğuş safhasında Avusturya, Bosna–Hersek havzasını kendisine ilhak, Bulgaristan da istiklâlini ilân etmiştir. İtalya'nın gözü Libya'da, Balkanlar ise Türkiye'ye karşı birleşmenin hummalı gayreti içindedir. Lâfta hürriyet ve göstermelik Meşrutiyetin ilk meyveleri bunlar olursa, ya ileride neler olacaktır?

Neler olduğu malûm...

YAĞMA

Selânik'de, muhafızlarından süvari Yüzbaşı Zünnun Bey'e Yıldız yağmasından bahseden Abdülhamîd şunları ilave ediyor:

«–Ben bu kıymetli hazineyi, Yıldız Sarayında hususî surette inşa ettirdiğim bir dolapta, demir kasalar içinde sakladım. Bunlar yağma edilmiştir. Kimin neyi aldığı da meydana çıkmamıştır. Ne yazık ki, İttihatçılar, bu büyük hazineden hiç olmazsa Meclis–i Mebusanı haberdar edeceklerdi. Onu da yapmadılar ve bu muazzam servetin üzerine bir perde–i nisyan örttüler.»

Bunları kaydeden zat, şahsî bilgi ve görüşünü şöyle belirtiyor:

«–Halbuki hakikatte yağma edilen yalnız mücevherat değildi. Sarayın kadife ipek perdeleri, göz kamaştırıcı avizeleri, Hereke'de hususî surette imâl edilmiş halıları, sedef tablaları, oyma işlemeli kapıları, altın vazo ve gümüş şamdan ve mangalları, ceviz ve maun ağacından imâl edilmiş koltuk, karyola ve ayrıca yatak, yorgan ve yastıkları, gümüş mutfak takımları, kaşık ve çatal koleksiyonları; memlekete yeni bir devir getirdiklerini iddia eden çeteler tarafından taksime uğratılmıştır. Diğer taraftan da saray bendegânı, yaverler, mâbeynciler, saraydan ekmek yiyen yüzlerce insan, erkek olsun, kadın olsun, onlar da ellerine geçenleri ceplerine atarak savuş–muşlardı. İşin en hazin tarafı Abdülhamîd'in, sevgili kızı ile, alelacele bir kat çamaşırıla saraydan çıkarılıp Sirkeci'ye getirilmeleri, oradan da ışıkları yanmayan bir vagon içinde, şimendüferle Selâniğe gönderilmeleri idi. Yolda, sudan başka bir şey verilmeyen sakıt hükümdarla kızı, Selânik'de uzun zamandan beri kullanılmayan, bomboş odalariyle insana her şeyden evvel hüznün veren bir köşkte ikamete mecbur edilmişlerdi. Bir çok geceler, çok üşüyen Abdülhamîd, köşkün kadife perdelerinden birini yorganın üstüne örterek ısınmağa çalışmıştı.»

Abdülhamîd, Selanik'teyken, Türkiye için felaket devre– açılışına şahit oldu. Bosna–Hersek Avusturya'ya ilhak ve Bulgarlarca istiklâl ilân edildikten sonra Trablusun gidişi ve Balkan Harbinin patlayışı...

Abdülhamîd, Yunanlılarla Bulgarlar gibi iki zıt unsuru barıştıracak ve birbirleriyle anlaştıracak kadar zaafa düşürülen ve böyle, kendinden bir imkânsızlığa bile mâni olunamayan Türk politikası karşısında hayrettedir. Sanki kendisinin devrilmesiyle beraber Türkiye'de asıl devrilen, akıl, şuur ve muvâzene...

Balkanları ateş sardıkça, Makedonya ve Selanik en nâzik saha haline girdi ve eski Padişahı Selanik'ten almak mecburiyeti doğdu. Onu, bir Alman gemisiyle İstanbul'a getirdiler ve Beylerbeyi Sarayına yerleştirdiler.

BEYLERBEYİ

Artık evlenmiş ve Erenköy'ünde oturmaya başlamış olan kızı Şadiye Sultan:

«Sihhat ve afiyet haberini alıyorduk, yalnız görmek Biimkün değildi. Babamın halefi olan amcama, Meclis-i Meb'usan Reisine ve Sadrâzama yazı ile müracaat ederek, babamızı görmek hakkımızdan mahrum edilmememizi bildirdik. Bir hafta sonra, her bayramın ilk günü, yanımızda muhafız subayların aileleri bulunmak şartıyla, görüşmemize müsaade edildi.

İlk ziyareti yapacağımız Şeker Bayramının birinci günü geldi. Beşiktaş iskelesinde bir çatana bizi bekliyordu. Bütün zabıt familyaları arabalarıyla rıhtıma geldiler. Bu vasıta ile Beylerbeyi'ne götürüldük.

Karşılaşmamız hazin oldu; teker teker babama sarıldık, öpüştük. Zabıt aileleri, benden daha fazla heyecan içindeydiler; çünkü onların hasretleri daha uzun sürmüştü. Muhafız memurlarının zevceleri ve çocukları etrafımızda bulunuyorlar, gözlerini bir dakika bile bizden ayırmıyorlardı. Bundan fevkalâde memnun ve müsterih olduk.

Esasen, babamın durumundan ve konuşmasından da bu hâl belli oluyordu. Bize, aşçısı marifetiyle yemekler hazırlatmıştı. Babamız başımızda olduğu halde, o gün annelerimiz ve kardeşlerimizle bir sofrada oturup yediğimiz yemeği hiç unutmam.»

SÜRPRİZ

Abdülhamîd'in kızı, ancak bayramdan bayrama görebildiği babasını ikinci ziyaretinde gayet ince ve zarif bir sürprizle karşıyor:

«Kurban bayramı geldi. Biz Erenköy'de oturduğumuz için Beylerbeyi'ne otomobille gittik. Annemle beraberdim. Hemşirelerim ve validelerim Beşiktaş'dan daha gelmemişlerdi.

Muhafızların haremeleri ve çocukları bizi karşıladılar. Babam erken gelişimizden memnuniyetini gözlerimizin içine bakarak izah etti. Muhafızların haremlerine, benim kendisine nasıl mutî, bağlı ve fedakâr bir evlat olduğumu uzun uzun anlattı, sonra kalktı, hızlı adımlarla odasına gitti. Beş on dakika kaldı, elinde küçük bir paketle geldi. Mütebessim ve mâni bir tavırla yüzüme baktı: (Geçen gün muhafız beyefendi tane ananas getirmişler. Buranın terasında yetiştiriyor. En sevdiğin bir meyva olduğu için sana saklamıştım. Bir tane aldı ve taksim edilemeyeceği cihetle bunu kardeşlerin görmesin. Vakıa ehemmiyetsiz bir şey... Keşke birkaç tane daha olsaydı da onlara da verseydim. Zaten fazla yetiştirmek de mümkün olmuyor. Bu da, zaten sonuncusu imiş.. Kardeşlerinin görüp de ehemmiyetsiz bir şey için başka fikre sahip olmalarını istemem, kızım!) dedi. Derhal dışarı çıktım. Orada bekliyen hizmetimdeki kıza, kâğıda itinâ ile sarılmış babamın kıymetli hediyesini verdim ve iyi muhafaza etmesini tenbih ettim.

Yarım saat sonra validelerim ve kardeşlerim geldiler. Babamızla neş'e içinde yemek yedik ve akşam evlerimize döndük.

Gece zevcimle birlikte, babamı konuşurken onun gündüzkü hediyesi ananası hatırladım ve beraber yemek için, gittim getirdim.

Ananası sarılı olduğu kâğıdından çıkarırken, içinden meyvanın dikenli kabuğu üzerine maharetle tatbik edilmiş küçük bir paket daha gördüm. Merakla açtık. İçinden elmaslar dökülmeye başladı. Hem hayret, hem de sevinç içinde kalmıştık. Taşlar da, değerlerine ve cinslerine göre ayrı ayrı bükülmüş kağıtlara sarılmışlardı. Ayrıca bir de küçük not bulduk: (Su çantasındaki hakkın).. O zaman bu sürprizin iç yüzünü çözdüm. Benim su çantası bildiğim, baş musahip ağa tarafından muhafaza edilen bu zâti eşya, anladım ki, babamın dâima beraber bulundurduğu, küçük bir hazineymiş... İçi su ile değil, kıymetli taşlarla dolu imiş ve anahtarlarını da kendi üzerinde taşımış..

Ananas paketinden çıkan herbiri nohut tanesi iriliğindeki iki avuç dolusu kıymetli taşlar, paha biçilemeyecek değerde harika şeylerdi. Fakat, bunların hiçbirini o anda gözlerim görmüyordu. Babamın çok ince bir şekilde bu hatırlayışı beni pek hislendirmişti. Hattâ tuhaf bir hâlet-i ruhiye ile, ananası, taşlardan daha kıymetli bulmuştum.»

HARBİ UMUMÎ

Birinci Dünya Harbinin ismi Harb-ı Umumî'dir. 1912'de, Abdülhamîd'in Selanik'ten İstanbul'a getirilişinden iki yıl sonra patlayan Harb-ı Umumî, tek cümleyle, Türk devletinin intihar safhasıdır. İşte Abdülhamîd'in, "Teşkilât-ı Mahsusa"cı tarafından anlatılan görüşleri:

«Beylerbeyi Sarayı, sakıt Sultana tahsis edilmişti. Alt katta denize bakan küçük bir odada Abdülhamîd yatmakta idi. Bir paravana yatağını dışardan görünmez bir şekle sokuyordu. Yanındaki oda da onun banyo odası idi. Maamafih sarayın muhteşem salonlarında gezinebiliyor, hele baharla açan leylâklar, salkımlar ve envai çiçeklerle süslü bahçelerinde dolaşabiliyordu. Önünde masmavi bir deniz, karşısında Bebek koruları, Arnavutköyü burnu vardı. Uzakta hisarlar görünüyordu. Abdülhamîd 1912'den ölümü olan 1918 yılına kadar, hayatının geri kalan 6 senesini bu sarayda geçirmişti. Birinci Cihan Harbinin başında sakıt hükümdar, Başkumandan Vekili Enver Paşa'yı Beylerbeyi Sarayına davet etmiş ve onunla şöyle konuşmuştu:

–Enver Paşa, sana oğlum diyorum, evet çünkü sen de bizim aileye karışmış bulunuyorsun. Hanedanımızın sevgili damadısın. Kahraman bir asker, merd bir adamsın. Şehzade Yusuf İzzeddin Efendinin söylediklerine güvenme! Cümlece malumdur ki, Gazi Müşir Osman Paşa Tokatlı Osman iken, Plevne'deki kahramanlığından dolayı şan ve şöhrat sahibi olmuş, müşirliğe kadar terfi ettirilmiştir. Onun oğullarını kendi hânedanımıza intisap ettirdim. Derviş Paşa'yı da Lofçalı bir vatandaş iken Batum'daki kahramanlığı üzerine şan ve şöhrat sahibi bir kumandan olarak terfi ettirdim. Oğlunu da hanedanımıza damad olarak kabul ettim. Gene bilirsiniz ki, Müşir Gazi İsmail Paşa da Kürdistan'da lalettayin bir ferd idi. Şarkta Moskoflara karşı kazandığı zaferler üzerine onu en yüksek kademeye kadar terfi ettirmiş, oğlunu da hanedanımıza damat yapmıştım. Ahmet Muhtar Paşa'ya gelince, onu da, Bursalı bir katırcının oğlu iken Şarkta Moskoflara karşı gösterdiği kahramanlık ve hizmetlere mükâfaten hükümdarlık payesinde Mısır'a fevkalâde komiser yaptım. Senelerce de aynı vazifede bıraktım. Oğlunu da paşalık rütbesine kadar yükselttim. Hanedanımızdan bir gelin de vermek isterdim, fakat o bir Mısırlı prensesi tercih etti. Şimdi sen, Başkumandan vekilimiz ve damadımızsın, Hânedan-ı âli Osmanın âzasısın. Yusuf İzzeddin Efendi dimağen hastadır. Onun şuur harici sözlerini mazur gör.

Veliahd Yusuf İzzeddin Efendi, Enver Paşa'nın damad olmasına şiddetle muhalefet etmişti. Abdülhamîd burada durmuş, Enver Paşa'nın yüzüne bakmış, onun dikkatle kendisini dinlediğini görünce sözüne devam etmişti:

–Oğlum Enver, otuzüç sene saltanat sürdürdüm! Padişahlığımı müddetince ferdin hürriyetine, haysiyetine daima taraftar idim. Fakat keyfemâyeşâ bir hürriyeti, gelişi güzel bir serbestiyi de hiçbir zaman hoş görmedim. Hele matbuatta pek revaçta görülen müstehcen resim ve yazılara, sinsi fikirlerin hâkim olmasına asla müsaade etmedim. Millî an'anelerinizin bozulmasına da taraftar olmadım. Avrupalıların medeniyetini daima takdir ederdim. Fakat Hıristiyanlığı hiçbir zaman Müslümanlığa tercih etmedim ve üstün tarafını da görmedim. Marifet bu medeniyeti kendi bünyemize uydurabilmektir. Ben de bu medeniyetin iyi taraflarını, hattâ sarayına kadar getirdim. Yıldızda Cuma ve Pazartesi geceleri, temsiller, konserler verilmesini emretmişim. Garbın sanatkârlarını, bizzat sarayda hem seyrettim, hem müziklerini dinledim. Bu toplantılara haremi, sultanları, damatları hattâ harem ağalarımla kalfalarımı dahi davet ettim. Padişah olarak bu memleketin tarihinde ilk Meclis-i Mebusanı ben açtırdım. Fakat mebusların kâfi derecede olgunlaşmamış olduğunu görünce aynı Meclisi ben kapattırdım. Bilir misin, Osmanlı Meclis-i Mebusanın verdiği ilan-ı harp kararı bize neye mâl oldu? Bu Rus Harbi ile tek mil Balkanları, Rumeliyi kaybettik, Midhat Paşa bu hususta çok ısrar etmişti. Harbin korkunç netayicini çabuk gördüm. Plevne'nin şanlı müdafaasına, Kars'ın kahramanca savaşına rağmen mağlûp olduk. Rus orduları Ayastefanos'a (Yeşilköy'e) kadar geldiler.»

Ulu Hakanın Enver Paşa'ya söylediği rivayet edilen sözler, tam da kendisine ve dünya görüşüne denk bir tahlil ve teşhis belirtmekte ve İttihatçıların en acı tenkidini dile getirmektedir:

«–Evet, Enver Paşa, şimdi siz de bir harbe girmiş bulunuyorsunuz. Fakat bu iş acele olmuş, hissiyata kapılarak memleket tehlikeye atılmıştır. İnşallah devletimiz ve milletimiz için hayırlı ve şerefli biter. Fakat hafazanallah, felâketli biterse, ister misiniz ki, bu da bize Ânadoluya mal olsun? O zaman elimizde ne kalır? Hareket Ordusu ile İstanbul üzerine yürüdünüz, muzaffer oldunuz, şehri zaptettiniz, saraya kadar dayandınız beni de hal' ettiniz... Hepsi güzel... Unutmayın ki, emrimdeki kuvvetlere asla ateş etmemelerini, kan dökmemelerini bildirmiştim. Eğer bir mukavemet görseydiniz bu size pek pahalıya mal olacaktı. Ancak bu sayede hiç kimsenin burnu kanamamıştır. Fakat arkadaşlarınızın gözü hiçbir şeyi görmemişti. Tedbirlerimi beğenmediler. Beni kaldırıp bir paçavra gibi sokağa attılar. Üstelik 31 Mart hâdisesini benden bildiler. Halbuki bunda hiçbir alâkam yoktu. Asileri tahrik edenler elbet de vardı. Fakat bunlar asla saraya mensup kimseler değildi. Her devirde devletin düşmanları olacaktır. Bunları tahkiksiz, mesnetsiz kuru iftiralarla herkese bulaştırmak vicdanî bir hareket değildir. Beni en çok üzen şey, huzurumdan kovduğum bir insanı, beni saltanattan uzaklaştıran kararı tebliğe memur bir heyete katmanız olmuştur. Bu, Emanuel Karasu'dur. Bu Yahudiyi ne diye karşımıza çıkardınız? Bununla makam–ı Hilafet ve saltanatı elin Yahudisine tahkir ettirdiniz. Selânik'de bir mason locasının üstad–ı âzami olan bu zat ile, Hazret–i Peygamberden beri el üstünde tutulagelen Hilafet, encam, bir Yahudinin tebligatı ile Hânedan–ı âli–i Osmanın bir rüknünden alınmış oldu. İftihar edebilirsiniz. Şimdi iktidardasın, neşen yerinde ve huzur içindesin. İstikbalin parlak görünmektedir. Fakat bütün bunlara güvenme oğlum, sana son bir nasihat vereyim:

Bugün insanı alkışlayanlar, yarın onu paralamasını da bilirler!.. Dikkat et!.. Allah millete, devlete zeval vermesin..!»

Abdülhamîd nasihatini burada bitirmişti. Enver Paşa ayağa kalkarak sakıt Hükümdarı asker gibi selamladı ve hürmetle elini sıktı.

Abdülhamîd, misafirini odanın kapısına kadar geçirdi. Gözlerinde müşfik bakışları pek aşıkardı. İşittiklerinden fevkalâde heyecana düşmüş olan Enver Paşa, Kuruçeşme'deki yalısına geldiği zaman, hadiseyi zevcesi Naciye Sultana anlatmıştı. Daha sonra, bu tarihte Teşkilat–ı Mahsusa Dairesi Reisi olan Ali Bey'e söylemişti:

– Ne dersin Ali Bey, Hakan–ı mahlûtun sözlerinde haklı olduğu aşıkâr değil mi?

HÂDİSELER

Abdülhamîd'in Beylerbeyi Sarayına getirilişiyile Birinci Dünya Harbi arasındaki iç hâdiseler de, penceresinden Boğaz sularını seyreden Abdülhamîd'e şu hissi vermektedir:

–Koca vatan ve 600 yıllık devlet hangi ellere kaldı?

Bu hâdiselerin başında Babiâli baskını vardır. Hüküm kuvvetinin, hükümet reisi ihtiyar vezirin bileğindeki kuvvete kadar indiğini sezen ittihatçılar, üç beş gözükara subayla Babiâli'yi basmışlar, Harbiye Nâzırı Nazım Paşa'yı vurmuşlar, Sadrazama zorla istifasını yazdırmışlar ve iradelerini kukla Padişaha kabul ettirmişlerdir. Vükela heyeti, o anda, Babiâli'nin arkasında, silah çattıkları görünen muhafız bölüğüne seslenmek imkanını bile bulamamışlardır.

Sahipsizlik, perişanlık, bu arada mecnun bir cür'et ve görülmemiş bir cana kıyma, suikast fırtınası, Payitaht üzerinde esmektedir. Abdülhamîd ise, Beylerbeyi Sarayında ağlamakta... Belki de şimdi, vatanın şahdamarı kesilirken, tek damla kan dökülmesin diye Hareket Ordusunun karşısına çıkmadığı için pişmanlık duymakta...

Sultanlar Sultanı, Beylerbeyi Sarayında, tahttan indirilişini takip eden 6 sene içinde, içeriye ve dışarıya karşı 600 yıllık bir devletin çöküşüne şahit olurken, acaba bütün bunların kendisine edilenlerden meydana geldiğine dair bir his sahibi midir?

Bu hissi bizzat Enver Paşa dile getirecektir.

MUAZZAM ADAM

Babıali baskınıyla ceberûti hakimiyetlerini tesis eden ittihatçılar, itilaf devletleri donanmalarının Çanakkale'yi zorlaması ve karaya asker çıkarıp İstanbul yolunu açmaya davranması üzerine müthiş bir korkuya düştüler ve hükümet merkezini Anadolu'ya taşımayı düşündüler.

Bu arada Abdülhamîd'e de başvurular ve dediler:

–Devlet merkezinin Eskişehir'e kaldırılması ihtimali vardır. Hatta bu iş için gerekli hazırlıklar da yapılmaktadır. Şevketlû biraderiniz Sultan Reşad Hazretleri, sizi, düşman eline geçmesini mümkün gördükleri Payitahtlarında bırakmayacaklarına göre Anadolu'nun hangi köşesine çekilmek istediğinizi ve nereyi tercih buyurduğunuzu soruyorlar.

O zaman Abdülhamîd, bütün ümit kapılarını kapayan bu ruhî iflâs ve hezimet ânında, ayakta ve çarpıcı bir heybet içinde, tane tane şu cevabı verdi:

–Hiçbir yere kıvıldamam! Ceddin Fâtih Sultan Mehmet İstanbul'u fethederken, Bizans İmparatoru kaçmayı düşünmemişti. Ben, Fatih'in soyundan bir Sultan olarak Bizans imparatoru kadar da mı olamayacağım? Yerim, ceddinin fethettiği İstanbul'dur; ölürsem de yerim yine burası olacaktır!

Bu ulvî cevap, ittihatçıların, o sözde gözükara (!) kahramanlarının yüreğine işledi. Onlar da İstanbul'u terketmemeye ve sonuna kadar mukavemete karar verdiler. Ve netice malûm... Sırf Abdülhamîd'in ruhî telkini sayesinde boşaltılmayan Payitaht ve çekip giden düşman...

Ulu Hakan, hapishanesinden bile İstanbul'u kurtarmıştır. O zamanlar Teşrifat Müdürü, muharrir Ercüment Ekrem Talû'dan (Büyük Doğu):

«Öğle yemeğinden henüz kalkılmıştı. Başmâbeyncinin odasına çağırıldım. İçeride, her zamanki güler yüzlü Dahiliye Nâzırı Talât Bey vardı. Bana, taraf-ı şahaneden mühim ve | mahrem bir vazife ifasına hep birlikte memur edildiğimizi ve görüp işiteceğim şeylerden hiç kimseye bahsetmeyeceğime yemin etmemi söyledi. Yemin ettim. Fakat bu vazifenin mahiyeti hakkında fazla malûmat edinemedim. Teşrifat odasına döndüm ve merak içinde yarım saat kadar bekledim. Yarım saat sonra biri Başmâbeyncinin odasına gelip: –Beyler sizi bekliyor! Dedi.

Sofaya çıktığımda Talât ve Tefvîk Beylerle Fahrettin Ağa konuşa konuşa sarayın mermer merdivenlerini iniyorlardı. Kendilerine yetiştim. Dolmabahçe meydanına açılan ve daima açık duran büyük kapıdan çıktık. Saatin yanındaki rıhtıma yanaşmış istimbota bindik ve dördümüz beraber ufacık kamaraya tıkıldık. Nereye ve ne için gideceğimizi hâla bilmiyordum.

Arap, köşede tesbih çekiyordu. Talât Beyle Tefvîk Bey konuşmaya başladılar. Başmâbeynci Sultan Reşad'ın meziyetlerini, iyi hallerini sayıp döküyor, Dahiliye Nâzırı da ona münasip cevaplar veriyordu. Bir aralık Talât Bey:

–Hâkan-ı Sabık teklifimizi bakalım nasıl karşılayacak?

Deyince Beylerbeyi'ne gideceğimizi anladım.

Amma benim bu heyet arasında işim neydi? Buna aklımı erdiremiyordum. Bittabî soramıyordum da... Besbelli kalabalık etmek için beni yanlarına almışlardı. Teşrifat memurları hem kuş, hem deve kabilinden kimselerdi. Sadaret kadrosunda kayıtlı idiler ve oradan maaş alırlar, fakat daha çok sarayda vazife görürlerdi. İhtimal böyle birini doğrudan doğruya saraya mensup herhangi bir memura tercih etmişlerdi.

Rumeli kıyısını Hisara kadar takip ettikten sonra karşı sahile vuran çatanamız Beylerbeyi Sarayının rıhtımına bir çırpıda yanaştı. Bizi bekliyorlarmış... Eski padişahın muhafızlarından Miralay Rasim Bey tarafından karşılandık ve doğru içeriye alındık.

Talât Bey sordu:

- Haberleri var, değil mi?
- Evet, beyfendi! Yukarı buyurun, ben geldiğinizi arzedeğim.

Merdivenleri çıktık. Deniz üzerinde bir odaya alındık ve ayakta beklemeye koyulduk. Burası sâde, fakat temiz ve güzel döşenmiş bir odaydı. İstörleri yere kadar indirilmiş pencerelerden içeriye yine de bol ışık giriyordu.

Kızlarağası kapının dibinde duruyor, Talât ve Tefvik Beyler ortada, yavaş sesle konuşmaya devam ediyorlardı. Ben duvar dibine çekilmiş, heyecanımı zapta çalışıyordum.

On dakikalık kadar bir zaman geçti. Yavaşça aralanan kapıdan içeriye, bu milletin otuzüç yıl encamına hükmetmiş olan Abdülhamîd-i Sâni ağır adımlarla girdi. Yalnızdı. Kulaklarına kadar geçmiş koyu renk fesinin altında, tepeden tırnağa mermerden bir heykel gibi bembeyazdı. Saçları, sakalı, sakosu, teknil düğmeleri kapalı yüksek yakalı ceket, pantolonu ve ayakkabıları.. Hepsisi bembeyazdı... Sırtı hafif kamburlaşmıştı. Gözleri pek canlı idi. Herbirimizi, çenesi hizasından alınaya kadar kısa temennalarla ayrı ayrı selamladı; yerden mukabele ettik. Talât Bey bizleri takdim etti. İsim ve sıfatlarımız söylenirken bunlara fazla ehemmiyet vermiyormuş gibi davrandı ve Fahreddin Ağa ile görüştü. Ne dediklerini işitmedim.

Derken Başmâbeynci selâm-ı şahaneyi tebliğ etti ve sözü tekrardan Dahiliye Nâzırına bıraktı. Hepimiz huzurunda, elpençe divan durarak dizilmiştik. Talât Bey uzun uzun ve pek hürmetkar bir ifade ile önce vaziyeti anlattı ve lâkırdıyı döndürüp dolaştırarak asıl ziyaretimizin sebebine intikal ettirdi. Hülâseten şöyle diyordu:

-Acil bir tehlike arzetmemekle beraber vaziyet çok ciddidir. Düşman bahren ve berren (denizden ve karadan) Çanakkale'yi zorluyor. Şiddetli müdafaaya rağmen hüdanekerde Boğazi geçecek olursa Padişah, hükümet ve hânedan-ı saltanat esarete düşerek elim bir müsalehaya mecbur olmamak için gerek Zat-ı Şahane ve gerek Meclis ve Hükümet karar vermiştir. Anadolu'ya geçip harbe orada devam.. Hatta Zat-ı Şahane için Konya'da Çelebi Efendinin konağı tahliye olunmuştur. Korkulan vaziyet maazallah hadis oluverirse, Zat-ı Humayunlarının hangi şehirde ikâmet buyurmak isteyeceklerini birader-i şahaneleri tarafından öğrenmeye memur edildik. Emir ve iradelerine muntazız.

Hâkan-ı Sabık, Dahiliye Nazırını sonuna kadar dinledi. O susunca keskin nazarlarını hepimizin üzerinde ayrı ayrı gezdirdikten sonra dedi ki:

-Şevketli biraderimin hakipay-ı şahanelerine arz-ı ubudiyet ederim. Endişeleri tamamiyle gayr-i varittir. Eğer dokunulmamış ise, Çanakkale'yi ben zamanında, fevkalâde tahkim eylemişim. Oradan hiçbir donanmanın geçmesi kabil değildir. Boğaziçi de öyle. Amma farz-ı muhal olarak öyle bir felâket başa geldiği takdirde, Hakanın yapacağı şey, tacını, tebaasını terk ile züll-ü firarı irtikap değil, eyvan-ı pâyitaht taşları altında terk-i can etmektir. Hazret-i Fatih bu beldeyi küffar elinden fethettiği zaman Bizans İmparatoru Konstantin kaçmayıp, harp ede ede, yıkılan kalelerin altında can vermek celâletini göstermişti. Biz, Fatih'in ahfadı, Konstantin'den aşağı kalamayız. Zat-ı Şahane böylece arzedin! Müsterih olsunlar ve irade-i ezeliyeye münkad olsunlar! Şuradan şuraya kıyıdamasınlar! Düşman buraya giremez. Bana gelince, ben artık bir yere gitmem. Yegâne arzum burada ölmektir. Biraderimden ve hükümet-i seniyyeden bu arzuma mümataat edilmesini istida ederim!

Ve herhangi bir mukabeleye meydan vermeden, yine aynı kısa temennalarla bizi selâmlayarak döndü, çıktı, gitti.

Saray merdivenlerini kös kös inerken dışarıda bekleyen çatanaya tekrar bindik ve Dolmabahçe'ye yöneldik.

Yolda, derin düşüncelere dalmış gibi görünen Talât Bey bir aralık bizden yana dönerek:

–Aldık mı payımızı?

Mealinde bir söz söyledi.

Beşinci Mehmed'e ne dediler? Mülakatımızı nasıl naklettiler? Orasını bilmiyorum. Tek bildiğim varsa o da bu hadisenin üzerine padişahın da, hükümetin de Anadolu'ya göç etmekten vazgeçtikleri ve Çanakkale'nin de düşmanları geçirmemiş olduğudur.

Abdülhamîd hakkında verilmiş birtakım hükümleri tarih değiştirecektir.»

HÂTIRALAR

Büyük Padişaha isnat edilen ve Beylerbeyi Sarayında kaleme alındığı rivayet edilen bazı hâtıralar ve notlar vardır. Abdülhamîd'in sadrâzamlarından Halil Rifat Paşa torunu muharrir Vedat Örfi Bey tarafından 1922 tarihinde neşredilen ve 72 sahife tutan bu hâtıralar, Abdülhamîd'e aidiyeti bakımından tam ve emin bir vesika mahiyetinde olmasa da şahane üslûbu ve hâdiseleri tahlil ve terkipteki kudreti, onun, Ulu Hakan elinden çıkmış olduğuna en kuvvetli şahittir. Bu hâtıralarda Abdülhamîd Hânın üstün Padişah olduğu tezimizi kuvvetlendirici ve otuzüç yıllık saltanatına şâmil bütün meseleler ve her türlü dayanak unsurları mevcuttur. Onları hülâsa ederken, «Abdülhamîd, üstün Osmanlı hükümdarı» tezimizi ispat edici bir tertip ve ifade belirtmeye gayret edeceğiz.

Vedat Örfi'nin neşrettiği eser dışındaki "Hâtıralar" ise tek kelimeyle uydurma ve şişirmedir. Zaten, dâva, Abdülhamîd'i (sansasyon) uyandırıcı (atmasyon)larla konuşurmakta değil, onun fiilî iş ve sözlerini ele alıp hakkında konuşabilmektedir.

Vefatından 1 yıl önce (1917) kaleme alındığı iddia edilen (Laypzig) basması Vedat Örfi hatıraları, 2 Mart 1333 tarihiyle Abdülhamîd'i evvela "hatırat" üzerinde düşündürüyor:

«Şimdiye kadar sigara dumanları arasındaki tefekkürle geçen günlerimin bazı hatıratını kaydetmekteki ihmale âdetâ nadime müteessif oluyorum. Uzun bir hayat ve devre-i hükümet geçirdim. Hatıratım yalnız benim değil, biraz da tarihin, münhasıran tarihidir.»

Abdülhamîd gerçek bir fikir ve edebiyat dostudur: «Ah!.. Beni edebiyata düşman zan ve böyle ilân ederler. Hayır! Ben edebiyatın değil, edepsizliğin; ve üdebânın değil, edepsizlerin düşmanıydım!

Ziya Beyi (Paşa) vezaret ve vilâyetle İstanbul'dan teb'id etmeye beni sevketmiş olan kuvvet efkâr-ı umumîye değil, onun ilim ve fazlına hürmetimdi. Midhat Paşa halk nazarında daha ziyade zînufuz ve iki hal' işinde en mühim âmil iken Avrupa'ya nefyedildiği zaman kaç adam ses çıkardı?..

Ben edebiyata düşman olsaydım, Kemal Beye (Nâmık Kemal) vefatı gününe kadar kesemden maaş vermez ve oğlunu hizmete almazdım.

Ben edebiyata düşman olsaydım, Abdülhak Hâmid Beyi dolgun maaşlarla terfih ettikten sonra arasına borçlarını vermek gibi hayırhâhlıklarda bulunmazdım.

Ben edebiyat ve fenn-i tarihe düşman olsaydım, bir aralık tac-ü tahtımla da uğraşmak istemiş olan Murad Beyin her münasebetsizliğine katlanarak, saltanatımın son demine kadar müstevfi maaşı ile hizmet-i devlette kalmasına kail olamazdım.

Hayır, tekrar ederim ki, ben üdebânın hakiki ve müşfik bir dostuydum. Eğer onlara düşman olsaydım benim de sokak ortalarında edîp ve muharrir öldürecek adamlarım yok değildi!»

Abdülhamîd, saltanatının umumi muhasebesini ve mukayesesini ortaya koyarken, aslında felâket devrinin yalnız kendi şahsı sayesinde önlendiğini ve kendisi tahttan indirilir indirilmez her şeyin patlak verdiğini ispat eder gibidir.

«Bu sabah musahibim söyledi: Dün akşam Kadıköy vapurunun yan kamaralarından birinde dört beş efendi hararetle mübahase ediyorlarmış... İçlerinden birisi sefalet-i hazırayı acı bir lisanla tenkit ederek bundan hükümet-i hazırayı mes'ul tutmuş... Sarı bıyıklı birisi, münekkide karşı kaşlarını çatarak, dürüst bir tavır ve lisanla:

-Bu yangını Abdülhamîd bıraktı! Midhat Paşa'yı attıktan ve öldürttükten sonra tuttuğu yolun akıbeti buraya çıkmak zaruri idi.

Demiş... Bu sözü söyleyen de Selanik'li doktor Nâzım Bey olduğunu musahibim merak ederek tahkik ile öğrenmiş..»

Hünkâr-ı mahlûl devam ediyor: «Doktor Nâzım Beyin adını yirmi seneden beri sık sık işitirdim. Evvelâ Ahmed Rıza Beyle birlikte aleyhimde çalıştı. İttihat ve Terakki'nin mutaassıp bir rüknü bulunduğunu ve kimseyi beğenmez ve kimseyle hoş geçinmez bir adam olduğunu söylerlerdi. Muhaliflerimin hayat ve harekâtını itikâfgâhımdan ara sıra takip ediyordum. Doktor Nâzım Beyin mesleği olan tıpla asla iştigâl etmeyerek daima siyasiyat ile, lâkin karmakarışık siyasiyat ile meşgul bulunduğunu bilirdim. Yalnız bir meziyetini söylüyorlar; hırs-ı çatıdan beri büyük, küçük hiçbir memuriyet kabul etmemekle refiklerinin arasında mütemeyyiz bir vatanperver imiş...

Hırs ü istihkak ile taşıdığım unvandan bile ismimi tecrit etmeye nefsinde selâhiyet gören Doktor Nâzım Beyin şahsını değil, Kadıköy vapurunun yan kamarasından hakkımda bir kere daha savurduğu bir müptezel hicviyeyi burada mevzu-u bahs edeceğim:

Abdülhamîd, bir yangın ikâ etti mi, etmedi mi? Ve Abdülhamîd'in devrine tekaddüm eden üç yüz senelik edvar-ı teşettütten müdevver mevaddı-ı müştaile var mıydı, yok muydu? Bunun cây-ı münakaşası burası değildir, tarihtir. Doktor Nâzım Beyle ihvân-ı içtihadının da bir gün dahil olacakları tarih...

Ben 1324 (1908) senesinin Temmuzunda hükümeti bu mücahitlere, 1325 (1909) Nisanında da saltanatı, şevketlû biraderim hazretlerine teslim ettim. Benim zamanımda hududumuz, İşkodra'dan Basra Körfezi'ne, Karadeniz'den Sahra-yı Kebir çöllerine imtidâd ederdi. (Almanac de Gotha)nın 1908 senesinde neşrolunan nüshasıyla bu sene çıkan karşılaştırırsa, ahlatıma yangın değil, büyük bir ülke, otuz milyonu mütecaviz nüfus, bir ordu terketmiş olduğum anlaşılır.

Şöyle böyle on sene oldu. Yâni müddet-i saltanatımın bir sülsü... Asarımın üçte değil, onda birini vücuda getirdiler mi? Makam-ı hükûmdariye geldiğim zaman, üç yüz milyon liraya takarrup etmiş olan düyun-u umumîyemizi, iki büyük harbin ve bir çok dahilî kıyamlardaki sevkîyat-ı askeriyenin itap ettiği masarifi tediye ettikten sonra, otuz milyona indirmeğe muvaffak olmuştum. Yâni, bir öşürüne.. Nâzım Bey'le rüfekası ise, benim bıraktığım otuz milyon borcu bugüne kadar dört yüz milyona çıkardılar. Yâni, on üç misline.. Demek ki, haleflerim, (Makam'ı saltanatta icrayı hükm-ü nüfuz eden yalnız biraderim olmadığı için haleflerim diyorum) yalnız mikdar-ı düyunu tezyid hususunda ibzâl-i faaliyet ve ihrâz-ı muvaffakiyet etmiştir.

Ben, ne gibi şerait dahilinde ve nasıl bir zamanda cülus ettim? Bunu hatırlatmak isterim. Bosna-Hersek kıyam etmiş; Karadağ ordumuzu sarmış ve mağlûp etmiş; Sırbistan muntazam ve tehlikeli bir kuvvetle ilân-ı harb eylemişti. Bu badireden o müthiş Rus muharebesi doğdu. Bu muharebeyi tevliid eden vekâyî-i dahiliye ve hariciye benim zamanımda tehaddüs etmemişti. Ben, iki hal'den ve 93 günlük bir fetret-i idareden sonra padişah oldum. Millet rüşdünü iddia ediyordu. Umumun itimadına mazhar olan Midhat Paşa'yı derhal sadarete getirdim. Rusya'nın teklif ettiği mevadî veya Rusya ile muharebeyi kabul etip etmemeyi yine millete bırakmışım. Bunu müzakere için mün'akid Meclis-i Umumiye de, milletin o kadar sevdiği ve itimad ettiği Midhat Paşa riyaset etti.

Binaenaleyh, 93 muharebesiyle bunun netayicinden ben, ne şahsen, ne mevkie mes'ulüm.

Harbin idaresine gelince: O zaman tâyin ve istihdam ettiğim kumandanlar, Osmanlı tarihinin o devrinde değil, ondan evvel ve sonraki edvarından da emsaline nâdir tesadüf olunan zevat idi. O muharebenin icap ettiği felâketten müteessir olanların imdadına yetiştim. O, muhacir dindaşları terfi ve iskân için mümkün olan şeylerin hiç biri deriğ olunmadı. İstanbul'dan Sivas'a, Halep'e kadar câbecâ mâmur muhacir köyleri vardır. Bunların bir çoğundaki cevâmi-i şerifenin masarifini, Cenab-ı Hakkın bana vedia buyurduğu ibadına bir yadigar olmak üzere kendi kesemden verdim. (Millî Ticaret) namı altında üç beş kişiyi patlayıncaya kadar doyurmak için halkın midelerine girecek lokmalara kadar el uzatmak, böyle dar ve musibetli günlerde değil, en geniş ve âsûde zamanlarda bile hatırımdan geçmedi. Hatırımdan çıkmayan şeyler, ibadullahın mahrukâtı, nafakası, edviyesi idi. Bunları, kendimi müdafaa için söylemiyorum. Çünkü yerime geçenler her

hareketleriyle beni o kadar müdafaa ve tezkiye ettiler ki, din ü devletime getirdikleri felâketin hâtırası olmasaydı, kendilerine bunun için teşekkür bile ederdim. Ben tâdâd ettiğim hidemât-ı naçizane ile iftihar etmeye de nefsimde hak görmüyorum. Çünkü hepsi vazifem idi. Bugün esef ve nedametle görüyorum ve yazarsam ilerde kendi kalemimle tafsilen itiraf edeceğim ki, bir çok kusurum vardır.

Haydi, o hamiyetli Doktor Nâzım Bey'e hak vererek kendisiyle birlikte ilân edeyim ki:

–Bu yangını Abdülhamîd bıraktı!..

Fakat o hamiyetli doktor da mert biri ise, farketmeli ki, o yangını güya söndürmek için gelenler su yerine petrol istimal ettiler.

İhtiyarlık zaafı daha ziyade yazmağa mâni olacak; yoruludum. Midhat Paşa için de söyliyecek sözlerim var. Vaktim olur ve Allah da isterse bundan da yarın bahsedeceğim.»

Abdülhamîd'in bundan sonra ele aldığı ve son derece nezih bir lisan ve muhteşem bir üslûpla teşrih ettiği Midhat Paşa meselesi, İttihatçılarca şişirilip yüceltilen bu adamın olanca mahiyetini ortaya dökücü değerdedir:

«4 Mart 1917– Beylerbeyi... Hatırımda kaldığına göre cennetmekan pederimin son veziri Midhat Paşa'dır. Son veziri olmasa bile son vüzerasındandır Amcam merhumun maiyetinde Avrupadan avdet ederken Midhat Paşa'nın Tuna vilâyetindeki imârat ve icraatı hepimizin nazar-ı takdirini celbetmiş ve Avrupa'da gördüğü mamuriyete hayran olan amcam, Tuna Vilâyetine dahil olur olmaz, Midhat Paşa'yı hayr-dualarla yâdeylemişti. Paşanın Şûra-yı Devlet riyasetine getirilmesi, mukaddime-i sadareti gibiydi.»

Bundan sonra Abdülhamîd, Sadrâzam Ali Paşa'nın bu yeni rakip karşısında gönül kırıklığına uğratılmaması için Midhat Paşa'nın İstanbul'da fazla bekletilmediğini ve Ali Paşa tavsiyesiyle Bağdat'a vali tâyin edildiğini kayd ve devam ediyor:

"Bağdat vilâyetinin hududu o zaman pek vâsi idi. Midhat Paşa, zannederim, üç seneden fazla Bağdad'da kaldı. Hüsn-i idare ettiğini ve bazı imârât ve ıslâhata muvaffak olduğunu işitiyorduk. Evvela, gitmek istemediği bu vilâyetten Midhat Paşa'nın ayrılırken pek ziyade müteessir olduğunu da işittik. Midhat Paşa'yı Bağdad'dan kaldırmak, Ali Paşa'nın yerine Sadrâzam olan Mahmut Nedim Paşa'nın hatası idi. Çünkü, rekabetinden Ali Paşa'nın bile ihtiraz ettiği bir adam, Mahmut Nedim Paşa için tehlikeli bir muhalif olabilirdi. Nitekim öyle oldu. Midhat Paşa, tâyin edildiği Edirne Vilâyetine gitmeden, bir yolunu bularak, kendisini huzura kabul ettirmiş ve Mahmut Nedim Paşa'yı iskât ederek yerine geçmiştir.

Midhat Paşa, iyi bir vali fakat idâre-i siyasiyesi hatalı idi. O zaman padişahın ve vükelânın nazarında şüpheli olan adamlarla sık sık ihtilât eder ve bir şark payitahtını değil, en meşrutî hükümdarları bile şüphelere düşürecek akvâlü ahvâl, sadrazam ağzından ve konağından intişâr ederdi.

Sultan Abdülâziz'i, hâl' fikri, en evvel Hüseyin Avni Paşa'da hâsıl oldu! Sebebi de, padişahın kendisini daha evvel İsparta'ya nefyetmesi idi. Amcam merhum, vakur ve herkesi kendi gibi kerîm zannedecek kadar da hayırhali idi. Hüseyin Avni Paşa gibi kindar bir adamı biraz sonra hem affetti, hem seraskerliğe getirdi. İşte amcam, bu hatasına kurban gitmiştir. Midhat Paşa, hâl' işine karışmakla idare adamı olmaktan çıkarak, ihtilâlciler sınıfına geçti. Hükümdarın hiç biri, hâl işine karışmış bir adama itimât edemez. Velev hükûmdâr-ı mahlû' hasm-ı canı olsun... Ve dünyada hiçbir ihtilâlcî görülmemiştir ki, yıkmakta gösterdiği muvaffakiyeti yapmak hususunda gösterebilmiş olsun...

Ben cülus ettiğim zaman, Sadrâzam, Midhat Paşa değildi. Efkâr-ı umumîyenin kendine meyi ü teveccühü ve zamanın fevkalâde nâzik ve tehlikeli bulunması cihetiyle derhal mevki-i iktidara getirdim. Şunu temin ederim ki, Midhat Paşa idareli ve tedbirli bir sadrazam olsaydı hiç olmazsa Rus muharebesinin hitamına kadar sadarete kalırdı. Halbuki ilk günden itibaren bana âmir ve vâsi kesildi. Ve muamelâtı da meşrutiyetten ziyade istibdada mütemayil idi. Midhat Paşa'yı yakından tanıyanlar, rey ve icraatında ne kadar müstebid olduğunu ketmedemezler.»

Abdülhamîd, Midhat Paşa'nın koyu bir müstebid olduğuna dair iddiasını, Paşanın yakınlarından Ramiz Molla isimli, Temyiz Mahkemesi Birinci Reisliği etmiş bir zatın şu teşhisiyle ispat ediyor:

«–Paşa, hürriyeti yalnız kendi nefsi için isterdi. Bunun haricinde müstebidin müstebidiydi.

Ramiz Molla'mn bu sözü söylediği Mecliste, Midhat Paşa âşıklarından biri itiraz edecek gibi olunca da ona, şu mukabelede bulunuyor:

–Şimdi seni gücendiren bu sözü, ben Paşanın yüzüne karşı defeat ile söyledim. Ben, şunun bunun hatırına değil, yalnız hakikate tevfik–i kelâm eden bir adamım.»

Midhat Paşa, Abdülhamîd'e ait aşağıdaki satırlarda, bütün ruh röntgeniyle meydandadır:

«Midhat Paşa'nın ikinci sadâretinde Kanun–u Esasî hakkındaki Hatt–ı Hümâyun, benim tarafımdan isdâr olundu. Malûm olduğu surette kıraat olunduktan sonra, akşam Midhat Paşa'nın konağına toplanırlar; o zamanın hürriyetperver şûarası, üdebası hep beraber, o gece meham–ı umur–u devlet yerine iyş ü işret mevzu–u iştigâl olur. Midhat Paşa, tâ gençliğinden beri bedmest olmakla meşhur idi.

Kanun–u Esasi ilânının verdiği neşveye, sarhoşluk da inzimam eder. Yemekten kalktığı zaman düşmemek için iki koluna girerler. Elini yıkarken, dili dolaşa dolaşa eniştesi Tosun Paşa'ya:

–Ee!.. Paşa!.. Bundan sonra beni kim azledebilir. Söyle bakayım Paşa!.. Ben bu sefer kaç sene sadârette kalacağım?.; Demiş. Tosun Paşa da: \

– Bu gidişle bir hafta bile kalamazsın!..

Diyerek ve âdeta sürükliyerek harem dairesine götürmüş. Ben, bu vak'ayı, o gece haber almıştım.

Midhat Paşa'nın meziyyatını inkâr etmem. Faal, müstakim (halbuki hırsız) bir vali idi. Fakat mezayâsı kadar nevâkısı da vardı. Hele siyasetta icabat–i zamaneyi Safvet ve Edhem Paşalar derecesinde müdrik değildi.

Tuna valisi iken, Bulgarcanın Bulgar mekteplerinden tedris olunmasına teşvik ve himaye etmiş ve bunun vahametini ihtar edenlere de (Hangi lisan olursa olsun, tek okusunlar!); diye zahirde parlak bir mucip sebeple kararında inat göstermiş olduğu malûmdur.

Sultan Abdülâziz'in şahadeti meselesi, derecât–ı mehâkimden geçmiş bir iş idi. Ben sâdır olan idam hükmünü tahfif; etmekten başka bir iş yapmadım. Eğer gayritabiî bir ecel ile ; vefat etmiş ise, benim bunda dahlim yoktur.

Vefatından takriben on sene sonra, Avrupa'da tabolunmuş Türkçe bir risalede, suret–i katline dair bir takım tafsilât mevcut ve isimler mezkûr idi. Bu risalenin münderecatı sahih ise, vak'anin failleri arasında bana mensup kimselerin bulunmaması da gösterir ki, o meselede benim alâkam yoktur.

Filvaki Midhat Paşa'dan daima ihtiraz ettim. Fakat o kadar mâruf bir zâtı –hattâ mahkemedan idamına hükmolunduğu bir zamanda bile– hükm–i ilâmı icra etmeyecek kadar müstehakk–ı muhafaza görmüşken, sonra niçin, ne fâide mülâhaza ederek öldürteyim?.. Düşmanı, şehitler sırasına çıkartmak benim menfaatıma mugayir olurdu.

Haydi, aleyhimdeki bu iftirayı vâki farz ederek aynen ve tamemen kabul edelim. Size kaç halife göstereyim ki, ihtiraz veya istirkâp ettikleri zevatı bir anda infâ etmiştir. Hülefâ–yı îslâmiyenin en büyüklerinden olan halife Âbbas, Mansur'a, Devaniki hanedanının velinimeti olan Ebû Müslim–i Horasanı'yi idam ettirmedi mi? Harun Reşid'in o kadar sevdiği Cafer–i Bermekî'yi idam ile kanaat etmiyerek akrabasına ettiği zulüm benim Midhat Paşa'ya olan muamelemden ehven midir? Hususiyle ben, Midhat Paşa'nın tecavüz–ü muhtemeline –ki meydan bulsaydı,

bu ihtimal tahakkuk şeklini alırdı– yalnız tedabir–i ihtiyâtiyye ittihaz etmekle mukabele ediyordum. Adamlarına hiç dokunmıyarak ailesine müstevfi maaşlar tahsis ettim. Yetiştirdiği vüzerâdan Abdurrahman ve Halil Rifat Paşalar gibi işe yaramayan zevatı tâ sadâret mevkiine kadar çıkardım. Ve müşir Şakir Paşa ve Raif Paşa gibi ricali de menâsıb–ı mühimmede istihdam ettim. Fatih Sultan Mehmet'in Halil Paşa gibi, Varna muzafferiyetinin ihraz edilmesine sebep olmuş değerli bir sadrâzamı idam edivermesi, her halde Rumları mukavemete teşvik hiyânetini gösteren mektup efsanesine müstenit bir muamele değildir. Sokullu Mehmed Paşa'nın şehadetinde, Murad–ı Sâlis'in medhaldar olmadığı iddia olunabilir mi? Alemdar Mustafa Paşa vak'asında, ceddin Sultan Mahmud Hazretleri, Paşaya hayranlık gösterdi mi?

O kadar uzaklara gidip tarihten misâller aramaya hacet yok... Dört sene evvel Takvim–i Vekayî'de okumuştum: Mahmut Şevket Paşa'nın katledileceği mahal ve saat, hükümetçe daha evvel haber alınmışken, koca bîr sadrâzam ve Harbiye Nâzırı güpegündüz ve Harbiye Nezaretinin önünde bir yâveriye birlikte parça parça ediliyor ve on yedi kurşun atılıyor da, yine bir polis, bir jandarma neferi meydana çıkmıyor. Otomobille kaçamayan bir topal olmasaydı, ihtimal ki, vak'anın faileri de memurin–i zabita gibi meydana çıkmazdı»

Abdülhamîd, hürriyete değil, sadece onun istismarcılarına ve anarşi vasıtası haline getirilmesine düşmandır:

«4 Mart 1917 – Beylerbeyi... Midhat Paşa meselesinde bu kadar ısrar edişim, bu ismin hayatıma bir leke suretinde sürülmek istenilmesindeki inad–ı umumîden cidden müteessir ve müteneffir olduğumdandır.

Diyorlar ki, bizde Kanun–u Esasinin vâzü, Midhat Paşa'dır. Filvaki o, öteden beri Meşrutiyetin taraftarı idi. Lâkin ismini ve bazı kitaplarda methini iştirmekle hasıl olmuş bir taraftarlık... Midhat Paşa, Meşrutiyet–i idarenin Avrupa'da temin etmiş olduğu fevâidi yalnız görmüş, fakat bu ümrânın diğer saik ve sebeplerini tetkik etmemişti. Sülfato, her hastalığa, her bünyeye yaramadığı gibi, usul–i meşrutiyetin de her kavme, her istidad–ı millîye müfit olamayacağını zannederdim; şimdi ise, muzir bulunduğu kaniim.

Midhat Paşa, Kanun–u Esasinin behemehal ilan olunmasını teklif ettiği zaman, hiçbir devletin kanun–u esasisini tetkik etmemiş ve bu babda esaslı bir fikir edinmemişti. Rehberi, Odyan Efendi idi. Odyan Efendi ise, o zaman bile bizde en mümtaz hukukşinas değildi. Hele memleketi hiç bilmezdi. Zannederim ki, bu vukufsuzluk yüzünden Midhat Paşa ile Taif' kalesine kadar beraber gitti.

93'de Ziya Paşalar, Kemal Beyler, Abidin Paşalar Kanun–u Esasinin lâyihasını ihzara çalıştıkları gibi, sır kâtibim Sait Paşa ve o sırada müşir olan Mekâtip–i Harbiye Nâzırı Süleyman Paşa da birer lâyiha tanzim ve takdim etmişlerdi. Lâkin bu zevatın hiç biri arasında muvafakat–i efkâr yoktu. Kemal Bey, bu hususta hem Midhat Paşa'ya hem de kendi arkadaşlarıyla Sait Paşa'ya muarız idi. Bana yirmiye yakın ariz verdi. Yıldız Sarayının Harbiye Nezaretine naklolunan evrakı arasında mahfuzdur. Bu kâğıtların kıymet–i tarihiyyeden başka değeri olmadığından, yağma ve furuht edilmemiştir, ümidindeyim.»

Abdülhamîd, bu acı itham ve istihzadan sonra Midhat Paşa'nın mahkûmiyeti meselesine geçiyor:

«Midhat Paşa'yı niçin muhakeme ve mahkûm ettirmiş olduğumu da, ikide birde muahezekerâne sual ediyorlar.

Ortada mevhum değil, muayyen bir hâdise vardı ki, o da amcam merhumun kanlı irtihali idi. Sultan Abdülâziz intihar mı etti, yoksa onu şehit mi ettiler?

Ben hâlâ bu kanaattayım ki, amm–i azizim müntehir değil, maktuldür. Evvelâ tabib raporu o kadar elâstikidir ki, dünyanın her yerinde en büyük ulema–i tıb tarafından münakaşa edilebilir.

Bir müntehir, iki kolunun damarlarını nasıl kesebilir? Bunu daha o zaman tabibler nazar–ı dikkate vaz'etmiş, edipler kitaplarına geçirmiştir.

Ahmet Mithat Efendi merhumun "Üss–ü İnkılâp"ındaki şüpheli satırlar, Midhat Paşa'nın mahkûmiyetinden de, muhakemesinden de evvel yazılmış ve tab ve neşrolunmuştu. Hem dört sene evvel... Ahmet Mithat Efendi ise, Paşa'nın düşmanı değil, yetiştirmesi, bendesi idi.

Muhakeme, alenen icra edildi. Usul-ü muhakemât hilâfına hiçbir muamele sebkememiştir. Şahitlerden başka, bazı mücrimlerin ikrarı da var. Cinayet ve temyiz mahkemelerinin bu kadar mühim bir meselede hakkaniyet ve adaletten inhiraf edecek kadar vicdansız ve pervasız âzası ve heyetleri bulunduğunu iddia etmek, içlerinde Midhat Paşa'nın da bir ferdi olarak bulunduğu bütün milleti tezlil eylemektir.

Derecat-ı mehâkimden geçmiş olan hükmü, bir de vüîrâ ve ricâl-i ulemadan bir heyet-i fevkalâdeye tetkik ettiren mütalealarını istedim. Hiç kimseyi manen ve maddeten tazy etmemiş olduğum da, içlerinde bazılarının gayet serbestâr beyan-ı fikr etmesiyle sabittir. Böyle olmakla beraber toplanan reyler, mahkûmlar lehinde bir ekseriyet temin edememiştir Ben bu hususta mahkemelerden de, eâzım-ı ricâl-i devlette] müteşekkil heyet-i fevkalâdeden de munsif kalarak mahkûmların hayatına merhamet ettim. Hükm-ü idam, hiçbiri hakkın da icra edilmedi.»

Abdülhamîd daha sonra, Abdülâziz'in öldürülmüş olduğuna dair aklî bir delil gösteriyor ve Hüseyin Avni Paşa'nın Abdülâziz'i öldürmekten başka çaresi olmadığını, zira bir gün halk tarafından aranacak ve tekrar taht'a çıkarılacak olursa kendisi için felâket olacağını ve bu ihtimali Serasker Paşa'nın | gayet iyi hesaplamış bulunması gerektiğini kaydediyor.

«Hüseyin Avni, kindar olduğu kadar da ihtiyatkâr idi. Sultan Aziz intihar etmek değil, yaşamak ve kendisinin aranacağı bir günü görmek isterdi.

Topkapı'dan Sultan Murad'a gönderdiği suzişli tezkere de bunu ispat eder. Hiçbir hükümdar-i mahlû' yoktur ki, halkın kendisini nâdimâne aramakta olduğunu görüp işitmeden ölmeyi arzu etsin.

Sultan Murad'ın hastalığı daha ilk gün, biat merasimi esnasında his ve müşâhade olundu. Sultan Aziz, gafil avlanmıştı ve taraftarları pek çoktu. Az müddet zarfında lehine büyük bir aksülâmel hasil olacağını kurnaz Serasker anladı ve çaresini hâl'de gördü. Tehlikeyi ne suretle olursa olsun izâle etmek onun için vacip idi.»

Mithad Paşa boğduruldu mu, eceliyle mi öldü?

Abdülhamîd cevap versin:

«Midhat ve Mahmut Paşaların ve bir gece, isimleri mazbut zabitlerle efrâd-ı askeriye tarafından Taif Kalesi'ndeki mahpeslerinde boğulmuş olduğunu iddia ediyorlar. Doğru olsa bile, benim bunda medhalim değil, hatta rızâm da yoktur. Hatırıma gelen bir vak'ayı burada olduğu gibi naklederek tarihi ve tarihle birlikte müddeiyât-ı vakıamı tenvir ve teyid etmek isterim.

Mahkûmlar Taife gönderildiği zaman, Emir-i Mekke, Şerif Abdülmuttalip idi. Ve Şerifin erkân-ı hal'e ve bilhassa, Midhat ve Mahmut Paşalara husûmet-i aleniyesi vardı. Ayaklarına zincir vurdurduğunu işitmiş ve sû-i muameleden tevakki etmesini hemen emretmişim.

Şerif Abdülmuttalip, malûm olduğu veçhile, Hicaz valisi ve Kumandanı Osman Paşa tarafından tevkif olunarak emarettten azledildi. Şerif, o zaman bana yazdığı bir arizada Midhat ve Mahmut Paşaları Mısır'a kaçırmak için bâzı ecânîp tarafından teşebbüs vâki ve kendisinin bu teşebbüse vâkıf ve mâni olduğunu, muamelenin bundan münbai bulunduğunu söylüyordu. Şerif Abdülmuttalib'in hiçbir hal ü kaline itimât etmezdim. Bununla beraber iddiası, nazar-ı dikkate alınmıyacak kadar ehemmiyetsiz değildi. Bu paşalar, firar ederlerse muhafızlarını şahsen mesul tutacağımı ve hiçbir özür ve bahane kabul etmiyeceğimi Osman Paşa'ya ihtar ettim. İrâdemi tebliğ eden, o zamanki başkâtibim Rıza Paşa idi. Rıza Paşa, özü ve sözü doğru bir adam olduğundan bu münasebetle mahkûmlar hakkında fazla tazyik ve eziyet gösterilmemesinin de ihtar olunmasını hasb-el insanîye istizan etti. Takdir ile tasvip ettim. Sarayın evrakı arasında müsveddesi hâlâ mevcut olsa gerek... Şimdi düşünüyorum:

İhtimal ki, muhafızlar, başkalarından korkarak böyle bir emr-i vâki ihdas etmeyi kendi menfaat ve selâmetlerine muvafık görmüşlerdir. Mamafih, bana gelen raporlarda her ikisinin de ecel-i mev'ud ile öldükleri bildiriliyordu.»

Abdülhamîd, Midhat Paşa dâvasından sonra Şarkî Rumeli meselesine el atıyor:

«5 Mart 1917 – Beylerbeyi... Şarkî Rumeli meselesinde benim zaaf göstermiş olduğumu pek çok iddia ettiler. Zaaf göstermek, mevcut kuvvetten istifâde etmemek demektir. Hangi kuvvet mevcut idi de, Şarkî Rumeli'deki hakk–i hâkimiyeti müdafaa emrinde, istimal edilmedi?.. Bunu düşünen ve söyleyen bir insaf sahibini bu güne kadar işitmedim.

Bulgar Prensi (Battenberg) Filibe'ye müstevli olduktan sonra vak'adan bizim hükümetimiz haberdâr olabilirdi. O da, Rus sefirine gelen bir telgrafnâmeden telgraf Nâzırı İzzet Efendi'nin beni haberdar etmesiyle mümkün olabilmişti. Sadrâzam Sait Paşa idi. Terk–i taht ettikten sonra okuduğum bazı beyanat ve muharrerâtında Sait Paşa'nın vekâyı kendi lehine tahrif etmiş olduğunu hayretle ve teessüfle gördüm.

Sait Paşa, Bulgarların tecavüz edeceklerinden daha evvel haberdar olamadığı gibi, vak'a İstanbul'a aksettikten sonra da bir müddet tereddüt ederek, müzâkere esnasında Şûrayı devlet Reisi Arif Paşa'nın beyanatı üzerine kani olmuştu. O vakit bu mesele için Filibe'ye asker sevk olunmakta hem müş–pât, hem tehlike vardı. 93 Seferinin tarumar ettiği ordu henüz toplanamamıştı. Hazine tamtakırdı. Askerin levazımı ve memurların maaşâtı bile güç tedârik olunuyordu. Vilâyetler vardı ki, jandarmaları, yirmi aydan, otuz aydan beri maaş alamıyorlardı. Böyle bir zamanda, sırf bir namdan ibaret kalmış olan bir hakk–ı hâkimiyet ve karanlık bir harbe girişmeyi ben tehlikeli gördüm.

Güya sarayı muhafazaya memur olan ikinci fırkadan birkaç tabur ayırmamak için benim bu meselede azimsizlik gösterdiğimi söylediler. İkinci Fırkanın birkaç taburu gidip gitmemiş, bundan netice üzerinde ne tesir vâki olabilirdi?

Cism–i devleti şedid sarsıntılardan vikaye için arasına fedakârlıklar lâzımdı. Şark ve Garbın aleyhimize yürüdüğü bir sırada ben her tarafa meydan okuyamazdım. Eğer Bulgarların Filibe'ye duhulü üzerine sellemehüsselânı meydana atılsaydım, Bulgarlarla Sırplar muharip değil, müttefik olurlar ve yalnız Şarkî Rumeli meselesini değil, Makedonya maddesini de beraber hallederlerdi.»

Bu son derece dirayetli fikirlerden sonra, Ulu Hakan, kıl üzerinde tuttuğu İmparatorluğun selâmeti endişesiyle, kötü ihtimallere şunları da ilâve ediyor:

«Bulgarların Şarkî Rumeli'ye tecavüzü üzerine Balkan muvazenesine hâle geldiğini iddia ile Alasonya hududunda tahşidata kıyam eden Yunan dahi Yanya havalisine hulul eder ve adalara ait metalibini kabul ettirmek için onlarla birleşirdi. İşkodra'ya inmek en büyük emeli olan Karadağ'ı da bu fırsattan istifade etmekten hiçbir kuvvet menedemezdi.»

TEK BAŞINA

Şimdi de gedikli Sadrâzam Said Paşa'nın portresi...

Bu portre, Tanzimat cereyanının muzahafatlaştırdığı devlet recülleri arasında Ulu Hakanın ne kadar yalnızlık çektiğinin acıklı bir levhasıdır:

«Said Paşa, gerek Sadrâzam, gerek mâzul iken istişare ettiğimiz zamanlarda kafi bir rey dermeyan etmezdi. Mesuliyetten, efkâr-ı umumiyyeden, tarihten ve bunlar kadar da benden korkardı. Bu vehim ve ihtirazlar, ondan kât'i bir söz söylemek kudretini nez'etmişti.

Said Paşa'yi cülus ettiğim güne kadar tanımazdım. O vakit Ticaret Nâzırı Damat Mahmut Paşa tavsiye etti. Mektupçusu imiş... Filhakika muktedir bir kâtip olan Ziya Paşa'dan, Kemal Bey'den ve emsalinden aşağı kalmayan bir kâtip... Babiâli'nin mâruzâtını bizzat tetkik eder ve umur-u câriye ile de meşgul olurdu. Nüfuz-u hükümetin sarayda toplanması, onun rey ü içtihadı eseri idi. Babiâli Hükümetin, saray da saltanatın merkezi olmasına nazaran, saltanatın hükümete tefevvuku icap edermiş... Bunu söyleyen bizzat merhum idi. Fakat ben çekildikten sonra intişar eden hatıratında o böyle söylemiyor. Benim sözüm, bâbiâli'nin kuyudâtiyle de müeyyettir. (Hazine-i evrak)dan aşırılmış vesaik varsa, Yıldız Sarayından giden evrak, telâfi-i noksan eder.

Tunus, Mısır meselelerinde de hep Leyte-laal ile günler ve aylar geçirmişken, hatıratında kusuru bana tahmil ediyor. Halbuki bana kusur suretinde isnat ettiği şeylerle ben iftihar ederdim. O meseleleri birer vesîle-i harp ittihaz etmek fikrinde değildim. Ben daima harbin aleyhinde bulundum. Tunus'da İsrar etseydim belki Suriye'yi, Mısır'da inat gösterseydim, muhakkak Filistin'i ve belki Irak'ı kaybederdim. Yalnız Said Paşa'nın nimeti inkâr değil, hakikati de tahrif etmesine teessüf ediyorum. Lafzi hâkimiyetleri tehlikeye koymak caiz değildi. O kadar mütereddit ve vehham olan Sait Paşa bazen cesur da olurdu. Mısır meselesinde bir aralık İngiltere'ye ilân-ı harp ve karadan asker sevk edilmesinde İsrar gösterdi.»

Abdülhamîd'in kaypak ve dış politikasını izah ettiği ve ahlâk bakımından da iyi bulmadığı Said Paşa, başı sıkılır sıkılmaz soluğu ecnebi sefarethanesinde alan ve Hakanına karşı yabancı devlet himayesine sığınmakta tereddüt etmeyen bir tiptir ve Batı ile Doğu arasında saffet ve asliyetini kaybetmiş ve küçük hile dehâsından başka bir şey bilmez olmuş Tanzimat seciyesine sâdiktir.

Ve işte Ermeni meselesi.

«11 Mart 1333-Beylerbeyi... Musahibin evvelki gün Fransızca küçük bir kitap getirdi. Adı: (Piyer Kiyar'in Hâtırası)... Medhiye ve hicivlerden müteşekkil bir eser-i mensur... Medholunan (Piyer Kiyar)dır. Hicvedilen de ben...

(Piyer Kiyar)i ismen bilirim. Yirmiüç sene evvel İstanbul'a gelmişti. Ermeni mekteplerinde fesad muallimi idi. Üç dört sene kaldıktan sonra da defolup gitti.

Tuhaf!.. Bana (Kızıl hayvan) lâkabını veren (Piyer Kiyar) imiş... Sözü bilirdimse de, faili meçhulim idi. Hâmil olduğum ecnebi nişanları kadar, yine o ecârîip tarafından tevcih olunmuş böyle bir çok unvanlarım vardır. Ben bunlarla iftihar etmekle haksız değilim. İşte bakınız, (Kızıl hayvan) payesinin sebab-i itasını bu kitaptan öğrendim. Ve öğreten de Aharonyan ve Çobanyan nâmında iki ermeni kâtibin hareketli nutuklarıdır. Musahibimin getirdiği kitapta meşhur, nâ-meşhur bir çok Fransız üdebâsının da nutuk tarzında hicviyeleri varsa da, (Kızıl hayvan), kendisinin niçin kudurmuş olduğunu adâ-yi hariciyesinden değil, husamâ-yı dahiliyesinden işitmek ve öğrenmek ister. Bu daha ziyade haiz-i vusûk ve daha ziyade lâ-yık-ı itimattır. İharonyan Efendi de Mösyö Çobanyan da, yeklisan olarak tekrar betekrar diyorlar ki:

(Piyer Kiyar), ermeni mekteplerinde muallim sıfatiyle 1893 senesinde İstanbul'a gelmiş... Ermeni gençlerine felsefe, tarih–i edebiyat ile birlikte (Türklerin boyunduruğundan kurtulmak için çalışmak) talim etmiş... Ermeni talebesinin felsefe ile tarih–i edebiyattan ne kadar müstefit oldukları malûm değildir. Fakat ihtilâlciliği tâlim ve telkin etmekte o kadar muvaffak olmuş ki, Sason meselesinde, Zeytun meselesinde, Banka meselesinde, hâsılı ermeni kanının dökülmüş ve ermeni ocağının sönmüş olduğu her meselede (Piyer Kiyar)ın nam ve himmeti takdis ve şükran ile yadolunmak, ermeni cemaatine mukaddes bir vazife olmuş...

Mazlum ermeni milleti namına teheyyüç etmiş, kıyam etmiş olan bu mücahid–i fedekâr, yani (Piyer Kiyar) İstanbul'daki –miktarı herhalde çok olmayacak– maaşını terk ile Avrupa'ya avdeti ihtiyar ediyor. Ve ermeni katliamlarını haber veriyor. O vakte kadar koca Avrupa bu fecâyiden bihaber imiş... Ve hükümetler de iltizamı bir sükût ile telekki–i vekâyî ediyor imiş... Bunu söyleyen ben değilim, birçok Fransız ve Ermeni hutebasiyle muharriridir. Hattâ İstanbul'daki râsime–i tekrimine iştirak edenler arasında Hüseyin Cahit Bey bile bulunuyor ve işitiyor.

(Piyer Kiyar) Avrupa'ya gittikten ve Ermenilerin macera–yı dilhiraşını lakayt ve menfaatçı insaniyete haber verdikten sonra da ermenilere olan muhabbetini tatmin edememiş... Ve bu aşkın şevkiyle (İllustration)un muhabirliğini deruhte ederek gittiği Yunan ordusunda gönüllü sıfatiyle bulunmuş ve Türklerle harbetmiş... Bu da o kitapta yazılı...»

31 MART'A BAKIŞ

Ve işte 31 Mart hâdisesinin Padişah kaleminden teşrihi:

«31 Mart 1917–Beylerbeyi... Tarihi vaz'ederken bilâ ihtiyat titredim. Vakıa, yeni tarih hesabıyla o güne onüç gün daha var. Bu isim, rakkam olmaktan çıkmış, bir devr–i tarihe alem olmuştur. 31 Mart vak'asının tehdüd edeceğini evelden pek az kimseler hissettiler. Fakat hakikati ve sebep ve müsebbiblerini hiçbir adam tamamiyle bilememiştir. Bu meselenin mestur kalmasını asla istemem. Hiçbir cihetini ketm ve tahrif etmiyerek yazacağım:

31 Mart hâdisesinde benim kat'iyen medhalim yoktur. Hattâ kendiliğinden gelmiş olan bu fırsattan istifadeye bile tenezzül etmedim. Medhalim olsaydı ve istifade etmek isteseydim, ben bugün Beylerbeyi'nde değil, Yıldız sarayında bulunurdum.

10 Temmuz'da kendileri pek zaif oldukları halde, benim onlara mümaşat etmiş olmamı zaafıma veya kuvvetimden istifade yolunu bilemediğime hamlederek İttihat ve Terakki Cemiyeti bâlâpervâzen atıp tutmağa başlamışlardı. (Bakston)a verilecek ziyafet meselesinde Kâmil Paşa'nın haklı itirazı Babiâli ile Merkez–i Umuminin arasını açtı. (Nigehbân–ı Meşrutiyet) olmak üzere Üçüncü Ordu'dan getirilen avcı taburları ve bu taburlardan İkinci Fırkadan bir taburu birdenbire tedip etmeye kıyamı, İstanbul'daki askerlerin kalbini kırmıştı. İttihat ve Terakki, hergün biraz daha düşüyordu. İki taraflı matbuat ise, bilhassa İslâmları birbirine düşürmekte idi. Kâmil Paşa, tedabir–i kafiye tevessül etmenin lüzumu ve zamanı olduğunu söyledi. Edirne'de bulunan İkinci Ordu Kumandanı Ferik Nâzım Paşa da İttihat ve Terakki Cemiyetinin müdahelâtından ve cemiyete mensup zâbidanını evzâından bizar idi...»

«Nâzım Paşa, en evvel (nigehbân–ı Meşrutiyet) taburlarını Yanya'ya göndermeye teşebbüs etti. Fakat o gün in'ikat eden Meclis–i Mebusan, Kâmil Paşa kabinesini iskat etmeye karar vermesi üzerine her teşebbüs akim kaldı. Bu celsenin ne suretle olduğu malûmdur. Başta Enver Bey olduğu halde, bir sürü zabıt ve efrat, resmî ve sivil elbiseyle Meclis–i Mebusan dahilini tutmuşlar ve bir zırhlıyı Mebusan dairesinin hizasına getirmişlerdi.

Meclis–i Mebusan kararını bana Reis Ahmet Rıza Bey getirdi. Ve milletin bu arzusunu tebliğ ederken, böyle hürriyetperverâne müzakerât ve mukarrerâtın (Zaman–ı Hümâyunumuza şerefbaş olacak muvaffakiyyat–i tarihiyyeden) olduğunu kemâl–i safvetle ilâve etti.

Milletin bu hususta ne kadar arzu keş olduğunu bilmem... Lâkin Kâmil Paşa'nın bu suretle iskatı hayırlı değil ve hayırlı da olmadı.

Meclis–i Mebusan'ın ekseriyetine istinâd eden Cemiyet, Hüseyin Hilmi Paşa'nın sadaretini istiyordu. Müşkilât–i tezyit idame etmiş olmamak için kabul ettim. Benden emin değillerdi. Bu sebeple Dahiliye Nezaretini de pek güvendikleri Hüseyin Hilmi Paşa'nın uhdesine tahmil ettiler. Kâmil Paşa'nın taraftarlarına, diğer birçok gayr–ı memnunlar da iltihak etti. İki taraf açıktan muhasamata başlamışlardı. Gazeteler, Meşrutiyeti değil, İttihat ve Terakkinin erkânıyla Kâmil Paşa taraflarının şahsî gaye ve ihtisarlarını destekliyorlardı.

Hürriyet, bizim kabiliyetimizi tamamiyle gösterdi. Nelere muktedir ve ne gibi şeylerde âciz olduğumuzu saye–i meşrutiyette ve üç dört ay içinde tamamiyle öğrendik. Tehlike açıktan açığa görünüyordu. Bu sırada (İttihat–ı Muhammedi) heyeti teşekkül etti. Bir bu eksik idi. Bu cemiyeti tesis etmiş olan Derviş Vahdeti, Kıbrıslı bir serseri imiş... Bir aralık Anadolu'ya nefyolunmuş... Kâmil Paşa'nın mahdumu Sait Paşa, bu esnada en çok çalışıyordu. İsmail Kemal Beyle diğer gayr–ı memnunlar da Sait Paşa ile beraber diler. Asker arasına büyük bir nifak atıldığını haber aldım. Bir ihtilâlin vukuunu ve hususiyle askerinin bu meselelere karışmasını hem şahsım için, hem de devlet hesabına fevkalâde tehlikeli görüyordum. Hüseyin Hilmi Paşa'ya keyfiyeti haber verdim. Hattâ bir gece Harbiye Nâzırı ile, Hassa Ordusu Kumandanı Gazi Muhtar Paşazade Mahmut Paşa'yı saraya celbederek, Sadrâzam da dahil olduğu halde uzun uzadıya müzakere ettik. Ahvalin vahametini

takdir ve tedabir-i ihtiyâtiyenin ittihaz edileceğini temin ettiler. Tedabir ittihaz edildikçe ahvâl karışıyordu. Ortada acz vardı. Gazeteler, cemiyetler, kulüpler, körükleye körükleye (31 Mart) yangınını iş'al ettiler.

Vak'anın mesuliyetine iştirak etmemek için ben karışmadım. Hüseyin Hilmi Paşa hükümetinde azm-ü meram olsaydı iki saat zarfında kıyam bastırılırdı. Çünkü adamlarının tahkik ve teminlerine göre, en evvel hareket eden birkaç askermiş. Bunları iğva eden "Hamdi Çavuş" adlı bir Arnavudu bulan ve para veren de Kâmil Paşazade Sait Paşa idi...

Sait Paşa'yı meşrutiyetten sonra yalnız bir kere huzuruma kabul etmemiştim. Sebebi de o sırada Sadrâzam bulunan pederine, aleyhimde neşrolunarak köprü üstünde satılan (Mahkeme-i Kübra) adlı bir hicviye ile emsali neşriyatın hükümetçe resmen menolunmasını ihtar idi. Sait Paşa'yı bir yaverim sıfâtiyle celbederek Sadrâzama irâde tebliğ ettirmiştim. (Mahkeme-i Kübra) mukaddema Avrupa'da tabolunmuştu. Muharriri de, Mekteb-i Harbiye muallimlerinden -ismini şimdi tahattur edemediğim- bir binbaşı olduğunu tahkik ederek nefyettirmiştim. İstanbul'da da tabolunarak alenen tevzi edildiğini oğlum Ahmet Efendi fevkalâde müteessir olarak ve ağlayarak söyledi. Kâmil Paşa'nın mahdumunu bu teessürle çağırdım. Kim olsa böyle hareket etmesi tabîi hakkı ve vazifesi idi. Hem Padişahım, hem de en ağır şutum ile alenen tahkir ediliyordum. Milletimi candan affederim. Üç beş adamın yaygarası, sevgili milletimin sesi değildi. Altıyüz seneden beri (Baba) demeye alıştıkları bir padişahı, benim sâdık memleketimin ruhu sebb-ü şetmetmez.

Sadede gelelim: Hüseyin Hilmi Paşa ile arkadaşlarının da acz ve tereddütü olmasaydı, (31 Mart hâdisesi bir saatten ziyade devam etmez ve belki de hiç olmazdı. Yangın bacayı sardıktan sonra, Hüseyin Hilmi Paşa kabinesi istifa etti,»

Hâtıraların ötesi, bazı şahıslara dair tahlillerle, Hareket Ordusuna ait bazı tesbitlerden ibarettir. Parça parça okuyalım:

«Hareket Ordusunun Selanik'ten hareket ettiğini en evvel Osmanlı Bankası haber verdi. Gelecek kuvvetin derme çatma şeyler olduğunu ve gönüllü nâmiyle peşlerine takılan kafilenin mahiyetini anlamakta da duçar-ı tehhür olmadım. Hassa Ordusunun payitahttaki efradı cidden hazırlanmış, hem makam-ı Hilafete, hem şahsıma sâdık, güzide askerlerdi. Hareket Ordusunun yolda tevkif olunmasını, başlarında Nazım Paşa olduğu halde bir takım esrikâ-yı rical tavsiye ettiler. Kabul etmedim. Edirne'deki ordunun kısmen Hareket Ordusu'na iştirak etmiş olduğunu da haber verdiler; hiç telâş etmedim. Çünkü böyle bir şey yoktu. Ayastefanos'tan İstanbul üzerine yürüdükleri zaman, İstanbul'daki askerlerin kışlalardan çıkarılmamasını ve bir mukabele olmamasını şiddetle arzu ve tenbih ettim. Kışla dahilinden çıkıp da, meselâ Kâğıthane sırtlarına yayılsalardı, bu askeri, Selâniğin derme-çatma kuvveti mi mağlup eder idi?

Ben istemedim ki, benim askerlerim arasında kan dökülsün...»

«Askerin mukabelesini istemediğim gibi, tüfekçilerimden Halil Bey'in -burada bir isim farkı var- mukabele için vuku bulan teklifini de reddettim. Bu Sâdık bendemin ayaklarıma kapanarak ve ağlayarak söylediği şu sözleri tehattür eder ve her düşündükçe, efendisine sadakat yolunu darağacına kadar temdid etmiş olan Halil Bey'i bu iyi kalpli merd Arnavudu, rahmetle ve Fatiha ile yâd eylerim:

- Müsade buyurunuz padişahım! Uzun seneler nam-ü nimetinizi yedim! Etim, kemiğim, çocuklarımla etleri, kemikleri sizin ekmeğinizle vücut bulmuştur. Üç buçuk serserinin size, tac-ü tahtınıza tecavüz etmesine karşı sükût edersek, yalnız vicdanımız önünde mahcup olmakla kalmaz, kavmü kabilemiz huzurunda da, bednâmü rezil oluruz.

Zavallı Halil Bey!.. Bunları bana o kadar samimiyetle söylemişti ki, irâdeme hâkim olmasaydım, belki tesirine mağlup olurdum. İdam olunurken acaba bana münkesir değil mi idi?..

Padişahı ondan razıdır. Allah da razı olsun... Hareket Ordusu korkak görünen kahramanlara veya kahraman görünen korkaklara ne kadar benliyordu.»

«Sebepler olarak milletin hâl-i rüşde vâsıl olmamış bulunmasını göstermiştim. Bunu o kadar tezyif suretinde tenkid ve otuz seneyi müteceviz

bir zaman sonra gelen ve içlerinde evvelkileriyle kabil-i kıyas olmayacak surette mükemmel tahsil görmüş, münevver adamlar bulunan mebuslar ne kadar rüşd ve sebad gösterdiler?

Birinci devre-i içtimâiyye şöyle böyle geçebilmişti; ikincisi karmakarışık... Bu tereddüt o dereceye vardı ki, Trablusgarp elden giderken muhalifler sevinçlerinden mebusan salon ve koridorlarında hora teptiler. Sonra da muvafıklar Harb-i Umumiye alkışlarla kabul ettiler.

Gazeteler, bir şey yazmıyorlarsa da mukarriplerimden işittiğime göre, mebus efendilere vagon işleri gibi külliyetli temettüler de temin ediliyormuş... Milletın hayatına teâllük eden mesâilin en mühimmini murakabe-i milliyeye memur olanların işi bir ticaret, hem de âdi, nâmetru bir ticaret şekline, haline dökmeleri de gösterir ki, ben usul-ü meşrutiyetle idare edilmek için iktiza eden rüşd ve sedâdı, milletimin henüz ihraz edemediğini tahmin etmekte hiç de hata etmemiştim.

İtiraf ederim ki, ben, Meclis-i Meb'usanı kuşat etmek hususunda kendi tacü tahtımın ve şahsımın menâfimi de menfaat-i devlet kadar düşündüm, yalnız, muhafaza-i istibdad emelini takip etmiş olduğumu iddia veya zannedenler, garazkâr değilseler, mutlaka haksızdırlar.

Meşrutiyet ilân edildi de ne oldu? Devletin borcu mu azaldı?.. Memleketin yolları, limanları, mektepleri mi çoğaldı?.. Kanunlar şimdi daha mâkul ve mantıkî mi tanzim ediliyor? Mâsuniyet-i şahsiye evvelkinden ziyade mi temin edilebildi? Ahâli mi müreffektir?.. Vefiyat tenakusla tevelüdat tezayüt mü etti?.. Efkâr-ı umumiyye-i cihan, daha ziyâde mi lehimizdedir?.. İşte bir sürü sual ki, ne kadar teksir olursa hiç birisine müsbet şekilde cevap verilemez.»

«Beni hal'den ziyade hal'in suret-i tebliği müteessir etti. Ayandan, mebusandan bir heyet intihap etmişler... Selleme-hüsselâm odama kadar girdiler. Bunların içinde bulunan Tiranlı Esat Paşa, gayet kaba ve küstah bir tavırla yüzüme karşı:

- Seni millet azletti!.. Dedi.

(Hal' kelimesini bile bana karşı azl) şekline koyarak tezlil ettiler. Zavallı millet!.. Kendisini bekleyen mukadderatı bilseydi...

Bu Esat Paşa'nın kim olduğunu herkes bilir. Fakat benim bildiğim bazı şeyler vardır ki, pek az kimselerce malûmdur.

Ben Esat Paşa'nın şerrini def için jandarma kumandanlıklarında bir müddet istihdam etmiştim. Onu murâkabe-i milliyeye kabul edenler, bu adama o kadar itibâr verdiler ki, bir Halifeye, kader-i ilâhinin vermiş olduğu bir hükmü tebliğe memur ve içlerinden, Rum, Ermeni, Yahudi cemaatlerinden adamlar da mevcut heyet arasına girebildi ve bunların arasından, kendisine fenalık etmemiş ve bir çok fenalıklarına tahammül göstermiş bir Halifeye, bir padişaha bîedebâne:

- Seni millet azletti!..

Demeye imkân ve kudret buldu. Âzlolunandan ziyade, azleden utansın...»

Abdülhamîd'e atfedilen hâtıraların bunlardan öteye nakledilmeye değer bir tarafı yoktur. Belirttiğimiz gibi, gerçek değer, onu, yalan-yanlış konuşturmakta değil, onu konuşabilmektedir.

MURAKABE

Abdülhamîd, Beylerbeyi Sarayında, 1917 sonbaharında, Birinci Dünya Harbinin dördüncü yılına doğru ilerlediği bir hengâmede büyük bir pencere önünde nefsini, devrini, şimdiki devri ve memleketini murakabe halindedir.

O tarihten 41 yıl evvel, çökmek üzere bir İmparatorluğu teslim almıştır. Onu taht'a çıkaranlar Rus Harbîni kundakladıktan sonra ona, "buyurun, yangını söndürün!" dercesine kenara çekilince, Abdülhamîd, son Viyana kuşatıcısı Kara Mustafa bozgunuyla açılan müdafaa çığırımızın en şanlı ve bir o kadar da hazin örneğini vermiş, mecbur olarak kaybettiği harbe karşılık, Berlin muahedesiyle felâketten en ucuz şartlar altında sıyrılmayı becermiştir. Bu harbin peşinden, yağmur penceresinde görse zatürreye tutulacak hastalıklı bir bünye gibi, Osmanlı topluluğunu harpten korumuş, onun muhteşem bir çap içinde ne çürük hale geldiğini dünyanın nazarlarından saklamaya bakmış ve artık millî haysiyeti incitici hududa kadar gelen Yunan Muharebesini de sadece Selanik ordusuyla, birkaç gün içinde Atina kapılarına varacak şekilde başarmış ve bu harp bizzat verdiği ilk ve son cenk olmuştur.

Şimalî Afrika, Suriye, Irak, Hicaz, Yemen kıyılarında, idaresine bağlı Arap ülkelerini hedef tutucu Batı emperyalizmasının temsilcileri İngiltere, Fransa, İtalya ve ayrıca Balkanlara göz dikmiş Avusturya ve Rusya; ve hepsinin arkasında kuvvetli bir bünyeyle sökün etmeye başlayan Almanya karşısında, siyasetlerin en incisini takip etmiş ve "düvel-i muazzâma"nın herbirini öbürüyle engelleyerek "Hasta Adam"ı hayatta ve ayakta tutabilmiştir.

Arap, Arnavut, Kürt, Çerkez, Lâz, Ermeni, Rum, Yahudi ve daha türlü unsurları Osmanlı kokteyli içinde silmeyi ve sindirmeyi bilmiş ve hiçbirine kokteylin kıvamını bozmak fırsatını vermemiştir. Bu arada, yatak odasının kapısını teslim ettiği Anadolu Türkü Mehmetçiklere açtığı kucağıyla de gerçek milliyetçiliğin ne demek ve gönül bağının nereye ilişik olduğunu göstermiştir.

İç politikada, Tanzimattan beri gelen, sahte inkılâplara ve batı kuklası sahte kahramanlara karşı durucu ve gerçek oluşu şahsiyetli ruh köküne bağlılıkta bulucu bir tavır ve bu tavrın dev çapında yapıcılık hamlesi... Bütün sanayi mektepleri, sınaî tesisler, Mülkiye Mektebi, müspet bilgi temeline dayalı irfan ocakları baştan başa onun eseri, Çarlık Rusya'sının (Trans-Siberyen) hattına eş, siyasî, askerî ve iktisadî bir hârika belirtici, binlerce kilometrelik Hicaz ve Anadolu-Bağdad demiryolları, o devrin imkân ve takatine sığacak iş midir?

Onun ismiyse maarif ve terakki düşmanı... Küçük yaşta yanarak ölen bir kız çocuğunun hâtırasına verdiği cevap, millete hediye olarak, Şişli'deki "Hamidiye Etfal Hastanesi"dir. Gırtlakları kuruyuncaya kadar ona küfredenlerin içtiği su "Hamidiye"...

300 Milyon altuna yükselen dış borcu şahsî tasarruf ve geliştirmesi sayesinde hususî hazinesinden yüzde doksaniyle ödeyen ve tek kuruş borç etmeyen, Abdülhamîd'den başkası mıdır?

Bu ulvî seciyeye takılan isim de "Pinti Hamîd"... Bütün tarihte tek hükümdar olarak, kaatil bir harem ağasından başka hiçbir idam hükmünü imzalamamış ve şunu bunu Marmara'da boğdurmak yerine canına kasdedenleri bile cebinden beslemiş ve insan hayatına, zararlı denecek kadar saygı göstermiş Sultan...

İsmi de "Kızıl Sultan"...

Otuzüç yıl, uykusunun toplamı 8 ve memleket meseleleriyle haşr-ü neşri 25 sene tutan ve uykusunda bile, vatanın en hücre köşesinde yatağına aç girmiş insana kadar düşünen çilekeş kafa... Fakat düşmanlarına göre Yıldız hisarı içinde haremine kapanmış, vur patlasın, çal oynasın, keyf süren sefih... Zekâ ve hayâl kuvveti, vesvese ve evham, dünyaya model istihbarat teşkilâtı da, tebea arasında fesada memur

hafiyelik diye anılan mânâ mazlumu...

Peki, bu görülmemiş, misli hayâl edilemez düşmanlık nedir ve hangi kaynaktan gelmektedir ona karşı... Cevabı gayet basit:

Çünkü o, kendisine gelinceyedek 34 Osmanlı Padişahının en dindarı, bütün bir dünya görüşü halinde en şiddetli müslüman olanıdır; ve devrinde her şey İslama karşı yöneltildiği için, Yahudi, Mason, (Jön Türk), Batı hayranı ve emperyalizma ajanı tarafından Türk'ün haini, Yahudinin halisi Frengin habîsi bir arada; müşterek bir düşmanlık kısıkağı içine alınmıştır.

Sadece faziletlerinin kurbanı olan Abdülhamîd, bunca kıymetine ek olarak biraz da sert ve yerinde merhametsiz olmayı bilseydi, o kısıkağı parçalar ve bugün Türk'e yeni bir ufuk açmayı o günden sağlamış olurdu.

Fakat bu halin evveli ve sonrası o kadar bozuktu ki, kısıkağı parçalamaktansa, İmparatorluğuyla beraber kendisini parçalamayı bir mahkûmiyet halinde kabul etti ve ilâhi kadere teslim oldu.

TEŞHİS

Murakabe'nin sonunda, Abdülhamîd hesabına varılacak teşhis şudur:

Bir de o günkü, 1918 yılının eşiğindeki vaziyete bak ve onu eskisile kıyasla! Meşrutiyeti takip eden 8-9 yıl içinde, koskoca İmparatorluk kendisini kendi iradesiyle düşman istilâsına terketseydi, bu kadar kısa bir zaman içinde bu derecede feci bir hale düşmez; 8-9 yıl gibi kısa bir zaman, hiçbir müdafaa hattına çatmayan bir işgale bile kâfi gelemezdi.

Abdülhamîd'in tahttan alaşağı edilmesiyle beraber memleketin bu hâle gelmesi, Allah'ın açık ihtarından, her şeyi Abdülhamîd'in şahsına bağladığının ve o gidince her şeyin de devrilip gittiğinin ilânından ve kadr ve kıymetini izharından başka neye yorulabilir?

Evet, Abdülhamîd, ilâhi teyide mazhar, Allah indinde yüksek dereceli ve kadrini Allah'ın belirttiği bir hak ve adalet timsaliydi.

BİR SAHNE

Şu sahne bize çok şey söyleyebilir. O sene, bütün cephelerde paniğin başladığı, topyekûn, Arabistan'ın elden çıktığı, İngilizlerin Suriye ve Irak'dan, Fransızların Makedonya tarafından ana vatan sınırlarını toslamaya koyulduğu, Moskofların bütün Şark Anadolu'sunu derinlerine kadar işgal edip 1917 Rus ihtilâli yüzünden çekilmek zorunda kaldığı, halkın ekmek yerine saman tozu ve mısır koçanı yediği, yakmaya tezek ve kefen yapmaya bez bulamadığı mevsimde, bir gün Enver Paşa, Talât Paşa'yla beraber, Beylerbeyinde Abdülhamîd'i ziyarete gidiyor.

Kendilerini karşılayan muhafız subay, Ulu Hakana haber vermeksizin yol gösterdiği için, kapısının önüne kadar geliyorlar.

Kapı yarı aralıktır ve Abdülhamîd, sırtı kapıya doğru, seccade üzerinde dua etmektedir. Gelenleri görmüyor, gelenler de ona kendilerini göstermiyor. Enver Paşa, önde, yarı açık kapıyı biraz daha aralamış, olduğu yerden tabloyu seyretmekte... Abdülhamîd, elleri hacet dergâhına uzatılmış, gözyaşıyla nemli bir dua sesi çıkartmakta:

– Allahım; bana yapılanları helâl etmiyorum! Şahsıma yapıldığı için değil, milletime yapıldığı için affetmiyorum! Milletime yapılan fenalıklardan, yarın, senin Hesap Gününde davacıyım!

Öbür İttihatçılara nisbetle içinde bir saffet kırıntısı kalmış olan Enver Paşa, bu duayı işitince, çarpılıp kalıyor, Hünkârın huzuruna çıkamıyor, geriye dönüyor, Talât Paşayı kolundan çekerek sürüklüyor, rıhtımda bekleyen istimbota götürüyor ve orada, ağlaya ağlaya, Talât Paşa'ya diyor ki:

– Başımıza ne geldiyse bu adama yaptıklarımızdan geldi ve daha ne gelecekse o yüzden gelecek!..

İstikbaldeki gerçek Türk Tarihçisinin kulağına fısıldadığımız bu vak'a hakikîdir ve babam Fazıl Beyin amca oğullarından ve Kısakürek'lerden, İttihatçıların İaşe Nâzırı Kara Kemal tarafından, dayım ve yine eski İttihatçı Kerim Milâr'a anlatılmıştır. İttihatçıların polis teşkilâtında yüksek dereceli bir memur ve birçok yerde Emniyet Müdürlüğü yapmış olan dayım, Kara Kemâl'den naklen derdi ki:

– İttihat ve Terakki'nin Türk ve milliyetçi kadrosu, Abdülhamîd'in ne büyük, hattâ emsalsiz bir Padişah olduğunu biliyor, fakat onu makamına iade etmek ve tutulan istikameti değiştirmek için vaktin geçmiş olduğunu esfle görüyordu. İttihatçılık hareketinde eser müessiri aşmış ve gizli tesir (Yahudi ve Mason tesiri) artık istikamet değiştirmeyi imkânsız hale getirmişti. Nitekim Abdülhamîd'in cenaze namazında hüngür hüngür ağlamaktan kendisini alamayan Talât Paşa bu ince ruh ukdesinin Hancısı olmuştur.

RÖPORTAJ

(Gazete de Lusanne) muhabiri (Jan Feliks)in, Abdülhamîd ile, son yılında yaptığı röportaj:

«Tarih 1917... İstanbul karlar altında... Harp âfetleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihî payitahtında şiddetle hissediliyor... O gün çok erken kalktım. İçimde, mesleğe yeni başlayan ve o âna kadar tarihe istikâmet vermeye çalışmış hiç bir insanı görmemiş tecrübesizlerin heyecanı vardı. Vakıa benim bir kaç saat sonra karşılaşacağım insan, şüphesiz ki, görebildiklerimden bambaşka bir insandı. (Jön Türk)lerin uzun ve çetin mücadelelerden sonra tahttan indirmeye muvaffak oldukları İkinci Abdülhamîd' i ziyarete gidiyordum. Buna, on seneye yakın müddet içinde mazhar olabilmiş tek ecnebi tarihçi idim. Tahttan indirilen Sultan, evvelâ Selanik'te (Alâtini) köşküne nakledilmiş sonra Balkan Harbi dolayısıyla Selanik tehlikeye girince İstanbul'a nakledilmişti. Yanında sadece haremleri ve hükümet tarafından nezdinde bulunmaya memur bir kaç adam vardı.

Onun, ne iki selefinden birincisi Abdülâziz gibi hayatına kıymasından korkulurdu, ne de kısa bir zaman tahtta kalmış olan Beşinci Murad gibi işrete ve vehme müptelâ olarak ruhî ve bedenî zaafından endişe edilirdi. İkinci Abdülhamîd, 1844 senesinde dünyaya gelmişti. Geçirdiği hareketli, mücadeleli, heyecanlı maceralara rağmen, aklî ve bedenî kudretinin yerinde olduğu söyleniyordu. Hattâ misafir edildiğim Tokatlıyan Otelinde tanıştığım ve veliaht Vahdettin Efendinin yakını olduğu için hayatını güçbelâ kurtarabilmiş, Fransızca'yı şâyan-ı hayret selâsetle konuşan münevver bir Osmanlı, bana gizlice, o günkü hükümet erkânının bazı mühim mes'etelerde, Abdülhamîd' in fikrini bilvasıta öğrenmek istediklerini ifşa etmişti İsviçre maliyecilerinden (M. Possard)ın delaletiyle tanıdığım maliye Nâzırı Cavid Bey, (Yabancı yazarın mahut dönmeyi methedici bir dil-kullanması tabiidir) o günkü malî mevzuata hakkıyla vâkif son derece zeki bir zattır. İmparatorluğun maliyesini tensik ve ıslah etmek gayretinde idi. Fakat her inkılâp memleketinde olduğu gibi, askerler karşısına büyük mânilerle çıkmışlardı. Harbe girme kararına engel olmaya çalışması Enver Paşa ile arasının açılmasına sebep olmuş ve onu müşkül vaziyette bırakmıştı. Cavid Beyin Fransız kültürünün tesiri altında ve memleketinin halâsı için bitaraf kalmayı arzu ettiğine, hattâ bu uğurda mesai sarfettiğine şüphe etmemekte idim. Abdülhamîd ile görüşmek hususundaki ısrarımın sebebini öğrenmek dahi istemedi:

– Bu mülakat arzunuz mücerret tecessüsden ibaret olmasa gerek... Maamafih, aleyhimizde olsa da, tespitlerinize elimden gelen yardımı yapmakla nefsimi vazifeli addederim. Yalnız size şunu hatırlatmak isterim ki, muhatabınız, emsaline devrimizde az rastlanan zekî ve tecrübeli bir devlet büyüğüdür. Benliğine hâkim, vehimden mütevellit istibdat ve korkunun tevlit ettiği zulüm arzusu(!) olmazsa, kendisi zekâ ve malumat bakımından Avrupa hükümdarları arasında temyiz edilecek bir insan olabilir. Zannediyorum ki, sizi de tesiri altında bırakacaktır.

Daha sonra öğrendim ki, Cavid Bey bana bu mülakat müsaadesini büyük zorluklarla elde edebilmişti. Hattâ Sadrâzam Talât Paşa'ya benim sabık Sultanın şahsiyle ve İsviçreli bir müessese ile alâkalı mevzuu görüşeceğimi söylemişti.

Berberimde Hariciye Nezaretine mensup bir zat olduğu halde evvelâ Üsküdar'a geçtik ve oradan bir araba ile Beylerbeyi Sarayına doğru yola çıktık. 1917 senesi bitmek üzere idi. Harbin mukadderatı da Osmanlı Devletinin mensup olduğu Merkezî Devletler aleyhine şekil almıştı. Harbin sefaleti yoldan geçen insanların zayıf ve soluk yüzlerinden dahi okunuyordu. Saray muhafaza altındaydı. Bizi karşılayan muhafız zabiti, bir ecnebinin Abdülhamîd'i ziyarete gelmiş olduğunu görünce hayretini gizleyemedi. Sabık padişahın rahatsız olduğunu, bu sebeple odasından çıkmadığını, hattâ tahttan indirilişinden sonra da terketmediği oymacılık sanatına odasında devam ettiğini söyledi. Cidden heyecanlanmıştım. Onbeş dakikalık bir beklemeden sonra, oldukça ısıtılmış büyük bir odada, beni ayakta karşılayan, sakalları aklaşmış, beli bükük, fakat gözleri parıldayan ve bakışlarından zekâ püsküren yaşlı adamı görünce ilk hükmüm şu oldu:

– Bu adam, bakışları ile düşünceleri okuyabilen bir adamdır!

Nitekim üç saate yakın süren mülakattan dönerken, ilk müşahedemin haklı olduğunu kendi idrâkime karşı teslim ettim ve bundan gurur duydum.

Sabık Sultan, bana nezaketle yer gösterdi, ne zaman geldiğimi, ne işle meşgul olduğumu sordu. Hakikati öğrenince, hayretini gizleyemedi, şüphe ile yüzüme baktı... Hakkı vardı... Kendisinin bitaraf bir memlekete mensup bir (sivil hariciyeci) ile görüşmesine nasıl müsaade edebildiklerini anlayamamıştı. Bunda, şahsı için tertiplenmiş gizli maksatlar olup olmadığını gözlerimden ve halimden anlamaya çalıştığını hissettim. Yine şayanı hayret bir müsümaha ile –ki, bunun Cavid Beyin delaletiyle ve şahsının tesiri ile olduğuna kaniim– gelen hariciye memuru bizi yalnız bırakmıştı. Muhatabımla samimi hasbihalde bulunduktan sonra kendisine teminat vermek ihtiyacını duydum. Cavid Beyin dostu olduğumu, hükümet erkânının kendisini maziye ait bir İsviçre müessesesini alâkalandıran husus ve şahsî mevzuun halli için ziyaret ettiğimin bilindiğini söyledim. Sabık Sultanın elinde siyah iri taşlı kehribar bir tesbih vardı. Sesi tok, aksanı düzgündü. Kelimeleri düşünerek söylüyor, fakat düşüncelerini ifadeye hiç güçlük çekmiyordu. Arzumu öğrendiği zaman, dudaklarından acı bir tebessüm dolaştı:

– Benden ne öğrenebilirsiniz? Seneler var ki, kendi köşemde metruk yaşamaktayım. Hakkımda neler söylendiğini duymuş, okumuşsunuzdur.

Sıkıcı bir sükût başlamıştı. Sabık Sultan, mevzuu değiştirmek isterken, benim kendisine sormak istediğim suali bana sordu:

– Siz Avrupa'dan yeni geldiniz. Harbin neticesi üzerinde kanaatiniz nedir? Bitaraf bir memlekete mensup olduğunuz için fikrinizi söyleyebilirsiniz.

Kanaatimi İngiltere ve Fransa lehine olarak arzettim ve sözlerim tamamlanınca kendisinin ne düşündüğünü sordum. Dudaklarında yine o acı tebessüm cevap verdi:

– Bu sorunun muhatabı ben değilim. Onu bugün başta olanlara sormak lâzımdır.

Asabı hareketlerle tesbihiyle oynuyordu. Devam etti:

– Osmanlı mülkünün bekası büyük devletler arasındaki yakınlaşma ve uzaklaşmalarla çok yakından alâkadardır. Bu mülkün emniyeti, bir harp vukuunda denizlere hakim cephe ile müşterek bulunmakla kabildir. Harp kaçınılmaz bir hale geldiği zaman, hiç olmazsa, donanmaları üstün olan devletlerin safında mücadeleyi kabule gayret sarfedilmelidir. Çünkü Osmanlı memleketi, üç tarafı denizle çevrili bir yarımadadır. Denizler emniyete alındıktan sonradır ki, kara hudutları üzerinde daha emin muharebe etmek mümkün olur.

Sabık Hakan, bu sözleriyle harbin mukadderatı hakkında fikrini söylemiş oluyordu. O, hakikaten saltanatın mevcudiyetini otuz üç sene daima büyük devletler arasındaki ihtilâflara istinad ederek muhafaza etmenin sırrını araştırmış, bunda da muvaffak olmuştu.

İtiraf etmeliyim ki, karşımdaki ihtiyarda, muhatabı her kim olursa olsun, ona tesir ve nüfuz edebilmek hassası fazlasiyle mevcuttu. Araya giren fasıladan istifade ederek sorularımı sordum:

– Majestelerinin şahsiyeti üzerinde iddialar, malûmu şahaneleridir. Hürriyet ve meşrutiyet yerine saltanat–ı ferdiyeyi terviç buyurmanızın esbabı mucibesini bugün dahi aynı kuvvette ve meşrûtiyette buluyor musunuz?

– Aynen buluyorum! Rüşd çağına henüz ermemiş bir millet için başka şekil düşünülemez!

SENE 1918

Birinci Dünya Harbi'nin son yılı olan 1918... Allah Abdülhamîd'e uçuruma sürüklenen milletin çöküşünü bilfiil göstermeyecek, O'nu, Dolmabahçe önünde bayrakları dalgalanan işgal kuvvetleri donanmalarını seyretmek mahkûmiyetinden koruyacaktır. Bu da, Abdülhamîd'in Allah indinde fazl ve şerefine ait başka bir kader cilvesi...

77 yaşındaki, zaif ve naif bünye, çektiği bunca çileden sonra 1918 başlarında artık hazin bir çöküntü belirtiyor. Derin bir halsizlik, kırıklık ve üşüme hissi... Padişahlığı'nın başından beri her sabah yapmayı âdet edindiği banyoları asla bırakmıyor ve yıkandıktan sonra da ayaklarının soğuk kaldığından ve üşüdüğünden bahsediyor.

Şubat ayının ilk haftasında sırtının sol tarafından beline doğru inen bir ağrıdan şikâyete başladı. İdrarı da azalmış ve midesi fazla gaz yapmaya başlamıştı. Böyleyken sabah banyolarını asla bırakmıyor, banyodan çıkınca da ayaklarının altına sıcak tuğlalar koyduruyor.

Hususî tabîbi Atıf Bey isimli bir doktor... Doktor telâşta ve gecelerini Beylerbeyi Sarayında geçirerek Abdülhamîd ile yakından alâkalanmakta... Abdülhamîd'in Doktora: – Ben iyiyim! Atıf Bey bu akşam evine gidebilir! Diye haber yolladığı bir akşam, Ulu Hakan, sofrada da yemeği biraz fazla kaçırdı. Köfte, kotlet, balık ve tatlı... Aradan 1 saat geçer geçmez de müthiş bir mide sancısıyla kıvranmaya başladı. Evine haber giden Atıf Bey bulunamadı ve o civardan doktor tedariki icap etti. Sultan müthiş ağrılarla kıvranmakta ve ciddi bir kriz geçirmekte...

O civarda iki Rum doktor buldular... Beylerbeyi Hastahanesinde nöbetçi tabip Nikolâki Pareskevidis ile Çengelköyünde oturan Sultan Vahidüddin'in hususî doktoru Alkivayadis...

Abdülhamîd, giyimli olarak bir şezlonga uzanmıştır ve doktorları beklemektedir. Senyörlükte tarihin eşini kaybetmediği kadar üstün, yüce sultan, gecelik kılığıyla harem ağalarına bile görünmemiştir.

Doktorlar Abdülhamîd'i muayene edip alacağı ilâçların reçetesini yazdılar ve gittiler.

Biraz sonra Atıf Bey geldi ve Sultanı, hep o vaziyette, şezlonga uzanmış buldu. Rengi limon rengi, sapsarı...

Mırıldandı:

– Çok rahatsızım doktor! Bitkin halde ve ağrılar içindeyim! Nabzıma bakar mısınız?

Doktor, Abdülhamîd'in o zaman kolunu tutarak nabzını saydı. Feci: Nabız 145, teneffüs ise 5... Atıf Bey, Sultanı, kılı kırk yararcasına muayene ederken, çehresinde acı bir ümitsizlik ifadesi beliriyor. Rum doktorların verdiği reçeteyi inceledi ve yerinde tavsiye edilmiş ilâçlar olduğunu söyledi.

Kadınefendilerden Müşfika Sultan, odada... Abdülhamîd'e hitap etti:

– Efendimiz! Elbiseyle rahatsız oluyorsunuz! Müsaade buyurun da geceliğinizi getirelim ve yatağınıza geçiniz!

Cevap:

– Yapamam! Doktorlar gelip gidiyor. Kendilerine gecelik kıyafetiyle görünemem! Sadece ceketimi çıkarınız yeter.

Geceyarısına doğru Sultan Mehmet Reşad'dan bir irade geldi.

– Biraderimin rahatsızlığından çok üzgünüm! Hangi doktorları ve ne gibi şeyleri istiyorlarsa bildirsinler; hemen göndereyim!..

Abdülhamîd'in mukabelesi şu oldu:

– Biradere teşekkür ve selâm ederim! Zahmete değmez! Benim doktorlarım yeter!

O gece Abdülhamîd sabaha kadar kıvrandı. Atif Bey ve ayrıca iki Rum doktor başucunda sırayla nöbet tutuyorlar ve bir taraftan vücudunda hardal kâğıdı gezdirerek ve keten tohumu lapası tatbik ederek ağrılarını dindirmeye çalışıyorlar... Sabahleyin bu haliyle banyoya girmeyi ihmal etmedi ve edilen itirazları şiddetle reddetti. Banyodan sonra yine elbiselerini giydi ve şezlonga uzandı.

Sabahın ilk saatlarında Sultan Reşad'ın gönderdiği iki meşhur doktor: Profesör Akil Muhtar ve Rifat Beyler... Sultan, Akil Muhtar Beyi kabul etmek istemedi. Fakat gösterilen şiddetli ısrar üzerine kabule mecbur oldu. Yeniden uzun uzadıya muayene ve ilk tedavilerin yerinde olduğunu tesbit. Vaziyet ciddidir ve tam bir bünye çöküntüsüne tesadüf eden basit bir soğuk algınlığı ve mide arızası, en tehlikeli bir duruma getirmiş bulunmaktadır.

Sultan Reşad durumu haber alır almaz emir verdi:

– Çocuklarını ve yakınlarını dünya gözüyle bir kere daha görsün! Müsaade etsinler!..

Ve Abdülhamîd ile temasları yasak olan yakınlarını Beylerbeyi sarayına davet ettiler. Gelen şehzadeler ve akraba arasında, o da hasta ve yatakta olduğu için, Şadiye Sultan yoktur.

10 Şubat 1918... Günlerden Pazar... Ulu Hakan'ın yakınları, kimi yatak odasının açıldığı salonda, kimi aralık kapının önünde, ne yapacaklarını bilmez vaziyette... Kadınefendilerden biri çıkıp öbürü giriyor hasta odasına...

Ulu Hakan öylesine dalgın ve sessiz bir heybet içinde ki, rüyada kendisini pırıltılı bir muayede merasiminde gördüğü sanılabilir.

Saat 15... Bir aralık odada bir harem ağasından başka kimse kalmamıştır. Doktor Atif Bey, büyük salonda, Şehzâde Selim Efendiyle ayak üzeri konuşmaktadır.

Birden, yatak odası içeriden tekmelenmişcesine sert bir darbeye açıldı. Kapıda, çılgın bir edâ içinde harem ağası:

– Koşunuz, Efendimiz bayıldı!

Herkes taş kesilmiş...

Beyaz (Lake) karyolasında çenesine, beyaz sakalının altına kadar örtülü Ulu Hakan... Dimdik ve upuzun gözleri açık... Dudaklarının kenarında hafif bir kan sızıntısı... Yüzü kireç renginde...

Manzaranın mânasını bir anda kavrayan Doktor, hastanın nabzını tutar tutmaz her şeyi anladı. Kalb durmuş ve vücut soğumaya başlamıştı.

Atif Bey nurlu cesedin, vatan felâketi karşısında açık giden gözlerini kapadı ve salona çıktı:

– Abdülhamîd Hân Hazretleri Hak'kın rahmetine kavuştu...

Şehzade Selim Efendi, kendini kaybetmiş, bağılıyor:

–Alçaklar! Babamı öldürdüler!

Aynı günün gecesi, Sultan Reşad'ın doktorları gelip Ulu Hakan'ın naaşını muayene ettiler ve hiçbir yanlış tedavi ve suikast şüphesine yer verici bir alâmet görmediklerine dair rapor verdiler.

Teşhis: Ciğer ihtikanından kalp zaafı...

Şadiye Sultanin hatıralarına göre işin bundan sonrası gayet alâka çekici bir hal arzeder: Hasta olduğu için babasının son nefesine yetişemediğini kaydeden Şadiye Sultan, ölüm haberini alınca duyduğu teessüre dair birkaç beylik lâf ettikten sonra dâvayı hemen miras meselesine çevirir ve Abdülhamîd Hânın yanından hiç ayırmadığı meşin su çantası bahsini ele alır. Herkesin su tulumu gibi bir şey sandığı bu çanta, hakikatte zümrüt, inci ve elmas dolu bir hazinedir ve o da Abdülhamîd'in öbür eşyasiyle birlikte mühürlenmiştir.

Devrin hükümet büyüklerinden biri şu çantaya sahip çıkmalarını söyleyince mühürlü olduğu cevabını verirler ve o zatın:

– Üstü mühürlüyse dibi de mühürlü değil ya!..

İhtarına karşı, çanta kendilerinden evvel dibinden sökülerek açılmış, içindeki paha biçilmez taşlar sahteleriyle değiştirilmiş ve Ulu Hakan'ın sağlığında yapılan Yıldız yağması bu defa da ölümünde tekrar edilmiştir.

Ulu Hakan'ın son nefesini verdiği dakikada odadan dışarıya fırlayan harem ağasının verdiği bilgiye göre, incecik bir kan sızıntısıyla beraber yüce Türk Padişah'ının dudaklarından süzülen son kelime şu olmuştur:

–Allah...

CENAZE

Tarihçi Ahmet Refik, Ulu Hâkan'ın cenaze törenini anlatıyor ve ölüsünün bile güzelliğini itraftan kendisini alamıyor. Esasta aleyhinde olduğu Padişahı, göklere çıkardığının farkında değildir.

«Hakan-ı sabık irtihal etmiş (dünyadan göçmüş)... Bu havadis ilk defa gazetelerden öğrenildi. Boğaz, güneşin parlak ziyaları altında gülüyordu. Beylerbeyi sarayı, uzaktan, mavilikler içinde görünüyordu. Otuz dört sene müddetle Osmanlı tahtını işgal eden Sultan Abdülhamîd'i Sâni birkaç saat sonra, güzel İstanbul'un toprakları altına gömülecekti. Sultan Abdülhamîd'in cenazesi Beylerbeyi Sarayından Topkapı Sarayına getirilecekti. Orada yıkanacak ve saat dokuzda, Sultan Mahmud Türbesine gömülecekti. Topkapı Sarayına gittim. Orta Kapı önünde, başında kalabalık, elinde tüfek, tek bir nöbetçi bekliyor. Babüssaade önündeki ak ağalar, kemal-i nezaketle gelenleri karşılıyordu. Kubbe altı, harap ve metruk (terkedilmiş) ihtişamlı devirlerin hâtırasıyla meşhun (dolu), asırların vakayiine (olaylarına) acı acı gülüyor gibiydi. Güneşin ziyası servilerinden süzülüyor, çimenler üzerine dökülüyordu. Bir iki hademe, ellerinde tırmıklar Şubat'ın feyizli güneşi altında yeşeren çimenler üzerinden sararmış yaprakları topluyorlardı. Sultan Ahmed-i Sâlis (üçüncü) kütüphanesinin önünden geçtim. Siyah esvaplı bir hademe Lâle bahçesi tarafından hızla koştu: Cenaze geliyordu. Sarayburnu'na doğru ilerledim. Ufak bir kafile parkın kumlu yokuşunu ağır ağır çıkıyorlardı. Rihtıma büyük bir istimbot yanaşmış, sarı bacasından dumanlar yükseliyordu. Bu manzara sahiller, tepeler, güneş içinde idi. Uzakta, Hamidiye Camii'nin narin ve beyaz binası, Yıldız'ın ağaçlık caddesi, sarayın çıplak ağaçlar arasında görünen müselsel damları (sıra sıra damları) mephut (hayran) ve sâkitti.»

«Beyaz bir vücut, yıkandıkça güzelleşen bir naaş, yeni bir teneşir üzerinde, yıkayanların ellerine tâbi, uzanmış yatıyordu. Nâşın karşısında, ellerinde gümüş buhurdanlar, ağalar duruyordu. Herkes huşu içinde idi. Bütün simalarda tevekkül alâmetleri görülüyordu. Hırka-i Saadet dairesi tarihî bir gün yaşıyordu. O gün, vakayi (vakalar) ile dolu uzun bir saltanat devresinin son sahifesi kapanacaktı. Bütün nazarlar Sultan Abdülhamîd'in teneşir üzerinde yatan kapalı gözlerine dikilmişti. Nâşa sıcak sular döküldükçe bezay bir duman yükseliyordu, buharlardan çıkan öd ve amber kokularına karışıyordu. Etrafta hâşiane (hürmet ve korkulu) bir sükûn hüküm sürüyordu. Hizmet için girip çıkanların, hasırlar üzerinde, ayak seslerinden başka bir ses işitilmiyordu. Ayak ucunda, direğin yanında, damatlarından iki zat ellerini kavuşturmuşlar, gözleri nâşa matuf, müteessirâne ağlıyorlardı.

Dışarıda, tabiatın bütün güzellikleri hissediliyordu: Halic'in suları umulmaz bir Şubat güneşinin revnakları (ışıkları) altında parlıyordu. Şimşirliğin ağaçları çıplak baharın fevzine muntazırdı.

Yıkama el'an bitmemişti. Sultan Abdülhamîd'in teneşir üzerinde, kapanmış gözleri, ağarmış saçları, çıplak vücudu ile bitabâne yatışı (cansız yatışı) kalplerde melal ve intibah hisleri peyda ediyordu. Bazen başı birdenbire kayıyor, yanlarına doğru düşen kollariyle masum biçâre bir insan vaziyeti alıyor, ak ve perişan sakaliyle boynu garibane bükülüyordu. Sultan Abdülhamîd'i Sâni'nin bu pek tabii akıbeti hiçbir istibdatın, hiçbir zulmün, hiçbir kuvvetin payidar olamayacağına kat'i bir delildi.

Nihayet naşın yıkanması bitti. Sarı ipek işlemeli havlularla kurulandı; tabut yere indirildi, teneşir tabutun yanına getirildi, içine kefenleri serildi, Sultan Abdülhamîd'in naaşı hürmetle tabutuna indirildi. ~\

Sultan Abdülhamîd, son dakikalarına kadar, kendini kaybetmemişti. Hattâ vasiyet etmişti. Göğsüne ahidnâme duası konacak, yüzüne Hırka-i Saadet destimali (bezi) siyah Kâbe örtüsü örtülecekti. Bu vasiyet harfiyen icra edildi. Sultan Abdülhamîd'in tabut içinde, beyaz kefenler arasında, kemikleri sayılan çıplak göğsünde ahidnâme duası, yüzünde siyah bir Kabe örtüsü, ak sakalı, ebediyete doğru kapanmış gözleriyle üryan ve perişan, Hırka-i Saadet dairesinde yatışı cidden elimdi. Sultan Abdülhamîd bütün günahlarını tarihe bırakmış hâşiane bir vaziyette Huzur-u İlâhiye gidiyordu.

Kefen bağlandı, tabut kapandı, sedef kakmalı, asırlar görmüş bir saatin ağır tanînleri (çınlayan vuruşları) Hırka-i Saadet dairesinin ulvîyeti içinde aksetti. Tabutun teşhizine başlanmıştı. Üzerine evvelâ bir yatak çarşafı, daha üstüne sırma işlemeli al bir örtü konuldu. Ayak ucuna lâciverde yakın çiçekli bir kumaş sarıldı. En üste Kabe örtüleri, kıymettar taşlarla müzeyyen kemerler konuldu. Başına ve kollarına şallar sarıldı. Baş tarafına sarılan yeşil atlas üzerine kırmızı bir fes konuldu. Naaş yıkanırken, çıplak bir tabut, tahta bir teneşir, Hırka-i Saadet dairesinin gözleri kamaştıran renkleri ve yıldızlariyle tezat teşkil ediyordu. Şimdi Sultan Abdülhamîd'in ipekler, şallar, sırmalar, kıymettar taşlarla müzeyyen tabutu, dairesinin ihtişam ve ulviyetine de tevafuk etmişti (uymuştu).

Herkes çekildi. Yalnız, müzeyyen sütunlar, mülevven (renkli) duvarlar, parlak levhalar arasında, başı harem dairesine müteveccih bir tabut, solda daire-i aliyyenin penceresinden altunlar ve sırmalarla müzeyyen yeşil perdeler, ağır sırma püsküller, altun şebekeler (parmaklıklar) kıymettar ve tarihî levhalar, Kelâm-ı Kadimler görölüyordu. Arzhâne önünde bir ayak sesi işitildi. Damat paşalardan muhterem bir zat, müessirâne adımlarla ilerledi. Hırka-i Saadet duvarının köşesinde melûl ve mahzun durdu. Ellerini açtı, gözleri tabuta müteveccih kısa bir dua etti, samimi bir hıçkırık müzeyyen kubbelerde akisler bıraktı.»

«Tabut, Babüssaadeden Orta kapıya kadar, serviler arasında yavaş yavaş ilerledi. Orta kapıdan vakar ve ihtişamla çıkarken hazin bir tevhid (Lâ ilahe illallah) ruha huşu ve teveke-[kül veren tatlı bir seda, Orta kapının taş duvarlarına bir zamanlar vüzeraye mahbes (vezirlerin hapsedildiği yer) teşkil |eden kapı arasında, aksetti. Bu seda Selim-i Sâlis'in (3. Selim'in) hassas, necip ruhunun tercümanı idi. Enderûndan yükselen her terane, hassas padişahın pak ve mübarek ruhunu, yâdettirmemek kabil miydi?

Enderûn-u Hümayun ağaları, sâlât (dua) okuyorlardı. Kubbe altının harap duvarlarına akseden bu sesler, Osmanlı ruhunun hazin feryadlarıydı. Herkes tabutun arkasında hürmetle yürüyordu. Bu tarihi kapı, ne padişah cenazelerinin çıktığını görmüş, etrafında ne acı gözyaşlarının döküldüğüne şahit olmuştu. Önde, dedegânın fâsıladar (aralıklı) hazin nevaları (nağmeleri) işitiliyor. Şazelî dergahı şeyhlerinin hüzünlü bir arap lahni (nağmesi) ile okudukları Kelime-i Tevhid, tekbirler ve na'aralar arasında âhesti bir nakarat gibi yükseliyordu. Orta kapı ile Bab-ı Hümayun arası Alman zabitlerinin otomobilleri, mükellef konak arabalarıyla dolmuştu. İki zarif hanım, arabada ayağa kalkmışlar, yüzlerinde ince peçeler, alayı seyrediyorlardı. Biraz ötede Bizans'ın İrini Kilisesi ve son devrin Askeri müzesi önünde mehterhane takımı cesim (cüsseli) kavukları, kırmızı şalvarları, sırma cepkenli, sarılı ve kırmızılı bayraklariyle durmuşlardı. Canlı bir tarih, hürmet ve tevkir (vakar) ile tabutu selâmlıyordu.

Cenaze Bab-ı Hümayundan çıktı. Sokaklar insandan görölmüyordu. Ayasofya önünden Sultan Mahmut Türbesine kadar caddeye iki sıra asker dizilmişti. Ağaçlar, evler, pencereler, damlar kadınla, çoluk çocukla dolmuştu. Tramvaylar durmuştu. Tabut, acıklı ve müessir dualarla, tekbirler ve tehlillerle ilerliyordu. Cenazeyi görenler, müteessir oluyorlardı. Evlerin pencereleri kadınlarla dolu idi. Bir hanım, hıçkırıklarını zaptedemiyor, mendil gözlerinde başını duvara dayamış ağlıyordu.

Cenazeyi takip edenlerden Sadrâzam Talât Paşa, tabut Sultan Mahmut türbesinden içeriye girerken gözyaşlarını tutamayıp hıçkırık hıçkırık ağlamaya başlıyor...»

TÜRK TARİHİ VE SAHTE İNKILAPLAR BİLMECESİNİN ANAHTAR SAHSİYETİ, YAHUDİ VE (JON TÜRK) ELİNDE ASLIYETSİZLİK VE KOKSUZLUK HAREKETİNİN KURBANİ ULU HAKAN İKİNCİ ABDÜLHAMİD HAN, DEDESİ İKİNCİ MAHMUD'UN YANINDA, BİR GÜN BU BİLMECEYİ ÇÖZECEK NESİLLERİ BEKLEMEDİR.

ABDÜLHAMİD'İ ANLAMAK HER ŞEYİ ANLAMAK OLACAKTIR.

VESİKA-1

(1910 Yılında İngiltere'nin Türkiye Büyük Elçisi Sir G. Lawther tarafından İngiliz Hariciye Nezaretine "şiddetle mahrem" kaydiyle gönderilmiş olan bir rapordan ibaret bu vesika, mazlum Padişahı, etrafındaki hiyanet şebekesiyle apaçık göstermekte ve bir düşman ağızından çıktığı halde, Ulu Hakan'ın milleti aşkına kimlerle ve ne gibi sahte inkılâpçılarla mücadele mevkiinde kaldığını ispat etmektedir.)

RAPORA GİRİŞ

Londra Üniversitesi Siyasi Bilgiler Fakültesi Profesörlerinden (Eli Kidor) 1974 yılında, (Arabic Political Memories and Other Studies –Arap Siyasi Hatıralar vesair İnceleme ve Çalışmalar) isimli bir kitap neşrediyor. Bu kitapta, İkinci Abdülhamîd Hânın tahttan düşürülüşünden beri Batı dünyasının Türkiye üzerindeki emel, görüş, plân ve tesir yollarına ait korkunç vesikalar yer alıyor. Hususiyle 1910 yılında İngiltere'nin İstanbul Elçisi (Sir G. Lowther)in o zamanki İngiltere Hariciye Nazırı (Sir C. Harding)e iki kere "gizli" ve "mahrem" kaydiyle İstanbuldan gönderdiği rapor, İngilizler'in bize bakışını ve çöküşümüzü hangi ellerin idare ettiğini göstermek bakımından, işin içine hiçbir hayal, vehim, indî görüş sızdırmayan, tamamiyle ilmî ve (objektif) bir vesika mahiyetinde... Birkaç yıldır neşir meydanına çıkarılmış ve alâkalılar katında büyük ilgi doğurmuş olmasına rağmen Türkiye'de kimsenin farkında olmadığı bu eser ve bilhassa İngiltere sefirinin mahrem raporu, ileride kıymet hükmü olarak koyduğumuz teşhislerin ilmî ve riyazi hüccetini gözler önüne sermektedir.

Gerek profesörün giriş notunda, gerekse raporda, bir düşman ağızından çıkan ve böylece hakikati aydınlatan noktaları, sonunda kıymet hükümlerini koymak üzere işaretlemiş bulunuyoruz. Sahte inkılâplar ve Abdülhamîd mevzuunda bu tespitler büyük tarih mahkemesi huzurunda tezimizin ispatı için caninin başka canilere ait tespitleri olarak fevkalâde emin, kıymetli ve ibret vericidir.

Bu tespitleri başından sonuna kadar kesintisiz okuyunuz ve metinde tespitlerimize dikkat buyurunuz.

Profesör Lowther (Eli Kidor) rapor bahsine şöyle giriyor:

«Osmanlı aleyhtarı peşin hükümler 1880'lerden itibaren İngiliz politikasının temel unsurudur. (Lowther)in mektubu, yeni Osmanlı devlet adamlarının meş'um dalaveracı bir yönetim olduğu inancını desteklemekle bu peşin hükmü doğrulayarak ona yeni bir kuvvet vermiş oluyor... –Asırlık İngiliz politikasının, Türk'ü maddede ve ruhta imha etme gayesi, son merhalesine Lozan antlaşmasıyla ermiş olarak bu satırlarda plânını apaçık ortaya dökmüş bulunuyor. [1]

Tesirlerini tam hesaplamak imkansızsa da, böyle bir hüküm, Birinci Dünya Savaşının hemen öncesindeki yıllarda Osmanlı İmparatorluğu'na karşı İngiliz politikasının incelenmesinde gözönünde tutulması gereken bir husustur. Yakın zamanda çıkan bir yazıda (Ailen Cunningham) şöyle demiştir: "1914'te artık İngiliz hükümeti, Türkiye'ye onu kendi tarafına kazanmak için herhangi bir büyük fedakârlık yapmaya yanaşmayacak tutumdaydı." (Lowther)in raporlarının bu tutumun gelişmesinde rol oynadığını kabul etmek mantıklı olur.. [2]

(Lowther) ve (Fitimaurence)in fikirlerine benzeyen, onları aksettiren iki görüşü, hem bu fikirlerin ilgi çekici yanları, hem de böyle fikirlerin ne kadar yaygın olduklarına işaret etmek bakımından ele almak lâzımdır. 26 Eylül 1916 saydı "Arap Bülteni"nde "Türkiye'de yeni rejimde (1908-

1914) Farmasonluk" başlıklı, imzasız bir makale vardı. Bu makale (Lowther)in 29 Mayıs 1910 tarihli mektubunda yazılanları adetâ aynen veriyordu.

Carasso (Abdülhamîd'e hal'ini tebliğ eden meşhur ya-hudi Karuso) renksiz tavırlı, ahlâksız, düşük seviyeli, namussuz, hain bir avukat... Talât, Cavid, Dr. Nâzım ve Bahaeddin Manastırh'yı farmasonluğa teşvikten sorumlu idi... Bu adam "İttihat ve Terakki'nin aslan ve kaplanları için faydalı bir çakaldı. "İttihat ve Terakki Cemiyeti" farmasonluk (siyonizm) ile parçalanmaz bir bütündü. İstanbul'daki Türkler'den Selânik'i bilenler "İttihat ve Terakki Cemiyeti"nin amblemleri ve (Makedonya Risorta Locası) ve Yahudi (Beni Brith) Cemiyeti amblemleri arasındaki benzerliği fark ediyordu.

1909 Haziranında (Üstâd-ı Âzam) makamı Türkiye Meşrik-i Âzamlığı, vazifeyi devralma töreninde Hasköy'den, Selanik, İzmir, Macaristan'ın çeşitli şehirlerinden ve Orta Avrupa İmparatorluklarından gelen birçok Yahudi centilmeni vardı. Bülten, "Türkiye Meşrik-i Âzamlığı"nın Yüce Konsey üyelerini de sıralıyordu. Bunlardan üç veya dördü yahudi, üçü dönme idi ve sadece dördü müslümandı... [3]

Bazı yabancılar "Jön Türk, Alman taraftarı bir yaşlı yahudi mi?" diye meraklanıyordu. Çeşitli karmaşık izahtan sonra, makale şöyle bitiyordu: "Bilindiği kadariyle, Türk Farmasonluğu şimdi uyuyor ve muhtemelen de öyle kalacaktır. Tâ ki, halen Türkiye'nin başında olan grup kuvvetten düşürülsün ve gelecek Türk rejimine veya yabancı bir muzaffer kuvvete karşı yeraltı faaliyetlerine yeniden başlansın..."

Dikkate değer diğer nokta Kahire İstihbarat Şefi (G. F. Clayton)dan Sudan valisi (Wingate)e yazılan mektuptur. (Clayton)un resmî vazife ile gittiği Londra'dan yazılan mektup 3 Ağustos 1916 tarihli... (Clayton), "Her zaman düşündüğünü tasdik eden" intihalarını bildirmekte, yahudilerin ne derece tesirli olduklarını anlatmaktadır. İngiliz yahudileri, Fransız, Amerikan, Alman, Avusturya ve Selanik yahudileri var ama hepsi aynı soydan... Üstelik aşağı yukarı hepsi de Rus aleytarı... [4]

Barış sözleri duyuyorsanız arkasında mutlaka yahudi vardır. Türkler lehine sözler, Türkiye ile ayrı bir barış istekleri duyuyorsanız, yine yahudiler... [5]

"İttihat ve Terakki'nin Temeli" adlı mektup, Birinci Dünya Savaşından önce ve sonra Orta Doğu'da İngiliz politikasının başlıca mimarı olan bir zatın görüşlerindeki acaipliği göstermektedir. Fakat, tabî ki, yahudilerin kudret ve her yerde mevcudiyetlerinin tesirini farkedenden yalnız (Clayton) değildi. (Clayton) şüpheliydi; fakat başkaları bu derecede bir kudretin tesirinden kurtulamıyordu. Bu tip rivayetlerin, İngiliz hükümetini ikna edip siyonizme dönmesinde rolü olduğu inkâr edilemez.»

Eserin muharriri Prof. (Eli Kidor) bu basit girişten sonra, kaydettiğimiz gibi İngiltere'nin Türkiye sefiri (Sir G. Lowther)in o zamanki İngiltere Hariciye Nazırı (Sir Harding)e gönderdiği mahrem ve müthiş raporu ortaya döküyor.

RAPOR

İstanbul, 29 Mayıs 1910

İttihat ve Terakki'ye yakînen bağlı olduğu söylenen, İstanbul Farmasonlarının Mısır'da temsilciliğine Muhammed Ferid'in seçildiğine dair rivayetlerle ilgili olarak (Gorst)ün 23 Nisan ve senin 25 Nisan tarihli telgraflarınız beni (Jön Türk) cereyanında Avrupa Farmasonluğunun tesiri hakkında izahat vermeye itiyor. Bunu, özel ve çok gizli yazıyorum. Zira Türkiye'deki yeni Farmasonluk, İngiltere ve Amerika'dakinin aksine büyük çapta gizli... Politik hedef hakkında bilgi çok gizli elde ediliyor ve politik sırları ifşa edenler (Mafia)nın, (Komite)nin eliyle

cezalandırılıyor. Birkaç gün önce ifşaatta bulunan yerli bir mason, askerî mahkemeye sevkedilmekle tehdit edildi.

Bildiğin gibi, Paris'teki (Jön Türk) hareketi Selânik'lidir. Selanik'te 140.000 nüfusun 80.000 kadarı İspanyol yahudisi, 20.000'i ise dışta müslüman görünen ve Sabetay Sevi tarikatına bağlı Farmason... Roma'nın yahudi belediye başkanı (Natham), Mason localarında yüksek bir mevkie ulaşmıştır ve yahudi Bakanlar (Luzzatti) ve (Sonnino) ve diğer senatör ve milletvekilleri de anlaşıldığına göre masondur. "Kadim İskoç"tan temellendikleri iddiasındalar...

Birkaç yıl önce, Selânik'li yahudi mason (Emanuele Carasso) – ki, halen de Osmanlı Meclisinde Selanik temsilcisi– orada Makedonya (Risorta) isimli İtalyan Farmasonluğuna bağlı bir loca kurdu. Bu adam görünüşte Sultan Hamîd'in casuslarını aldatmak maksadiyle, fakat aslında Türkiye'de yahudi tesirini kuvvetlendirmek için (Jön Türk)leri Farmasonluğu kabule teşvik etmiştir... [6] Evinde onlara toplantı izni sağlamıştır. Abdülhamîd'in casusları bunu haber almış ve 1908 Temmuz ihtilalinden sonra esrarengiz bir şekilde öldürülen İsmail Mahir Paşa, durumu Yıldız Sarayı'na bildirmiştir. Evin dışına yerleştirilen casuslar, girip çıkanların isimlerini kaydetmekle vazifelendirilmiştir. Fakat Farmasonlar casusları "kardeş" ilân edip aralarına almıştır. Selanik'teki hareketin temeli yahudidir... [7]

(Jön Türk)lerin (Liberta, Egalite, Fraternite–Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik) sloganları İtalyan masonlarından alınmıştır. [8] Kırmızı, beyaz renkler de aynıdır. 1908 Temmuz ihtilâlinden kısa zaman sonra, Cemiyet İstanbul'da yerleşince, belli başlı üyelerinden çoğunun Farmason olduğu öğrenildi. (Carasso) önemli rol oynamaya başladı. Balkan Cemiyetini de avuçlarına aldı ve gerek yerli, gerekse yabancı yahudiler yeni hükümetin hevesli destekleyicileri haline geldi. Öyle ki, bir Türk'ün ifade ettiği gibi, herkesin İbranî Cemiyetinin casusluğunu yapmaya koyulduğu ve İhtilâl'in Türk'ten ziyade yahudi ihtilâline benzediği söylenmeye başladı... [9] İtalyan hükümeti, hariciyede olmadığı halde, yahudi ve mason (Priamo Levi)yi Selânik'e sefir tâyin etti. (Jacop Schiff) ile beraber Amerikalı yahudileri Mezapotamya'ya göçe teşvik eden (Oscar Strauss) ise buraya Amerikan sefiri olarak yollandı. Herhalde biliyorsun.

Müslümanların masonluğa karşı büyük nefreti vardır, onu dinsizlikten beter sayarlar... [10] 13 Nisan 1909'da Cemiyete karşı ayaklanmada da bu unsurun önemini inkâr mümkün değildir. Hâdiseler hâlâ tam mânasiyle açıklığa kavuşmamıştır. Fakat dikkati çeken nokta, Selanik'ten başşehirde yollanan dört taburu Kâmil Paşa geri göndermek istedi, ayaklanmayı, sözüm ona, gerici hareketi yapan taburların dışında Selânik'li Farmason, (Kripto) yahudi Remzi Bey, [11] emrindeki askerlerin davranışlarından ötürü askerî mahkemeye sevkedileceğine, Sultan Mehmed'e yaver tâyin edilerek taltif olundu. Sultan Abdülhamîd'e tahttan indirildiği haberini getirenlerden biri (Carasso) idi ve Sultan, Selanik'te Cemiyetten İtalyan yahudi bankerlerin evine kapatıldı. Remzi Beyin kardeşi de muhafız olarak başına dikildi. Sultanın tahttan indirilmesinden sonra Selanik'teki Yahudi gazeteler "İsrail'i Ezen" Sultandan kurtulduğu için sevinçli yazılar yazdı. Zira Abdülhamîd siyonist lider (Herzl)in musevilere kırmızı pasaport isteğini iki defa reddederek, Siyonistlerin Filistin'deki emellerini baltalamıştı. 1909'da Hamburg'taki dokuzuncu Siyonist kongresinde "Türk İhtilâl'inin Mucizesi" Yahudi başarısının doğurduğu sevinçle kutlanmıştı. Aynı zamanda, akıllı, kabiliyetli Farmason (Kripto–yahudi) ve Selanik milletvekili Cavit Bey [12] Maliye Bakanı oldu. Farmason olan Talât Bey, İçişleri Bakanı yapıldı. Vezir–i Âzam Hilmi Paşa da mason olmak için müracaatta bulunmuş, fakat sonra peşini bırakmıştı.

İki yıl boyunca örfi idare ilân edildi.

Askerî mahkemelerdeki subayların çoğu farmasondu. Parlâmento'ya verilen "emir"le çok sıkı basın kanunu çıktı ve Selânikli bir (kripto–yahudi) "Directeur du Bureau de la Presse – Basın Bürosu Müdürü" oldu. Bu çok kudretli bir mevki idi; zira böyle bir mevkie sahip kişi, istediği gazeteyi "yeni rejimi tenkit" (buna gericilik deniliyordu) suçuyla kapatabiliyor, sahibini veya yazı işleri müdürünü askerî mahkemeye sevkedebiliyordu.

Osmanlı Telgraf Ajansı Bağdat'lı bir yahudi emrinde başlatıldı. Selânik'li bir mason yahudi avukatın Adalet Bakanlığına da danışman getirilme teşebbüsü az kalsın başarı ile neticeleniyordu. İstanbul'daki İttihat ve Terakki Başkanı Selânik'li bir (Kripto–Yahudi) ve masondur. Başka bir Selânikli (Kripto–Yahudi) mason, belediye başkanı olmak için çalıştı, ama henüz gayesine ulaşamadı. Lâkin Mısır'lı farmason, Prens Halime

[13] Belediye başkanvekili oldu. Fransa'daki gibi İstanbul'daki "Şehremini – Belediye Başkanı" halkın üzerinde son derece büyük kudret sahibidir. Aynı zamanda eski polis teşkilatının yerine sureta halk getirildi. Polis ve jandarmayı kontrol eden bu teşkilâtın başına da Selânikli bir farmason geçirildi. Parlâmentoya verilen emirle İttihat ve Terakki Bulgar, Yunan vs. arasındaki rakip teşkilâtları ezecek "Loi Sur Les Associations – Dernekler Kanunu" çıkarıldı. Sonunda kendini gizli ihtilâlcî bir teşkilât olmaktan çıkardı ve "Politik parti ve sosyal cemiyet" ilân etti... [14]

Aynı sıralarda farkediliyordu ki, Makedonya'nın başlıca kasabalarında ve başşehirde, muhtarlıklar gibi farmason locaları beliriyordu. Yalnız başşehirde geçen yıl 12 loca başlatıldı. Locaların gizliliği aslında "açık" olduğunu iddia eden cemiyetin gizli faaliyetlerini sürdürme ve mevkilerini muhafaza edebilmelerine yardımcıydı. Masonluğu kabul etmeleriyle memleketin diğer büyük millî meselelerinin Türkiye lehine halledilebileceği söyleniyordu. Böylelikle beynelmilel politikanın parçası sayılacakları, İngiltere Kralının kardeşi olup, İstanbul'a geldiğinde onunla özel işaretlerle el sıkışabilecekleri anlatılıyordu... [15] Yeni yeni kişiler eski İngiliz locası (La Turguie)ye gelmeye başladı. Bazı kimseler masonluğu kabul edip locaya katıldı. Bu yolla bir İngiliz teşkilâtına girdikleri telkin ediliyor, İngiltere kralının locayı desteklediği belirtiliyordu. Cemiyetin ordu üzerindeki nüfuzunu muhafaza edebilmesi için, subaylar, bilhassa genç subaylar mason [16] yapıyordu. Bu subaylar Makedonyalı Niyazi beyin doğum yeri "Resne"den alınan isimle Resna locasına katılıyordu. Locanın başı Niyazi beyin kardeşi Osman Fehmi bey idi. Cemiyetin milletvekili ve senatörlerinin çoğu ise İçişleri bakanı Talât Bey ve Maliye Bakanı Cavit Beyin mensup oldukları "La Constitutuon" locasına katılıyordu... [17] Bazı muhalif millet vekilleri, bilhassa Araplar, kenara itildiklerini politik entrik olaylardan uzakta kaldıklarını farkedince "Uhuvvet-i Osmaniye", "Muhibban-ı Hürriyet" gibi localara girdiler. Ayrıca cenup Arnavutluk ve Makedonya'daki bir milyona yakın Bektaşî zaten masonluğa yakın teşkilât ve düşünce [18] sahibi idi ve farmason olma isteğini gösterdi. Lâkin bunlar Avrupa memleketlerindeki politik şekilden ziyade masonluğun batınî ruhuna bağlanmıştı... [19]

Yukarıda belirtilen locaların dışında 1909-1910 arası da İstanbul'da şu localar kurulmuştu: (Vefa Oryantal – Şai Vefa), (Les Vrais amis de Union et Progres – İttihat ve Terakki Gerçek Dostları), (Byzantio Risorto), (La Veritas – Hakikat), (La Patrie – Vatan), (La Renaissance – Yeniden Doğuş) ve Makedonya Risorta'nın kolu (Şafak)...

Mısır yeraltı politik uzmanları bu ismi bilirler. Bütün bu localar, Selanik ve Makedonya'daki farmason ağı gibi temel olarak yahudiler tarafından yöneltilmektedir... [20] Ermeni ve diğer hristiyan unsurlar adetâ yoktur denilir

Mısırlı Prens Said Halim'den bahsedildi yukarıda... Kardeşi Abbas Halim, Prens Aziz Hasan, Hidiv'e karşı duydukları şiddetli nefretten ötürü İttihat ve Terakki ile çalışmış, malî bakımdan cemiyeti desteklemiştir. Selanik yolu ile baş şehire yayılan (Jön Türk) farmasonluğunun Mısır Masonluğu ile münasebeti, Boğaz'daki yalısına çekilişi bu akıntılı politika neticesidir.

İdris Ragıp Bey, İskoçya Büyük Locası tarafından tanınan Mısır Büyük Locasının başı idi ve Mısır, Suriye, Filistin ve Lübnan'da bazı locaları kurmuştu. Lübnan'da Roma katolik masonların çok sayıda mevcudiyeti acayip bir vakıdır...

Muhammed Örfi Paşa da Mısır, Kudüs ve Güney Suriye'de bazı locaların kurucusu idi ve İstanbul localarını da sistemine katmayı amel edinmişti. 1909 baharında bu niyetle buraya geldi. Zorluklarla karşılaştı. Ve 13 Nisan ayaklanması olunca korktu ve derhal Mısır'a kaçtı. Hâdiselerden bir süre önce, İdris Ragıp, İskenderiye'deki İtalya locasında 17'nci dereceye ulaşan Prens Aziz Hasan'a İstanbul localarını Mısır Büyük Locasının emri altında toplama vazifesini vermişti. Masonlar başkanlığında Makedonya kuvvetlerinin başşehir girişi ve masonluğa şiddetle karşı çıkan Abdülhamîd'in [21] tahttan indirilmesi üzerine bu yolda konuşmalar başladı. Gerekli yetki İtalyan "Meşrik-i Âzam"lığından alınmıştı ve Prens Aziz Hasan, Yusuf Bey (Sakakini) vasıtasıyla 33'üncü dereceye yükseltildi ve Türkiye Büyük Locasını kurmak yetkisi ona verildi. Bu 1909 yılının Temmuz veya Ağustosunda gerçekleşti ve İçişleri Bakanı Talât Bey "Üstâd-ı Âzam" [22] oldu. Böylece, görünüşte 1909 Nisanında Makedonya kuvvetlerinin Abdülhamîd'e karşı zaferi ve payitahtın ele geçmesi, İtalya Farmasonluğunun İngilizlerce tanınan Mısır Büyük Locasına karşı zaferi oldu. İstanbul'da ve Makedonya'daki bütün localar zamanla ona bağlandı ve Suriye, Mısır vs.'deki Osmanlı locaları da Osmanlı Büyük Locasının emri altında toplanmaya karar verildi. Prens Aziz Hasan, (Sakakini) ile beraber bu

gaye ile Mısır'a döndü; fakat İdris Ragıp ve diğerleri bu fikre karşı çıktı. Mısır ve Lübnan'ın imtiyazlı eyaletler olduklarından, Farmasonlukta siyaseten dahi bağımsız kalmalarını savundular. Prens Aziz Hasan'ın İdris Ragıp ile arası açıldı ve Osmanlı Büyük Locasının "Üstad-ı Âzam"ı Talât Bey'in talimatı üzerine milliyetçi lider Muhammed Ferid'i İstanbul Büyük Locasının Mısır delegesi tayin etti. Halil Hamade Paşa, Şahin Makarius ve diğer forslu Mısır'lı masonlar, milliyetçilere sevgi duymadıklarından tayine şiddetle karşı çıktılar. Hidiv de, Mısır milliyetçilerinin siyasî farmasonluğu ile İttihat ve Terakki'yi birbirine bağlayan bu adımı tasdik etmedi. Fakat tâyini geri almak imkânsızdı. Halil Hamade Paşa, çâre olarak ayrı bir Mısır Büyük Osmanlı Locası kurulmasını, Muhammed Ferid'in de "Üstad-ı Âzam" yapılmasını ileri sürdü. Mısır'da Büyük Osmanlı Locası kurulup başka bir "Üstad-ı Âzam" seçilince, Muhammed Ferid'in İstanbul Büyük Locası delegesi mevkii kendiliğinden düşecekti. Halil Hamade Paşa hâlen İstanbul'dadır ve Selanik'teki İtalyan locasının yahudi temsilcisi (Carasso)yu bu yolda Talât Beyi ikna etmeye teşvikle meşguldür. Prens Aziz Hasan ve Muhammed Ferid de İstanbul'a geliyor. Talât Bey, Muhammed Ferid'in Mısır'dan delege seçilmediğini, kendisinin ve cemiyet arkadaşlarının böyle bir (gaf) yapmayacakları ve kendisinin yalan söylediği kesindir. Herhalde sırlarını ele vermemek için Cemiyetin baskısı ile yalana tevessül etti. Bu arada (Sakakini) de İstanbul'a geldi. Mısır'dan Suriye'ye geçerek oradaki locaları Osmanlı Büyük Locasına bağladı.

Eğer İttihat ve Terakki Cemiyeti Büyük Türkiye Locası, Mısır Localarını ele geçirir ve milliyetçilerle doldurursa şüphe yok ki, gizlice faaliyete başlayıp 1908 Temmuzunda Selanik'teki patlamaya benzer bir patlama hazırlayacaktır.

Bununla ilgili olarak tuhaf bir hâdiseden bahsedeceğim: Bir süre önce Türkiye'nin yeni büyük hahamı, sefaretimizden (Ventura) isimli yahudi bir mason için yardım istedi. Haham akıllı, enerjik bir adamdı; bazı mevki sahibi (Jön Türk)lerin okul arkadaşıydı; ve eski rejimde Abdülhamîd'in sarayındaki (Ventura) İtalyan tebalı, yıllarca önce Osmanlı vatandaşı pozunda Sudan'da iş kurmuş ve Suahim'de iki yahudi vasitasıyla onbaşı (White)a tütün kaçırdığı iddiası ile sınır dışı edilmişti. Onbaşı (White), ordudan atılmış, rezil olmuştu. (Ventura) dâvasını Kahire'deki mahkemeye getirdi ve Savunma Bakanlığına karşı dâvayı kazandı. Fakat temyiz, kararı bozdu. Haham, (Ventura)nın haksızlığa uğradığına, kurban edildiğine dair 200 sayfaya yakın bir savunma raporu çıkardı. Sir (E. Gorst)a verilmek üzere (Ventura)ya ait tavsiye mektubu yazmamı istedi. Gayesi Sir (E. Gorst)un, tekrar Mısır'da muhakeme edilecek (Ventura) için forsunu kullanması, onu kurtarmasıydı. Hahama belirttim ki, böyle bir davranış adalete tesir mahiyetinde olurdu; üstelik (Ventura) İtalyan vatandaşıydı. Bundan bir süre sonra Yahudi bir mason (Dr. Ferhi), İngiliz locası üstadı vasitasıyla sefaretimden birisi ile tanıştı ve yine sakin, kararlı tavırla (Ventura) adına (Gorst)a tavsiye mektubu istedi. Talebinin imkânsızlığı kendisine izah edilince de, büyük bir haksızlığın düzeltilmesi gerektiğini söyledi. Dünyadaki forslu kişilerin, hattâ İngiliz Lordlar Kamarası'ndaki yahudi üyelerin bile desteklerinin alınacağı belirtildi. Ve hattâ, gerekirse Mısır hükümetinin yıkılması için tedbir alınacağını, öyle bir durumda İngilizlerin Mısır'daki yerinin sarsılacağını anlattı... [23] Adam deli değildi; çok ölçülü konuşuyordu.

Çingene asıllı [24] İçişleri Bakanı Talât Bey ve (Kripto – Yahudi) Maliye Bakanı Cavit Bey, Cemiyetin olduğu gibi, kabinenin de en önemli kişileri, aynı zamanda Türkiye'deki farmasonluğun da liderleri, (Sakakini) gibi ajan kullanmaları şüphe uyandırıyor. Bir yıl kadar İçişleri Bakanı olduğundan beri Talât Bey Farmason Cemiyetinin ağlarını İmparatorluğa yaymaktadır. Her yere, önemli mevkilere mason veya güvenilir Cemiyet üyelerini tâyin ediyor... Şayet mecliste çoğunluk bütün baskı ve tedhişe rağmen muhalefeti fazla ileri götürür, Talât ve Cavit'in bakanlıklarını tehlikeye düşürürse, bu Beyler derhal bir darbe ile meclisi dağıtacak, Cemiyetin üyeleri ve farmason localarının kişileri tarafından idare edilecek bir seçimle eyaletlerden daha yumuşak başlı temsilciler gelecek... Türkiye'nin görünmeyen hükümeti Büyük Localardır [25] ve Talât Bey "Üstad-ı Âzam"... "19. Asır" Dergisinin Nisan sayısında, (Eugene Tavernier), Fransız Cumhuriyetini "Büyük Locanın Kızı" diye tasvir eder. Aynı tabiri İttihat ve Terakki için kullanabiliriz. Zira masonlar cemiyeti tuttuğu gibi, mason olamayanlar, yani nüfusun büyük çoğunluğu gizlice ona karşıdır. Cemiyetin temayülü şeriatı modernize etmek değil, ezmek, yok etmektir... [26] Liderlerin çoğu halkın İslâm dinine bağlılığını politik bir silâh olarak kullanıyor, kitlelerin inancını şovenlik ve (Pan İslamizm)e dönüştürüyor.

Muhalefete tahammül yoktur. İttihat ve Terakki'nin ve hasımlarını yok etmede başlıca metodu, onları açık muhalefete itmek, sonra "gerici" oldukları için ezmektir. Ulemadan birçoğu mason olmaya ikna edilmiştir. Halkın peşin hükümleri onlar vasitasıyla yok edilmeye uğraşmaktadır... [27] Bir Türk, "Halkı, Yahudi haşîşi ile uyutmak" diyor buna...

Genç Türkiye hareketini şimdiki hali ile incelersek, görürüz: Temelde yahudi ve Türk elemanlar; Osmanlı, yani Arap, Rum, Bulgar, Ermeni vs. elemanlara karşıdır. Türk aslında askerdir. İdareciler ırk üstünlüğünü ancak ordu vasıtasıyla sürdürebileceğine inanmışlardır. Orduya gelirin yarısını harcar ve ordu vasıtasıyla diğer müesseseleri baskı altında tutarlar. Anayasa bir bakıma ekonomik gelişme ifadesidir; fakat Türk'ün ekonomik organizması çok zayıftır ve desteksizdir... [28] Bir hafta dahi ayakta duramaz. Başlangıçta Ermeniler, Bulgarlar ve Osmanlı yahudilerinin ekonomik destek vazifesi görecekları ümid edildi. Fakat (Jön Türk) yalnız yahudilerle birleşti; yabancı ve Osmanlı ve diğer ırkları bir yana itti. Aynı durum Macaristan'da görülebilir, Türk aslından olan Macarlar da iş kafasından yoksundur ve ekonomik, malî bakımdan tam mânâsıyla yahudinin tahakkümüne girmiştir... [29] Yahudi, Türk'ün ekonomik hayatını yönetmektedir ve İsrail'e kutsal olan yerleri Türkiye elinde tuttuğundan, yahudinin tahakkümünü sürdürüp idealleri için kullanması tabiidir. Gaye (İsrail Zangwill)in (Fort nightly Review) dergisinde belirttiği gibi Filistin veya Babil'de otonom bir yahudi devleti kurmaktır. Türkiyeden sınırsız yahudi göçünü sağlamak, Rusya ve Romanya'daki yahudileri Mezopotamya'ya transfer etmek, yıllardır hedef tutulmuş, bu yolda çalışılmıştır... [30]

Buna karşılık yahudiler (Jön Türk)lere ana dillerinden vazgeçip Türkçe konuşmayı telkin ve bütün Türk Millî Borcunu üzerlerine almayı vadedmiştir... [31] Selanik Komitesi'nin en önemli üyelerinden ve yahudi asıllı olduğu söylenen Dr. Nazım, Selânik'li (Kripto-Yahudi) Faik Bey, Toledo ile, Yahudi kolonileşme Teşkilâtının Paris merkezini ziyaret etmiş ve o zamandan beri de 200.000 Romanyalı yahudinin Makedonya; milyonlarca Rus yahudisinin de Mezapotamya'ya göçlerini açıkça desteklemiştir. Yukarıda bahsettiğim (İsrail Zangwill) vezir Hakkı Paşa'nın bu mevzuda sultana tesir etmesi, Mezapotamya'da otonom yahudi devleti kurulmasını desteklemesi ümidini belirtmiştir.

Hakkı Paşa'ya yahudi bir özel sekreter verildi. Belirli bir yahudi konağa sık sık gidiyor. Lâkin yahudilerin projelerinde henüz bir gerçekleşme yok... Şüphesiz ki, genç Türkiye, büyük askerî masrafları neticesinde borç almaya mecbur kalınca, yahudi tefeciler baskı yapacaklar. Aynı güç durumunda kalan Sultan Abdülhamîd siyonist lider (Herzl)in tekliflerini reddetmişti.. [32] (Zangwill) bunu düşünerek şöyle yazıyor: "Jön Türkler para kadar akıldan da yoksun olmadıkça, endüstrileş-miş, askerî olmayan beyaz bir kitlenin barışçı yayılımının imparatorluğa büyük faydalarını görecekler..."

Bellidir ki, Genç Türkiye üzerinde hâkimiyetini sağlamak için çırpınan yahudi, Türklerle Ermeniler ve Rumlar arasında düşmanlığı körüklüyor. Yahudiler, Rusya ve hükümetinden nefret ediyor. İngiltere şimdi Rusya ile dostça münasebet sürdürdüğünden, Yahudiler Türkiye ve İran'da düşmanlığı güdüyor. Almanlar sanırım bunun farkında... Yahudiler (Jön Türk)lere beyin, ticarî bilgi, Avrupa'da basın, tesir ve para ile yardım edip karşılığında ekonomik avantajlar ve sonunda İsrail hayalinin gerçekleşmesini sağlayabilir. (Jön Türk) ise millî bağımsızlığı yeniden sağlamak, Avrupa'nın baskısından kurtulmak istiyor. Yahudi, (Jön Türk)e sağladığı para ile onlara karşı hâkimiyet elde etti, ama, bunu sürdürebilmek için görünüşte (Jön Türk)ün milliyetçi hayallerini desteklemesi gerekti. Kurnazca ve gizlice metodlar lâzım... Doğulu yahudi bunda mahirdir ve politik farmasonluk hareket için en güzel perdedir.. [33] Önceleri Türkiye'de masonluk, elli yıl önce İstanbul'da kurulan İskoç locasına yakındı; yani İngilizlerle beraberdi.. [34] Lâkin yahudilerin yönettikleri yerli locaların hakiki farmasonluğu istismar ettiği anlaşılınca, İskoçya Büyük Locası yeni masonlara kapılarını kapattı. Talât Bey ve Cavid Bey de bu arada kendilerini hakarete uğramış farzettiler ve tabi İngilizlere karşı hisleri değişti. Hakarete çok sinirlendikleri söylendi ama kabinenin İngilizlere karşı dostça tutumunu değiştireceklerini düşünmek yersiz... Belki de yerli localardaki bazı üyelerin Mısır farmasonlarına sempatizan olup Kahire ve İskenderiye'de gizli gizli çalıştıklarını bilmiyorlardı. Bazı aşırı masonlar Mısır'da Hidiv ve İngiltere aleyhtarı teşkilâtlarla çalışıyor. Aşırı (Jön Türk), Asya milliyetçiliğine bağlı olandır ve Asyalı milletlerin bağımsızlık mücadelelerinde yardımcı vazife saymaktadır. İttihat ve Terakki Cemiyetinin politikası hissî temellere dayanıyor. Ona yardım eden batılı bir kuvvetin karşılığında minnet beklemesi büyük hatâ olur. Bağdat milletvekili ve Cemiyetin dışişleri uzmanlarından Bâbanzade İsmail Hakkı Bey'in Kahire'de Osmanlı Ajansından Rauf Bey ile çalışan bir kardeşi var. Hikmet Bey... Rauf Bey'in dürüst davranışına rağmen, Hikmet Bey'in Muhammed Ferid ve diğer milliyetçilerle ilişkileri olduğu tahmin ediliyor. Yahudi desteği ile çıkan (Jön Türk gazetesi) [35] zaman zaman Mısır meselelerinde şiddetli İngiliz düşmanı makaleler neşrediyor. Yazarlarından biri Celâl Nuri isimli genç bir Giritli, Senatör Nuri Bey'in oğlu ve Cemiyetin üyesi... Seyfeddin (T. Gastovvt) da yazı yazıyor. Bu Polonyalının, Akabe hâdisesinde rolü olan Alman Yahudi (Oppenheim) ile malî ilişkileri var. Seyfeddin (T. Gastovvt) ve Mısır'h Hüseyin Hassıb, "Kürsi-i Millî" isimli (Pan-İslâm) bir neşriyata başladılar. (La Tribüne des Peusles) isimli neşriyatta gaye Türkler arasında birleşme

sağlamak, Hindistan, Mısır, Rusya, Cezayir vs.'deki ezilen soydaşlarını kurtarmak... Avrupa politikasının İslâm ve Asya düşmanı olduğunu iddia ediyor, Türklerin Avrupa dostluğuna güvenmemesi gerektiğini belirtiyor.

Bir yıl önce İstanbul'da da başlayan (Aurore-Şafak) isimli Siyonist gazete, okuyucularına durmadan hatırlatıyordu ki, firavunlar ülkesi Mısır, İsrail'in gelecekteki mirasının bir parçasıdır. Mantıksız görünüyor ama bazı idealistler buna inanıyor, destek oluyor. Mezopotamya ve Filistin yahudilerinin geleceği matuf projelerinde, şimdilik hedefleri Türkiye'yi ekonomik bakımdan ellerine alıp tam hâkimiyet kurmak... Bu memlekette yeni işler çevirmek...

(Jön Türk) hükümetinin bellibaşlı noktalarda kontrolü ellerinde tuttuğu belli... Yalnız Bayındırlık Bakanlığı Ermeni Halacyan Efendinin elinde... Ondan önceki Ermeni atılınca, bir yahudiye bu mevkie getirmek için bütün gayret sarfedilmişti. Lâkin bilhassa Adana'daki Ermeni katliâmından sonra Ermenilere bu tavizin verilmesi doğru görüldü. İki ay önce Halacyan düşecek gibiydi, ama Talât Bey ile Cavit Bey'in mensubu olduğu mason locasına girince durumu düzeldi. Yine de "Le Jeu ne Turc" isimli Yahudi gazete, ona durmadan hücum ediyor. Halifenin bir yahudi, yahut onların idare ettiği bir Türk olacağı rivayetleri var.

Şu halde yeni Türkiye'nin temayülleri nedir? Temsilcileri, eski telgraf memuru Talât Bey ve eski öğretmen Cavid Bey ve bir zamanlar Abdülhamîd'e ucuz roman tercüme eden Hüseyin Cahid [36] gibiler mi? Tabîî, içgüdüler, herkesi kendi seviyelerine indirmek oldu. İmparatorlukta Türkler azınlıkta... Zekâ, bilgi ve iş kabiliyetinde zayıf... Arap, Bulgar, Rumlarla kıyaslanamaz... [37] Türkler hâkimiyeti ancak ordu ile sağlayabilir. Başşehir ve parlamentoyu örfî idare ile kontrol ediyorlar... Ermeniler Adana katliamında ezildi. Rumlar (terör) neticesi susup boyun eğdi. Bulgarların politik hayatı kısıtlandı. Türk ordusu şimdi müslüman Arnavutları eziyor. Kürt ve Araplar da herhalde aynı muameleye mâruz kalacak... Türkler kültür ve ticarî başarı kazanamadığından, parlayamadığından askeri başarı ile üstünlük ispatlamak temayülünde. İmparatorluğun bütün Türk asıllı olmayan gruplarını ezebilirse muhtemelen aktif ve zalim bir politika güdecektir. İran, Mısır, Yunanistan ve Bulgaristan'a karşı... Herşey Yahudilerin orduyu ayakta tutacak parayı sağlamasına bağlıdır. Halen Türkiye'deki anayasa gösterişten ibarettir. Fakat ileriye bakınca Türklerin hakiki bir anayasa rejimi altında sadece kuvvete dayanarak nasıl üstünlük sürdürebilecekleri ciddi bir meseledir. Şimdilik genç Türkiye kendisini uyanan Asya'nın koruyucusu sayıyor. İran'ın hürriyetini savunmakla sorumlu tutuyor kendini... Batı Azerbaycan, Kafkas ihtilâli vesaire ile maceraya girişmesi bundan... Rusya'daki Yahudi ve aşırı Ermeni (Taşnak) ihtilâlcileriyle ilişkileri de aynı kaynağa dayanıyor. Yahudilerin yardımları altında Turan asıllı Macar soydaşları ile de dostluk kuruyor. Afganistan'daki Hintli müslümanlarla da kardeşçe bağlılıklar sağlamaya uğraşiyor. (Jön Türk)ler, kısmen Yahudi Masonlar, kısmen de şarkta yaygın dil olan Fransızcanın tesiri ile Fransız İhtilâlini ve onun korkunç metodlarını taklide yelteniyor. Fransız İhtilâlindeki gelişmeler, Fransız-İngiliz münasebetlerini zedelemişti. Türkiye'de de ihtilâl aynı hatlarla gelişirse, burada da İngiliz çıkar ve ideallerine zıt tutum doğabilir. (Jön Türk) politikası, Osmanlı, bilhassa Suriye'li Arapları tedirgin etmişti. Onlar da Rum'lar, Bulgarlar gibi Türkiye'de bir anayasa rejiminin kurulması ümidini kaybetmişler, Türk'ün yumruğundan korkmuşlar ve Arap çıkarlarını savunacak bir noktada birleşme çâreleri aramaya başlamışlardır. Türk'ten nefret ediyor, hor görüyor, kendilerini kültür ve zekâ bakımından üstün sayıyor, Türkleşmeye yanaşmıyor, siyonizmden korkuyor, yahudilerin Suriye ve Mezopotamya'ya girmesi tehlikesinden titriyorlar, ama Araplar, lehçe, çöl sınırları, ırk bakımından anlaşamama gibi sebeplerden birbirlerinden ayrı düşüyor, birleşemiyorlar... Bazıları ise, gizlice, gözlerini Hidiv'e çevirip, İngiliz desteği ile koruması altında tek bir Arap hükümeti kurup Türklerden kurtulmayı hayal ediyorlar. Yine de Mısır'daki aşırı milliyetçileri tutmuyorlar. Bazıları Mısır Büyük Locası – ki, İngiliz Farmasonları tarafından tanınıyor – Mısır'daki çeşitli politik mason locaların toplanması gerektiğine inanıyor. Tabîî bu saçma bir fikir ve İngiliz masonluğunun hakiki prensiplerini anlayamadıklarını gösteriyor. Zira İngiliz masonluğu politika dışıdır. Bütün bu bilgiler, masonların gizli ifşaatıdır ve sırların ortaya çıkması ihtimali büsbütün gizliliğe yol açıyor.

Dolayısıyla sizden ricam bu mektubun son derece gizli tutulmasıdır. Aynı bilgi Kahire'yi ilgilendirir, herhalde siz de (Gorst)a gizlice nakledersiniz. Tahran'a ve belki de Hindistan hükümetine bildirmekte de fayda vardır; zira Hintli müslümanlar (Jön Türk) hareketinin yahudi ve dinsiz politik farmason temellerinden tesirlendiğini bilirlerse, aşırı (Jön Türk) aleyhtarı (Pan-İslâm) propagandasını bastırırlar... Alman meslektaşının Yahudi ve Lâtin masonluğunun İttihat ve Terakki Cemiyetine ne derece tesir ettiğini bildiği kanaatindeyim. Kendisinin (Jön Türk) politikası hakkında hükümetine gizlice bilgi verdiğine inanıyorum. Saygılar...»

NOT : İskoçya Büyük Locasının yeni "Grand Orient Ottoman" locasını sahte olduğu iddiasıyla tanımadığı söylenmiştir. Lâkin öğrendim ki, yeni Türk Locasını tanısın diye İngiliz Büyük Locasını ikna etme yolunda gayret sarfediliyormuş. Mısır masonluğunun gelişmesine bakılınca, İngiliz Büyük Locasının İskoçya Locasını örnek alarak politikanın bu derece renklendirdiği bir teşkilâtı reddetmemesi gerekir.

Son derece gizli, İngiliz politikasını alâkalandıran ve şiddetle saklı tutulması ihtirasına hak verdiren, fakat dile geldiği âbide çapında gerçeklere rağmen daima masonluğa, Türk ve İslâm düşmanlığına âlet olan MAHREM RAPOR burada sona eriyor. Ve işte 89 yıl sonra tam kavranabilecek tarihî sırlar böylece ve bir düşman ağziyle büsbütün ortaya çıkmış olarak kuvvet ve kıymet kazanıyor. Lâboratuvar isbatına kavuşuyor.

Asrımızda hiçbir eşi görülmemiş ilmî kıymette ve riyazî hüccetteki bu vesikayı gözönüne sererken, Ulu Hakan Abdülhamîd Hân'ın, hiçbir yerde neşredilmemiş ve sözü edilmemiş bir mektubunu, sonda fotokopisiyle takdim edeceğimizi ve sefirin ifşaatlarındaki gerçeklerin asıl bu mektupta tecellisini bulacağını bildirelim.

VESİKA-2

(Abdülhamîd Han'ın 67 yıl önce esir tutulduğu Beylerbeyi Sarayı'ndan Bağdat'ta Şazelî Şeyhi Mahmud Ebüşşamât Hazretlerine el yazısıyla yazıp gönderdiği, herşeyi ortaya dökücü mektup...

Ayağa kalk tarih!..

Ulu Hakan II. Abdülhâmid Han'ın 22 Eylül 1329 tarihiyle Şazelî Şeyhi Mahmud Ebüşşamât Hazretlerine gönderdiği ve öz eliyle kaleme aldığı cihan değer kıymette mektubu, tarihî vesikaların en muazzamı olarak takdim ediyoruz. Bu mektubun (orijinal – aslî) nüshası Bağdat'ta olup, yayınladığım mektup klişesi aynen onun fotokopisidir.

(Tarihimizin ve sahte inkılâplar meselemizin bütün düğümünü çözen bir kilit vesika karşısındayız.)

MEKTUP

Yahu!

(Besmele, salavat ve dua...)

İşbu arızamı tarikat-ı Şazeliye Şeyhi vücutları ruh ve hayat veren ve cümlenin efendisi bulunan Eş-Şeyh Mahmud Ebüşşamât Hazretlerine ref ediyorum (yükseltiyorum). Mübarek ellerini öperek ve dualarını rica ederek selâm ve hürmetlerimi takdimden sonra arzederim ki, "sene-i haliye şehr-i mayısın 2. günü" tarihli mektubunuz vasil oldu. Sıhhat ve selamette daim olduğunuzdan dolayı Allaha hamd ve şükürler ettim...

Efendim, orada evrâd-ı Şazeliye'ye Allanın tevfiğiyle gece ve gündüz devam ediyorum. Ve bu vazifeleri edaya muvaffak olduğumdan dolayı Allahü Teâla Hazretlerine hamederim ve dâvet-i kalbiyenize muhtaç olduğumuzu arzeylerim.

Bu mukaddimeden sonra şu mühim meseleyi zât-ı reşadetpenâhilerine (irşad edici zatınıza) arzederim ki, ben, Hilâfet-i İslâmiyeyi hiçbir sebeple terketmedim. Ancak ve ancak "Jön Türk" ismiyle maruf ve meşhur olan İttihat Cemiyeti'nin rüesasının (reislerinin) tazyik ve tehdidiyle Hilafet-i İslâmiyeyi terke mecbur edildim. Bu ittihatçılar, arazi-i mukaddese ve Filistin'de Yahudiler için bir vatan-ı kavmî (kavmi vatan) kabul ve tasdik etmediğim için ısrarlarında devam ettiler. Bu ısrarlarına ve tehditlerine rağmen ben de katiyen bu teklifi kabul etmedim.

Bilâhare, yüzelli milyon İngiliz lirası vereceklerini vadettiler. Bu teklifi dahi katiyen reddettim ve kendilerine şu sözle mukabelede bulundum:

«Değil yüzelli milyon İngiliz lirası, dünya dolusu altun verseniz, bu tekliflerinizi katiyen kabul etmem!.. Ben otuz seneden fazla bir müddetle millet-i İslâmiye'ye ve Ümmet-i Muhammediye'ye hizmet ettim. Bütün müslümanların ve selâtin ve hulefa-i İslâmiyeden abâ ve ecdadımın sahiplerini karartmam ve binaenaleyh bu tekliflerinizi mutlaka kabul etmem!»

Diye, kafi cevap verdikten sonra hal'imde ittifak ettiler ve beni Selanik'e göndereceklerini bildirdiler. Bu son tekliflerini kabul ettim ve Allahü Teâlâya hamdettim; ve ederim ki, Devlet-i Osmaniye'ye ve âlem-i İslama ebedî bir leke olacak olan tekliflerini, yani arz-ı mukaddese ve Filistin'de Yahudi devleti kurulmasını kabul etmedim. 674 Mektup 1 İşte bundan sonra olanlar oldu. Bundan dolayı da Mevla-yı müteâl Hazretlerine hamdedirim. Bu mühem mesele şu maruzatım ve şu sözlerimle mektubuma hitam veriyorum;

Mübarek ellerinizden öper, hürmetlerimi kabul buyurmanızı sizden rica ve istirham ederim. İhvan ve esdakın (kardeşler ve sadıklar) cümlesine selam ederim.

(Dua, selam ve bağlılık ifadeleri.) Hâdimü'l-müslimin. (Müslümanların hizmetkârı)

22 Eylül 1329 – Abdülhamîd

*** BİTTİ ***

[Anasayfa'ya Dönmek İçin Tıklayın...](#)

-Asırlık İngiliz politikasının, Türk'ü maddede ve ruhta imha etme gayesi, son merhalesine Lozan antlaşmasıyla ermiş olarak bu satırlarda plânını apaçık ortaya dökmüş bulunuyor.

Artık siyasî bir tehlike olmadığı için kaygısızca belli edilmektedir ki, Lozan muahedesiyle İngiliz politikası emeline ermiş ve artık onun Türkiye'den bekleyebileceği ve koparacağı bir şey kalmamıştır. "1914'de İngilizler, Türkiye'yi kendi tarafına kazanmak için fedakârlık yapmaya yanaşmayacak tutumdaydı" hükmündeki manâ!..

Satılmışların bile Yahudi kurmay heyetinde ancak yüzde 30'luk yer alabilmesi, Abdülhamîd'in hemen arkasından nasıl bir aç içine alındığımızı gösterir.

Yahudinin sonunda komünizm ile başını yediği arlık Rusya'sı, Yahudi'ye biricik dūřmandı.

Hürriyeti, sonunda batmak için Yahudi'den öğrenenlerin hali!.. Yahudi tuzağı bu raporda...

Yahudi taktiğinin en güzel izahı bu raporda... Bu izah sahibinin ülkesi de ona mahkûm...

Bir İngiliz diplomatının teşhisi derecesinde, İttihat ve Terakki yırtıcı kuşlarının Yahudi kuluçkası altında yetiştirildiğine ait ikinci bir vesika gösterilemez...

"Hürriyet, eşitlik, kardeşlik sloganları, İtalyan Farmasonluğundan alınmıştır." İşte her şey!.. 1909 Nisan'ında Makedonya kuvvetlerinin Abdülhamîd'e karşı başarısı ve payitahtın ele geçmesi, İtalya farmasonluğunun zaferi oldu.

Bütün İttihat ve Terakki'nin hesabı... Yahudi emrinde İslâmı yıkmak...

Remzi Bey, daha sonra Türk ordusunda ilk defa paşalığa çıkarılan dönmedir...

Çingene asıllı Talât Bey ve gizli yahudi Cavit Bey, Cemiyetin olduğu gibi kabinenin de en önemli kişileri...

Dönmelerin beyin ve kalb gibi en nazik hayat merkezine yerleştirildikleri ve kimlere kadar sızdıklarına misal...

Meşrulaşma hilesi... İhanet taktiği... Hiyanet karargâhı... Delâlet ocağı... Küfür yolu... Ruh mezbahaları...

İttihat ve Terakki kadrosunun tohum şahsiyetleri asüleriyle gösteriliyor.

Bir ahtapot gibi her ülkeyi kuşatan Yahudi nüfuzunun akıl diliyle tespit ve itirafı... Küçük ve göstermelik devlet bir tarafa, büyük ve görünmez imparatorluk her tarafa hâkimdir.

[Kapat]

Ulu Hakan II. Abdülhamîd Hân'ın büyüklüğüne yalnız bu rapor şehadet etse yeter. "Sultanın tahttan indirilmesinden sonra Selanik'teki yahudi gazeteler İsrail'i ezen padişahı kurtulduğu için sevinçli yazılar yazdı." sözü...

1909 yılının Temmuz ve Ağustos'unda İçişleri Bakanı Talât Bey Üstad-ı Âzam oldu. 33'üncü dereceye yükseltildi ve Türkiye Büyük Locasını kurmak yetkisi ona verildi.

Yahudi, İngiliz İmparatorluğunu bile tehditten kaçınmaz.

"Cemiyetin temayülü şeriatı modernize etmek değil ezmek, yok etmektir." İşte bütün sahte inkılapların anahtarı!...

İttihatçı Şeyhülislâm Musa Kâzım, (Karuso)nun elini öptüdüğü ve mason yaptığı din (!) adamı... Ziyaeddin Efendi de 36 padişah arasında en dindarına şeriatı bozduğu isnadiyle hal'i gerek fetvasını veren sarıklı cehennemlik...

Ekonomi anlayışımızın doktor raporu çapında teŖhisi...

Aynı ekonomi faciasının yahudi elinde ne türlü azdırıldığı ve nereye vardiıldığı gerçeği... "Yahudilerin, geleceğe matuf projelerinde Şimdilik hedefleri T¼rkiye'yi ekonomik bakımdan ellerine alıp tam hâkimiyet kurmak" teşhisi...

İslâm dünyasının bir yanığı halinde mukaddes topraklara sahip olma plânu ve ilk girişim projesi...

Ne müthiş bir gerçektir ki, uydurma dil de Yahudi eseri...

[Kapat]

Masonluğun Türkiye'de ne zaman ve nasıl başladığına (Tanzimat'tan 20 yıl sonra) dair sağlam bilgi...

O güne dek hatta bugün bile sâf bir Anadolu Türkü'nün hâkimiyeti altına geçmeyen ve daima (kozmopolit) kalan Türk basınının manzarası...

En koyu Abdülhamîd düşmanlarından İttihatçı ve Edebiyat-ı Cedide'ci Hüseyin Cahit ve arkadaşlarının seciyeleri...

Bu İngilizin Türk'e bu kadar hakaretli bakışından birçok ibret dersi çıkarmak gerek... Bu bakış şimdi Amerika'da...